

Sebestyén Ádám
néprajzi gyűjtése

bukovinai székely
népmesék

I.

Fábián Ágostonné

Márka meséi

átdolgozott kiadás

A szöveget gondozta,
szerkesztette és kiadja:
© Sebestyén Imre Dezső

A mesékhez jegyzetet írt
dr. Kovács Ágnes,
a szójegyzéket készítette
dr. Rónai Béla

Tanácsadó nyelvész:
Tamaskó Katalin

ISBN 978-963-9934-12-2

Terjedelem: 38 ív A/5

Szekszárd, 2009

ELŐSZÓ

Sebestyén Ádám bukovinai székelyektől népmeséket gyűjtött, melyet összesen 1782 oldalon négy kötetben Bukovinai székely népmesék I. – IV. címmel a Tolna megyei Könyvtár adott ki (I. kötet 392 p. 1979; II. kötet 463 p. 1981; III. kötet 352 p. 1983; IV. kötet 580 p. 1986).

A gyűjtemény kiadásra érdemességét neves szakemberek igazolják, akik tanulmányokkal csatlakoztak pl. dr. Rónai Béla: A bukovinai székelyek nyelve; dr. Kovács Ágnes: Jegyzetek címmel, illetve lektorként adtak szakmai tanácsokat – pl. dr. Andrásfalvi Bertalan, K. Balogh János, dr. Kovács Ágnes – hogy sikeresebb és hitelesebb lehessen a mesementési vállalkozás.

Az első kiadás évtizedekkel ezelőtt elfogyott. A könyvek szerte a világban jelen vannak a bukovinai székelység polcain. Jószerivel nemigen forgatják. Többüknek elég annyi, hogy van... Ugyanakkor a fiatalabbak közül többen panaszoznak, hogy az évenkénti Sebestyén Ádám bukovinai székely mesemondó versenyre a felkészüléshez nem találnak alkalmas meséket! Ha a kezükbe is kerül, akkor sem találnak fellépéshez alkalmas mesét, ...olyat, amit a verseny közönsége előtt elmondhatnának. Ehhez hozzájárul a tévé, ahol azt látjuk, hogy az előadóval szemben ma már magas igényt támasztanak. Így a mesemondó versenyen ki nem mondott elvárás a versenyzőtől, hogy csattanós sztorit adjon elő olyan eredeti hanghordozással, mintha még Bukovinában élne. Ez már nem a terebuza fosztás vagy a guzsalyasban elmondott történet előadásának a színvonal!

Az eredeti kiadvány segitene is ebben, de a gyerekek nem ismerik a zárt e „ë” jelölést, s így előfordul, hogy új szavak keletkeznek. Néha a mesemondó versenyen „ö” hang hallható egy-egy szóban az „ë” helyén.

Másik gond, hogy az eredeti kiadásban a tartalom szöveghű kiejtés szerinti lejegyzéssel történt a tudomány számára, s így az átlagos olvasó nehezen olvassa, és nehézkesen fogja fel az értelmét.

Könyvünkben az ízes székelyes hangzás megőrzésével a helyesírás mai szabályainak alkalmazására törekszünk, hogy jól olvasható is legyen a szöveg. Tehát fontosnak tartjuk, hogy a csonkítatlan tartalom és az ízes székely kiejtés megőrzésével, szem előtt a tartva a mesék olvashatóságát és érthetőségét, a bukovinai székely hagyományörzés részeként tovább éljen a mesekincs.

BEVEZETŐ*

Sebestyén Ádám a bukovinai székely telepések története, népdalai és földművelése után népmeséik összegyűjtéséhez és a ma élő, illetve a közelmúltban elhunyt kiemelkedő mesemondók bemutatásához fogott.

A bukovinai székely népmesék nem ismeretlenek olvasóközönségünk előtt. Benedek Elek *Péter és Pál* című meséje után, melyet az 1882. évi al-dunai telepítés alkalmával gyűjtött, a népmese kedvelőinek és a folklór kutatóinak egész sora foglalkozott ezzel a gazdag mesekinccsel.

A századfordulón Zsidó Domokos gyűjtött a Pancsova környéki székely telepesektől és Kolumbán Samu a Déva környékiektől meséket. De különösen fellendült a gyűjtés Tolnába és Baranyába való letelepítésük után. Itt elsősorban Dégh Linda nagy kakasdi gyűjteményét kell megemlítenünk, melyből német és angol nyelvű szemelvényes kiadás és kandidátusi dolgozat is készült. Ugyancsak Tolnában gyűjtött Kelemen Zoltán, Penavin Olga tanítványai, Ujváry Zoltán pedig az al-dunai telepeseknél. A gyűjtésekből készült kötetek címét és egyéb adatait az irodalomjegyzékben találja meg az olvasó. Bosnyák Sándor és Forrai Ibolya mesegyűjteménye még kéziratban van. Már Sebestyén Ádámban felmerült a kétség, tudnak-e a ma élő bukovinai székely mesemondók újat mondani ilyen gazdag előzmény után.

Fábián Ágostonné meséinek olvastán feltétlenül igennel kell válaszolnunk, bár hiányzik a mesék mögül a kiváló mesemondó előadói varázsa, mert hiszen meséit nem tőle magától halljuk,

* Részlet Kovács Ágnes Jegyzetek című tanulmányából.

Forrás: Sebestyén Ádám: Bukovinai székely népmesék I. 363. p.

hanem kinyomtatva olvassuk. Meséi azonban még így, olvasva is igaz gyönyörűségére fognak szolgálni felnőtt- és gyermek-olvasónak egyaránt, s tanulságos nyersanyagot biztosítanak a mesekutatónak.

Az érdekes cselekményen, a megszívlelendő tanulságon és Fábiánné szép székely-magyar mesemondó nyelvén túl hasznos, ha megtudjuk ezekről a szép mesékről, hogy honnan merítette őket a mesemondó, hogy miképpen illeszkednek ezek a mesék a nyomtatásban és kéziratban hozzáférhető bukovinai székely mesék sorába, hol a helyük a magyar népmesekincsben és végezetül a magyarul nem tudó népmesekutató is jól tudja használni a könyvet. Ezért döntött úgy a kiadó, hogy jegyzeteket készíttet a kötethez. Ezek a jegyzetek megkísérelnek választ adni a fenti kérdésekre és itt-ott rámutatnak Fábiánné mesemondó művészetének értékeire is.

Kakasdon a belaci óvoda népszerű Márrika nénije nemcsak a kis óvodások mesemondója. A kötet olvasói lépten-nyomon meggyőződhetnek róla, hogy jogosan viseli a Népművészet Mestere kitüntető címet, van bőségesen mondanivalója a felnőttek számára is. Mesekincsének gazdagságát jól érzékelteti az az egyszerű tény, hogy meséi nem is fértek el egyetlen kötetben. Bőven jutott belőlük a tervezett második kötetre is. Hasznos lenne, ha itt néhány meséjét két változatban is megismerhetnők: úgy is, ahogy a gyerekeknek s úgy is, ahogy a felnőtteknek szokta elmondani. És szívesen olvasnánk egy-két mesét a kis tanítványaitól, Mátyás Rozáliától és a többiektől is.

Végezetül a második kötetben tervezünk egy kis tanulmányt Fábián Ágostonné mesemondó művészetéről. Az alábbiakban erről most csak annyit mondunk el, amennyi a jegyzetek megértéséhez szükséges.

Fábián Ágostonné nemcsak mondani, hanem olvasni is szereti a meséket. Különösen azokat a meséskönyveket kedveli, amelyek az ő anya-táj nyelvén, székely-magyar nyelven szólnak

az olvasóhoz. Olvasmányai közül mindenekelőtt Benedek Elek és Kriza János meséit kell megemlítenünk. Kriza Jánosnak a múlt század közepén gyűjtött híres *Vadrózsák* című gyűjteménye, s különösen a hagyatékából készült *Székely népköltési gyűjtemény* ragadta meg Fábiánné képzeletét, s nem egy meséjét megtanulta és továbbmeséli. Szívéhez azonban a megtanult mesék száma után ítélve Benedek Elek *Magyar mese-* és *mondavilága* áll a legközelebb. A millennium ünnepére megjelent hatalmas, több mint 500 mesét tartalmazó gyűjtemény egyes kötetei Bukovinába is eljutottak, s kedves olvasmányaivá lettek az ott élő székelyeknek. Palkó Józsefné, Zsuzsi néni és Gáspár Simon Antal számos meséjét Benedek Elek kötetiből merítette és a magukénak fogadták el tiszta erkölcsi felfogását, szép székely-magyar mesemondó nyelvét.

Az olvasott mesék közül természetesen kiválogatta és a maga szemlélete, stílusa szerint átalakította a neki tetszőket a mesemondó.

Fábiánné rendszerint a szóbeliségből ismert változatával ötvözte és a maga mondanivalójának a kifejezőjévé tette Benedek Elek, Kriza János vagy a Grimm testvérek meséit. Ezért ítéltük ezeket a meséket is közlésre alkalmasnak. Ahol a forrást sikerült megállapítanunk, a jegyzetekben azt is feltűntetjük.

A jegyzetek megértéséhez szólni kell végezetül a magyar és a nemzetközi népmesekatalógusról. A feljegyzett, magnetofon-szalagra vett, nyomtatásban kiadott magyar népmesék száma napjainkban meghaladja a 10 000-et. Az ebben való eligazodásra készül a nemzetközi Aarne-Thompson-féle katalógus (rövidítése AaTh) mintájára a Magyar Népmesekatalógus (rövidítése MNK). Jóllehet korábban már volt egy német nyelvű, Honti János által szerkesztett (rövidítése H) és egy magyar nyelvű, Berze Nagy által összeállított (rövidítése BN) katalógusunk, ezek azonban csak kb. 500, ill. kb. 1500 népmeseszöveg alapján készültek. Ma már tudjuk, hogy ennél jóval gazdagabbak vagyunk. Ezekre a katalógusokra utalnak a jegyzetekben található ún. típusszámok,

melyek a magyarul nem tudó olvasó számára az illető mese cselekményét jelzik. Legtöbb mesének a magyar és a nemzetközi meseirodalomban változatai is vannak: ugyanazt a mesét más mesemondók is elmondták másutt, másképpen. Mi a jegyzetekben utalunk arra, hogy egy-egy mese a magyar nyelvterületen mennyire ismert, kedvelt. A nemzetközi változatokra csak szórványosan, szükség szerint történik utalás.

A jegyzetek tehát eligazítják az olvasót egy-egy mese származása, népszerűsége, Fábiánné mesemondó művészetének az illető mesére vonatkozó vonása felől, tájékoztatják a magyar és a nemzetközi tudományos életben tevékenykedő folklórkutatót a mese cselekménye és gyakorisága felől, sőt itt-ott ízelítőt adnak a mesével kapcsolatos tudományos eredmények felől is. A jegyzetek végén az irodalomjegyzék eligazít a legfontosabb magyar mesegyűjtemények, a magyar és a nemzetközi mesekatalógusok, valamint a jegyzetekben felhasznált tanulmányok szerzője, címe, megjelenési helye és ideje felől.

A kötet Fábián Ágostonné 90 meséjét az elmondás rendjében tartalmazza, ennek megfelelően a jegyzetek is 1-90. sorszámmal ellátva közlik az olvasóval az egy-egy mesével kapcsolatos tudnivalókat.

Minden mese után Kovács Ágnes jegyzeteinek aktuális részletét közöljük, amely arról tájékoztat, hogy a nemzetközi mesekincs részeként a rendszerben hol helyezkedik el az olvasott történet.

1. A kelekótya legény

Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren is túl, volt egyszer három legény. Volt azoknak egy öregapjuk. Igen beteges öregember volt, érzette már a halálát, egyszer csak azt mondja a fiainak:

- Gyertek ide, édes fiaim! Megmondom, hogy mit hagyok én reátok, mert lehet, hogy nem sokára meghalok. Nincsen semmi egyebem, csak egy ökröm, s azt az ökröt én reátok hagyom. Osszátok úgy el, ahogy tudjátok!

Úgy is lett. Nemsokára meghót¹ az öregember, eltemették. S akkor a három legény gondolkozott, hogy tudják elosztani az ökröt.

Azt mondja az egyik, a legokosabb, mert egy kicsit kelekótya volt:

- Mindegyik csináljon magának egy istállót s kicsapjuk az ökröt, s amelyik istállóba befut azé lesz az ökör.

Úgy is lett. A két testvér sok téglát eszehordatott, nagy-nagy, szép nagy istállót csináltatott. A harmadik akácfalevelet, bodzát, mindenféle kacatot esszegyűjtött s egy istállót csinált.

Kicsapták az ökröt, s hát az ökör abba ment bé... abba a zöld mindenféle istállóba.

Hát nem volt a testvérek amit csináljanak. Oda kellett adják. Hát azé lett, amelyik istállóba belément.

Azt mondja a kelekótya legény, hogy most ő elviszi s eladja.

El is vitte másnap reggel, hogy viszi a vásárra.

De ahogy vitte az úton, találkozott egy emberrel. Köszönt neki szépen:

- Jó napot!
- Adjon isten! Hova viszed ezt az ökröt?
- Én viszem a vásárra, de nem tudom, hogy mit tudnék neki csinálni, hogy jobban megfizessék!

¹ meghalt

Azt mondja neki az az ember, hogy:

- Nézd csak, fiam! Vágd le a farkát!

Ennél éppen¹ nála volt a balta, s kocc... Levágta a farkát s vitte tovább.

Megint találkozik egy másik embervel. Az már látta messziről, hogy véres az ökörnek a farka helye.

Azt mondja a kelekótya:

- Mit tudjak én evvel az ökörrel csinálni, hogy jobban megfizessék?

- Üsd ki a szarvait!

Hát kiütte mind a két szarvát. Vitte tovább. Találkozik egy harmadikkal.

- Bácsi! Mit tudjak én ennek az ökörnek csinálni, hogy jobban megfizessék?

- A' biza' te... – azt mondja, szúrd ki a két szemét!

Hát kiszúrta mind a két szemét.

Vitte tovább. Ahogy viszi, viszi, ...egyszer csak egy nagy száraz odvas fát látott meg. A fát fúttá egy kicsit a szél s erőst csitorgott².

- Csütörtök! – ...csitorgott.

- Mi van hát? Csütörtökön ezt kifizeted nekem?

Hát a fa csak csitorgott.

- Hát jól van – azt mondja. Akkor én ide megkötöm.

...s megkötötte az ökröt.

Hazament, s azt mondják a tesvérei:

- Nahát, eladtad-e az ökröt, hova tetted?

- Én biza' el egy fücfának – azt mondja.

- Hát a pénz hol van?

- Hát azt mondta, hogy csak csütörtökön fizet.

¹ éppen

² csikorgott, nyekergett

Várnak csütörtökig. A legény fogja a baltát, s el is megy oda. S hát se ökör, semmi sincsen.

...s a fa ekkor is csak csikorgott.

Hát azt mondja a kelekótya:

- Ne tegyél bolonddá! Azt mondtad nekem, hogy csütörtökön kifizetsz. Akkor most ide a pénzt!

S hát a fa csak csikorgott. Fogta a baltát, s neki... Kivágta.

De mi volt alatta? Egy nagy üst pénz. Há' most mit tudjon csinálni aval a sok pénzzel? Hazament, s a szomszédból elkérte a szerket s a lovakot, s feltett egy nagy üstöt, s elment a pénz után. Ott a pénzt feltette s hazavitte.

Úgy megijedtek... a másik két testvére, hogy ez valakit felrabolt. Honnét kapta ezt a sok pénzt?

Erre nem szólt semmit se...

Később azt mondja a kelekótya:

- Csak vegyétek le a pénzt, mert én megyek a szomszédba, s a paptól elkérem a mérleget.

Be is ment. Ott lakott a református pap, s azt mondja:

- Tiszteletes úr, adja ide nekem a mérleget egy kicsikét, pénzt akarnék mérni!

A papnak a felesége erőst kíváncsi¹ asszon volt. Azt mondja:

- Mit te ..., én nem hiszem el, hogy nektek annyi pénzetek van!
- Van bizony! Egy jó nagy üstvel hoztam.
- De én átmegek s megnézem.
- Át ne jőjön, mert én abbahelybe² megütöm.

Hát úgy is lett. A mérleget elvitte, bévitte a testvéreinek, s azok méregették a pénzt, s az a kelekótya legén meg megbútt³ a kapu

¹ kíváncsi

² abbahelybe: késlekedés nélkül, azonnal

³ megbútt: elbújt, elrejtőzött

sorkához. Várt egy kicsiddég,¹ ...várt. Hát egyszer jött a papné. Fogta a legény, s a baltával, kopp! ...egyet a fejire.

Agyonütte.² Hátra húzta, ásott egy gödröt s eltemette.

A másik két testvére leste az ablakon. Azt mondják:

- Evvel kell valamit csinálni, nehogy kitudódjon, mert akkor minket elzárnak.

Béhítták a legényt s azt mondják:

- Maradjál csak benn egy kicsit, mi menjünk ki!

Kiment a két testvére s kihúzták onnat a papnét, s odatemettek egy kecskét. S a papnét elvitték jó messze s eltemették.

Na, hát eléjött a két testvér, mintha semmi se történt volna.

... s hazaviszi a mérleget a kelekótya legény s azt mondja a pap:

- Hát a feleségem nem jó?
- Hát az nem jó tiszteletes úr, mert azt én megüttem.³
- Ó menj el, te! - azt mondja.
- Biza' megmutatom, hogy hova temettem, jöjjön el!

Hát a pap elmenyen hátra, a legény elkezd ázni, ...ásni ki, s egyszer csak kijött a kecskének a farka.

- Tiszteletes úr! A maga feleségének volt-e farka?
- Ó menj el, te! Ne mondj ilyen bolondokat!

A kelekótya ássa újra s azt mondja:

- Tiszteletes úr! A maga feleségének voltak-e szarvai?
- Na... ne mondj ilyen bolondokat! Látszik, hogy kelekótya vagy! ...s ássa tovább, s hát egyszer kihúzta az egész kecskét, s azt mondja:
- Tiszteletes úr! A maga felesége ilyen szőrös volt-e?

A pap nem hitte el, hogy ez a legény megütötte csakugyan.

¹ kicsiddég: rövid ideig

² agyonütötte: agyoncsapta

³ agyonütöttem, agyoncsaptam

S így nem tudódott ki a dolog, mert a két testvére elvitte volt onnat a papnét. ...így a legénynek nem lett semmi baja.

A sok pénzzel még ma is élnek, ha meg nem haltak.

1. *A kelekótya legén.* A fának eladott ökör meséje (AaTh 1643) közel 30 változatban ismert és kedvelt a magyar népmesekincsben. A változatok legnagyobb része csak az istállójelenetet, a fának való eladást és a kincseket rejtő fa kivágását tartalmazza. Fábiánné változata ennél bővebb: a kelekótya legény a tréfáskedvű vásárosok biztatására levágja az ökör farkát, kiüti a szarvát és kiszúrja a két szemét, majd mikor a fából kiömlő rengeteg arannyal hazatér, leüti az utánuk leselkedő papnét. A ravasz testvérek egy kecskét ásnak el helyette s a papnét máshova temetik, így a pap nem találja meg, s a kelekótya legényt nem büntetik meg, hanem testvéreivel együtt meggazdagsznak az aranyakból.

Ennek a kibővített formának egyetlen kéziratoss változata ismert 1861-ből. Valószínűleg Erdélyben jegyezte le az ismeretlen gyűjtő (MAROSI-BAGOSSY-BAK Ms. 1. (Irodalom 4-r. 397/1.) 15-17. "A bodalom ifjú"). Közéleső változata található ugyancsak a 19. század közepéről Haltrich erdélyi szász gyűjteményében (HALTRICH, 1972. 280-285. 64. "Der siebenmal getötete Leiche"). Berze Nagy János (1975. II. 577-578.) s nyomán Lengyel Dénes

(1968.) a mesét urali rokonainknak azzal a szokásával hozza kapcsolatba, amely szerint az áldozati fa odvába (tövéhez) pénzt, ékszereket helyeztek, hogy a felsőbb hatalmak kérésüket meghallgassák. Berze Nagy Munkácsi nyomán közöl egy történetet, amelyben az egyszeri szegény osztyák a bálványtól szerencsét kért. Sokáig hiába imádkozott. Végül földhöz vágta, s annak fejéből egy darab arany hullott ki. "Imádkozással mit sem értem el, veréssel inkább lehet tőled áldást kapni." (1975. 578.). Lengyel Dénes emlékeztet a hasonló témájú ezöpusi mesére (1961. 92.). Ez a nyugat-európai keresztény változatok egyik forrása is lehetett: az ostoba legény jószágát az útszéli keresztnek vagy egy szent szobrának adja el, s azt kivágva, kidöntve jut a kincshez. A magyarban is ismerünk két ilyen változatot a Dunántúlról. Fábián Ágostonné meséjének változatai elsősorban Erdélyben keresendők. Benyomásunk az, hogy a kibővített forma - a fának eladott ökör megcsonkítása, a fától megszerzett kincs után leselkedő pap (itt papné) megölése.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 365. p.

2. Az aranyszörű báránka

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén asszon. S annak a szegén asszonnak vót egy gyermekecskéje.

Olyan szegények vótak, hogy nem vót azoknak a világon semmi-jük se. Vót a faluban egy rettenetesen gazdag bíró. Annak nem vót szógája. Azt mondja ez a bíró:

- Hallod-e, te öregasszon! Ide kéne add a fiadot szógálni.
- Az biza' jó lesz. Odadom én szúvesen, de mit kell ott csináljon?
- Nem lesz annak az égvilágon semmi dolga, csak minden nap reggel kispri az udvart, kihányja a ganyét, kipucolja az istállót s utána elhajtja a bárányokat a legelőre. Hát ugye nem sok dolog?
- Hát ez nem egy kicsit... – azt mondja az anyja.

Nahát úgy es történt. Elment a gyermek szógálni. Mikor oda-ment, adtak neki enni kenyeret, málét* s hagymát. Hát jóllakott szegén gyermek, de a szeme meg vót telve könnyel.

Azt mondja neki a bíró:

- Nezd csak édes fiam! Van kilencvenkilenc bárányom, a századik aranyszörű báránka, de úgy ügyelj rea, mind a két szemed világára! Me' mindegyiket erőst féjtem,* de a századikot, azt nagyon féjtem.

Hát azt mondja ez a gyermek:

- Ügyelek én, hogyne ügyelnék. Az enyémre es ügyelnék, ha vóna, de a kendére még jobban ügyelek.

...így es lett. Elhajtotta a bárányokat a legelőre, Ahogy elhajtotta, leheveredett, gondolkozik. ...megehült.* Elévette a tarisnyáját, a hideg málét s a hagymát. Ott ahogy elleget,* odajött egy kicsi férgecske.* Elkezdett cincogni:

- Hallod-e, te gyermek! Adj nekem egy falás málét, me't* én má' két napja nem ettem!

- Hogyne adnék, adok én neked szüvesen kicsi egérke.

Adott es neki egy darabocská málét, de az nem ette meg, hanem a két lába közi fogta, s egy likacskába béhúzta. Hát egy kicsi üdő múlva jó ki abból a likacskából, de akkora nagy furulyát hozott, ...halljátok-e, hogy mind innetőtől* odáig.

Azt mondja a férgecske a gyermeknek:

- Nezd csak, édes fiam, ezt én neked adom, me't én erőst öreg vagyok, s ezt még az öregapámtól kaptam, ...ezt a furulyát. Öregapám akkor azt mondta, hogy aki nekem ennem ad, ha megehülök, hát annak adjam. S én most erőst meg vótam ehülve s ennem adtál, s én neked adom.

Hát azt mondja a gyermek:

- Mit csináljak én evvel a furulyával?
- Maj' meglátod, még ennek nagy hasznát veszed.

Aval a férgecske elfutott, s a gyermek ott maradott. Esszepakolta a tarisnyájába a holmi ennivaló maradékját, s elévette a furulyáját, ...beléfútt egyik felibe, ...tű-lü-lü-lü-lü, ...fujogatta, ...s halljátok-e, abban a szempillantásban amennyi bárán vót, mind egy szálíg táncra keredett. De úgy táncoltak azok, hogy még elyent életemben nem láttam. Gondolta magába a gyermekecske, beléfújok én a másik felibe es. Meg es fordította, s ...tű-lü-lü-lü-lü..., elkezdte fújogatni, s hát halljátok-e, a bárányok úgy kezdtek sírni, úgy potyogtak a könnyeik, mind a nyári májusi záporosó.

- Na, azt mondja a gyermek – én má' tudom, hogy e' mire való.

Belédugta a tarisnyájába, s hajtotta vóna haza a bárányokat, de az aranyszőrű báránka sehol se vót. Ameddig ő furulyázgatott s a férgecskével beszélgetett, addig a farkas ellopta. Hát most mit tudjon csinálni? Hazahajtotta a többit, de a bíró, a gazda ember imá' a kapuban várta. Azt mondja:

- Na állj meg, hogy számoljam meg...!

S elkezdte számolni a bárányokat. Egy, kettő, három, négy – s elkezdte kilencvenkilencig számolni, s pont a századik nem vót.

- Na megállj, te haszontalan gyermek! Ugye mondtam, hogy ügyelj rea!

Megragadta a gyermeket... s bé a pincébe. Bezárta.

– Hónap fel lesz az akasztva! – azt mondja a bíró.

Hát szegén gyermek sírt egész éjen eleget, de mit csináljon. Nem tudott csinálni semmit se.

Másnap reggel megcsinálták az akasztófát, kidobolták, mindenki menjen oda, aki látni akarja, hogy akasztanak fel egy gyermeket.

Ott vót a gyermeknek az édesanyja es. Sírt eleget, hogy hát hagnanak békit neki, inkább megfizeti, ...de nem hallgattak semmit se rea.

Kihozták a pincéből a gyermeket... s nem látták, hogy nála vót a furulya. Odatették fel, ahová fel kell akasztani, s immá' minnyá't fel es akasztották vóna, de megkérdezték tőle, hogy mi a legutolsó kívánsága.

Azt mondja a gyermekecske:

– Nekem semmi kívánságom nincsen, csak van egy furulyám... s abba én beléfújhaszak.

El es vette a furulyáját, s beléfútt az egyik felibe, ...tü-lü-lü-lü-lü-lü-lü. Hát ahogy így beléfútt, úgy kezdett sírni mindenki, úgy zokogott még a bíró es. Ott aki ott vót, hát nem vót száraz a szem, mindenki sírt.

Igen, de nem vették észre, hirtelen megfordította a furulyájának a másik végét a gyermek, ...tü-lü-lü-lü-lü-lü-lü ...fútt gyorsan. Szökni... úgy szökött ott mindenki. A bíró egy reverendában* vót, a pap s mindenki, aki ott vót. Nagy kökénbokrok vótak, mert egy legelőn vót az akasztás. De a gyermek csak fútt rettenetesen.

Addig fútt, hogy ott heába mondta a bíró, hogy hagnják abba... s hagnják abba, de nem hallották, ...nem hagnták abba. Vászszdue, vászszdue,* de nem hagnták abba.

Hát akkor, mikor má' úgy el vótak fáradva, hogy egyik ide esett, másik oda esett a táncolástól, a gyermekecske leugrott onnat, s futás bé az erdőbe.

Béfutott az erdőbe, s vót neki ott egy kicsi bicskacskája.* Elkezdett ott faragni-faragni, s faragott egy szekerkót.* Olyan vót az a sze-

kerkó, hogy vót neki két kereke s egy ládája. A gyermek bele tudott ülni. Kicsit meglökte s ment az magától.

Hát ahogy menegetett-menegetett egyik düllőn lefelé, másik hegyen felfelé, hát egy asszon kenyeret süttött, eppen kivitte a kúthoz a sütőlapátot,* hogy megmossa.

- Jaj, te nē...! – azt mondja.

Menyen egy gyermek, s nincsen se ló a szekerbe, s semmi se..., s hogy tud menni! Odaugrott, hogy reaüssön a gyermekre. S azt mondja a gyermekecske:

- Bárcsak odaragadna!

S abban a szent helyben odaragadott. Há' heába húzta félre a sütőlapátot, nem jött félre.

Mentek, s futott a szekerkó után. S ahogy futott, jött ki eppen a pap a templomból, ...valami eskíttés* vót.

Azt mondja a pap:

- Nē, há' nem szégyelli futni a gyermek után! Jöjjon csak félre!

Megragadta az asszont, s ő odaragadott.

S futtak tovább. Egy szegén ember vitt egy ludat a húnnya* alatt.

Azt mondja:

- Nē... a pap s az asszon futnak a gyermekecske után! Nem szégyellik, jöjjenek csak félre!

Megragadta a papnak a rokolyáját* s félre akarja húzni, de ő es odaragadott.

- Hej, nyavalya!

Futtak mind egymás után. S ahogy így futnak, béértek egy városba. Abban a városban ki vót téve egy nagy fekete zászló.

Kérdezi a gyermek, hogy:

- Kit gyászolnak?

Hát azt mondják:

- Ebben a városban van egy olyan királykisasszon, aki nem tud nevetni s aki megnevelteti, a király annak adja feleségül, s még a fele királyságát es.

- Na – azt mondja a gyermek – menjenek csak fel, nyítsák ki azt az ablakot!

Hát kinyitották, a királykisasszon odament az ablakhoz. Mikor meglátta, hogy a gyermek után fut az asszon a sütőlapátval, utána fut a pap, utána az ember a libával, ...akkarat kacagott, hogy az apja odaugrott:

- Mi van, édes leánkám, te métt kacagtál akkarát?
- Nezze csak édesapám, a gyermekecske után mennyin futnak!
- Hozzátok csak fel gyorsan a palotába!

Fel es hozták azt a gyermeket. enni adtak jól, s megvárták, hogy egy kicsit nagyobbacska legyen, s feleségül adta a király a leányát hezza.*

S a gyermek az édesanyját es odavitte, s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

2. Az aranszörű báránka. Két népszerű mesetípus (AaTh 571, 592) kombinációjából alkotott mese, amely első pillanatban egyéni alkotásnak tűnik. A magyar változatok áttekintése azonban csakhamar meggyőz bennünket arról, hogy a két mesét nem Fábíán Ágostonné kombinálta össze. Egyik legrégebbi, a 19. század elején keletkezett mesegyűjteményünkben (GAAL 1857, 1860) két szöveget is találunk, amely hasonló összetételű. A gondolattársítás logikus: a juhász, akinek mindenkit megtáncoltató furulyája van, és a számos változatában obszcén, illetlen hangvételű, a

szomorú királykisasszony megnevetető összeragadt, táncoló emborsor nem egy mesemondó repertoárjában kapcsolódhatott össze. Ne feledjük, Fábíánné a belaci óvoda mesemondója, nála nyilvánvalóan elsősorban a humoros momentumokra, tréfás, mulatságos részekre tevődik a hangsúly.

Az aranszörű bárány meséjének (AaTh 571) 11, a mindenkit táncra perdítő, illetve könnyekre fakasztó furulyáról szóló mesének (AaTh 592) pedig 19 változatát ismerjük.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 365. p.

3. A tizenkét tolvaj

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy nagy tanya. S azon a tanyán lakott egy ember s egy asszon. Azoknak vót egy Mári nevű leányik. Hát igen nagy gazdák vótak, s egyszer csak elhítták őket estére a keresztelőbe. Azt mondják a leányiknak:

- Hallod-e te Mári, te itthon maradsz! Mű elmenyünk a keresztelőbe, s itthon kell valakinek maradni, hogy ügyeljen a házra.

Azt mondja Mári:

- Én biza' félek egyedül.
- Hát, fiam, ne félj! Zárd bé jól az ajtót, hozd bé a fészit,¹ s maradj itthon!

Úgy es történt. Elment az ember s az asszon a keresztelőbe, s Mári otthon maradt. Bézárt holmit, a disznyókot, a tyúkokat, az ajtót bézárta, az ablakot, zsalukáterokot, s a fészit bétette az ágy alá. Hát mit csináljon egyedül? Lefeküdt.

Gondolkozik az ágyban. S hát ahogy gondolkozik, egyszer csak ott, az ágya sorkánál hallja, hogy valaki kaparász.

- Jaj te, vajon mi lehet? Vaj egy kutya, vaj mi a fene?

Hát koparász, koparász, de jobban kezdtek koparászni. Leszállott az ágyból, s lassacskán férehúzta az ágyot, s ott hallgatkozott. Egyszer csak egy emberfejet látott meg. Várta, várta, hogy most mi lesz. Mikor már jobban bédugta az ember a fejit, akkor Mári elragadta a fészit. S kecc! ...le a fejit. Levágta annak az embernek a fejit, s béhúzta a ház közepibe. S kiszólt a likon: gyere te es!

Jött a másik es. S így addig jöttek, hogy tizenegy tolvaj béjött. De mind a tizenegynek levágta a fejit. Mikor a tizenkettedik bédugta, akkor csak a feje tetejit tudta levágni, mert az észrevette, hogy egy nagy csomó vér vót a ház közepiben, s úgy kiragadta a fejit, hogy csak a feje tetejit tudta Mári levágni.

¹ fejszét

Nahát az el es ment úgy, minha a szeme világát kivették vóna.

Mári otthon maradt. Odadugott az ágy alá valamit, rongyot, hogy az a likon ne jöjjön bé a hideg, s ő lefeküdt.

Reggel hazajőnek az anyjáiék, s:

- Jaj, te, ...a pilátusát, mi van itt?
- Hát itt, anyóka...- azt mondja, vót az éjen valami!
- Nahát - azt mondják, nem kell erről szólni senkinek se. Ásunk egy gödröt s belétemetjük.

Úgy es lett. Ástak egy gödröt, s mind belétemették.

Hát eltót egy esztendő, ...kettő s Máriból má' szép nagy leán lett, s egyszer csak egy kérő jött a házhoz. Köszönt:

- Jó estét!
- Jó estét!
- Na - azt mondja, ...nezzék, itt lakom a faluban s gondoltam, hogy elveszem a kendtek leányikot, Márit.
- Fiam, ha megszerettétek egymást - mondta az ember, hát én nem bánom. De miért nem veszed le azt a sapkát a fejedről?

Vót a feje tetejin egy fejer sapkacska. Hát azt mondja:

- ...én azért nem veszem le azt a fejer sapkát, mert nálunk ilyen a szokás. Mindenkinek fejer sapka van a fejin. S a tetejin van egy másik es, de ezt nem veszi le senki.

Nahát megvót az eljegyzés, megvót a lakadalom, de a leányétt senki vendég nem jött, csak a legén szekervel. Fel es ültek a szekerre, s mennek a legén falujába Márival ... a vőlegén, s a menyasszon. Nahát ahogy mennek-mennek, kiérnek a faluból, egyszer azt mondja a legén:

- Hallod-e, te Mári, nézd csak meg, úgy viszket a fejem, valami megcsipte!

Odatette a leánnak az ölibe a fejit. Hát Mári meg es nézte, de mikor a fejer sapkát levette, úgy megejedett, hogy majdnem a szekerről leesett. Minnyá' neki eszibe jutott, hogy ez a legén az lehet, akinek ő levágtá a feje tetejit. Le es akart ugrani a szekerről, de a legén megragadta a rokolyáját:

- Itt maradsz, az anyád szenvedésit! Gyere csak, mert most vár tégedet az én anyám egy égő kemencével!

Szegén Márinak majd az esze rekedett ki, dehát nem vót amit csináljon. Mentek-mentek, elmentek, odaértek a legénnek a házához. De nem a faluvégin lakott, hanem az erdő közepibe.

- Mikor odaértek, azt mondja:
- Édesanyám, itt van a menyasszon! Kész-e a kemence?
- Hát, édes fiam – azt mondja ...a kemence még nincs kész, mert nincs elég fa. Hanem a leánt bészárjuk egy házba, s te elmész, s hozol egy terű* fát, hogy jobban kimelegítsük a kemencét!

Úgy es lett. A leánt bészárták egy házba, s elment a legén a szekervel, hogy hozzon még fát.

Hát a leán addig dolgozott, hogy valahogy az ablakot kifeszítette, s leugrott az ablakon a házból, de nem vót üdeje, hogy elfusson. Felmászott a fatetejibe, s feltette oda a felsórokolyáját, s krecsányát¹ s ruváját², s akkor leszállott. Megbútt a ház végéhez, me' eppé' hazaért a legén a fával. Akkor ő futás... futott hazafelé tovább. Megint felmászott egy fára, oda feltette a pendelyit s a gyócsingit, s a főkötőjít, s így akkor leszállott, s ment tovább.

Hát amint ment tovább, – ...ugye már virradott ki. Ment egy legén egy terű szénával hazafelé. Azt mondja:

- Hova futsz, te Mári?
- Jaj, hagyj békit, hallod-e, hogy jártam! Állj csak meg! – azt mondja.

Nahát meg es áll a legén a szénával, a szekervel, s azt mondja:

- Hallod-e, hánd csak le a széna tetejit gyorsan! Sejessél, s ingemet ide tegyél belé, s tedd vissza reám a szénát, mert – azt mondja – hallod-e én kihez mentem férjhez! S takarjál bé!

S úgy es lett. A legén megállott, s a széna tetejiből lehánt a szekerről, s a leán beléfeküdt. S akkor bétakarta a legén, s így hajtotta hazafelé a lovakot.

Addig a tolvaj legén es... – a vőlegén – azt mondja az anyjának:

¹ kabát

² nagykendő

- Na, anyám, most már elég meleg a kemence, s hozzuk ki a leánt!

Hát a leánhoz biza' bémennek, s nem vót ott. Megállj, te бүдös kurva! Megszöktél ugye?

Kimennek az udvarra s hát sehol se kapják. Néz fel a legén a fára, ott van a fa tetejiben. De mikor meglátja, hogy csak a rokolyája van ott, leugrott mérgiben.

Addig a leán haladott. Fut a legén utána. Megint meglátja egy fán a pendelyit. Felmenyen a fára, megint nem vót ott. Fut utána...

Addig a leán hazaért. Nem mert bémenni a házba. A vendégek már el vótak menve. Hanem felment a híba.¹ Belékucorodott egy hordóba. Odaért a legén es.

- Mi van? – azt mondja neki az anyósa. Hát elyen hamar hazajöttél? Hát Mári hol van?
- Jaj – azt mondja – útközben eszevesztünk, s leugrott a szekerről, s hazajött.
- Há ide nem járt.
- Hát nem tudom, akkor hova lehetett? – azt mondja.
- Várjál, fiam, felmenyek gyorsan a híba, s lehozok egy kicsi juhtúrót, hogy egyél. S ně... főzők egy málécskát.

Nahát úgy es lett. Felment a híba, hogy hozzon le túró, s nyúl belé a hordóba, s hát a leán van belekucorodva² ...pontoson abba a hordóba. Ejedtiben belékucorodott a túróba. Azt mondja:

- Hát te hogy kerültél ide?
- Jaj, hallgasson anyókat nehogy valaki meghallja! Tudja-e, hogy én kihez mentem fér'hez?

Mondja ott a leán el... sorban, s azt mondja:

- Hát itt van, te... most akarok túró, s vinni le, ...itt az urad.
- Menjen gyorsan... ebbe helyben a rendőrségnek szóljon!

Úgy es lett. Az asszon levitte a túró, s a málét³ kiborította, s azt mondja:

¹ padlásra

² magát összehúzza belekucorodik

³ kukoricalisztből főzött étel

- Na amíg eszel, édes fiam, én hozok egy literke bort.

Elment borétt, hogy hozzon egy literke bort. Addig a legén ott maradt, s az asszon nem borétt ment, hanem elment, hogy a zsandároknak szóljon. Nahát azok jöttek es abban a szent helyben.

Na azt mondják:

- Megfogtunk, te betyár! Mert régen keresünk.

Megragadták a legént, megkötték a két kezit, elvitték, s négyfelé vágták, s a városnak a négy sarkára akasztották, hogy mindenki lássa, hogy így jár, aki lop...

S a leán azután férjhez ment, de hogy kihez, azt nem tudom.

S az anyjáék még ma es élnek, ha meg nem hótak.

3. *A tizenkét tolvaj.*

Az egész magyar nyelvterületen népszerű, ma is mesélt novellamese (Típuszáma AtTh 956B), 24 változatát tartjuk számon, közöttük két bukovinai székelyt is Hadikfalváról. Az egyiket Zombán, a másikat Tevelen jegyezte fel Kelemen Zoltán (1964. 81-85. 11. "A tizenkét rabló" és 123-126. 29. "A kapitány"). E két változat egymástól is, s Fábián Ágostonné meséjétől is több szempontból eltér.

Figyelemre méltó mesénkben a fejbenezés motívuma, amely több változatban előfordul s a típust Molnár Anna balladájával rokonítja. Nem véletlen, hogy Palkó Józsefné ezt a címet is adta változatának [Dégh Linda 1955. (UMNGy VIII.) 385-394. 37. "Mónár Anna"] Ebben a változatban a fejbenezés motívuma nem szerepel.

Részlet Kovács Ágnes i.m. 365. p

4. A rest leán

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén özvegyasszon. S annak vót egy erőst... erőst rest leánya. Az a világon nem dógozott sose¹ semmit. Heába mondta neki az anyja, hogy édes fi-am, ülj le fonjál, seperd ki a házat, ...de attól ülhetett minden.

Hát egyszer hogy hogy nem, még es arra vetődött egy legén.

- Hallod-e... te Kati, én feleségül veszlek mondja a legén, de nekem aztán ügyes legyél!
- Jaj, én de melyen ügyes leszek, csak egyszer má' vegyen el valaki ingem feleségül!

Nahát el es vette. Meglett a lakodalom. Elvitte a legén a leánt az ő házához, de biza' az nem dógozott a világon semmit ott se. Csak reggel lefeküdt s estig aludt, s este lefeküdt, reggel felköt. Ami szennyese vót, örökké hanyította be a kuttorba² s elégette, s így szedegette ki a lábából a tisztát, me' restellte³ kimosni. Há' de biza a lábából es elfogyott immá' a tiszta gúnyája. Azt mondja az urának, hogy:

- Nezd csak, szaladj el oda anyókáékni s kérjél vaj egy inget, me't imá' nincsen ingem!
- Há' hol vannak az ingeid?
- Hát – azt mondja... tudod-e, nincsen elég víz a kútban s nem tudom kimosni.

Há' jól van... elment a legén, de szégyellte megmondani az anyósának, hogy a leányának nincs tiszta inge.

Beszélgettek, beszélgettek, s hogy hogy nem, hát az anyósa adott neki egy fehér ludat.

¹ sohasem

² kemencébe

³ lusta volt, nehezőre esett

Béfogta a fiatalember a ludat a hunya¹ alá, s haza indult a menyecskehez.

S a menyecske imá' messziről várta, hogy hozza-e a fejér inget, mé't imá' csak annyi vót, amennyi eppe' rajta vót.

Mikor meglátta a fejér ludat, azt hitte, hogy fejér inget viszen az ura neki, s ő biza' levetkezett tiszta csóréra,² s ami rajta vót, béhanyigálta a kuttorba³ s elégette.

Hazajő az ura s azt mondja:

- Hát te métt⁴ vagy csórén?
- Hozott nekem tiszta inget, ...ugye?
- Én biza' nem hozok... Ludat hoztam. Há' mé' nem mostad ki? Há' hol a többi szennyes?
- Hát tudod-e, ...én elégettettem kicsidenként.⁵
- Na az anyád teremtésit! ...hónap⁶ anyádéknitt⁷ búcsú lesz, mibe mész el a búcsúra?
- Hát – azt mondja, mindegy most má', ahogy történt, úgy történt, mi csináljak?

De a fiatalember gondolta magában, megállj, mer' én megtanyítlak téged ügyeskedni. Belevarrta egy zsákba, békötte jól a zsákot, s feltette a szekerderekába.

Hajtogatta a lovat, s mentek az anyjáiékní a búcsúra, s ahogy mentek-mentek, kiértek a falu végire, s úgy tett az ember, mintha megtalálkozott vóna valakivel.

- Jó napot!

¹ hóna

² anyaszült meztelenre

³ kemencébe

⁴ miért

⁵ apránként

⁶ hónap

⁷ anyádéknál

- Adjon isten kendnek es! Há' kend hova menyen?

... az ember magában mondta:

- Én biza' a búcsúra.

- Há' kend hova?

- Hát én csak így gyalogolok.

- Hát mit viszen abban a zsákban?

- Ó! ...abban biza' majdnem semmit.

S egy bot vót az embernél, de úgy tett, mintha az idegen embernél lett vóna a bot, ...s jól reahúzott a zsákra atyaúristenesen.¹

Nem mert a menyecske még megmozdulni se, úgy félt, szégyellte magát.

Há' mentek tovább, megint megtalálkoztak egy embervel, ...akarom mondani senkivel se, de úgy csinált a menyecskének az ura:

- Jó napot!

- Adjon isten!

- Há kend hova menyen?

- Én biza' a búcsúra.

- Hát abba a zsákba mit viszen?

- Ott egyik-másikot.²

- Ó! ...hadd lám csak! – s jól reavágott.

Az asszonnak biza' meg odament a kenő³ es.

Mentek tovább. Újra megtalálkozott egy embervel, akarom mondani senkivel se, csak hát az ember tette magát.⁴

1 teljes erejéből

² sok féle dolgot

³ trefásan értsd: odament a széklete is

⁴ tette magát: képmutatón, álnokul viselkedik

- Jó napot!
- Adjon isten!
- Há' kend hova menyen? ...kérdi.
- Há' kend?
- Én ide ne, ebbe a faluba.
- Én biza' a búcsúra.
- Mit viszen abban a zsákban?
- Én egy kicsi búzát.
- Nahát ez jó kemén... – s jól reavágott a zsákra.

Szegén menyecske csak hallgatkozott¹ a zsákban.

Na odaértek a menyecskének az anyjáiékné. A fiatalember kifogta a lovat, ment vóna bé, mondta vóna meg az anyósának, hogy menjen ki, ott a leánya, ott a szekerderekába, de erőst sok vendég vót, s szégyellte eléhozakodni evvel.

Oda az emberke bément, ...ett ...itt,² s az anyja kérdezi:

- Hát hol van Kati?

Nem mondott az ember semmit.

Há' kiment az anyósa, hogy a szekerdereken megnézzé, hogy mit hozott abba a zsákba. Tapogatja s azt mongya:

- Jaj istenem, melyen ügyes lett a leányom, még gomolyákat³ es hozott.

Tapogatta a térgyeit s a könyökeit, s a fejit es. Hát egyszer a fenekéhez nyúlt.

- Jaj, te! ...ez szőni akar, me' még kenőt es hozott.

A menyecske csak hallgatott a zsákban, nem mert szólni egy szót se.

¹ csendben meglapult

² evett, ivott

³ fonal gombolyagokat

Hát addig s addig ...asztán, hogy megvárta, hogy a vendégek elmenjenek, s akkor kibútt¹ a zsákból, bément a sziny² alá, s ott valami rossz kreccsánt³ magára húzott, s úgy béódalgott az ódal-kamarába, s kivett egy zsák guzsalycsepüt⁴, s azt felkötötte egy jó nagy guzsalyval, s biza' oda béült... s csak font... s font... s font.

Azt mondja az anyja neki:

- Hát édes leánkám, te most jöttél ide ugye?
- Én biza' nem, hanem régebbecske.
- Hát mit hoztál a zsákban?
- Én...? ...én vótam ott!
- Hát én azt hittem, hogy gomolyákat s kenőt hoztál.
- Jaj anyóka, tudja-e, hogy jártam? – s szegén elpanaszkodta.
- Látod-e, fiam! ... mondtam, amíg leán vótál, hogy tanolj meg egy kicsit serényebben dógozni. Há' most tedd le azt a guzsalyat, búcsú napja van, ne fonj!
- Én biza' nem teszem, amíg ezt le nem fonom ...

S hát az anyja adott neki egy level palacsintát, s azt reatette a vál-lára, hogy në... telljen az üdő, s akkor egyet-egyet úgy harapott belőle, s akkor még font tovább, s újra harapott egyet, s újra font tovább, hogy në... teljen az üdő. Úgy megserényedett.

Aztán az anyja adott neki utoljára egy kicsigúnyát,⁵ felötözött, s abba hazament, de többet nem kellett adjon semmit se.

Az urának es szött kenderinget s kendergagyát, s annyi zsákokot s lepedőt, ...még egyet se kellett vegyen.

Olyan ügyes lett, s osztá' meg es gazdagodtak, s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

1 előjött

2 tároló szín

3 kabátot

4 kenderkócot

⁵ hétköznapi viselet

4. *A rest leány.*

A bukovinai székely mesemondó asszonyok láthatólag kedvelik az ún. leányoktató meséket, melyek az eladó leányokat arra tanítják, hogyan kell viselkedniök, hogy ügyes, serény asszony váljon belőlük. Fábiánnénak ez a meséje egy rest leányt tesz csúffá, aki hála férje "nevelőmunkájának" olyan serény lesz, hogy még enni is csak fonás közben eszik. A mese két mesetípusból áll, melyet mesemondóink szívesen kapcsolnak össze. Típuszáma: AaTh 1371**+MNK 1370E*. (AaTh 902). 3 változatát ismerjük, egyiket Palkó Józsefné mondta el [Dégh Linda 1955.

(UMNGy VIII.) 360-363. 35. "Lusta menyecske"]. Mind a három változat magában foglalja mind a két résztípust, Hegedüs Lajos közöl ezenkívül egy olyan változatot is egy pokolpataki születésű mesemondó asszonytól (1952. 160-161. "Restes asszony"), mely csak a ruhaelégetés epizódját tartalmazza. A másik két változat Erdélyből és a Dunántúlról való. A mese valószínűleg sokkal szélesebb körből ismert, mint ahogy ezt a közölt változatszám mutatja.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 366. p.

5. Vas Laci

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, ott ahol a macskákat dióhijba patkolják, a kéményen leereszkednek, s a nagyküpülön bémásztak. Ez ott történt.

Vót egyszer egy király, s annak vót három gyermeke, két leánya s egy fia. No dehát a leányok... azok leányok vótak, azok szót fogadtak, de a gyermek erőst rossz vót. Annak még az étje se esett jól, hogy valami rosszat ne csinált vóna.

Hát egyszer jött haza az iskolából, s előtte ment egy öregasszon, egy nagy kasár tojás vót a feje tetejin – vitte éppen a piacra. Vas Laci hátulról nekiugrott, s fellökte az öregasszont. A tojások mind esszetörtek.

Azt mondja az öregasszon:

- Jaj, hogy átkozva légy, te Vas Laci! – mondja. Mikor hazameész, amit a legesleghamarább kiszólsz, abban a helyben beteljesüljön!

Mit törődött evvel Vas Laci. Fel se fogta, hogy hát mit mondott az öregasszon neki. Hazament, s a táskáját lehanyította a sarokba, amibe vót az irkája. S a leányok laptáztak az udvaron. Odament, s elkapta a laptát, s ő es elkezdte rugódni. A leányok:

- Add vissza, Laci! Add vissza, Laci!

De Laci nem akarta visszaadni. Odaugrottak a leányok, s jól el-náspángolták.

Mérges lett Laci, s azt mondja:

- Ó, hogy a föld nyelne el, ronda leányok, hogy én sose tudok tőletek jácodni!

S hát halljátok-e, abban a szempillantásban a föld megnyílott, s a két leán abba' helyben eltűnt. Megszeppent Vas Laci, hogy most mit mond az apja. ...hol vannak a leányok? Ó biza' gondolta megkapja a leányokot...

El es indult, ment, ment az erdón keresztül, réten, földön, mindenhol, s egyszer csak egy erőst nagy sűrű rengeteg erdőbe béért.

Na meg es ehült, szomjas es vót, mit tudjon csinálni? S ahogy így barangol a vadállatok között, hát látja, hogy ott van egy nagy kút. Gondolta, hogy most egyet iszok. Belénézett a kútba, s hát az a kút száraz vót. Abban egy csepp víz se vót. Csak egy nagy kötel vót lefelé eresztve.

Gondolta Vas Laci, na én megnézem, hogy ebben a kútban mi van. Megkapaszkodott a kötelbe, s ereszkedett lefelé. Mikor leért az aljába, hát uram-teremtőm... halljatok csudát, egy olyan szép rétre ért, hogy még olyant életemben nem láttam!

Menyen egy kicsiddég, s hát egy gyönyörű szép ezüst rét vót, s ott vót egy huszár, ki vót a lova kötve, s a huszár le vót heve-redve, a fűben pihent. Vas Laci lábujjhegyen odament, s a huszár-nak az ódaláról a kardot leódta, s a nyeregbe a ló hátára felpat-tant, s hajtsad ...oda se neki elvágatott.

Felugrott a huszár:

- Állj meg, az anyád mindenit, te! ...hogy hínak tégedet, add vissza a lovamot!

De Vas Laci vissza se nézett. Ment, ment, vágatott, s hát ahogy ment, egyszer látja, hogy egy öregasszon rettenetesen sző az osztovátán.* De ahogy szőtt, ahányat ütött, örökké egy katona kiugrott az osztovátájából. Azt mondja neki:

- Jaj, öreganyám, hogy kéne nekem ez az osztováta! Hogy kéne nekem ...mennyi katonát tudnék én szőni!

Azt mondja neki az öregasszon:

- Hát, édes fiam, én neked adom ezt az osztovátát, de tudod-e te, hogy nem messze van a hétfejű sárkán? S annak a birodalmában van a fiam. Aki kiszabadítja a hétfejű sárkán körme közül a fiamot, én annak adom ezt az osztovátát. Úgy se vagy boldog én vele, akármennyi katonám van, úgy se tudják megszabadítani a fiamot.

Jól van... Menyen tovább. Elért egy erőst... erőst nagy vízhez. Nem vót azon se palló, se híd, csak egy öregember csónakázott. Azt mondja:

- Hej... jó ember, jöjjön csak ide!

Odamenyen az öregember.

- Mit akarsz, édes fiam?
- Vigyen át a vizen ingemet! ...mert amind látom, nincsen se híd, se palló.
- Hát, fiam, én átal viszlek, de a kilencfejű sárkánnak a fogságában van a fiam, s ha megszabadítod, akkor vissza es hozlak, mikor jössz visszafelé. De ha nem szabadítod meg, itt ne es merjél erre jöni, mert úgyse hozlak átal.

Há' az öregembernek megigirte... hogy csak vigye átol, mert ő megszabadítja. Átol es vitte az öregember, s ment Laci tovább. Beért a gyémántrétre. Csupa gyémánt vót ott mindenféle, még a fákon a madarak es. Menyen tovább, menyen, s hát egy öregember csak egy tarisnyát kihúzott s behúzott, kihúzott s behúzott, s csak tűntek el a madarak, fák s emberek. Menyen közelebb Laci, s hallgatja, hogy mit morog ez az öregember. Azt mondja:

- Herám tarisnya, puttyom teremtette.* Herám tarisnya, puttyom teremtette! S mind csak ugrottak oda belé.

Azt mondja:

- Hogy kéne nekem ez a tarisnya! – mondja Vas Laci.
- Hát, édes fiam – azt mondja, a tizenkétfejű sárkánnak a fogságában van nekem egy fiam, s ha kiszabadítod, ezt a tarisnyát, én neked adom. Nekem akkor nem kell úgyse.

Annak es megigirte Vas Laci, hogy kiszabadítja. S hát ment es tovább. Ment, ment, amíg ment, hát egyszer csak lát egy gyönyörű szép palotát. Az ablakja ki van nyitva, s pont abból az ablakból ki van könyökölve az ő egyik testvére.

- Ne jőjj ide, Vas Laci! – azt mondja. Mert az én uram a hétfejű sárkán!

Azt mondja Vas Laci:

- Itthon van-e?
- Nincs itthon. Eppen elment, körüljárja a világot.
- Akkor én bémenyek.

S bé es ment. Azt mondja a testvére:

- Bújj el akárhova, mert hazajő s egyből megöl tégedet!
- Én ide az ajtószorkához bújok – mondja.
- Ha hazajő, tudod mit? ...adj neki jól enni s itasd meg, részegítsd meg! Majd osztán én elbánok vele.

Hát úgy es lett.

Nahát hazajött a hétfejű sárkán, de előbb hazahanyította a buzogányát. Akkora fényesség lett, s akkora nagy zörrenés, hogy az ablak abba a szent helyben bétörött.

- Nahát – azt mondja a leán, látod, ez annak a jele, hogy jó.

Azt mondja Vas Laci:

- Látom.

Nahát haza es jött a sárkán, s a leán minnyá' elkezdte simogatni a fejit:

- Ó, édes uram! – így-úgy ...mindegyik fejit simogatta ...a hét fejit.

Azt mondja:

- Olyan emberszagot érzek! Nem járt itt senki?
- Hát dehogy járt! Mit érzessz? ...örökké oda vagy valamerre. Biztos csak azt érzed!

Jól van... Vaj öt ágyot egybetoltak, vaj kettőn-kettőn vót a két fej, három fej, egy ágyon a lába. ...lerészegítette, lefeküdt, s osztán akkor minnyá' el es aludt, mert erőst el vót fáradva.

Vas Laci es csak erre várt. Amit a huszártól elvett vót kardot, aval csak nyissz, nyissz, ...mind a hét fejit levágta a sárkának.

Azt mondja a leának, hogy:

- Na most jössz velem, vaj maradsz? De – azt mondja, nincs itt véletlenül egy legén bészárva?
- De biza' itt van – azt mondja, s örökké diót adott neki a sárkán, hogy hízzon, mert meg akarta enni.

El es mennek a pincébe, kizárják az ajtót. De olyan kövér vót az a legén, hogy már az ajtón alig fért ki a sok dióbéltől.

Kieresztették, s a leán azt mondja:

- Dehogy maradok én itt ezen a sárkán helyen, hanem van nekem egy varázspálcám.

Egyet suhintottak arra a várra, s lett belőle egy alma s Vas Laci zsebredugta, s az istállóból kihoztak egy lovat előre, s felült az a kövér legén, s fel a leán, s Vas Laci a saját lovára, s mentek tovább. Hát ahogy mennek, mennek, hát jó két napig biza' kellett mennyenek, akkor elérkeztek a másik várba. Hát ott már a zsebkendőit... a keszkenyőivel – akarom mondani – előre integetett a leán, hogy:

- Ne jöjjetek ide, ne jöjjetek! – azt mondja, mert itt van a kilencfejű sárkán, az én uram!

Azt mondja Vas Laci:

- Itthon van-e?
- Hát nincs itthon, de most várom éppen, hogy hazajő.
- Nahát – azt mondja Vas Laci, én nem félek tőle. Ne félj, majd én elintézem!

Úgy es lett. Azt mondja annak a kövér legénnek, hogy:

- Te bújj bé akármelyik kutyakalibába, mert te úgy es félsz, én majd elintézem.

A leánnak azt mondja:

- Te csak beszélj a tesvéreddel! Úgy es rég láttatok egymást. Ha hazajő, csak adj neki enni s inni, s majd én a többit elintézem!

Vas Laci elbútt az ajtószárához, s hát egyszer nagy derenducával jó haza a sárkán, a kilencfejű. Azt mondja a leánnak:

- Ki járt itt?
- Hát csak a tesvérem jött el felkeresni.
- Mit keres itt a tesvéred? El akar csábítani, ugye? ...hogy tőlem elvegyen!
- Nem azért jött, – kezdte nyugtatni a sárkánt a leán.
- Hát csak rég láttuk egyik a másat, ...beszéljünk egy kicsit. Ülél csak le! Hol jártál? Merre jártál? Hogy minden?

Azt mondja a sárkán:

- Hú... sokfelé jártam én! Hallottam, hogy az öcsémet a te testvéred kivégezte... Vas Laci. Erre jár valahol a határban.
- Há lehet... – azt mondja a leán.

Vas Laci csak hallgatkozott az ajtószorkánál. Na a leán elkezdte simogatni a sárkánnak a fejeit s azt mondja:

- Milyen szép hajad van! Milyen erős vagy, s hol tartod te az erődöt?

... hát erőt, erőt kétszinkedett. Azt mondja:

- Én megmondom neked, de nehogy eláruld valakinek!
- Hát dehogy árulom én el – azt mondja a leán.
- A pincében van egy hordó, s abba a legerősebb bor van, s ha valaki azt a bort kicsapja, akkor az én erőmnek vége – azt mondja a sárkán.

Na jól van, a leán megittatta a sárkánt, megetette, s lefektette. Annak már vaj hét ágyot kellett esszetojni. Nahát akkor kicsit elcsendesedett a sárkán, elszunnyodott. Akkor a leán lement a pincébe, s a hordót biza' kidugta. Úgy, ahogy az a bor kezdett folyni, ...kifelé folyni, úgy a sárkánnak ment el az ereje. Na úgy elkétele nyedett,* hogy imá' kézzel es csak meg kellett szorítani a torkát, s végzett, ...nyekk, azt se mondta. Nahát egyből kész vót, meg vót dögölve.

Vas Laci csak odament, s a kardval egy kicsit esze-vissza simogatta s már nem es élt.

Na azt mondja a leánnak:

- Van-e itt egy legén?
- Van biza, bé van zárva.

Kizárják a pincéből, s hát az es olyan kövér vót, hogy alig fért ki a vasajtón. A másik es kiorozkodott a kutyakalibából, így hát mentek tovább.

Imá' meg vót a két testvér, a két leán.

Itt van egy harmadik vár. Abba a várba es van egy legén bészárva, de van egy leán es, egy királyleán, s azt a tizenkétfejű sárkán őrzi. Egy királynak elrabolta a leányát, s aki kiszabadítja, a király feleségül adja, s az egész királyságát es neki adja.

Nahát úgy es lett. Vas Laci most már annyira nekibátorodott, hogy nem nyugodott abszolut. Mentek az egészen. Erre es reaüttek – a palotára – egy vesszővel s lett egy alma. Vas Laci ezt es zsebre dugta, s mindegyik paripát vett magának, s mentek tovább. Hát biza’ mikor odaértek, már egy hét kellett, olyan messze vót.

Ott nem leskedett a királykisasszon ki az ablakon, tiszta feketével bé vót az egész ablak húzva. Odament Vas Laci, s kicsit megkopogtatta, s hát egy kicsi nyílás azért lett, kileskedett a leán:

- Ki az – azt mondja, aki élőlény ide mer’ jóni?
- Én vagyok, Vas Laci, megszabadítlak.
- Jaj, te, te, ...elpucolj inset, me’ minnyá’ hazajó az uram, a tizenkétfejű sárkán!
- Nahát, én itt elbántam a hétfejűvel, a kilencfejűvel, s most már nem félek a tizenkétfejűtől se.

De hallják-e...? – úgy reszketett az a másik két kövér legén félel-miben ...ugye mert a sárkán fogságában vótak s féltek tőlük, hogy már azt se tudták, hogy ejedtikben mi csináljanak.

Hát Vas Laci biza’ nem félt. Azt mondja a leánnak:

- Nezd csak, ha hazajó az urad, valamivel bolondítsd el!

Úgy es lett. Hazajött a tizenkétfejű sárkán. A másik két tesvére, a leányok, azok elbúttak künn a ház hátához.

Ő a másik leánval csak beszélgetett... – a királyleánval, a házigazda leánval. Azt mondja Vas Laci a sárkánnak, amikor hazajött:

- No komám, hát hogy vagy?
- Hát te még komádnak mersz ingem szólítani? Lefejezted az öcséimet, a kilencfejű sárkánt meg a hétfejűt ...na megállj, mert egyből szétharapom a nyakadot! – azt mondja.
- Küzsdjünk meg! – azt mondja Vas Laci.

Hát a sárkán amíg bajlódott a tizenkét fejivel, idevette, s odavette, addig Vas Laci nyisz..., nyisz... – sorban levágta mind a tizenkét fejit. De úgy hánkolódott a sárkán, hogy még olyant életemben nem láttam. ...úgy megejedtem, mikor megláttam ...hogy rettenetesen.

Nahát akkor már vége vót ugye a sárkányoknak, s azt mondja Vas Laci:

- Itt maradsz királyleán, vagy a feleségem leszel?

Azt mondja a királyleán:

- Hát biza' látom, hogy egy kicsit erős vagy, én inkább a feleséged leszek. Maradjál itt te es Vas Laci!

- Nem... – azt mondja: Tudod mit? Erre es üssünk rea egy pá'cával!

- ...mert én tartozok valami öregembernek, s öregasszonnak, s meg egy öregembernek, hogy a fiaikat hazavigyem. S akkor az apám országában, ott majd ezt az almákra reaütünk a varázspálcával, megint lesz egy palota, s lakjunk ott!

Úgy es lett. Ott es kiszabadították a legént, ott es vót egy fog-ságban. Reaüttek arra a palotára, s abból es lett egy alma, s immár így vót három. Nahát akkor, ahogy mentek, visszafelé mentek, menegettek, elérték az egyik öregembert, amelyik mondta, hogy herám tarisnya puttyom teremtette. Azt mondja az embernek:

- Nézze, jóember, meghoztam a fiát!

Jaj az úgy köszönte Vas Lacinak, még a keze-lábát es csókolta.

- Jól van, édes fiam, itt ez a tarisnya, neked adom.

El es vette Vas Laci, zsebetette, s az öregember fiának azt mondja:

- Itt maradsz, vaj velünk jössz?

Ő azt mondja:

- Itt maradok, mert öreg édesapám van, s én itt maradok.

Ott maradt az apjával. Jöttek tovább. Megtalálkoztak az öregasszonval. Azt mondja az öregasszon:

- Ugye meghoztátok a fiamot?

- Meg biza', öreganyám! Ide az osztovátát!

Az öregasszon oda es adta jószívvel az osztovátát, amelyikkel szötte a katonákat. Azt mondja a legénnek:

- Itt maradsz, vaj jössz velünk?

- Hát én itt maradok, ha az egyik testvéred es itt marad velem feleségül.

Azt mondja Vas Laci:

- Na melyik marad itt a legénvel?

S hát az egyik testvére ott es maradt. Akkor reaüttek egy almára, s lett ott egy palota, s ott maradtak. Két almával, s a másik leánval, s egy legénvel jöttek tovább.

Jöttek, jövőgettek, elértek ahhoz a vízhez, ahol az öregember vót. Az öregember úgy örvendett. Beleültette őket a csónakjába, átolvitte szépen, átoleveztek. Azt mondja:

- Édes fiam, hogy mennyit vártalak én tégedet! Öreg napjaimra ugy-e most itt maradsz?

Azt mondja a legén:

- Hogyne maradnék, édesapám! Itt maradok, de ha Vas Lacinak a testvére es itt marad.

Hát mert ugye megszerették egyik a más.

- Maradok én szívemből – azt mondja a leán. Ott es maradt.

Nahát Vas Laci ott es egy almára reaütött, s lett belőle egy palota, s akkor ott maradtak.

Vas Laci az osztovátájával s a herám tarisnya puttyom teremtette tarisnyájával, s egy almával ment tovább, s a királyleánval. Odaértek a kúthoz. Hát mikor odaértek a kúthoz, valaki fentről a kötelet rángatta felfelé, rángatta. Azt mondja Vas Laci:

- Ki van ott fent?

Hát nem szólott senki se. Azt mondja a leánnak:

- Jó lesz, ha te mész fel előre, nehogy én menjek előre fel, s akkor valaki ingem ott megöljön, s te egyedül itt maradj, itt, ebben a kútban. Eridj te előre fel, s akkor felhúzol ingemet es!

Nohát akkor úgy es lett. A leán valahogy a kötelen felkapaszkodott, s hát ahogy felkapaszkodott, egy nagy szakállú törpe csak ellopta a leánt. S Vas Laci odalent maradt, kiabál a leánnak, ...s kiabál, várja, hogy húzzák fel, de biza' azt nem húzták fel.

Addig, hogy ő téglára lépett, s ide lépett, s fogódzkodott, hogy valahogy még es felment a kútból. S mikor felment, a leánnak sehol nem vót a híre-hamva se.

Hát mi csináljon, nem tudta, hogy hol a leán. Elkezdett az erdőben bolyongni, de bolyongni, de búsult, hogy ő ennyi útat megtett, s mikor már hazaért vóna, akkor ő most leán nélkül kell hazamenjen. Hát ahogy így meneget, ...mit tudom én ...látja, hogy egy helyt el van a föld repedve, s egy nagy szakál oda be van csiptetve, mert az a hely akkoracska vót, hogy a törpének a helye vót, ...a hosszú szakállú törpének, s ugye a törpe a leánt es oda békapta, s akkor má' nem vót akkora helyik, s a szakálla a törpének kimaradott.

Na ezt biza' Vas Laci meglátta. Nahát odament, kicsit a lábával azt a sziklát elkezdte tologatni arrább-arrább, s a kezure tekerte azt a szakállt, s húzta kifelé. S egyszer, ahogy húzza kifelé, hát jött az ő szereteje es, a királylány:

- Az anyád mindenit! – azt mondja a törpének.

Hát te vitted el? Ezért szenvedtem én annyit!? Na gyere csak ide!

Megfogta a törpét, s elment az erdőbe kicsit beljebbecske, s keresett egy olyan fát, ahol nagy hasadék vót, s oda a szakállát bécsipette.

- Itt maradjál örökre! – azt mondja.

Eleget rugódott a törpe, de Vas Laci nem eresztette el. Visszaement, s megfogta a szereteit, a királyleánt, s elvitte haza. Megmutatta az édesapjának, s elmondta, hogy hol járt, s a tesvérei es élnek.

S az apja rettentően örült. Egyből reaíratva az egész királyságát. S Vas Laci az almára reaütött, s lett belőle egy szép nagy palota, s a feleségivel oda behúzódtak, ott laktak.

Egy jó darabig békességben éltek.

S egyszer csak egy nagy-nagy háború lett. Ugye Vas Laci király vót, s neki el kellett menni a háborúba. Hát biza' sok ellenség jött Vas Lacival szemben, sok katonaságra vót szükség.

De Vas Lacinak ott vót az osztovátája, kiállította a harcmező széjire, s elkezdte csak szőni-szőni a katonákat. Ahányat ütött, minden oldalról két-két katona ugrott ki. Úgy megszapordtak a katonái, hogy már azt se tudta, hogy mit adjon ennik. Főzte az üstben a málét, ...főzte biza, de nem győzött annyit főzni, mert erőst sok katona vót. Na de a másik oldalról jött az ellenség, de evvel se vót baj, mert Vas Lacinak vót a tarisnyája. Két fára kiakasztotta, s megparancsolta, hogy herám tarisnya puttyom teremtetted, s az ellenség csak ugrott belé, s a fenekén ugrott ki, ugrott belé, s a fenekén halva ugrott ki. há' rettenetes sok ellenséget megnyuvasztott ez a tarisnya. Addig, hogy olyan hamar legyőzte, hogy híres vitéz lett belőle.

Nahát hazament aztán, s békességben éltek a kedves feleségivel, amíg meg nem hótak.

Úgy láttam, mint most, ...tisztá igaz vót.

5. *Vas Laci*. A sárkányok által elragadott három – itt két – királykisasszony meséjének (AaTh 301) ez a sajátos redakciója két népszerű nyomtatott szövegből terjedt el ország-szerte: az egyik, mint Dégh Linda is megállapította, Majláth szövegének Benedek Elek által újramesélt "Vas Laci"-ja (Magyar mese- és mondavilág III/2. 174-188.), a másik egy ponyvafüzet: "Vas Laci és a három sárkányok". Eredeti népmonda. Magyar Óvárótt Czéh Sándor szab. Könyvnyomdájában. 1854.

OSzK 3/19 Az utóbbi szövegnek az összevetése Majláth meséjével nemcsak a redakció alakulásának, hanem a ponyvafüzet forrásának a tisztázása szempontjából is hasznos lenne. Nem lehetetlen ugyanis, hogy ismeretlen szerző átírásában voltaképpen Majláth meséje jelent meg ponyván.

Nem érdektelen tudnunk azt sem, hogy Vas Laci meséjét cseh szomszédaink is ismerik. Valószínűleg Majláth meséjének valamelyik német fordítása terjedt el náluk.

Fábián Ágostonné Vas Lacija is nyilvánvalóan Majláth, illetőleg Benedek Elek meséjében gyökerezik, azt azonban a mesemondó leegyszerűsítette és egyénivé formálta. A mese kezdete még hűségesen követi a nyomtatásban megjelent eredetit, a sárkányok által elrabolt leányok, a katonákat szövő boszorkány, a mindent elnyelő tarisznya stb. azonban már más mesékből kölcsönzött motívumok, epizódok.

A mesét Palkóné is ismerte, Mucsfán lakó nénje olvasta fel neki, hogy további mesékkal tudja megörvendeztetni a gyűjtőt. Mivel a mese megismerése és rögzítése között viszonylag rövid idő telt el, Palkóné Vas Lacija sokkal közelebb áll a Benedek Elek-féle szöveghez, mint a Fábiánnéé. Palkóné a mesét természetesen nemcsak a gyűjtőnek, hanem állandó hallgatóinak is elmesélte valószínűleg nem is egyszer, így

felmerül a kérdés, hogy Fábiánné Palkónétól közvetve vagy közvetlenül tanulta-e, vagy pedig könyvből olvasta. Tudjuk róla, hogy Benedek Elek meséinek nagy kedvelője, sok meséje származik a Magyar mese- és mondavilágból. Ennél a mesénél mind a két forrás lehetséges, s jelentős az is, amit Fábiánné hozzáadott.

Vas Laci meséjének 4 szoros változata ismert. Valamennyi a Majláth-féle mese származékának tűnik. A hős népszerűsége és az összetétel stabilizálódása késztetett arra, hogy a típust Borsszem Jankó meséjének tőzsomszédságában (az AaTh 312 számon) helyezzem el.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 366. p.

6. Vert viszi veretlent

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy róka. De az a róka erőst rafinált vót. Esszetalákozott az erdőben a farkasval s felbizztatta, hogy a falu végén lakodalom van.

- Menjünk el, me' ott lehet jókot enni!

El es mentek oda, s amíg a házba a zenészek húzták, mozsikáltak, táncoltak, addig a róka s a farkas valahogy bémentek az ódalkamarába. De ott erőst sok hús vót, bor vót, sör vót, jókot ettek-ittak.

De a róka közben a sarokban örökké kaparászott.
A farkas ahogy ivott, énekelt:

- Nyekk, kedvem nyekk!

De a róka csak kaparta a falat.
Azt mondja neki a farkas:

- Mi csinálsz te ott, róka?

- Há' nem látod, hogy a táncot próbálgatom!

De a farkas csak ivott minél többet ...úgy, hogy imá' jól bé vót rugva. S örökké énekelt:

- Nyekk, kedvem nyekk!

Egyszer, mikor megállott a mozsikaszó, azt mondják az emberek:

- Halljátok-e, te! Valahol farkas kell legyen a közelben.

- Az lehet, me' hallottuk, hogy ujjogtat.

Odamennek, leskődnek bé az ódalkamarába, s há' ott van a farkas, ...me't csak azt látták. A rókát a sarokban nem látták.

Hamar kapára, ásóra, villára, gerebjére kaptak. Kinyitották az ajtót, s bé... a kamarába.

A róka azon a likon, amit kaparászott egyhamar csak kiugrott.

A farkas es ki akart ugrani, de a feje bészorult, nem tudott kimeneni, s úgy megverték, ahogy csak akarták. Úgy megverték a farkast, ahogy csak tudták. Megfogták, s kihanyították oda az országútra.

Szegén farkas egy darabig ott feküdt a hidegben, s kijózanodott. A róka odavánszorgott, s neki...

- Jaj, hogy fáj a hátom! Jaj a fejem!

Azt mondja a farkas neki:

- Tégedet es megverték róka koma?

- Jaj, hát nem látod, hogy esze van törve minden csontom, minden porcikám?

Hát a farkas nem látta, me' setét vót. Azt mondja a farkas:

- Gyere, róka koma, valahogy menjünk bé az erdőbe, amíg itt reánk nem találnak, me't még jobban elvernek!

Azt mondja a róka:

- Mennék, de nem tudok, hogy menjek, hát úgy megvertetek!

Azt mondja a farkas:

- Gyere, valahogy felveszlek a hátomra!

Felmászott a róka a farkas hátára s mentek. Ahogy mentek, a róka elkezdte énekelni a farkas hátán:

- Vert viszi veretlent, s a feje es töretlen.

Azt mondja a farkas neki:

- Mit énekelsz te róka?

- Hát én csak itt në... magamban burungozok¹ egy kicsit.

Megint mennek, a róka megint elkezdte:

- Vert viszi veretlent, s a feje es töretlen.

¹ morfondérozok, beszélgetek magamban

Azt mondja a farkas :

- Ehen... hallottam, hogy te mit mondtál... hogy azt mondom, hogy én meg vagyok verve s viszlek tégedet. Itt törjön ki a nyavalya, nē! – s aval levette a hátáról a rókát.

Valahogy bévánszorgott az erdőbe a farkas s vaj három napig elé se jött, me' úgy meg vót verve.

A róka es elment, s eltötötte elébb-hátrább az üdőt. S egyszer csak ámbolygott¹ az országúton, s ahogy ámbolyog, látja, hogy jött egy szekeres lovas szekér, s hát az teli vót halval. Hamar el es nyújtózódott az országúton s tette magát, hogy meg van dögölve.

Odaér az ember s azt mondja:

- Ne te nē, ...a róka meg van itt dögölve!

Megfogta s felvette a szekerre a hal tetejire.

A róka gagyában vót s hosszú ingben, s az ingit bégyúrta a gagya ráncába, s a kebelit megrakta halval. Hát amikor jól megrakta, az ember nem nézett hátra, s leugrott a szekerről a róka, s bé az erdőbe. Ott kihúzta az ingit a gagya korcából,* s a halakot kieresztette s elkezdte ott enni.

Arra felé menyen a farkas, ahogy valahogy helyrejött, hát enni-való után ment. Azt mondja:

- Hát te, róka koma, hol kaptad ezt a sok halat?
- Hát hol kaptam vóna? – ...úgy fogtam a vízben.
- Hát hol fogtad te a vízben, amikor bé van fagyva? ...most nem lehet halászni!
- Nem-e? Odamentem, s a jeget addig kapartam a körmömvel, amíg egy likacska lett, a farkamot oda bédugtam, s a halak mind reagýültek a farkamra.
- Hát gyere, mutasd meg, hogy én es fogjak egy kicsi halat!

S el es vitte a róka a farkast, ahol a legnagyobb víz vót.

Azt mondja:

¹ csavargott, szédelgett, téblábolt

- Itt nē, kaparijál csak egy likacskát!

A farkas kapart es egy likacskát s belédugta a farkát. S erőst hideg vót, ...rettenetesen, s fagyott oda a farka. Azt mondja a róka:

- Érzessz-e valamit?

- Érzek – azt mondja, úgy szorítja valami.

- Igen, me' kapaszkodnak a halak hezza ...akkor még csak tartsad!

S a farkas tartotta. Azt mondja:

- Én nem tudom, hogy mennyi hal lesz rajta, de úgy kapaszkodnak, hogy imán nem bírom húzni ki.

- Akkor még csak tartsad!

- S a farkas tartotta a farkát.

Egyszer csak, mikor má' úgy beléfagyott, hogy a farkas nem tudta húzni ki, azt mondja:

- Hallod-e róka koma, itt sok hal lehet, me' imá' ki se tudom húzni.

Akkor a róka futás... bé az erdőbe. Ott hagyta a farkast. Nahát, a farkas egy darabig kénlódott, húzta a farkát, de nem tudta ki-húzni.

Arra felé mentek valami asszonyok, vittek egy cseber gúnyát mosni a Szucsávára, nagy sulykokval, padocskával. S azok osztán észrevették, hogy ott a farkas, ...s sipp-supp ...jól elverték.

Szegén farkas egyet rántott a farkán s belészakadott. Farkatlan, ahogy csak tudott, béfutott az erdőbe. Aztán a róka többet nem mert a farkasnak a szeme elé kerülni, mer' a farkas úgy haragudt rea, hogy azt mondta, ha találkozik vele, hát elintézi.

S hogy aztán mi történt velik ezután, azt nem láttam.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

6. *Vert viszi veretlent, s feje jaz törtetlen.* (AaTh 41 + AaTh 3 + AaTh 4 + AaTh 1 + AaTh 2) Ismét egy népszerű mese, mely az egész magyar nyelvterületen elterjedt. Az állatmese az ismert róka-farkas kalandokat tartalmazza a megszokott összetételben.

Valószínűleg Fábiánné óvodai repertoárjába tartozik, paraszti mesemondóink az állatmeséket általában gyermekmesének tartják. Különösen jó ízt kölcsönöznek a mesének a nyelvjáráson túl a bukovinai székely viseletre, szokásokra utaló motívumok.

A mesemondó a rókát gagyába és hosszú ingbe öltözteti, másképpen hogy tudná a kebelét megrakni hallal? Az asszonyok is sulykokkal és padocskákkal mennek a Szucsávára mosni, ahogy annak idején Bukovinában szokásban volt, s így lesznek figyelmesek a lékbe fagyott farkasra.

Fábiánné meséje voltaképpen két, a magyarban állandónak tekinthető összetétel összekapcsolása: a róka és a farkas a lakodalomban, a róka a pozdorjában,* majd a farkas hátán (AaTh 41+AaTh 3+AaTh 4) az egyik újra meg újra ebben a

háromepezódos formában felbukkanó kompozíció.

4 változatát tartjuk számon, ez azonban nem irányadó, a mese ennél még napjainkban is népszerűbb a szóbeliségben. A másik, a róka halat lop és a farkas farka a lékbe fagy (AaTh 1+AaTh2) epizódokat tartalmazó két epizódos összetétel szintén igen népszerű. A Magyar Népmesekatalógus által számontartott 6 változatánál jóval többet ismernek paraszti mesemondóink. A 6 változat közül Istensegítsről való Gáspár Simon Antal előadásában.

Az egyes epizódok változatainak felsorolásával itt nem kívánunk foglalkozni, csak annyit szeretnénk megjegyezni, hogy a róka és a farkas kalandjainak láncszerű összekapcsolását, amely Kelet-Közép-Európában elsősorban Haltrich említett erdélyi szász gyűjteményéből ismert (1972. 349-387.) paraszti mesemondóink repertoárjában is megtaláltuk: rendszerint olyankor szoktak rá sort keríteni, ha a mesét nem gyerekeknek, hanem felnőtteknek mondják el.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 367. p.

7. Az ördög kilenc kérdése

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén legén. Nem vót annak se anyja, se apja, csak egy fejr lova. Hát vót, ahogy vót szegén, hol ett, hol nem ett. Hol mosta a ruháját, ...hol nem mosta.

Egyszer gondolta magában, el kéne menjen s keressen magának egy leánt s megházasodjon.

Meg es pucolta a lovát, s felült rea s elment. Hát ahogy menyemenyen, elhaladott má' jó messze ki a faluból, erőst megehült, s leült, hogy egy kicsit egyék. Amint eszik, há' odajött hezza egy szórdisznyócska.¹ Azt mondja neki az a szórdisznyócska :

- Hallod-e, te legén! Kéne vaj egy falást adj nekem ennem, me't erőst megehültem.
- Adok én szüvesen, há' mér' ne adnék?

Adott neki egy darabocska kenyeret. Megette a szórdisznyócska, s azt mondja:

- Nagyon szépen köszönöm, de én tudom, hogy te mi járatban vagy.

Azt mondja a legén:

- Hát te honnat tudod?
- Hát én tudom - mondja a szórdisznyócska. Ide hallgass, te legén! Most, ahogy te egy jó hanyításnyira mész, meglátsz egy erőst nagy hidat. Az a híd... tudod-e te, hogy az ördögök hídja. De azon te úgy menj átol rajta, hogy még a lovad lába ne es kopogjon... s te se. Mer' aki átolment rajta, s nem ügyelt, azt az ördögök elintézték! S ha jól ment át rajta, akkor megjutalmazták. Ha a hídon átol mentél jól, nem sokáig

¹ sündiszno

mész. Béersz egy faluba, s ott a legelső házhoz menj bé!
S a többit lássad! Megtudod te magad, hogy mi lesz.

Hát úgy es lett. Megköszönte a szegén legén a szórdisznyócskának, hogy amit mondott, felült a lovára s ment. Nem sokáig ment, s meglátta azt a nagy hidat. Há' mit tudjon ő csinálni, hogy úgy menjen át rajta, hogy a lova lába se kopogjon. Vót nála egy keszkenyő,¹ s azt négyfelé hasította, s a lónak a négy lábát patkóstól ...mindenestől békötözte. Úgy szépen megfogta a lónak a kötőfékjit, s átol vezette a hídon. Hát ahogy átért rajta, a híd végénél csak kiugrott egy ördög.

- Hát hallod-e, te legén, már sokáig éltem, de még elyen szépen soha senki se ment ától ezen a hídon, mint te most. Ezétt, amikor jössz visszafelé, én megjutalmazlak.

- Jól van – azt mondja a legén.

Elbúcsúztak s ment tovább. Hát ahogy menyen, estefelé bé es ért egy faluba. Ahogy béért a faluba, bément a legelső házhoz. Leszállt a lováról, megkötötte a kapu sorkához s bément.

- Jó estét!

- Jó estét!

Há' lássa, annyi leán van annál a háznál. Megszámolta, s vaj hét vót. Minnyá' mondja az embernek, hogy hát mi járatban van: ő meg szeretne házasodni.

Azt mondja az ember:

- Jól van fiam, itt a legöregebb, elveheted feleségül.

Igen, de ő a legküsebbet szerette vóna. Úgy megszerette a legküsebbet... az olyan szép vót hogy a napra lehetett nézni, de rea nem. Ragyogott, mind a csillag.

Hát kacsintottak es esse minnyá't a legküsebb leán s a legén, dehát az ember csak a legnagyobbat akarta.

Azt mondja, hogy a kazalnak es a tetejit kezdik meg, nem az alját. Ő nem adja a legküsebbik leánt.

¹ zsebkendő

Hát megegyeztek a legkülsőbbikkel, hogy elszöknek. Megvárták, hogy a többiek lefekügyenek s azt mondja a legén:

- Nezd csak, vesd le a gúnyádot az ereszen s mikor a többiek elaluszna, akkor te kilopod a gúnyádot, s felülünk a ló hátára s elmenyünk.

Úgy es lett. Megvárta a leán, amíg lefeküdték, s kiment az ereszebe, elkapta a gúnyáját s felötözött. S a legén megvárta a falu véginél, s felültek a lóra s mentek. Mikor odaértek az ördögök hídjáho, a legén a lóna a lábait újra békötözte a keszkenyőjével, s a leán es s a legén es szép lassacska keresztülmentek a hídon. Mikor keresztülmentek, az ördög megint kiugrott.

- Na legén, amit megígírtem, meg es adom neked. Nezd csak, itt egy hanyításnyira van egy nagy disznyócsorda! Kilenc disznyót kiválaszthatna belőle, amelyiket akarod. Mind több mint kétszáz kilások... mind. S azt te elhajthatod.
- De csak... azt mondja – egy feltétellel. Hogyha mához kilenc hétre én elmenyek hezzád, s ha te kilenc kérdéseme meg nem tudna felelni, akkor viszlek tégedet es, s a feleségedet es, s a kilenc disznyót es.
- Hát a legén ígírt mindenfélét, hogy hát ő meg tud felelni, s így s úgy.

Hát örvendett a kilenc disznyóna. Me' hát nem vót biza' mit egyenek.

Minnya' el es hajtották a kilenc disznyót. Kiválasztották, s elhajtották haza. Még másnap levágta a legén öket, s a szalonnát s a sonkát feltették a hiuba.¹ S az aprólékjából egy nagy lakadalmat csaptak.

Hát eltöt az üdö, de közeledett a kilenc hét, s a legén úgy félt, hogy az esze rekedett ki, hogy most mit tud kérdezni az ördög? S mit tud mondani ő?

Még vaj két-három nap vót hátra, de az emberke se nem ett, se nem ivutt, még nem es aludt. Úgy gondolkozott. Immá' csak a legutolsó nap vót hátra.

¹ padlásra

Estefelé lett. Az asszon verttejet¹ csinált s pitánt sütött. Megvacsoráztak. S az asszon azt mondja az urának:

- Gyere, egyél te es!
- Nem tudok én enni egy falást se!

Amikor mán megvót a vacsora, akkor az ember kiment egy kicsit járkálni, gondolkozni. Hogy hogy nem, odavetődött egy kicsi öreg emberke. Azt mondja :

- Jó estét!
- Jó estét!
- Fiatalember kéne nekem szállást adjál az éjjelre – azt mondja, me' erőst elfárodtam.
- Hagyjon békit, édes öregapám! Van nekem elég bajom!
- Hát mi bajod van neked?
- Arról ne es beszéljünk! Hát azért jöjjön bé! Maradott egy kicsi vacsora, odaadom, de hely nincs, me' csak egy ágy van, s abba a feleségemvel ketten hálunk.
- Jó lesz nekem a füttő alatt a kutrucába es! Kiszedjük onnat a fát, s én behúzódok oda.

Erőst kicsike emberke vót.

Hamar az asszon a maradékból vett elé kicsi vert tejet s pitánt, s megette a szürke emberke. De olyan szőrös vót a karja s a lába, s olyan tüskés.

Az ember nézte, nézte, melyen furcsa ez a kicsi emberke. Ki lehet vajon ez? De hát nem kérdezett semmit. Mikor jóllakott, azt mondja:

- Hát most te ember, ...te mondd el nekem, hogy métt búsulsz te fiatalember!

Hát szegén fiatalemberke elmondta, hogy nē, hogy járt, mind járt. Nē, hogy ő elindult megházasodni, s elmondta a szórdisznyócskát es. Elmondta a hídat s az ördögököt, s most jó az ördög este

¹ A vajköpülésnél keletkezik az aludttejből

érte, s nem tudja, hogy ő hogy tudjon megfelelni, vaj mit kérdez az ördög.

- Aval te ne búsulj! ...azt mondja az öregember. Feküdjél csak le s aludjál! Majd lesz, ahogy lesz!

Hát álmos es vót szegén ember, lefeküdt, s el es aludt ő abban a szent helyben. Az öregemberke béhúzódott a kutrucába, s ott várt.

Egyszer csak úgy éjfél felé koppantnak.

- Szabad! – mondja az öregember.

Azt mondja az ördög:

- Aluszol-e, fiatalember?
- Aludtam, de felebredtem... – azt mondja a kicsi emberke.
- Hát elkészültél-e, hogy megfelelj, mit én kérdezek?
- Hát kérdezzed! Nem tudom, hogy mit kérdezel.
- Hát kérdezek, hogy mondd meg, hogy miféle az első kérdésed?
- Az első – azt mondja az öregember, hogy egy isten van, abból több nincs. Akárhogy keresnéd, akárhova mész, több nincs, csak egy.

Azt mondja az ördög:

- Hát ez igaz. Mi a második?
- A második – azt mondja, hogy mindenkinek két szeme van. Ha több vóna, nem es kéne, hová tenné?

Azt mondja az ördög:

- Ez es igaz, de mi a harmadik?
- A harmadik, hogy egy istenben három személy van, Atya, Fiú, Szentlélek.
- Ez es igaz, azt mondja az ördög. Há' mi a negyedik?
- A negyedik, hogy a kocsiba négy kerek van. Még a közmondás es azt mondja, hogy a szekeren az ötödik kerek nem való. Hol láttál te olyan szekeret, amelyikben öt kerek van?

Azt mondja az ördög:

- Ez igaz, de mi az ötödik?
- Az ötödik, hogy a kezünkön öt ujjunk van, s mennyit dógó-zunk vele.
- Az igaz – azt mondja az ördög ...de mi a hatodik?
- A hatodik, egy héten hat nap van, s a hetediket meg kell szentelni. Tudod-e, te ördög?

Az ördögnek nem erőst tetszett, hogy a fiatalember így megfelelt, de nem a fiatalember vót, az aludt. Azt mondja:

- Hát a hetedik miféle?
- A hetedik, akinek hét leánya van, annak főhet a feje, hogy mi-ből ruházza ki őket – mondja az öregember.
- Hát a nyócadik?
- A nyócadik, akinek nyóc kazal szalmája van a kerben, annak nem kell gondolkozzon, hogy mit aprítson a tejbe.
- Hát e' biza' igaz – azt mondja az ördög ...s hát a kilencedik?
- A kilencedik, akinek kilenc disznyó szalonnája a hiuba lóg, az nem kell menjen rántanivalóétt a szomszédba.

Az ördög olyan mérges lett, hogy békapta a farkát a lába köri, s úgy elburungozott* a híd alá, hogy meg se állott odáig.

Hát reggel felkel a fiatalemberke s nem lát senkit. Néz bé a kuterucába, senki nincs ott. Hanem egy nagy papíros vót csak. Nagy betűkvel rea vót írva, hogy én vótam az a szórdisznyócska, akinek te enni adtál. S jótett helyében jót várjál, szegén ember. Meg akartalak jutalmazni, mer' nekem erőst jólesett, amikor te ott a mezőn ennem adtál. S a szegén ember a feleségit örömben úgy essze-vissza csókolta, hogy nem vitte el az ördög.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

7. *Az ördög kilenc kérdése.* (AaTh 812.) Fábián Ágostonné meséjének címét Kriza Jánostól kölcsönözte, s valószínűleg ismerte Benedek Elek átdolgozását is (MNGy XII. 219-226. XX. "Az ördög kilenc kérdése"; MMMV II/2. 119-204. 31. "Az ördög hidja"). A mese ezen túlmenően hihetőleg az andrásfalvi szájhagyományban is ismert lehetett. Ezzel magyarázható, hogy irodalmi forrásai ellenére sem hat utánmesélésnek. Fábiánné nem követi sem a Kriza-féle változat bonyolult, székely tájszavakkal, fordulatokkal zsúfolt szövegét, sem Benedek Elek szentimentalizmusát, hanem józan *paraszti* realitásérzékkel mondja el a mesét. A szegény legény hőbortos anyjának alakját, *mint* fölöslegeset, elhagyja, segítője az ősz öreg ember helyett a sündisz-nóciska, akivel megosztotta az ennivalóját. Az ördög hídján úgy mennek keresztül, hogy a legény a lova négy lábát egy négyfele hasított kendővel beköti, mikor a sok leány közül nem adják neki azt, aki megdetszik, megszőknek.

A tiszta, világos felépítésű mesében talán csak a kérdések feltevésének módja nem egészen világos. Elképzelhető hogy itt a mesemondó nem teljesen értette, hogy miről van szó? Talán azt képzelte, hogy a szegény embernek az ördög gondolatát kell kitalálni, nem pedig a számok értelmét megfejteni?

A mesének 16 változatát ismerjük, az egész magyar nyelvterületről – többek között Palkóné is elmondta. Palkóné változata nem irodalmi eredetű, Fábiánné meséjénél több hiedelem-elemet tartalmaz, voltképpen nem mese, hanem realisztikus falusi történet.

Mesénk középpontjában a számok jelentésének megfejtése áll, amely ismeretes pohárköszöntő és lakodalmi ének, ún. katekizmusi ének formájában, s már Kriza írja, hogy ezt a kérdéssort szokás végigkérdezni a menyasszony fölötti alku során feltett találós kérdések között is.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 367. p.

8. Az ikrek

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópencziás-tengeren es túl, vót egyszer három leán, s azok a leányok barátnők vótak. Örökké együtt jártak. Egy alkalomval es, hát kiültek a kapuba fonna. Ahogy fontak, egyik font, a másik kötött, a harmadik egyebet dógozott, beszélgettek.

Há' arrafelé ment a király fia hintóval.

Azt mondja az egyik leán:

- Jaj, ha én lehetnék a felesége ennek a legénnek, tiszta aranyfonalat fonnék.

Azt mondja a másik:

- Én olyan szépen kimosnám a ruháját, hogy csak úgy csillogna.

Azt mondja a harmadik:

- Az semmi. Én két ikergyermeket szülnék neki. Az egyiknek a homlokán a csillag ragyogna s a másiknak a nap.

Meghalotta ezt a királyfi. Le es szállott abbahelyben a hintóról, odamenyen, s azt mondja :

- Melyik mondta azt, hogy hát, ha a feleségem lenne, két ikergyermeket szülne nekem?

Szégyenkezett egy kicsit a leán, de hát felállott s azt mondja:

- Én mondtam.

Nem teketóriázott* a királyfi egy szikrát se, hanem megfogta a leánt, s béültette a hintóba s elvitte magával.

Na telt-múlt az üdő, megesküdtek. A királynak el kellett menni a háborúba, s a felesége otthon maradt. Hát amikor egy eszten-

deje vót ennek, hát olyan szép ikreket szült, hogy egyiknek a homlokán a csillag vót, s a másiknak a hód¹ rogyogott.

Nahát, de vót egy öreg asszon, boszorkán öreg asszon, s az erőst szerette vóna, hogy az ő leányát vegye el a király. S amikor megszülettek a gyermekek, alattomban ellopta s két kutyakölyket tett oda.

Meg se mutatta az anyának, hogy hát mit szült ő. Elvitte ki s beléhanyigálta a folyóba a gyermekeket. Megírta a királynak, hogy hát na... megszülettek a gyermekeik. Hazajöhet felséges királyom, ha meg akarja nézni. Két kutyakölyök...

Olyan méregre gyúlt a király, hogy rettenetes. Megírta, hogy látni se akarja. Kiadta a parancsot, hogy az asszont azonnal ássák belé derekig a földbe, és aki elmenyen mellette, mindenki köpdösse le.

Hát az asszonka es eleget szégyellte, hogy ő kutyakölyköket szült, mer' ő a gyermekeit nem látta. Sírt.

Mikor megjött az öreg asszonnak, a boszorkán asszonnak a level, akkor az megmutatta a menyecskének:

- Nezd csak, mit írt az urad!

Mit tehetett szegén asszon, hát kellett a parancsot teljesítse. Megásták a falu végénél a nagy gödröt, s beleállították derekig, s aki elment erre-arra, mindenki leköpte.

Közben hazajött a király, de még rea se akart nézni.

Megházasodott s elvette a boszorkánnak a leányát.

Nahát eltót biza' egy pár esztendő, úgy hogy hét esztendősök vótak má' a vízben a gyermekek, nem hótak meg. Megtanoltak mászkálni. Nem nagyon tudtak kétlábra állni. Kétlábra álltak, tanolgattak, mentek, ahogy tudtak. Kénlódtek, de egymás között megtanoltak beszélgetni. Egyszer, hogy hogy nem, azt mondja az egyik:

¹ hold

- Hallod-e, te tesvérem, mit láttam én álmomban?
- Mit te?
- Azt láttam álmomban...

Azt mondja a másik:

- Ne mondd el, előbb én mondom el, me't én es erőst különös álmot láttam.
- Mondd el te akkor előbb!

Hát így egy darabig gondolkoztak, hogy melyik mondja el előbb. Addig, hogy megegyeztek, hogy kezdje el az egyik, s akkor megmondja a másik, hogy azt látta-e, vaj nem.

- Azt láttam álmomban, hogy mü egy asszontól születünk, a királynak a feleségítől. Mü királygyermekek vagyunk. Csak egy boszorkán öregasszon beléhanyított a vízbe, s a mü anyánk belé van ásva a földbe derekig.

Azt mondja a másik:

- Tisztánt ezt láttam én es. Jó lesz, ha mü insett kijövünk, hogy valaki lásson meg, hogy mü ember gyermekei vagyunk.

Hát úgy es lett. Ők kimentek a vízből, s ahogy tudtak, úgy, ...hát elvánszorogtak, elmentek egy halásznak a kunyhójáig, s oda békérezkedtek.

A halász esszecsapta a kezit, me' még ilyen gyermekeket nem látott. Rendes gyermekek vótak de csórén vótak.

Megkérdezte őket, hogy hát, hogy kerültetek ide?

S a gyermekek elmondták az álmikot.

Jól van... El es ment a halász minnyá' s vett nekik gúnyát, s felötöztek, s azt mondja:

- Nezzétek csak, hónap menjetek el a templomba! Eppe' vasárnap van, s ahogy tudtok, úgy menjetek el, s hátul a templomajtónál álljatok meg!

Hát a gyermekek el es mentek. Arra mentek, ahol látták, hogy mennek ünneplősen a templomba. Ők es odamentek s hátul megálltak.

Hát mikor a király felment a prédikálószékebe, a szeme-szája tátva maradt. Örökké csak hátul nézte azt a két gyermeket. Me' még olyant ő soha életiben nem látott. Kié lehetnek ezek a gyermekek? Hogy hogy mostanig nem jártak ide?

Gondolta magában: megállj, me' én hamarabb leszálok innen a prédikálószékeből, és megfogom őket, s elviszem vendégségbe hezzám.

Igen, de a gyermekeknek a halász megmondta, hogy amikor a többiek jönnek ki, ők hamarabb jöjjenek ki.

Úgy es lett. Amikor a többiek elkezték készülődni, a két gyermek kiosont a templomból, s futás a halászházhoz.

A király kiment, s keresi őket itt es, s ott es, de sehol se találja. Hova lehetnek el, kik lehetnek? Nem tudott semmit se. De ott vót a boszorkán asszon es. Észrevette, hogy itt van a két gyermek. Felüsmerte őket, s a nyomukba eredett. Elkésérte őket egész a halászházig. Úgy, hogy a gyermekek nem tudtak bémenni, me' az öregasszon megragadta. Azt mondja:

- Hát erőst szépek vattok, édes fiaim, de még százszor szebbek lennétek, ha elmennétek szent vasárnaphoz. Akkor meglátnátok, hogy melyen szépek lesztek.

S a gyermekeket ott hatta, s ő elment, hogy nehogy gyanús legyen, hogy ő hol járkált.

De akármit mondtak a gyermekeknek, a gyermekek bémentek a halászházhoz, nem mentek sehova máshova.

Na eltelt egy hét. A halász nekik jól enni adott, s ruhát vett másikat. S a másik vasárnap megint elküdte őket a templomba. A gyermekek szemlátomást nőttek. Egy hét alatt olyan szép nagyok lettek, hogy a király alig üsmert rejik. A király nem es tudott egy szót se szólni, örökké csak őket nézte a templomba.

Nahát, most hamarább kiment a király, s mire elfuttak vóna a gyermekek, megragadta őket. Azt mondja:

- Most nem mentek sohuva¹ se, jötök igyenesen a palotába, me' meg akarlak vendégelni. S meg akarom tudni, hogy tü kinek a gyermekei vattok.

El es vitte őket. S a boszorkán asszonnak rettenetesen nem tettett a dolog. Kerülte a gyermekeket így es, úgy es, hogy csináljon valamit. De a király es fogta a keziket. S nem tudott a boszorkán asszon semmit se elérni.

A királynak a felesége is, a boszorkánnak a leánya... az es erőst forgolódott, me' az anyja megmondta neki, hogy miről van szó, de az se tudott semmit csinálni, me't a király a gyermekeket nem hatta egyedül.

De akkor es az asztal alatt a két kutyakölyök ott rágta a csontot.

Nahát leültek enni, s kérdezi a király:

- Kinek a gyermekei vagytok? Még ilyen különös jelű gyermekeket sose láttam.

Azt mondják a gyermekek:

- Hát hogy ki az apánk, ki az anyánk, mü azt nem tudjuk. Mü csak azt tudjuk, hogy amit láttunk álmunkban.

A király akkor ütött a homlokára.

- Hát ez csakugyan igaz lehet? De vajon, hogy kerültek a vízbe?

Azt mondják:

- ...mü azt se tudjuk.

¹ sehova

Nahát akkor behította a boszorkán asszont, me' a vót a bábaasszon es a feleséginek, s azt mondja:

- Ha meg nem monddod, hogy ezek a gyermekek, hogy kerültek a vízbe, most minnyá' kettéváglak!

S a boszorkán asszon úgy megejedett, hogy abba a szent helyben bévallott mindenfélét.

Akkor a király megfogta a két gyermeknek a kezit, s elvezette oda, hol a felesége vót beléásva. S a feleségitől bocsánatot kért, hogy hát így félrevezette az öreg boszorkán asszon. A gyermekek es öelték-csólták az édesanyjikot. S az édesanyjik es örendett, hogy egymásra találtak. De nem élt sokáig a szegén királyné, mer' az a föld úgy tönkretette, hogy csak egy pár esztendeig élt, s meghót.

A boszorkánasszon meg megkapta a büntetésit.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

8. Az *ikrek*. (AaTh 707.)

Az aranyhajú két testvér meséjének vázlatosan elmondott változata. Fábiánné hozzá van szokva, hogy gyermekeknek rövid, egyszerű meséket mond el, ezért a fiú elküldésé

nek hármás epizódjába csak belefog, de jobbnak látja nem elmondani, a mesét nem bonyolítani.

A mesének 34 változatát jegyezték le.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 368. p.

9. A két hazug legén – szót szóra mondó

Egyszer vót, hol nem vót, vót egyszer egy legén. Elindult, hogy hazugsággal keresse meg a kenyerit. Ment, ment, de biza' nem sokáig ment, esszetalálkozott egy másik legénnel. Azt mondja neki:

- Jó napot!
- Jó napot! Hova mész?
- Hát én elindultam valamerre, hogy szerezzek valami enni-valót ingyen...
- Hát eppe' én es oda indultam... – azt mondja.
- Tudsz-e nagyot hazudni?
- Tudok.
- Te tudsz-e rea még nagyobbbat?
- Én es tudok.
- Akkor menjünk együtt!
- Menjünk!

Elindultak menni.

Hát ahogy mennek, mennek, egyezkednek. Hintón szembejő velük egy alispán.

- Jó napot, legények!
- Jó napot!
- Hol vótatok?
- Mü Pesten.
- ... dehogy vótatok Pesten, most mentek arrafelé.
- Hát mü Pesten vótunk.
- Hát ha ott vótatok, akkor mondjátok meg, hogy Pesten mi újság?
- Hát arra ne menjen, me't ott nagy az újság – mondja az egyik.
- Hát mi az újság?

- Ott akkora madarat mutogatnak, hogy egyik szárnya Pesten s a másik Budán van.

Azt mondja az alispán:

- Menj el te, te nagy hazug, há' hogy mondsz te elyent? Ekkora madár a világon nincs! Hajdú, huszonötöt a fenekire!

Le es húzzák a hazug legént, s huszonötöt reavernek a fenekire.

Azt mondja a legén nagy mérgesen:

- Megálljon, me' megmondom Mátyás királynak! Hogy mert ingem megverni, amikor tudom, hogy ez igaz?

Megejedett az alispán, azt mondja a másik legénnek:

- Igaz-e, amit mond a barátod?
- Hát azt én nem tudom, ...hazudnék, ha mondanám, de azt tudom, hogy láttam, hogy akkora nagy tojást mutogatnak, hogy két vasrúddal emelgetik.

Gondolkozik az alispán. Hát azt a nagy tojást csak az a nagy madár tojhatta.

Azt mondja az alispán :

- Adok száz forintot, csak ne mondd meg senkinek, hogy megvertelek.

Oda es adta a száz forintot, s mennek tovább.

Nem sokáig mentek, megint találkoztak egy másik alispánval, egy hintóval.

- Jó napot!
- Jó napot, legények, há' hol vótatok?
- Mü Pesten.
- Há, hogy lettetek vóna Pesten, mikor most mentek arrafelé?
- Hát mü ott vótunk.
- Hát ha ott vótatok, akkor mondjátok meg, hogy mi újság?
- Mi újság? – azt mondja az egyik.
Nem es merem mondani. ...meggyulladott a Duna.
- Ó menj el te! – azt mondja, ...hát a Duna hogy gyulladott vóna meg?

- ...az meg! ...akkora terü szalmákat hordnak, hogy leótsák, hogy csak úgy gyúrák belé a Dunába.

Azt mondja az alispán:

- Hajdú, huszanötöt a fenekire!

Hát abba a szent helyben reavertek huszanötöt a fenekire.

Azt mondja a megvert legén:

- Megálljon, me' megmondom Mátyás királynak, amétt ártatlanul megvert!

Gondolkozik az alispán, s azt mondja a másik legénnek:

- Te! ...igaz, amit a barátod mond?
- Hát azt én nem láttam – mondja. Hazudnék, hogyha én mondanám, hogy igaz! De azt tudom, hogy annyi a sült hal, hogy nem lehet lépni tőle.

Azt mondja az alispán:

- Hát akkor csak meggyulladhatott a Duna, hogyha annyi sült hal van! Hát az a sült hal, ...há' hol lehet? ...csak ott.

Adott nekik száz forintot – gondolja:

- Ne mondjátok meg az istenétt senkinek!
- Hát dehogyan mondjuk!

Mennek tovább. Hát ahogy mennek tovább, megint jött egy alispán.

- Jó napot, legények!
- Jó napot!
- Hát tü hol vótatok?
- Mü Pesten.
- Hát ne mondjátok! ...most mentek arrafelé.
- Hát mü ott vótunk.
- Hát mi újság Pesten? Ha ott vótatok, mondjátok valamit!
- Jaj – azt mondja a hazug legén, az égből egy darabocskas szakadott.
- Ó menj el te, hát ha leszakadott vóna, akkor itt es le vóna szakadva. Há', hogy mondhatasz elyent?

- Hát ez tiszta igaz!

Azt mondja az alispán, hogy ...hajdú, huszanötöt a fenekire!

A hajdú ráver huszanötöt, s a legén azt es megfenyegette újra.

- Megálljon, me' megmondom Mátyás királynak, hogy ingemet tiszta ártatlanul itt megveretett.

Az alispán azt mondja a másik legénnek:

- Hallod-e, igaz, amit a barátod mond?

- Hát azt én nem tudom... - azt mondja. Én nem akarok hazudni, én ezt nem láttam. De azt láttam, hogy egy akkora lajtorja van a fődtől az égig odatámosztva, s az angyalok sírva járkálnak le s fel.

Azt mondja az alispán:

- Hát akkor igaz lehet... Adok - azt mondja - száz forintot, csak ne mondjátok meg senkinek!

Oda es adta a száz forintot s elmentek... az alispán egyfelé, s a két legén a háromszáz forintval másfelé. S örvendtek, hogy hát így ingyen ...három megverésvel kaptak háromszáz forintot.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

9. *Két hazug legén, szót szóra mondó.* (AaTh 1920A.) A hazug és a szót szóra mondó meséje nem tartozik a gyakran feljegyzett hazugságmeséink közé, mindössze 4 változatát ismerjük. Ezek közül Merényi (1862. 1. 182. 6. "A hazug és a szót szóra mondó"), illetőleg annak Benedek Elek által történt feldolgozása (MMMV II/2. 14-18, 2. "A hazug legény") alapmesének számít, egy származékát az írástudatlan Bágyi János bözödi mesemondó is elmondta (Bözödi 1958. 58-62.).

A gyűjteményből nem derül ki, hogy Bágyi János hol ismerkedett meg Benedek Elek meséivel, a sokat olvasó Fábán

néről tudjuk, hogy szereti ezeket. Ezt a meséjét is az ő gyűjteményéből vette, csupán annyit változtatott rajta, hogy a legények nem a szolgabíróval, az alispánnal és a főispánnal találkoznak, hanem három alispánnal, s azt a hazugságot túl vastagnak találta a mesemondó, hogy meghalt az Úristen, ezt arra enyhítette, hogy az égből leszakadt egy darab. A mesemondó egészséges realizmusa és jóízű humora ebben a mesében is megnyilvánul. Jellemzőnek tartjuk, hogy a "király", vagy "az igazságos király" szerepében Mátyás ebben a mesében is felbukkan.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 368. p.

10. Hajlik meg ott

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer két székel legén. Eröst jó barátok vótak, egymástól soha el nem maradtak. Együtt jártak a leányokhoz guzsalyasba.

Azt mondja egyszer az egyik:

- Hallod-e, barátom! Menjünk el ketten, s járjuk bé a világot, s tanoljunk meg más nyelven es beszélni, nem csak magyarul!

Essze es szedték magikot, s elmentek... Béjárták országot, világot, mindenféle nyelven megtanoltak beszélni, de németül egy árva szót se tudtak.

Ahogy jönnek hazafelé, béértek egy nagy német faluba. Valami nagy innap lehetett, mé't a németek szépen felötözve mentek a templomba. Szóltak a harangok, s azt mondja egyik legén a másiknak:

- Hallod-e te! Menjünk el mü es a templomba! Igaz, hogy németül egy szót se tudunk, imádkozzunk magyarul!

S elmentek ök es a templomba, s hátul megálltak. Annyin vótak a templomban, úgy teli vót, oda mán senki bé nem fért vóna. Kiváltképpen kétfelöl a kórus fiatalsággal úgy teli vót...

Egyszer csak megszólalt az orgona, s a németek eröst szépen énekeltek, hogy...hájlige gott.

Azt mondja egyik legén a másiknak:

- Hallod-e te, mit énekelnek?
- Hallani hallom, csak nem értem... – mondja a másik.
- Hát akkor hallgasd csak meg! Hallgass oda jobban!

Újra énekeltek:

- Hájlige gott...
- Na látod? ...hallottad? Azt énekelik, hogy hajlik meg ott...
- Az lehet te... – mondja a másik. Me' látom hogy ott a szegeletben meg es van repedve egy kicsit... – s lassacskán kijöttek.

Elig értek ki a templomból, kétfelől a kórus leszakadott. Visszaszól az egyik legén s azt mondja:

- Úgy kell nektek, amíg kiabáltatok, hogy hajlik meg ott, hajlik meg ott, addig kijöhettetek vóna. Métt vártatok meg, hogy reátok szakadjon?

S aztán szegén németek hogy' tudtak onnat kijönni, azt én nem tudom, me't ez olyan igaz vót, mind ahogy ma csütörtök, ...pedig ma vasárnap.

Itt a vége, fuss el véle!

10. *Hajlik meg ott.* Ez a meséje Fábíánának az idegen szavak félreértésén alapuló népi tréfák közé tartozik (AaTh 1699). Tudjuk, hogy a tolnai székelyek korábbi lakóhelyükön román-német környezetben éltek, s valamennyien tudtak, tudnak ma is legalább néhány szót ezen a két nyelven. Az ilyen vegyes nyelvű vidéken kedveltek a vegyes nyelvű népköltési alkotások is, melyek addigi gyűjteményeinkben csak szórványosan fordulnak elő. Folklorkutatóink közül Faragó József éppen erre a történetfajta figyelt fel, amit Fábíáná is elmondott, s a kolozsvári Folklor Intézet kézirat-

tárából egész csokrot mutatott be belőlük [Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1971. (XV.) 101-112.], ezek között azonban a "Hajlik meg ott" nem szerepel. Nincsen változata a Magyar Népmesekatalógusban sem az említett típuszámon és annak környékén. Érdekes odafigyelnünk ezekre a mulatságos kis történetekre, s feljegyeznünk őket, mert egyelőre nemcsak magyar vonatkozásban, de Európa-szerte keveset ismerünk belőlük.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 368. p.

11. A szálló szőlő, mosolygó alma s csengő barack

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy király, annak a királynak vót három igen-igen szép leánya. Egyszer ez a király elindult, hogy az országot bójárja. Megnezze, a népjei hogy vannak megelégedve vele. Áruhát öltött magára, s elindult. ...mondom az országot körüljárni. De mielőtt el nem ment vóna, azt mondja a leányainak:

- Na, leányaim, mit hozzak én nektek ilyen hosszú útról?

Azt mondja a legidősebb:

- Nekem, édesapám minél szebb ruhát hozzon!

Azt mondja a másik:

- Nekem gyöngyöt, fülbevalót, nyakláncot, órát, karperecet, mindenféle ékszert!

- Hát neked, legkisebbik leányom, mit hozzak?

- Nekem, édesapám, hozd el a szálló szőlőt, mosolygó almát s a csengő barackot!

- Jól van – azt mondja a király. Ennek még a hírért se hallottam, de ahogy vándorolok, meghallom vaj megtudom, hogy hol van, szívesen elhozom, leányom.

El es ment a király, bójárt országot-világot. Esszevásárolt a legidősebbik leányának különbnél különb ruhákat, selymet, bársonyt, bibort. Csak úgy csillogott a drágakövektől, mindentől.

A középsőnek az ékszereket bevásárolta.

De a legkisebbiknek a szálló szőlőről, mosolygó almáról, csengő barackról még a hírért se hallotta.

Hát ahogy jött hazafelé hintóval, úgy belérekedett a kocsisa egy sárba, ...egy nagy pocsolyába, hogy se erre, se arra meg se tudták a hintót mozdítani. Azelőtt százszor járt arrafelé, örökké el tudott menni, ...a lovak el tudtak menni, de most biza' nem tudtak elmenni.

Leszállott a király, mérgelődik, visszaül a hintóba, ...a kocsisa is. Emelgetik a hintót, de sehogy se tudják...

Hát ahogy úgy mérgelődnek, egyszer csak egy hatalmas nagy fehér disznó kiugrott az erdőből, odament, s azt mondja a királynak:

- Mit adsz nekem fenséges királyom, ha kihúzom a sárból a hintótokat?
- Mit adjak én neked, te disznó?
- Add nekem a legküsőbbik leányodat!
- Há' isten neki! Itt a kezem, nem disznó láb...!

Gondolta magában a király, ezt a disznó csak nem követeli a leányomat? Nem mondta komolyan. Hát amikor ezt mondta, a disznó odament, s az orrával a hintón egyet emelt, s a hintó csak kijött a sárból.

Hazamenyen a király, odaadja az ajándékokot, a legnagyobbik leányának, a középsőnek, s azt mondja a legküsőbbiknek:

- Látod, édes szép leányom, métt kívántál olyant, amit nem tudtam teljesíteni !

De ahogy beszélgettek, egyszer csak rőf-rőf-rőf ...jó a disznó. S még egy daraboncát* es hozott a rusnya állatja.

Kinéz a király, s elszörnyűlködött. Azt mondja a legküsőbbik királykisasszon:

- Mi baj van, édesapám? Métt borult úgy el az arca?
- Jaj, édes kedves leányom, nē hogy jártam! ...de nem engedem én, hogy tégedet elvigyen ez az állat, ez a disznó.

Hamar felötöztek egy szógaleánt ott a palotából, s odavitték a disznónak. De bizan a disznó nem fogadta el, hanem kiborította a daraboncából, ...és csak rőfögött az ajtónál.

Sírt a királykisasszon, még földhöz es verte magát bánatában, de mit vót mit tegyen, mit nem...

Azt mondja a király:

- Ötözzél fel szegényes gúnyába, s akkor biztos nem tetszel meg a disznyónak.

A királykisasszonra fel es adtak mindenféle rongyos gúnyát, s leküldték a disznyóhoz.

De bizan a disznyó nem haragudt meg, hanem úgy örvendett, ...örömben úgy rőfögött. Felültette hamar a királykisasszont a daraboncára, s tojta,¹ tojta, vitte. S elvitte az erdőbe.

Odavitte egy disznyópajtához. De melyen vót az a disznyópajta? Mindenféle rossz szalma vót, széna vót, mind a disznyóknál, ahogy van. Azt mondja a királykisasszonnak:

- Rőf, rőf, rőf – azt mondja, most itt lesz a helyed.

Sírt a királykisasszon abban a disznyópajtában. Lefeküdt oda, s addig sírt, hogy elaludt.

Egyszer csak felébred, s hát uram teremtőm, egy olyan szép gyönyörű palotában találta magát, hogy azt kimondani nem lehet. Gyémánt vót annak minden szege-lika. Drágakőből vót annak még ahova léptek, a lépcső es. S hát a disznyó sohutt se vót.

Hanem helyette egy olyan szép királyfi sétált fel s le, s odament, mikor felébredett a királykisasszon. Szép gyengén megfogta a kezét, s azt mondja:

- Leszel-e most a feleségem?

Hát hogyne lett vóna a felesége? Lett most má' örömet.

Azt mondja :

- Tudd meg, hogy engemet elvarázsolt egy tündér, hogy addig legyek disznyó képibe, amíg egy királykisasszon, egy király-

1 toltta

leán a feleségem lesz. Most gyere, elvezetlek a palotámnak a kertjibe! Nezd meg, hogy mik vannak!

Karon fogta, s elvezette, hát ott olyan szép gyümölcsfák vótak; odamentek a szőlőhöz, ...s hát az beszélgetett.

Azt mondja:

- Látod-e, ez a szőlő szőlő.

Mentek tovább. Csengett, csilingelt a barack, mosolygott az alma.

- Erre vágyódtál? – azt mondja.

- Azt es mondta a tündér, hogy addig legyek disznyó képibe, amíg egy királyleán ezekre vágyik. Te vágytál rea, s most mondd meg tiszta szűvedből, hogy akarsz-e a feleségem lenni?

A nyakába ugrott a királykisasszon annak a királyfinak, s esze-vissza csókolta. Aztán hintóba ültek, s elmentek a király apjához s ott nagy lakadalmat csaptak.

A lakadalom után visszamentek, s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

11. *A szőlő szőlő, mosolygó alma s csengő barack.*

Ismét egy Benedek Elek mese Fábiánné repertoárjában. Nemrégiben, mikor Benedek Elek meséinek továbbélését vizsgáltam a paraszti mesemondók körében (Kovács Ágnes, 1977. 139-188.), ezzel a mesével is foglalkoztam (uo. 169-173.): Benedek Elek meséje (MMMVA. 242-247. "Szőlő szőlő, mosolygó alma, csengő barack") mellett közöltem a sajtóvezető világtalan mesemondóasszony, Kalas Jolán hasonló című meséjét is. Ha az egészen más nyelvjárást beszélő palóc mesemondót nem zavarta Benedek Elek székely mesemondó stílusa, hanem valósággal a hatása alá került, csoda-e, ha a székely mesemondó egészen magáénak érezte, az élőszóban hallott mesékhez hasonlóan tekintett Benedek Elek meséjét?

Amor és Psyche meséjének (AaTh 425A) ez a sajátos redakciója (MNK 425C 1*)

10 változatban ismert, ezeknek nagy része Benedek Elek meséjének a származéka, mely Erdélyi János Pusztamonostorról beküldött meséjének (1846., 1847., 1848. II. 343-345. 3. "A szőlő szőlő, mosolygó alma és csengő barack") újramesélése. Erdélyi meséje ponyvára átirított verses formában több kiadást is megért (A legkisebb királyleány vagy A szőlő szőlő, a csengő barack és a mosolygó alma. Igen szép tündéres történet. Négy szép képpel. Budapest, 1882. Nyomtatja és kiadja Rózsa Kálmán és neje, ezelőtt Bucsanszky A. OSzK 23/19.). Az elterjedt irodalmi élőképek biztosították a mese népszerűségét és szilárd szerkezeti váza fennmaradását.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 368. p.

12. Csalóka

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy öregember. Ez az öregember olyan vót, hogy még enni se tudott, hogyha valakit bé nem csapott. Örökké abban gondolkozott, hogy kinek melyen viccet csináljon. Kit hogy gúnyoljon ki. Elhatározta magában, hogy kimenyen a mezőre, s aki arra jár, azt bécsapja. Keresett egy, má' régebb megdőglött kecskének a farkát, annak a farkát beléasta a földbe. De úgy beléasta, hogy könnyedén ne tudjon kijöni, s azt ő elkezdte húzni. Ahogy húzta, húzta, ...de csak tette magát, hogy húzta, arra tartott három huszár. Azt mondják neki:

- Jó napot, bácsi! Hát kend mit csinál itt?
- Jaj, jaj vitéz urak, nagy szerencsétlenség ért! A kecskémet hajtogattam errefelé, s itt egy nagy süppedés vót, s elsüppedett, elselyedett, csak a farka látszik ki. Segítsenek kihúzni!

Hamar a huszárok leugrottak a lovakról, s odamentek, megragadták a kecske farkát s húzták, ...húzták.

Azt mondja Csalóka, ...me' úgy hitták ezt az öregembert, hogy Csalóka:

- Csak húzzák vitéz urak, addig én az egyik lóval ellovagolok a városba s segítséget hívok, ...ismerősököt.

El es ment Csalóka a városba. De nem azért, hogy segítséget hí'jon. Hanem eladta azt a lovat, s felötözött más gúnyába, s bément az erdőbe, kiválasztotta a legeslegnagyobb fát, s annak neki vette a hátát. Nyomta a fát. A huszárok tovább húzták a kecske farkát, s ahogy húzták, egyszer csak kijött. Azt mondja az egyik huszár:

- Nézzetek oda! Hát ez a kecske nem es élt, el van fonnyodva a farka! Ez má' rég megdőglhetett. Nahát valaki münköt jól

bécsapott. Vajon hol lehet az az ember? Most csak két lovunk maradt, a harmadikkal elment.

Várták egy darabig, s nem jött vissza. Felültek a két lóra, egyik lóra ketten, a másik lóra egyedül s mentek. Ahogy mentek, az erdőn kellett keresztül menjenek. Látják, hogy egy olyanforma öreg ember ott ül egy fa tövében. Köszönnek neki:

- Jó napot, bácsi!
- Adjon isten, vitéz urak!
- Nem látott-e kend egy ilyen embert egy ló hátán menni?
- Nem láttam én senkit, pedig itt ülök ennek a fának a tövében má' mióta? Nyomom, me' reám akar borulni. Jőjjenek, segítsenek, nyomják csak, me't ha félremenyek elborul, s egyből agyonüt ingemet!

A három huszár leugrott a két lóról, s odamentek segítettek nyomni. Azt mondja Csalóka:

- Egyik lovat köcsön kérem, adják ide, befutok a faluba, segítséget hívok. ...nehogy odaüsse vitéz urokat es a fa!

Se szó, se beszéd, felugrott a lóra... az egyikre, s elvágatott a faluba.

A három huszár ott maradt s nyomták a fát.

Csalóka megint eladta a lovat, más gúnyát vett. ...s vett magának egy baltát, vett egy nagy kenyeret, vett egy tábla szalonnát s vett egy liter pálinkát. Elkerült az erdőnek a túlsó oldalába, s a szalonnát eldugta egy bokorban, a kenyeret a másik bokorban, s a pálinkát a harmadik bokorban, s ő leült a negyedik bokor tövébe a baltával.

A huszárok nyomták a fát, támasztották a hátikkal, ültek ott. Egyszer azt mondja az egyik huszár:

- Hej, be sokáig jó az öreg, sokáig hozza a segítséget! Gyere csak félre te! Úgy vettem észre, ez a fa meg se mozdul.

Félre jó az egyik huszár, s hát csakugyan nem mozog a fa. Félre a másik..., félreugrik a harmadik s meg se mozdult a fa.

- Jé... – azt mondják, ...ez az öregember vót, amelyik előbbször bécsapott. Na megállj, öreg, má' két lovunkat elvitted, csak kerülj a kezünk közli!

Nagy méregvel felültek hárman az egy lóra s mennek. Mikor az erdőnek a túlsó feléig értek, látják, hogy ott heverész a bokorban egy öregember. ...olyanforma öreg, de nem üsmertek rea, me' más gúnyába vót. Köszönnek neki:

- Jó napot!
- Jó napot!
- Nem látott-e erre járni egy öreget, me' két lovunkat elvitt, s azt se tudjuk, kicsoda-micsoda vót, ...hova vitte a lovakat.
- Nem láttam én, ...én erdőőr vagyok. Őrzöm az erdőt. Ide le vagyok ülve, de nem láttam senkit. Üljenek le na kendtek es, vitéz urak! A szegén lovat hárman ülik meg. Elege lehet annak a lónak!

Leszökdöstek a huszárok a lóról, leültek az öreg mellé. Beszélgetnek, kérdezik:

- Messze van-e még a falu?

Szeretnének estére eljutni. Me't hát igen-igen éhesek, hogy valamit tudnának enni.

- Ó, hátha csak arról van szó – mondja Csalóka ... rendelék én ide minnyá' ételt.
- Hát azt ugyanbiza hogy...?
- Hát így nē! Van nekem egy baltám, azt csak hanyítani kell, s hoz az minnyá' valamit.

Megfogja a baltáját, meglipinkáztatja¹ a levegőben, s azt mondja:

¹ meglengeti

- Na, te balta, menjél kenyérétt! – s elhanyította abba a bokorba, ahol a kenyér vót eldugva.

Futnak oda a huszárok, s hát egy nagy kenyér van ott. Vágtak a bicskájikkal, ették:

- Be jó vóna, ha még szalonna es vóna! – mondják.
- Hát hoz a baltám azt es.

Meglipinkáztatta a levegőben a baltát, s azt mondja:

- Na, te balta, menjél szalonnájétt! – ...elhanyította abba a bokorba, ahol a szalonna vót eldugva.

Futnak oda, s hát ott egy tábla szalonna. Azt mondják a huszárok:

- Na van má' kenyérünk s szalonnánk, még ha bor vaj pálinka vóna, a' lenne jó!
- Hoz ez azt es. Háromfélét örökké...

Meglipinkáztatta a levegőbe, s azt mondja:

- Na, te balta, menjél pálinkáétt!

Futnak a bokorhoz, s hát egy éveg pálinka van ott. ...esznek, isznak, jó kedvik kerekedett a huszároknak, s azt mondja az egyik huszár a másíknak:

- Halljátok-e, meg kéne vegyük ezt a baltát. Melyen jó vóna, ahogy járjuk a világot, csak hanyigálnánk, s hármot örökké kéválnánk. ...lenne, amit együnk, igyunk.

Alattomba hallja ezt Csalóka.

Mondják es neki a huszárok:

- Hallja e öreg, adja el a baltáját, megfizetjük!
- Nem eladó ez a balta – tette magát Csalóka.
Ezt még nagyapámtól kaptam. Nem adom el senkinek.

De a huszárok, úgy kezdtek könyörögni...

Azt mondja Csalóka:

- Na egyezzünk meg! Itt a kezem, nem disznyóláb! Háromszáz pengő forint s a ló...!

Ki es fizették a huszárok, s még a lovat es odaadták.

Csalóka felpattant a lóra, s a pénzzel úgy elvágatott, mintha ott se lett volna. Eladta a lovat, s elment a korcsomába, a lónak az árát odafizette, s azt mondja a korcsomárosnak:

- Ide hallgasson korcsomáros úr! Ha ide vetődne három huszár, én itt ülök az ajtószorkánál, ennél az asztalnál. Iszok-eszek, s a sapkám örökké megemelgetem, hogy ugye korcsomáros úr, megfizet a sapkám. Kend csak mondja azt, hogy ...meg gazdauram, meg! Mé't én előre kendnek most kifizetem.

Úgy es lett. A huszárok ott maradtak. Egyszer azt mondja egyik huszár a másiknak:

- Ki kéne próbáljuk, mit kívánjunk. Hát kívánjuk azt, amit az öreg kívánt. Na, te balta, menjél kenyerétt!

Az egyik huszár meglipinkáztatta a baltát a levegőben, s elhanyította egy bokorhoz. Futnak oda, s hát ott nem vót semmi.

- Nem úgy kell, te! - azt mondja a másik. Add csak ide, én jobban tudom!

Meglipinkáztatta a levegőben s azt mondja:

- Na, te balta, menjél szalonnáétt!

Futnak oda, s egy nagy tehenganyéba beléesett a balta.

Azt mondja a harmadik:

- Nem úgy kell te... add csak ide, én jobban tudom!

Meglipinkáztatta a levegőben, s azt mondja:

- Na, te balta, menjél pálinkájétt.

Futnak oda, s semmi sincs.

- Jaj, jaj, ez biztoson az az öreg vót, aki má' hamadikszor bécsapott! Jaj, hol kapjuk meg, merre menjünk? Elvitte a három lovunkot, a pénzünköt, nem ér semmit ez a balta!

Siránkoztak a huszárok. Elindultak s estefelére béértek a faluba.

Bémentek a korcsomába. Látják, ott az ajtósarkánál egy öreg mulat. Iszik, eszik, s csak emelgeti a sapkáját:

- Ugye korcsomáros úr, megfizet a sapkám?
- Meg, gazdauram, meg... – mondta a korcsomáros.

Mondják a huszárok a korcsomárosnak, hogy hova ülhetnének le.

- Hát itt nē, az ajtó sarkánál van még hely az öreg mellett. Üljenek csak oda, vitéz urak!

Oda es ültek a huszárok, de nem üsmerték meg Csalókat. Csalóka minnyá' a huszároknak es rendelt inni- s ennivalót, mindenre megemelintette a sapkáját:

- Ugye, korcsomáros úr, megfizet a sapkám?
- Meg, gazda uram, meg...

Azt mondja az egyik huszár:

- Hát kendnek öreg, melyen sapkája van?
- Ez olyan sapka, hogyha én ezt a fejemre teszem s bármerre eljárok, ihatok, ehetek, sohase kell fizessek.
- Hej, be jó vóna, ha a mehink¹ vóna! – mondják a huszárok. Meg kéne vegyük!

Azt mondja az öreg:

- Nem eladó. Ezt nekem nagyapám hatta reám.

¹ mienk

De így a huszárok..., úgy kezdtek könyörögni. Megegyeztek háromszázezer pengő forintért s megvették a sapkát a huszárok.

Csalóka kifordult a pénzzel, felötözött, bajusszat tett magának, hogy ne üsmerje meg senki se.

A huszárok ott maradtak. Kértek, rendeltek enni-innivalót. Isznak, esznek. Egyszer az egyik huszár megemelinti a sapkáját, s azt mondja:

- Ugye, korcsomáros úr, megfizet a sapkám?
- Nekem nem fizetett még egy fillért se! – mondja a korcsomáros.
- Nem úgy kell, te! – mondja a másik.

Az es a fejire teszi a sapkát.

- Ugye korcsomáros úr, megfizet a sapkám?
- Mondtam, hogy nekem nem fizetett. Jobb lesz, hogyha fizetnek a vitéz urak, amíg ki nem hányatom a csendőrökvel!

Azt mondja a harmadik:

- Add csak ide, én jobban tudom!

Az es a fejire teszi:

- Ugye, korcsomáros úr, megfizet a sapkám?

De erre aztán megharagudt a korcsomáros, s kihanyigáltatta őket mind. Nagy szomorán elmentek a huszárok. Se pénzik, se lovik, semmise vót.

Csalóka megint akkor este mondom – bajuszt tett, átötözött s elment ki az országútra. Lakadalom készült az egyik faluba, s ott kellett elhaladjon a lakadalmas menet az országúton. Kicsit olyan hegyódalba vót az országút, körül hegyek vótak, s a hegy ódalába nagy fejer terméskövek vótak. S ott legeltette a bárányát egy gyermekecske. Odament s mondja a gyermeknek:

- Hallod-e, édes fiam, add ide a bárányaidot, odahajtom a lakadalmas népek elejibe, s megmondom, hogy az enyim az a sok bárán, ...eldicsekedek veled.
- Jól van... – azt mondja a gyermek.
- Itt van nő!

Adott a gyermeknek egy pár pengő forintot azért a szívésségéért, s Csalóka kihajtotta az országút szélire a bárányokat.

Egyszer csakugyan odaértek a lakadalmas népek szekeren. Ujjogtattak. Elöl ment a menyasszon, vőlegén, hátul a násznép. Mikor meglátták Csalókat, azt mondják:

- Hé öreg, hol kapta azt a sok bárányokat? Hova hajtja?
- Hol kaptam vóna? Hát nem látjátok, ott a hegyoldalba még mennyi van?

Odasütött a holdvilág a hegy ódalára, s azt a fehér termésköveket úgy néztek ki, mintha fehér bárányok legelnének ott.

A lakadalmas népek, a násznép mind leszökdöstek a szekerről, odamentek, hogy ők es hajsanak bárányokat. Egyedül csak a menyasszon ült a szekeren. Akkor a Csalóka a bárányokat átadta a gyermeknek. Ő megint felkucorodott¹ a menyasszon mellé a szekerre, s azt mondja:

- Hallod-e édes leánkám, te megbánod ha ehhez a legénhez férjhez mész. Ez tudod-e melyen nagy betyár? Melyen kocsmatöltelék, verekedős, részeges? Jobb lesz, hogy ha gúnyádot ideadod, s te pendelyesen haza futsz. Én felveszem a fehér rokkolyádot s fátyolt a fejemre, s egy kicsit megviccelem a vőlegényedet, az uradot.
- Jól van bácsi – azt mondja a menyasszon, s hamar le es vetkezett nagyjából.

¹ felkucorodott

Csalóka magára húzta, a fátyolt a fejibe tette, s a menyasszon hazafutott.

Csalóka megint nagy hegyesen ült a szekeren.

Egyszer visszajöttek ...a násznép. A vőlegén felült a szekerre, s elkezdte ölelgetni a menyasszonyát, ...akarom mondani Csalókát.

De Csalóka csak húzódozott, s a vőlegén azt mondja:

- Ne legyél ilyen szégyellős! Hát az előbb nem vótál jég.

De a menyasszon csak húzódozott tovább. A vőlegén meg akarta csókolni. Csalóka elhúzta a száját, me't ugye bajusza vót, s nem akarta, hogy megtudja a vőlegén, hogy mi történt.

Na... odaértek a legényes házhoz, ahol a más lakadalom vót. Azt mondja Csalóka a hangját elváltoztatva:

- Hallod-e, én erőst szégyellős vagyok. Én nem menyek bé a lakadalmas házhoz. Nálunk olyan a szokás, hogy a menyasszon s a vőlegén felmenyen a szénáspadlásra, s oda felviszik nekik az ételt. Te hamarább menjél fel, s a lajtorját magad után felhúzod, leeresztesz egy kötelet, s én a derekamra kötöm, s úgy felhúzol ingemet es.

- Jaj, elég furcsa szokástok van, de nem bánom – mondja a vőlegén. Odaérnek a lakadalmas házhoz, mindenki leszökdösött a szekerről, bémentek a házba, ittak, ettek, mulattak. A vőlegén felment a szénáspadlásra. Felhúzta a lajtorját maga után, s egy nagy kötelet leeresztett.

Addig Csalóka kifordult, ...honnat, honnat nem, egy kecskét elérített. Odakötte a nagy kötel végire s azt mondja:

- Húzhatod!

A vőlegén elkezdte húzni. A kecske mekegett, mek, mek, mek, mek. Azt mondja:

- Te találtad ki, most mégse akarsz jőni!

Újra húzta feljebb a vőlegén. Mekegett a kecske. Egyszer lenéz a vőlegén, s hát látja, hogy nem a menyasszonya van ott, hanem egy kecske. Nem kellett oda se lajtorja, semmi, leugrott a vőlegén. Bément a házba, s mondja a vendégeknek:

- Nő, melyen baj történt. Csere történt a menyasszonyval. Biztos a Csalóka vót, akinek a híre járja, hogy mindenkit bécsap, megviccel. Menjünk, fogjuk meg!

Elindultak, hogy megfogják Csalókát. Csalóka addig mit csinált?

A falu végénél vót egy malom, s oda bément, átötözött, s azt mondja a molnárnak:

- Nézze, molnár gazda, én kendnek annyit fizetek, amennyit csak kér, csak engedje meg, hogy az éjen én legyek a molnár!
- Én szüvesen... – azt mondja a molnár gazda.

Elindultak a lakadalmas népek, de mikor odaértek a malomig, azt mondják:

- Jó lesz, hogyha meghálunk itt a malomban, me't kicsit meg es vagyunk részegedve. S így ne menjünk se Csalóka után, se a menyasszon után, hanem majd reggel... Kialugyuk magunkot reggelre s reggel elindulunk.

Bé es menyen a násznagy, s mondja a molnár gazdának – Csalókának ugye, ...az nagy fehér kötényesen, fehér sapka a fejiben, kiállott csipőre tett kézzel. Mondja a násznagy:

- Eróst szépen megkérnénk molnár gazdát, hogy adjon nekünk itt egy kicsi helyet, hogy kipihenhessük reggelig magunkot s elmesélték mi történt.
- Hát én adhatok – azt mondja Csalóka, de ugye bé vagytok rúgva, s én nem akarom, hogy itt a malmot esze-vissza gamatoljátok* s valami baj történjen.
- Hát nem lesz itt semmi baj, miféle baj történne? – mondja a násznagy.
- Na, ezt én megmondtam előre, s úgy legyen! – mondja Csalóka.

Szalmát vittek bé egy üres terembe, s egyik felől lefeküdtek az asszonyok, leányok, másik felől az emberek s a legények. Kicsit részegek es vótak, jó kedvik vót, egyhamar elaludt mindenki.

Csalóka csinált egy nagy tekenyő rozslisztből tésztát, olyant, mind a palacsintatészta, s egy fa lapockával az asszonyoknak a pendelye alját, s az embereknek a gagyája szárát kicsit békenegette. S aval félreállott s hallgatott. Egyszer csak felebred az egyik asszon, s azt mondja a másiknak.

- Jaj, komámasszon, úgy vettem észre, hogy hasmenésem van!
- Tán nem, vaj mi?
- Nem merek .szólni, me' én es úgy vettem észre – mondja a másik asszon.

Átol hajol a harmadik asszon, s azt mondja:

- Abbiza nekünk es mind itt sorba. Nem tudom, hogy mit adtak ennünk a lakadalomba, de itt mindenkinek hasmenése vót.

Azt mondják az emberek:

- Hallgassatok az istenétt, me' mü es úgy vagyunk!

Kiugrott Csalóka egy nagy botval s azt mondja:

- Az anyátok mindenit! Nem megmondtam, hogy ügyeljete magatokra! Ne gamatoljatok itt esseze mindent! Elpucoljatok innet!

Hát szegények akkor haza kellett menjenek s átötözzenek. S mikor levetkeztek, akkor látták meg, hogy rozsliszt vót, csiriz vót ott, nem hasmenés.

Na..., nem a menyasszon után mentek, hanem azt mondják:

- Mindenki álljunk esseze, s fogjuk keresztül a falut, s keressük meg Csalókát, me't az vót az a nagy gazember!

Keresztül es fogták a falut, s addig keresték, hogy megkapták Csalókát. Belétték egy nagy zsákba, s aszonták, hogy viszik s belévetik a tengerbe.

A tenger mellett vót egy templom, mikor odaértek:

- Tegyük ide le a templom elejibe, s menjünk bé imátkozzunk egy kicsit, me't erőst sok bünnyei vótak az öregnek, s a jó isten bocsássá meg!

Csalóka ott maradt a templom előtt, kucorgott a zsákban. Arrafelé hajtott a csorda, ...egy gyermekecske. Megtapogatta a zsákot, s azt mondja:

- Ki van ebben a zsákban?
- Én vagyok, édes fiam, visznek ingem szibiliszta* bírónak, s én nem akarok lenni.
- Leszek én – mondta a gyermek.

Csalóka hamar kibútt a zsákból, s a gyermek belébútt. De alattomban Csalóka kivágta a zsáknak az alját, hogy a gyermek tudjon azért megszabadulni. Kijöttek a templomból, s aki vitte Csalókát, a zsákot felemelinti, s azt mondja:

- Jaj istenem, mennyivel könnyebb ez a zsák! A jó isten megbocsátotta az öregnek a bünnyeit.

Könnyebb vót, me't most a gyermek vót benne.

Csalóka addig elhúzódott a templom háta mögé a csordával, s aki vitte a zsákot, az meglipinkáztatta,* bele akarta hanyíttani a nagy vízbe, a tengerbe, de a gyermek akkor kisuppant, nem vették észre, s úgy nem esett belé a vízbe.

Az üres zsákot tudták beléhanyíttani. A gyermek s Csalóka a templom háta mögül hajtották a teheneket előre. Hej, Csáli hó..., Bimbó, Burján, Riska, s hát ahogy hajtják, meglátták a népek, s még a vér es elhült bennik.

- Hát kend hogy került ide, most hanyítottuk belé a tengerbe?
- Most hanyítottatok? – mondja Csalóka ...nezzétek meg, mennyi a marha a tengerbe...! – me't a víz tükriben olyan vót, mintha rengeteg sok marha lett vóna.
- Nahát ha ennyi van, s kend úgy hajtotta ki a vízből, akkor mü es hajtunk magunknak.

S mindenki belészökdösött a vízbe. Nem maradt senki se abban a faluban. Aki ott vót, az mind meghót. Csak Csalóka s a gyermek nem.

Csalóka megházasodott, s az egész falu az övé lett s a gyermeké.

Felnőtt a gyermek, s az es megházasodott. Elvette annak a legének a menyasszonyát, s még ma es boldogan élnek, ha meg nem hótak.

Ez tiszta igaz vót, úgy láttam, mind most.

12. *Csalóka*. Csalóka Péter népszerű trufájának (AaTh 1539) 31 változatát ismerjük. Egyik legrégebben közzétett változata Jókai rendkívül népszerű anekdotagyűjteményében jelent meg (1846. 59-73. "Csalóka Péter kalandjai"), kiadták ponyván is (Csalóka Péter élete és kalandjai. Igen víg és mulattató történet. 5 képpel. Pesten 1873. Nyomatja és kiadja Bucsánszky Alajos. OSzK 16/8), s számos népi változata ismert. Fábiánné Csalóka Pétere valószínűleg nem Jókai meséjének a származéka, hanem úgy tűnik, mintha

a két változat azonos forrásból származna, Fábiánné több ponton teljesebb, logikusabb (a három huszár három lovának ellopása pl.). A trufa, melyet a világirodalom Naszreddin hodza kalandjaiként tart számon, voltaképpen két részből áll: a huszárok, majd a falu lóvátévése. Ez utóbbi tartalmazza a megkecskésedett menyasszony típusát is (AaTh 1685).

A malombeli kaland az ismert változatok egyikében sem szerepel.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 369. p.

13. Fénkő

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy asszon s egy ember. Hát az ember biza' egy kicsit bugyuta vót. Az asszon kellett megmondja örökké, hogy mit dógozzon, mit csináljon. ...s vót nekik egy tehenkéjlik. Azt mondja az asszon neki:

- Jó lesz, hogyha elviszed a vásárra, s eladod!

Hát jól van. Felőtztette az embert szépen, s elindult a tehennel a vásárra. Ahogy ment, menegetett, a tehen rettentően bogázzott, csipték a legyek, idefutott, odafutott. Egy ember hajtogatott egy disznyót.

Azt mondja neki:

- Bácsi, nem cserélné el ezt a tehent ezétt a disznyóétt?

- El én szüvesen.

Ott, abba a szent helyben elcserélték.

Na hát menyen tovább, s hát a disznyó es idefutott, odafutott, s nem erőst tetszett neki. Ment egy másik ember egy libával, s azt mondja:

- Bácsi, nem cserélné el azt a disznyót ezétt a libáétt?

- El én szüvesen.

Elcserélte. Hát a libát es ahogy fogta, hát lelefosta útközben, s azt es unta vinni, me't esszetollazta magát.

Egy ember fénkövet árult az országútnál, s azt mondja:

- Bácsi, ezt a libát nem cserélné el egy fénkőétt?

- Hát el én szüvesen. – ...látta, hogy kivel van dóga.

Nahát imá' lett neki egy fénkője. Há' mit csináljon aval a fénkővel?

Ő má' haza es menyen. Megfordult hazafelé. S ahogy menyen hazafelé, egy nagy víz vót az útjába, s abba erőst sok vadréce feredett. Gondolta magában, hogy ő a feleséginek hát üt egy vad-

récét. S a fénkövet beléhanyította a vízbe. De a fénkő ott maradt, s a récék elrepültek.

- Jaj, most mit tudjak csinálni? – azt mondja. Se tehen, se disznyó, se lúd, se fénkő, semmi sincs.

Levetkezett tiszta csóréra, s belément, hogy megkeresse a fénkövet. Keresi itt, keresi ott, de nem kapta sohutt se. Kijött a vízből, s valami ellopta a gúnyáját.

- Há mit tudjon csinálni csórén? há' csak haza kell menni.

Hazamenyen, s szerencséjire a felesége nem vót otthon. Erőst éhes vót, vágott egy szelet kenyeret, s lement a pincébe, hogy kiernessen egy kicsi bort.

A kenyerit letette a pinceajtóba, s egyszer néz vissza, s a kutya ellopta a kenyerit. Kiragadta a hordóból a csapot, s utána hanyította. S a bor mind egy cseppig elfolyt.

Hát a sarokban vót egy liba, meg vót ültetve tojásokra. Azt mondja a liba:

- Gi-gá-gá!

Azt mondja az ember:

- Mit mondasz? Megmondod a feleségemnek?

- Gi-gá-gá-sz-sz-sz! – így csinált a lúd.

Megradadta a lúdat, s kitekerte a nyakát, s kihanyította az udvarra, s a borba megint beleszórt egy zsák lisztet s egy zsák tollat, s akkor beléhengerőztatta magát, s utána felült a tojásokra.

Hát ahogy kucorgott ott a tojásokon, egyszer csak hazajött a felesége. Látja, hogy a lúd ki van hanyítva az udvar közepibe.

Menyen oda, s azt mondja:

- Mi isten csodája van itt a pincében?

Nézi azt a sok bort ott elfolyva, liszt szórva, tollu... s valaki kucorog a tojásokon.

- Miféle szörnyeteg ez? – azt mondja. Szóljon akárcsoda, me' minnyá' belévágom a fejszét!

- Én vagyok, édes feleségem! Nehogy megverjél!

Aztán lehúzta onnat a tojásokról az embert s adott a fenekire.

Azt mondja:

- Hol van a tehen?
- Hát én elcseréltem egy disznyóétt.
- Hát hol van az a disznyó?
- Elcseréltem egy lúdét – azt mondja.
- Hát a lúd hol van?
- Elcseréltem egy fénkőétt.
- Hát a fénkő hol van?
- Hát azt beléhanyítottam a vízbe, azt mondja. ...neked akartam vadrécéket ütni.
- S hát a gúnyád hol van?
- Hát amíg kerestem a fénkövet, addig ellopták a gúnyámat.
- Jaj ilyen-olyan! – azt mondja a felesége neki, s jól elverte a fenekit.

S többet osztá' nem küdte el sohuva se. Otthon tartotta. Inkább ő ment el megcsinálni mindenfélét, hogy ne kelljen az ura ilyen ballépéseket csináljon.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

13. *Fenkő*. "Szerencsés János" története (AaTh 1415) a városi gyermekszobákban a Grimm testvérek gyűjteményéből ismert (Grimm No. 83.), de ismert és kedvelt a szóbeliségben is: az ostoba parasztgazda meséjét különösen női mesemondóink mondják el szívesen. Mesénk tartalmazza "Butuk Miska" meséjét is (MNK 1412), amely voltaképpen "Okos Kati" meséjének (AaTh 1387) férfi párja. Mindössze 10 változatát tartjuk számon változatos összeté-

telben és előadásban. A ponyván is megjelent Grimm mese származékain túl ismert az a forma is, mikor János voltaképpen fogadásból követi el az ostobaságokat, s természetesen nem egy olyan változatot is ismerünk – ilyen a Fábiánné is, amelyben a hős egyszerűen ostoba, s minden részvétünk a feleségéé. Ezek Kriza János ide vonatkozó meséjével tartanak rokonságot (Vadrózsák. No. 8).

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 369. p.

14. Félsz-e, angyalom?

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy leán. S annak a leánnak vót egy erőst szép szeretője, ...egy legén.

Hát az a legén, ahogy fuvarba járogatott, egyszer csak szerencsétlenül meghótt. A leán annyit síratta, hogy éjjel-nappal örökké sírt a szeretője után, hogy neki most senkije sincs.

Minden este járogattak guzsalyasba, s örökké a többieket hazakésérték, s őt nem vót, aki hazakésérje. Egy este, úgy el vót keseredve:

- Nem bánám, ha az ördög jőne, azt se bánám, csak már jőne valaki. Hogy nekem es lenne valakim!

Na mikor elköszöntek este a guzsalyasságból, hogy... - jóéjszákát, s köszönjük a lámpásvilágot - ...kimentek a kapun. Akkor mindegyiknek vót szeretője, megölelgette, s ő csak egyedül kellett hazamenjen. Hát ez így vót sokáig na... Egyszer csak a leán es, amikor kijön a kapun a guzsalyasságból, egy nagy szokmányos* csak elejibe áll. Azt mondja, hogy:

- Hát te vagy-e, Erzsi?

- Én vagyok.

- Hát én most téged hazakésérlek.

- Jól van - örvendett a leán, hogy hát neki es van most valakije. Hazakésérte minden este.

Azt mondja neki a leán:

- Hát gyere bé ně..., nincs nekem se anyám, se apám, csak ez a házocskám van - mondja ...hát nincs akitől tartsál! Egy kicsit beszéljünk!

De a legén nem ment bé.

Eltót egy hét, kettő, s hát egy szombaton este csak kopogtatnak Erzsinek az ablakán.

- Itthon vagy-e Erzsi?

- Itthon vagyok! – megüsmerte a hangját annak a legénnek.

Bé es menyen a legén, s azt mondja:

- Hát vesd le a szokmányodot, meleg van idebé!

De a legén nem akarta levetni. Egyszer – hogy hogy nem – a legén szokmánya kétfelé nyílt, s a leán akkorát sikolytott ejedtiben, hogy majdnem kétségbeesett. Me't egyik lába lóláb vót a legénnek, s a másik lába lúdláb vót. S még a körmei es rajta vótak, úgy mind a lónak a patkók.

Hát de abban a szempillantásban úgy eltűnt az a legén, mintha ott se lett vóna. Hát a leán rettentesen búsult, hogy neki melyen szeretője került. S azt se tudja, kicsoda, s úgy lefogyott a leán, hogy alyan vót, mind az ujjam.

Azt mondják neki az öregasszonyok:

- Hallod édes leánkám! Ne búsulj má' annyit a szeretőd után!

...mert azt hitték, hogy az első szeretője után búsul. Azt mondják:

- A hótak a hótakval, s az élők az élőkvel, s imá' nyugodjál belé, s majd rendel az isten mást neked es!

Hát addig mondogatták, hogy ő elpanaszkodott egy öregasszonnak, hogy ő hogy járt. Azt mondja a leán:

- ...nem bánám imá' ha egy jőne es, mert utána se járt senki se, s nincs nekem senkim se!

Azt mondja az öregasszon:

- Én megtanyítalak édes leánkám. Nezd csak! – mondja. Éjjel pontosan tizenkét órakor eridj ki a temetőbe, s ami legutolján lett férfi eltemetve, azt kapard ki, a koporsót szakaszd fel, s vágd le a halottnak a fejit. Vidd haza, s tedd belé egy fa-

zékba, s főzd meg! S amikor fő, akkor az az üdöre odame-
nyen a le-gén, a szeretőd!

Hát úgy es tett a leán, mert nem vót félős. Nekifogott, s megvárta,
míg tizenkét óra lett, ...éjjé're, s elindult egy nagy késvel.

Kimenyen a temetőbe s kaparja, ...kaparja rettentően addig, amíg
elérte a kaporsót. Felszakasztotta a koporsót.

Hát ugye az a halott meg vót merevedve, levágta a nyakát, s ha-
zavitte s belétette egy fazakba, s odatette az espárra¹ főzni. Főzte,
főzte, főzte. S hát mikor kezdett a csotról a hús lefőni, valaki szó-
lott az ablakon. S azt mondja:

- Erzsi, gyere ki!

- Menyek, hogyne mennék! – mondja nagy örömmel a leán.

Ki es ment, s hát egy fejr ló ott állott, s rajta vót az a csuhás le-
gén. Kérdi tőle:

- Félsz-e tőlem? – ...az a szokmányos legén vót.

Azt mondja a leán:

- Nem félek.

- Akkor gyere velem! – mondja.

A leán kifűtta a lámpást, s a fazakat félrehúzta az espárról, s bé-
zárta az ajtót, felült a lóra, s mentek. Ahogy mennek, hátraszólt,
...mert hátul ült a leán, s elől a legén.

Hátraszólt a legén, azt mondja:

- Megy egy élő meg egy hót, félsz-e, kisangyalom?

- Nem félek én, amíg téged látlak.

Még mennek egy jó hanyíttásnyira, azt mondja:

- Megy egy élő meg egy hót, félsz-e, kisangyalom?

- Nem félek én – feleli, amíg téged látlak.

¹ tűzhelyre

Hát odaérnek a temetőbe, s pontosan odaértek, ahol levágta a fejét az embernek, – ...vaj legén vót, ...egy férfi vót. De az a sír üres vót. Még a testje se vót ott...

Akkor az a halott úgy belévágta a leánt oda sírba, ő es beléugrott, s a sír esszezáródott, s osztán ott vannak még ma es, hogyha meg nem hótak.

Így vót s vége vót.

14. *Félsz-e, angyalom?* Két hiedelemmesét, a "Halott vőlegény"-t (AaTh 365) és az "Ördögszerető"-t (407B) kombinál Fábiánné hiedelemmonda formájában. Mindkettő hozzávetőlegesen 50-50 változatban ismeretes a magyar népmeseanyagban, ebből 10 a kettő kombinációja, s 5-öt tartunk számon hiedelemmonda formájában. A Bihari-Körner-féle, sajtó alatt levő magyar hiedelemmonda katalógusban ennél minden bizonyosnál jóval több van. A halott vőlegény és az ördögszerető meséje népszerű a bukovinai székely mesemondók körében. Dégh Linda, Bosnyák Sándor, Kelemen Zoltán nem is egy változatokat jegyezte fel. A 7 ismert változat közül 5 halott vőlegény, egy ördögszerető, egy Gáspár S. Antal által elmondott hiedelemmonda pedig a két típus kombinációja.

A közölt, illetve kéziratban levő változatok nem azonos menetűek. Fábiánné realizmusa abban is megmutatkozik, hogy meséjében a halott szerető fuvarozásban hal megtudjuk, hogy Bukovinában a székely férfiak közül sokan jártak fuvarozni a változatok nagy részében a katonaságnál vagy a háborúban. A mese, helyesebben hiedelemmonda is rossz véget ér: a halott szerető magával viszi kedvesét a sírba. Tanulságos a visszajáró halott szeretőnek az ördöggel való azonosítása ez országos jelenség, ez idézi elő voltaképpen a két típus kombinációját. A kombináció a 40-es évek elején rendkívül népszerű volt a Zemplén megyei Lácán, 5 változatát ismerjük Virány Judit kéziratosságyűjteményéből.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 369. p.

15. A félig nyúzott bakkecske

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es, vót egyszer egy szegén ember meg egy szegén asszon. S azoknak vót egy leánkacska. S vót még egy kecskéj es. Hát mindennap a leánkacska kihajtotta a kecskét a falu végire a legelőre, s este hazahajtotta.

Egyszer az ember megkérdezte a kecskétől:

- Kecském, ettél-e ma?

A kecske elkezdett mekegni, hogy ő nem is ett, nem is ivott.

Az ember eléfogta a leánkát, s jól megverte.

Azt mondja :

- Hol vótál te egész nap, hogy nem etetted meg azt a kecskét?

- De én etettem – azt mondja a leánka. A kecske hazudik.

Azt mondja az ember másnap a feleséginek:

- Hallod-e, te asszon! Hónap te hajtod ki a kecskét legelni!

Az asszon ki es hajtotta reggel, s este hajtja haza, s azt mondja az ember:

- Na kecském, ettél-e, ittál-e?

- Mek-mek-mek-mek-mek-mek! Nem is ettem, és nem is ittam, egész nap étlen-szomjan vótam.

Az ember eléfogta a feleségét, s jól megverte.

- Na – azt mondja, kihajtom én.

Kihajtotta a kecskét. Egész nap etette úgy, hogy hasadott ki, s vizet ivott, s este hazaviszi, s a kecske akkor es azt mekegte, hogy egész nap nem ett.

Megharagudott a szegén ember, s megragadta a kecskét, reahúzta egy nagy padra, reakötözte, s elé a kést. Elkezdte élve megnyúz-

ni. Mikor félig megnyúzta, hogy hogy nem, a kecske megszabadult, s futás, úgy elfutott az erdőbe, mintha ott se lett volna. Ott bébutt egy likba. Hát eppe' arra felé ment a róka, me't a rókának a likjába vót.

Bé akar búni a róka a likjába, s hát nem tud, me' valami ott van. Azt mondja :

- Ki van az én likamban?
- Én vagyok, a félig nyúzott bakkecske! Dű-dű-dű-dű lábomval, döfi-döfi szarvamval, bé ne jőj, ha az életed kedves!

A róka nem mert bémenni. Elment tovább. Találkozik a farkasval. Azt mondja a farkas neki:

- Hát, róka koma, mér' vagy olyan szomorú?
- Há' hogyne lennék szomorú, mikor az én likamba bébutt valami!
- Hadd el – azt mondja, me't én kizavarom!

Odamenyen a farkas. Azt mondja:

- Ki van a róka likában?
- Én vagyok, a félig nyúzott bakkecske – azt mondja. Dűgű-dűgű lábomval, döfi-döfi szarvamval! Bé ne jőj, ha az életed kedves!

S a farkas se mert bémenni. Megindultak ketten, menegetnek. Megtalálkoztak a medvével. Azt mondja a medve:

- Brum-brum, ...mér' vattok olyan szomorúak?
- Hát hogyne lennénk szomorúak, mikor a rókának a likába bébutt valami.

Odamenyen a medve, s azt mondja:

- Hagyjátok el, én kizavarom!

Azt mondja:

- Brum-brum, ...ki van itt a róka likában?
- Én vagyok, a félig nyúzott bakkecske – azt mondja. Dügü-dügü lábomval, döfi-döfi szarvamval! Bé ne jöjj, ha az életed kedves!

A medve se mert bémenni a róka likába.

Mennek tovább. Hát ahogy mennek, találkoznak a sündisznóval. Azt mondja a sündisznócska:

- Hát, jó barátok, mi baj van, hogy olyan szomorúak vattok?
- Hát hogyan lennének szomorúak, mikor a róka likába valami bébutt! Na azt mondja:
- Én majd kizavarom!

Odament a sündisznócska:

- Ki van a róka likába?
- Én vagyok, a félig nyúzott bakkecske – azt mondja. Dübü-dübü lábomval, döfi-döfi szarvamval! Bé ne jőj, ha az életed kedves!

De a sündisznó bément, s aval a tuskéivel örökké csak azt a felit szúrta a bakkecskének, ahol le vót nyúzva a bőr, s a félig nyúzott bakkecske kiugrott a róka likából.

De a rókának a likjánál állott a farkas, a medve s a róka. Elkapták azok abban a szent helyben. S ott abban a szent helyben széttépték a félig nyúzott bakkecskét, ...s így akkor a róka a likába haza tudott menni.

Megköszönte a sündisznócskának, s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Úgy láttam, mint most...

15. *A félig nyúzott bakkecske.* (MNK 212A*.) Egyike legkedveltebb gyermekmeséinknek, 18 változatát tartjuk számon. Fábiánné azonban ezúttal sem a szokványos formát mondja el. A házaspárnak nem három fia, hanem egy leányocskája van. Először őt küldik el kecskelegeltetni, majd az asszony megy, végül az ember. Így lesz teljes a mesei hármasság. Fábiánné józan szemléletére jellemző, hogy az ember a kecske hazugságára nem kergeti el a leánykát és az asszonyt, hanem csupán megveri, így nem kell jóvátételten cselekedete miatt később bánkódnia. Ez a forma egyedül áll a maga nemében, bár egy-két változatot ismerünk, melyben nem fiúk a kecskelegeltetők, hanem leánykák, de sohasem egy. A mesének lézpedi, gajcsánai és háromszéki változatait ismerjük, s feldolgozta Arany János és Be-

nedek Elek is. Fábiánné Benedek Elek változatát (MMMV II/1. 13-17. 2. "A telhetetlen kecske") láthatólag ismeri, innen származik ugyanis a kecske versikéje. Mint érdekességet megemlítjük, hogy ennek a versikének egy változatát Markó Anna, Pogány Péter jeles kislengyeli (Zala m.) mesemondója 1943-ban dallammal adta elő. Valószínűleg ismerhette vagy Fábiánné vagy Sebestyén Ádám Arany László változatát is [Arany-Gyulai 1872. (MNGy. 1.) 453458. XII. "Félig nyúzott bakkecske"], innen származik ugyanis a mese közismert címe. Az ügyesen megszerkesztett, kedvesen elmondott mesét biztosan élvezettel hallgatják a belaci óvodások.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 370. p.

16. Haragszik-e gazdauram?

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén asszon, s annak a szegén asszonnak vót egy fia. Hát azt a legént úgy hítták, hogy János.

Azt mondja neki az anyja:

- Hallod-e, édes fiam, imá' el kéne menjél valahova szógálni. Ne edd itt az én fejemet. Me't azt se tudom má', mit főzzek neked!
- Jól van édesanyám – azt mondja, elmenyek.

Elment a legén szógálni, s ahogy ment az úton, az anyja előbb sü-tött neki hamuból egy pogácsát, s azt belétette a tarisnyájába, s el-indult. Hát ahogy menyen az úton, meneget, béért egy faluba, s a falu végén egy kapuba ki vót állva egy ember.

- Jó napot!
- Jó napot! – azt mondja, hát te hova mész, legén?
- Én szógálatot keresni menyek.
- Hát eppé' jó helyt jársz, me' én szógát akarok keresni. Gyere csak bé! De előbb megkérdezlek, hogy minek hínak?

Azt mondja Jánosnak.

- Hát a feleségem megmondta – azt mondja, akárkit kérhetek, hí'hatok, csak ne legyen János nevű, mer' minden János nevű-vel reafizetek.
- Hát a nevemet imá' meg nem tudom változtatni, ha akar fel-fogad, s ha nem, nem...

Bémenyen a legén, s megegyeznek abban, hogy három nap lesz egy esztendő, s amelyik a másakra megharagszik, hát bocskorszijat kell vágni annak a hátából.

- Nahát... – azt mondja neki a gazda reggel, hogy hallod-e, János! Tedd fel a szekerre az ekét, s fogd bé az ökrököt s itt van egy kicsi kutya s ezt úgy híják, hogy Peterzselyem, ...ezt a kicsi kutyát. S az menyen veled, s ahol megáll, te ott szántogassál estig! S este azon az úton gyere haza, ahol ez a kicsi kutya jó. Egy lépést se tágíts mellőle!

Nahát János bé es fogta az ökrököt, s elment reggel szántani. De alig értek ki a falu végiről, a kutyacska megállott.

János es levette a szekerről az ekét, s estig szántogatott. Pedig nem az ók földjik vót, de hát ott állott meg a kutya, akkor ő szántott ott.

Dehát nem szántott egész estig, mer' ő úgy megehült, hogy azt se tudta, hogy mi' csináljon.

S a gazdáék nem vittek enni. Fogta magát, s az egyik ökröt levágta, s ott nyomban megsütte s jól belakmározott belőle, s a többit ott hatta.

Estefelé menyen haza, elől ment a kutyacska, Peterzselyem, s ő ment utána a szekervel. Mikor odaér a kapuig, a kutyacska a kapu alatt bébútt, s azt mondja János:

- Hát én mindenhol utána kell menjek. há' hogy bújjak én most bé a kapu alatt? – Hát mindegy...

Levette a fejszit a szekerről, s darabokra esszevágta a másik ökröt es, s bédugdosta a kapu alatt azt es, mer' a kutyacska es ott bútt bé.

Kijő a gazda, s:

- Jaj, te János, te János! Mi csináltál? – azt mondja. Hát hol vannak az ökrök?

- Hát az egyiket megettem, s a másik itt van nő! Hát nem hoztak ennem! – azt mondja, haragszik-e gazdauram?
- Dehogyan haragszok, most vagyok a legjobb tulipántos kedvemben! – mondja.

Nahát haragudt a gazda rettentően, azt se tudta mérgibe, mi' csináljon. Nahát másnap reggel lett, s azt mondja a gazda:

- Hallod-e, János! Nekünk el kell menni a városba, te maradj itthon! Nem hagyok semmi dógot. Nezd meg, hogy a szomszéd mit dógozik, s te es dógozzál azt!
- S mire hazajövünk – azt mondja, főzzél egy kicsi faszulykát! Levághatsz egy birkát – azt mondja, beléteheted, amelyik leg hamarabb feléjed néz. Tegyel a levesbe zöldséget s főzd meg jól!

Meg es pucolt János egy jó fél zsák faszulykát, s egy nagy üstben odarendezte. Bémenyen a pajtába, s hát egy bárán se nézett feléje. Kipp-kopp a fejiket, ...azt mondja:

- ...mé' nem néztek feléjem? Hát biza' be-e-e-e-e ...minden bárán feléje nézett. Hát akkor le kell vágjam mind.

Vót vaj húsz darab, s mind levágta. Esszeaprította őket, s belé az üstbe.

Hát ott vót a kutyacska, az Peterzselyem vót, s azt levágta, s belétette, s vót egy macskájik, az Sárgarépa vót, s azt es belétette. Nahát oda belétett mindenfélét, beléfőzött, s estefelé jó haza az ember s asszon, s azt mondja, hogy:

- Na János, kész-e a leves?
- Az kész – azt mondja, ehetnek belőle egy hétig.
- Hát métt, hát annyit főztél?
- S hát én annyit – azt mondja.
- Levágtál-e báránt?
- Le én, mind.

- Hát métt vágta le mind?
- Hát előbb nem akartak reám nézni, s utolján mind reám néztek ...s mind le kellett vágjam.
- Jaj, te János, te János! – azt mondja, há’ zódséget tettél-e belé?
- Mind a kettőt belé tettem – azt mondja.

Esznek s 'esznek, s azt mondja a gazda:

- Hát a macska s a kutya hol van?
- Hát a levesbe – azt mondja, egyik a Sárgarépa s a másik a Peterzselyem.
- Jaj, te János, te János – azt mondja s hát a háznak a gerendáját métt szedted le, ...s a háztetőt?
- Hát a szomszéd azt csinálta, s én es azt csináltam

Hát rettentesen nem tetszett a gazdának, hogy ilyen szógára akadt.

Lefeküdtek, s mikor gondolták, hogy János elaludt, elkezdtek sugdolózni. Azt mondják, hogy jó lesz, hogy esszeszedjük magunkot, s Jánost itt hagyjuk a háznál. Azt mondja az ember:

Jó hát... Elétettek két zsákot, s az egyik zsákba egy kicsi gúnyát belégyúrtak, s a másikba belétették a bibliát s a könyveket. S azt mondják:

- Még egy kicsit bújjunk vissza, me’ igen korán van!

Vissza es feküdtek, de János alattomban leste ezt. Visszafeküdtek, s amelyik zsákba a könyvek vótak s a biblia, János kiszedte a könyveket s a bibliát, s belékucorodott ő.

Hát egyszer felkelnek, s azt mondják:

- Menjünk most má’, me’ erőst aluszik János!

- Fel es vette az ember a könyveket, mer' az nehezebb vót egy kicsit, s az asszon megint a másik zsákot, amelyikben a gúnya vót. S mentek, rettenetesen mentek.

Hát ahogy mennek, egy nagy vízhez értek. Valahogy a zsáknak a feneké beléereszkedett a vízbe, s megvizült Jánosnak...

Azt mondja János:

- Szusz porintye szusz.*

Azt mondja az ember:

- Jaj istenem, hallod-e, a könyvek kezdtek beszélgetni. Ha átérünk a túlsó partra, kivegyük, s egy kicsit imádkozunk.
- Hát – azt mondja, az jó lesz.

Mennek még egy kicsit tovább, s megint beléért Jánosnak a feneké a vízbe, s azt mondja:

- Szusz porintye szusz.

Há' megin' mennek egy kicsit, s Jánosnál maradott a tű, amivel a zsákot béfelé bévarta, s alattomba az embernek a fenekit megszúrta. Azt mondja:

- Jaj, hát tőt minek tettél ide a zsákba?
- Hát én nem tettem – azt mondja az asszon... csak a könyveket!

Hát ott alattomban még esze es vesztek.

Átolérnek a vízen, s na leteszik a két zsákot, megszusszannak, s azt mondja az ember:

- Na, én má' kiódom ezt a zsákot, kiszededek egy könyvet, ...kettőt hogy egy kicsit imádkozzunk.

Belényúl, s hát Jánosnak a fejit megfogja. Kiduvadott János a zsákból. Azt mondja, hogy:

- Én megfogadtam, hogy nem maradok el maguktól. Haragszik-e gazdauram ?

- Há' hogy haragudnék! – azt mondja, dehogy haragszok!

Pedig úgy haragudt, hogy a nyavalya törte ki. Nahát azt mondják:

- ...imá' este es van, ne menjünk olyan messze vissza, ide feküdjünk le a víz martjára s egy kicsit aludjunk.

Azétt az ember aszondta Jánosnak, ő feküdjön egészen a víz martjára, s utána a felesége, s utána meg az ember. Megegyeztek, hogy mikor János elszenderedik, akkor belélőkik a vízbe. Úgy es lett...

Lefeküdtek, de az asszon s az ember ki vótak fáradva, s el aludtak. S János felköt, s ő feküdt a legszéjire. Egyszer azt mondja, ...mintha ő lett vóna az asszon, azt mondja:

- Lökjed, me' ott má' azt mondja, elaludt.

S János meglökte egyhamar az embert, s az ember az asszont. S supp belé a vízbe, ...mind a ketten beléestek.

János azt mondja:

- Itt egyen meg a fene tüktököt nē...

... s aval feltápáskodott s esszeszedte azt a zsák gúnyát s a könyveket, s hazament. S aztá' ő lakott a házban.

Megnősült, s még ma es él, ha meg nem hót.

Itt a vége, fuss el véle! Aki nem hiszi, hát kérdezze meg, ...járjon utána!

16. *Haragszik-e gazdúram.* János szolga meséje (AaTh1000) szintén a rendkívül népszerű magyar mesék közé tartozik. Mesemondóink mindig nagy kedvvel részletezik, hogy hogyan bosszulja meg a szolga gazdája hóbortosságát, nem egy változatban a kegyetlenséget. A gazda és a szolga által kötött szerződés, hogy aki hamarabb megharagszik, annak bocskorszíjút hasítanak a hátából, a voltaképpen kerete a mesének, ezen belül még a következő epizódokat, kalandokat sorolja fel Fábiánné. A szolga mindenütt a kutya nyomát kell kövesse (MNK 1003A*), az otthon hagyott szolga feladataiként számos epizódot összedolgoz. Amit a szomszéd tesz (EN 1016*), azt a birkát kell leölni, amelyik ránéz (AaTh 1006) "Petrezselyem" és "Murok" (a kutya és a macska) a levesben (MNK 1019A*), a nagy kondér leves, amit a szolga két embernek egy ebédre főz, az általunk ismert változatokban nem szerepel, ezért típuszáma sincsen.

János szolga meséjének kétféle befejezése ismert. Az egyik szerint addig fogadják meg, amíg megszólal a kakukk (AaTh 1029), a másik szerint kenyéradói megszöknek tőle. Ilyen Fábiánné meséje is. Ez a

befejezés két epizódot tartalmaz: a szolga a zsákban (AaTh 1132) és a "tévedésből" vízbe dobott asszony (itt házaspár; AaTh 1120). Ez utóbbi formának 10, János szolga meséjének összesen 40 változatát ismerjük.

Szólnunk kell még a román nyelvű szövegbeállításról is. Értelme: feljebb, tisztelendő úr, feljebb! Vagyis hogy emelje a pap feljebb a zsákot, mert beleér a vízbe. János szolga mint kísértet szólal meg a zsákban idegen nyelven. Fábiánné, s idősebb hallgatói románul tudnak, értenek tehát románul, ezért határozzák el a papék, hogy amint átértek a vízben imádkoznak egy kicsit, hogy ti. távol tartsák maguktól a tisztátalan lelkeket. (Ld. erről: Kovács Ágnes, 1973. 164-166.)

Fábiánné ezt a meséjét is, mint annyi mását, részben Benedek Elek gyűjteményéből (MMMV III/2. 165-173. "Haragszik-e gazd' uram?"), részben a szóbeliségből merítette, s saját elképzelése, ízlése szerint módosított rajta. A mese egyik fő értéke ezúttal is az eleven, szemléletes, jóízű székely mesemondó nyelv, amely *nem azonos* a Benedek Elekével.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 370. p.

17. Tizenkettőt egy csapásra

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy cigán család. Hát annak a cigán embernek annyi gyermeke vót, mind az égen a csillag, még egyvel több. Szegényeknek biza' nem erőst vót, amit egyenek.

Egyszer elment a cigán a szomszédba, s kért egy fazak tejet. Hazavitte, s leült, hogy megegye. De ki se tötötte se tángyérba, semmibe, hanem megfogta a fazakot úgy ahogy van, s elkezdte inni a tejet. De fele lement a mejjire, fele az asztalra.

S erőst sok légy vót, me' nyár vót. A legyek odaszálltak, s egyszer egy nagyot rejikcsapott. ...egy csapásra tizenkettőt agyonütött.

- Hú... – azt mondja, én melyen erős vagyok! Tizenkettőt agyon tudtam ütni.

S elé es vett egy nagy papírost, s reaírta, hogy tizenkettőt egy csapásra, s azt ő felragasztotta a homlokára.

Na azt mondja:

- Ha én ilyen erős vagyok, akkor én el es menyek világgá, hogy lássa meg mindenki, s tudja meg – azt mondja, hogy én melyen erős ember vagyok!

El es indult, s ment, ment, menegetett, s ahogy menegetett, este-felére béért egy nagy erdőbe.

Ahogy az erdőben meneget, há' látja, hogy van egy világosság. Menyen közelebb, közelebb, s hát egy tűz vót az a világosság.

S a tűz mellett ott feküdt egy akkora nagy óriás, ...de annak szarvai vótak. Ördög vót. Erőst, erőst nagyon hortyogott, aludt.

Há most mit tudjon csinálni a cigán ember, ...menyen közelebb, nézi ..., még a fák es mozogtak, ahogy ez az óriás hortyogott.

Odament közelebb, s leszakasztott egy fűszálat, s elkezdte csiklandozni az óriásnak az orrát. Hát az akkorát tüsszentett, hogy a fáról az ágok mind lehulltak.

Hamar a legén oda es ugrott, azt mondja:

- Itt vagyok, itt vagyok!
- Hát te, hogy kerülsz ide? – azt mondja neki az óriás.
- Hát én eppe' nē, most szöktem ide – azt mondja, amikor egyet tüsszentettél, te óriás!
- Na hát, ha itt vagy, itt vagy – azt mondja. De hogy került a homlokadra az a felírás? Olyan erős vónál te?
- Én eppe' ilyen erős vagyok – azt mondja a cigán.
- Hát jó – azt mondja. Akkor gyere küzsdjünk meg!

Az óriás elévett egy akkora buzogánt, hogy a cigán meg se tudta emelinteni. S azt mondja:

- Gyere, melyik tudja fennébb hanyítani az ég felé!

Megfogta az óriás, megcsavarintotta, s olyan messze felhanyította, hogy három nap kellett várni, hogy lejjöjön.

A cigán es próbálja, facsargatja, néz erőst koporra.*

Azt mondja az óriás, hogy:

- Mit nezel, te cigán?
- Én nezem – azt mondja, me't az égben van az én tesvérem, a nagyobbik bátyám, s ha én azt felhanyítom, akkor hanyítsa vissza a fejedre.
- Hallod-e, te cigán! – azt mondja. Inkább ne es hanyítsd fel, úgy es elhiszem, hogy te ilyen erős vagy. Így a cigán megúsza.

Azt mondja az óriás:

- Tudod mit, te cigán? Gyere el nálunk, ...oda, hol én lakom! Meg akarom mutatni édesanyámnak, hogy te melyen erős vagy.

Azt mondja a cigán:

- Én elmenyek, de csak úgy, ha felveszel.

Fel es konyorodott a nyakába az óriásnak, s az óriás elvitte a pokolba. A pokolig meg se álltak. Odamennek, s mondja az anyjának:

- Nannyó, jöjjön csak ki!

Ki es jó az öreganyja s azt mondja:

- Nezzen csak oda, melyen legént hoztam! Sokval erősebb, mint én.

- Ó! ...menj el, te! – azt mondja. Má’ hogy vóna erősebb ez a cigán egy ekkora óriásnál?

- Erősebb, erősebb! – azt mondja.

Nahát ahogy így gondolkoznak, beszélgetnek, gondolkozott erőst az óriás, hogy mivel még kipróbálni. Azt mondja neki, a cigánnak:

- Hallod-e, én elveszek – azt mondja, egy vasvillát, s te vegyél valamit, s álljunk a két kert közti, s amelyik jobban meg tudja a másikat szúrkalni, a lesz a győztes.

Na a legén el es ragadott egy nagy botot, jó hegyes végűt. S azt örökké csak döfni a kerítésen az óriást, s döfni, úgy eszevissza szúrkalta.

Az óriás a villával nem tudott semmire se menni, me’ örökké a kerítésbe csak beléakadott a villa. Beléakadott, s nem tudta a legént megszúrni. Azt mondja az öreganyjának:

- Na, nannyó, most elhiszi-e, hogy ez a legén erősebb?

- Hát hiszem es, nem es, fiam! – azt mondja.

Enni adtak jól a cigánnak, s lefektették. Mikor elaludt vóna a cigán, hát elkezdtek egyezkedni... az óriás s az anyja azt mondja neki:

- Fiam, üsd agyon! – azt mondja. Ezt nem kell, ezt a szégyent túrni, hogy erősebb legyen, mint te!

- Hát ez jó es lesz – azt mondja az óriás. Megvárom, még egy kicsiddég, hogy elaludjon, s akkor agyonütöm.

Meghallta ezt a cigán, s leászott az ágyból, s bévitt egy darab fát, s bédugta, ahol ő feküdt, a pokróc alá, s a kucsumáját a fejibe húzta, s ő bébütt az ágy alá.

Egyszer, mikor gondolta az óriás, hogy elaludt a cigán, akkor odament egy vasrúddal, s supp! ...egy nagyot a fejire, de nem a feje vót, hanem csak a kucsumája.

Az ágy alól azt mondja a cigán hogy:

- Ne simogasd a fejemet!

Megejedett az óriás s azt mondja:

- Ekkorát reaüttem, s még most es azt mondja, hogy én simogatom a fejit.

Futott hamar oda, s mondja az anyjának:

- Hallja e, mit mondott ez a cigán? ...azt mondja, hogy én simogatom a fejit.

- Hát, fiam... azt mondja, jó lesz, ha te hazaviszed.

Reggel hát felkel a cigán, de előbb a fát eldugta, hogy ne lássák meg. S azt mondja az öregasszon neki:

- Nezd csak, fiam, kapsz egy zsák pénzt s menjél szépen haza!

Há' ment vóna a cigán, de fel se bírta a zsák pénzt. Hogy menjen ő haza? Azt mondja, hogy:

- Én ide se jöttem, s el se menyek gyalog. Vigyenek haza, ha azt akarják, hogy elmenjek!

- Hát az óriás mit vót mit csináljon, nyaka köré fogta a cigánt, s egyik felől a vállára, s a másik felől megint felvette a vállára a zsák pénzt, s vitte hazafelé.

Hát ahogy odaértek a cigán faluba, erőst, erőst sok cigánkölönyök futott velük szembe. Azt mondják:

- Akhángyile-bungyile, ...akhángyile-bungyile!*

Azt mondja az óriás:

- Mit mondnak te?

- Hát azt mondják, hogy csak én egyet hoztam – mondja a cigán. Me' tudd meg, hogy mind ilyen emberekkel élek, mint te amilyen vagy.

Úgy megejedett az óriás, lehanyította a nyakából a cigánt s a zsák pénzt es. A zsák pénz kihaladt, s osztá' szedni a cigányok... s ott mindenki, aki csak szedhette.

S onnattól lett, hogy elszaparodott a pénz, me' addig nem vót ennyi, min' most amennyi van.

S így szegén cigánnak utána vót amit egyék. Nem kellett menjen a szomszédba tejétt.

S még ma es élek, ha meg nem hótak.

17. *Tizenkettőt egy csapásra.* A vitéz szöcs – itt cigány meséje ismert önálló meseként (&iTh 1640), s a "Hetet egy csapásra!" epizód (MNK 1640**) használatos mesekezdőként is. Fábiánné is egy ezzel kezdődő mesét mond el. További epizódok: A cigány elhiteti az óriással, ördöggel, hogy a tüzszenteséből (másutt szellenteséből) lett, és nagyon erős. (AaTh 1145-1154 között.) Ki tudja magasabba hajítani a buzogányt? (AaTh 1063), Párbaj vasvillával és nyárssal (AaTh 1083A) Kísérlet a szegényember vagy cigány megölésére (AaTh 1115), A cigány viteti magát és a "megszolgált" aranyat az ördög-

gel-óriással (AaTh 1139 körül), A cigánygyerekek ördöghúst akarnak enni (AaTh 1149). Ostoba-ördög meséink mind ilyen alkalminak tűnő epizód-sort alkotnak.

Fábiánnéről, mint jó mesemondóról nem tételezhető fel, hogy meséjét hevenyészve a gyűjtés alkalmával ütötte össze, ezt a mesét valószínűleg mindig így, vagy ehhez hasonló formában szokta elmondani. Ez a meséje a szájhagyományból való. Változatai az egész magyar nyelvterületen s azon túlmenően is egész Európában ismertek.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 371. p.

18. A háromvadas királyfi

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király s egy királyné. De azoknak nem vót gyermekik.

Örökké sírtak, hogy bárcsak lenne nekik, de hát nem vót.

Hát a király elment egyszer ki vadászni az erdőbe. S egyedül vót, gondolkozott. S ahogy ő vadászgatott, járkált erre-arra, úgy eltévedett az erdőben, hogy akármerre ment, nem tudott kitalálni belőle.

Jaj istenem, azt mondja, bárcsak kivezetne innét valaki, nem bánám akárki, me't én akarmit adnék. :Egy zsák pénzt, vaj amit kérne, azt adnék én neki.

Hát ahogy ezt kimondta, honnét, honnét nem, egy kicsi szürke emberke csak elejibe toppant.

Azt mondja:

- Én kivezetlek, ha nekem adod azt, ami mikor eljöttél nem vót, ...de most van nektek.
- Hát gondolkozott a király, mi lehet az. Tud ő mindenről.
- Nem bánom én – azt mondja, neked adom!

Kezet csaptak, s a szürke emberke egyszer csak kivezette az erdőből szépen rea az ösvenre. Na menyen haza a király, de ő erről egészen megfélekedzett. S még azt es mondta a szürke emberke, hogy tizenöt esztendő múlva érte menyen.

Menyen haza a király, s még haza se ért, nagy trombitaszóval jönnek elejibe, hogy fia született.

Minnyá' gondolta a király akkor, hogy ő ezt... – az újszülött fiát – adta oda az embernek.

De ki lehetett az az ember, ő azt se tudta.

Eleget sírt örökké. :Egyik szeme sírt, s a másik kacagott. ...kacagott a szeme örömben azért, hogy van egy fia, s sírt azért, hogy ő odaírta, s még nem es látta, még azelőtt.

Na dehát mit tudjon csinálni? Telt-múlt az üdő, a legénke má' nagyobbacska vót, s egyszer megkérdezte az apját:

- Édesapám, mondja meg, métt sír kendnek az egyik szeme örökké, s a másik kacag?

Hát a király elmondta, hogy ő hogy járt, hogy nem mer' rea gondolni, hogy mikor tizenöt esztendő múlva eljő az a szürke emberke, s elviszi őt, a fiát, s azt se tudja, hogy hova, s azt se tudja, hogy kicsoda.

- Hát azért kend ne búsuljon! – azt mondja a királyfi. Majd lesz valahogy!

Csináltatott es a király egy nagy palotát, s abba a fiát bészáratta. Nem eresztette sehova se, hogy nehogy véletlenül tudomása szerint, vaj tudomása nélkül elvigye az a szürke emberke.

Igen, de egyszer a királynak hogy hogy nem, hát el kellett menni tanácskozni, s a fia kiszökött. De eppé' akkor vót tizenöt esztendő.

Az udvaron ahogy járkál le s fel, hát látja hogy jó bé valaki a kapun egy fehér ló hátán. Nem es törődött se őrségvel, semmivel se. Gondolta magában a legén, hogy el lehet az, mer' ez eddig még sose járt oda.

Hamar ő es fellépett a lovikra, vót egy erőst szép lovik, s uccu vesd el magadot..., ahogy csak tudott, úgy elvágatott.

Vágtatott, de a fehér lovas es utána. Vágtatott rettenetesen, s ahogy vágtatott, ment, útjába esett egy kocsmá. Oda béményen, s hamar enni kért, s a lovának es enni adtak. Elpanaszkodta ott a kocsmáros leányának, hogy hát ő oda van ígírve egy szürke emberkének, s azt se tudja, hogy kicsoda, de most üldözik. Lehet, hogy pontosan az. Mer' most tizenöt esztendő, ahogy az apja elbeszélte.

Azt mondja a leán:

- Nezd csak, te királyfi! Itt van ez a törülköző, tedd el te jól, ha bajba kerülsz, csak rázintsd meg!

El es tette a királyfi a törülközőt, felült a lovára, s vágatott tovább. Jó messzire, jó hanyításnyira elment, s újra útjába került egy korcsuma. Oda es bément, ott es megvacsorázott. Ott es adtak neki egy törülközőt. S megint ment tovább. De a szürke ember örökké csak a nyomába vót. Csak addig nyert utat a legén, ameddig tudott enni. S mikor ett, megkapta a törülközőt, s akkor, mikor visszanézett, imá' örökkét a nyomában vót az a fehér lóhátos.

Mikor a harmadik helyt es megkapta a törülközőt, zsebre tette, megköszönte, s hát bévágtatott egy nagy erdőbe. S az erdőben ahogy vágat, hát lát egy világosságot.

Odamenyen, s békopogtat. Egy erőst öreg asszon font. Azt mondja neki:

- Jó estét, öreganyám!
- Jó estét! – azt mondja. Jó, hogy öreganyádnak szólítottál, me't ha nem szólítottál vóna öreganyádnak, egyből békaptalak vóna ...azt mondja.
- Jaj, öreganyám – azt mondja, rejszen el ingemet, me't úgy üldöz valaki, ...fejér lovas, nem tudom kicsoda!
- Hát eppe' – azt mondja, nem jó helyre jöttél, me' az az ördög ...az az én fiam. Elment utánad, te vagy-e a királyfi?
- Én vagyok – azt mondja.
- Hát imá' innét te nem szabadulsz meg!

S úgy es lett. Ahogy ezt kimondta, s ott es vót imá' a fehér lovas. Megkötöte a lovát künn, s a legényé es künn vót, ...bément.

- Na... – azt mondja, a kezembe kerültél! Nem tudsz te megmenekülni előlem!

Hamar megfógták a legént, s bézárták egy szobába, s vasrudakat tettek az ajtóra, hogy ne tudjon kiszökni.

Az öregasszon s az ördög erőst tanakodtak, hogy mit csináljanak a legénvel.

No de a legénnek eszibe jutott, hogya törülközők ott vannak a zsebjibe. Megrázintotta az egyiket, s egy akkora nagy kutya lett belőle, hogy rettenetes... Azt mondja:

- Mit parancsolsz, édes gazdám?
- Hát azt mondja:... én parancsolni parancsolok eleget – azt mondja, ...hanem téged hogy hí'nak? Mi a neved, te kutya?
- Az én nevem Fődnél nehezebb.

Megrázintotta a másik törülközőt, s abból es egy kutya lett. S azt mondja:

- Az én nevem Vasnál erősebb.

Megrázintotta a harmadikot, s azt mondja:

- Az én nevem Messze halló - messze látó.
- így a három kutyája lett.
- Azt mondja Messze hallónak s a messze látónak:
- Hallgatozzál csak meg, hogy mit beszélgetnek az öregasszon s az ördög!

Le es tette a kutya a fülit a füre, s hallgatozik, s azt mondja:

- Erőst tanakodnak, hogy mi csináljanak veled, királyfi.
- Hogy tudnánk innet megszabadulni?
- Azt mondja a Fődnél nehezebb s a Vasnál erősebb kutya:

Hát erről – nem kell sokat gondolkozni, így nē! S aval nekivették a hátikot a falnak, s a fal egy pillanatra csak kiborult. S ők... mind a három kutya s a legén es kijöttek, s fel a legén a ló hátára, s usgyi vesd el magadot... s a kutyák utána.

Amire az öregasszon s a fia, az ördög észbe kapott vóna, addigra ezek elváltattak bé az erdőbe. ...az öregasszon akar enni vinni a legénnek, hogy reggelig meg ne haljon étlen, s hát sohutt sincsen a legén.

Hamar fel es ugrott a fehér lóra az ördög, s utána. Má' érte es utol, de a királyfi szólott a kutyáinak:

- Kutyáim, fogjátok meg!

A kutyák felugrottak, s lehúzták, s ott abban a pillanatban szét-tépték az ördögöt. Akkor visszafordultak, s elintézték az öreg-asszont es, hogy még a pora se maradjon meg, úgy széttépték. Nahát, hogy imá' evvel rendbe lettek vóna, hát a királyfi ballagott hazafelé.

- Hát ahogy ballagott hazafelé, hát ő gondolta magában, ha imá' így történt, akkor ő biza' nem menyen haza, hanem egyet kerül, elmenyen más országba es.

- Hát menyen es, meneget, s ahogy menyen, hát béért egy más országba. Annak az országnak a város végén egy hatalmas nagy fekete zászló vót kitéve. Kérdez egy öregasszont:

- Hallja-e, öreganyám, métt van ez a fekete zászló kitéve?

- Hát édes fiam – azt mondja, látszik, hogy te nem vagy idevaló. Azétt van kitéve ez a fekete zászló, mert itt van egy hatalmas nagy kút, s abban a kútban ott van a tizenkétfejű sárkán. S minden nap kell adni egy leánt, s csak úgy ad a sárkán a városnak vizet. S imá' minden leán elfogyott, hanem ma pontosan a királykisasszonra került a sor. S azétt van ez a fekete zászló kitéve – azt mondja. Má' bárók s hercegek, s válogatott cigánlegények, mindenik megküzdöttek evel a sárkánval, de senki se tudja elpusztítani.

Na semmit se szólott a legén, a királyfi, hanem megkérdezte, hogy hol van az a kút, s elment a kúthoz. Oda leheveredtek a kút mellé, s ott hallgatoztak. Hát nem es sokáig kellett várjanak.

Egyszer jött egy hintó, s rajta vót a királykisasszon. Késérte az apja, s az anyja nagy sírásval, könnyhullatások között.

Mikor vaj öt-hat lépésre vótak, hát megcsókolták a leánt, s azt mondja a leán:

- - Immá forduljanak vissza! Ne nézzék – azt mondja, az én szenvedésemet, hogy a sárkán hogy fog ingemet megenni!

Vissza es fordultak, s a leánt otthatták egyedül. Hát mikor otthatták, a legén csak felemelkedett, s azt mondja a leánnak, hogy:

- Közel ne menj a kúthoz! Maradj csak ott, ahol vagy!

A leán addig nem látta a legént, ugye hát nem tudta, hogy kicsoda. Meg es állott. S egyszer csak kezdett folyni a víz. Kidugta a sárkán az egyik fejit, ki a másikat, s elkiáltotta magát, hogy hol a leán?

Azt mondja a legén:

- Itt vagyok!

Hamar elérántotta a kardját a királyfi, s neki... a kutyák leharapták egyből a sárkánnak a három fejit, – mindegyik kutya egyet, a legén es egyet. Úgy elvesztette a sárkán ejedtiben az erejét... Akkor a királyfi a kardját csak belészúrta s kiemelte a vízből, ahogy tudta. A kutyák megint nekiestek. Leharapták a nyakikot, ott egyből, hogy csak eppe' a csonka maradt meg, ...a töve, a testje a sárkánnak.

De úgy elfáradott akkor a királyfi a sok küzsdésbe, s a kutyák es, hogy oda leheveredtek mind a kút mellé. De azt nem vették észre, hogy a fán ott vót egy cigánlegén. S az végignézte mind ezt a küzsdést.

A leán hogy látta, hogy megszabadult, nem kellett neki se hintó, semmi se, hanem gyalog... futás haza. Hazament ő, s a legén ott maradt, mondom, me' erőst el vót fáradva a kutyáival.

Nekifogott, s leszállott a fáról a cigán, s levágta a sárkányoknak mind a tizenkét nyelvit, s belétette a tarisnyájába, s elindult a város felé.

El es ment a város felé, s hát ott má' a fekete zászló bé volt vonva, mer' a leán hazaért. S a király erőst várta a leánnak a megmentőit, hogy hát ér oda, s jelentkezik.

Ment es a cigán, s azt mondja:

- Itt vagyok! Én mentettem meg, felséges királyom a leányodat.

Azt mondja a király:

- Jól van, de hol a bizonyíték?

- Itt van a tarisnyámban... mutatja a sárkánnak a nyelveit.

Hát nézik, s ott es vót a tizenkét nyelve a tizenként fejű sárkánnak, s elhítték. De a leán heába mondta, hogy nem elyenforma legén vót, s nem ez vót az. Azt mondja a király:

- Csak hallgass, te ejedtedben nem es láttad, hogy az a legén melyen vót!

Mit tudjon csinálni. Felötöztették szépen a leánt, hogy menjen eskünni, s vigye a legént es. Meg es esküdtek, s a cigánlegénnek úgy felment a dolga, hogy ahol ült, tizenkét párnára vót ültetve.

- Na, kipihente magát a királyfi, s felkelt.

Meg se nézte a sárkánnak a nyelveit, hogy ott van-e, vaj nincs, hanem ő biza' kivette a szemeit. Kivette a huszonnégy szemit a sárkánnak. Minden sárkánfejnek kettő vót. Hát aztá' belétette a tarisnyájába, s a kutyáival ő es elindult.

Hát ahogy elindult, béért a városba, látja hogy mennek s jönnek nagy ünneplősön. Nagy vigalom van a városban. S kérdez egy asszont, hogy minek az ünnepe? Métt van ekkora nagy vigalom?

- Hát te nem es tudod? – azt mondja. Látszik, hogy nem idevalósi vagy.

Férhez ment a királykisasszon, ahhoz ment férjhez, aki megmentette őt a sárkántól.

Há gondolkodik a legén. Ki lehet az? Hát az én vagyok, de nem szólt semmit se.

Vitte a sárkának a szemeit a tarisnyájába, s odamenyen a kapuhoz, a palotának a kapujához. Nem mert bémenni, ugye nem vót hivatalos. De a királykisasszon rea se nézett a cigánra, me' egy szikrát se szerette. Tudta, hogy nem az vót, de heába erősködött, az apja nem hitte el.

Hát egy darabig ott vót a királyfi a kutyaival, s egyszer honnat, honnat nem, a királyfi keresett egy kasárcát, s bétette az egyik kutyának a szájába, s azt mondja neki, ...megsuttogta a fülibe, hogy menjen csak bé, ahol esznek, az asztalhoz.

Bé es menyen a kutya, s odament eppe' a királykisasszon elejibe. A királykisasszon reanézett a kutyára, s abba a szent helybe megüsmerte, hogy ez a kutya az, amelyik a sárkánnyal megküzdött. Hamar telirakta a kasárcáját ott mindenféle enivalóval. A kutya ki es vitte, s a legén, a királyfi es jóllakott belőle, s utána béküdt a másik kutyát.

Elmosolyodott a királykisasszon, tudta, hogy itt most már rendben van minden, itt van a legén es valahol.

Nahát a második kutyának es telirakta enni- s innivalóval a királykisasszon a kasárcáját, s a kutya azt es kivitte.

De mikor a harmadik kutya bément, a leánnak, a királykisasszonnak az apja, a király hát erőst haragudt.

- Miféle kutyák hordják itt ki az ételt? – azt mondja. S kasár van a szájikban – azt mondja. Én menyek s megnézem.

Ki es ment az öreg király, s menyen a kutya után, s hát ahogy kimenyen, azt mondja a királyfinak:

- Hallod-e, fiam! – azt mondja. Hát te métt hordatod ki az ételt?

- Én azért hordatom ki, mer' ezt én érdemlem meg.

De amikor bement az egyik kutya, azt elfelejtettem mondani, akkor a cigánnak a feneke alól örökké kiugrott egy párna ejedtibe, me' az es látta jól, amikor a verekedés vót, s a sárkánval ott küzdöttek a kutyák. Tudta jól...

- Nahát – azt mondja a király, há' hogy hogy te érdemletted vóna meg ezt?
- Hát úgy, felséges királyom, hogy én küzdöttem meg a sárkánval. Én vágtam le a fejit.
- Há' van-e valami bizonyítékod?
- Hát... van hát – azt mondja. Itt van a tarisnyámban. A szemek...huszonnégy szem. Ki es vette minnyá' s mutatja.

Azt mondja:

- Nyelvet vághatott ő akárhonnat. Én meg se néztem, a sárkánfejeknek a nyelvük benne van-e, vaj nincs. Én csak a szemiket vettem ki.

Hát megfogja a király, s béviszi a királyfit, de akkor immá' a cigánnak kiesett a feneke alól ejedtiben minden párna. Csak a csupasz deszkán ült a széken.

De biza' meglátta a királykisasszon, se szó, se beszéd, odaugrott a legénnek, a királyfinak a nyakába, s azt mondja:

- Édesapám. ez mentett meg – azt mondja, nem az, amelyik ott ül!
- A cigánt hamar elkapták, s vallasni keztek, ütni, s osztá' bévallotta, hogy igaza van ennek a legénnek. Csakhát ő akart lenni a királyfi. Ő akart lenni a királynak a veje.

Nahát aztán elkapták, s bézárták, s a királyfi újra megesküdt a leánval, s azt mondja a leánnak:

Nezd csak! – azt mondja. Te most maradjál itt, én haza kell menjek, ahol én lakom, ...s ezt a kutyákat, akik adták, azoknak sorba vissza adjam, s hogy édesapámék es tudják, hogy én élek s meg-

vagyok. S megmondjam nekik, hogy én megházasodtam, s akkor én visszajövök hezzád. Úgy es lett.

Akkor a királykisasszon a lakadalom után otthon maradt, s a királyfi felült a lovára, s elment hazafelé.

S ahogy ment, há' elért az egyik csárdához, s békopogtatott, s ott hatta az egyik kutyát. Az egyet bukfencezett, s lett belőle egy törülköző. A legén megköszönte szépen a korcsomáros leánnak. Ment tovább. Újra... azt a másik kutyát s harmadik kutyát es addig, hogy hazaért.

Otthon az apjáiék imá' el es síratták vót. Azt se tudták, hogy mi van vele, hol van? Mikor meglátták, úgy megörvendtek, hogy rettenetesen. Hogy megkerült az ő egyetlen fíjik. Na a legén elbeszélte az ő történetit, s azt es elbeszélte, hogy imá' meg es házasodott. Nem bánták az apjáiék, csak hogy pedig es... hogy megvan.

Na azt mondják:

- Most imá' idehozod a feleségedet, vaj odamész?

Hát azt mondja:

Odamenyek inkább, me' nekik es csak az az egyetlen leányik van. S ha apámuraméknok úgy tetszik, akkor jőjenek oda ők es lakni.

De az öreg király, a legénnek az apja nem akart odamenni. Ott maradt. S a fiatal király visszament a feleségihez. S akkor csaptak még egy nagy lakadalmat örömben. Akkorát, hogy tángyér s kalán vót elég, de egy csepp levest senki se kapott...

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

18. *A három vadás királyfi.* (MNK 463A**) A síró-nevető szemű király + (AaTh 361*) "A vasfejű farkas" + (AaTh 300) "A sárkányölő vitéz". Voltaképpen a vasfejű farkas - itt ördög - meséjének keretében mondja el a mesemondó a síró-nevető szemű király mesekezdőt és a sárkányölő vitéz meséjét is. A címe után ítélve Benedek Elek meséjének vélné az olvasó, ez azonban a sárkányölő vitéz meséjének egy másik összetétele (AaTh 315, (AaTh 300). A királyfi segítői sem kutyák: Földnél nehezebb, Vasnál erősebb, Messze halló, Messze látó, mint Fábiánné meséjében, hanem farkas, medve és oroszlán. Csupán a megölő álhős

személye és az alóla kiugró párnák motívuma egyezik. Solymossy Sándor szerint a jeles vendég alatt levő sok párna a tisztelet jele, a motívumot keletről hoztuk magunkkal (Keleti elemek népmeséinkben. Ethnographia 1922. (XXXIII.) 43-44.) A sárkányölő vitéz meséje egyike a legnépszerűbbeknek a magyar népmesekincsben. 63 változatát ismerjük. A vasfejűfarkas meséjének eddig 27 változatáról tudunk, a két mese azonban mindössze 4 változatban alkot a Fábriánééhoz hasonló kompozíciót.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 371. p.

19. A kerek kő

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, ott, ahol a macskákat dióhéjba patkolják, s a kéményen leeresztik. Ott történt ez a dolog.

Vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon, s azoknak vót annyi gyermekik, mind a resta lika, s még egyvel több. Hát biza' gyermek az vót, de enivaló nem vót.

A szegén ember halászásval kereste a kenyerit. Minden nap elment a folyóra halásztatni. El es adták, s meg es főzték, s abból éldegéltek.

Egy délután es azt mondja neki a felesége:

- Jó vóna elmenj, fogjál egy kicsi halat vacsorára, mert nincs amit főzzek. Vette es a szegén ember a hálóját, s elment ki a vízre. Belétette a vízbe a hálóját, s tartotta ott egy jó darabig, tartotta. S egyszer húzza ki, s hát erőst nehez vót. Húzza, húzza, elig bírta. Ahogy valahogy kihúzta, ...hát mi vót benne? ...egy hatalmas nagy kerek kő.

Megharagszik a szegén ember, s azt mondja:

- Hát ezt vigyem én haza a gyermekeimnek? Ezt főzzem meg?

Kivette a hálóból a követ, s jó messze béhanyította a vízbe. S hát megint belétette a hálóját, tartja ott, tartja. Egy jó félóráig ott tartotta, várt. Húzza ki...

- Na, most jó sok van.

Hát ahogy kihúzza, látja hogy megint a kő vót benne. Hát erőst megharagudt a szegén ember.

- Hát én erre vagyok érdemes? Mostanig örökké fogtam?! Há' mi isten csodája, hogy örökkét csak ez a kő jó beli. Elment jó messze, s újra beléhanyította a vízbe a követ.

Belédugta a hálóját, tartja itt egy darabig, tartja, s húzza ki, s hát újra az a kő vót benne.

- Hát – azt mondja – a jóisten es úgy akarja, ezt a követ szánta nekem, hát legyen ez!

Belitette a tarisnyájába a követ, s a hálót felvette a hátára, a vállára s elindult hazafelé. Haza es menyen, de otthon imá' ment a felesége elejibe.

- Na mennyit hoztál? Hadd lássam!

Azt mondja a szegén ember:

- Nem hoztam én még egyet se. Nezd csak oda te, hogy jártam!

Kiveszi a követ, ...s hát hallják-e... olyan világosság lett a szobában, mintha száz lámpás égett vóna. Nem kellett oda se gyertya, se lámpás, semmi se, mert az a kerek kő tiszta szinarangy vót. A gyermekek elfelejtettek még vacsarázni es, csak elkezdtek gurítani a követ ide, gurítani a követ oda a szobában, s aval úgy eljátszodtak, hogy a szegén ember s a szegén asszon lefeküdt étlen, s a gyermekek csak a kővel jácodtak, nem kérték a vacsarát.

Hát így, ahogy jácadoznak a gyermekek, egyszer hogy, hogy nem, hát arrafelé ment a király hintóval. Mikor menyen ott el a kapu előtt, azt mondja a kocsisának:

- Szállj csak le, s szaladj, nézd csak meg - mondja - ennél a háznál valami meg kellett hogy gyulladjon, olyan világosság jó ki az ablakon!

Oda es menyen a kocsisa, s leskődik bé az ablakon, s hát látja, hogy egy kővel jácodnak a gyermekek. Menyen vissza, s szól a királynak, hogy:

- Felséges királyom, nem gyulladott ott meg semmi se, hanem egy nagy kerek kővel jácodnak a gyermekek, s az olyan fényes, hogy annak a világja látszik ki az ablakon.

Le es szállott a király hamar a hintóról, s ő maga ment oda a szegén emberhez. Kopogtat, bémenyen, s úgy megejedett a szegén

ember, hogy az ágyból leugrott. Mi baj van, métt keresi őt a király.

- Hallod-e, te szegén ember! – azt mondja. Hol kaptad te azt a nagy követ?

A szegén ember elmondta úgy, ahogy vót. Hogy ő nē..., úgy halászta ki, s háromszor es visszahányította, de az a kő örökké csak a hálójába került.

Azt mondja a király:

- Tudod-e, te szegén ember, ez a kő ez tiszta szinaranygyból van, s te úgy se sokat tudsz vele csinálni, hanem add ide nekem! S ezért neked én adok egy zsák pénzt, s aval te tudsz mindenfélét vásárolni a gyermekeidnek.

Azt mondja a szegén ember:

- Én nem bánom! – de a gyermekek kezdtek sírni:
- Ne adja oda, édesapám! Mivel jácodunk akkor?
- Hát jól van – mondja a király. Hónap reggel hozd csak oda, mert még megmondják, hogy te úgy loptad, s még elzárnak tégedet!

Úgy es lett. Másnap reggel megmosakodott szépen a szegén ember, s belétette a felesége egy abroszba azt a követ, s egy kasárkába, s a szegén ember elvitte a királynak.

A király adott es neki egy zsák pénzt azért a kőjétt. S adott neki még két lovat s szekeret, amivel a pénzt haza tudta vinni. Azt mondta a szegén embernek, hogy legyen az es az övé.

Haza es vitte a szegén ember, s vót aztán amiből kőtekezzenek. Pénzik elég vót, szép házat csináltattak, fődet vettek, gúnyát a gyermekeknek.

No de a szomszédban lakott egy erőst nagy gazda ember, s annak erőst fúrta az ódalát a kíváncsiság, hogy miből tudott ez a szegén

ember ilyen hamar meggazdagodni. Ez nem tiszta dolog. Itt nincs rendben valami. Átol es ment egy reggel:

- Hallod-e, szomszéd! - mondja. Hogy-hogy te ilyen hamar meg tudtál gazdagodni? Ha meg nem mondod, hogy miből, feljelentlek! Biztoson te valakit kiraboltál, vaj megöltél.

Hát mit tudjon mondani a szegén ember, nem akarta az igazat megmondani, azt találta mondani, hogy a királynak nem vót macskája, s erőst sok féreg van a királyi palotában, s ő biza' vitt egy macskát a királynak, s a király adott neki egy zsák pénzt.

Na, nem szólott semmit se a nagygazda ember, hazament, s vót neki négy lova, kettőt abba a szent helyben eladott, s még egy kicsi megtakarított pénze es vót, s hamar a másik két lovával szekervel elindult a falun végig s elkezte kiábálni, hogy

- ... macskát veszek, macskát veszek. - Bé es szerzett belőle azt se tudom, hány zsákval, egy szekerderekval.

Békötözte a zsákokot s azt mondja a feleségének:

- Gyere, most ülj fel te es. Menjünk a királyhoz!

El es mennek, s hát ugye a kapunál őrség vót, hát azt mondják az örök:

- Mit akar itt?
- Én a királynak hoztam egy nagy ajándékot.
- Há' melyen ajándékot?
- Hát azt csak neki személyesen mondom meg.

Hát a király es hallja a beszédet, s lemenyen, s azt mondja:

- Mi van itt? Valami baj van?
- Felséges királyom - mondja - hoztam egy nagy ajándékot, de csak odabé mutatom meg.
- Hozzad bé hamar!

Még rendelt oda embereket, s mindegyik felvett egy-egy zsákot a vállára s bévitte, s ott a királyi szobában a nagygazda ember a zsákokot csak megódtá, s rázza ki a macskákat.

Hát azok a macskák eszeveszettül kezdtek... - egyik felmászott a képre, a másik az asztalra, a másik a divánra, a másik az ágyba, a másik a király kőpire. Melyik ahogy érte... szerteséjjel.

A király se vót rest, kiabálta:

- Fogják meg! Fogják meg!

Az asszon el tudott futni, de a nagygazda embert elkapták, s eszszekötték a két kezit, s bé a dutyiba, ...bézárták.

Hát ha bézárták, az ott es maradott. Hanem abba nem tudott belényugunni, örökké mondta, ha ő kiszabadul, akkor a szegén embernek így meg úgy csinál. De azt nem csapták ki. Úgy, hogy lehet, hogy még ma es ott van bézárva.

S a szegén ember a sok pénzvel s a gyermekeivel még most is boldogan él, ha meg nem hót.

19. *A kerek kő.* (AaTh 736.) Ennek a mesének viszont nemcsak a címe, hanem menete is megegyezik a hasonló című Benedek Elek-mesével (MMMV II/2. 5-13. "A kerek kő"), mely Merényi László "A szegény és a gazdag ajándéka" c. meséjének az átdolgozása (1861. 143-158.). A mese 5 további változata - köztük a Sebestyén Geczi Lajos-

née (Dégh Linda, 1960. UMNGy. IX. 263-265. 94.) mind ennek a változatnak a közelebi, távolabbi származéka.

Fábiánné kiemelkedik közülük természetességével és életszerűségével.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 371. p.

20. A háromszemű leán

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király. S annak vót egy leánkájik, s egy felesége. Hármocskán éldegéltek.

Hát ahogy éldegéltek, éldegéltek szépen, egyszer csak beteg lett az asszon. Betegeskedett s meghót. Megmaradott a király s a leánkája.

De a királynak el kellett menni háborúba, el kellett menni ideoda, s a leánkája örökké egyedül maradott otthon.

Hát tőlik nem messze lakott egy özvegyasszon, s annak vót három leánkája... Örökké mondta ennek a királyi leánkának:

- Mondd meg apádnak, hogy vegyen el ingemet! Melyen jó lesz, akkor tudsz jácodni az én leánkáimval es.

Hazament ez a király kislány, s mondta az apjának:

- Édesapám, vedd el ezt a nénit, ...van neki három leánkája, s melyen jó lesz, együtt tudunk jácodni. S lesz, aki megfésüljön, ...lesz, aki főzzön nekem.

Addig mondogatott, addig mondta, amíg a király már megso-kallta, s azt az asszont elvette a három leánkájával.

Igen, de nem úgy törődött akkor ő a királynak a leánkájával. Nem csinált annak semmit se. A király nem vót otthon... s jól megverte.

Volt egy tehenyik, s örökkét a leánka kellett kihajtsa a mezőre, megetesse, s még az istállót es ki kellett szegén fejinek takarítsa.

S hát a király ugye nem vót otthon, hogy ezt lássa, s a leánkát megsajnálja, ...s az asszon biza' kicsit boszorkánasszon vót.

Az egyik leányát úgy hitták Egyszemű, mert csak egy szeme vót a homlokán.

S a másik leányát úgy hitták Kétszemű, mert annak rendesen két szeme vót.

A harmadik leánkáját úgy hitták Háromszemű, mert két szeme rendes helyen vót, s egy a nyakacsigájában. De azt senki se tudta. Háromszemű vót a neve s kész, de hogy métt vót háromszemű, hogy a nyakacsigájába vót egy szem, hát azt nem tudták.

Nahát éhezette a leánkát az asszon, s mikor az apja hazajött a háborúból, s mondta a leánka neki:

- Édesapám, én annyit éhezem, nem ad ennem a mostohám.

A király meg es mondta neki, hogy el fogja zavarni, hogyha nem bánik a leánkájával. De a mostoha asszon letagadta. Azt mondta:

- Nem igaz! Még a tehennek es örökké kiszívja a tejit, a tehen nem ad tejet.

Hát mit tudjon csinálni szegén király, megint el kellett menjen a háborúba, s a leánkáját otthon hatta. Egy alyanforma gyermekeskére, árva gyermekeskére, mint az övé a leánka amelyen vót. Felfogadta, hogy legyenek együtt, hogy még es legyen, akivel beszélgessen, ne szoruljon rea a mostohának a leánkáira. Együtt es jártak azok utána örökkét, a leánka s a gyermek ketten.

Hajtották ki a legelőre a tehent. Hát egyszer, ahogy ott beszélgetnek, siránkoznak, - akkor se ettek vót egy falást se, ...megszólal a tehen:

- Métt sírtok, tü árvák?

- Hogyne sírnánk, mikor ma még egy falást se ettünk!

- Csavarjátok csak meg a szarvamat! - mondja a tehen. Majd meglátjátok, hogy mi lesz ott!

Meg es facsarták a szarvát a tehennek, s hát mi vót ott! Kihúznak belőle egy fehér asztalterítőt, egy abroszkát.

Azt mondja a tehen:

- Csak rázzátok meg!

Megrázták – a leánka s a gyermek – s hát hallják-e? ...annyi minden enivaló vót rajta, hogy annyit még a király se látott. Vót ott tyúkhús, vót ott tööttkaposzta, vót ott leves, ott fagylalt, ott mézes csokoládé, vót ott a világon mindenféle.

Jóllaktak a gyermekek, s akkor lerázták, s esszefacsarták az abroszkát, s visszadugták a tehennek a szarvába, visszafacsarták, s erről nem tudott senki semmit se.

Ez így tót minden áldott nap, így telegtetett az üdő.

De a mostoha asszont úgy ölte a méreg, hogy hasadott ki.

... hogy nem ad enni ennek a királyleánkának, s a fogadott gyermeknek se semmit se, csak ott nē a moslékból, amit el tudnak lopni, s még es olyan kövérek, hogy hasadnak ki, olyan szépek. S az ő leánkáinak mindenféle jót ad, s mégse olyan szépek. Miféle isten csudája lehet ez?

Hát így biza' telegtetett az üdő sok ideig.

Egyszer azt mondja az öregasszon az ő leányának, az egyszeműnek:

– Édes leánkám, szaladj ki utánik lassacskán, s bújjál bé egy bokorba, s lesd meg, hogy mit esznek ezek, hogy olyan kövérek!

Hát elmentek a gyermek s a leánka a tehenyikkel a legelőre, a rétre, s ott játszadoztak.

Kilopózkodott az öregasszonnak az Egyszemű leánya, s bebútt a bokorba, s várja-várja, hogy hát mit esznek ezek, hogy ő meglesse. De beába várta. Addig várta, hogy elálmosodott az az egy szeme, s ott elesett s elaludt.

Ezek mikor megehültek, csak megfacsarták a tehennek a szarvát, s kivették az abroszkát, megrázták, s jóllaktak, s megint visszadugták.

Estefelé menyen haza az egyszemű leán, s azt mondja neki az anyja:

- Na mit láttál? Láttad-e, mit ettek?
- Hát, édesanyám – azt mondja, nem láttam én a világon semmit se.
- Há' hogy nem láttad?
- Hát nem láttam. Nem ettek semmit.
- Ez nem lehet igaz - mondja az öregasszon.
- Azt mondja másnap a Kétszemű leánynak:
- Menjél csak ki te!

Nahát kiment a kétszemű leán másnap, de az es úgy járt. Addig nyitotta a szemit, s addig leste, hogy elálmosodott ott a bokorban, s ő se látott semmit.

Este, mikor hazament, kérdezte az anyja, hogy

- Na mit láttál? Láttál-e valamit?
- Nem láttam én édesanyám a világon semmit!

Azt mondja harmadik nap, hogy:

- Hallod-e, te Háromszemű leányom, most kimész te! De jól nyitsd ki mind a három szemedet! Lesd meg, hogy ezek mit esznek, mert én erőst kéne tudjam!

El es bútt a Háromszemű leán a bokorba, s leste, leste, leste.

Nem tudtak ezek... - a gyermekek s a leánka - semmit se. Játszottak egy darabig. Ez, amelyik a bokorban vót, a Háromszemű leán, addig leste, hogy a két szeme bécsukódott, s elaludt. De hátul, a nyakacsigájában nyitva maradott a harmadik szeme. S aval végignézett mindenfélét. ...a leánka s a gyermek kivette a tehen szarvából az abroszkát, s megrázták s jóllaktak.

Elig várta, hogy visszadugják oda az abroszkát, s béfacsarják a tehennek a szarvát, s ő futott es abba a szent helyben haza, s mondta az anyjának.

- Láttam, édesanyám, mindent láttam!
- Mit láttál?
- Láttam, hogy mit ettek. A tehennek a szarvából csak kihúztak egy abroszt, megrázták, s azon annyi mindenféle enivaló vót, hogy még több, amit mü itthon eszünk.
- Na várjatok csak - mondja az öregasszon, várjatok... csak gyertek haza!
- Elvett egy seprút, s imá' várta a kapuban ökö.
- Jöttek es... a gyermek s a leánka, de nem tudtak ők erről semmit se, hogy végig lettek ők nézve.
- Na - azt mondja az öregasszon ...tönkretettétek a tehent, mit dugtatok oda a tehen szarvába?

Odaugrott a tehenhez, s facsarta a szarvát kegyetlenül, de nem tudta kifacsarni. Hanem inkább a tehen még jól feldöfte inkább. De az öregasszon ennyivel nem maradt...

A gyermekeket jól megverte... a gyermeket s a leánkát. S akkor este még az istállóba es kellett háljanak.

Azt mondja másnap, hogy a tehent... - hív egy hentest s levá-gatja. Minek? - ...úgy se veszi semmi hasznát, mert a tejit elvették a gyermekek s abból élnek.

Sírt a két gyermek... a leánka s a gyermek, hogy most mi lesz velik? Mit tudnak ők enni, ha a tehen elpusztul? Azt mondja a tehen:

- Ne sírjatok, halljátok-e! Reggel fonjatok nekem egy kötelet faháncsból! A fának a hiját húzzátok le, de ne legyen erős az a kötel! S azt adjátok oda a mészárosnak, hogy aval kösse meg a nyakamot, s én... - mikor ő a kést belém akarja szúrni, én megvetem a két lábomot, s elfutok, s tü utánam! Ugorjatok fel a hátomra s én elviszlek tüktököt!

- Úgy es lett. Alig hajnalodott, a leánka s a gyermek felköt, s fá-ról húztak le a fának híját, a hánccsot, s abból fontak melyen-olyan kötelet. Reggel jött es a hentes.egy nagy késvel, s azt mondja az öregasszonnak, hogy hozzon egy kötelet, amivel a tehent meg lehet kötni.

Azt mondják a gyermekek:

- Itt van nē egy!

Na jól van. Elvette a hentes, egy nagy fához megkötötte a tehent, s mikor belé akarta szúrni a kést, a gyermekek es ott lábat-lankodtak, s hát a tehen megrugaszkodott a két lábával, ...a két hátulsó lábával, elszakasztotta azt a gyenge kötelet, futásnak ere-dett, s utána a gyermekek. Lekucorodott a tehen, s a két gyermek fel a hátára... Úgy elvitte őket, hogy árkon-bokron túl. Mentek csak úgy sebesen, ahogy csak tudtak menni.

Az öregasszon es felült hamar a seprűre, s utánik. De heába ment utánik. Nem érte utol őket. Nagy burungozva vissza kellett forduljon.

A tehen csak ment s ment, s mikor egy nagy erdőn ment keresz-tül, - a rézerdőn, azt mondja a gyermekeknek:

- Nehogy hezza nyúljakok itt valamihez!

De a gyermekek nem állták meg, s erőst szép rézbongok fityegtek a fákról lefelé. S mindegyik leszakasztott egy-egy bongot, s belé-dugta a zsebjebe.

De a tehen vitte őket tovább. S ahogy vitte őket, hát a rézerdőnek a széjinél szép pázsintos, füves helyen vót egy erőst szép házacs-ka. Azt mondja a tehen:

- Na most szálljatok le a hátomról, s menjetek, ez a ház a tehé-tek, itt nem lakik senki se. Éljetek boldogan! Én elmenyek, iszok egy kicsi friss vizet, egy kicsit legelek – mondja – füve-lek, s este visszajövök, hogy tudjatok a tejből enni, ...s a szar-vamból, az aszalterítóból. Tudjatok élni belőle.

El es ment a tehen, s hát elig ment el, egyszer egy hatalmas nagy rézbika csak elbődült, s odajött az ablak alá.

- Hol van itt az a tehen, amelyik két gyermeket hozott?

A gyermekek az ablakon kinéztek, úgy megejedtek, hogy azt se tudták, mit csináljanak. Azt mondják :

- Az mü vagyunk.

Azt mondja a rézbika:

- Az én erdőmből hiányzik két gomb a fáról. Leszakasztottátok. Most meg kell küzsdjek a tehennel. Estefelé legyen ott a rézréten, mert meg kell küzsdjek életre-halálra.

Hát a gyermekek sírtak biza. Estefelé jó haza a tehen, s nem merték mondani, hogy mi történt. Azt mondja a tehen:

- Métt sírtok?

Hát ők elpanaszkodták, hogy në, itt vót egy rézbika, s mit mondott.

- Ugye megmondtam, hogy ne nyúljatok semmihez se a réz erdőben. Hát métt szakasztottátok le azt a bongokot onnat? Hát imá' mindegy... imá' lesz, ahogy lesz. El kell menjek, hogy megküzdjek. Lehet, hogy megöl a bika, s árván maradtok.

Nahát el es ment a rézlehelőre a tehen, s azt mondja a bikának, hogy:

- Hallod-e te bika, ne öljél meg, mert ez a két gyermek erőst reám van szorulva, nincs aki felnövelje őket, s hagyd meg az életemet!

Azt mondja a rézbika:

- Meghagyom, de akkor mit adsz helyette?

Azt mondja a tehen:

- Tudod mit? Ott van ennek a leánkának a mostohaanyja, a három leánkával, azt én, azt a négyet neked adom - mondja. Én

életem helyett négyet kapsz. Eridj, menj, s megkapod őket,
... itt s itt laknak!

A rézbika csak elbődítette magát, s egyenesen odavágtatott. Eppen az öregasszon akkor es a seprűvel bajlódott az udvaron, s a leányai ott vótak körülötte.

A bika bé az udvarra, s a szarvával csak felöklelte az öreg boszorkán asszont,... a királynét s három leányát, s úgy elvitte, mind egy nagy fergeteg, hogy lehet, még most es a levegőben lógnak.

S a gyermekek, a leánka s a gyermek ott a rézréten, rézerdőben a tehenvel még lehet ma es élnek, ha meg nem hótak.

Utána még az apjik es odament, mikor hazajött a háborúból, s boldogan éltek, míg meg nem hótak.

20. *A három szemű leján.* Egyszemű, Kétszemű és Háromszemű meséje (AaTh 511) nem tartozik nálunk a gyakoriak közé, mindössze 8 változatát ismerjük, népszerűbb ennél a veres tehén meséje (AaTh 511A), melynek önállóan és különböző összetételekben 25 változatát tartjuk számon. Fábiánné meséje ennek a két formának a keveréke, kombinációja. Az egyik redakciónak ugyanis egy kis leány, a másiknak egy fiú a hőse, mesénknek mind a kettő. Arról sincs szó ebben a mesében, hogy a tehén a kisleány elhalt anyja - ezt a válto-

zatok nagy része legalábbis sejteti -, viszont mivel jószágos segítő állat, a mesemondó jobbnak látja a második és a halálával végződő harmadik küzdelmet elhagyni inkább a gonosz boszorkányasszony mostohát és a leányait viteti el az ellenfél rézbikával, amely valamiféle tisztátalan, ördög-szerű lény.

A mese tehát kissé keresztényiesítve és gyermekmesésítve van, jelenlegi egyedi formájában valószínűleg Fábiánné alkotása.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 371. p.

21. A kevély asszon

Hát egyszer vót, hol nem vót, vót egyszer egy erőst kevély asszon. Erőst szeretett ötözködni. Örökké... egyik vasárnap ilyen gúnyában ment a templomba, másik vasárnap olyanban ment. De a szomszédba es lakott egy asszon, s az es pontoson mikor meglátta, hogy az elyenbe ment, azétt es veszek magamnak. Én es olyanba akarok menni.

Hát, hogy ne legyen olyan, há' gondolta magában ez a mi asszonyunk, ez a kevély asszon, hogy... megállj, me't én olyanban menyek a templomba, amelyen neked nem lesz.

Levetkezett tiszta csóréra, s elévett egy nagy gomolya kenderfonalat, jó pozdorjás vót, s beléakasztotta a fogába a fonalat, s akkor hátravette a hátánál, s belé a lábujjkájába, s újra a fogába, újra hátra, s a lábujjkájába, s így beszötte magát egészen, s úgy ment el a templomba.

Hát amikor bémenyen a templomba, a rokonyok úgy szégyellték, hogy mind kimentek a templomból.

Az idegenyek esszedugták a fejiket s kacagták.

Na vége vót a misének, hazamenyen, s azt mondja az ura neki:

- Te vén bolond, te! Hát nem szégyellted magadot így elmenni a templomba? Mit kacagtatod magadot?
- Jaj, há' hogy kacagatnám magamot – azt mondja a kevély asszon. Tudod-'e te? – azt mondja. Úgy irigykedtek reám a testvéreim s a rokonyok, mikor megláttak, abban a szent helyben kimentek a templomból.

De az idegenyek – azt mondja, úgy örvendtek, hogy esszedugták a fejiket, s úgy kacagtak. Aszonták, ők es mind elyent csinálnak, mind én.

- Ó menj el, te vén bolond! – azt mondja az ura neki.

Osztá' hogy utána melyen gúnyába ment a templomba, azt nem tudom.

Hát itt a vége, s fuss el véle!

21. *A kevé' asszon.* A tréfás leányoktató mesék közé tartozik ez a rövid történet. A mesemondó a kevélységet, vagyis a hiúságot teszi általa nevetségessé. A tréfás mesének nincsen változata sem a magyar, sem a nemzetközi katalógusban, a motívum azonban, hogy a lusta asszony férjét fonálba tekeri, mivel nincsen tiszta inge, amit ráadjon, meséinkben többször is előfordul [MNK 1370F* = AaTh

902*: Dobos Ilona, 1962. (UMNGy X.) 254-259. 1/33. "A rest asszony a lakodalomban", AaTh 1370B*: Vöő Gabriella, 1969. 233. "A lusta asszony"]. Mesénk hősnője azért öltözik ilyen különösen, hogy senkinek se legyen a templomban olyan ruhája, mint amilyen neki van.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 372. p.

22. Kolontos Jankó

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy öreg ember. S ennek az öreg embernek vót egy fia, Jankó.

Vót egy szamarik nekik, hármocskán vótak szegények. De egyszer csak beteg lett az öreg ember, odahíttá a fiát s azt mondja:

- Gyere ide, fiam! Megmondom én neked, hogy én nem sokára meghalok. Nincs egyebem, amit reádhagyjak, csak egy szamaram van. Viseld jól gondját, s becsüld meg ezt az öreg állatot, s boldogulj vele, úgy ahogy tudsz!

Hát az öreg ember meg es hót.

Jankó otthon éldegél, de biza' nem sokra ment vele. Mít tudjon csinálni?

Gondolta magában, ő elmenyen országot-világot látni. Fel es ült a szamarára, s elindult. Hát ahogy menyen egy erdön keresztül, ... fütüörészett, énekelgetett, találkozott egy öregasszonval.

Azt mondja az öregasszon:

- Hova mész, te legén?
- Hát én menyek ország-világot járni – azt mondja. Hát kend, öreganyám?
- Én szedtem egy kéve rőzsét, s fel kéne tedd a hátomra.

Jankó oda es ment, s ahogy feltette az öregasszon hátára a rőzsét, hát odakötte az öregasszont egy fához. Az öregasszon el akar menni s nem tudott.

- Jaj, hogy verjen meg az isten, te legén! – azt mondja. ...há' métt csináltál ilyen csúfságot velem? Tudd meg, megátkozlak. Amit kiszólsz a szájadon, a szamarad es örökké azt mondja!
- Jól van – azt mondja Jankó, mi hasznom van, vaj mi károm belőle?

S hát hallják-e... az öregasszon akkor csak egyet bukfencezett s lett belőle egy nagy fekete macska. S nagy nyávogásval elment,

felmászott egy fára, s úgy eltűnt, mintha ott se lett volna. Me't ez az öregasszon egy boszorkánasszon vót. Jankó es csak nagy álmélkodással ott maradt. S hát ahogy ott maradt, felült a szamarára, s bévág az ódalába, s azt mondja:

- Gyí, csacsi! S hát a szamara es azt mondja:

- Gyí, csacsi!

- Nem én vagyok a csacsi, hanem te vagy!

Azt mondja a szamár, hogy:

- Nem én vagyok a csacsi, hanem te vagy!

- Hallgass, te nagyfülű, mer' úgy ódalba kollintlak! – azt mondja Jankó.

A szamár es visszamondja:

- Hallgass, te nagyfülű, mer' úgy ódalba kollintlak!

Hát megsokallta Jankó, s leugrott a szamár hátáról, s elkezdte ódalba kenetetni.

De a szamár se vót rest, úgy ódalba rúgta Jankót, hogy egy nagy tocsolyába* belésett. Elkezdett kiabálni Jankó, hogy:

- - Segítség! Segítség!

A szamara es torka szakadtából kezdett kiabálni, hogy:

- Segítség! Segítség!

Az erdőben vótak valami favágók, s hamar futnak oda abba az irányba, ahol a segítségétt kiabálnak.

Mennek oda, s kihúzzák Jankót a pocsolyából s azt mondják:

- Há'hol a másik? Há' kettő kiabált segítségétt!

Jankó erőst elkezdett kacagni.

- He-he-he-he! – azt mondja. Hát az a szamaram vót!

Azt mondják a favágók:

- Há' tedd bolonddá anyádot! Hát a szamara hogy lehetett? Biztoson te vagy az a nagy rabló, tolvaj, gyilkos, aki a múlt héten megölt ebben az erdőben egy embert. ...s kirabolta. Na megállj csak, gyere csak a királyhoz ebben a szent helyben!

Megfogták Jankót s a szamarát... s vinni. Odavitték a király elejibe, s elmondták, hogy mi történt.

A király jóformára ki se hallgatta, hanem béhanyították a tömlöcbe.

Másnap reggel csinálták az akasztófát, hogy Jankót felakasszák. Mer' hát ő vót az a nagy rabló... azt mondták. Hát meg es csináltak az akasztófát, s kidobolták, hogy aki meg akarja nézni, az oda mehet. Oda es gyültek rettenetes sokan, s kivitték Jankót az akasztófa alá. Kérdik, hogy mi a legutolsó kívánsága.

- Nekem az a legutolsó kívánságom – azt mondja, hogy hozzák ide a szamaramot!

Oda es vitték a szamarat, s hát a király es eppe' ott vót. Le vót ülve legelől egy székbe, me' végig akarta nézni az akasztást. Akkor Jankó odaborult a király elejibe, s esszefogta a két kezit, s azt mondja:

- Felsőges királyom, életem-halálom kezedbe ajánlom, én nem vagyok sem gyilkos, sem rabló...

S hát halljanak csudát, a szamár es odatérgyelt a király elejibe, s esszefogta a két első lábát, s azt mondja:

- Felsőges királyom, életem, halálom a kezedbe ajánlom, nem vagyok én sem rabló, sem gyilkos.

Hát a király akkorát kacagott, hogy azt se tudta, hogy mi' csináljon örömben. Azt mondja:

- Engedjék el ezt a legént, mer' ez valóban nem lehet gyilkos! Nem kell ezt felakasztani, ...semmit, hanem megteszem udvari bolondnak. Ő lesz... s a szamara az udvari bolondom a királyi palotában.

Aztán szabadon eresztették a legént, nem lett semmi baja. S a legén elmonda, hogy őt úgy átkozta meg egy öregasszon. S ott maradt a királyi palotában udvari bolondnak, s a szamara es.

S utána jó dóga lett, s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

22. *Kolontos Jankó*. Kolontos Jankó meséje valószínűleg a Benedek Elek saját költésű meséi közül való. (MMMV VII. 57-60. 8.), olyan népi környezetben azonban, ahol sokat olvassák meséskönyveit, mint például a kalotaszegi Ketesden vagy a bukovinai székely telepések között, szívesen mesélik az édesanyák, gyermekgondozók a kis gyerekeknek, mert azok jól mulatnak rajta. Mihály András

Istvánné, Szücs Kati is akkor mesélte még a gyermekeinek, mikor kicsinyek voltak [Kovács Ágnes, 1943. II. (UMNGy VI.) 67-68. "Kolontos Palkó"], s bizonyára most is elő-előveszi az unokáinak vagy a kicsinyeknek a ketesdi óvodában, ahol ő is mesemondással szórakoztatja az óvodásokat, akárcsak Fábiánné Kakasd-Belacon.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 372. p.

23. Pihári

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy jó módú ember. S annak az embernek vót egy egyetlenegy fia, ...de az erőst rossz vót.

Hát egy alkalomval elmentek ők a mezőre, s meghatták neki, hogy mire hazajőnek a feleségivel, seperje ki az udvart, pucolja ki az istállót, főzzön vacsorát.

Hát azt mondja Pihári, majd ő megcsinálja.

De biza' este, mikor hazajöttek, úgy kaptak mindent, ahogy hat-ták. Se az udvart ki nem seperte, se vacsorát nem főzött, se az istállót ki nem pucolta.

Az apja eléfogta... a szíjostorval, s adjad neki:

- Nö..., Pihári! Szót fogadsz-e? Félsz-e tőlem?

Azt mondja:

- Nem félek én senkitől se, kendtől se, s mástól se!

- Nem félsz? – azt mondja. Na megállj csak!

Elment abba a szent helyben a bíróhoz, s azt kérdi a bírótól, hogy:

- Mikor mennek leghamarább a katonák a háborúba?

Azt mondja a bíró:

- Hátha csak arról van szó, ő nem bánja, eppé' hónap mennek, s bésorolja Pihárit es közéjük.

Szegén legén heába nem akart menni, muszáj vót neki, mer' az apja bésoroltatta, s el kellett menjen katanának.

Odavót a háborúba sokáig, ott látott ő verekedést, látott ő halot-takot, de akkor se félt. Mikor letőt az üdeje, hazajött.

Az apja gondolta magában... na immá' most biztos megtanolt ez félni.

- Na, fiam – azt mondja, hogy telt a katanaság?
- Hát édesapám, ...elég jól.
- Meg kéne, hogy házasodjál!
- Nem én – azt mondja, ameddig meg nem tanolok félni, addig én nem házasodok meg.
- Hát még most se tudsz félni? – há' katona vótál. Láttál halottakat, verekedést.
- Nem, én még most se tudok félni. Én most addig menyek, ameddig megtanolok.
- Jól van - azt mondja az apja. Csak eridj! Bolond libból bolond szél fúj, ha ilyen vagy te...

El es indult a legén, s menyen. De azt mondja ez a jómódú ember, Pihárinak az apja a szógáinak, me' azok es vótak:

- Halljátok-e! El kell menni a temetőbe, s ott a rokon, s az üsmerőseknek a sírjából s a kriptákból ki kell szedni a halottakat! Rakjátok szekerre s kerüljetez Pihárinak elejibe. S van egy erdő, s oda tü akasszátok fel azt a halottakat, s másokat meg rakjátok szép sorba le! Hogy Pihári ahogy menyen, neki útjába essen! S féljen, ejedjen meg tőle, hogy térjen vissza!

Hát úgy es tettek ezek. Elmentek ki a temetőbe. Kiszedték onnat a halottakat, s szekerre rakták a kriptákból. ...s egyik a nannyája vót s a másik a nagyapja s másik nagybácsija. Ott testvérei, ott gyermeke, s mit tudom én melyen sógorai... Hát elég az hezza, hogy vót ott egy szekerderek halott. Elvitték ki, s mikor béértek az erdőbe, Pihári még nem ért odáig, me't Pihári egy fehér lovon ment. ...oda szépen felaggatták a halottakat az ágokra, s a másikat egymás mellé oda leültették, s a harmadikat oda szembe állították mintha beszélgettek vóna.

S elhúzódtak fé're, lesték, hogy most mi lesz.

Hát Pihári es odaért, éppe' megesteledett. Gondolta magában, hogy ő ide leül, s megvacsorázik. Le es ült, s látja hogy ott állnak valakik, ...me' nem eppe' közel ült hezzik.

Gondolta, hogy ne legyen egyedül, hát odamenyen, s megszólítja, hogy hát mi csinálnak ott, métt vannak? Oda es menyen, s:

- Jó estét! – azt mondja. ...há' kendteket mi lölte itt?

Meg fog egyet, s hát az csak elburult, me' ugye halott vót. há' látja, hogy a fára es fel van vaj kettő-három akasztva, azt es megfogja. Hideg vót, meg es vótak fagyva egy kicsit.

- Na – azt mondja Pihári, segíték én most rajtatok.

Levette a fáról őket. Nagy tüzet rakott, s odaültette a tűz körül, hogy melegedjenek fel. Hát azok melegedtek úgy, hogy még a levik es csepegett.

Ezek úgy meg vótak ejedve, akik vitték a halottakat, hogy azt se tudták, mi csináljanak. Ahova el vótak bújva, még a fogik es vacogott ejedtikbe. Pihári ezt nem vette észre.

Na amikor ott megvacsorázott, a halottakval elbeszélgetett, de azok nem szóltak egy szót se, csak mikor felengedtek ugye a megfagyásból... ide-oda dölledeztek. Pihári nem győzte őket ültetni rendesen, ide üljenek, s oda üljenek. Mikor immá' megvacsorázott, esszeszedte magát, s ott hatta a halottakat, s ment tovább.

Ezek es, amelyikek el vótak bújva, valahogy kiereszkedtek onnat a rejtkehelyről, elébúttak, s esszeszedték a halottakat, s elvitték haza. S elmondták Pihári apjának, hogy hogy történt, hogy ne várja Pihárit, mer' az, azt mondja, nē... mit csinált. Nemhogy megejedjen a halottaktól, hanem inkább a fáról es leszedte őket, s nagy tüzet tett, s úgy melengette s beszélgetett velik.

Hát az apja eleget búsult, hogy mi lesz evvel a legénvel. Hogy tud ez megtanolni félni. Hát azt mondja:

- Lesz, ami lesz!

Na, Pihári meg ment tovább. Ment, ment, egész éjen az erdön keresztül.

Reggel felé, mire virradott, hát béért egy erőst nagy városba. Hát a város végénél ki vót téve egy nagy fekete zászló. Tudakozódik ő, hogy hát métt van az a nagy zászló kiteve?

Azt mondja egy öregasszon, aki eppe' vitte a vizet a reggelibe:

- Látszik, édes fiam, hogy nem idevalósi vagy. Hát te nem tudod, hogy métt van kiteve az a zászló?

Azt mondja Pihári:

- Nem hát.
- Na eridj csak a királyi palota felé! Van ott a királyi palotának egy tornya, s abba a királynak a leánya bé van zárva. Elrabolták az ördögök – azt mondja, s má' kilencvenkilenc legén megörözte azt a leánt, de karóba es került a feje... Nem-hogy megörözte vóna, hanem az ördögök széjjeltépték.
- Hát – azt mondja Pihári, én menyek most...megpróbálom. Azt a leánt én megmentem – azt mondja.

Oda es menyen, s szól az ajtónállóknak, hogy nē métt jött. Megkötte a lovát, s vezették es igyenesen a király elejibe, s azt mondja a király:

- Hát édes fiam – azt mondja, ne vállalkozzál te elyenre, mer' úgy se tudod te megszabadítani az én leányomot! Elrabolták az ördögök, azt se tudom a toronyban él-e vaj nem. Nem tud oda felmenni senki se, me't ha felmenyen, akkor élve onnat nem jó le.

Azt mondja Pihári:

- Aval maga ne törődjön, csak vitessen fel egy hordó bort s egy pakli kártyát s egy szekerderek gyertyát, s a többi az én dógom!

Hát a király vitetett es fel oda a torongyba egy hordó bort, egy pakli kártyát, s egy szeker gyertyát. S Pihári es felment. Jó vacsorát adtak előbb neki. S hát akkor leült Pihári, s egy nagy kupa bort oda kitötött, s illogatott. Reatette a hordóra, hogy meg vót fordítva, mer' még asztal se vót ott. S úgy, ahogy illogatott, hát erőst kártyázott, de csak egymagában:

- Tököt... Pihári! ...makkot... Pihári! ... sárgát... királyt ide!

Hát ahogy így kártyázgat egymagában, egyszer, honnat, honnat nem, a szegeletből egy ördög csak eléduvadott. Odament, a kártyát felölelte, s elkezdte bosszantani Pihárit. Pihári se vót rest, azt mondja:

- Nem úgy van az, add vissza azt a kártyát, ketten kártyázunk!

De az ördög nem adta vissza.

Pihári megragadta az ördögöt, s úgy vágta belé oda a földbe, hogy derekig belésülyedett a torongyban a földbe.

Nahát meg es ejedett az ördög, hogy most emberire akadott. Erőst kezdett könyörögni:

- Engedj el, te Pihári, me' hallottam híredet, hogy te nem félsz senkitől se!

De Pihári nem engedte el.

S honnat, honnat nem, újra odasettenkedett egy másik ördög.

Azt es megfogta, s úgy odavágta az első mellé, hogy azok kezdtek könyörögni, hogy többet soha még a tájékára se mennek, csak engedje el őket. Na Pihári el es engedte. Hogy kicsit ki es vót fáradva, s az ördögök hova, s hova nem, hát eltűntek. Ő csak oda leült, s gondolkozott.

Egyszer hallja, hogy az óra féltizenkettőt ver. Há' látja, hogy a torongy mellett egy koporsó csak felnyíltott, addig sose látta ő azt a koporsót, s a koporsóból egy erőst szép leán csak kijött. Ott körüljárta magát, de Pihárinak még a szája es tátva maradt.

Nem tudta, hogy most mit csináljon. Úgy a leányon felejtette magát.

S az körüljárta lassacskán a templomtornyot, valamit ott morrogott magába, s addig tizenkét óra lett, s akkor visszament, s a koporsóba visszafeküdt s a koporsó visszazáródott.

- Jé te! – azt mondja Pihári. Hát még elyent se láttam életemben!

Nahát ő akkor ott úgy elgondolkozott, hogy el es aludt. Aludt ő reggelig. Reggel mennek fel a szógák, hogy hát nézzék meg, hogy csontjai van-e meg a legénnek, vaj mi történt vele? Há' látják, hogy az úgy aluszik, semmi baja nincs a világon.

Jelentik a királynak, hogy felséges királyom, itt van a legén, azt mondják, semmi baja nincs, él.

A király odament abba a szent helybe, üzent fel a toronyba, hogy jöjjön le Pihári, de Pihári azt mondta, hogy nem. Hozzanak oda fel ételt, s amíg a három nap ki nem telik, mer' arról vót szó, hogy három éjen kell megörözze, addig ő onnat le nem menyen. Kű'dött es fel a király neki ennivalót bőségeset, amit szeme-szája kívánt, mindenfélét.

Nahát eljött a másik este. Megint azt mondja a király neki, hogy:

- Mit kívánsz, fiam?

Megint azt mondja:

- Egy szeker gyertyát s egy hordó bort.

S a kártya nem kellett, me' az megvót. Meggyújtotta Pihári a gyertyákat. Erőst, erőst világosság vót, s megint elkezdett inni. Hát addig, tököt, Pihári, sárgát, királyt, Pihári, ...addig kártyázott ivás közben, hogy megint elejibe jött egy nagy szőrös ördög. S azt mondja:

- Megállj te, Pihári, hallottam híredet! Az este az öcsémet... eltörted a lábát s a karját, úgy földhöz vágtd, de most ingemet nem tudsz földhöz vágni. Gyere, küzsdjünk meg!

Megragadta Pihárit s földhöz vágta.

Pihári se vót rest, megfogta, s úgy földhöz vágta az ördögöt, hogy nyakig süllyedett a földbe a toronyban. Az ördög kezdett könnyö-rögni. Nem vette tréfára a dógot Pihári. Azt mondja:

- Hadd meg az életemet, mé't mindenfélét neked... elejedbe hordok, csak hagyd meg az életemet!
- Nem kell nekem semmid se! – azt mondja Pihári. Az ördögtől semmit se fogadok el.

Nahát megint elment az ördög. Pihári leült, s ott gondolkozik. Hát újra csak, mikor féltizenkettő vót, megint felnyílt a koporsó, s az a szép leán csak kilépett belőle, s újra körüljárta. Valamit morog ott magában, de Pihári nem értette. Hogy immádkozott-e, vaj átkozódott, vaj mit monhatott? A nagy csudálkozástól nem hal-lott semmit se. Amikor körüljárta azt a tornyot, pont tizenkettőt vert az óra, s megint visszafeküdt.

- Hé te – azt mondja Pihári, majd hónap este én nem így csi-nálok. Majd másképpen. Most okosabb leszek.

Úgy es tett.

Igen, de mikor a leán visszafeküdt a koporsóba, ő es elálmo-sodott, s reggelig olyan jóízűt aludt, hogy a hasára süttött ott a to-ronyban a nap.

A király minnyá' küdi a szógáit:

- Menjetez csak, fiaim! Nezzétez meg, hogy az a legén él-e vaj meghót!

Mennek fel, s há' látják, hogy Pihári olyan nyugodalmason alszik, mintha semmi se történt vóna.

Na hát a király újra küldetett fel neki ennivalót, hogy egyen, jól es lakott, s aludt tovább.

Azt mondja estefelé a király neki:

- Mit kívánsz, fiam?

- Megint egy hordó bort s egy szekér gyertyát – azt mondja.
A kártyám megvan, azt kívánom.

Küdütt es a király neki, hogyne küdütt vóna, mikor imá' két éjen megörözte...

Gondolta: Megörzi a harmadikon es... Úgy es lett. Megint elkezdett inni. Öntötte a bort:

- Igyál, Pihári! Isten éltesen, Pihári! - Ütte a kártyát... makkot ide, ...sárgát, ...királyt ide, ...ászt!

Hát egyszer csak megen eléugrott egy ördög, de még erőst kicsike vót.

Azt mondja :

- Megállj te, Pihári! - Kivégzeted a tegnap az apámot, most megfizetsz érte!
- Nahát – azt mondja Pihári, gyere csak ide, majd számolunk!

Oda es ment az ördög, s minnyá't elvette Pihári elejiből a bort, s megitta. Letette erőst mérgesen azt a kupát, amiből Pihári ivott.

Pihári megragadta az ördögöt, s azt mondja:

- Most gyere, csinálj valamit, ha tudsz! - Úgy belévágta a földbe, hogy még a fejeteteje es elig látszóduott ki.

Kezdett könyörögni az ördög, hogy hagyja meg az életit, s ő többet soha még a tájékára se menyen. Valahogy kimászott onnat a földből, de Pihári újra úgy visszavágta, s azt mondja:

- Elpucoljatok innet, me't nem akarok látni még egyet se itt!

El es ment. Úgy elkotróduott, békapta a farkát a lába közü, hogy meg se állott egy percig se ott.

Pihári akkor leült, illogatott. Égette a gyertyákat. E:gyszer csak megint féltizenkettőt vert az óra, kinyíllott a koporsó, s kijött az a szép leán belőle. De akkor Pihárinak es több esze vót... hogy

a leán őt ne vegye észre, odakerült a templomtoronynak a háta mögé, s a koporsóba hamar beléfeküdt s a földelit magára húzta.

Hát a leán, mikor megjárta körben a templomtornyot, tizenkettőt vert az óra. Odamenyen, s belé akart fekünni a koporsóba, de a koporsó földelit sehogy se tudta levenni, me't Pihári magára húzta, s nem eresztette el. Húzta a földelit, húzta, de nem tudta lehúzni.

Elverte a toronyóra a tizenkettőt, s azt mondja a leán:

- Kelj ki, me' akárki vagy – azt mondja, megtört a varázslat... az ördögök, úgy látszik, elmentek innét s most többet má' úgy se kell visszafeküdjek a koporsóba!

S akkor Pihári kiugrott a koporsóból, s megölelte a leánt:

- Na – azt mondja, még ilyen legén egy se akadott, ki megmentette vóna az életemet, me't az ördögök elraboltak, s elátkoztak. ...addig fogva legyek az ő markukban, ameddig valaki megszabadít... tizenkét órát amikor elüti az óra. S pont te vótál az...
- Gyere, lemenyünk édesapám elejibe!
- Azt mondja Pihári:
- Nem menyünk most sohuva. Maradjál csak itt, legyen reggel!

Hát ott ők reggelig úgy elbeszélgettek ketten, hogy észre se vették, amikor megvirradott.

Reggel küldi a király a szógákat, hogy nézzék meg, hogy az a legén él-e, vaj meghót.

S hát a szemik-szájik tátva maradott a csudálkozástól, amikor meglátták, hogy nemcsak Pihári élt, de még a leán es ott vót.

Mentek hamar, szóltak a leán apjának. Ment es a király egyenesen oda, s:

- Jaj, édes gyermekem! Mennyit sírtam utánad! Gyertek hamar le! – azt mondja. S hívjuk a papot, s összeesküdtek. S ez a legén, Pihári lesz a király.

Azt mondja Pihári:

- Nem én! - Én addig meg nem állok, amíg meg nem tanolok félni.

Hát a leánnak es erőst rosszul esett, me' az es erőst megszerette a legént.

Na megreggeliztette a király Pihárit, s azt mondja:

- Nezd csak, édes fiam! Gondolkozzál meg! ...egy királyságot kapsz s a leányomot es feleségül. Nem bánom, akárki fia vagy. Ne menjél te sehova se, maradjál csak itt!

De nem tudta marasztalni. Pihári nem maradt többet egy percig se. Azt mondja:

- Megtettem a kötelességemet, s most menyek tovább, amíg megtanolok félni. Lehet, hogyha – azt mondja, megtanolok minél hamarább, hogy még visszajövök, feleségül veszem kendnek a leányát, de az es lehet, hogy nem jövök vissza so-hase.

Azt mondja a királykisasszon, a királynak a leánya:

- Hát, hogyha sehogyse tudlak itt tartani, legalább ezt a skatulyát vedd el emlékébe! Ezt én neked adom, de fel ne nyitd, csak akkor, ha kiérsz a városból!

Hát fel es ült Pihári a lovára, elbúcsúzott, s a skatulyát a zsebibe tette. Ment kifelé a városból, s mikor kiért a város végire, gondolta magában: ...miféle csuda dolog lehet abban a skatulyában? Ő megnézi, ...hogy csak a város végén szabad felnyitani. Hát imá' kint vagyok a város végén s felnyitom, hogy mi lehet benne.

Ki es nyitotta. De mikor kinyitotta, úgy megejedett, hogy ejedti-ben a lóról es leesett. Egy kicsi kégyócska vót benne, s az szem-

közt ugrott vele, mikor megejedett, s a lóról leesett. Akkor jutott eszibe neki, hogy hoppá..., én most megejedtem.

- Jé te! – azt mondja. Én ördögök közt, s én halottak közt, s én mennyi minden közt jártam, senkitől meg nem ejedtem. S ettől a kicsi sárga kégyócskától nē... ettől én megejedtem. Hát én most visszafordulok s megkérem azt a leánt. Elveszem feleségül. Me't az – azt mondja, azért tette ezt a kégyócskát ebbe a dobozba, hogy én ejedjek meg s menjek vissza hezza.

Fel es ült hamar a lovára, ahogy feltápáskodott, meg se állott, amíg vissza nem ért. A leán ezt tudta, me't imá' a kapuban várta, a királynak a kapujába. má' előre kacagott szembe a legénvel, s integetett a keszkenyőjivel.

- Ugye – azt mondja, megejedtél?

- Meg én hallod-e, úgy megejedtem, hogy még a lóról es lees-tem.

Le es szállott a lóról, s nyakába ugrott a leánnak, s eszevissza csókolta. S a királynak es elmondták, hogy mi történt, s a király es örvendett, hogy hát a leánnak ekkora furfangos esze vót, hogy így tudta a legént magához bolondítani.

Csaptak egy akkora lakadalmat, hogy innetőtől odáig szólt a zene, aztán én es ott vótam, de egy falást se kaptam, me' annyi vendég vót, mind megették.

Aki nem hiszi, az járjon utána! Aztán utána elvitte a legén az apját s az anyját es, s kibékültek, s elmondták, hogy hát ő megtanolt félni. S az apja es erőst örvendett ugye, me' király lett a fia.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

23. *Pihári*. A félelemkereső meséjének (AaTh 326) ez a változata, amely magába foglalja az elkárhozott leány meséjét is (AaTh 307), csak részben származik Benedek Elek hasonló című meséjéből (MMMV III/2. 196-205. 32. "Pihári"). Hasonló a mese kezdete és befejezése, de számos motívuma és epizódja eltér, s különbözik Fábián Ágostonné kedves, realisztikus, szentimentalizmustól mentes székely mesemondó stílusa is Benedek Elek kissé papos, érzelmes ugyan-csak székely mesemondó nyelvétől. Érdemes összevetni Fábiánné változatát Palkó József-néével (Kakasdi népmesék II. 28-32. 51. "Pihári"), ez sokkal közelebb áll a Benedek Elek-féléhez, de Fábiánnénál töredezettebb és logikátlanabb. Láthatólag Palkóné a gyűjtés előtt nem sokkal ismerkedett meg

Benedek Elek meséjével, s nem bánik vele olyan szabadon, s ötvözi olyan logikusan a szóbeliségből ismert változattal, mint Fábiánné.

A félelemkereső meséjének 25 magyar változatát ismerjük, ennek egyike az az Erdélyi János gyűjteményében található változat (1846., 1847., 1848. III. 289299. 12. "A félelem kereső"), amely közvetlenül Pintér Sándornak (1891. 133-42. "A feesz kereső") s közvetve Benedek Eleknek is forrásul szolgált. Figyelmet érdemelnek még azok a változatok, melyek a Grimm testvérek gyűjteménye valamelyik magyar fordításából származnak. Fábiánné meséje ezekkel nem tart kapcsolatot.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 372. p.

24. A sánta réce

Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, élt egyszer egy öreg ember és egy öreg asszony. Azoknak nem volt gyermekük, s erősen szegények voltak. Minden nap elmentek az erdőbe gombát szedni, s aval éldegéltek. Nyáron gyűjtöttek annyit, hogy télire is maradjon. Megaszalták, eltették. El es adogattak belőle s abból éldegéltek.

Hát egyszer egy reggel, ahogy kimennek, szedegetik a gombát ebből a bokorból is, abból a bokorból is, megpillantnak egy récét.

- Jaj, te! - kiáltott föl az öregasszony. - Nézd csak apjuk, itt egy réce! Vigyük haza!

- Vigyük! - helyeselt az ember.

Megfogta az asszonya récét, s beletette egy kosárba, amibe a gombát szedték, s hazavitte. Sajnálta levágni. Nézegette a récét, hát az egyik lába s a szárnya el volt törve. Biztos meglőtték. Csinált egy fészket neki, s oda beletette, hadd gyógyuljon meg.

Este elbeszélgettek az öregemberrel a régi dolgokról, aztán lefeküdtek. Mikor megvirradt, megint elmentek az erdőbe gombát szedni. A récecskét otthon hagyták. Azt persze nem tudhatták, hogy a réce egy elvarázsolt leány volt. Alig várta, hogy az öregek elmenjenek hazulról, leszállott a kosárból, egyet kecskebukázott, s olyan szép leány lett belőle, hogy csupa csoda. Igen, de az egyik karja sebes volt, s az egyik lábára sántított.

Az öregek, mikor elmentek hazulról, bizony nem mosogattak, az ágyakat se vetették meg, nem sepregettek. Hát a leány kimászott az ablakon, vizet vitt be, odatette főzni a vacsorát. Megvette az ágyat, kisépregetett, elmosogatott, s utána egyet bukfencezett, s megint lett belőle réce, visszaült a kosárba.

Este, mikor hazajön az öregember s az öregasszony, kinyitják az ajtót, hát a szemük-szájuk tátva maradt a csodálkozástól. Ki járhatott itt? Ki csinált ilyen szép rendet? Ki főzhetette meg a vacsorát? Se ismerősük nincsen, se rokonuk. Az ajtó is be volt zárva,

hogy tudott ide bejönni valaki? Eleget gondolkoztak ők. Megvacsoráztak, lefeküdtek, de egész éjjel azon törték a fejüket, ugyan ki járhatott ott. De semmit se tudtak kitalálni.

Másnap még nagyobb rendetlenséget hagytak. Kicsit hamarabacska hazajöttek a gombaszedésből, hátha rajtakapják, aki ott jár náluk. De a réce, mikor elmentek az öregek, megint leszállott a fészekről, egy kecskebukát vetett, s lett belőle egy szép leány. Kimászott az ablakon, vitt be egy vödör vizet, s odatett egy kicsi babot levesnek. Rendbe szedte a konyhát s a szobát. Megvette az ágyat, kitakarított, aztán egyet kecskebukázott, s lett belőle réce. Visszaült a fészekre, mintha semmi se történt volna.

Hazajöttek az öregek megint egy kicsit hamarabb, s hát látják, hogy megint szépen ki van takarítva, s a tűzhely szélén ott a vacsora. Ki járhatott itt? El nem tudták képzelni.

Megegyeztek, hogy másnap nem mennek el gombát szedni, hanem bezárják az ajtót, a szín alá elbújnak, s meglesik, hogy ki járhat a házban.

Úgy is csináltak. Felkeltek, elővették a kosarat, amibe a gombát szokták szedni, kimentek, bezárták az ajtót, s a szín alá elbújtak.

Hát egyszer látják, hogy az ablak kinyílik, s egy nagyon-nagyon szép leány csak kimászott az ablakon, s elment vízért a vödörrel. Hamar az öregek odafutottak, s az ajtót kinyitották, nézik a fészket, hát nincs ott a réce. Megfogták gyorsan a kosarat, amiben a fészek volt, s bedobták a tűzbe.

A leány, mikor megfordult, s hozza a vizet, hát látja, hogy az ajtó tárva-nyitva, s az öregek otthon vannak. Fut a fészekhez, de annak már hült helye. Bevetették a tűzbe. Elkezdett a leány sírni keservesen.

- Jaj - szepegte - miért tették ezt velem? Én egy elátkozott leány vagyok. Tizenegy bátyámat is vadrécékké varázsolta egy gonosz boszorkány. Én, ha meggyógyult volna a szárnyam s a lábam, akkor elrepültem volna velük. Most én örök életemben itt kell hogy üljek.

Vigasztalták az öregek:

- Ezért, édes leánykám, te ne búsulj. Nekünk úgy sincs gyermekünk, úgy fogunk téged nevelni, mintha a sajátunk volnál. Mindenfélét veszünk neked. Egy könnyet se hullass ezért, a testvéreid is eljönnek majd ide, s meglátogatnak.

De a leány csak sírt keservesen. Egy idő múlva megvigasztalódott egy kicsit, minden nap telt az idő, de örökké nézte, figyelte, mikor hall récevéákkogást.

Hát egyszer éppen elővette a guzsalyát, kiült az eresz alá, hogy fonogasson. Ahogy fonogatott, fonogatott, hát látja, hogy vad-récék repülnek a levegőben, s nagyon vákkogtak. Integettek a szárnyukkal feléje. A leány visszaszólt nekik:

- Nem tudok elrepülni veletek, mert nincsen tollruhám, se szárnyam, elégett a kosárral. Hanem hajítsatok le nekem tollat.
- Hamar a tizenegy réce mindegyik lehanyított egy tollacskát, s a leány a hajába s a ruhájába szerteszét szúrkálta, s abban a szent helyben kinőtt a szárnya s a tolla, s úgy elrepült a többi récével, a testvéreivel, mintha ott sem lett volna.
- A nagy vákkogásra, szárnycsattogtatásra futnak ki az öregek. De már csak a guzsalyt találták ott, letéve az eresz alá.
- Jaj, jaj – búsultak, sírtak, elment a mi kedves leányunk!
- A leány meg boldogan szállt a testvéreivel, lehet, még ma is repülnek, ha ugyan meg nem álltak.
- S a két öreg, szegények, még ma is élnek, ha meg nem haltak.

24. *A sánta réce.* Ismeretlen típusú tündérmese, a magyar mese anyagból nem ismerjük

változatát. Valószínűleg szintén könyvből származik.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 372. p.

25. Kacor király

Egyszer vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy öregasszon. S annak az öregasszonnak vót egy tehenkéje. De vót egy nagy szürke macskája es. Az a macska erőst kártékon vót. Rafinált öreg macska vót.

Egyszer az asszonka, az öregasszonka ahogy megfejte a tehent, a sétárt letette az asztalra, s elment, hogy kimossa a cserep-fazakot. Ki es mosta, s mire visszament, hogy elszúrje a tejet, biza' má' nem vót, amit elszúrjön. Látja, hogy a szürkemacska nyalogatja a bajuszát. Hű, de megharagudt az asszon rea. Fogta a seprút, s adjad a macskának.

- Az anyád mindenit! – azt mondja, ugye te vótál az?

A macska se vót rest, uzsgyi, vesd el magadot, futásnak eredett. Elfutott ki a falu végire, s a falu véginél vót egy híd, s annak a hídnak a végire lekucorodott, úgy, hogy a farka belélógott a hídnak a széjin az árokba. S eppe' az ároknak alatta, a híd alatt az árokban ott vót a róka.

- Nézi, nézi, hogy mi mozog ott. Látja, hogy valami farok, de ő még sose látta a macskát addig.

Odamenyen, s köszön.

- Jó napot uraságodnak! Ki legyen maga, miféle nemzetségű?

A macska látta, hogy kivel van dóga, gondolta magába: Na megállj te róka, megjátsszom én most az urat előtted. Kifeszítette erőst a mejjit, s azt mondja:

- Én? Hát nem tudod, hogy ki vagyok?

Azt mondja a róka:

- Nem tudom, kérem alázatosan.

- Hát én vagyok a Kacor király.
- Kacor király? Soha hírit se hallottam.
- Na, ha nem hallottad, akkor most jegyezd meg jól!

Meghajolt erőst a róka s azt mondja:

- Kedves Kacor király, akkor meghívom én most ebédre a barlangomba.

Azt mondja a macska:

- Hát az eppe' jó lesz.

El es indultak. Mentek. Elöl ment a róka, hátul lépegetett a macska, Kacor király. Elvitte a róka. A falu végénél, ott az erdő alatt vót egy erőst nagy rókaluk s oda bévitte. Ott vót tyúk, liba, ott kacska eszevissza rágva, ...mit ahogy ahogyan el tudott lopni a róka a házoktól, ...oda abba a lukba, rókalukba béhordta.

Há' a macska es jót ett, s na azt mondja:

- Köszönöm szépen az ebédet. Hanem most ide figyelj, te róka! Állj ki őrséget, me't én vagyok a király s én most alunni akarok.
- Le es feküdt a macska, kinyújtózkodott.

A róka elévett egy nagy botot, s annak a végire kötött egy madzagot, s felvette a vállára, minha puskája lenne. S elkezdett sétálni a rókaluknál. Erre es, arra es. Erre es, arra es lépegetett... hármat erre, hármat arra, négyet erre, négyet arra. Hogy, hogy nem, hát eppe' arra szállott a varjú.

- Kár, kár! - erőst kezdett károgni.

Azt mondja a róka, lekapta a válláról a puskáját:

- Minnyá' lelőlek, te varjú. Elmenj innet varjú pajtás, ne károgi itt! Nem tudod, hogy itt alszik a Kacor király?
- Kacor király? – azt mondja a varjú. Soha még hírit se hallottam.
- Hát azétt mondom. Elhordd az irhádót! – azt mondja a róka.

El es repült a varjú úgy, hogy többet még a tájékára se mert menni.

Elig ment el a varjú, arrafelé ballagott egy nyulacska, eppé' valami káposztalevelet akart magának beszerezni. S ahogy ott haladt el, azt mondja neki a róka:

- Elmenj innét, nyuszi pajtás! De ebben a szent helyben! Ne zavarj az álmát, ...itt alszik a Kacor király.
- Kacor király? – azt mondja a nyulacska. Soha hírit se hallottam.
- Hát bizony itt van nálam.

El es ment a nyulacska ki az erdőbe, s ott elújságolta a medvének, a farkasnak, ...s még a Bodri kutya es ott vót, még annak es... hogy a rókánál mekkora nagy vendég van. A Kacor király van ott. Egyezkedtek, hogy mi' csináljanak. Meg kéne híni ebédre.

Azt mondják:

- Az jó lesz, de ki vigye meg a hírt, hogy meg akarják hí'ni?
- Eppé' arra szállott az a varjú, amelyiknek a róka mondta, hogy elmenjen onnat...

Azt mondják :

- Varjú pajtás, gyere csak ide!

Oda es ment a varjú.

- Te tudsz a legjobban szállni. Menjél! – azt mondják.

Egy falevelre reaiúrták, hogy meghíják a Kacor királyt a rókával együtt ma délre ebédre.

Bé es fogta a levelet a csőribe a varjú, s ágról ágra szállott. Nem mert a földön menni, hogy nehogy véletlenül megint a róka reakibáljon... Pedig így es reakibált. De mikor odaért, megint azt mondja neki a róka:

- Nem megmondtam, varjú pajtás, hogy elmenj innét? Itt alszik a Kacor király !

- Tudom, tudom – azt mondja a varjú. Eppeg azért jöttem. Itt a level... – s a csőriből kiejtette a falevelet, amelyre reá vót írva a meghívó.

El es olvasta a róka s viszi bé ...Kacor királynak mutatja, hogy meg vannak híva az ebédre az erdőbe az állatokhoz.

- Nahát! – azt mondja Kacor király. Minnyá', csak kifényesítem a csizmámat s kipödröm a bajuszamat.

Addig az erdőben rettentesen sűrögtek s forogtak. A medve vót a szakácsné, a farkas hozta az ennivalót. Eppé' a csordából ellopott egy nagy bornyút. A nyulacska rakta a tüzet, a Bodri kutya kevergette az ételt. Mindegyiknek megvót a maga dolga, de erőst lesték az utat, hogy mikor jó a Kacor király?

Hát erőst károgott a varjú, hogy kész van-e má' a Kacor király?

A róka bément, s azt mondja:

- Kész van-e má' felséges királyom... Kacor királyom?
- Minnyá' – azt mondja, ebben a szent helyben në..., csak megborotválkozok... – húzta az időt erőst a macska.

Na addig-addig, hogy készen lett. Két lábra állott nagy begyesen s ment a róka után. A róka vezette elől az utat...

Hát a varjú eleget kukucskálta, de ő se borotválkozást, semmit..., se csizmát ...semmit se látott. Há' gondolta magában, biztos a Kacor királynál ilyen a szokás.

Mennek, mennek az erdő felé, s ahogy érnek oda, azt mondja a róka:

- Menjen csak előre, felséges királyom! Még es a királynak illik elől menni, nem nekem... Én hátul leszek – azt mondja.

Hát ha akart, ha nem, a macska elől lépegetett, a róka utána. A varjú... az csak a fán szökött egyik ágról a másikra. Nem mert lemenni még egy fél óráig se, olyan csúf szemvel nézte ezt a Kacor királyt. Hogy melyen király ez – gondolta magában – ...hogy még korona sincs a fején.

Na de imá' értek oda az erdőhöz, s ahogy érnek oda, nézi a Bodri kutya, nézi. ...me't epeg az a Bodri kutya vót, az öregasszonnak a kutyája. Hát – azt mondja:

- ...ez a Kacor király? Hát ez a mü macskánk! Ezt epeg a gazdaasszonyom ma reggel verte meg a seprűnyelivel, me' megitta a tejet mind.

Hamar odaért a macska, a kutya nekiugrott, s azt mondja:

- Hát te csapd bé anyádot, de ne münköt, ...ilyen híres állatot! ...szégyelld magadot!

De a macska se vót rest, nagy nyávogva felfutott a fára. S onnat aztá' heába csalogatták, nem jött le addig, amíg az állatok meg nem unták a várakozást, s szerteszet nem mentek. Mer' a medve még azelőtt elfutott ejedtibe. mer' ő még ilyen királyt sose látott.

A farkasnak vót annyi bátorsága, hogy ott maradott, s a kutya es ott vót, ...me' mondom ...egy kicsit megráncigálta a szőrit a macskának, s aztá' így az állatok szerteszejjel mentek, s a macska utána leorzkodott, s hazament a gazdasszonyához. S hogy utána verte-e meg...?

... megitta-e a tejet, azt immá' nem tudom, de ez olyan igaz, mint hogy epe' én most itt vagyok, nē...

25. *Kacor király*. Népszerű gyermekmese Arany László és Gyulai Pál gyűjteményéből [1872. (MNGy. 1.) 433-437. VIII. "Kaczor király"]. Benedek Elek és Illyés Gyula is feldolgozta (MMMV III/2. 130-134. 22. "Kacor király"; Hetvenhét népmese 7-9. "Kacor király"). Fábiánné nagyon kedvesen, realiztikusan adja elő. Új a mesében a Bodri kutya alakja s ennek következtében módosul a

mese befejezése is: a macska visszatér a gazdasszonyához. A mesének a fent említetten kívül 4 változatát ismerjük, valamennyi a Bak László által Kolozsvárt feljegyzett mese közelebbi-távolabbi származéka. A Magyar Népköltési Gyűjtemény I. kötetében is ez a mese jelent meg Kacor király címmel Gyulai Pál neve alatt.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 372. p.

26. A három öregasszon

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy asszon. S annak az asszonnak vót egy leánya. De ez a leán olyan dologtalan vót, hogy az nem akart sohase dógozni.

Még a mezőn kapálni csak kapálgatott, de otthon házi munkát semmit se dógozott. Heába mondta az anyja neki, vedd csak elé azt a guzsalyat,* fonj vaj egy nyújtást,* szójél csak, varrjál csak... nem akart ő semmit se megtanolni.

Az anyja egyszer erőst el vót keseredve. Vette a nádpácát, s adjad neki... ütte, ahogy csak tudta. De a leán se várta, hogy üssék, kifutott az udvarra, az udvarról ki a kapun küjjel,* le az utcán. De az anyja csak utána... ahol csak érte, ütte.

Hát ahogy így veri a leányát, jó velik szemben egy szekere, a szekeren egy legén hajtja a lovakot. Meglátja, hogy egy asszon hogy veri a leánt.

Meg es állítja a lovakot s kérdezi:

- Ugyanbiza, édes néném, kend métt üti azt a leánt annyira? Mit csinált, mit érdemel meg, hogy ennyire üti?

Az asszon es megállt a verésvel. Megnézte jól a legént. Gondolta magában, jó lesz szépíteni egy kicsit a dógot. Hátha ebből még leánkérés es lenne... Azt mondja a legénnek:

- Hogyne ütném, mikor olyan ügyes ez a leán, hogy a keziben a dolog soha meg nem áll. Egész nap csak fonna s fonna... s a guzsalyat, ha kiveszem a keziből, akkor hamar áll neki varrni... Ha a varrnivalóját eldugom, akkor ül belé a szövőbe*. A múltkor es két hétig vót beteg, a doktorhoz kellett vigyem, annyit dógozott. Még hódvilágnál es örökké csak dógozik...

Hej - gondolta a legén... hogy kéne nekem ez a leán... Az én anyám egy kicsit öreg, s jó vóna... tudna szőni, fonni helyette.

- Hol laknak kendtek, nénémasszon?
- Ott në... – azt mondja, ...lejjebbecske.*

Meg es nézte jól azt a kaput a legén, s elment haza, s azt mondja az anyjának:

- Hallja-e, anyóka! Találkoztam egy olyan leánval, aki nekem való.
- Há' kicsoda, édes fiam?
- Hát hogy kicsoda – azt mondja, azt én még nem tudom, majd ezután megtudom, de este el akarok menni hezza beszélgetni. Meg kellett verje az anyja, hogy ne dógozzon, me't az örökké csak dógozik.

Na... elig várta a legén, hogy este legyen. El es ment a leánhoz, s elbeszélgettek, s utána még eljárt vaj ketszer-háromszor, s leánkérés lett a vége. Elkérték a leánt, megesküdtek, s elvitte oda, ahol ő lakik... a legén.

Eltótek a mézeshetek, de a leán nem akart dógozni. S eszedugta a kezit, s nem dógozott az semmit se. Se nem font, se nem szőtt, se nem varrt.

Megsokallta az anyósa, s azt mondja a fiának:

- Hallod-e, édes fiam! Nem tudom, hogy melyen ügyes a te feleséged, de ez nem dógozik semmit se!
- Jaj, anyóka – azt mondja, ez még üsmeretlen. Nem üsmeri a helyet. Majd meglátja kend, ha megüsmeri, hogy ez mennyit dógozik!

Hát az asszon megint várt vaj két-három nap, de a menyecske akkor se dógozott.

Nekifogott az asszon, s felment a padlásra, lehozott egy nagy guzsaly kendert, felkötte, s belészúrt három orsót, s azt mondja a menyinek:

- Hallod-e, édes leánkám! Este elmenyünk ide nē a szomszéd-ba fonni. Ott lesznek az asszonyok. Ott fonunk, s beszélgetünk, s hamarabb eltelik az üdő. Te es eljössz velem...

Hej, szerelmes istenem, megejedett a menyecske, most mi lesz, ki tudódik, hogy ő nem tud fonni. Elragadta a guzsalyat, s azt mondta:

- Én nem menyek oda, hova kendtek mennek! Én menyek a fiatalabb menyecskékhez!

S aval az ajtón kifordult. Elment hátra a kerbe, s vót egy nagy szénakazal, s oda melléje lefeküdt, s a guzsalyát melléje lenyújtotta. Egyszer csak reasütött a hódvilág, felebredt, s hát látja, hogy mellette egy olyan csúf öregasszon ül, hogy rettenetes... Akkora három foga fityegett fentről lefelé, mint három favilla fog. Azt mondja:

- Hát kend, mit keres itt, édes néni?
- Én édes leánkám azért jöttem..., ne ejedj meg tőlem, me't én tégedet meg akarlak segíni – azt mondja.
Segíteni akarok rajtad. Te csak aludjál nyugudtan, én megfonom neked mind a három orsót. – Még hónap este es eljövök.
S van nekem még két néném, s azokat es elhozom hónap este.

Na... a menyecske a másik ódalára fordult s aludt tovább. Egyszer felebredett, s hát az öregasszon sohutt sincs, eltűnt, min'ha nem es lett vóna. Az orsói meg vótak fonva...

Fel es ugrott, fogja a guzsalyát, s menyen haza. eppe' akkor ért haza az anyósa es. Jaj, amikor meglátta, nem győzött eleget csudálkozni.

- De ügyes az én menyem! – azt mondja. Nezd csak oda, édes fiam! Még es igaz, hogy melyen ügyes a te feleséged!
Jaj, ...hát hónap este még nagyobb guzsalyval felkötök, s négy orsót szúrok belé, nem hármot...

Hát a menyecske nem merte megmondani, hogy ki fonta meg helyette...

Másnap este lett. S úgy es lett. Az anyósa megint felkötött egy nagy guzsaly kendert, s belészúrt négy orsót.

Megint elment a menyecske guzsalyasba,* oda a szénakazal tövi-be, ...lefeküdt, lenyújtotta a guzsalyát maga mellé, s elszenderedett.

Egyszer csak rea süttött a hódvilág. Felebredett, ...s hát hallják-e, nem csak az a nagyfogú asszon vót ott, hanem még másik kettő es. Egyiknek akkora szeme vót, mint... így nē, a fél kujakom*. A másiknak akkora feneke vót, mint egy sütőlapát.*

- Jaj, szerelmes isten!

Azt mondják az öregasszonyok:

- Ne félj tőlünk édes leánkám! Mü azért jöttünk, hogy megsegítsünk. Nem kérünk mü ezért egyebet, csak híjál meg vasárnap ebédre..., délebédre!

Meg es ígírte ott a menyecske minnyá'. Megfonták a négy orsót, a menyecske megragadta a guzsalyat, megköszönte az öregasszonyoknak, s az öregasszonyok eltűntek, min'ha ott se lettek vóna, s ő élément.

Hát eppé' jókor ment elé, mer' az anyósa es akkor ért haza. Jaj, de mikor meglátta, essevissza csókolta a menyit.

- Gyere csak ide, édes fiam! ...nezz csak ide, melyen ügyes a te feleséged! Még es csak igaz vót, hogy eleyen ügyes leánt hoztál ide.

Na másnap szombat lett, nem kellett menni a guzsalyasba este, s elkezdtek készíteni. ...vasárnapra főzték az ebédet. Azt mondja a menyecske:

- Hallja-e, anyámasszon! ...ha meg nem sérteném, ...találkoztam én három nagynénémvel, s meghíttam hónap délebédre. Nem haragsznak-e?

- Há' hogy haragudnánk?! – azt mondja az anyósa. Jól tetted, hogy meghíttad – azt mondja. Eltérnek¹ itt, s legalább megüsmérjük. Há' honnét valók?

- Hát... úgy tetszik, hogy Bergengóciából.

Nahát másnap lett. Mikor kitették a levest délben az asztalra, harangoztak délre, nyílik az ajtó, s béduvadtak* az ajtón... a három öregasszon. Hát a menyecskének az ura ejedtiben még a kálánt es kiejtette a keziből. Azt mondja:

- Jaj, édes néném, há' kendtek honnat jöttek, melyik országból, hogy elyen csúf az ábrázatjik? ...elyent én még sose láttam. ...üljenek csak le, biztoson elfáradtak!

Le es ültek, elkezdtek enni. Evés közben azt mondja az egyik öregasszon, ...amelyiknek akkora csúf fogai vótak, mint három favilla fog, azt mondja:

- Hát... édes fiam, most egy kicsit ettem, s most megfelelek a kérdésedre. Azétt vannak nekem ekkora csúf fogaim, s ez a három, s a többi kihullott, mer' a világéletemben örökké nagy kendert rágtam, ...nagy pozdorját,* s a pozdorják mind kihúzták a fogaimot, ...kirángatták.

Reanézett a fiatalember a feleségire, s azt mondja:

- Hallod-e te ezt?

- Hallom – azt mondja a menyecske.

Azt mondja a másik:

- Nekem azétt van elyen kiduvadott* szemem, mint a fél kujuk,* mer' erőst sokat duvasztgattam, amíg varrtam. Még este hódvilágnál es örökké varrtam, s azétt lett elyen csúf kiduvadott szemem. Pedig olyan szép vótam, mint a te feleséged..., mondta a fiatalemberkének.

Reanézett a fiatalember a feleségire, s azt mondja:

¹ elférnek, van hely számukra

- Na, halltad-e ezt?
- Hallom – mondja a menyecske.

Azt mondja a harmadik:

- Nekem azért van ilyen csúf széjes fenekem, mint egy sütőlapát, mer' örökkét a szövőszékben ültem. Szőttem, szőttem szüntelen..., s azért széjesegett így meg a fenekem.

De ekkor aztán a fiatalember lecsapta a kanalát, s azt mondja a feleséginek:

- Na most ezt halltad-e? – azt mondja. Nekem többet soha egy nyújtást se fonsz, se nem szóssz, se nem varrsz. Megértetted-e, vaj nem?
- Há' hogyne értettem vóna meg... – azt mondja a menyecske ...hát megértettem én!
- Nahát, ahhoz tartsd magadot, me't én most minden guzsalyat eszevágok... s a szövőszéket. Fonjon anyám! – azt mondja. Ó má' úgy es öreg, nem szégyen neki, ha elcsúful.

Szegén öregasszon nem vót, amit szóljon, csak ott szimmogtatt,* s a menyecske így örvendett, hogy megszabadult a dologtól. S továbbra es, hogy dolog nélkül tudott-e élni, vaj nem tudott, ...azt nem tudom, me't nem találkoztam velik.

... de az ura erőst szerette, s erőst ügyelt rea, hogy örökké szép legyen.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

26. A három öregasszon. A rest fonóleány és a három rút öreg asszony meséjének (AaTh 501) ez a változata Kriza János Székely népköltési gyűjteményében található (1956. II. 179-185. 16. "A három öreg nenő"). A jóízű székely nyelven elmondott mese érthető módon megragadta Fábiánné képzeletét, s igen szemléletesen, mulatságosan mondja el ő is.

A mesének 7 változatát ismerjük, s további 4 olyan változatot is, mely a rest fonóleány másik redakciójával (AaTh 500) társul. Van a változatok között egy, amelyet Kelemen Zoltán jegyzett fel Zombán a hadikfalvi Szentés Menyhértől

(1964. 51-52. "A lusta leán"), ez azonban mesénktől sokban különbözik. A mese a Székelyföldön láthatóan népszerű volt, mert Kriza feljegyezte egy másik változatát is, s megtaláljuk a Benedek Elek és a Konsza Samu gyűjteményében is. Megjelent ponyván is még a múlt század közepén. A ponyvakiadványa Grimm gyűjteményben található változatot népszerűsíti magyar nyelven. Fábiánné a sokféle forráslehetőség közül jó ízléssel a legjobbat választotta.

1 Részlet Kovács Ágnes i.m. 373. p.

27. A furfangos székelly menyecske

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén ember, s egy asszon a felesége. Hát de az az asszon olyan vót, hogy az sose azt csinált, amit kellett vóna. Ha az ura mondott neki valamit, hogy így csinálj kedves feleségem, azért se úgy csinált. Ha azt mondta neki, kedves feleségem, azt nem kell megcsinálni, azért es megcsinálta. Vót baja elég vele szegén embernek. Azt mondta egyszer:

- Hallod-e, feleség, meghíttak a lakadalomba, el kéne menjünk!
- Én biza' nem menyek! – azt mondja.

Azt mondja egyszer az ember neki:

- Hallod-e, nem híttak meg a lakadalomba!
- Azétt es elmenyünk! – azt mondja.

Hát így éltek, mint két kutya a kert közt.

Egyszer az ember mit gondolt, mit nem, elment szántani, s azt mondja a feleséginek:

- Hallod-e feleségem, nekem délre pontoson ott legyen az étel, mer' nehéz munkát végzek, s elfáradok!

De azért se vót ott. Gondolta magában az asszon, mondj bolond, mondj, azért se viszem neked az ebédet pontoson.

Gondolta magában az ember, na megállj, me' fordítva mondom:

- Hallod-e, feleségem, nekem ki ne hozd a délebédet délre, reaérsz délután es. Nehogy valami jót hozzál, jó lesz nekem egy kicsi bableves!
- De az asszon azért es tyúkot vágott, s fánkot sütött, s pontoson délre, mikor harangoztak kivitte az urának a mezőre.

Jól van, ez es eltőt. Egyszer az ember mit gondolt, mit nem, má' megunta a feleségét, gondolta magában, csinál egy gödröt a föld végire. Ásott es egy jó mély gödröt, s mikor az asszon kihozta az ebédet, azt mondja neki:

- Hallod-e, feleségem, nehogy odamenj a gödör széjihez!

De az asszon azért es odament. Mikor má' jól a széjin vót, azt mondja neki az ember:

- Ügyelj édes feleségem, nehogy beléessél!

Az asszon azért es beléesett.

- Na, ha beléestél, törjön is ki itt a nyavalya! – azt mondja.

Ott hatta s esszeszedte a lovat s az ekét s hazament.

Az asszon ott vót egy darabig, mérgelődött, próbálkozott kijönni, de nem tudott a gödörből.

- Jaj, jaj! – azt mondja... nem bánám akárki inset kivinne, ...még ha az ördög vóna, azt se bánám!

Elig szólt ki, ott termett az ördög.

- Na – azt mondja, hittál, itt vagyok!

Azt mondja az asszon:

- Vigyél ki inset, ebből a gödörből!

Hamar a hátára vette az ördög a székely asszont, s kivitte. Azt mondja neki, mikor kiértek a gödörből:

- Na most szálljál le a hátamról!

- Nem szálllok én! – azt mondja:

- Szálljál le, asszon!

- Nem szálllok!

Elkezdett az ördög vele futkosni egyik föld végéről a másikra s vissza.

- Szálljál le, asszon!

De nem szállott le az asszon az ördög hátáról.

Hogy, hogy nem, arra vetődött egy huszár. Azt mondja az ördög neki:

- Hallod-e, te huszár! Szabadíts meg ingemet ettől az asszontól, mert ha megszabadítasz, én gazdag emberré teszek s még királlyé es – azt mondja.

A huszár odament, a kardját kihúzta:

- Szállj le erről az ördög hátáról, te székely asszon!

- Nem szálllok én! – azt mondja.

- Hát ha le nem szállsz, akkor a kardomval minnyá' kettéváglok!
- Akkor se szállok! – azt mondja.
- Hát ha nem szállsz, akkor maradjál itt!
- Azétt es leszállok! – azt mondja. S leugrott az ördög hátáról a székelly asszon.

Na az ördög bébútt egy híd alá, s mikor arrafelé ment a huszár, azt mondja neki:

- Ide figyelj, te huszár! Jót tettél velem, most én es jót teszek veled - mondja. – Én menyek s a legközelebbi városba belébújok egy királyleánba. Hínak oda mindenféle csodadoktorokot, hogy meggyógyítsák ezt a királyleánt, de senki se tudja meggyógyítani. Te gyere oda , állj az ágy lábához... az ágy fejéhez, s csak annyit kiálts, hogy - búj ki onnat, ördög. S én abban a szent helyben kibújok – azt mondja, s belébújok egy másik királyleánba. De abból nehogy ingemet kikergessél, mer' ha kikergetsz, akkor beléd bújok!
- Jól van – azt mondja a huszár. S úgy es lett.

Az ördög elburungozott, s belébútt a királyleánba. A huszár es később odaért abba a városba, s há' látja, hogy mindenhol olyan bánatosok az emberek, akárkivel találkozik. Kérdez egy asszont:

- Mondja, nénémasszon! Miféle nagy baj van ebben a városban, hogy úgy búsul mindenki?
- Hogyne búsulna, vitéz uram! – azt mondja az asszon. - Hát kend nem es tudja? – azt mondja. Úgy rázza a hideg, mindenféle rossz betegség a királykisasszont, belé van búva az ördög, s mán mindenféle doktorok, orvosok... s nem tudnak rajta segíteni.

Há' odamenyen a huszár. Jelentkezik, hogy ő meggyógyítja. Oda es engedik, s megállott az ágy lábánál, s nagyot kiáltott:

- Bújj ki ördög a királykisasszonból!

Az ördög ki es bútt abba a szent helyben, s elburungozott, s egy másik királykisasszonba bútt bé.

Minnyá't a király megjutalmazta, s még a leányát es feleségül adta a huszárhoz.

Hát éltek valameddig boldogan.

Egyszer csak híre ment, hogy melyen beteg a szomszéd királynak a királykisasszonya, hogy eppé' olyan betegsége van, mint az ő feleséginek. Odajárnak mindenféle csudadoktorok, s nem tudják meggyógyítani. ...hogy nem-e menne el ez a huszár, hogy megint meggyógyítaná, mint ezt a királykisasszont.

Hát a huszárnak eszibe jutott, hogy neki nem szabad odamenni, de addig könyörögtek, addig mondtak, hogy mégescsak odament. Mikor odaér az ágy lábához, odamenyen, nagyot kiájtott:

- Bújj ki ördög a királykisasszonból!

Az ördög ki es bútt, s egyenesen ment neki a huszárnak, hogy belébújjon.

A huszár elkiájtotta magát:

- Menj innét, ördög – azt mondja, me' jó a székely menyecske!

Az ördög úgy megejedett, hogy nem hogy a huszárba belément vóna, de meg se állott a pokolig.

Aztán a királykisasszon es meggyógyult, s az ördög se ment belé senkibe se.

S híre vót, hogy melyen furfangos a székely menyecske.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

27. *A furfangos székely menyecske.* A makacs asszony meséjének ez a redakciója (AaTh 1365J* + AaTh 1164D) szintén a Krizahagyatékból készült székely népköltési gyűjteményből való (1956. II. 354-358. 41. "A székely asszony és az ördög"). Ezúttal az Úrmösi Sándor által Udvarhelyszéken gyűjtött 100 éves

változat tűnik sikeresebbnek, szerencsésebbnek.

A mese két típusból alkotott kerek egész. Első fele a magyarban változat nélkül áll – román változatait ismerjük –, második felének 6 változatát tartjuk számon.

1 Részlet Kovács Ágnes i.m. 373. p.

28. A szegén asszon gyermekei

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, egészen Andrásfalvának a fenyves erdőiben, ott történt ez a dolog. Ott az erdő széjénél vót egy há-zocska, s abban lakott egy szegén özvegyasszon. Annak annyi gyermeke vót, mint az égen a csillag, még egyvel több...

A szegén asszon úgy tartotta el a gyermekeit, hogy minden nap eljárt az erdőbe, rőzsét csinált, ágot gyűjtögetett s abból seprút kötött. A seprút feltette egy szekerkóra, s elhúzta a hetivásárra s eladta. Abból kenyeret, lisztet, cukrot, ...hát amire szüksége vót, azt megvásárolta.

Egyszer csak, ahogy húzza a szekerkóját, hát találkozik a farkas-val. Azt mondja a farkas neki:

- No, te szegén öregasszon, most én tégedet megeszlek.

Megejedett az öregasszon, hogy most mit tudjon csinálni. Azt mondja a farkasnak:

- Hallod-e te farkas, ne egyél meg ingemet! Hát én sován va-gyok. Öreg vagyok. Mit eszel te rajtam? Hanem, hallod-e, ne-kem van sok-sok gyermekem, s hónap elhozom azokat..., edd meg azokat! Legalább egyszer jóllaksz.

- Meg es örvendett a farkas.

- Jól van, nem bánom – azt mondja, ...hozd el hónap!

Esze ágában se vót az öregasszonnak, hogy a gyermekeit meg-ettesse a farkasval. De muszáj vót, mondjon valamit.

Na másnap azt mondja a gyermekeinek:

- Gyertek, édes fiaim – azt mondja, most elmenyünk a farkas-hoz, a farkas eleibe. Mikor odaérünk, akkor kiabáljátok, hogy anyóka farkashúst adjon, farkashúst adjon!

Úgy es lett. Az öreg asszon beléültette a gyermekeiből az apróit a szekerkóba, mások a rokolyáját* fogták, s úgy mentek a farkas

eleibe. Mikor közeledtek vóna oda, ahhoz a helyhez, várta es a farkas immá'. Azt mondja a farkas:

- Na, elhoztad-e ökö't?
- Elhoztam, mind itt vannak – azt mondja, csak várjál, hogy é'rzünk oda!

Odasuttogta a gyermekeknek, hogy most kiabáljátok. A gyermekek elkezdtek torkik szakadtából kiabálni:

- Anyóka, farkashúst adjon, farkashúst!

Hallgatkozik a farkas, fülel, s azt mondja:

- Szegén asszon, mit mondnak a gyermekeid?
- Hát hallod, azt mondják, hogy farkashús kéne nekik, ehetnének.
- Jaj, fogd meg ökö't jól! – azt mondja. Nehogy megegyenek, hogy tudjak elfutni !
- Há fogom ökö't – azt mondja, de látod, reád akarnak rontani, olyan éhesek.

Az öregasszon úgy tett, mintha fogná ökö't, de a farkas se vette tréfára a dógot, elfutott bé az erdőbe.

Ahogy fut az erdőben, esszetalálkozott a rókával.

Azt mondja a róka:

- Hova futsz koma?
- Jaj, ne es 'ké'rdezd! - azt mondja, hallod-e, hogy jártam? Egy öregasszon megígírte, hogy elhossa a gyermekeit ma nekem, hogy megegyem, s majdnem ö'k ettek meg ingemet.
- Ó ez nem igaz! – azt mondja a róka. Nem es esznek azok farkashúst, csak tégedet bécsaptak, elbolondítottak.
- Igaz! – azt mondja a farkas.

- Nem igaz! – azt mondja a róka. Gyere felülök a hátodra, s vigyél oda!

Fel es ült a farkas hátára a róka, s vitte.

Egyszer néz vissza az öregasszon, s hát látja, hogy ennek fele se tréfa. Jó vissza a farkas, s még a hátán hoz egy rókát es. S mikor közelebb értek, azt mondja:

- Látod-e, farkas, melyen hazug vagy... azt mondtad, hogy két rókát hozol, s most mégis csak egyet hoztál! Hát mit esznek ezen a gyermekeim?

Megejedett a róka, hogy a farkas őt bécsapta, s meg akarja etetni. Leugrotta farkas hátáról, s futás bé az erdőbe. A farkas es utána. Azt mondja:

- Látod-e, hogy igaz vót!

- Hát igaz vót! – azt mondja a róka. Tiszta igazad vót!

A szegén asszon a gyermekeivel hazament, s többet még a közelikbe se mert menni a farkas, s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

28. *A szegén asszon gyermekei.* Ez a részben ostoba ördög-meseként is számontartott állatmese-kombináció (AaTh 122 + AaTh 1149 + MNK 157B*) gyermekmese. Fábiánné minden bizonynal a belaci óvodásokat szokta szórakoztatni vele. A mese a szóbeliségből való, irodalmi előképéről nem

tudunk s csupán a második epizódnak (AaTh 1149) ismeretesek változatai a magyarban a cigány és az ördög párviadalának részeként (12 vált.).

1 Részlet Kovács Ágnes i.m. 373. p.

29. A szórdisznyócska és a fekete kakas

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, innettőtől odáig, s onnattótól pontosan errefelé. Ott történt ez a dolog, hogy vót egyszer egy király, s az a király elment az erdőbe vadászni. Addig vadászgatott, vadászgatott, hogy megesteledett. Hát látta ő, hogy este van, s akart es kimenni az erdőből, de akármerre ment, még sokval beljebb ment az erdő közepe felé.

Megbúsulta erőst magát, hogy hogy tudjon ő kimenni ebből a nagy rengeteg erdőből.

Má' vaj három napja kóborgott étlen-szomjan, de nem tudott kimenni az erdőből.

Egyszer felsóhajtott az égre:

- Jaj istenem, istenem nem bánám, ha akármilyen rusnya féreg, csak valaki kivezetne ebből az erdőből. Neki adnám a három szép leányom közül az egyiket, amelyiket választja, azt.

Hát elig szólt ki, egyszer csak ott termett előtte egy kicsi szórdisznyócska,* s azt mondja:

- Itt vagyok, felséges királyom, gyere utánam!

Néz a király erre, néz arra, nem lát semmit se.

- Itt vagyok nő a lábod előtt – azt mondja, nehogy reám tapodj!

Hát a király néz akkor a lába eleibe, s ott es vót az a szórdisznyócska. Azt mondja:

- Én menyek előre s felséges királyom jöjjön utánam!

Meg es indult a király, s nem töt belé egy fertályóra,* s má' künn vótak az erdőből.

Na azt mondja a szórdisznyócska:

- Felséges királyom, én kivezettem az erdőből, de maga es állja a szavát!

- Állom, há' hogyne állnám! – azt mondja a király. Még három szeker aranyat es adok, amétt kivezettél. – örömben ezt mondta a király.

Na hazament a király, de nem mert szólni a dologról egy szót se a leányainak. Gondolta magában, úgy se jó el ez a szórdisznyó. Minek szomorgassa* a leányokat.

Telt-múlt az üdő, belétőt egy hét, kettő, nem több. Lehet, hogy biza' több es, én nem tudom. Hogy, hogy nem, arrafelé ment egy árus.* Mindenféle portéka* vót a hátán. Ment a vásárba s azon az erdőn kellett keresztülmenjen. S há' ő es úgy járt, mint a király. Ő es elveszett az erdőben. Immá' egy hete vót, hogy kóborolt étlen-szonnyan, s nem tudott kitalálni az erdőből. Felnézett az égre, s azt mondja:

- Ó istenem, könyörülj meg rajtam, s adj valakit, hogy tudjon kivezetni ebből az erdőből – azt mondja, me' itt kell elpusztulnom! Három szép leányom van – azt mondja, de az egyiket annak adnám, aki kivezetne.

Hát elig szolta ezt ki, ott termett újra a szórdisznyócska. Azt mondja:

- Jöjjön csak utánam, kivezetem én!

Ki es vezette abba a szent helyben.

Azt mondja a botos, az árus:

- Na itt a kezem nem disznóláb, amétt kivezettél, még három szeker aranyat es adok. Kevés pénzem van, de esszegyűjtöm minden ékszeremet, s odaadom örömben, hogy egyszer még haza tudok menni.

Jól van, ez es eltőt.

Eltelik egy hét, kettő. Arrafelé ment egy szegén ember, ágot szedett az erdőben, s addig szedegette az ágot, szedegette, örökké beljebb beljebb ment, hogy úgy elveszett az erdőben, hogy akármerre ment, kitalálni nem tudott.

- Jaj, istenem! Szegén ember vagyok. Gyermekeim nincsen, de ha akkora lenne, ...így nő, mint a hüvelykujjam, még azt se bánnám, akármilyen rusnya állat, csak ha kivezetne ebből az erdőből, fiammá fogadnám!

Ott termett a szórdisznyócska s azt mondja:

- Jöjjön csak utánam, szegén ember! Jöjjön utánam!

Nahát kivezette az erdőből, s mikor kivezette azt mondja:

- Nehogy elfelejtse a szavát, mer' én mostantótól* kendnek a fia leszek!
- Nem felejttem el, hogy felejténém, édes fiam? Erőst szépen köszönöm neked.

Hazament a szegén ember, s nem es mondta el a feleségének, nem szólott egy szót se róla. Egyszer egy hét múlva, úgy estefelé oda-ment a szórdisznyócska s békopogtatott az ablakon.

Azt mondja az ember:

- Ki van odakünn?
- Én vagyok édesapám! - mondja. - Hazajöttem, nyitsa csak ki az ajtót!

Azt mondja az asszon:

- Hát nekünk nincsen gyermekünk, ki mondta, hogy édesapám?
- Jaj, hallod-e édes feleségem! Én nem es mondtam neked, hogy hogy jártam a múltkor az erdőben. Azétt nem jöttem haza olyan sokáig, hogy elvesztem vót, s ez a mü fiunk... a fiamnak fogadtam, aki kivezetetett az erdőből.

Na ki es nyitják az ajtót, de amikor meglátta az asszon, majdnem hanyatt esett.

- Hát te ezt fogadtad a fiadnak?
- Ezt hát! – azt mondja.

Na leültek vacsorázni, de a szórdisznyócskának az asszon csak az asztal alá egy rozsdás tángyérba* tett ételt. De a szórdisznyócska nem ült oda az asztal alá. Azt mondja:

- Nekem édesapám oda tegyen magik mellé! Ahol kendtek esznek, én es ott eszek, ...s porcolán* tángyérba tegyen! Abból akarok enni, amiből kendtek esznek! – azt mondja. Ne tegyen nekem az asztal alá! Nem vagyok én egy elyen jöttment.

Nahát az asszon nagy duzzogva mérgesen neki es tötött ennivalót a porcolán tángyérba, s odaültette az asztal mellé. Mikor megvacsoráztak, ágyat vetett magiknak, s a szórdisznyócskának a füttőlikba* tett, bévetett egy rongyot, hogy feküdjön oda.

Azt mondja a szórdisznyócska:

- Édesapám, nekem es vessenek egy puha ágyat! Én oda nem fekszem bé!

Hát az asszon mit vót mit tegyen, ...kellett neki vessen ágyot. Lefeküdt s mikor kialudta magát, reggel azt mondja:

- Édesapám, van-e kendnek két krajcárja?
- Van édes fiam, meg kell legyen a láda fiókjában.
- Keresse csak elé! – mondja, s menjen bé a vásárra, s ott van egy öregasszon, árul egy nagy fekete kakast, s kend azt nekem vegye meg! – ...még azt es mondja: Van-e még bár* egy krajcárja?
- Hát lehet, hogy lesz, édes fiam...
- Na azt es keresse csak meg! S vegyen egy nyerget es, me' azt es árulnak... s sarkantyút s hozza haza nekem!

Na el es ment az ember, megkereste a pénzit, felötözött s elment a piacra. Meglátta az öregasszont, ahol a fekete kakast árulta, megvette, nyerget rea, sarkantyút, kantárt s hazavitte.

Hát tudják-e, mikor hazavitte, a szórdisznyócska felkantározta a fekete kakast, a sarkantyúkot felkötötte. Jézus Máriám, ne hagyj el! Hogy mi vót akkor, tudják-e?

Hát még a szem olyant nem látott. Felpattant rea, s még vissza-
integetett, s azt mondja:

- Isten velik, édesanyám!

S elment a királyhoz. Mikor odament, békopogott a királynak, s azt mondja:

- Itthon vagy-e felséges királyom?

- Itthon vagyok, itthon, ki van künn?

- Én vagyok a szórdisznyócska. Emlékszel-e, hogy mit ígértél?

- Emlékszek, hogyne emlékeznék. Bár ne emlékezzék rea!

- Nahát eljöttem az egyik leányodétt, melyik eljő hezzám feleségül.

A király minnyá' bé es hítta a három leányát, s elmondta ott a történetet, hogy mi történt vót vele. S megkérte a leányait, hogy melyiknek vóna olyan szűve, hogy hezzamenjen feleségül ehhez a szórdisznyócskához.

De biza' egyik se akart feleségül menni.

- Én nem menyek! ...s én se menyek! – mondják. Inkább azt mondják: ...maradott vóna ott édesapánk!

De a legküsebbik királykisasszon azt mondja:

- Én biza' elmenyek! Mer' hogyha édesapám ott maradt vóna, akkor mi vóna velünk?!

- Na azt mondja a szórdisznyócska ...maradjál csak itt! Most elmenyek a bótoshoz s utána érted jövök.

Úgy es lett. Elment a bótoshoz, s ott es megkopogtatta az ablakot, s azt mondja:

- Itthon vagy-e bótos uram?
- Itthon vagyok, itthon! – azt mondja:
- Emlékszik-e reá, hogy én kivezettem az erdőből, ...s mit ígért?
- Emlékszek – azt mondja, hogyne emlékeznék, bár ne emlékeznék!
- Na most ide a leányait, amelyik akar, az jöjjön hezzám feleségül!

Eléhítta a három leányát, elmondta nekik a dógot, de azok úgy bőgtek. Egyik a más nyakába borultak, hogy egyik se akart menni. Na az egyik valahogy hát mégis erőszakval, az apja reabeszélte, vállalkozott, hogy ő elmenyen feleségül a szórdisznyóhoz.

A szórdisznyócska kifordult, s írt a porba egy hintót, s oda a bótosnak a leányát béültette. A bótos három szekeret megrakott pénzzel s utánik indította.

Elindulnak. A szórdisznyócska a hintó mellett a fekete kakason lovagolt. Egyszer néz bé a hintóba, s há' tudják-e? ...úgy sír a leán, hogy a szemeit úgy kisírta, hogy olyan vót, mint két kék pityóka.*

- Hát te métt sírsz? – kérdi.
- Sírok es, amíg élek – azt mondja, ...me't a te feleséged ...soseszlek ilyen csúf szórdisznyónak a felesége!
- Na – azt mondja, ha sírsz, akkor menj es vissza, de ebben a szent helyben!

Kihúzta a hintóból s visszaeresztette. A pénzt pedig útba indította, a három szeker pénzt a szüleinek, s ő visszafordult a királykisasszon után. Visszament s addigra a királykisasszont felötöttették szépen. Béültették a hintóba, s elbúcsúztak tőle, s elindultak. A király es adott három szeker pénzt.

Hát a szórdisznyócska lovagolt a hintó mellett a fekete kakason. Egyszer csak néz bé a hintóba, hogy sír-e a királykisasszon. S hát

az dehogy sírna, inkább olyan vígan vót, hogy mint a nap, amikor legjobban ragyog.

Azt mondja a szőrdisznyócska:

- Hát te nem sírsz, királykisasszon?
- Hát én métt sírjak? – azt mondja. Há’ férjhez menyek, akkor örülni kell, nem sírni.
Hanem te mit lovagolsz azon a csúf fekete kakason? Gyere, ülj ide ně melléjem,* hogy egy kicsit ölelgesselek meg! – azt mondja.
- Hát nem félsz tőlem?
- Hát én mit félek tőled? – azt mondja. A vőlegényemtől félek? Há’ dehogy félek!

S halljátok-e, Jézus Máriám ne hagyj el, hogy akkor mi történt! Még olyant én soha életemben nem láttam. Az a fekete kakas csak egyet bukfencezett, s egy olyan szép ló lett belőle, hogy az rettenetes.

De a szőrdisznyócska es bukfencezett egyet..., s egy olyan szép királyfi lett belőle, hogy még a csillag es ragyogott a homlokán.

Néz a királykisasszon itt es az ablakon, ott es, hogy hol a szőrdisznyó? De nem látott ő semmi mást, csak egy erőst rettenetes szép királyfit.

Hát azt mondja:

- Te hogy kerültél ide?
- Hát én... én vótam az a szőrdisznyócska, csak el vótam átkozva.

Hamar ott minnyá’ írtak a porba egy rettentő szép nagy palotát, papot, kántort, ...s ott lakadalmas népeket s zenészeket írtak a porba, s akkora lakadalom lett, ...hallják-e, odavitték a királyt az egész rezedenciájával,* és a szegén embert es a feleségivel.

Ott vót osztán tángyér s kalán elég, de levest még egy cseppet se kaptam, még én sem. :Egy nagy csontval elkullogtam, étlen maradtam, s még ma es élek, ha meg nem halok...

Úgy láttam, mint most.

29. *A szórdisznócska és a fekete kakas.* Nagyon kedvesen, derűsen elmondott, gyermekeknek való tündérmese. A szórdisznóvá, sündisznóvá varázsolt királyfi meséjének (AaTh 441) 5 magyar változatát ismerjük, ezek egyike, amelyet Andrásfalvy Bertalannal 1956-ban a Szabolcs-Szatmár megyei Tyú-

kodon gyűjtöttünk, s eddig nyomtatásban nem jelent meg, láthatólag ugyanabból a forrásból származik, mint a Fábiánné meséje, az esetleges közös irodalmi forrást azonban mindezen idáig nem sikerült meglelnünk.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 373. p.

30. A szegén ember három fia

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még azon es túl, vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon, s azoknak vót három fíjki. S vót egy nagy darab szőlőjik. De azt a szőlőt minden áldott éjen valami úgy esszerúgdosta reggelre, hogy annak még híre-pora se vót. Búsult es ezétt eleget a szegén ember, hogy hogy tudná megörözni az ő szőlőcskéjit. Nem tudta az okát, hogy mi lehet, hogy ki jár abba a szőlőbe.

Egyszer azt mondja a fiainak:

- Halljátok-e, édes fiaim! Eleget henyéltetek, eleget loptátok a napot, ettétek a kenyeremet, most immá' álljatok őrséget szerre mindegyik, hogy lássátok meg, hogy ki lehet az, aki a szőlőt esszerúgdossa, tönkreteszi.

Na... azt mondja a legöregebbik legén:

- ...jól van, édesapám! Édesanyám süssön nekem hamuból egy pogácsát! Tarisnyáljon fel s én elmenyek! Megmutatom én, hogy megörzöm azt a szőlőt!

Fel es tarisnyálta az anyja, süttött hamuból egy pogácsát, s elment a legén. Mikor odaért, leheveredett egy fa alá. Elévette a tarisnyáját, s elkezdett ellegetni. Hát ahogy eszik-eszik, hogy honnat, én nem tudom azt megmondani, ott termett egy nagy béka. Azt mondja:

- Hallod-e te, szegén legén! Adj nekem egy falás kenyeret abból amit isten adott neked, me't – azt mondja – má' egy hete nem ettem egy falást se!
- Menj innét te béka! – azt mondja. Dehogy adok én neked! Elpucolj innét, me' minnyá' felrúglak!

A béka nagy szégyenkezve el es kullogott.

De hallják-e, akkora szél kerekedett, hogy még akkorát én sose láttam, s olyan álmoság jött a legén szemire, hogy mind a két

szeme csak lecsukódott, s elaludt. S mire felebredett, a szőlő még százszor jobban esze vót rugódva, mint addig.

Há mi csináljon szegén legén, szégyell te a dógot eleget, de haza kellett menjen.

Azt mondják otthon neki:

- Na megőrzötted-e a szőlőt? Hogy-mint vót?

Azt mondja a legén:

- Menjete el... próbáljátok meg tü es! Ne kérdezősködjetek!

Na másnap vállalkozott a közepső, hogy ő elmenyen. Az anyja neki es süttött egy pogácsát, a tarisnyájába tette s elment a legén. De ő es tisztánt úgy járt, mint az öregebbik. Ő se adott a békának, de meg es járta.

Harmadik nap azt mondja a legküsebbik:

- Hagyjátok el, mihaszna legénnyei! Én vagyok a legküsebb, de azért es megmutatom, hogy én megőrzöm azt a szőlőt.
- Ó édes gyermekem, drága szívem! – azt mondja az asszon. Ne menjél el te, me' még te kicsike vagy! Maradj itthon!

De a legénnek nem lehetett beszélni.

- Elmenyek én, édesanyám – azt mondja, s megpróbálom. Süssön nekem es – azt mondja, hamuból egy pogácsát, s tarisnyáljon fel!

Nagy könnyhullatások között feltarisnyálta az anyja. Eleresztették a legküsebbik gyermeket. El es ment.

Ő es leült a fa alá, s elkezdett falatozni. Hát ahogy eszik, elleget, ott termett a béka. Azt mondja:

- Hallod-e, te szegén legén! Adj nekem egy falást abból, amit te eszel, amit az isten adott, me't má' egy hete s három napja egy falást se ettem!

- Hogyne adnék te béka! Te es isten teremtése vagy, adok én neked szívesen – azt mondja.

S letört egy jó nagy darabot, s odatette a béka elejibe. A béka meg es ette szívesen. Utána eltűnt a béka. :Egyszer csak húz valamit maga után ...s hát húzott egy nagy hosszú vesszőt. Azt mondja a legénnek:

- Nezd csak, jó tett helyibe jót várj! Ennem adtál, hoztam neked egy rézvesszőt – azt mondja. Tudd meg, hogy éjjel tizenkét órakor idejő három tátos paripa. Egy réz paripa, egy ezüst paripa s egy arany paripa. Elkezdik rugódni a szőlőt. De te evvel a vesszővel csak suhints rejik! ...s akkor olyan szelídek lesznek, mint az erdőben a mókusok. Meg tudod simogatni.

Na jól van. A béka eltűnt abba a szent helybe, min'ha ott se lett vóna. Hát a legén hitte es, nem es, leült a fa alá. De bezzeg nem jött álmoság a szemire, hanem csak ott őrködött, fogta a vesszőt.

Egyszer csak hallja, hogy a templom órája üti a tizenkettőt. A levegőből valami sűr-burrogást hall. Jőnek a lovak. Három szárnyas paripa. Megvárta a legén, hogy ereszkedjenek lefelé. Le es ereszkedtek a szőlőbe, s mikor elkezdtek rugódni a szőlőt, a legén megragadta a vesszőt, s mind a háromra egyenként rejik suhított egyet-egyet.

Hát azok abba a szent helyben olyan szelídek lettek, mint az erdőben a mókusok, hogy a legén meg tudta simogatni őket.

Azt mondják:

- Mit parancsolsz, édes gazdánk?

Azt mondja :

- Én azt parancsolom, hogy többet itt meg ne lássalak! Há' hogy gondolatok tü, amit annyit dógoztunk, verejtékeztünk, most esze-vissza rugódjátok? Elpucoljátok inset!

Azt mondják a lovak:

- Jól van, elmenyünk, de ha szükséged lesz reánk, ezt a vesszőt tartsd meg, s csak egyet suhintasz a levegőbe, s mű itt leszünk! Gondolj reánk, hogy melyik jöjjön, s abba helyben ott leszünk...

El es tűntek a lovak úgy, ahogy jöttek.

A legén leheveredett a fa alá s úgy elaludt, hogy másnap délig aludt. Otthon nem győzték várni, hogy nem jó haza, s nem jó haza. Kimentek utána, hogy nem történt-e valami baja. Há' látják, hogy a fa alatt aluszik, de annyi szóló lett, hogy nem győzték leszüretelni. Még a szomszéd vármegyéből es mindenkitől el kellett kérjék a hordókot. Mind teli lettek borval, ...hogy pincét kellett kő'csön kérjenek. Annyi borik lett, hogy annyi senkinek se lett az egész környéken.

Örvendett es a szegén ember. Hogyne örvendett vóna, hogy milyen jó fia van neki. Dicsérték a faluban es eleget. A leányok es kétkézt* elmentek vóna feleségül hezza. De még csak az vót a baj, hogy nem akart házasodni.

Na telt-múlt az üdő. Egyszer mit gondolt a király, mit nem. Nem egyebet a nagy semminél... Felállított egy nagy tornyot, s a torongy tetejibe feltűzetett egy rozmaringot. S vót a királynak egy leánya, s azt mondta: annak adja a leányát feleségül, aki a torongy tetejiből azt a rozmaringot lekapja.

Me't, hogy közben legyen mondva, a leánya erőst válogatós vót... Me' odajártak királyok s hercegek s válogatott cigánlegények. S egyhez se akart fér'hez menni.

Nahát a király azétt találta ezt ki ezt a rozmaringot, hogy aki azt lekapja, hát legyen az akárki, annak adja a leányát feleségül. Oda es gyültek az a torongy körül mindenki, hogy lássanak csudát. A szegén embernek a két nagyobbik fia es elment csudát látni. A legküsőbbik fia hátrament a kertbe, a jószágokra, s ott elévette a vesszőt, egyet suhintott, s azt mondja:

- A rézparipa jöjjön ide!

Hát hallják-e, nagy surrogás-burrogás lett, s a rézparipa a levegőből csak leereszkedett.

- Mit parancsolsz édes gazdám? – azt mondja.
- Én azt parancsolom, hogy tudod-e te, hogy a királykisasszon mit kíván, hogy azt a rozmaringot vegyük le onnat a torongy tetejéből. Le tudjuk-e venni?
- Le hát! – azt mondja. Csak itt a fülemben van a rézgúnya, vedd csak ki! Egy nagy divóba bé van téve, s azt törd fel! Abban van a rézgúnya, rézsisak, s ötözzél fel, s minnyá' elmenyünk!

Úgy es lett. Hamar bénnyúlt az egyik kezivel a lónak a fülibe, s kivette a divót, feltörte, s hát tudják-e, istenem, hogy az melyen szép vót, az a gúnya, hát olyant én még sose láttam. Felötözött a legén, de azt nem üsmerte vóna meg még a saját anyja se.

Megsarkantyúzta a lovat, odavágtatott a testvérei szemeláttára, de azok nem üsmerték meg, felugratott a torongy tetejibe, s lekapta a rozmaringot. Betette a mejjese* alá, s aval leereszkedett. Nahát ahogy leereszkedett, megköszönte a lónak, mikor hazamentek, s egyet suhintott a vesszővel, s a ló eltűnt, a gúnya, mindenféle.

Hazamenyen a legén, eléményen a kertből, lefekszik. Jőnek haza a testvérei, s azt mondják:

- Mi van hej, te itt heversz? Há' mé' nem jöttél el, te es láttál vóna valamit?!
- Mit vót? Mi vót? – azt mondja. Jobban láttam, mint tü.
- Há' hol láttad?
- Hát felmentem a kerítés tetejire.

Nagy mérgikben a legények kiborították a kerítést.

Másnap a király újra egy arangyalmát tett fel a torongy tetejibe. Azt mondja:

- Aki leveszi ezt az aranyalmát, hát annak adja feleségül a leányát.

Hát újra a szegén embernek a legküsebb fia vót az arany lovon. Lekapta az aranyalmát, s elvágatott haza. Otthon a lóra csak reasuhintott, s úgy eltűnt az arany ló, hogy mindenestől, ruhástól, mindenestől, s a szegén legén csak hevert ott a kuckóban.

Hazajőnek a tesvérei s azt mondják:

- Ma nem láttad ugye a kerítésről, me' a kerítést kiborítottuk?
- Láttam én – azt mondja – a kútágas tetejiről.
- Na akkor azt mondják – gyertek hamar, kiborítjuk a kútágost, s ki es borították abban a szent helyben.

Harmadik nap a király egy gyémánt kendőt tűzetett fel, s kihirdette, hogy aki azt leveszi, hát annak adja a leányát feleségül.

Hát jelentkeztek es rettentően sokan, de mindegyik visszaesett, nem tudott odáig felugratni.

A szegén legén hátrament a kertbe, megint egyet a rézveszőivel suhintott, s ott vót a gyémánt paripa.

- Mit parancsolsz kicsi gazdám? – mondja.
- Azt parancsolom, hogy... látod-e azt a torongy tetejit, hogy a király hova tűzette fel azt a kendőt? Azt le tudnánk-e műonnat ragadni ?
- Le hát – mondja, csak bízd reám! Vedd ki a fülemből azt a divót, s benne van a gyémánt ruhád s vedd magadra!

Ki es vette a szegén legén, felötötte magára, felvette s hát tudják-e mikor a nap reasütött, hogy az be szép vót? Há' úgy csillogott, hogy peselték essze a leányok az úton végig, ahogy meglátták magikot. Nem tudták elgondolni, hogy ki lehet ez a csinos, ez a rettentő szép királyfi.

De a legén nem nézett se előre, se hátra, csak odament, megsarkantyúzta a lovát, s lekapta a kendőt a torony tetejéből, s úgy elvágatott, mintha ott se lett volna.

Na mikor hazament, megvót neki imá' a rozmaringja, az aranyalmája, a gyémánt kendője.

De sírt a kicsi királykisasszon, hogy nem jelentkezik az a legén, aki ezeket elvitte. Hogy ki lehet, s mi lehet?

A legén megsuhintotta a vesszőjét, s eltűnt a gúnya, eltűnt a ló, mindenféle. Hazajöttek a legények s azt mondják:

- Na most se vótál ott! Nem láttad, hogy a gyémánt kendőt ki vitte el?

- Dehogynem láttam! – azt mondja. Felmentem a ház tetejére.

De a házat imá' nem merték kiborítani, me' akkor nem lett volna házik. Azt mondják:

- Inkább nem bánjuk, elhisszük, hogy láttad es, nem es, mind-egy!

Na eltelik egy hét, el kettő, de nem jelentkezett a királynál, aki elvitte a holmit. Sírt a királykisasszon, mind a záporosó.

Egyszer csak kidoboltatta a király, hogy nem bánja akárkinek a fia, ha tud róla valaki, hát jöjjen oda, s mondja meg, hogy ki lehet az a vitéz, aki ezt a hármot elvitte a rozmaringot, az aranyalmát, s a gyémánt kendőt.

A szegén legén hátrament a kerbe, egyet suhintott a vesszőjével, s jött az arany paripa. Felötözött tiszta aranyos gúnyába. Oda vágatott a királyi palotához. Vitte magával a rozmaringot, az aranyalmát s a gyémánt kendőt. Azt mondja:

- Itt vagyok felséges királyom.

Jaj a királykisasszon, mikor meglátta, a nyakába ugrott.

- ...üsmerek – azt mondja, ...te vótál!

Na a király nem kérdezte, hogy ki tehennye-bornya. Minnyá't, azt mondja:

- Meglesz a lakadalom...

Csaptak es akkora lakadalmat.

De akkor tátották el a szájikot a két másik testvére... hogy az ő küsebbik testvérük mire vitte, s ők semmire se tudták vinni.

De azért nem haragudt rejik a szegén ember legküsebbik fia se. Nekik es adott egy-egy országot, hogy legyenek boldogok. S egy-egy szakácsnét a királyi palotából feleségül vettek.

A szegén embert s a szegén asszont es odavették magukhoz a palotába, hogy együtt legyenek, s éltek boldogan, amíg meg nem haltak.

Aki nem hiszi, járjon utána.

Úgy láttam mint most.

Itt a vége, fuss el véle!

30. *A szegén ember három fia.* Hamupipőke királyfi meséjének (AaTh 530) ez a változata ismét Benedek Elek gyűjteményéből származik (MMMV III/2. 90-94. 16. "A szegényember szőlője"), aki viszont Erdélyi János meséjét (1846., 1847., 1848. II. 367-368. 11. "Hamupipőke") dolgoz-

ta át. Fábiánné szokása szerint ezen a mesén is módosított egy keveset, realiztikusabbá, mulatságosabbá tette. A mese nálunk igen népszerű, 32 változatát tartjuk számon.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 373. p.

31. A három jóbarát

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy nagy hólyag. Elindult az vándorolni. Hát ahogy menyen, menyen, meneget... találkozik az úton egy szalmaszálval. Azt mondja a szalmaszál:

- Hová méssz te hólyag?
- Hát én... feltettek a füstre, s erőst csipte a szememet a füst, s menyek, bujdosok el...
- Hát te... szalmaszál?
- Hát ingemet el akartak égetni – azt mondja, ...s én es menyek s bujdosok el.
- Menjünk együtt!
- Hát ahogy mennek, találkoztak egy tüzes parázsval.
- Hova méssz te parázs?
- Hát ingemet kiejtettek a kályhából... s itt csak kénlódok. Menyek, gondoltam magamban, elbujdosok.
- Há' gyere velünk!
- Hármon ahogy mennek, menegetnek, odaértek egy nagy vízhez.

A hólyag a vizen csak átgurult egyhamar a túlsó partra, de a szalmaszál es, s a tüzes üszök* es elkezdett sírni.

- Hogy tudjak én átmenni rajta? - Ha én belémenyek a vízbe, akkor kialuszok. Vigyetek át, valamelyik!

A szalmaszál megsajnálta, visszaúszott, s azt mondja a parásznak:

- Gyere, üljél a hátomra!

A parázs rá es kucorodott a hátára, s elkezték úszni. Hát amint úsznak, a víz közepéig értek, a szalmaszál meggyulladott, s a parázs a vízbe beléesett... s kidöglött, kialudt.

A hólyag a túlsó parton ezen akkorát kacagott, hogy kihasadott. Így mind a hármiknak vége vót.

A szalmaszál elégett, a parázs a vízben kialudt, s a hólyag kihasadott.

Aki nem hiszi, járjon utána!

Úgy láttam, mint most.

31. *A három jóbarát.* A hólyag, a szalmaszál és a tüzes üszök meséje (AaTh 295) kedvelt gyermekmese. Forrása Arany László Eredeti népmesék című gyűjteménye (1862. 285-286. "A hólyag, a szalmaszál és a tüzes üszök"). Ezt olvashatta Fábiánné vagy az, akitől a mesét hallotta valamelyik újabb gyűjteményben vagy iskolai olvasókönyvben, s ezt tanulta meg. Természetesen csak a mese cselekményét vette át, a mesemondóstílus már sajátja. Elbeszélő modorát az teszi rendkívül életszerűvé, hogy látja és láttatni tudja, amit előad. Például a hólyagnak csípte a szemét a füst, azért szökött meg, a tüzes üszök kiesett a kemencéből, s csak

sínylődött, azért ment világga és így tovább.

Van nálunk a mesének egy másik redakciója is, amelyben a varga, a szikra és a babszem kelnek útra. A szikra vízbe fulladásán a babszem akkorát nevet, hogy kireped. A varga nyomban foltot vet rá, ezóta látszik a babszemen a fekete folt.

Ez az altiologiai, természetmagyarázó forma kapcsolatban van a Grimm gyűjteményben található hasonló mesével (No. 18), Fábiánné azonban láthatólag nem ismeri. A két formának összesen 5 változatát tartjuk számon.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 373. p.

32. Babszem Jankó

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, volt egyszer egy szegény asszony s egy szegény ember. S azoknak nem volt gyermekik. Örökké búsultak, hogy kire marad az ő kis vagyonkájik.

Egyszer az ember elment szántani a mezőre. Volt nekik két kicsi ökröcskéjik, s az asszony otthon maradt, hogy főzzön bablevest. Meg es pucolta a babot, de hogy pucolta, hogy nem, egy szem véletlenül leesett az asztal alá. Megfőzte a bablevest, s mikor készen volt, azt mondja:

- Istenem, istenem, melyen jó vóna, ha vóna most egy gyermekem, kivinné az apjának az ételt a mezőre! Nem kéne, én kimenjek.

S egyszer csak az asztal alól egy akkoracska gyermek ugrott ki tisztánt,* mint egy babszem. Azt mondja:

- Itt vagyok, édesanyám!
- Hol vagy te? – azt mondja.
- Hát itt nē... az asztal alatt!

Nézi az asszony jobban, s hát csakugyan ott volt egy akkoracska gyermek, mint egy babszem. Meg is örvendett neki az asszony... hogyne örvendett vóna.

- Édes fiam – azt mondja, hát éhes vagy-e? Nē..., főztem bablevest, egyél csak!
- Nem kell nekem édesanyám! – azt mondja. Hanem főzzön nekem szilvásgombócot!

Hamar az asszony béhozott egy szalmatál* lisztet s gyúrt neki gombócot. De azt mondja Babszem Jankó:

- Ne annyit, édesanyám! Hozzon egy fél zsákval! Me't én nagyon éhes vagyok.

Na az asszony felment a padlásra, lelökött egy fél zsák lisztet, s meggyúrta. Hátrament a kerbe, eléhozott egy kasár szilvát, s elévette a nagy üstöt, abba megfőzte. Jó nagy gombócokat csinált. Babszem Jankó nekiült, s egy szempillantás alatt mind megette. Hát erre a nagy evésre valamennyicskét nőtt. Azt mondja:

- Jóllaktál-e édes fiam?
- Hát enni ettem, de jól nem laktam. Még ennék, ha vóna!

Na az asszony újra főzött neki addig, ameddig jóllakott. Mikor jóllakott azt mondja Babszem Jankó:

- Na most adja ide azt az ételt, hogy vigyem el édesapámnak a mezőre!
- Hogy tudod te megfogni a fazakat? – mondja az anyja neki. Hát nagyobb a fazak, mint te amekkora vagy!
- Adja csak ide! - mondja. Ne búsulja azt, tegye a fejemre, s a két kezemet ráteszem a csipőmre s úgy elviszem, hogy oda se neki!

Úgy is lett. A szegény asszony feltette a fejire a fazakat Babszem Jankónak, s az csipőjire tette a két kezit s elindult.

Hát ahogy menyen, menyen a mező felé, egyszer csak látja, hogy előtte menyen egy szekér, a szekeren egy legény, a szekerbe bé volt fogva két ló, s a legény hajtotta a lovakot. Babszem Jankó nekifogott, s a szekernek a végén a fazakat feltette a szekerre, s ő meg a ló lábán felmászott, a lónak a fülibe belikucorodott.*

Hajtja a legény a lovat, azt mondja:

- Hájc nē* Sári!

Azt mondja Babszem Jankó:

- Azétt se hájc nē Sári!

Néz a legény előre, hátra, nem lát senkit. Gondolta, biztos a füle csengett. Újra reaut a másik lóra s azt mondja:

- Hótra në Laci!

Újra mondja valaki:

- Azétt se hótra, në Laci!

Hát azt mondja a legény magában, így gondolja, hogy itt az ördögök vannak, nem más, s elkezdett füttyörészni. Ahogy füttyörészik, egyszer csak valaki visszafüttyölt neki.

Hát ennek fele se tréfa, azt mondja a legény. Lecsapta az ostort, s leugrott a szekeről, s elfutott.

Babszem Jankó kimászott a lónak a füléből, felült az ülésre az ülődeszkára,* a gyeplőt a nyakába akasztotta, az ostort két kezibe fogta, s elhajtotta oda, hol az apja szántogatott az ökröcskékkel. Mikor odaért, megállítja a lovakot, s a fazakat levette, odaviszi:

- Jó napot édesapám!

- Jó napot! – azt mondja a szegény ember. Hát te ki vagy?

- Hát én vagyok kendnek a fia – azt mondja Babszem Jankó. Ma születtem.

- Jaj, szerelmes istenem! – azt mondja.

Ölelte, csókolta a fiát. De azt mondja:

- Édesapám, itt van az étel, s egyék! Addig én kifogom – azt mondja – a szekerből a lovakot, s az ökrököt is kifogom az eke elől, hogy egyenek, s én addig szántogatok.

- Jaj – azt mondja az apja, hát te hogy tudnál szántani?

- Azt kend ne búsulja! – azt mondja.

Úgy es lett. Hamar kifogta az ekéből az ökrököt, s elengedte, hogy legeljenek. A szekerből kifogta a két lovat, s beléfogta az eke elejibe. s ő bémászott a lónak a fülébe, s hátrafelé csattogtatta a lovakot az ostarával, s a lovakot irányította. S azok olyan szépen mentek a borozdába, min'ha valaki fogta vóna az ekét.

Az apja csak csodálkozott, amint ett, a szeme-szája tátva maradt.

Hát ahogy így szántogatott, szántogatott Babszem Jankó, hogy-hogy nem, arra ment a király hintóval.

Megállott a föld végén s nézi. Hát ő még ilyen csudát soha életében nem látott, ...hogyan menjen a két ló, valaki hátrafelé pattogat az ostorral. Valami hangot is hall, de embert nem lát senkit se. Odamenyen a szegény emberhez:

- Jó napot bácsi!
- Jó napot felséges királyom – azt mondja a szegény ember.

Megejedett a szegény ember, hogy vajon métt jó hezza a király.

- Te, szegény ember! – azt mondja. Milyen csoda lovaidd vannak neked? Amikor olyan szépen szántogatnak, s senki nem hajtja?
- Jaj – azt mondja, hát ott van a ló fülében az én fiam, Babszem Jankó.
- Mutassa meg nekem! - mondja a király. Na szólott is a szegény ember Babszem Jankónak.

Megállította Babszem Jankó a lovakot. A ló lábán lemászott, haptákba* vágta magát a király előtt. A király felvette a tenyeribe. Nézte, csodálkozott rajta. S azt mondja a szegény embernek:

- Hallod-e, te szegény ember! Add nekem ezt a gyermeket, mé't én neked annyi pénzt adok, hogy ameddig te csak élsz, soha semmire gondod nem lesz!
- Hogy adnám oda felséges királyom? – azt mondja a szegény ember. Hát ma született s né immá' hasznát veszem – azt mondja. Há' dehogyan adom oda!

De Babszem Jankó alattomban* kezdte húzni az apja nadrágját.

- Adjon oda édesapám! – azt mondja, mé't én úgy es hazaszökök.

Hát – azt mondja a szegény ember a királynak:

- Hát nem bánom felséges királyom. Odaadom.

Na így megegyeztek egy zsák pénzben, s a király elment, s a hintóról levett egy rettenetes nagy csomagolópapírost. Beléállította Babszem Jankót s egy nagy-nagy dobozba s utána még egybe, s még egy harmadikba. S jól elcsomagolta. Feltette a hintóra, a kocsis reavagdalt a lovakra, s aval elment a király.

A szegény ember is ott maradt, búsult egy kicsit, de gondolta magában, csak visszaszökik, ha megírte...

Babszem Jankó meg útközben elkezte rágni a papírost. Kirágta a papírost, ki a dobozt, utána a másikat, harmadikat..., de hogy haladtak a lovak s a hintó, béértek egy faluba. S ott Babszem Jankó a kerekeken lemászott s leugrott a hintóról. De immá' jó estefelé volt.

Gondolta magában, setét van, haza nem talál, behúzódik egy kert alá, nehogy valaki összetapodja a setétben. S hát ahogy behúzódott, eppé' ahhoz a házhoz tolvajok mentek lopni.

Kinyitották az ablakot, s két tolvaj bémászott s kettő künn maradt. Adogatták ki egymásnak a sonkát, szalonnát, kolbászt, ...mi volt, azt.

Babszem Jankó az egyiknek a lábaszárán felmászott, s béugrott az ablakon. S ott elkezdett kiabálni:

- Tolvajok! Fogják meg, tolvajok!

Úgy megejedtek a tolvajok, hogy hattak ott szerteséjjel mindenfélét, s ész nélkül futott ki merre látott. Me't há' hangot halltak, de embert senkit se láttak.

Nahát Babszem Jankó, hogy ne vegye észre senki se, ott a kamrába, ahonnan a tolvajok loptak, ott volt egy zsák korpa, s oda ő belikucorodott.

Meghallta a kiabálást a házigazda s felkelt. Há' látja, hogy a kamrájában szalonna, kolbász, sonka, minden szerteszt kihanyigálva, az ablak nyitva, de nem látott senki mást.

Na mindent rendbetett, s gondolja magában, ha immá' felköttem, akkor abrakot adok a tehennek. A szalmatálját belémerítette a korpába s odavitte az istállóba a tehen elejibe, s eppe' ott volt abban Babszem Jankó is. A tehen megette az abrakot, s megette Babszem Jankót is.

Na hát reggel menyen a szógáló, hogy megfeje a tehent. Kimegyen a sétárval,* megmossa a tehennek a tógyit s azt mondja:

- Fartalj nē* Riska!

Egyszer azt mondja valaki:

- Azétt se fartalj nē Riska!

Néz a szógáló ide, néz oda, nem lát senkit.

- Jé a pilátussát – azt mondja, a fülem csengett nē.

Egy kicsit megkaparja a fülit s azt mondja:

- Fartalj nē!

- Hát valaki újra mondja:

- Azétt se faralj nē!

Letette a szógáló a sétárt, s fut bé...

- Gazdauram, jöjjön hamar! – azt mondja, ...me't a tehen megtanolt beszélni.

Fut ki a gazda, s...

- Ó menj el te! - azt mondja. Te valami bolondot láttál álmodban az éjen. Há' hogy beszélhet az a tehen?

- Beszél biza! – azt mondja. Jöjjön, nezze meg! Meghallja kend is!

Fogja a villát, s jó nagyot reahúz a tehenre s azt mondja:

- Fartalj nē, Riska!
- Azétt se fartalj, nē, Riska!
- Hát e' biza' beszél! – azt mondja az ember es. Ezt le kell vágni, me' – azt mondja, valaki megrontotta az éjen.

Odahítták a mészárost, s szegény tehent levágták. Összedarabolták darabokra, hogy megkeressék az ördögöt benne.

De a tehennek a gyomrát kihanyították az árokba, s pontosan abba volt Babszem Jankó.

S arrafelé ment egy farkas s a tehennek a gyomrát mind megette. S így Babszem Jankó békerült a farkasnak a hasába. Elkezte a farkasnak a hasát csípni, csípni, csiklandozni. A farkas nem tudta mire vélni a dolgot, futott úgy, amerre csak látott, min'ha szemit vették* vóna.

De Babszem Jankó is kiabálta:

- Fogják meg emberek, farkas!

A farkas ekkor úgy megejedett, ...nem tudta elgondolni, hogy mi van a hasában. Futtában úgy nekiütte a fejit egy nagy fának, hogy ott abba a szent helyben megdőglött. A száját kitétotta, s akkor Babszem Jankó szépen a farkasnak a száján kísétált.

Eppe' ott volt egy nagy folyóvíz s abba megferedett jól. Kimosta a gúnyját, összeszedte magát, s aval elindult haza.

Az apjáék imá' azt hitték, hogy valahol meg is hót, vaj elveszett. Elsírátták. Egyszer csak békopogott.

- Itt vagyok édesapám s édesanyám!

De akkor osztá' volt nagy öröm. Úgy örventek az apja is s az anyja is. Há' hogyne örvendtek vóna. Megvolt a zsák pénz s még a fi-jik is hazajött.

Többet osztá' nem adták el senkinek se, hanem hármosban éldegéltek, s még ma is élnek, ha meg nem hótak.

32. *Babszem Jankó*. Babszem Jankó, vagy más változatokban Hüvelyk Matyi meséje (AaTh 700) szintén gyermekek számára átformált tündérmese. Hasonló című mesét Benedek Elek gyűjteményében is találunk, Fábiánné meséje azonban nem innen származik. Közeleső változata Istvánffy Gyula Pálóc népköltési gyűjteményében található (1963. 237-242. 12. "Babszem Jankó"), annál azonban épebb, teljesebb forma. Itt is, akárcsak "A szördisznyócska és a fekete kakas" című mese esetében, közös irodalmi forrásra gyanakodtunk, mely azonban mind ez ideig nem került a folklórkutatók látó-

körébe. A 19 ismert változat közül 4-5 népkönyvi, ponyvai változatot is számon tartunk, s minden bizonnyal magas még azoknak a nép kezébe került nyomtatott formáknak a száma, melyeket nem ismerünk. Fábiánné meséjét ezúttal is azért érdemes szemügyre vennünk, mert jó képi ötletei vannak. Például Babszem Jankó úgy hajtja a ló füléből a lovakat, hogy hátrafelé csap az ostorával, vagy úgy közlekedik, hogy felfut az emberek és az állatok lábaszárán. Ez a sok apró ötlet teszi annyira életszerűvé Fábiánné meséit.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 374. p.

33. Hüvelyk Matyi

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, vót egyszer egy nagy öreg fűcfa, s annak a fűcfának az egyik bogos ágán vót egy erőst, erőst öreg bagoly, s az a bagoly mesélte vót nekem ezt a mesét, hogy... vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon, s azoknak vót öt gyermekik.

Hát négy nagyobbacska vót, de egy, a legküsebb az akkoracska vót eppe', mint a hüvelykem. El es nevezték ők Hüvelyk Matyinak. Egyszer az ember azt mondja:

- Na, édes fiaim... én menyek az erdőbe, eljötök-e velem?
- Elmenyünk édesapám – mondják – elmenyünk!

Mindegyik mondta. Na esszedte a gyermekeket, s a baltát békapta a húnya* alá, s elindult az erdőbe a gyermekekkel együtt. Há' oda es értek az erdőbe, s azt mondja gyermekeknek az apjuk:

- Menjete, ott arrébbacska* erőst sok mána* van, s szedjete kánát!

El es mentek a gyermekek, hogy málnát szedjenek. Az apjuk addig fát vágott, esszerakta, de a gyermekek addig mentek beljebb, beljebb az erdőbe, hogy elvesztek.

Egyszer csak ki akartak menni, de nem tudtak az erdőből kimeneni.

Az apja kiabált utánik:

- Haló fiaim! Hol vattok?

De egynek se hallta a hangját. A gyermekek addig mentek, addig mentek, hogy estére odaértek egy házhoz az erdő közepin.

Éhesek es vótak, fáradtak, békopogtak a házba. S mikor kopogtak, kiszólott egy hang:

- Gyertek bé!

Bé es mennek, s hát egy olyan csúf öregasszon vót, akkora vót az orra, mint egy sárgarépa.

Megejedtek a gyermekek, de hát mi' csináljanak. ...akár az erdőben vesszenek el, vaj akár ez az öregasszon csináljon valamit nekik. Mer' azt gondolták, hogy boszorkán lehet...

- Jól van, édes gyermekeim, gyertek, bé, adok én nektek ennetek – mondja.

Ennik es adott a gyermekeknek az öregasszon. De az öregasszon megsajnálta a gyermekeket, s azt mondja nekik:

- Édes fiaim! – azt mondja... nem kellett vóna ide jöjjetek. Nekem van egy fiam, az emberevő. Ha haza talál jöni, akkor tüktököt megeszen.

Meg es ejedtek a gyermekek, de mi' csináljanak? Az öregasszon enni adott jól, s lefektette.

Nekik es vót még, a fiának öt olyanforma gyermeke, mint ezek a szegén emberé mint amelyenyek vótak. Azok le vótak imá' fektetve. S más ágy nem vót, há' úgy fektette őket az öregasszon, hogy öt gyermeket az ágynak az egyik végibe rakta, s a szegén ember gyermekeit sorban az ágynak a másik végibe rakta.

Hazajött az emberevő, az öregasszonnak a fia s azt mondja:

- Édesanyám, ki járt itt? Olyan idegen szagot érzek...

- Nem járt itt senki se... – mondja, ne szaglászolj! *

- De én tudom, hogy valaki itt járt, me' erőst emberszagot érzek, s a takarót a gyermekekről lehúzta. Jaj milyen jó pecsenye lesz ezekből!

Hallgatták ezt a gyermekek, de nem mertek szólni, meg se mukantak. Azt mondja:

- Édesanyám, tegyen rejik valami jegyet, hogy éjjel, ha felkelek tudjam, hogy melyiket eszem meg! Nehogy véletlenül az én gyermekeimet egyem meg!

Azt mondja az anyja:

- Jól van. A te gyermekeidnek a fején mindegyiknek sapka lesz, s itt lesznek ebben az ágyban a végiben – azt mondja.

Úgy es lett. Az öregasszon a fia gyermekeinek a fejibe mindegyiknek húzott egy sapkát, s Hüvelyk Matyiéknak nem vót semmi se a fejükben. Lefeküdt az öregasszon es.

De az emberevőnek, az óriásnak vót egy olyan csizmája, hogy csak azt kellett mondani, hogy hipp-hopp, ott legyek, ahol akarok. S vót egy olyan köppenye, hogy aki azt a köppényt felvette, akkor láthatatlan lett.... s az óriás mikor levetkezett, lefeküdt, azt lerakta az asztal mellé.

Hát ezt várta Hüvelyk Matyi es, hogy az öregasszon es aludjon el, s az emberevő óriás es.

Felköt lassacskán s az óriás gyermekeinek a fejiből kihúzta a sapkát, s odarakta az ő fejükbe, sorba mind... s ott hallgatkozott egy kicsiddég.

... felkel az óriás, s nem nézte, hogy az ágyban melyik felibe vannak melyik gyermekek, csak azt tapogatta, hogy kinek a fején vannak a sapkák. Megtapogatta, s Hüvelyk Matyiéknak vót a sapka, de az óriás ezt nem tudta, s a saját gyermekeit... mind az ötöt megette. S jóllakott s visszafeküdt. El es aludt. Akkorán* hortyog ott, hogy a ház mozgott belé.

... azt mondja Hüvelyk Matyi a testvéreinek:

- Lassacskán keljünk fel! Menjünk innet, me' ha az óriás, vaj az öregasszon ha felebred, megtudja, hogy nem münköt ett meg, hanem a saját gyermekeit, akkor vége lesz az életünknek!

Úgy es lett. Lassacskán felkötök, felötöztek s ellopták az óriásnak a csizmáját s a köppennyit, kivitték az udvarra...

... s három belikucorodott a csizmába, s kettő reaült a csizma fejére, s a köppényt magikra borították s azt mondja Hüvelyk Matyi:

- Hipp-hopp, otthon legyek, ahol akarok!

S csak emelkedni kezdett a köppeney, ...a levegőbe emelkedni, s a csizma utána – s ha hiszik, ha nem – pontosan Hüvelyk Matyijékni az udvarra ereszkedett le.

Kimenyen az apjik, s hát látja, valami fekete felhő van. Addig má' elsírátták az asszonval... a feleségivel a gyermekeket, ...hogyan akkor éjen biztosan megették a farkasok.

S hát ahogy nézi jobban, az ő gyermekei ereszkedtek lefelé az udvarra. Meg es örvendett a szegén ember. Hogyne örvendett vóna? Otthon vót mind az öt gyermeke. Ölelte, csókolta őket.

Na... de felebredett az óriás s az anyja.

Azt mondja az óriás:

- Hogy-hogy a gyermekek még nem kőtek fel? Eddig alusznak? Édesanyám, költse csak fel őket s adjon ennik!

Menyen az öregasszon az ágyhoz, de ott egy gyermek se vót, csak a sapkák.

Az óriás mérgiben akkorát kiájtott, hogy ott abba a szent helyben kihasadott.

Az öregasszon megint tüzet okádott s attól a ház meggyulladott, s ő es benne égett.

S a szegén ember a gyermekeivel még ma es él, ha meg nem hót.

Ez tiszta igaz vót.

Úgy láttam, min' most.

33. *Hüvelyk Matyi*. Nem az előbbi mese egy újabb redakciója, hanem a Hét fiú az óriás házában mesetípus (AaTh 327B) nagyon kedvesen, ötletesen elmondott változata. Valószínű forrása egy ponyvafüzet (Hüvelyk Matyi. Bp. Bartalits Imre könyvnyomdájának kiadása. É. n. 7 p. OSzK 56/37.), melyet nem Fábiánné, hanem az vagy annak az elődje olvashatott, akitől a mesét hallotta. Olvasta azonban minden valószínűség szerint a Benedek Elek-féle változatot (MMMV III/1. 216-222. 35. "A szegényember hat fiacskája"), innen, a szóbeliségből ismert változatból és saját leleményéből kombinálta össze ezt a gyermekmesévé formált tündérmesét. Igen jó ötlet mindjárt a mese kezdetén,

hogyan a szegény szülők nem szándékosan hagyják az öt gyermeket az erdőben, hanem a gyermekek kódorognak el málnázás közben. A képi ötletek közül filmre kívánczok az a jelenet, mikor az öt gyermek halkán, lassan felkel, három belekucorodik az óriás csizmájába, kettő az orrára ül, magukra terítik a láthatatlanná tevő köpenyt, s hipp, hopp, ott legyek, ahol akarok, hazarepülnek a szülői házba, ahol természetesen tárt karokkal fogadják őket.

A mesének 6 változata ismert, forrásai közül a Grimm-gyűjtemény (No. 15.) föltétlenül megemlítendő.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 374. p.

34. Anuska és Mariska

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, egészen a falu végén, vót egy ház. S abban a házban lakott egy jó módú házaspár. Vót nekik egy leánkájik, Mariska.

De hallják-e, egyszer csak az asszon beteg lett, olyan betegségbe esett, hogy heába mentek hezza orvosok, nem tudták meggyógyítani. Meghót az asszon. Megmaradott az ember a leánkájával. Az embernek kellett menni dógozni, s Mariska örökké árván otthon vót.

De vót a szomszédban egy özvegyasszon, s az örökké mondogatta:

- Mariska, mondd meg apádnak, hogy kérjen meg ingemet feleségül! Nekem es van egy olyanforma leánkám, mint te, Anuska, s ketten melyen jó lesz. Eljácodgattok. Én tejbemben feresztgetnélek s hasábfával keneketlek.

Addig mondogatta az özvegyasszon, hogy Mariska hazament, s többször elmondta ezt az apjának. Addig monda, hogy az apja má' beléunt, s egyszer elvette az özvegyasszont s annak a leánkáját es.

Jó vót Mariskának egy-két nap, de nem sokáig. Az apja járt dógozni, s nem tudta, hogy mi van otthon. Az öregasszon nem tejbem-vajba feresztgette, hasábfával kenegette, hanem inkább jól megverte, s kiküdte az istállóba, s odaadta neki a guzsalyat, a kendert, hogy fonjon, pedig még csak fiatal leánka vót. Hát Mariska font es, potyogtak a könnyei.

Egyszer, ahogy fonogatott, rejaült a kútgárgyára,* s akkor es sírogatott... véletlenül az orsóját beléejtette a kútba. Most mit tudjak csinálni? – gondolta magában.

- Ha én ezt megmondom a mostohaanyámnak, akkor jól megver ingemet. Én egyebet nem csinálok, hanem beléugrok az orsóm után a kútba ...gondolta így magában.

Letette a guzsalyát, s belé es ugrott a kútba. De tudják-e? ...a kútban egy csepp víz nem vót. Addig örökké vót víz, s akkor mintha kiszáradott vóna. S hát ahogy beléugrott, a kút alatt egy olyan szép országút vezetett, szép pázsint* vót az országút mellett, s azon az úton elindult Mariska.

Menyen, meneget, s hát ahogy menyen, találkozik egy körtefával.

Azt mondja a körtefa:

- Gyere ide Mariska, szedd le rólam, ...az ágaimról-bogaimról a bogarakot, kukacokot, ...hadd teremjek körtét! ...majd jótett helyében jót várj!

Mariska le es szedegette róla s ment tovább. Ahogy menyen, hát az út széjin ott vót egy nagy fekete kutya. Azt mondja a kutya:

- Gyere ide Mariska! A lábomba belé van esve egy tüske, s húzd ki, me' nem tudok lábra állni!

Mariska odament, s kivette a lábából a tüskét, megfésülgette a kutyát. Azt mondja a kutya:

- Jótett helyiben jót várjál Mariska!

Mariska ment tovább. Hát ahogy menyen, ott állott az út széjin egy kemence. Be vót dülve, az ódalan a téglák tapasztatlan. A kemence má' messziről integetett:

- Gyere Mariska, tapaszd meg a hátamat, az ódalamat! Majd a jótett helyiben jót várj!

Mariska neki es gyürkőzött, megtapasztotta, megmeszelte s úgy ment tovább.

Hát ahogy menyen, egyszer akkora két nagy kapuhoz ért, hogy annak a tetejét elig* látta. Egyik egy szép fényes kapu vót, s a másik fából vót. Most azt mondja:

- Melyik kapun tudjak én bémenni? Ha a fényes kapun menyek, ki tudja, mekkora uraság van? Lehet, hogy még el eskergetnek. Inkább menyek én, a fakapun.

S bément a fakapun. S egy szép rendes házacskához ért bé. Ott lakott egy öregasszon.

Minnyá't az öregasszon a kapucsattanásra elejibe jött, s hát azt mondja:

- Kislányom, hol jársz erre te, ahol még a madár se jár?
- Jaj, öreganyám – azt mondja, ...én elvesztettem az orsómot, nem-e kapta meg? ...me' nekem mostoha anyám van, s ha az orsót nem viszem haza, akkor megver azétt.
- De megkaptam, kislányom – azt mondja, de három napig itt kell szógáljál, s akkor visszaadom.

Akkorjában úgy vót, hogy három napból kitót az esztendő.

Nahát ott es maradott Mariska. ...s az asszon valami varázsló lehetett, me't felpattant a seprűjire s elvágatott. De előbb kiadta a dógot Mariskának. Azt mondja:

- Ide figyelj kislányom, vesd meg az ágyot, s sepregecsél szépen ki, etesd meg a galambjaimot, s van egy fekete macskám s azt es etesd meg! – azt mondja. S ha mindenfélét jól csinálz, akkor majd megkapod a jutalmadot.

Úgy es tett Mariska, me' erőst szorgalmas leánka vót. Amikor az öregasszon elment, szépen megvette az ágyot, kiséprette a szobát, megetette a galambokot, a macskának es enni adott, s várta az öregasszont haza.

Mikor három nap múlva hazajött az öregasszon, nem gyözte dicsérni Mariskát, hogy melyen szép rendet csinált. Szót fogadott. Elévett egy dobozt, s azt mondja:

- Nézd csak – azt mondja – Mariska! Ezt én neked adom jutalmadul. S itt van az orsó es...

Megköszönte Mariska, s mikor kiment a kapun, a kapu akkorát csattant utána. Megrázkolódott... s Mariskára tiszta adta arany-pili* hullott rea. Teli vót aranyozva a haja, a gúnyája s mindene.

Hát menyen hazafelé, s ahogy menyen, elért a kemencéhez. A kemence már messziről integetett:

- Gyere Mariska, szedd ki! ...nezd csak, mennyi finom sütemény van itt! – azt mondja. Egyél! ...gyere, jótett helyiben jót várj!

Oda es ment Mariska, kiszedte. Jóllakott abból a finom süteményekből. Ott túrós rétes, ott torta, mákos kalács, ott sült tyúk, ott tő'tött galamb... a világon minden vót.

Menyen tovább, s hát egyszer látja, hogy ott van a kutya. A kutya má' messziről integetett. Hát hallják-e, úgy teli vót annak a kutyának minden szőreszála. Ott fülbevaló, ott nyaklánc, ott gyűrű, ott hajcsat, ott brostú, ott a világon mindenféle vót. Karperec, karóra, amit csak tudott, hát azt szedett le onnat Mariska. Megrakta magát jól. Ment tovább.

Odaért a körtefához, hát halljanak csudát! ...akkora körték vótak rajta, hogy akkorát még én se láttam sohase. S olyan alatt* vótak az ágai, hogy majdnem a földet érték.

Mariska leszedett abból es a köténykéjibe s ment tovább. Odaért a kúthoz. S a kútba egy akkora hosszú lajtorja* vót, hogy azon szépen ő fel tudott menni.

Mikor felment a kútnak a széjéhez, meglátta a kakas. Azt mondja:

- Kukurikú! Hazajött a mostohának a mostohaleánya! ...bíborban, bársonyban, aranyban, ezüstben!

Kiugrott a mostohaasszon a seprűvel, azt mondja:

- Hess te kakas! Eddig má' a csontjai es elporladtak...

De akkorra Mariska kiugrott a kútból.

- Itt vagyok – azt mondja, hazajöttem anyukám!

Hát akkor az öregasszonnak a szeme-szája tátva maradt a csodálkozástól, de még a leányának, Anuskának es.

Mariska megosztott mindenfélét velük, az anyjával es s a mostoha tesvérivel, ...Anuskával es. De mikor a ládat kinyitották, csak akkor aztá' vót, ami vót, mer' az teli vót pénzvel.

De az öregasszonnak erőst-erőst fúrdalta az ódalát, hogy hogy kéne elkúdjé az ő leányát es. Hogy az es legyen olyan szép, s az es hozzon annyi mindent. Azt mondja Anuskának:

- Anuska, menjél oda a kúthoz, s hanyítsd belé az orsót te es, s akkor elmész utána.

Úgy es tett a leán. De az ő leányát feltarisnyálta.

Odament a kúthoz Anuska, s beléhanyította az orsót, belé es ment utána.

Ő es ment azon az úton, mint Mariska. Odaért a körtefához, de hallják-e, ha hiszik, ha nem, a körte fa akkor ugyanolyan kopott vót, mind azelőtt.

- Gyere Anuska, szedd le ágaimról-bogaimról a bogarakot, s a kukacokot! – azt mondja.

- Nem menyek én, ...hogyne, hogy esszeszúrkáljam a kezemet!

Jól van, nem szólott a fa semmit se.

Menyen tovább Anuska. Odaért a kutyához. Jaj a kutya nyüszörgött, azt mondja:

- Gyere ide, Anuska, vedd ki a tüskét a lábamból! Nem tudok talpra állni!

- Nem menyek én – azt mondja – ...hogyne, hogy esszenyálozd a kezemet!

Jól van, ment tovább. Odaért a kemencéhez. A kemence má' messziről integetett:

- Gyere Anuska, tapaszd meg az ódalmot, meszeljél meg, majd jó tett helyiben jót várj!
- Nem menyek én – azt mondja, ...hogyne, hogy bésározzam magamot!

S ment tovább. Elért ahhoz a két nagy kapuhoz, ahol az öregasszon lakott. Látja, hogy egyik olyan szép nagy kapu, a másik csak egy haszontalan fakapu. Nem menyek én azon a fakapun, menyek én ezen nē. Bément, s nagy zörgetésre, kapucsattogatásra kijött az öregasszon. Azt mondja:

- Hát te kislány, mit keresel itt? Hol jársz erre, hol még a madár se jár?

Azt mondja Anuska:

- Én azétt jöttem, me' az orsóm ide beléesett, s vissza kéne nekem adja!
- Várjál csak kislányom! – azt mondja. Előbb három napig itt szógálsz, s utána ha megérdemled, akkor – azt mondja, majd én megfizetem, s az orsódot es visszakapod.

Na... az öregasszon elmondta neki es a dógot, hogy mi lesz a dóga, s a lába közü békapta a seprút az öregasszon, s elburungozott.* A leánka ott maradott. De nem adott az semminek se enni. Felfeküdt az ágyba s három napig fel se kőt. Akkorát aludt.

... hazajó az öregasszon s látja, hogy a ház sepretlen, s az ágy vetetlen, a galambok burukolnak,* ...éhesek, a macska má' meszsziról nyávogott vele szemben. Azt gondolja, itt nincs valami rendben, ...keresi a leánkát, s há' eppe' akkor bútt ki nagy borzason a donyha* alól.

Na azt mondja:

- Gyere, most megkapod a jutalmadot! Neki es odaadott egy dobozt, s itt az orsód es, viheted.

Igen, de Anuska azon a szép nagy kapun ment ki, s mikor kiért, akkorát csattant a kapu... s tiszta fekete szurok hullott reá, s így ment ő hazafelé. De ő magát nem látta.

Ahogy menyen, éhes es vót, me' ugye sokáig aludt, odaért a kemencéhez. ...a kemencéből olyan jó illatok jöttek ki, finomabbnál finomabb sütemények. Be es akart nyúlni, hogy kivegyen valamit, de a kemence úgy megégette a kezit, hogy elig tudta kikapni.

Hát nagy mérgesen ment tovább. Egyszer látja, a kutya ott az út széjén. ...fényesebbnél fényesebb holmik rajta, szebbnél szebb brostúk, gyöngyök, karperecek, órák, fülbevalók. Odament, hogy vaj egyet a kutyáról lelopjon, de a kutya megharapta a kezit.

- Elpucolj innet! – azt mondja! – Mikor mondtam, hogy vedd ki a tüskét, akkor azt nem vetted ki.

Jól van. Nagy mérgesen tovább állott. Odaért a körtefához, de a körtefa úgy felhúzta az ágait, úgy teli vót körtével, hogy minden kicsi ágon öt-hat vót. De még egyet se tudott leszakasztani róla.

Nahát ment tovább. Odaért a kúthoz, s a kútból a lajtorján jött felfelé. Meglátta a kakas.

- Kukurikú – azt mondja, hazajött a mostohaasszonnak az édeslánya! ...fekete szurokban!

Kiugrott az asszon a seprűvel.

- Hess, te kakas! – azt mondja. Bíborban, bársonban jött haza, aranyoson.

De biza' ...odaállott Anuska az anyja elejibe, s azt mondja:

- Itt vagyok édesanyám!

Mikor az asszon meglátta, hát elájult ejedtiben, tiszta fekete szurok vót a leánya.

De mikor aztán kinyitották azt a dobozt, abban nem pénz vót, hanem kígyók s békák vótak. Így megbüntette az öregasszon, mert hálátlan, ...nem vót szófogadó leánka.

S aztán Mariska fér'hez ment, de Anuskát még az útra se tudták kiengedni, hanem bé kellett zárják egy szobába, hogy senki meg se lássa.

S Mariska még ma es él, ha meg nem hót.

Itt a vége, fuss el véle! Hónap legyen a kendtek vendége!

34. *Annuska és Mariska*. A dolgos és a rest leány meséje (AaTh 480) rendkívül népszerű nálunk, 62 változatát tartjuk számon. A Fábián Agostonnéé ezektől kissé eltérő, leegyszerűsített, gyermekmesésített változat, mely talán a Grimm-féle változatnak (No. 24.) a szóbe-

liségben átformálódott, módosult távoli származéka, amely nemcsak munkaszeretetre, hanem szerénységre is nevel. A tiltott szoba motívuma, mivel a mesemondó nem tudta értelmezni s fölöslegesnek ítélte, kimarad a meséből.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 374. p.

35. A szegén ember állatai

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. S azoknak annyi gyermekik vót, mint az égen a csillag, még egyvel-kettővel több. Vót nekik egy malackájik, egy tehennyik s egy lovik. Másképpen erőst szegények vótak.

Egy este azt mondja az ember a feleséginek:

- Hallod-e, édes feleségem! Hónap le kéne vágjuk azt a malackát, hogy legyen a gyermekeknek s nekünk es, amit együnk.

Meghallotta ezt a malacka, gondolta magában, nem vágtok tü engemet le. Kirontotta* az ajtót az ólnak s futás, elfutott az erdőbe. Hát ahogy fut az erdőben, az erdő végénél találkozik a farkasval.

Jaj má' a farkas előre nyalta a száját, melyen jót eszek én ebből a malacból. Azt mondja:

- Állj meg malac, me' most megeszlek!

Meghökken a malacka, azt mondja:

- Ugyanbiza te farkas, mit eszel rajtam, sován vagyok, kicsike. Várjál, várd meg az őszet, majd nagyobb leszek, s még kis-malacom es lesz! Akkor – azt mondja – lesz, amit egyél rajtam!
- Jól van, nem bánom – azt mondja a farkas.

Reggel a szegén ember menyen ki, hogy megnézzze a malacot, hogy levágják, nekikészüljenek, s hát a malac nincs az ólnan. Mondja a feleséginek:

- Hallod-e édes feleségem! Valaki ellopta, vaj nem tudom, hova lett, de nincs meg a malacunk.
- Hát – azt mondja a szegén asszon, egyebet nem csinálunk, el kell adjuk a tehent s abból veszünk egy malacot es vágni, s még pénzünk es marad.

De meghallta ezt a tehen. Azt mondja:

- Ingem ugyan el nem adtok!

Elszakasztotta a kötelet, amivel meg vót kötve, s ő es ment az erdőbe. Hát ahogy menyen az erdőben, találkozik ő es a farkasval. A farkas azt mondja:

- Na a malackát nem ettem meg, most megeszlek tégedet, tehen.

Azt mondja a tehen:

- Ne egyél meg kedves farkas! – azt mondja. Most sován vagyok, majd az erdőben sok fűvet eszek, s az őszre még kisbornyúm es lesz. Akkor kettőt eszel, nem egyet.

Jól van – azt mondja a farkas, s a tehen elfutott az erdőbe.

Otthon a szegén ember felötözött szépen, mennek ki az istállóba, hogy a tehent vigyék eladni. S hát a tehen nem vót ott.

- Jaj, jaj! – azt mondja. Nem elég, ...a malacot ellopták, s még a tehenyünkből es kifogytunk.* Egyebet nem tudunk csinálni, el kell adjuk a lovunkot.

Nahát, amíg az asszon s az ember gondolkoztak ezen, meghallta a ló. Azt mondja:

- Ingem ugyan biza' el nem adtok!

Elszakasztotta a láncot, amivel meg vót kötve, s ő es ment ki az erdőbe a többi után. Hát ahogy menyen, találkozott a farkasval. Azt mondja a farkas:

- Állj meg, te ló, hogy egyelek meg! A tehent s a malackát nem ettem meg – azt mondja, de tégedet megeszlek.

Azt mondja a ló:

- Ne egyél meg farkas! – azt mondja. Sován vagyok, girhesgörhös, de az őszre lesz még egy kiscsikóm es, s akkor kettőnt ehetsz meg. Nem csak ingem egyedül...
- Jól van – azt mondja a farkas, várok őszig.

Na az erdőben esszetalálkoztak hármon: a malacka, a tehen s a ló. A malacka ette a makkot, úgy meghízott, hatalmas nagy disznyó lett, s még kilenc malacka lett.

A tehen ette a fűvet, abból es szép nagy tehen lett, s még egy kis-bornyúja es lett.

A ló es ette a hereszénát* az erdőben, s annak es egy csikkaja lett. Esszeegyeztek* úgy ősz felé, hogy jó vóna most hazamenjenek. Úgy es lett. De azt beszélük: melyik menyen hamarább, hogyha találkoznak a farkasval, há' mit mondjanak?

Azt mondja a malac:

- Én vótam a legelső, mikor idejöttünk, én leszek most es a legelső hazamenni.

El es indult a disznyó a kilenc malackájával. Menyen az úton, de várta a farkas. Mikor odaért a disznyó, má' előre nyalta a száját, hogy ő melyen jó malacpecsenyét eszen. Azt mondja:

- Na most, te disznyó, most megeszlek!

Azt mondja a disznyó:

- Jól van, nem bánom, hát egyél meg na, s itt vannak a malacok es, megeheted – azt mondja, de mosakodtál-e ma? Há' csak nem gondolod, hogy csapáson* eszel? Ki hallott elyent?
- Hát bizan még nem mosdottam ma... - vallotta be a farkas.
- Na menj csak oda nē a patakra, mosakodj meg!

Elkullogott a farkas, hogy megmosakodjon, s addig a disznyó a malackáival... rőf, rőf, rőf... s egyhamar* elfűttak. Mire megfordult a farkas, a disznyó s a malackák nem vótak sehol se.

Mérgelődött rettentesen a farkas, hogy így bécsapta őt a disznyó.

- No nem baj – azt mondja, majd megeszem a tehent.

Jó a tehen a bornyújával s mikor odaért azt mondja:

- Na most megeszlek tégedet es s a bornyút es. A disznyó bécsapott, de most má' nem engedem, hogy te bécsapjál!

- Jól van na... – azt mondja a tehen. Egyél meg! De te mekkora vagy, s mü mekkorák vagyunk, hát hogy tudsz béfalni? Tudod, mit gondoltunk? Ott van në az a nagy gödör, menj belé a gödörbe, s nyisd ki a szájadot, s mü beléugrunk.

Úgy es lett. A farkas elhitte, belément abba a hatalmas nagy gödörbe, lemászott, s kitátotta a száját, úgy, ahogy csak tudta. S a szemit béhunta s várta, hogy a tehen s a bornyú beléugorjanak.

Addig a tehen s a bornyú úgy elfuttak, hogy min'ha ott se lettek vóna.

Egyszer a farkas nyitja ki a szemit, s hát a tehen s a bornyú sohutt sincs.

Jé... azt a disznyó adta-teremtette – gondolta magában a farkas. Na e' most megin' jól bécsapott!

Leült az út széjire s várt, várt. Egyszer jött a ló a csikkójával. Azt mondja:

- Na most most megeszlek én tégedet, s a kiscsikódot es!

Azt mondja a kanca:

- Jól van, nem bánom, megehetsz, de erőst kemén a húsom, úgy vigyázz, ha belém harapsz, nehogy tüzet üssön* a szájad.
- Há' hogy-hogy kemén?
- Próbáld csak meg, harapj belém! ...s a ló a patkós lábával úgy szájon rúgta a farkast, hogy az a fogait mind lenyelte abban a szent helyben.
- Jaj! – kezdett töpdösni* a farkas. Hát igazán melyen kemén a húsold! Nem es kellesz te!

S akkor a ló, a kanca elment a csikójával haza. Otthon a szegén ember a kapunál egyszer hall valami rőfögést. Na otthon vót a kapunál a disznyó. Azt mondja az ember a feleséginek:

- Te asszon! Én nem tudom, miféle disznyó van itt a kapunál.
Úgy rőfög, hogy én ereszem bé. S még kilenc malac es van itt.

Kimenyen az asszon es, nézik s hát azt mondja:

- Nem üsmered, hogy ez a mehink, ...kondor a farka. Hát ez a mehink!

Na örventek es erőst, béeresztették a disznyót a kilenc malaccával. ...s egyszer jött a tehen. Azt es béeresztették, a lovat es. Vót aztán így mindenik, s úgy meggazdagodtak, hogy a falujikban ők lettek az első emberek.

A gyermekeknek vettek belőlük mindenféle gúnyát, s levágni es lett a malacokból, ...meghizlalták. S osztá' többet nem lettek szegények.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

35. *A szegén ember állatai.*
A farkas elszalasztja zsákmányát típuscsoporthoz (AaTh 122/ A) tartozó típuskompozíció, melynek csak a Székelyföldről ismerjük változatát (2 vált.). Nyomtatott előképéről nem tudunk, Fábiánné változata is a szóbeliségből való, s kiválóan alkalmas arra, hogy kis gyermekeknek elmondják. A mesének az ismert válto-

zatoktól eltérően még tanulsága is van: ha a szegényember állatai tavasszal kiszöknek a havasba, azok vigyáznak magukra, s ősszel meghívva malaccal, borjúval, csikóval együtt térnek haza, abból meg is gazdagszik. A tanulság a reális tapasztalatot tükrözi.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 374. p.

36. A szegén ember három leánya

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, vót egyszer nekem egy nannókám*. S annak a nannónak vót egy erőst rettetetes rossz rokolyája*. S abba a rokolyának a ráncába egy akkora bolha vót, mind a hüvelykujjam. S az a bolha mondta nekem ezt a mesét.

Vót egyszer egy szegén ember, s annak a szegén embernek vót három eladó leánya.

De hallják-e, én nem tudom melyenyek vótak azok a leányok, de senki se akarta férhez kérni őket. Úgy el vót keseredve a szegén ember, hogy azt se tudta má', hogy mit mondjon nekik. Egyszer keserviben azt mondja:

- Má' nem bánám, ha az ördögök vinnének es el tüttököt, csak egyszer megszabadulnék tőletek.

Hát telt, múlt az üdő... A három leán egy szobában külön aludt, s az öregember a másik szobába. S egyszer csak nyílik az ablak, s koppantnak. S azt mondják a legöregebbik leánnak:

- ... gyere, me' én feleségül kérlek.

S azt se tudták, hogy kicsoda, csak az ablakon kihúzták, s elment.

... másik este a másik leánt... s harmadik este a harmadikot.

De akkor búsult igazán a szegén ember, hogy férhez mentek a leányai, de nem tudja, kihez. Soha még a híriket se hallotta, hogy hol lehetnek.

Telt, múlt az üdő, eltelt két esztendő, három esztendő, de a leányairól hírt nem hallott. Gondolja magában a szegén ember, hogy elmenyek, ha a világ végire menyek es, de felkeresem őket, hátha megkapom valahol. Öreg es vagyok, s valamelyiknél magamot öreg napjaimra.

Feltarisnyálta magát, s a házacskájának az ajtóját bészárta, s elindult ország-világ ellen, hogy megkeresse a leányait. Ment es éjjel-nappal, szüntelenül, három éjen s három nap folyvást ment.

Egyszer csak béért egy erőst nagy rengeteg erdőbe. S az erdőnek a közepin látja, hogy egy olyan szép emeletes ház van ott, hogy olyan, mint egy kacsalábon forgó palota. Nézi erre, nézi arra, hogy kéne oda bémenni, vaj valakit meglátni, hogy legalább kérdezősködne, hogy nem-e tudnak az ő leányai felől.

Hát ahogy így ő nézeget, egyszer csak az emeleten megnyílik egy ablak, s kidugja a fejét. ...s há' pontosan ki vót? Az ő legnagyobb leánya. De nem üsmerte meg az apját. Azt mondja:

- Kicsoda kend? Mit keres itt? Elmenjen innét! – azt mondja, mer' a kutyákat minnyá't kendre uszítom!
- Jaj, édes leánkám – azt mondja, hát nem üsmersz meg? Hát én vagyok apád. Azétt jöttem, hogy felkeresselek.
- Nincs nekem apám! – azt mondja, elpucoljon innét! Én nem üsmerem!

Na, szegén világ, vetett ágy, – gondolta magában az öregember. Most én elmehetek, ...felnővelhettem! S elindult, hogy megkeresse a másikat.

Megint ment három éjjel s három nap, újra béért egy erdőbe, s ott az erdő közepiben es lát egy házot, ...odamenyen, kopogtat. Kinyitja az ajtót, s hát pont a másik leánya vót.

- Jaj, édesapám! – azt mondja, hát hogy tudott kend eljöni? Jöjjon, üljön csak le! – azt mondja, beszéljessünk! Há' hogy van meg? Jaj, be rég láttam! Egészséges-e? Mi baja van? ...hogy s mint...? – kérdezgette a leánya.

Az öreg szóhoz se tudott jutni, annyi mindent kérdezett egyhamar a leánya. Mikor kibeszélgették magikot, akkor azt mondja a leánya:

- Jaj, édesapám, veszek elé ennivalót nē, ...föztem.

Az apjának elejibe es tett egy nagy tál ételt, s mikor az ember elkezd kevergetni, hát tudják-e, mi vót benne? Kicsi gyermeknek a keze s a karja, s ...elyenyek, a lába szára.

Azt mondja neki az ember:

- Hát, édes leánkám, te mit főztél?
- Jaj, édesapám – azt mondja... tudja-e, minden esztendőben van egy kicsikém, de örökké megfőzőm?

Jaj, a szegén embert a hideg rázta. Szerelmes isten... azt mondja:

- ...hova kerültem én? Mi lett az én leányaimból?

Na az ember nem tudott enni, hanem letette a kalánt,* s azt mondja, ...ó biza' nem ehetnék.

Azt mondja a leánya:

- Jöjjön édesapám! Egy kicsit megfésülöm azt a borzos haját!

Elkezdte fésülgetni az apjának a haját, s egyszer azt mondja:

- Jaj, be jó kövér a feje! De jó vóna kendnek káposztával a fejit megfőzni!

Há' de erre a szegén ember úgy megejedett, hogy azt se tudta, mit csináljon. Jó lesz innét elkotródni, ...gondolta így magában. Na hát mikor a leánya megfésülte... minden, azt mondja:

- Hallod-e, édes leánkám, én kimenyek, körülnézek, megnézem mitek van, ...a kerteteket, a majorságjaitokat...

De csak azért mondta az öreg, hogy el tudjon onnat szabadulni. Ki es ment, s ő nem nézett semmit se, hanem azt nézte, a legrövidebb utat. Egy ösvenyen meglógott, elment.

Ment az ösvenyen megint három éjjel, három nap, s egyszer béért egy faluba. S a falu végén egy erőst rossz házocska vót. Kidölt-bedölt vót a kerítése. Az ablakjain es ablak nem vót, csak ki vótak vályogból a likak hagyva. De annyi gyermek vót az udvaron... tudják-e, hogy kettő-három jácodott egy csoportba, a másik

kettő arrábbacska, ...s hát uram teremtőm, ki jó ki? ...az ő legkülsőbbik leánya. Jaj, mikor meglátta:

– Jöjjön édesapám! – azt mondja – ...úgy várom én kendet má' olyan régtől!

Hamar bévítették, az unokái körülfogták, csókolták. Azt se tudták, hogy mi' csináljanak neki.

El se eresztették, az öregember se bánta, s ott maradtott a legkülsőbb leányánál, s aztán még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Itt a vége, fuss el véle!

36. *A szegén ember három leánya*. Ismeretlen típusú tündérmese, talán legközelebb a Három leány az ördög hatalmában (AaTh 311) típuscsoporthoz áll, attól azonban Fábiánné meséje felépítésében eltér. Változataival a magyar

anyagban nem találkoztunk. Mondanivalója azonban egyértelmű. Problematikus, hogy nyomtatott forrása van-e vagy pedig a szóbeliségből származik?

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 375. p.

37. A varjúkirály

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, ott ahol a kurta farkú malac túr, még azon es túl. Ott, ahol a ház tetejire felmennek, s a kéményen leeresz-
kednek. Ott történt ez a mese.

Vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon, s azoknak annyi gyermekik vót, tudják-e, mind a restán* a lik, ...még vaj kettővel több.

A szegén embernek vót két ökröcskéje, s aval ő minden nap szántogatott. Hát egyszer, ahogy szántogat, szántogat a mezőn, látja hogy akkora nagy varjúserég közeledik feléje, hogy még a napot es eltakarták. De egy közülük osztán akkora vót, hogy a két szárnya... egyik az eget s a másik a földet verte. S mikor odaért

a szegén emberhez, az a nagy-nagy varjú leereszkedett. S azt mondja a szegén embernek:

- Jó napot, te szegén ember!
- Adjon Isten, varjú! – azt mondja, há' hogy s mind?
- Hát nagy bajban vagyok én, szegén ember! Én vagyok a varjúkirály. Tudod-e te azt?
- Hát látom, hogy korona van a fejin – mondja a szegén ember.
- De nekem kéne add az ökröcskéidet. A háborúban vótunk, s a katonáim megéheztek, s odaadnám nekik, hogy megegyék – mondja a varjú.
- Há' hogy tudjam odaadni, felséges királyom – mondja a szegén ember, – amikor ez mindenem. Sok gyermekem van, s evvel keresem a kenyeremet. Minden nap szántogatok.
- Azt te ne búsuld! – mondja... ideadod az ökreidet, megeszik a katonáim, s hónap eljössz ott arra nē. ...mutatta az utat a varjúkirály a szegén embernek. Arra lakom – azt mondja, s én neked egy zsák pénzt adok. Ha kell, még kettőt es...

Megvakarta a fejit a szegén ember, s gondolta magában, aval a zsák pénzzel tudok én venni nem két ökröt, még négyet, ...még többet es.

- Hát – azt mondja, nem bánom! Kezet fogtak, s azt mondja: Itt a kezem, nem disznyó láb. Megegyeztek.

S a katonái, ...a varjak szempillantás alatt reaszáltak az ökrökre, s úgy megették, hogy még a csontjiból se sok maradt, s aval elrepültek.

Hazamenyen a szegén ember, s mondja otthon a feleségének s a gyermekeinek, hogy nē... mi történt, s az ökrököt megették a varjak.

- Ó te szerencsétlen! – elkezdett jajgatni az asszon – há' mit tetél? – azt mondja, lehet, hogy nem es igaz. Lehet, hogy nem es vót az király. Most osztán jól nézünk ki. Se ökor, se pénz! ...elyen-olyan ügyetlen ...elkezdte az urát szidni.

De az ember másnap felőtözött szépen, mind ahogy illik a király elejibe menjen s elindult. Menyen, menyen, s hát estére odaért egy disznyópásztorhoz, egy kanászhoz. Örözte a disznyócsordát.

- Jó estét!

- Jó estét! – mondja a kanász. Hát hova s merre, szegén ember?

A szegén ember elbeszélte, hogy hogy s mint történt a királyval, s a király azt mondta, hogy ő menjen oda, me' ad neki egy zsák pénzt, ...s lehet, hogy még kettőt es.

Azt mondja a kanász:

- Hallod-e te, szegén ember! Mondok én neked valamit – azt mondja. A király nem messze van. Eriggy csak ezen az úton, ne térj él le. De ha odamész, akármit ad... ha egy zsák pénzt, ha kettőt, de te ne vedd el, hanem az ágyafejénél fel van akasztva egy darálócska, egy mindent járó malmacska, s azt kérjed!

Jól van. A szegén ember megjegyezte jól az eszibe s ment tovább.

Hát úgy hajnal-felére lát egy tehencsordát. Ott es odamenyen az emberhez, kérdezősködik, hogy-hogy s merre, hol van a király?

- Hát mü es – azt mondja, pontosan a királynak a csordáját örözzük. Itt nem messze van – mondja. Erről az útról ne térjél le! De métt keresed, te szegén ember azt a királyt?

A szegén ember elmondta neki es, hogy ő métt keresi.

Azt mondja a tehenpásztor:

- Hallod-e te szegén ember! Én megtanyítlak tégedet. A király – azt mondja, bármit ad neked, te el ne vedd, hanem a feje felinél az ágy felett... ott van egy mindent járó malmacska, s csak azt vedd el, azt kérd el tőle, semmi mást!

Jól van, meg es ígírte a szegén ember, s aval elindult. Reggelre oda es ért, ahol a királyi palota vót. De hallják-e, ha hiszik, ha nem, ...ez tiszta igaz vót, kacsalábon forgó palota vót. Nézi az ember erről es az ódalát, arról es az ódalát, mé't az úgy forgott kerekbe,* mind a szélmalom. De csak egy kacsalábon.

Hát ahogy nézi jobban, látja, hogy fenn a legeslegtetejénél van egy ablak, s ott nézett ki a király.

De királyi gúnyába vót. Meglátta a szegén embert, s azt mondja:

- Te szegén ember! Hanyítsd neki a sapkádöt, s minnyá' megáll ez a palota!

A szegén ember neki es hanyította, s abba a szent helyben megállott. Felsétált a lépcsőkön, s a király elejibe ment, s azt mondja:

- Ugye csudálkozol rajta, hogy most nem varjú képiben vagyok? De itthon örökké királynak vagyok átvarázsolva, itt király képiben vagyok... nem varjú képiben.

- Jól van.

A szegén embernek jól enni adtak, s azt mondja a király:

- Na, te szegén ember, ha jóllaktál, akkor kiméretem a zsák pénzt, s elviheted, ...vaj még kettőt es adok, s még lovat s kocsit, amivel el tudd vinni.

Azt mondja a szegén ember:

- Felséges királyom, hagyja el! – azt mondja, egy kicsit pihenjek, itt beszélgessünk!
- Nem bánom – mondja a király.

Ott vót délutánig a szegén ember, s egyszer csak eléhozakodott vele.

- Felséges királyom – azt mondja, életem-halálom a kezedbe ajánlom, nem kell nekem a pénzed – mondja, mit csináljak én aval a sok pénzzel? ...még azt mondja – ha viszem hazafelé, rablók, vaj útonállók megtámodnak, s ellopják a pénzt. ...lehet, hogy még agyon es ütnek. Vaj ha hazaviszem, megmondják, hogy úgy loptam. Hanem – azt mondja, én szeretném elkérni, ami felségednek a feje felett van, azt a mindent járó darálócskát.

Megmérgeződött erre a király, azt mondja:

- Azt nem adom senkinek! Akkor miből tartom el a katonáimot? – azt mondja.

De a szegén ember addig könyörgött, így könyörgött, úgy, hogy a király megsokallta, s azt mondja:

- Itt van, nem bánom!

Leakasztotta, s odaadta a szegén embernek, s azt mondja:

- Ennek csak azt kell mondani, hogy darálj, darálj darálócskám!

Megörvendett a szegén ember, békapta a húnya alá a darálócskát s elindult hazafelé.

Megköszönte a királynak, s hát ahogy menyen, meneget, má' jó messze a királyi palotától elhaladott, gondolta magában, ki kéne próbálni. Hát hogyha nem es mondott igazat a király? Hátha nem es olyan daráló?

Leült az árok széjire, s odatette maga mellé a darálót, s azt mondja:

- Darálj, darálj, darálócskám!

S csak tudják-e, elkezdett... dur, dur, dur... darálni, s ott finomabbnál finomabb ételek, ott leves, ott hús, ott sütemén, ott pálinka, bor, ott a világon minden vót, ...még fagylalt es.

Mikor jóllakott az ember, a maradékot essze akarta gyűjteni, s há' akkor látja, hogy egy akkora kalapú ember közeledik feléje, hogy az embert nem es igen látta, csak a kalapját. S úgy, ahogy mozgott a földön valami. Oda es ér az a nagykalapú ember, s azt mondja:

- Adj isten, szomszéd!

- Adj isten! – azt mondja.

- Há tudja-e? ...kinek melyen kalapja van, olyanval köszön. Nekem elyen van, s én evvel köszönök.

- Há' jól van – azt mondja a szegén ember – hova, s merre?

- Hát én elindultam ország-világot járni. Há' kend mi' csinál itt evvel a sok ennivalóval?

- Hát – azt mondja – én itt ellegettem.

- Há' hol kapta ezt a sok ennivalót?

- Hát van nekem egy darálócskám, ennek csak azt kell mondani, hogy darálj, darálj, darálócskám – azt mondja, s az darálta ezt a sok ennivalót. Jöjjön, egyen csak a maradékból!

Megvendégelte a nagy kalapos embert, s ahogy esznek, egyszer azt mondja a nagykalapos ember:

- Hallja-e, szomszéd? El kéne cseréljük a kalapot a darálójétt. Ez es olyan kalap, hogy aki felteszi, az láthatatlan lesz. Bármerre, bárhova elmenyen, ha kalapban van, senki se látja.

Gondolkozott a szegén ember.

- Nem bánom, – azt mondja, s elcserélte a kalapot a darálójétt.

Egyik ment egyfelé, a másik másfelé.

Hát elig ment egy hanyításnyira a szegén ember, megbánta a dógot, de mi' csináljon?

Ahogy így menyen, szembetalálkozik újra egy embervel, egy jó nagy kankós* bot vót a kezibe.

- Jó napot, földi!
- Adjon isten! – azt mondja. Hova s merre?
- Hát én menyek – azt mondja, ország-világot bėjárok.
- Hát kend aval a nagy kalapjával?
- Hát – azt mondja, ez a kalap olyan, hogy aki felteszi, az láthatatlan lesz.
- Hát az a bot melyen?
- Ez a bot olyan, hogy csak azt kell mondani, hogy üssed, üssed, botocskám – azt mondja, akire megharagszunk. Aztán eljárja annak a nótáját.

Gondolkodik a nagykalapú ember, s azt mondja:

- Nem cserélné el ezt a kalapot aval a botval?
- Há dehogynem, nem bánom – azt mondja.

A szegén ember elcserélte a kalapot a botval. Fogta a botot a kezibe. Megvárta, hogy a nagykalapú ember jól elhaladjon, s egyszer azt mondja:

- No, te bot, most üssed, üssed, fussál utána, s addig üssed, míg a kalapot visszahozod!

Ment es a bot egy-kettőre. Egyhamar utolérte a nagykalapos embert.

- Ide a kalapot!
- Menj el, te bot! – azt mondja, hát én elcseréltelek!

- Nem baj – azt mondja, most a gazdám azt parancsolta, hogy ide vele!

Aztán elhúzta a nótáját úgy, hogy adta szívesen, csak megszabaduljon tőle.

A bot reaaasztotta a kalapot a végire, s visszafutott a szegén emberhez.

Feltette a szegén ember a kalapot, s azt mondja a botnak:

- Na, te bot! Egy jó hanyításra van egy ember, annál van egy daráló, most menjél utána – azt mondja, s azt es üssed, üssed, hozd vissza nekem!

Úgy es lett. A bot kopogott, egyhamar utánament, s mikor a darálós embernek a hátához ért, azt mondja:

- Állj meg, hej! Ide aval a darálóval!
- Menj el te bot, hát én elcseréltem a kalapétt! Ez az enyém!
- Adod, vaj nem adod?

Keresztül, hosszába, nyakát, fejit, hátát, ahogy érte, úgy de úgy elverte, hogy az ember letette, ahova érte, azt a darálót, csak futhasson el. A bot felragadta, s visszavitte a szegén embernek.

Így a szegén embernek lett kalapja, lett botja, lett darálója. Jaj, hogy örvendett, ...de má' közel vót haza es. Nemsokára hazért.

Hazamenyen, otthon má' erőst várták, me' éhesek vótak a gyermekek, s egy falás ennivalójik nem vót.

Azt mondja a szegén ember:

- Ne búsuljatok, lesz ennivaló, hoztam egy darálót.

Felcsattant az asszon, azt mondja:

- Mi a fenét csináljunk egy darálóval, lóg itt elég a falon meg a spájzban. Mi' csináljunk annyi darálóval?

- Na várjál csak asszon! – azt mondja, ez nem olyan daráló, gyere csak ide!

Letette a darálót az asztalra, s azt mondja a gyermekeinek:

- Üljetek csak körbe itt az asztalnál mind! Te es, feleségem, ide! Én es.

Mind kitátották a szájikat s várták, hogy most mi lesz.

Azt mondja az ember lassacskán:

- Darálj, darálj darálócskám!

Hát csak... dur, dur, dur... elkezdett a darálócska darálni. Hát a gyermekek azt se tudták örömben, egyik táncolt, a másik a tesvérít csókolta, a másik az apja nyakába szökött.

Há' hogyne, ...vót ott annyi ennivaló, ki vótak éhezve a gyermekek. Azt se tudták, hogy minek kapjanak. A tyúklábokot, vaj a tyúkfejet, vaj a combot, ...mit kapjanak el. Egy-egy kolbászt, húst, töltött káposztát, rétest, hát melyiket, ahogy érték, úgy ették. Mikor mindenki jóllakott, a maradékot esszeszedték, s el-tették. Nem es vót ott szegénység többet sohase annál a háznál.

Igen, de meghallotta ezt a Veres király, hogy a szegén embernek melyen darálója van. Gondolta magában, elmenyek én, s elve-szem azt a darálót. Szólt a katonáinak, hogy menjenek el, s ve-gyék el a szegén embertől a darálót.

A szegén ember ezt megtudta, kiállította a botot a kapuba, s azt mondja a botnak:

- Ha idegen ember jó, csak üssed, üssed botocskám!

Úgy es lett. Ahogy a katonák jöttek sorban, mindegyiket, a lábát csak kiütte alóla, s egymásra estek el. A végin má' a király jött.

Na aztán a szegén ember azt mondja:

- Elég lesz bot, nehogy baj legyen belőle!

Nem es ütötte a bot a királyt, hanem bément s azt mondja:

- Hallottam, te szegén 'ember, hogy van neked egy darálód, meg kéne nekem mutasd.
- Meg én, felséges királyom – azt mondja, még meg es vendégelem.

Bément a király, s a testőrei es leültek az asztalhoz. Elévette a szegén ember a darálót, s minnyá' szólott neki, hogy darálj, darálj, darálócskám. Darált es az olyan királynak való ételt, hogy olyant a király még sose ett. Mind a tíz ujját megszopta utána.

Na, de tudják-e, ahogy így esznek, ellegetnek, egyszer csak jó a postás, hozott egy levelet a királynak, olvassa a király, s úgy elburult az arca, mind a háromnapos esős üdő.

Azt mondja a szegén ember:

- Mi baj van, felséges királyom?
- Ó, te szegén ember – azt mondja, nem tudsz ezen segíteni. Amíg én itt vótam – azt mondja, ellenség tört bé az országomba.
- Hát azért egy cseppet se búsuljon, maradjon csak itt! Majd én elintézem.

A nagykalapot a fejibe nyomta, s a botot a kezibe vette s elindult a háborúba. Mikor odaért pont az ellenség elejibe a csatatér közepire, azt mondja a botjának:

- ...üssed, vágjad, botocskám!

Aztán a bot adta, kit előről, kit háturól. Úgy eszeverte őket, mint tiloláskor* a pozdorját az asszonyok. Hogy még hírmondónak se maradt egy se.

Na, amikor így készen vót, visszament a szegén ember, s jelenti a királynak:

- Na, felséges királyom – azt mondja, hazamehet, elintéztam az ellenséget.

A királynak örömben még a könnye es kicsordult.

- Jól van, szegén ember – azt mondja. Úgy es öreg vagyok, s utánam te leszel a király.

S ha hiszik, ha nem, a szegén ember gyermekeiből mind királygyermekek lettek akkor na...

Így, ha igaz vót, ha nem, én nem tudom. De az öreg király odaadta a királyságát a szegén embernek. Aztán odakötöztek a királyi palotába. S aztán a szegén ember házával hogy mi lett, nem tudom, me' nem vótam ot mostanában.

Ha arra járnak kendtek, akkor kérdezzék meg!

Me't én úgy láttam, mint most.

Itt a vége, fuss el véle!

37. *A varjú király* (MNK 569A*) Ismét egy tündérmese, amely Benedek Elek gyűjteménye nyomán került Fábiánné repertoárjába (MMMV III/1. 108-121. "A varjúkirály"). Forrása Merényi László sajtóvilági gyűjteménye (1862. II. 113-134. "A szegényember és a varjak királya"). A mesének Fábiánnéén kívül még 4 származéka ismert a magyar nyelvterület keleti feléből (Csanád-apáca, Bözöd. Rétközberencs, Hajdú-Bihar m.), amelyek mind őrzik Benedek Elek mintául szolgáló meséjének menetét. Ismerünk azonban hasonló menetéű meséket Mezőkovácsházáról és Tolmácsról, amelyek

a Magyar mese- és mondavilág előtt jelentek meg, attól tehát függetlenek, a mese nyilvánvalóan ismeretes Merényi, illetve Benedek Elek meséjétől függetlenül is a szóbeliségben.

Idevonható mesénkhez az alapítvány is (AaTh 569), a mindent járó malmocska meséje a maga 7 változatával. Ennek is közölte egy változatát Benedek Elek (MMMV II/1. 70-78. "A mindent járó malmocska"), ez azonban nem vált olyan népszerűvé a paraszti mesemondók körében, mint a varjúkirály.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 375. p.

38. A víz tündére

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, vót egyszer egy molnár s a felesége. Erőst boldogságban éltek ketten. Vót egy szép nagy malmik. Azon gazdálkodtak, örölgettek. Vót nekik állatjik es, szépen megvótak kettecskén. Csak az az egy bántotta, azétt siránkoztak, me' nem vót gyermekik.

De hallják-e, hogy hogy nem, egyszer csak a malomba senki se vitt őrletni. Az állatjaik elkezdtek pusztulni, s úgy leszegényedtek, hogy má' semmijik se vót. A szógákat el kellett kü'djék, csak egyetlen egy szógálót tartottak meg.

A szegén ember nem tudta mire vélni a dógot. Kesergett éjjelnappal, hogy meg vannak átkozva. Egy este es lefeküdt, nem tudott alunni, csak hánkolódott az ágyában. Azt mondja a feleséginek, hogy ő elmenyen a malomgátra, s egy kicsit ott körülnéz. Úgy es lett.

Elment ki s a malomgátnál leült. Akkor es ott siránkozik magában, hogy mit vétett ő a jó istennek, hogy ennyire bünteti a jó isten. S egyszer csak, ahogy így gondolkozik, egy hangot hallott, de nem látott senkit se. Azt mondja a hang:

- Te szegén ember! Segítek én a bajodon. Gazdagabb leszel, mind amelyen vótál, csak add nekem azt a lelkes állatot, ami neked most nincsen otthon!

Gondolja magában a szegén ember, ...mi nincs nekem. Lehet egy kutyám megkölykedzik, vaj egy macskám, ...vaj mi lehet?

- Jól van, én nem bánom, legyen úgy! – azt mondja.

Hát ebben maradott a dolog. A szegén ember megvigasztalódott s elindult hazafelé. De még haza se ért, csak a kertek végibe, a szógáló fut vele szembe.

- Jöjjön molnár uram! – azt mondja, me't a feleséginek olyan szép fia született, hogy az életben elyent nem láttam!

Jaj, szegén ember felkapcsolta a kezit a fejire, s úgy futott vissza arra a helyre, a malomgáthoz. Kiabálta:

- Gyere elé, te rossz lélek, te szellem – azt mondja, aki elvette a gyermekemet! Ezt kérted te tőlem – azt mondja, ami nem vót, s most van!

De nem jelentkezett ott senki se. Na a szegén ember hazament, s azt mondja a felesége neki:

- Há' hol vagy te ilyen sokáig? – azt mondja, hogy várlak. Megszületett egy szép fiunk, s nem hogy örvendenél, hanem nem akarsz hazajőni. Hát te métt sírsz? Örömedben vaj bánatodban?

A szegén ember elmondta a feleséginek, hogy mi történt vele. Ott egymás nyakába borultak mind a ketten s sírtak. Megvót egy hét múlva a keresztelő, de az nem keresztelő vót, hanem olyan vót, min'ha temetés lett vóna. Ott mindenki szomorú vót. Hogy most mi lesz a gyermekvel, ha felnő. Mikor viszi el az a valaki, mer' azt nem tudták, hogy kicsoda.

Na, telt-múlt az üdő, a szegén ember s az asszon es úgy ügyelt a gyermekire, mind a szeme világára. A malomgát felé soha nem eresztették. S mikor nagyobbacska lett, meg es mondták neki, hogy oda nem szabad menni, me't ott elviszi a szellem, vaj a vízi tündér. Nem es ment arra a gyermek. Még azt a helyet es kerülte.

De úgy meggazdagodtak a molnár s a molnárné, hogy még olyan gazda a faluban senki se vót. Mint hogyha csak dőlt vóna a pénz. Ha egyet letettek, ...egy forintot, másnapra kettő lett. Hogyha egy állatot valamit vásároltak, mire kimentek az istállóba, ott má' kettő vót.

Na jól van... Telt, múlt az üdő, kijárta a gyermek az iskalát, s olyan okos lett hallják-e, hogy odaadták egy erdészmasterhez, hogy legyen erdész. Az erdész annyira megszerette, me' ügyes vót, okos vót, hogy... az erdésznek vót egy leánya, s azt a le-génnek feleségül adta.

Meglett a lakadalom, s az erdész egy olyan szép házat csináltatott nekik, a vejinek s a leányának, hogy olyan a környéken nem igen vót.

Na telt, múlt az üdó, a fiatalemberke járogatott az erdőbe vadászni, s egyszer amint vadászott, meglátott egy erőst szép szarvast. Úzóbe vette a nyilával, úzte egy darabig, úzte s utána úgy eltűnt a szeme elől, min'ha ott se lett vóna. Nem hatta nyugunni.

Másnap újra kiment, újra az a szarvas csak min'ha csalogatta vóna. A fiatalemberke csak ment utána. Ez így tartott három-négy nap.

Egyszer azt mondja a felesége neki:

- Hova jársz te minden nap, se nem eszel, se nem iszol, csak örökkét azt az erdőt őrzöd!
- Hallod-e édes feleségem, olyan szép szarvast láttam az erdőben, hogy olyant még sose, mióta vadászni járok.
- ...ügyelj – azt mondja, me' apádék megmondták, hogy a malomgát felé ne menjél! Nehogy ott neked valami bajod legyen!

Azt mondja:

- Én nem menyek arra, ...én csak az erdőben nyilazok.

Nahát megint elment másnap. Azt mondja a feleségének:

- Tarisnyáljál fel ingemet, me' ma újra elmenyek az erdőbe, s meglátom hátha nyílhegyire tudom kapni azt a szarvast.

Úgy es lett. Elment a fiatalemberke, s addig úzte a szarvast, hogy lelőtte. Na... ha lelőtte, gondolta magában, meg es nyúzza. Neki-fogott s megnyúzta. De ahogy megnyúzta a szarvast, há' úgy eszevérezte a kezit, késit, magát. Azt mondja, ő elmenyen a folyóhoz, s ott megmosdik. Leszúrta a késit a folyó mellé, s a kalapját reatette. S a tarisnyáját melléje letette. S lehajolt, hogy megmossa a két kezit. De mikor a két kezit belémártotta a vízbe, a vízből csak két kar a nyaka köré fonódott, s őt beléhúzta a vízbe. S úgy elmerítette, min'ha ott se lett vóna.

Várja a felesége otthon, este lett vacsorával. Fut az apósáékni, nincs-e ott az ura?

Azt mondják, oda se járt.

Hamar fut az erdő felé, fut a malomgáthoz, hogy nem ott történt-e valami baja? Ahogy keresi, hát egyszer látja, hogy valami gúnya

oda le van rakva. Menyen oda, s megüsmerte az urának a kalapját, tarisnyáját, kísit.

- Jaj, jaj, istenem! – azt mondja, most békövetkezett az, amit apósom mondogatott!
- Futott a víz partján, lefelé-felfelé, ...kiabált.
- Add vissza az uramot víz tündére!

De a víz az olyan csendes vót, min'ha semmi se történt vóna. Addig futkosott az asszonka, hogy lehet má' é'féle es vót, a fáradságtól ott eszreesett a víz partján s elaludt.

Hát egyszer azt látta álmában, hogy nem messze van egy kunyhó, s abba a kunyhóban lakik egy öregasszon. S ahhoz az öregasszonhoz ő menjen el, mé't az öregasszon az sok mindent tudna mondani.

Felebred a menyecske, s úgy, ahogy látta álmában, úgy elindult a kunyhó felé. Nem es sokáig kellett menjen, mire virradott, akkorára megkapta* a kunyhót. Békopogtatott, s nagy sírva elpana-szolta a baját az öregasszonnak.

- Jól van édes leánkám – azt mondja az öregasszon, várd meg a hódtótét,* s mikor hódtóte lesz, menj ki arra a helyre, ahol az uradnak megkaptad a holmiját, s ülj le oda a víz széjire! Adok neked egy fősüt, s aval a nagy hajadot fésülgedd!
- azt mondja.

Elig várta a menyecske, hogy hódtó'te legyen. Elment oda a víz partjára s leült. S a nagy haját kibontotta, s elkezdte fésülgetni a fésüvel. S hát halljanak csudát, a víz csak fórní kezdett, mind amikor az ember vizet forral, s csak forrt a víz, s az ura kidugta a fejít a vizből. Nagy könnyes szemvel a feleségire nézett, de egy szót se szólott. Oda akart ugrani a felesége, de eltűnt... akkor, a víz esszecsapódott a feje felett, hogy az rettenetes.

Na elment a menyecske, s elmondta az öregasszonnak.

Azt mondja az öregasszon:

- Hónap este – azt mondja, vigyél el egy rokkát, s ott fonjál!

Úgy es lett. Elig várta a menyecske, hogy má' este legyen. Elvitte ki a rokkát,* leült oda abba a helybe, s ott elkezdett fonogatni nagy szomorán. S hát ahogy fonogat, megint forr a víz rettenetesen, s az ura kiemelkedett derekig. De akkor se tudtak szólni egyik a másnak egy szót se.

Mikor az eltőt, újra elment a menyecske, elmondta az öregasszonynak ezt a dógot. Az öregasszon adott egy furulyát, azt mondja:

- Menjél édes leánkám... most a harmadik este – azt mondja, s evvel a furulyával furulyáljál egy erőst szép szomorú nótát! Majd meglátod, utána mi lesz.

Úgy es lett. A menyecske elvette a furulyát, s kiült oda abba a helyre, ahol szokott ülni. Egyszer csak hódtöte lett. Forrni kezdett a víz. Oda es ugrott a menyecske s megölelte az urát.

De hallják-e, akkora vihar kerekedett, hogy az urát egyik partra a víznek vette, s az asszont a másikra, s mind a kettő récéjé* változott. Hát ott elkezdtek úszkálni a parton, de egyik se üsmerte meg a másikat.

Úgy ahogy úszkáltak, úszkáltak, egyszer csak megint egy nagy vihar lett, s újra visszaváltoztatta emberré őket, de úgy elhanyította egymástól, hogy még színyit se látta egyik a másiknak.

Na... az emberke béállott egy kanásznak, örözte egy gazdának a disznyóját, az asszon meg szakácsnének állott. S egyik főzögetett, s a másik örözte a disznyókot a víznek egyik partján, s a másik a másik partján.

Hát ahogy örözte a disznyókot, ez mindennap kihajtotta legelni a disznyókot, az asszon meg a házigazdájának minden nap vitte a mezőre az ebédet.

Hát ahogy viszi az ebédet, viszi, ...látja, hogy jó arrafelé, mé' jó nagy fű vót, ...hajtogatja egy disznyópásztor örökkét arra a disznyóit legelni.

Azt mondja a menyecske a házigazdájának, hogy mér' engedi meg, hogy ez az idegen ember a disznyóival lelegeltesse a füvet?

- Hadd el, fiam! – azt mondja. Ez idegen lehet, nem tudja, hogy itt nem szabad, ezen a területen legeltetni másnak a jószágját.

Odament az asszon, s üsmeretséget kötött vele. Leültek beszélgetni, ...úgy ahogy beszélgetnek, beszélgetnek, egyszer elkezd az asszon mondani, hogy honnat s merről jött, azt mondja:

- ...me' látom, hogy nem idevalósi.

Azt mondja az emberke:

- Nem es vagyok – azt mondja. Én elpanaszolom a bánatomot, hogy jartam, melyen az én sorsom.

S elkezdte az emberke mondani születésitől, hogy ő hogy született, s a víz tündére elrabolta. Elkérte az apjától még születésekor, s hogy a feleségitől hogy elválasztotta.

S ahogy ezeket mondta, a feleséginek örökké csak nyílt ki jobban a szeme, s nyílt ki jobban a szeme s az urára rejaüsmert.

- Én vagyok – azt mondja, a te hites feleséged, édes, kedves uram! – mondja. S ott egymás nyakába borultak, s megcsóolták egyik a más.
- S aztán elmentek oda az ő gazdájához, a menyecskének a gazdájához, s elmondták ezt a dógot, s az embernek a gazdájához, akinek őrzötte a disznyóit, s aztán hazamentek. De az öregek má' meg vótak halva. Az asszonnak es a szülei s az embernek es a szülei.

Aztán utána sok gyermekik született s boldogan éltek, amíg meg nem hótak.

Aki nem hiszi, az kérdezze meg őket!

38. *A víz tündére.*

Ismeretlen típusú tündérmese. Közvetlen vagy közvetett forrása valószínűleg ponyva füzet vagy idegenből magyarra

fordított meséskönyv. A mesének a magyarban változata nincsen.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 375. p.

39. Békakirályfi

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király, s annak a királynak vót egy erőst szép leánya. Olyan szép vót, hogy az tudják-e, a napra lehetett nézni, de rea nem.

Szerette es a király a leányát úgy, hogy annál jobban má' senki se szeretheti a gyermekit. Szeretett a királykisasszon labdázni es, az vót minden gyönyörúsége, ahogy labdázgathatott.

Hát egyszer, ahogy labdázgat a kertben, hogy hogy nem, véletlenül a labdáját beléejtette a kútba.

Keservesen nézett a kútba belé, hogy most hogy vegye ki a labdáját. S egyszer csak megszólalt valaki:

- Hogyha megigíred, hogy aranyos kis tángyérkádból megetetsz, poharadból megitatsz, s az ágyodba beléfektetsz, akkor visszaadom a labdádót.

Mivel, hogy a királykisasszon nagyon szerette a labdáját, hát azt mondja:

- Jó, ...megigírek mindent, csak add ide a labdámot!

Ekkor tudják-e? ...egy rettenetes csúf béka a kútból csak kiugrott. De az olyan csúf vót, hogy én még sose láttam. Csúf nagy szemei vótak, nagy lábai, rettentő nagy szőrös vót. Pedig a békák nem szoktak szőrösök lenni. Hát odaadta a királykisasszonnak a labdát, a királykisasszon elragadta, s min'ha ott se lett volna, futott hazafelé, ...a királyi palota felé. De a béka es utána.

A királykisasszon hazament s az ajtót bévágta. De a béka es ment utána, s a testőrök nem akarták béereszteni.

Mit keres itt ez a csúf béka? De ő keresztül szökött a lábik között, s az ajtót elkezdte kaparni.

Eppe' akkor ebédelt a király, a királyné s mellette a legszebb leányik. Kinyitják az ajtót, s hát a béka beszökött.

Azt mondja a király:

- Mit jelent ez? ...leányom, mit keres itt ez a béka?

Akkor a leánya elmondta, hogy hogy és mint történt a kertben, hogy beléejtette a labdáját a kútba, s ez a béka visszaadta, ...de melyen feltétellel...

Azt mondja a király:

- Ide figyelj, édes leányom, amit megígírtél, azt meg es kell tartani. Ha te megígírted, hogy megetted a tányérodból azt a békát, megitatod a poharadból, s az ágyodba fekteted, akkor tedd csak meg!

Hát ha akart, ha nem, a királykisasszon felvette a békát, s odaültette maga mellé, s a tányérből megetette, a poharából megította, s elvezette a hálósobájába. Gyertyát gyújtott neki, s lefektette a békát az ágyába. S hallják-e, egyszer csak a királykisasszon mennyen bé, s hát nem vót ott többet béka, hanem egy olyan szép királyfi feküdt az ágyban, hogy olyant még sose láttam. Rettenetes szép vót.

Azt mondja a királykisasszon:

- Hát az elébb egy csúf békát fektettem, hát hogy került ide ez a királyfi?

Azt mondja a békakirályfi:

- Én vótam, csak egy gonosz varázsló elvarázsolt, s azt az átkot mondta reám, hogy addig béka képiben járjak, amíg egy királykisasszon meg nem szabadít, az ágyába nem fektet, s a poharából nem itat, s a tányérxéből nem etet. S te megmentettél ingemet.

Megfogta a kezit a királykisasszon a békakirályfinak, s odavezette az apja elejibe, elmondta, hogy és mint történt.

Az öreg király reaadta, az áldását rejik adta, s akkora lakadalmat csaptak, hallják-e? ...hogy innetőtől odáig szólt a zene.

S én es ott vótam, s még kendtek es.

Hallják-e, aztán ott ami vót, olyant még sose láttam.

Aki nem hiszi, az járjon utána!

Hónap legyen a békakirály s a királykisasszon a kendtek vendégje!

Itt a vége, fuss el véle!

39. *Békakirályfi*. (AaTh 440)
Ez a mese a Grimm-gyűjteményből származik (No. 1.).
13 magyar változatát tartjuk számon, köztük két ponyvaszöveget is. Egyes változatokban a béka dalban kér embernek való ételt, italt és leányt. Fábiánné, miután gyermekeknek mesél, az ágyra való utalást "félreérti".

A Grimm-mese befejező epizódja, amelyben lepattant a hű szolga szívéből a vasabroncs, amelyet akkor veretett oda, mikor urát elvarázsolták, Fábiánné meséjéből hiányzik. Valóban az egyszerű hármas motívumból álló tündérmese így is kerek.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 375. p.

40. A szegén ember és a tűz

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. S azoknak annyi gyermekik vót, mint kő az úton, ... még egyvel több.

Eróst szegények vótak, hol vót amit egyenek, hol nem vót. De még tüzet se tudtak tenni,* me' még gyufájik se vót.

A szegén ember elvett reggel egy fazakat s szomszédról szomszédra járogatott, hogy hol kap paraszat, hogy tüzet tudjanak tenni. De olyan irigyek vótak a szomszédok, hogy immá' paraszat se adtak nekik. Egy reggel heába ment az ember egyik szomszédból ki, a másikba bé, nem adtak neki paraszat.

Megkeseredett szegén ember, s elvette a baltáját s elindult az erdőbe, hogy fát vágjon. S hát ahogy odaér az erdőbe, látja, hogy egy világosság van. Menyen közelebb... s há' füst.

Gondolta magában... na itt tüzel valaki. Hamar hatta a baltáját, letette s hazafutott, elvette a fazakját s elment oda.

Mikor odaért a tűzhöz, hát a tűz mellett ott ült egy ősz öregember. Köszön neki a szegén ember:

- Jó napot, bácsi!
- Adjon isten édes fiam! – azt mondja. Hát téged mi szél hozott erre?
- Jaj – azt mondja, én olyan szegén vagyok, hogy még gyufám sincs, amivel tüzet tegyek. Ha adna nekem egy kicsi paraszat megköszönném én azt.
- Itt van fiam... tegyél annyit, amennyit csak akarsz!

A szegén ember meg es rakta a fazakját, s nagy örömmel vitte haza. Otthon azt mondja a feleséginek:

- Na itt van egy nagy fazakval! – azt mondja. Erre most ügyelj! Tegyéél belőle tüzet!... s a többbit takard bé ...s tedd, hogy legyen estére s reggelre es! Tartson az a tűz, ne kelljen örökké menni a szomszédba!

Jól van. Úgy es tett az asszon, megrakta a tüzet, s a többbit letakarta s bédugta az ágy alá.

Na a szegén ember..., akkor má’ este lett, há’ megvacsoráztak, lefeküdtek. Reggel akarnak tüzet tenni, s hát hallják-e? ...a fazakban nem parázs vót, hanem az teli vót pénzvel. Meg es örvendett a szegén ember, hogy most lesz evvel a pénzvel, amit vegyen.

Bé es vásárolt ő marhákot, szép ruhát a gyermekeinek, ennivalót s még egy szép házat es.

Lakott mellette egy nagygazda ember, s azt mondja az a nagygazda ember:

- Honnat vót neked ennyi pénzed, hogy te ennyi mindent vásároltál? Biztoson úgy loptad. Feljelentlek – azt mondja.

A szegén ember elmondta úgy, ahogy vót, hogy neki. egy ősz öregember adta a parazsat egy fazakban, s abból tüzet tettek s a többbit letakarták, hogy legyen másnapra. S mikor kitakarták, hát nem parázs vót benne, hanem pénz.

Na, gondolta magában a szomszéd ember, a nagygazda ember: elmenyek én es. De azt mondja:

- De bolond vótál! Ha erről vót szó, akkor mé’ nem vittél egy nagyobb fazakat?

Viszek én egy nagy üstöt, hogy minél többet hozzak. ...el es vitte arra a helyre, ahol az öregember vót. Mikor odaér, mondja az öregembernek:

- Kéne adjon nekem egy kicsi parázst!

Az öregember átlátott a szitán. Minnyá’ tudta, hogy miről van itt szó.

- Ott van – mondja – szedjél, amennyi kell!

Szedett es a nagygazda ember. Úgy telirakta az üstjét, hogy elig bírta haza. Otthon hamar letakarta s bédugta az ágy alá. Még alunni se tudott, hogy reggelre neki mennyi pénze lesz!

Reggel, amikor kezdett világosodni, hamar bébútt az ágy alá, húzza ki a nagy üstöt, kitakarja, s hát halljanak ide, hogy mi vót benne, ...mind teli vót kégyóval s békákval. Azok a csúf szörnyetegek... egyik jobban szökött ki a nagy üstből, mind a másik.

Úgy megejedett az ember, de még a felesége es. Leugrott az ágyból, kifuttak a házból, s azok szerte-széjjel mászkáltak, azok a csúf szörnyetegek. ...úgy elkergették az embert s az asszont ezek a csúf szörnyetegek, hogy még a faluba se mertek visszamenni, nemhogy a házba.

S a szegén ember s a gyermekei még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Hogy igaz vót-e, vaj nem, azt én nem tudom...

... ha arra járok, akkor megtudom.

40. *A szegén ember és a tűz.* Az arannyá vált parázs meséjének (AaTh 751B*) ez a változata szintén Benedek Elek gyűjteményéből való (MMMV V/1. 156-158. 31. "A parázs"), aki viszont Kálmány Lajos Tizsaszentmiklóson gyűjtött meséjét dolgozta fel (Szeged Népe II. 152. 35. "Az ősz ember parazsa"). Benedek Elekről tudjuk, hogy meséit demitizálta, a "csodás" elemeket kiemelte környezetük-

ből, ésszerűsítette, esetleg ki is hagyta. (Lengyel Dénes, 1974.) Fábiánénak ebben a meséjében ellenkező tendenciát tapasztalunk: a gazdag ember parazsa nem egyszerűen pernyévé válik, mint Benedek, illetve Kálmány meséjében, hanem kígyóvá, békává, amelyek világgá úzik a gazdag embert és feleségét.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 375. p.

41. Bocskorbén királyfi

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy ember s egy asszon. De azok olyan fősvények vótak, hogy senkinek egy falást istennébe* nem adtak, inkább a szemit szúrták vóna ki, min' hogy egy falást adjanak. Hát hallják-e, egyszer abba a faluba katonákat kovártélyoztak bé*.

Ehez a házhoz es került két katona. Mikor odarendelték őket, azt mondják a katonák:

- Nem adnának-e valami vacsorát nekünk, jó emberek? Három napja menetelünk, megéheztünk.
- Jaj, édes gyermekeim, nincsen nekünk, amit együnk! Mü es hol eszünk, hol nem eszünk.

De látták a katonák, hogy az ódalkamarában a sonkák s a szalonnák csak úgy fityegtek* le. Észrevette ezt az asszon, bé es tette az ajtót, hogy a katonák ne leskődjenek.

Na... szalmát vittek bé, lefeküdtek a katonák, de nem tudtak az étlenség miatt alunni.

Erre várt az asszon es, s a házigazda. Esszesuttogott ott az urával, s azt mondja az urának:

- Eddig a katonák elaludtak, s most – azt mondja, van egy ludam, s én azt levágom.

Le es vágta a ludat, de a katonák fél szemvel lesték. Megpucolta az asszon, s odatette főzni. S megrakta a tüzet, s akkor ó es lefeküdt. Hát ahogy lefeküdt, közbe-közben felköt, megrakta a tüzet, s egy jó hosszú fakalánval megkevergette az ételt, hogy főjjon.

Mikor úgy hajnal felé imán meg vót főve az a lúdhús, az asszon megint felköt, megkevergette jól, visszafeküdt s vissza es aludt.*

Azt mondja egyik katona a másiknak:

- Hallod-e te! Én azt a ludat ellopom.
- Há' hogy lopnád el?
- Na meglátod, hogy én ellopom!

Alattomban fel es köt, s a ludat fakalánval kihúzta a fazakból, s belédugta a hátizsákjába. Visszafekszik, azt mondja a barátjának, hogy

- ... na immá' el van lopva a lúd.
- De felkel az asszon, s megkevergeti, ...akkor észreveszi s mi lesz velünk?
- Tiszta igazad van – azt mondja. Valamit belé kéne tegyünk a fazakba.
- Hát tudod mit? – azt mondja. Ott van az embernek az ágy alatt a bocskora* s azt belétegyük.

Ki es húzta az ágy alól a bocskorát s belétette a fazakba. Ezt jól tette, me't az asszon minnyá' felköt, hogy újra megkevergesse a ludat. Felkel, megrakja a tüzet, s elkezd kevergetni.

Visszafekszik s azt mondja az ura neki:

- Hát még mind nem főtt meg az a lúd? Hát te meddig kevergeted? Egész éjen főzöd?
- Jaj, hallja-e! – azt mondja az asszon ...én nem tudom, de ez most még százszor keményebb, mind amelyen vót, s erőst kék a hasa, ahogy felduvadott* a fazakban.

Jól van... ez így eltöt.

Egyszer azt mondják a katonák, ...esszesuttogóztak, hogy jó lesz mű felkeljünk, amíg észre nem veszik.

Fel es kelnek s azt mondja a házigazda: .

- Hát mi van vitéz urak, aludjanak még, még nincs kivirradva!

- Jaj, muszáj nekünk menni – azt mondják, me't az éjen nagy baj történt.
- Há miféle baj?
- Hát... – azt mondja, kendtek nem es tudják, de mü lehallgattuk, hogy nagy dolog történt az országban.
- Há' mi... miféle dolog?
- Hát bétört Bocskorbén király, s kiúzta az országból Ludamén császárt. S menyünk – azt mondja, hogy megverjük.
- Há' csak így kendtek ketten?
- Elintézzük mü ketten es – azt mondja, ...ne féljenek! Csak kiérjünk a faluból. Leülünk a faluvégire, s ott aztán elintézzük.
- Hát jól van ...- azt mondja az ember. Há' ...ha olyan vitézek, hát...!

Na esszeszedték magikot, kezét fogtak, elbúcsúztak, megköszönték a szállást s elmentek.

Azt mondja az ember, hogy most immá' ne feküdjünk vissza, keljünk fel, megetetünk. ...s fel es kelnek, s keresi az ember a bocskorát, nincs sohútt se.

- Hallod-e te asszon? – azt mondja. ...én az este idettem vót a bocskoromot, hol van?
- Hát én nem tudom ...ahova tette, ott van... vegye el!

De nem vót ott. Kiment az asszon fejni, s az ember felhúzott egy rossz bocskort, me' a másikat nem kapta meg, s kiment ő es, s megetettek. S mikor készen vannak, azt mondja:

- Na most immá' tedd elé azt a ludat, hogy együnk!

... az asszon odamenyen, s a fakalánval húzza ki a ludat, de ott imá' nem a lúd vót, hanem a bocskor.

- Jaj, te, te, te, te, ...a panciussát! – azt mondja. Látod-e, ezért mondták, hogy Bocskorbén király kiúzta az országból a Ludamén császárt. S megmondták, hogy menyünk, hogy meg-együnk... hogy tönkretegyük, ...kitekerjük a nyakát. Mindent mondtak s nem érte fel az eszünk. Te, te, te... most mehetek én utána.

Na há', de ezt a dógot ők nem merték elmondani senkinek se, me'szégyellték, ...hogya kikacagják. Mer' csak azért fordult elé ez, me't erőst fősvények vótak.

A katonáknak adtak vóna vacsorát, azok se csináltak vóna így. Ezen tanoltak s többet fősvények nem lettek.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

41. *Bocskorbén királyfi.*
Bocskorondi király és Ludamenti király (AaTh 1544A *) meséjének ez a változata a szóbeliségből való s magán viseli Fábiánné mesemondó erényeinek számos vonását: a nemzetközi vándortéma hibátlanul van elhelyezve bukovinai székely környezetben, a fukar idős házaspár, akik éjjel főzik meg a ludat, hogy a kiéhezett katonáknak ne kelljen adniok belőle, joggal bünhődik és jár csúfuloktalan fukarságáért. Az asszony, aki éjszaka felkel megkeverni a ludat, s kelletlen válasza, mikor férje az eltűnt bocskort keresi, nyilvánvalóvá teszi, hogy voltaképpen ő az értelmi szerző, s az olvasó együttérez nemcsak a tréfás-

kedvű éhes katonákkal, hanem a póruljárt férjjel is.

A tréfás mesének, trufának, obsitos történetnek két verziója van: egyik szerint a katonák a padláson levő hájat lopják el, s mikor búcsúzkodnak, ezt mondák: hály, hály el kell menni..., a másikban Fábiánné meséjéhez hasonlóan a bocskor és a lúd kicserélésére céloznak. A két verzió összesen 7 válytozata ismert a magyar nyelvterület keleti feléből. Jellemzőnek tartjuk, hogy a nemzetközi katalógus a mesének a magyaron kívül még orosz és finn változatairól tud.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 375. p.

42. A három együgyű leán

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy jómódú nagygazda özvegyasszon, s annak vót három erőst szép leánya.

Olyan szépek vótak, tudják-e, hogy a napra lehetett nézni, de rejik nem. De a' vót a baj, hogy mindegyiknek vót egy kicsi hibája. Az egyik egy kicsit pösze vót. Annak régebb úgy mondták, hogy csepünyelvű*. A másik, egy kicsit rövidlátó vót. Annak régebb úgy mondták, hogy tyúkszemű*. A harmadik meg örökké kacagott. Ha kellett es, ha nem es, csak hi-hi-hi, he-he-he, ha-ha-ha. Örökké kacagott.

Búsult es ezétt az anyjik eleget, hogy kihez tudja férjhez adni. Me't a faluban mindenki üsmerte a leányokat. ...s egy legén se került, aki feleségül kérte vóna őket.

De halljátok-e, hogy hogy nem, a faluba a bíróhoz jött egy kanászlegén. S az még nem tudta, hogy ezek a leányok melyenyek.

Há' minden reggel hajtotta a disznyókot ki... s az asszon egyszer kiállott a kapuba s azt mondja a legénnek:

- Hallod-e édes fiam, én hallottam, hogy te árva legén vagy, s én erőst sajnálom az eilyen árva legényeket, mind amelyen te vagy. Én ide az ablakba minden reggel kiteszek egy pohár pálinkát s te azt idd meg!
- Jól van – azt mondja a legén. Örvendett neki, s úgy es lett.

Minden reggel, mikor hajtotta a disznyókot, ott vót az ablakban a pálinka. Csak megitta a legén s nagy füttyörészve továbbhajtotta a disznyókot. Mikor ennek egy hete vót, kettő, ...megint kiállott az asszon, s azt mondja:

- Hallod-e, édes fiam, el kéne gyere te nálunk guzsalyasba, me' van nekem három erőst szép leányom, s amelyik megtetszik, azt feleségül vehetnéd. Nem kéne te örözd akkor a disznyókot. Te lennél ott a gazda – azt mondja. Reád íratnék én mindenfélét.

Tetszett es a legénnek a beszéd, megírte, hogy következő szombaton este elmenyen guzsalyasba. Várták es a leányok azt az üdőt, de még az asszon sokkal jobban.

Tő'tött káposztát főzött s sütemént sütött, bort s pálinkát hozatott, s a leányait erőst szépen felő'töztette ...teveször rokolyába, egyingbe, lábiba. ...s bévitt egy hosszú bikfa padot, s oda sorban reaültette ő'köt. Azt mondja:

- Itt üljetek nē, de nekem meg ne mozduljatok, me' megnyuvasztlak*! Se meg ne szólaljatok – azt mondja –, hogy meg ne tudja a legén, hogy hát tü melyenyek vattok!

Meg es ígérték a leányok, hogy nem szólnak egy árva szót se.

Egyszer csak jó a legén, koppant, bējő, köszön s a kucsumáját letette az ágyra. S ahogy beszélgetnek, beszélgetnek, de csak az asszon beszélgetett, me't a leányok meg se mertek szólalni.

De előbb elfelejtettem azt mondani, hogy az asszon letett az ajtó sorkához egy tőt,* s azt mondja a rövidlátónak:

- Nezd csak oda édes leánkám! Ide leteszek egy tőt, s ha idejő a legén, akkor te menjél oda s vedd fel!
Mondjad azt, hogy nezze csak anyóka, melyen setét van, lámpás világ..., s azt mondják, hogy én tyúkszemű vagyok, s még es itt megkaptam ezt a tőt...

Na úgy es lett a dolog, ahogy megbeszéltek.

Letette az asszon a tőt oda, s a leányok ültek. S mondom... a legénvel beszélgetett az asszon. Eszibe jutott a leánnak, hogy ő a tőt ott fel kell vegye. Felugrott a padról, s odamenyen az ajtó sorkához, azt mondja:

- Jaj anyóka, nezze csak, ebben a setétben én itt megkaptam az ajtósarkánál... itt van ez a tőt!
- Jól van édes leánkám... Látod-e, azt mondják, hogy te rövidlátó vagy, ...tyúkszemű. Vidd a helyire!

De amikor megfordult a leán, ...meglátta, hogy a vetett ágyon kucorog valami. Nem vette észre, amikor a legén a kucsumáját odatette. S azt hitte, hogy oda a macska kucorodott fel. Oda es ugrott, s a tenyerivel hirtelen leütte. Azt mondja:

- ... kácc* le, te szégyentelen!

Erre... amelyik leán örökké kacagott, az úgy elkezdett kacagni, hogy azt se tudta, mi' csináljon, ...csak kacagott s kacagott.

Megszólalt a harmadik leán, amelyik csepünyelvű vót, azt mondja:

- Láttatok-e? ...én egy tót te tótam, ...mott én megyet fér'hez.

Hát erre a legén nem tudta, hogy ő hova került, melyen leányokhoz. Megszégyellte magát, s úgy kiugrott az ajtón, hogy többet vissza se nézett. ...min'ha puskából lőtték vóna ki.

Aztá' szegén asszon, hogy hogy adta fér'hez a leányait, azt én nem tudom, de ez olyan igaz vót, mind ahogy ma csütörtök...

... úgy láttam, mint most.

42. *A három együgyű leán.* Két leányoktató mese összekapcsolása (AaTh 1457, AaTh 1456), vagyis a mesemondó a három selyp leány mese keretébe helyezi el a vak menyasszony, illetve a tyúkszemű leány epizódját. A három selyp leány meséjének 11 változata ismert az egész magyar nyelvterületről, a tyúkszemű leány meséjének 5 változatát ismerjük, ezek közül 2 bukovinai székely telepese mesemondótól való [1. Dégh Linda, 1955., 1960. II. (UMNGy. IX.) 260. 92. "A vak

leány". Elm.: Sebestyén Geczi Lajosné, 2. Penavin Olga 1971. (UMNGy. XVI.) 548-549. 174. "A rövidlátó leány" Elm.: Nagy Márton, Hertelendyfalva]. Fábri-ánné változata a logikus, de eddig nem tapasztalt kombináción kívül jó székely paraszti életképet ad, s értékes, ritkán előforduló táj szavakat tartalmaz: tyúkszemű, csepünyelvű, teveszór rokolya stb., láthatólag a jeles mesemondónak ez iránt is van érzéke.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 376. p.

43. A tyúkocska

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy tyúkocska. S az a tyúkocska ahogy kaparászott a ház töviben, véletlenül a fejire esett egy kavics. Elkezdett kotkodácsolni:

- Jégszakadás, földindulás, a fejemen egy koppanás. Szaladj te es, pajtás!

Futott, futott a tyúkocska, s találkozott a kakaskával. Azt mondja a kakaska:

- Hová futsz, tyúkocska?
- Jégszakadás, földindulás, a fejemen egy koppanás. Szaladj te es, pajtás!

Akkor szaladott a kakaska es. Ketten futtak, futtak, ahogyan csak tudtak.

Találkoztak a nyulacskával. Azt mondja a nyulacska:

- Hová, hová, jó barátok?
- Kérdezd meg a tyúkocskát!

Elkezdi a tyúkocska:

- Jégszakadás, földindulás, a fejemen egy koppanás. Szaladj te es, pajtás!

Futtak mind a hármon.

- Ahogy futtak, találkoztak egy őzikevel.

Azt mondja az őzike:

- Hova futtok, jóbarátok?
- Kérdezd meg a tyúkocskát!

Elkezdi a tyúkocska:

- Jégszakadás, földindulás, a fejemen egy koppanás. Szaladj te es, pajtás!

S szaladott az őzike es. Ahogy így futnak, szaladnak, találkoztak a farkasval. Azt mondja a farkas:

- Hova szaladtok jóbarátok?
- Kérdezd meg a tyúkocskát!

Elkezdte a tyúkocskát, hogy:

- Égszakadás, földindulás, a fejemen egy koppanás. Szaladj te es pajtás!

Szaladott akkor a farkas es. Ahogy szaladnak, találkoztak egy rókaival. Azt mondja a róka:

- Hová szaladtok jó barátok?
- Kérdezd meg a tyúkocskát!

Azt mondja a tyúkocskát:

- Jégszakadás, földindulás, a fejemen egy koppanás. Szaladj te es, pajtás!

Szaladott a róka es. Hát ahogy így szaladnak, futnak, béértek egy erdőbe, s ott vót egy nagy-nagy farkasverem. S ezt ők a nagy futásban nem vették észre. S ahogy futtak, sorban... supp, supp, ...mind beléfuttak a gödörbe, beléestek. Na, ha beléestek, akkor benne es maradtak. Nem tudtak onnat kijőni. ...nahát éhesek lettek. Nem vót, amit egyenek.

Azt mondja a farkas:

- Tudok én egy éneket, elénekelem.

Azt mondják a többiek:

- Hát énekeljed!

Elkezdte a farkas énekelni:

- Farkas-barkas jaj de szép, róka-hóka az is szép, özöm-bözöm az is szép. Nyulam-bulam az is szép. Kakas-bakas az is szép. Tyúkom-bukom, jaj de rút!

S megragadták a tyúkocskát, széttépték s megették. De még a fél fogukra se vót elég.

... úgy reszketett a sarokban a kakaska, hogy most rea következik a sor. El es kezdte a farkas minnyá':

- Farkas-barkas jaj de szép, róka-hóka az is szép, özöm-bőzöm az is szép. Nyulam-bulam az is szép. Kakas-bakas jaj de rút!

S megragadták a kakaskát s azt is megették.

Na akkor jóllaktak. Lefeküdtek, de úgy potyogott a nyuszikának a könnye a sarokban. Kérte a bocsánatot, hogy jó lesz, szót fogad, csak ne bántsák, ne egyék meg.

Nem is ették akkor, de elig várták, reggel legyen. A farkas megint elkezte a nótáját, hogy:

- Farkas-barkas az is szép, róka-hóka az is szép, özöm-bőzöm az is szép, nyulam-bulam jaj de rút!

S megragadta a nyulacskát a farkas s megette egyedül.

De a rókának es kellett vóna. S a farkas se lakott aval az egy nyúlval jól, megint elkezdtek a nótát. Az őzike úgy reszketett, hogy most ő rá a került a sor. El is kezdte a farkas:

- Farkas-barkas jaj de szép. Róka-bóka az is szép, özöm-bőzöm jaj de rút!

S megragadták az őzikét, széttépték. De nem mind ették meg. Vagy két napig vót, amit egyenek. De egyszer csak elfogyott.

Azt mondja a róka:

Farkas-barkas, tudok én egy éneket.

- Melyiket? – mondja a farkas.
- Azt, hogy róka-hóka jaj de szép, farkas-barkas jaj de csúnya.

Nem úgy van! – mondja a farkas.

- Farkas-barkas jaj de szép, róka-hóka jaj de csúnya! – s ezen úgy eszeverekedtek, hogy ott hajba s vérbe kaptak.

Azt mondja a róka:

- Nem lesz ez így jó. Tudod mit, farkas koma? Te állj oda a gödörhöz, s a két első lábadot tedd ki a gödör széjéhez, s én reamászok a válladra, s kiszököm a gödörből, lenyújtok neked egy nagy hosszú karót, te belékapaszzkodsz, s akkor én kihúzlak a gödörből.

- E' jó lesz – mondja a farkas.

... úgy es lett. Odaállott a gödör széjéhez, a két első lábát kitette, a róka reamászott a vállára, s hupp, kiugrott a gödörből. S mikor kiugrott a gödörből, akkor jót kacagott. Azt mondja:

- Bolond lennék, hogy én kihúzzalak tégedet. Ott dögölj meg a farkasveremben!

Hát szegén farkas ott ujjogtatott,* sírt, kiabált, éhes vót.

Éjjel lett, jöttek haza az emberek a munkából. Egyszer azt mondja egy ember:

- Halljátok-e, erre valahol farkas kell legyen. Menjünk, üssük agyon!

Elmentek, ...egyik kapára, a másik kaszára, villára, s megkeresték a farkasvermet, s a farkast agyonütték. S a farkasveremből kihanyították.

Aztán a róka még ma es él, ha meg nem hót.

Itt a vége, fuss el véle!

43. *A tyúkocska*. Ismert állatmesetípusokból kombinált gyermekmese, mely ritmikus felépítésénél és esetleges dalbetéténél fogva különösen a kisgyermekek előtt kedves.

Típusösszetétele AaTh 20C + AaTh 31. Valószínű forrása Arany László és Benedek Elek meséje (Eredeti népmesék 290-294. "Farkas barkas"; MMMV II/2. 166-173. 26. "A farkas és a róka"). A két mese összeillő

epizódjainak összekapcsolása a szóbeliségben történt meg. Farkas-barkas meséjének 6, a róka a farkas vállára állva kiugrik a veremből epizódnak mindössze 1 változata ismert. A farkas-barkas meséjét Bosnyák Sándor feljegyezte Gáspár S. Antaltól is a Fábiánné meséjétől eltérő befejezéssel.

¹Részlet Kovács Ágnes i.m. 376. p.

44. Tündér Erzsébet

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. S azoknak vót három fíjik. Hol vót amit egyenek, s hol nem vót. Hol csak szároz kenyér vót az asztalfiókban, de vót, amikor még az se vót.

Egyszer azt mondja a legöregebbik legén:

- Édesanyám, én má' megsokalltam ezt a sok étlenséget, én elmenyek szógálni. Süssön nekem hamuból egy pogácsát, tarisnyáljon fel, s elmenyek szerencsét próbálni.

Azt mondja az apja:

- Menj fiam isten hírivel, próbálj szerencsét!

El es indul a legén, s hát amint menyen egy erdön keresztül, találkozik egy öregemberrel.

- Jó napot bácsi! – mondja.
- Adjon isten, édes fiam, hát hová s merre?
- Én megyek szógálatot keresni.
- Hát akkor jó helyt jársz, mer' én eppe' szógát akarok keresni s felfogadlak.

Meg es egyeznek. Azt mondja:

- Gyere el oda hezzám, elviszlek s megmutatom, hogy hol kell szántogassál. S ha kitelik az esztendő, kapsz egy véka búzát s egy szántás földet, ahova te azt a búzát belé tudod vetni.

Na úgy es lett.

- Az öregember másnap a kezure adta* a két ökröt, s megmutatta, hogy hova menjen szántani. S hát el es menyen a legén, de mikor meglátta, hogy melyen bokros, ...egyik-másik földet kell ő felszántson, úgy megejedett, hogy otthatta. Se vissza

nem vitte az ökrököt, se nem szólt az öregembernek, hanem hazament.

Otthon kérdezik a tesvérei.:

- Na hogy s mint vót bátyya?
- Menjetek el s próbáljátok meg tü es! – mondja.

Na akkor elment a középső, de az es tisztánt úgy járt, mind az első.

Mikor hazament, kérdezte az öccse:

- Na, hogy vót? Mit szógáltál?
- Menjél el, majd megtudod te es! – azt mondja.

Azt mondja a legküssebbik legén:

- Tarisnyáljon fel, édesanyám ingemet, én elmenyek s meglátják, hogy én nem jövök olyan hamar vissza. Megállom én a helyemet.

Fel es tarisnyálta az anyja, s útra eresztette. Elmenyen a legén arrafelé... S ő es találkozik abban az erdőben az öregemberrel. Megegyeznek. Megmondja az öregember neki es, hogy szántani kell. S ha kitelik az esztendő, akkor kap egy véka búzát, s egy annyi földet, egy búzavetés földet, ahova belévesse.

Jól van. A legén másnap befogja az ökrököt. Az öregembernek vót egy nagy kutyája, s az es elment szántani. Megmutatta az öregember, hogy hol kell szántogasson.

Látta a legén, hogy ott mennyi bokrok vannak, hogy így neki se tudott kezdeni szántani, amíg ezt a sok bokrokot, cserjét, mindent ki nem vágott.

Vágta es kegyetlenül. ...s hallják-e, a kutya – amint ő vágta, mind hordta a kutya csomójába, rakásról rakásra. Olyan szépen lepucolta azt a darab földet, hogy ott semmiféle bokor, cserje semmi nem vót. Akkor nekikezdett, szántogatott estig. Szántogatott másnap, s bé es vette.

Úgy megtetszett az öregembernek, hogy nagyon... a legének szorgalmassága.

Mikor kitót az esztendő, azt mondja az öregember:

- Na most, édes fiam – azt mondja, amit ígírtem, azt megadom.
Itt van ez a véka búza, szántsál magadnak fődet, s vesd belé!

A szegén legén szántott es magának fel egy jó darab fődet, belévette a búzát, s aval elkészönt az öregembertől, s hazament.

Otthon kérdezték:

- Na mit szógáltál, hogy ilyen sokáig oda vótál?
- Majd meglátjátok a nyáron.

Na eljött a nyár, egyszer látja a legén, hogy a szomszédok készülnek az aratásra. Azt mondja az apjának:

- Édesapám, amikor én szógálni vótam, szógáltam egy vetés búzát. Egy véka búzát s annak annyi fődet, amennyit oda belé tudtam vetni, ...azt a véka búzát, s azt most menjünk el, s arassuk le. Azt mondja az apja:
- Jól van édes fiam.

Kaszát vettek, sarlót, s a három legén a tesvéreivel s az apjik elmentek aratni.

De tudják-e, mikor odaértek, a szemik-szájik elállt a csodálkozástól. Olyan szép búza vót, hogy még olyant emberi szem nem látott. Egész a búz akalásztól le a szára töviig, tiszta adta szín-arany vót.

Örvendett es a szegén ember, úgy, hogy azt se tudta, mi' csináljon. Dicsérte a legkissebbik fiát rettenetesen. Azt mondja, hogy: ti itt örözzétek, ezt a búzát, s én elmenyek haza, szekeret fogadok, s akkor visszajövök.

Ott maradt a három legén, s kerülgették a fődet erre es, arra es.

Egyszer, ahogy kerülgetik, egy nagy harkály leszállott, s egy szál búzát ellopott. Megharagudt a szegén legén, ...a legkülsőbbik, s utána eredt a harkálynak.

Elkezdte... hess, hess, hess, ...futni utána, s addig kerítette, futott, hogy békerítette egy nagy erdőbe. S min'ha csalogatta vóna a harkály, beljebb-beljebb, ...egyszer csak a harkály eltűnt a szeme elől, a legén az erdőben elveszett. Se kimenni nem tudott, se sehogyse... Csak ott ámbolygott*. Erre ment, arra ment, s ahogy menyen, hát lát egy vilárosságot. Menyen közelebb, s egy tűz vót, ...annak a világját látta.

De tudják-e? ...a tűz mellett akkora óriás feküdt, hogy az rettenetes. Essze vót kunkorodva. A feje a lábánál vót.

Most mit tudjak csinálni? ...gondolta magában a legén. Ha küjjel* lefekszek, megfázok, ha belől fekszek le, akkor észreveszi. S belébútt a szokmán* ujjába. Az óriás, ahogy benne vót a szokmányában, úgy a legén belébútt az ujjába, s ott egyet jót aludt. Hát egyszer csak felkel az óriás, s elkezd nyújtózkodni, s akkor kiesett a szokmán ujjából a legén.

- Jaj – azt mondja, édes fiam, te hogy kerültél ide?
- Hát én vagyok – azt mondja, magának a fia.
- Minnyá' fiának fogadta az óriás, s elvitte oda, ahol ő lakott.

Jól van... Telt-múlt az üdó, az óriás a legénnek mindenfélével kedvit tötötte. Szép gúnyát varratott neki, enni adott, de a legén egyszer csak erőst kezdett szomorkodni. Szomorkodik...

Azt mondja az óriás:

- Há' métt szomorkodsz édes fiam? Itt neked mindenfélével kedvedet tötöm. S te még es olyan szomorú vagy...
- Há' hogyne vónék szomorú, amikor má' hús esztendős vagyok, s meg kéne házasodjak. De itt az óriásoknál melyen leánt tudjak feleségül venni?

- Jaj – azt mondja, te ezétt ne búsuljál, majd én szerzek neked leánt. Nem messze van egy nagy tó... ide jár galamb képében Tündér Erzsébet fürödni – azt mondja.

S te menjél oda, s egy bokorba bújjál el, s mikor levetkezik Tündér Erzsébet, te a gúnyját kapd fel s fussál haza vele! De az óriás megmondta vót neki, hogy akárhogy kiabál, vissza ne nézzen, mer’ akkor abból baj lehet.

Másnap reggel elment ki ahhoz a tóhoz, s mikor Tündér Erzsébet oda repült, egyet buk fencezett, leán lett belőle, levetkezett s a gúnyját odarakta a bokorba. S belément a vízbe fürödni.

A legén felragadta a gúnyját, s futás haza az óriáshoz.

Kiabál Tündér Erzsébet utána:

- Állj meg te legén, add vissza a gúnyámot! Nézz vissza!

Nem nézett vissza. Hazavitte Tündér Erzsébet gúnyját, s eltette jól a legén. De Tündér Erzsébet nem ment utána. Várta, várta a legén, de heába várta

Egyszer megint kezdett szomorkodni a legén. Azt mondja az óriás neki:

- Hát édes fiam, métt szomorkodsz te? Meg van itt, amit a szüved-szajod kíván... szép ruhád, ennivalód, mindened.

- Jaj, lelkem édesapám! – mondja. Hogyne szomorkodnék, amikor látja-e? ...heába hoztam el Tündér Erzsébetnek a gúnyját, nem jó az utánam.

- Na ne búsulj fiam, minnyá’ utánad jó az, ne félj! Menjél csak bé a kamarába, hozzál csak ki egy divót!

Bé es menyen a legén a kamarába, kihoz egy jó nagy divót. Feltöri az óriás, kivette a belit, s azt mondja:

- Most hozd ide Tündér Erzsébetnek a gúnyját!

Oda viszi a legén, s belé rakja szépen abba a divóba s essze zárja.

- Most tartsd ide a lábidd* zsebbit!

Odatartotta legén a lábija zsebbit, s abba belétette a divót az óriás. S elkezdte varrni bé. Azt mondja:

- Én most ezt ide belévarrom. De ezt senki emberfiának ki ne bontsd, mer' ha kibontod, akkor aztán ebből nagy baj lesz!

De tudják-e, mikor a legutolsó ötéseket immá' varrta bé, egyszer nagy lónyérítés vót, hintókerek zörgése, ...jött Tündér Erzsébet. Béjött az udvarra, egymásra üsmertek a legénvel, esse-vissza csókolták egymást. Na, ott csaptak aztán nagy lakadalmat, hogy hét országra szólott. Tündér Erzsébetvel ott éltek sokáig.

Tündér Erzsébet egyszer csak azt mondja:

- Hát hol laksz te? ...az uram vagy, de azt se tudom, hogy ki vagy, s mi vagy. Há' hol vannak a te szüleid?

Akkor eszibe jutott a legénnek s elkezdett szomorkodni.

Azt mondja az óriás:

- Na há' most... fiam, te métt szomorkodsz? Most... szép feleséged van, mindened megvan.

- Jaj hát hogyan szomorkodnék, amikor nem tudom, hogy az édesapámék s a két tesvérem hogy vannak. Jó lenne elmenni oda!

- ... azt én nem tanácsolom, feleli az óriás, de ha el akarsz menni, elmehetsz.

Az óriás minnyá' írt hintót, lovakot s azt mondja:

- Űljetek ide belé! S gondoljátok magatokban azt, hogy ott vatok az apád udvarában!

De – azt mondja – ide hallgassál! Apád s a tesvéreid rég elsírártak tégedet. Nagy tort ülnek, de mikor te hazamész, nagy vigasság lesz. De ügyelj – azt mondja, meg ne feledkezzél a lábji zsebedről! Nehogy onnat valaki kivágja azt a divót.

Igirte es a legén eleget. Az óriás még azt mondja:

- Ha valami bajod lesz, csak gondoldj reám! ...s írd a porba, s... - minnyá' itt leszel velem.

Úgy es lett. Beleültek abba a gondolom hintóba, s még azt se mondták, hogy hipp-hopp, ott legyek, ahol akarok, má' ott vótak a szegén legénnek a szüleinél, az apjánál s az anyjánál s a testvéreinél.

Hát amikor odaérnek a kapuhoz, látják, hogy az udvaron, egy nagy eperfa alatt ki van egy nagy hosszú asztal terítve. S ott sok vendég... esznek, isznak, de olyan szomorák,* s a szülei csak siránkoznak. Fekete gúnyában vótak. Meglátják, hogy a kapujuk előtt valami cifra uraság érkezett. Csodálkoznak es rajta. Kimennek elejibe s kérdezik, hogy mifélék, kicsodák.

Azt mondja a legén:

- De maguk kit gyászolnak, hogy ilyen szomorúság van?
- Jaj, ...látszik, hogy maguk nem tudják. Má' harmincadszor gyászoljuk, harminc esztendeje, hogy eltűnt a mű fiunk S azt gyászoljuk.

Azt mondja a legén az anyjának:

- Hát megüsmerné-e édesanyám a fiát?
- Hogyne üsmerném! – azt mondja. A bal húnya alatt vót egy gyegy*.

Felgyűrközi a szegén legén a húnya aljáig az inget, s azt mondja:

- Itt van nő..., édesanyám én vagyok az!

Meg es örvendett az anyja. De akkor a gyászra akkora lakadalom lett, nagy vigasság, tánc, ...ott zenészek, minden. Rúgták a port rettenetesen. Tündér Erzsébet olyan szépen tácolt, hogy mindenki csodálkozott rajta, ...csudájára jártak. Mondták es neki:

- Jaj, be szépen táncol! Jaj, be szép gúnyája van!

Csodálkoztak rettenetesen.

Egyszer azt mondja Tündér Erzsébet:

- Szépen táncolok, szépen... szép az én gúnyám, de még sokkal szebb vóna, ha a leán-koriban látnának! - mondja.
- Hát az hol van s merre? – kérdezték.
- Ott van az uramnak a lájbi zsebiben belévarrva egy divóba – mondja.
- Jaj, hát vedd ki!
- Nem adja az ide senkinek se.

Azt mondja az anyósa:

- Ne búsuljál édes menyem! Én majd kiveszem belőle.

Hamar álomport öntött a borba, s a fiának odaadta s az el es aludt szegén. S odament az anyja, s kivágta a zsebjeit, s a divót kivette belőle, s feltörték. Kivették belőle Tündér Erzsébetnek a gúnyáját.

Tündér Erzsébet magára vette. ...de vaj láttak szépet eddig, vaj nem, de akkor a csodálkozástól mindenkinek felakadott* a szeme. De csak egy szempillantásig, mer' Tündér Erzsébet akkor egyszerre csak galambbá vátozott, s felrepült arra a nagy eperfára, amelyik az udvaron vót.

Futtak hamar az urához. Kóttették, hogy keljen csak fel hamar, né mi történt. ...de azt kóthették. Álompor lett annak keverve a borába, s így nem tudott felebredni.

Kivitték az eperfa alá, letették. Tündér :Erzsébet es szólógatta:

- Ébredj fel, édes uram, ébredj fel!

De nem ébredett az fel.

Egyszer csak Tündér :Erzsébet egy könnyecsepp et ejtett az urának az arcára, s azt mondja:

- Ha fel akarsz keresni, akkor gyere el Feketegyász országába, Feketegyász országának Juhara városába. S ott megtalálsz.

Erre felebredett a legén, ...a szegén legén.

Na, ...de akkor Tündér Erzsébet elrepült.

Gondolkozik a legén, most mitévő legyen? Mikor ő még hírit sem hallotta Feketegyász országának s Juhara városának. Hamar ki-ment, írt a porba egy lovat, ...egy három esztendős csikót, megnyergelte, s azt gondolta magában, hogy ott legyek az óriásnál. S abban a szent helyben ott es vót.

Azt mondja az óriás:

- Na ugye megmondtam neked, hogy a lájbid zsebjit senkinek ki ne engedd vágni!

Elmondta a szegén legén, hogy hogy s mint történt, hogy kivágta az anyja. De most, ...most hol találjuk fel, me' azt mondta, hogy Feketegyász országában Juhara városában lesz, hol találjuk azt fel?

Azt mondja az óriás:

- Hát ennek még én se halltam még hírit se. De ide hallgassál! Van nekem egy buzogányom. Az ...hárman vagyunk tesvérek, s nem tudunk elosztzkodni rajta, s nálam maradt. ... s azt te elveszed – azt mondja – s felkeresed a két tesvére-
met. Egyik a csúszómászó állatoknak a királya. A másik mindenféle madaraknak a királynéja.
S elmész oda, s megmutatod ezt a buzogánt, hogy én küd-telek, s azok lehet, hogy útba tudnak téged igazítani.

Úgy es lett. Írt minnyá' a porba egy háromesztendős csikót, megnyergelte a szegén legén, felült rea s elment.

Hét éjjel s hét nap folyvást csak ment, ment, ...akkor béért egy nagy, rengeteg nagy erdőbe. Annak es a közepibe. S ott vót egy ház. Bémenyen oda, s ott vót egy öregember. Köszönt neki a legén.

- Jó estét, öregapám!

- Adjon isten, édes fiam! – azt mondja. Hát hol-merre jársz te, ahol még a madár se jár erre? Imá’ kétszáz esztendeje nem láttam ilyen emberi lelket, min’ te amelyen vagy.

Elévette a buzogánt a szegén legén, s azt mondja:

- ... üsmeri-e ezt a buzogánt?
- ... üsmerem, hogyne üsmerném, az én tesvéremé.
- Nahát az kű’ dött ide... kendnek a tesvére. Kend ugye a csúszómászó állatoknak a királya?
- Én vagyok az édes fiam, de te mi járatban vagy?

Elmondta akkor a szegén legén, hogy nē... a Feketegyász országát keresi s Juhara városát.

- Nem tud-e róla?
- Nem én fiam, még hírit se hallottam. De minnyá’ beléfújok a sípomba, s hazajőnek az állatjaim, s megkérdezem őket, hátha valamelyik tud róla?

Minnyá’ belé es fújt a sípjába, s ott amennyi állat van a világon, ...csúszómászó, békák, kégyók, csigák, szőröshernyók, ott mindenféle csak elkezdett jőni s jőni az udvarra.

Azt mondja nekik az öregember:

- Nem hallottátok-e hírit Feketegyász országának, Juhara városának?

Mind azt mondják, hogy én se, én se, ...egy se hallotta.

- Na látod-e, hogy nem hallotta egy se.
- Jól van – azt mondja a szegén legén, akkor elmenyek a másik tesvérihez.

Menyen ki az istállóba, s hát a csikója meg van dögölve. Nahát kimenyen a porba, s ír magának újra egy háromesztendős csikót, megsarkantyúzza, felül rea, s újra menyen hét nap s hét éjjel.

S újra béért egy nagy erdőbe. Ott es lát egy házat, bémenyen oda, s ott egy olyan öreg asszonka ült, hogy az orra a térgyit verte. Köszön neki:

- Jó estét öreganyám!
- Adjon isten édes fiam! – azt mondja. Hát hogy s mint, merre jársz te, hol még a madár se jár? Immá’ háromszáz esztendeje nem láttam ilyen emberi lelket, mint te amilyen vagy.

Elmondja a szegén legén, hogy ő hova akar elmenni... Fekete-gyász országába, Juhara városába, ott akarja a feleségit feltalálni.

- Hát édes fiam, én nem tudom, me’t én még hírit se hallottam annak. Hanem ki kű’ dött ide tégedet, ki igazított ide?

Akkor a legén elévette a buzogánt s mutatja:

- Üsmerem – azt mondja. Ez az én tes’véremé – mondja. Hármon nem tudtunk megosztozkodni rajta s nála maradt.
- Így van – azt mondja a legén. Ő küldött ide.
- Na jól van, várjál – azt mondja, feküdjél le, pihenjél egy kicsit! Én vagyok mindenféle szárnyasnak a királynéja. Egyet ritytyentek,* s ha hazajőnek, akkor megkérdezem, hogy nem tud-e valamelyik Fekete-gyász országáról, Juhara városáról.

Le es feküdt a legén, hogy kicsit pihenjen. Az öregasszony kiment az udvarra, s akkorát ritytyentett, hogy az ágyban a legén egy araszra ugrott fel ejedtibe.

Bészól az ablakon az öregasszon:

- Ne félj édes fiam, ne félj! – azt mondja. Még csak kettőt ritytyentek. ...újra ritytyentett egy akkorát, hogy akkorát ugrott a legén, hogy majdnem a plafonyig.

Újra bészólt az öregasszon:

- Ne félj édes fiam, ne félj, még csak egyet ritytyentek!

- Hát újra akkorát rittyentett, hogy a legén azt se tudta, ejedti-ben hova legyen.

Egyszer csak jőni, jőni, ...mindenféle madarak, csak repültek az udvarra, ...küssebbek s nagyobbak. Egyik jobban, mind a másik, ...sereglettek oda. Egyik kár-kár, s a másik csip-csip. Azt mondják:

- Mi baj van? Mi baj van?
- Nem tudjátok-e, hogy merre van Feketegyász országa, Juhara városa?
- Én se tudom, mü se tudjuk – azt mondják. Egy se tudta.
- Jól van – azt mondja, akkor elmehettek. Mindegyik menjen, repüljön el, ahol vót!

Hát ahogy így eleresztette őket, egyszer csak jó egy harkály. Sántált,* fájtatta* a lábát. Azt mondja neki:

- Te hol vótál elyen sokáig?
- Jaj – azt mondja, eltörött a lábom, s nem tudtam jőni hamarabb.
- Hát az hol törött el a te lábod?
- Feketegyász országában – azt mondja, Juhara városában.
- Te kellesz nekünk! – azt mondja az öregasszon. Gyere csak ide! Vedd csak fel ezt a legént a hátodra, s elviszed egészen odáig!

Hát így, s hát úgy ...fáj neki a lába, s fáradt, nem akarja, – azt mondja.

- Ebbe a szent helyben a hátodra veszed! – azt mondja. Vaj esz-szetörlek porá!

Fel es kapta a hátára a legént a harkály. Vitte a szélnél sebesebben. Egyszer csak egy nagy-nagy hegy alá letette. Na... – azt mondja:

- ...most egyedül kell menjél.
- Hát métt? – azt mondja a legén.
- Azétt, hogy itt van egy nagy lik. S azon csak egy tud bémenni. S én nem viszlek át tégedet.
- Vigyél át – azt mondja a legén, me' úgy es... a búzámot biztos te loptad el. Te vótál az a harkály.

Megejedett a harkály, felkapta a legént, s azon a likon úgy át repítette, hogy a szemeit el se tudta pillantani. S akkor oda letette s ott hatta.

Vigyázkodik a legén, néz erre, néz arra, s hát a szeme előtt egy olyan szép palotát pillantott meg, hogy rettenetes. A lépcsőkön elkezdett menni felfele, béért a palotába, bé egy szobába, s hát kit látnak szemei? Ott ült egy aranyos, gyémántos székbén a felesége, Tündér Erzsébet.

Azt mondja a legén:

- Üsmersz-e, édes feleségem? Én vagyok a te urad.

Nézi Tündér Erzsébet s azt mondja:

- Nem kend az én uram. Nekem nem elyen öreg uram vót.

Mert hallják-e, a legén erre az üdőre s erre a sok szenvedésre úgy megcsúfult, akkora szakálla vót, hogy a derekáig ért. A fogai mind kihulltak, csak egy maradott, s egy nagy púp lett a hátán szegénnek. Addig lovagolt, s addig kénlódott... Megbúsulta magát ez az öregember akkor, me't olyan öreg lett, ...hallják-e, csúf, ...mondom. Hogy ő most ennyi kén,* fáradtság után heába tette meg..., a felesége nem üsmeri meg.

De akkor Tündér Erzsébet mit gondolt, mit nem, azt mondja:

- Na, jöjjön vissza! Legalább adok vacsorát.

Enni adott az öregembernek Tündér Erzsébet, s utána azt mondja neki:

- Menjen át egy szobába, elé van készítve a fürdővíz, s a ruhája, fürödjön meg, s ötözzön ától!

Jól megvacsorázott ez a szegén legén, megfürdött, átötözött, s hallják-e, százszor szebb lett, mind amelyen vót. Még hús esztendősnél es fiatalabb lett. Na, ott akkor egymás nyakába borultak, s aztán ott akkora lakadalmat csaptak.

Gondoltak egy hintót minnyá'. Felkerekedtek, s elmentek az óriáshoz s az óriás es csapott egy nagy lakadalmat, s aztán még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Itt a vége, fuss el véle!

44. *Tündér Erzsébet*. Ezt a mesét Fábiánné Kriza János Vadrózsáiban (454465. XV. "Tündér Erzséböt"), vagy Benedek Elek nagy gyűjteményében (MMMV III/2. 23-36. 7. "Tündér Erzsébet") olvasta, de az is lehet, hogy előszóban elmesélve hallotta (Dégh Linda: Kakasdi népmesék II. 33-41. 52. "Tündérszép Erzsébet", Elm.: Palkó Józsefné), és hibátlanul megtanulta. Egyike legszebben elmondott meséinek. A típus (AaTh 400) hasonló formában még Benedek Elek fiatal korában is ismert volt a Székelyföldön, mint ezt Székely Tündérország című kötetében olvashatjuk (1885. 83-96. "Az arany köles" = MMMV I/1. 211-

222. =), a Vadrózsákban közölt változat azonban szebb és teljesebb, nem csoda, ha azt Fábián Agostonné mellett Bágyi János is megtanulta (Bözödi György, 1958. 156-161. "Az óriás fogadott fia"), Fábiánné változata azonban szebb, teljesebb. Bizonyára többször elmondta s valószínűleg többször el is olvasta, ezért őrződött meg ez a mese ilyen hibátlan, kerek formában.

A mesének 24 változatát tartjuk számon, ezek közül 11 a Székelyföldről, 3 bukovinai székely telepes mesemondóktól való.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 376. p.

45. Az elcserélt gyermek

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király s egy királyné.

S azoknak született egy gyermekik. De hallják-e, ez a gyermek má' tiz esztendős vót, de még se ülni, se menni, se beszélni nem tudott. Búsultak es szegények eleget. Hivattak mindenféle orvosokat, gyógyították, orvosolták, de nem tudtak rajta segíteni.

Egyszer hogy, hogy nem, odament egy obsitos* katona s azt mondja a királynak:

- Felséges királyom – azt mondja, ez a gyermek nem a kend fia.
- Há' hogy-hogy? – azt mondja a király.
- Úgy, hogy ez a gyermek el van cserélve.
- Há' ki cserélte vóna el, hogy cserélték vóna el?
- Amikor megszületett, akkor elcserélték. Próbálja ki, ha nem hiszi!
- Há', hogy próbáljam ki? – mondja a király.
- Úgy próbálja ki, hogy vigye be egy szobába, s tegye le a földre, s tegyen elejibe egy fazakat tejvel, s hezza egy sokkal nagyobb fakalánt, hogy ne tudjon enni. Akkor küjjelről a kócslikon leskelődjenek, s hallgatkozzanak! – azt mondja. Majd meglátja, hogy tud ez beszélni.

Úgy es lett. A király megfogadta a tanácsot, s bévitte a gyermeket egy szobába, letette a földre, s elejibe tettek egy күsebb rendű fazakat tejvel, s egy jó nagy fakalánt melléje. S az ajtót bétették.

Egyszer csak nagyot kacag a gyermek.

- Nahát – azt mondja – immág* háromszáz esztendős vagyok, de még elyent életemben nem láttam, hogy ekkora fazakhoz ekkora nagy fakalánt adjanak. Hát én most hogy egyek vele?

Bé es ugrik a király az ajtón, s azt mondja:

- Jaj, édes fiam, szóljál még bár egyet-kettőt. Há' tudsz te beszélgetni látom, csak nem akarsz.

De heába kérlelték, könyörögtek, többet egy árva szót nem szólott a gyermek.

Újra orvosokat hivatott a király, gyógyíttatta, de heábavaló vót. Mondom..., se ülni nem tudott, se menni, de beszélni se. Olyan egy hitvány gyermek vót, mind egy hathónapos gyermek. S a feje akkora vót, mind egy petráj*.

Nahát újra felmenyen az obsitos katona, s azt mondja:

- Hát felséges királyom, ha nem akar megszabadulni ettől a gyermektől, akkor vigye el a szentbenedeki papokhoz. Azok megtanyítják beszélni.

Nahát azt mondja a király:

- El es viszem.

Karjába vette a gyermeket, s elindult vele a szentbenedeki papokhoz. S ahogy vitte, egy folyón kellett keresztül menjen. S a folyón egy palló* vót. S ahogy menyen a pallón keresztül, egyszer csak a vízből kiszól valaki. Azt mondja:

- Hová méssz te kukuri-mukuri?

Azt mondja a király karjáról a gyermek, hogy:

- Öteszpótesz Szentbenedek.

Megharagszik a király, s azt mondja:

- Hát te csak ott beszélsz, ahol akarsz? Na megállj haszontalan kölyke! ...s mérgiben a vízbe belivette.

S hát amikor belivette, ...halljanak csudát, csak kiemelkedik a vízből egy erőst szép szőke hajú gyermek, s azt mondja:

- Itt vagyok édesapám, húzzon ki a vízből!

A király el es kapta a gyermeket, kihúzta a vízből, s az vót az ő gyermeke.

Me' igazán amikor született, a bábaasszon boszorkán vót, s elcserélte a király gyermekit egy ilyen elcserélt gyermekvel.

Kebelire ölelte a király s hazavitte.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Itt a vége, fuss el véle!

45. *Az elcserélt gyermek.* Közismert hiedelemmonda mese formájában elmondva. Berze Nagy János 367. szám alatt a mesék között tartja számon. Az általa feldolgozott változatok közül a Haraszi Gyula által Veszprémben gyűjtött mese (Magyar Nyelvőr, 1878. VII. 233-234.). Fábiánné változatának a forrása. A mesét Benedek Elek is feldolgozta (MMMV III/2. 151-153. 25. "A váltott

gyermek"), Fábiánné tehát ezt a változatot is a Magyar mese- és mondavilág általa oly jól ismert 3. kötetéből tanulta. Hasznos volna tudni, hogy Fábiánné ismer-e még más történetet is a váltott gyermekkel kapcsolatban, él-e ez a képzet a bukovinai székely telepések mai hiedelemvilágában?

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 376. p.

46. A három kívánság

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy szegén ember s a felesége. Hát azok annyira szegények vótak, hogy hol vót, amit főznek, hol nem vót. A szegén ember járogatott az erdőre fát vágni s a val kereste a kenyerit.

Egyszer csak, amint vágogatja a fát, hall valami sírást.

- Jaj, jaj – azt mondja, hogy tudjak én innét most kimenni? Mi lesz velem? Itt fogok elveszni!

Menyen oda az ember, hogy ki hívja segítségül, s hát a szemeszája elállott a csodálkozástól, amikor meglátta.

Egy kicsi-kicsi hintócska. Hat mókus vót elejibe fogva, s benne ült egy tündérkisasszon. Azt mondja a tündér neki:

- Jaj, te szegén ember, vigyél ki ebből a sárból, – me’ meg vót rekedve egy nagy pocolyában, mert ha kiviszel, akkor én három kívánságodat teljesítem.

A szegén ember a hintó alá tette a két kezit, s mókusostól, tündérel... mindenestől kiemelte abból a pocolyából, s elvitte egy jó pár lépésre egy tiszta helyre, s oda letette.

Megköszönte a tündérke, s azt mondja:

- Mondom, te szegén ember, ha hazamész, kívánjál hármot, s az a három kívánságod teljesedni fog.

A szegén ember nem es tudta örömben tovább vágni a fát, felkapta a baltáját, s ment haza. Hazamenyen, s mondja a feleséginek:

- Na asszon, nem leszünk többet szegények.
- Há’ hogy-hogy? – mondja az asszon. Csak nem talált egy csomó pénzt?
- Én nem – mondja. De képzel el, hogy hogy jártam!

S a szegén ember elmondta, hogy hogy járt ő a tündérrel.

Na – azt mondja az asszon:

- ...most aztán meg kell gondolni, hogy mit kívánunk. Szép házot, földet, marhákot – azt mondja, mindenfélé.

Azt mondja az ura neki:

- Jó-jó, de előbb kívánjunk valami ennivalót, me' erőt éhes vagyok!
- Hát a' biza' jó lenne, ha egy szál kolbász lenne – azt mondja az asszon.

S hát ahogy kiszólta, a padlásról a plafonyon keresztül csak elkezdett egy hosszú szál kolbász kunkorodni pontosan a tüzelő fölé. Az asszon elragadott egy lábost, odatette, s a kolbász belékunkorodott.

Megörvendett az ember, hogy na... mégis igaza vót ennek a tündérnek. Nem csapta bé. S most tudnak egy jó vacsorát enni.

Vót egy kicsi pipadohánya. Kikotorta a zsebjeit, eszevissza ütögette a pipáját, s megrakta. S bényúlt a kályhába, hogy kivegyen egy parazsat, hogy rea tegye a pipájára. De hogy nyúlt bé, elügyetlenkedte a dógokot, s a forgácsval, amivel akarta, ...a piszkálóval kivenni, hogy rája tegye a pipájára a parazsat, úgy megtalálta a kályhán a lábost lökni, hogy az kiburult, s a kolbász beléesett a hamuba. Megmérgeződik az asszon s azt mondja:

- Ó, ügyetlen, szerencsétlen! Bár ragadna az orrára! S abban a szent helyben az embernek a kolbász vége odaragadott az orrára.
- Jaj, szerelmes isten, most mit csináljak? ...az ember siránkozott. Hát te métt kívántad ezt? – mondja. Most odavan má' két kívánságunk. Most mi legyen a harmadik? Most azt kell kívánni, hogy az orromról essen le ez a kolbász.
- Azt dehogy kívánjuk – mondja az asszon, ott maradjon rajta!

- Jaj, elyent ne beszéljél! – mondja, ...hogy menjek én az emberek elejibe ilyen csúfsággal? Az orromon egy nagy kolbász.
- Hát levágjuk. Egész az orra töviig a kolbászt levágjuk, és megesszük s a többi ott marad.
- Jaj, de azt nem engedem.
- Hát akkor levágunk egy darabocskát az orrából is.
- Hát azt se engedem – mondja az ember.

Elkezdett ott istenkedni,* könyörögni. Közben levágták a kolbásznak, csak egy darabkát hattak ott, megették. De olyan csúf vót, hogy az asszonnak örökké ha reanézett kacaghatnékja vót. Azt mondja:

- Látod-e, látod-e, csak te látod egyedül, s örökké kacaghatnál. Mi lesz, ha mindenki látja? Kévánd azt, hogy essen le az orromról a kolbász!

Hát mit vót mit tegyen az asszonnak, megsajnálta az urát, s azt kellett kívánja, hogy essen le az urának az orráról az a falat kolbász.

Mikor leesett, akkor felkapták, s megették, s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

46. *A három kívánság.* Ez a tréfás mese a három félre-sikerült kívánságról közvetve Erdélyi János Népdalok és mondák című gyűjteményéből (3. köt. 286288. 11. "A kívánságok"), közvetlenül pedig szintén Benedek Elek oly sokat idézett gyűjteményéből való (MMMV IV/1. 39-42. 6. "Három kívánság"). A típusnak (MNK 750A II*) 8 változata ismert,

ezek közül 5 - közöttük egy verses ponyva is - a fenti mese származéka. A mesét Gáspár S. Antal is megtanulta egy Benedek Elek-kötetből, mely emlékezete szerint az istensegítsi iskola könyvtáráé volt. Hasznos volna ismerni Fábiánné Benedek Elektől tanult meséinek a közvetlen forrását is.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 377. p.

47. Az én álmom

Az én édesanyámmal egyszer elmentünk Csernavicba* vonaton, s hát amint menyünk, beszélgetünk, menyen a vonat, odaül melléjük egy kisasszonforma. S az es beszélgetett édesanyámmal, olá Hul. De én nem értettem egy szót se, me't én akkor még olá Hul nem tudtam, s most se igen tudok.

Hát, kérdezem én édesanyámat, hogy mit mond. Azt mondja, hogy itt Csernavicban ha megáll a vonat, akkor te segítsél neki elvinni a házához a csomagokat, me' megfizeti neked, leánkám.

Na jól van, gondoltam magamban, melyen jó lesz, hogy én még tudok pénzt keresi es. Úgy es lett.

Megérkezett a vonat Csernavicba, leszálltunk, s azt mondja édesanyám:

- Itt én tégedet megvárlak. S te segíts akkor a csomagokat ennek a küsasszonnak elvinni!

El es veszem tőle a küsebbik kasárt, bőröndöt. Ő es vitt magával, de beszélgetni vele nem tudtam.

Egyszer, ahogy menyünk, ...ő ment elől, én utána, s béviszen egy utcába. Mutat a házra, hogy oda kell menni.

Hát oda es menyünk. Kinyítja az ajtót, bémenyek, leteszem a csomagokat s nyújtom a markomot, hogy hát fizesse ki. De az ajtót előttem bétette, s egy akkora kést vett elé, ...tudják-e, hogy egy jó kétaraszost. S nekem jött, hogy most megöl.

Én úgy megejedtem s ejedtemben a fejemet az ajtónak úgy neki-vágtam, hogy én felebredtem.

Ez tiszta igaz vót. Úgy láttam, mint most.

47. *Az én álmom.* A székely asszonyok álomlátásairól külön kis gyűjteményt találunk Kriza János hagyatékában (Székely népköltési gyűjtemény 1. 266-274. Almak), Fábiánné álma azonban nem innen való. Az álmok - kevés kivétellel - nem tartoznak a mesék közé, hanem igaz történetnek tekintik őket, mert egy részük valóban megtörtént, más részük mint jóslat teljesült be. Külön csoportot

képeznek azok az álmok, melyek úgy kezdődnek, mintha valóban megtörtént eseményt adna elő az elbeszélő, a kritikus ponton azonban felébred, s csak akkor tudjuk meg, hogy álom-elbeszélést hallottunk. Ezek között is ismerünk vándortémákat, Fábiánné álmának másával azonban eddig nem találkoztunk.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 377. p.

48. A rest leán

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy szegén asszon. S annak vót egy leánya. De azt olyan kényesen növelte az anyja, hogy az semmit a világon nem dógozott. Há' kérték többen férjhez, de nem mert férjhez menni, de az anyja es leuntatta* a legényeket.

- ... ne kérjétek ezt meg – azt mondja, mé't ez nem tud semmit se dógozni! Ez kényesen van növelve.

Egyszer odakerült egy legén, s azt mondja:

- Na, húgomasszon, ideadja-e a leányát hezzám feleségül?
- Nem adom biza' édes fiam – mondja. Ev'el te nem tudsz megélni. Me't ez nem tud dógozni semmit se.
- Há' melyen asszon kend, hogy a leányának nem akarja a boldogságát? Jössz-e hezzám feleségül, vaj nem?
- Menyek bizon, menyek szüvesen. ...hogyne mennék! – azt mondja a leán.

Na meglett a lakadalom. Elvitte a legén oda, hol ő lakott. Ketten éltek az anyjával, s így lettek hárman.

De nem es dógozott az a menyecske semmit se. Egész nap csak a lábait kalangyalta*. Egyiket tette a másikra. Hol a kezit dugta eszsze. Nem dógozott az semmit.

Panaszkodott es az anyósa eleget s azt mondja a fiának:

- Édes fiam – azt mondja – megvert az isten tégedet evvel a leánval. Te evel nem tudsz megélni – azt mondja. Ez nem dógozik a világon semmit egész nap.
- Nem baj, édesanyám! – mondja. Mit csináljak? Megmondták nekem, tudtam jól, hogy nem dógozik. De majd megtanyítom ne féljen. Olyan ügyes lesz belőle, hogy ...! – úgy es lett.

Egyszer hazajő a munkából a fiatalemberke s azt mondja:

- Na, édesanyám ma hányan dógoztunk?
- Ketten, édes fiam, ketten... – mondja.
- Akkor ketten es együnk!

S a menyecskét nem hitták enni. Az csak félreült s bőgött egy sort... úgy lett ez másnap es. Másnap es hazajő a fiatalemberke a munkából s azt mondja:

- Na édesanyám, ma hányan dógoztunk?
- Ketten édes fiam, ketten...
- Akkor ketten es együnk!

Megint nem ett a menyecske egy falást se. Harmadik nap imá' úgy ki vót éhezve. Jó nagy hely ürült a hasában, hogy azt se tudta, mi csináljon. Azt mondja az anyósának:

- Anyám! Ha kiséprem a házat, dolog-e?
- Dolog biza' édes leánkám, dolog.
- Ha fonok egy orsó fonalat, dolog-e?
- Dolog, dolog.
- Ha hozok egy öl fát a tűzre, az dolog-e?
- Dolog biza', édes leánkám, dolog.
- Hozok egy veder vizet, az dolog-e?
- Az es dolog – azt mondja. Mindenféle dolog.

S hát szépen rendre egész nap dógozott a menyecske. Egyszer hazajő az ura este, s azt mondja az anyjának:

- Na édesanyám. Há' ma hányan dógoztunk?
- Hárman, édes fiam, hárman. ...nagy örömmel mondta.
- Na akkor hármon es együnk! – mondja.

Oda es ült a menyecske, ő vót a legelső, mer' imá' erőst-erőst ehetnék vót.

Aztán úgy sorban az anyósa mindenféle dologra olyan szépen bétanyította, hogy még az édesanyja se üsmert rea. Olyan nagy gazdák lettek utána, hogy olyan a faluban nem vót. S ügyes lett.

S az ura úgy szerette, hogy nem győzte dicsérni a többi pajtásainak, hogy melyen ügyes felesége van neki. Pedig melyen dologtalan vót...

De azt nem árulta el senkinek se, hogy hogy szoktatta rea ő a dologra.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

48. *A rest leán.* "Aki nem dolgozik, az ne is egyék" tartja a közmondás s példázza ez a mese is (AaTh 1370A *), melyet Fábiánné Kriza fent említett gyűjteményéből tanult (Székely népköltési gyűjtemény II. 368-373. 44. "A rest leány"). A mese annyira megtetszett neki, hogy csaknem szóról szóra megtanulta, csak a befejezésen módosított egy keveset: a fiatalember titokban tartja a faluban, hogy hogy tanította meg a feleségét dolgozni.

A típusnak 10 változatát tartjuk számon, ezek egyikét

Sebestyén Geczi Lajosné mondta el (Kakasdi népmesék II. 254. 88. "Hányan eszünk?"). Dégh Linda a jegyzetben (342-343 l.) ezt a mesét is a fent említett árkosai mesével hozza kapcsolatba. Láthatólag az a Krizame, melyet rokona és barátja, Kis Mihály jegyzett fel, és formált meg, két mai, tegnapi kakasdi székely mesemondónak is megnyerte a tetszését, Fábiánné meséje azonban kerekesebb, logikusabb.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 377. p.

49. A gömböc

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országón túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. Azoknak vót három leányik. S vót egy malackájik.

Egyszer azt mondja az ember egy reggel

- ... na jó lesz, ha levágom azt a malacot.

Le es vágják. Csináltak belőle hurkát, kolbászt, szalonnát, szalámit. Lett annak sok-sok tepertyüje, de lett egy nagy, nagy, nagy gömböcse.

Felakasztottak a füstre mindenfélét, s a gömböc es odakerült. Sorban ami jött, lassacskán mindent megettek. Csak a gömböc maradt meg.

Egyszer azt mondja a szegén ember a legnagyobbik leányának:

- Hallod-e, te Anuska! Eridj csak fel a padlásra, s hozzál egy darabot abból a gömböcből, hogy együnk belőle!

Fel es ment Anuska, de mikor a késvel hezza akart nyúlni a gömböchöz, akkora szájot kítátott s elkezdte mondani, hogy:

- Hókuszpókusz, haraplak, hám békaplak! – s békapta Anuskát.

Várják oda lent, várják, s hát egyszer azt mondja az ember:

- Eridj csak fel, Zsuzsika, nem tudom hogy mit csinál a tesvéred, biztoson aszalt szilvát eszik, hogy elyen sokáig ott ül a padláson. Szaladj, nézd meg, s hozzatok abból a gömböcből!

Felmenyen Zsuzsika, néz erre, néz arra a padláson, s nem lát semmit se, senkit se. Menyen oda a gömböchöz, látja, hogy a gömböc nagyobb, mind amekkora vót. Odanyúl a késvel, hogy egy darabot kivágjon belőle. De a gömböc akkor csak eltátotta a száját, s azt mondja:

- Hókuszpókusz, haraplak. Hám, békaplak!

S békapta Zsuzsikát es. Várják odale, várják, ül az asztal mellett az ember s az asszon, s a legküsebbik leánya, de nem jó a két nagyobbik. Azt mondja az ember:

- Menjél csak fel Katika, háthogyha¹ a testvéreid elmentek falukászni,* s nem mentek fel a padlásra, hogy lehozzák a gömböcöt.

Na, menyen fel Katika. Keresi a tesvéreit, s há' csakugyan nincsenek ott. Menyen oda a gömböchöz, s hát az olyan nagy lett, ...csodálkozik. Akar egy darabot levágni belőle, de a gömböc csak elkezd a mondókáját:

- Hókuszpókusz, haraplak. Hám, békaplak!

Békapta Katikát es.

- Várják az ember s az asszon. Kéne menjen az ember dógozni. Nem jönnek a padlásról a leányai.

Azt mondja a felesége:

- Majd felmenyek én... úgy megtépem a hajjot. Haszontalan leánkák! – azt mondja.

Heába várja az ember, eltőtik az üdőt így, úgy. Nagy méregvel menyen fel a padlásra. Keresi a leányait, nem látja sohutt se. Menyen oda a gömböchöz, s hát különösen nagy lett. Akar egy darabot levágni belőle, de a gömböc megint elkezdte:

- Hókuszpókusz, haraplak. Hám, békaplak!

S az asszont es békapta. Várja az ember, várja. Felkel, meg leül, mérgelődik, fenyegetőzik, ökölbe szorítja a kezit, s meg kinyítja. Azt se tudja mérgiben, hogy mit csináljon. ...a kalapját rágja.

Na ...még es csak nekem kell felmenjek! Na megálljatok, me' lehanyigállak fejre* a padlásról.

¹ talán

Menyen fel, nézelődik erre, néz arra, nem lát senkit. Menyen oda a gömböchöz, s hezza se mert nyúlni ejedtiben, de a gömböc csak elkezte a mondókáját, s mire az ember szóhoz tudott vóna jutni, vagy hezza tudott vóna nyúlni, hogy levágjon egy darabot, azt mondja a gömböc, hogy:

- Hókuszpókusz, haraplak. Hám, békaplak!

S békapta az embert es. De annyira megvékonyodott a madzag, amivel fel vót kötve a gömböc, hogy az elszakadott, s a gömböc leesett. Gurult, gurult lefelé a padlásról, le a lépcsőn, ki az udvarra. Az udvarról ki a kapuba. A kapu előtt ült egy öregasszon a padocskán, s fonogatott. S a gömböc odament, s azt mondja:

- Hókuszpókusz, haraplak. Hám, békaplak!

... s az öregasszont guzsalyastól, orsóstól, mindenestől békapta.

Gurult az úton tovább. Jött egy regement* katona, maséroztak nagy énekszóval. Odaáll a gömböc, azt mondja:

- Hókuszpókusz, haraplak. Hám, hám, békaplak! – s mindenkít békapott.

De még akkor es gurult tovább.

Hát ahogy ment, jöttek haza az emberek a mezőről. Kaszával, kapával, villával. A gömböc csak elejikke gurult, s azt mondja:

- Hókuszpókusz, haraplak, hám, hám, békaplak! S mind békapta.

Kigurult a falu végire. S ott vót eppe' Jancsika. Örözte a báránykot. Odagurult Jancsikához, s azt mondja:

- Hókuszpókusz, haraplak. Hám, békaplak!

S eppe' Jancsikánál vót a budlibicskája,* ...ahogy békapta a gömböc, a keziben vót a bicska. Nahát, ez jó, hogy nála vót, mer' a gömböcnek a hasát felhasította, s azon sorban mindenki kijött. Előre Jancsika, utána az emberek s az asszonyok. Kaszával, kapával, utána a regement katona... énekestől kimaséroztak.

Utána az öregasszon a guzsalyával, s utána a szegén ember a feleségivel, s a három leányával. Ott asztá' hirtelenjiben kerestek egy nagy-nagy lábost, sa gömböcöt belétették. Nagy tüzet repítettek* oda. Megsütték a gömböcöt, s mindenkinek jutott egy darabocska.

Én es ott vótam, s nekem es jutott egy darabocska.

Úgy láttam, min most. Itt a vége, fuss el véle I

49. *A gömböc.* A kis gömbec meséje (MNK 2028*) megtalálható Arany László és Benedek Elek gyűjteményében egyaránt (Eredeti népmesék 287-289. "A kis gömböc", MMMV II/12. 137-140. 21. "A kis gömböc"), de ismert a szóbeliségből is. Fábiánnénak is hihetőleg kettős forrása lehetett: kedvelt mesés könyveinek egyike és a szájhagyomány. Ebben a gyermekmeseként elmondott

kis meséjében is hibátlanul festi a székely paraszti környezetet, s jó mesemondóként egyik hallgatóját is szerepelteti: Jancsika valószínűleg a belaci óvodások egyike, aki örömmel hallgathatta, hogy éppen az ő budlibicskája hasította ki a telhetetlen kis gömböcöt. A mesének 10 változatát ismerjük.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 377. p.

50. Amen

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. S azoknak annyi gyermekik vót, mind a resta* lika, még egyvel több. De nem elég, hogy olyan sok vót, még egy eppe' akkor született.

Búsult a szegén ember, főtt a feje, mivel tartsa el azt a sok gyermekeit. De még jobban búsult, hogy megszületett ez a legutolsó. Me' még keresztapát se kapott a faluban me't valamelyik gyermeknek mindenki má' keresztapja vót egyik faluvégtől a másikig.

Azt mondja a feleséginek:

- Hallod-e, édes feleségem! Én most így estefelé elmenyek járkálni egy kicsit ki a falu végire s vissza. Hát hogyha valami okos az eszembe jut, hogy kit hí'junk el keresztkomának.
- Jól van, édes lelkem uram, menjél csak! – azt mondja.

El es ment a szegén ember, s ahogy estefelé úgy ballagott ki a falu végire, egyszer csak találkozik valakivel. De a setétben, hogy ki vót, azt nem látta.

- Jó estét!
- Jó estét te szegén ember. Hát te hova s merre mész?
- Jaj – azt mondja, látszik, hogy idegen maga, mer' nem tudja, hogy én hova menyek. Nekem annyi gyermekem van, mind a resta lika, ...még egyvel több, s az az egy... most született. S nem kapok neki keresztapát – mondja.
Mindenkori keresztkomám a faluban, s imá' ennek a legkülsőbbiknek nem tudom, hogy kit hí'jak.
- Hallod-e, te szegén ember!?! – azt mondja az a valaki.

Lóháton ült, s a szegén ember nem látta, hogy kicsoda.

- Leszek én a te komád. Elviszem én a te gyermekedet keresztelni – azt mondja. Hol laksz?
- Ott lakok nő – azt mondja, a falu végénél a második ház, ahol napraforgóból van a kerítés. Mer’ olyan szegén vagyok, hogy másra nem jutott.
- Jól van – mondja az a valaki. Hónap délután ott leszek s elviszem a gyermekedet keresztelni. Addig hídd esze a rokonságot, s csináljatok egy vacsorát, s mire menyek, ötöztessétek fel a gyermeket szépen!
- Jaj! Csináljak vacsorát, de miből csináljak, szegén vagyok!
- Aval te ne törődj! – azt mondja. Csak csinálj egy... vacsorát rendezzél s a többi az én gondom!

Hazamenyen a szegén ember, s mondja a feleséginek, hogy hogy járt ő, de nem tudja, hogy kicsoda az az illető.

- Hadd el – azt mondja – valami jötevőd, valami tündér lehet, vagy ki tudja kicsoda...

Az asszon... vót két galambocskájik, s azt levágta, s vót egy fél rozskenyerek, s azt felszeletelte. De hallják-e? ...azt a két galambot amikor levágta s megsütte az asszon, az úgy megszaporodott, hogy azt se tudták, hová tegyék a húsát. Ide es raktak egy tángyérval, s oda es raktak, s még örökké csak vót. S amelyik rozskenyeret... fél rozskenyeret felszeleteltek, abból annyi kenyér lett, hogy mondom..., azt se tudták a kenyeret, hogy hova tegyék, úgy megszaporodott.

Na... felötöztették a gyermeket, megmosdatták szépen. Oda mentek a szomszédok, rokonyok, leültek, esznek-isznak.

Egyszer csak jó lóháton egy erőst szépen kiötözött úriember. Nahát ez megfogja a gyermeket, s elviszi a templomba, s megkeresztelték. Mikor hazaviszik, ő es asztalhoz ült... ez az idegen ember. Esznek, beszélgetnek. Azt mondja a szegén ember:

- Most má' komák lettünk – azt mondja, s azt se tudom, hogy kend kicsoda-micsoda. Há' mondja meg, hogy hogy hí'ják, s hol lakik! ...hogyan tudjam, hogy az én komám kicsoda.
- Hát szegén ember, arra te ne legyél kíváncsi..., csak így tudjad, hogy a gyermeknek van egy jó keresztapja, s én mindenben segítlek tüktököt.¹
- De a szegén ember addig suttogott neki, s addig könyörgött, hogy vigye őt el, ahol ő lakik, s mondja meg, hogy kicsoda. Hogy azt mondja az ember:
- Jól van... mához egy hétre gyere oda a falu végire, ahol legelőbb megüsmertünk s én ott leszek – azt mondja. S elviszlek s vissza es hozlak.

De azt es megmondta, hogy nehogy ezt elmondja valakinek.

- Ez a te titkod legyen!

Az ember nem es merte senkinek elmondani, de alig várta, hogy a hét leteljen. Estefelé elment ki a falu végire s várt egy kicsiddég. Egyszer jó lóháton a komája. Azt mondja:

- Na most ülj fel a hátomhoz! – azt mondja.

Fel es kapaszkodott a szegén ember. Felült, s hát ahogy megölelte azt az idegen embert, úgy megirtózott, min'ha csontokat ölelt vóna. Nem tudta, hogy ez kicsoda. Nagy fehér lepedővel bé vót ott takarva, burkolózva. S ez csak megfordult, s vágatott, még a szélnél es sebesebben a lovával. Egyszer csak olyan koromsetétség lett, mind éjjel, s abban a nagy setétségben megállot a ló.

- Na – azt mondja – most itt lesz egy ajtó s ezen az ajtón lemenyünk.

Úgy es lett. Readobbantott a lábával egy helyre, s ott csak egy láthatatlan ajtó felnyílott, s egy lépcsőn lementek. Hát ahogy érnek lejjebb, lejjebb, ...olyan világosság lett, hogy annál világosságabb

¹ titeket, benneteket

még nappal sincsen. Leérnek egy akkora rettenetes nagy szobába, hogy az ember a szemivel nem látta bé. De az a szoba úgy teli vót gyertyával, hogy egyik a másik mellett még egy ujjnyi hely se vót. Egyik gyertya nagyobbacska, a másik küsebbecke, a másik aludt ki, a másikat akkor gyújtotta meg.

Egyszer csak... a komája ledobta magáról a lepedőt, s azt mondja:

- Üsmerz-e, hogy ki vagyok?
- Jaj, édes egy komám – kérdőleg azt mondja, hát te vagy a halál?
- Én vagyok – feleli. S látod-e? – azt mondja – ...ennek a sok gyertyának mind én kell parancsoljak.
- Hát mit kell csinálni? Látom, hogy egyiket elalítod,* s a másikat meggyújtod... édes egy komám.
- Látod-e – azt mondja – ezeket, ezeket a nagy hosszú szálakat? Ezek most születtek ebben a szent helyben. S nem... s nem erőst szabad nekem csavarogjak...járkáljak ide-oda, ...örökké itt kell üljek, lessem, hogy mikor születik valaki, hogy a gyertyáját meggyújtsam. S amely'k má' ég, ide nē a padláshoz, asztalhoz ...mely'k ahova, azokat fújjam ki – azt mondja. Mer' azok má' kénlódnak, halnak meg.

Azt mondja a szegén ember:

- Jaj, édes egy komám, mutasd meg, hogy melyik az én gyertyám!
- Azt nem lehet – azt mondja. Azt senkinek nem szabad tudni, hogy melyik a gyertyája.

De kezdett könyörögni a szegén ember így, de úgy...

- Mutasd meg... s nem gondoltam, hogy ilyen komám vagy! S én nem mondom meg senkinek!

S addig könyörgött, istenkedett, hogy a halál reamutatott egy araszos gyertyára. Azt mondja:

- Nezd csak, édes komám, ez a te gyertyád!
- Jaj édes egy komám – azt mondja – hát ez nemsokára kialuszik! ...egy hónap, kettő. Mi lesz aval a sok árva gyermekvel?
 - mondja. Jaj, édes egykomám, ragasszál még hezza, gyújsál meg egy hosszabbat!
- Nem lehet! – azt mondja.
- Hát akkor ragasszál hezza, már ami lecsepegett, ...a máséról, ragaszd oda!

Addig könyörgött, addig istenkedett, hogy a halál, ami a máséról lecsepegett lekapargatta, eszevissza gyúrta, s a szegén embernek, ...a komájának a gyertyájához tódta, hogy lett egy félméteres gyertyája.

- Na, édes komám – azt mondja. Most még élsz valameddig. Menjél haza, de úgy dógozzál, hogy ...tudd meg, hogy ha ez a gyertya elfogy, akkor én rajtad má' segíteni nem tudok. De senkinek el ne mondd, me' ha elmondod, abban a szent helyben meghalsz.

A szegén ember nem es merte elmondani, hallgatott, mind a sír. A komája akkor felvette magára azt a fejr lepedőt, ...a halál, felültette a komáját a lóra s elvitte vissza a falu végire. Szegén ember nagy bánatoson hazament. De úgy elment a kedve, hogy nem akart dógozni semmit se. Egyik napról a másikra csak élegetett*. Heába mondta a felesége, ...biztatta. A gyermekei sírtak. Dógozott, amit lehetett, de többet immá' kedve nem vót.

Telt-múlt az üdő. Egyszer elindult az erdőbe, hogy hozzon egy hát fát. S ahogy menyen, a falu véginél találkozik egy gyermekvel, ...egy olyan tizesztendős forma gyermekvel. Csudálta, hogy nem üsmeri ezt a gyermeket. Nem idevalósi lehet, sose látta. S az a gyermek olyan keservesen bőgött, hogy úgy potyogtak a könyyei, hogy rettenetes.

Azt mondja neki a szegén ember:

- Hát édes fiam, te métt sírsz? Ki vert meg tégedet?

- Jaj, jaj – azt mondja – édesanyám!
- Hát métt vertek meg?
- Azétt – azt mondja, me’ nem tudtam imádkozni.
- Hát melyik imádságot nem tudtad?
- Hát a miatyánkot – azt mondja.

Hát a szegén ember elkezdte mondani a miatyánkot. Azt mondja:

- Melyiket nem tudtad belőle? Egész végig semmit se, ...vaj-vaj egy szót?
- Csak egyetlen egy szót nem tudtam – azt mondja.

A szegén ember mondja, hogy

- ... szabadíts meg a gonosztól, vagy ne vigy münket a kísértetbe...
- Nem, nem! – rázza a fejit a gyermek, a legutolsót.

Azt mondja a szegén ember:

- Csak nem azt nem tudtad, hogy a végin ámen?
- Ámen, szegén ember, neked es ámen – azt mondja.

S a szegén ember látta még, hogy a kicsi gyermekből..., ott vót a komája, ...halál lett, s ott ő akkor abban a szent helyben eszeesett s meghót a szegén ember.

... úgy kellett a feleséginek szóljanak, hogy menjen az ura után, me’t a falu véginél meghalva megkapja.*

S aztán szegén asszon eltemettette az urát, s hogy hogy növelte fel azt a sok gyermeket, vaj a komája utána vaj egyszer látogatta-e meg, azt én nem tudom, de ez tiszta igaz vót.

Itt a vége, fuss el véle!

50. *Amen*. A halál-koma meséjét (AaTh 332) Fábiánné igaz történetnek mondja el, s úgy is adja elő, mintha valóban megtörtént eset lett volna, hiedelemmondaként. Forrása valószínűleg nem Benedek Elek hasonló meséje (MMMV II/1. 87-90. 10. "A szegényember és a halál"), hanem meséjét a szóbeliségből merítette. A típus 20 magyar változata között egy Palkó Józsefnétől származik (Kakasdi népmesék 1. 81-85. 5.), a két kakasdi, illetve andrásfalvi változat azonban egymástól több ponton eltér. Fábiánné meséjéből hiányzik a szegényember mint csodadoktor epizód, Palkónénál viszont a gyer-

mek képében síró Halál epizódja maradt el, aki elfelejtette a Miatyánk befejezését. Eddigi tapasztalatunk szerint a bukovinai székel és ezen belül az andrásfalvi mesemondók körében alig találunk ún. lokálredakciókat, helyi mesealakulatokat, inkább bizonyos típusok népszerűsége állapítható meg. Ennek talán széles körű olvasottságuk lehet az oka, de Benedek Elek, Arany László vagy Kriza János meséi közül is elsősorban azokat mesélik tovább, melyek több-kevesebb eltéréssel a helyi mesekincsben is kedveltek.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 377. p.

51. A három arkangyal

Hej, nagy vót az úristen haragja, amikor Ádám s Éva a paradicsomban megszegték a parancsolatot. Nem fogadtak szót.

A jóisten leküldte Gábor arkangyalt. Odaadott egy nagy tüzes vesszőt neki, s azt mondja:

- Menjél fiam, le a földre! – azt mondja, s kergesd ki azt a két paráznát onnat a paradicsomból!

Le es ment Gábor arkangyal. Egyszer csak látja Ádám, hogy jó Gábor. Azt mondja Évának:

- Éva, Éva! Nagy baj van itt!
- Miféle baj? – kérdezi Éva.
- Nezz csak ide! – azt mondja, az úristen kú' di ...az arkangyalt, Gábort.

Ez magyar. Majd elbánok én vele. Hamar finom ebédet főzött, s odaért az arkangyal, megetette, megitatta, leültette, szeretgette, cirógatta-marógatta.*

S azt mondja Gábor arkangyal:

- De nem ezétt jöttem én, hanem azétt, hogy azt mondta az úristen, hogy innet eltakarodjatok... ha nem fogadtatok szót.
- De így... – azt mondja Éva... hát van szüved münköt elküldeni? Jól tartottunk s látod-e itt melyen jó sorunk van... s így s úgy.

S Gábor arkangyal nem szólt többet egy szót se, hallgatott. Hanem szépen visszament az égbe.

Azt mondja az úristen neki:

- Na, Gábor arkangyal, mit végeztél?

- Jaj, uram ne büntess meg! Olyan szépen élnek... az a két lélek ott a paradicsomban, mint két gerlicemadár. Nem vót nekem lelkem, hogy kikergessem őket - mondja.

- Látom... az oláh angyalt kell leküdjem.

Szólott es minnyá' Petrátyinak s azt mondja:

- Hol vagy, oláh angyal, ...Petrányi? Gyere csak elé! Melyik sorkában vagy az égnek?

Petrányi minnyá' jelentkezik es.

- Itt vagyok uram parancsolatára!

- Azt mondom neked, hogy menjél le a földre, s kergesd ki Ádámot s Évát a paradicsomból, me't nem érdemlik meg, me' ...nem fogadtak szót, bünt követtek el! – mondja a úr.

Le es ment Petrátyi, ...látja Ádám, hogy jó, azt mondja Évának:

- Na Éva, most baj lesz! Na jó az oláh. Most elegünk lesz!

- Ne félj semmit – mondja Éva , majd elbánok én veled!

Le es jó Petrányi s odamenyen s azt mondja, hogy:

- Menjetek, takarodjatok ki innét – a paradicsomból, me' nem fogadtatok szót, s nagy az úristen haragja, ...haragszik reátok!

Azt mondja Ádám, hogy:

- Van-e írás róla?

- Írás nincs, me't én olvasni nem tudok. Heába imá' az úristen azt mondja, ...én úgy se tudnám elolvasni, hogy mi van benne.

- Na – azt mondja, ha nincs írásod, akkor elpucolj! Csak írásra menyünk ki...

El es kotródott Petrányi onnat úgy, min'ha ott se lett vóna. Felmenyen az égbe, s azt mondja az úristen:

- Na Petrányi, mit végeztél?
- Jaj uram – azt mondja – az írást követelték. Azt mondták, ha nincs írás, nem mennek ki.
- Na megálljanak! – azt mondja. Látom, hogy még es Mihályt kell... a német angyalt leküdjem. Hol vagy Mihály?
- Itt vagyok uram! – azt mondja.
- Vedd el a vesszőt! ...s menjél le a paradicsomba, s kergesd ki Ádámot s Évát, me’ nem érdemlik meg, hogy ott legyenek a paradicsomban, me’ bűnt követtek el!

Menyen es nagy mérgesen a német angyal... Mihály. Mikor odaér, meglátja Ádám s azt mondja:

- Éva, most még nagyobb baj lesz, me’ jó a német angyal!
- Ne félj semmit! – mondja Éva. Majd elbánunk mü aval es!

Hamar ételt készített s azt mondja Mihálynak, hogy:

- Gyere, üljél le s egyél!

Itatták, etették. Jól es lakott Mihály s amikor jóllakott, felkel az asztaltól s azt mondja:

- Mars, herausz!*

Azt mondja Ádám, hogy:

- Muszáj menni?
- Muszáj biza! Kifelé a paradicsomból! Mer’ a muszáj a legnagyobb úr a világon.

Hát ha tetszett, ha nem, heába könyörögtek, essze kellett szedjék a sátorfájikat, s ki kellett menjenek a paradicsomból.

Aztán igaz vót-e, vaj nem vót-e, én nem tudom, de azóta a muszáj a legnagyobb úr a világon.

- Itt a vége, fuss, el véle!

51. *A három arkangyal.* (MNK 794*) Fábiánné ezt a tréfás legendamesét is Benedek Elektől tanulta (MMMV III/2. 13-14. 3. "A három arkangyal"), aki viszont a Magyar Népköltési Gyűjtemény első kötetéből dolgozta át (Arany Gyulai, 1872. 490-491. XIX. "A három arkangyal"). A mese Gyulai Pál

gyűjteményéből való Erdélyből. Fábiánnén kívül Palkó Józsefné is bevette a repertoárjába (Kakasdi népmesék II. 112-113. "A három arkangyal"), ezen kívül több változatot nem is ismerünk.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 378. p.

52. A három leán gyásza

Egyszer vót, hol nem vót, vót egyszer egy legén. S annak a legénnek vót három szeretője. Mind a hármot egyformán szerette, nem tudott választani közülik. Gondolta magában, majd csak kiprobálom üdővel.

Hát egyszer a legénnek megjött a béhívója. El kellett menjen katonának. Na gondolta magában, most itt az üdő, kiprobálom, hogy melyik leán hogy gyászol meg ingemet.

Elment egyik este az első leánhoz búcsúzkodni, s azt mondja:

- Nezd, kedves szeretőm, én menyek három nap múlva katonának s megvársz-e ingemet ... hogy gyászolsz meg?
- ...aj, jaj! – jajgatott a leán, meggyászolok szívemből, lelkemből. Meglátod te, úgy meggyászolok, hogy addig meg se fé-sülködöm, amíg haza nem jössz.
- Jól van – mondja a legén.

Másik este elment a másik leánhoz búcsúzkodni. Neki es elmondta, hogy menyen katonának, s hogy gyászolja meg őt mire hazajő három esztendő után. Azt mondja a leán:

- Úgy meggyászolok, meglátod, hogy addig még a szobámot se seprem ki.
- Jól van – mondja a legén.

Harmadik este elment a harmadik leánhoz, s mondja neki es:

- Na, édes kedvesem, menyek hónap katonának, s akarom tudni, hogy megvársz-e ingemet. Hogy gyászolsz meg?
- Én... – azt mondja a harmadik leán – mire hazajössz, mind felhordom a moslékot a hí'ba.*

Hát furcsa gyász, gondolta magában a legén, de majd meglátjuk. S elment a legén katonának. Telt-múlt az üdő, lassan, de letelt

a három esztendő. S mikor letelt a három esztendő, hazajött a legén nagy örömmel.

Menyen az első leánhoz, amelyik fogadta, hogy három esztendeig nem fésülködik meg. Hát uram teremtem, alig üsmert rea a leánra, olyan borzos vót, akkora vót a feje, mind egy bokor. Hát elgondolhatja ezt akárki, hogy három esztendeig nem fésülködni meg...

Na, gondolta magában a legén, nekem elegendem van belőled. Elköszönt s elment a másik leánhoz. Hát annak olyan szemetes vót a szobája, hogy az ajtót elig tudta kinyitani.

- Na... – azt mondja a leán – meg vagy-e elégedve velem? Három esztendeig nem sepregettem.

Na, gondolta magában a legén, belőled es elegendem van. Elment a harmadik leánhoz. Azt mondja:

- Na, édes kedvesem hazajöttem, mivel gyászoltál meg három esztendeig ingemet?

- Mivel? – mondja a leán. Felhordtam a hí'ba a moslékot. Gyere, megmutatom!

Hej! – gondolta magában a legén, hogy es tudjunk felmenni, ki tudja, hogyan foly' le onnat a hí'ból.

Mennek fel a hí'ba, s hát annyi szalonna van, sonka, kolbász, hurka, bödönben a zsírok, hogy elig lehet tőle járni. Na azt mondja a legén:

- Téged veszlek el feleségül.

- Igen – azt mondja a leán, három esztendő alatt három nagy hízott disznyót hízlaltam, s azokat levágattam, s itt van a húsa, a zsírja, szalonnája, a kolbász, a sonka. Meg vagy-e elégedve velem?

- Meg... – azt mondja a legén.

S aztán hamar megtartották a lakadalmat. Vót aztán amiből sütni, főzni.

Nagy lakadalmat csaptak, feleségül ment az ügyes leán a legénhez. S nem kellett gondolkozzanak, hogy mivel zsírozzák meg a káposztát. Vót ott minden.

S még ma es boldogan élnek, ha meg nem hótak.

Aki nem hiszi, járjon utána!

52. *A három leány gyásza.* Ennek a mesének (MNK 1452 A*) mindössze 3 változatát ismerjük a szóbeliségből, mind a hármat a Székelyföldről, illetőleg a székelység köréből. Egyiket Sebestyén Geczi Lajosné mondta el és Dégh Linda közölte a Kakasdi népmesék II. kötetében (259. 91. "A három

leány és a kérő"). A mese valószínű irodalmi előképét érdekes volna felderítenünk kakasdi-andrásfalvi vonatkozásban legalábbis, amelynek a nyomán ez a lokálredakciónak is tekinthető forma kialakult.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 378. p.

53. Az igazság és a hamisság

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer két tesvér. Legények vótak. Nem vót nekik se apjuk, se anyjuk, ...meghótak. Szegények vótak, a házacska es imá' dőlött a fejikre. Azétt hítták őket Igazságnak és Hamisságnak, hogy a nagyobbik tesvér örökké csak hasznot akart húzni a küsebbikről. A küsebbik erőst jószívú vót, a nagyobbik biza annál gonoszabb.

Azt mondja a küsebbik:

- Kedves bátyám, menjünk el szógálni, jobban megélünk, mind itthon örökké henyélni.
- Nem bánom – mondja.

Feltarisnyálták magikot, mindegyik ...s elindultak ketten.

Hát ahogy mennek, menegetnek, délre erőst megéheztek. Leülnek egy fa alá enni, s azt mondja az egyik tesvér, ...az öregebbik:

- Ne együnk külön-külön, én es az enyimből, te es a tehédből! - mondja. ...együk meg előbb a tehédet, s utána megegyük az enyimet!
- Jól van, nem bánom.

Leültek s megették a küsebbik tesvérét. Mennek tovább, estére bé-értek egy erdőbe. Újra megéheztek, leülnek, azt mondja a küsebbik tesvér:

- Gyere, most adjál nekem, me' éhes vagyok!

Azt feleli :a nagyobbik:

- Dehogyan adok! ...adok, ha megengeded, hogy kiszúrjam a szemedet - mondja.
- Hát csak nem akarod ezt tenni velem? ...édes testvérem vagy, s ki akarod szúrni a szememet?

- Hát én csak úgy adok neked - mondja.

Na kiszúrta mind a két szemit. Kiszúrta a szemit, s otthatta az erdőben. A tesvére esszeszedte magát s elment.

Tapogatózott a legén erre, tapogatózott arra a setétben. Egyszer ahogy tapogatózódik, egy fa alatt egy padocskát vett észre. Leült arra a padocskára s azt mondja:

- Istenem ne hagyj el! Itt maradok az éjen – azt mondja, s valaki reggel megkap, ...vaj egy favágó, vaj valaki erre jár, ...csak megkap, hanem itt kell elpusztulnom – azt mondja. S ott maradt leülve.

Hát úgy, ahogy ül ott a legén, egyszer csak három varjú szállott a fára. Arra a fára, amely'k alatt ő ült. Azt mondja az egyik varjú:

- Hallottad-e , hogy mi történt ma?
- Kár, kár, ...nem hallottam – azt mondja, mondd meg!
- Elindult két tesvér, s az egyik a másiknak csak úgy adott enni, ha megengedi, hogy kiszúrja a szemeit.

S a legén ott hallgatozik*.

Azt mondja a másik varjú:

- Hát – azt mondja, ha tudná, hogy... hogy mi van itt... egy jó három-négy méterre – azt mondja – olyan fü van, hogyha a harmat reaesik, s az a legén a szüve körül az inget letépné, s belémártogatná abba a harmatba, ...s a szeme világát, a szeme helyit megkenné, egyből visszazőne a szeme.

Hallgatja a legén, de nem szólott egy szót se.

Azt mondja a harmadik varjú:

- Én es tudok valamit, kár, kár, de nehogy elmondjátok!
- Mit?
- Azt tudom, hogy itt nem messze van egy város, s abban a városban nincsen víz. S azért nincsen víz, mer' ahol a forrás van,

ott egy hatalmas nagy béka van egy kő alatt. S azt a követ, ha valaki felemelné, s azt a békát agyonütné, akkor minnyá' lenne annak a városnak vize.

A legén csak hallgatkozott. Nem mert szólni egy szót se.

- De... - azt mondja, nehogy megtudja ezt valaki, nehogy elmondjátok! Kár, kár! - s a varjak elrepültek.

A legén es csak erre várt. Várta, hogy a harmat hulljon le. Egyszer csak érezte, hogy vízesség van, ... hullt a harmat. A szíve körül az ingiből egy jó tenyéryit kitépett s odacsúszott, arrafelé, ahova mondta, hogy úgy három méterre fü van. S abba a füves harmatba azt az ingdarabot eszevissza vizezte. Erre es forgatta, arra es, s odanyomogatta a szeméhez.

S halljanak csudát! Százszor jobban látott, mind annak előtte. Úgy visszánőtt a szeme világa, hogy még olyant emberi szem nem látott.

Letérgyelt s hálát adott az istennek, hogy a jóisten nem hatta el őt, hanem azt a varjakat odarendelte.

S akkor eszeszedte magát s elindult menegetni. Reggelre bé is ért abba a városba, ahol nem vót vizük. Hát látja, találkozik az emberekvel, asszonyokkal. Korsókkal, nagy vödörökkel, szekerekkel, ki ahogy tudott, mentek, ki amerre látott, hogya napi vizet beszélézzék, ...mindenki amire kellett neki ...vaj mosni, vaj hogy nehogy szonnyan* kelljen üljenek.

Azt mondja a legén egy öregasszonnak:

- Kedves öreganyám hova mennek kendtek aval a vödörökkel?

- Jaj, édes fiam - azt mondja, ...látszik, hogy nem idevaló vagy. Há' nincsen víz ebben a városban. Úgy ki vannak száradva

a kutak, hogy egy csepp víz nincsen. A király es hal meg szonnyan.*

Jól van... menyen es a legén oda a királyhoz, jelentkezik.

- Felséges királyom – azt mondja – életem-halálom kezébe ajánlom - mondja. Én ennek a városnak megkeresem a víz forrását. Adjon melléjem még két katonát!

Minnyá' a király oda es rendelte, s elmentek oda, hol a forrás vót, ahol a legénnek mondta a varjú. S ott felemelték azt a nagy követ.

S akkora varasbéka* vót, – tudják-e? ...de akkora varasbéka vót, hogy a lábai rettenetesen el vótak szerteszéjel terpeszkedve. Csúf nagy szemei, nagy csúf szája. Minnyá' nagy vasrúdkkal felfordították a varasbékát. S agyonütték.

S hát úgy kezdett buzogni a víz, de olyan szépen, hogy a katonák minnyá' lehasaltak, s nem győzték a vizet inni, olyan szomjasok vótak.

De abban a szempillantásban nagy ujjangás, kiabálás, lövés lett az országban. Hírül adták, hogy van víz. Mindenkinék a kútjában csak forni kezdett a víz, ...s forni a víz.

A király hivatta vissza minnyá't ezt a vitéz legént. Szegén legén ment es.

- Na, fiam – azt mondja, megmentetted a városunkat. Mától fogva itt lesz a helyed a palotámban – mondja. Te leszel a király testőre, ...a testőröm.

Egyszer csak a legén látja, hogy a palotába jó bé egy cigánforma, nézi jobban, s hát ki vót ez, ...az ő tes'vére.

Úgy tett min'ha nem es üsmerné.

Hamar a királynak szólott, hogy...

- Felséges királyom, van nekem egy tes'vérem, s az most jött ide, me' nagyon szegén - mondja. Légy olyan kedves, fogadd fel a legutolsó cselédjeid közé, de itt legyen a palotában!

- Mit – azt mondja a király, nem a legutolsó cselédjeim közé fogadom. Hát te a királynak testőre vagy, mellettem vagy. Legyen ő is itt!

Gondolta magában a szegén legén, nem érdemli meg az én tesvérem, de mindegy...

Oda es ment s akkor megüsmertette magát, hogy ő a tesvére... megüsmerték egymást. Odafogadta a király maga mellé. S úgy sokáig éltek.

Egyszer csak a király nagy vacsorát rendezett. Ott vótak más országból es urak, ...mulattak, ettek, ittak. Egyszer, mikor ott vannak az asztalnál, azt mondja a király:

- Urak! – azt mondja. Most mindenki el kell mondja az életje történetit.

Leültek az asztal mellé sorba, ott vót a szegén legén es, aki a király mellett testőr vót, de ott vót a tesvére es. Eleget gondolkozott a szegén legén, most mit tudjon ő mondani, ha igazat mond, akkor elárulja a tesvérit. Hazudni nem akart.

Sorban a király mellett ő ült, ő következett, s el kellett mondja, hogy, ...hogy és mind, hogy melyen szegénséggel nőttek fel. Hogy anyja-apja meghót. Hogy tesvére kivette mind a két szemit.

Hallgatta a király, hallgatta, elhallgatta végig, de mikor már béfejezte vóna, azt mondja:

- Hol a te tesvéred? Ez, amely'k itt ül? Amely'ken megkönyörültél? Elyen rongyoson idejött?

- Hát felséges királyom – azt mondja – életem-halálom a kezdedbe ajánlom. Ez a tes'vérem, me't csak ketten vótunk. De kegyelmezz meg neki! – azt mondja.

Én szeretem úgy, mind testvéremet. Ő es megbánta má', mí csinált. Megbühődött érte. Ne bántsdi!

- Nem – azt mondja a király – oda fogjuk vinni az a fa alá ahol te ültél, ahova tégedet taszított.

S megfogták a szegén legénnek a tesvérit, ...ha akart, ha nem, kivitték az erdőbe s uyanoda a fa alá, oda a padra leültették.

Nem vették ki se a két szemit, semmit. Csak oda lekötözték. Hát sírt, könyörgött a legén, de heáavaló vót mindenféle. A király igazságot akart szolgáltatni, me't erőst szerette a testőrjit.

Úgy, ahogy le vót kötözve oda a legén, nem tudott megszabadulni. Este lett, egyszer csak hallja, hogy odaszálltak a varjak. Azt mondja az egyik varjú:

- Há régen találkoztunk testvérjeim.

Azt mondja a másik:

- Régen biza' – azt mondja, de nem es akartam veletek találkozni.

- Hát ugyanbiza métt?

- Hát azért me't elárultatok - mondja. Az a legén itt, ...itt ült valahol a fa alatt, vaj valaki áruló lehetett, me't az a legén, akinek a szemit kivették, ...az meggyógyult.

S a vizet es..., ahol a béka vót ...a békát agyonütték, s a követ elvették, s most a város újra vizet kapott. S ezt... valaki áruló lehetett itt.

- Kár, kár! – azt mondják. Jó lesz most körülnézzünk, hogy nincs-e itt valaki?

Elkezdtek a varjak kereken a fa alatt járkálni. Hallgatkozott a legén, meg se mert mozdulni. De a varjak odaszálltak, s észreveték, hogy ott van a legén.

- Itt van az áruló! – mondják. Gyertek, vájjuk ki a szemit! Tépjük agyon!

Le vót kötözve a legén, nem tudott védekezni s a varjak kicsípték a két szemit az arcából. Csípték, ahol érték. Addig csípték, amíg halálra nem csípték. Úgy...

A királynak a testőre, a szegén legén, megsokallta, hogy a tesvérit odakötözték. Elszökött a királytól s gondolta magában, felkeresi a testvérit s még es elengedi onnat. Felszabadítja a kötelékeiből, hogy menjen, ...boldoguljon, amerre lát, arra.

De mikor megtalálta, má' csak a hóttestjít találta meg. A varjak agyoncsípték.

Ásott egy gödröt, s eltemette, s elsíratta. Nem tehetett róla, nem vót ennek oka, hogy a tesvére elyen gonosz vót. Visszament a királyhoz, s aztá' ott es öregedett meg, amíg meg nem hót.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Itt a vége, fuss el véle!

53. *Az igazság és a hamisság.* (AaTh 613) Fábiánné ezt a nevezetes mesét is két forrásból ismerhette: a szóbeliségből (ld. Berze Nagy János, 2. kiad. 1961. 103-109. "Az igazság és a hamisság hordozója" Gy. Zsidó Domokos, Elm. Varga Antal Hertelendyfalván, Torontál megyében) és Benedek Elek gyűjteményéből (MMMV II/1. 142-147. 19. "Igazság és Hamisság"). Ez utóbbi mese a Székelyföldről származik a Háromszék megyei Árkosról Kriza

János Vadrózsák c. gyűjteményéből (403-405. II. "Az Igazság és Hamisság utazása"). A mese ponyván is megjelent Méhner Vilmos kiadásában (Hogy mesél a székely nép? 2. "Az igazság és hamisság utazása." Bp. 1888. OSzK 26/130.) A mese az egész magyar nyelvterületen ismert, 39 változatát tartjuk számon. Ezek közül 6 a Székelyföldről, vagy onnan kiszármazott telepesektől való.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 378. p.

54. A nyúlpásztor

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, ...vót egyszer egy király. S annak vót egy olyan szép leánya, hogy olyan szépet még festeni se lehet.

Na, de má' eladó sorba került a leán, s azt mondta a király, a kérők közti odahanyít egy almát, s aki kikapja* annak adja feleségül.

Essze es gyültek a királyfiak, hercegek, grófok, válogatott cigánlegények. Elhanyította a királykisasszon az almát, de kikapni egy se tudta.

Egyszer honnat, honnat nem, odavetődik egy legénke. Megint elhanyítja a királykisasszon az almát, s az a legénke úgy kikapta, min'ha egyenesen neki hanyította vóna.

Na, a királynak nem erőst tetszett ez a dolog, hogy... pont ez a jött-ment, hát ez legyen az ő veje?! Azt mondja a legénnek:

- Hallod-e, édes fiam! Nem tudom, ki fia-mije vagy, elkaptad az almát, de ki kell állni még egy próbát es...

Azt mondja a legénke:

- Kiállok én felséges királyom még kettőt es, ha arról van szó!

Azt mondja:

- Vannak nekem valami nyulaim s azokat örözd meg! Ha meg tudod örözni – azt mondja akkor jó, de ha nem tudod megörözni, akkor a fejedet levetetem!

Hát búsult a legénke, hogy hogy tudja ő megörözni azt a nyulakot, mikor nyúlpásztor még sose vót. Reggel nagy búsán, amíg a királyék reggeliztek, addig kiült ő az ajtó elejibe, ...a tornácra, s ott gondolkozott.

Honnat, honnat nem, odakerült egy öregasszon. Azt mondja:

- Ne búsuljál édes fiam! – azt mondja adok neked egy sipocs-kát, s mikor kimész a mezőre, a legelőre, csak fújál belé ebbe a sipba! – azt mondja. S meglátod, hogy nagy hasznát veszed!

Meg es köszönte a legénke a sípot s zsebre tette. S a király es szó-lott, hogy most engedd be a nyulat. Kiengedték a nyulakot, de tudják-e, azok ahányan vótak, annyifelé futtak, ahogy a kapun kiérték. Szerelmes isten, gondolta magában a legén. Most ezeket még lehet a sípval se tudom én esszegyűjteni.

Belefútt a sípjába, s hát úgy sorakoztak a nyulak, mind a katonák. Szép sorjában ki a mezőre.

Nézi a király fenn a palotának az ablakán, hogy miféle ördögös legén lehet ez, hogy úgy szót fogadnak a nyulak neki. Kihajtotta a legén a nyulakot a rétre s ott legelteti. De akkor es mind maga köré gyűltek a nyulak s ott legeltek szépen.

Azt mondja a király a leányának:

- Hallod-e édes leányom! Őtözzél fel szegén leánnak s vegyél el* egy tarisnyát s menjél ki s kérjél a legéntől egy nyulat – mondja, hogy este, amikor behajt, egy hiányozzon!

Azt mondja a leán:

- Jó es lesz édesapám! – azt mondja.

Felötözött szegén leánnak a királykisasszon, s egy tarisnyát* vett a hunya* alá s elment ki a mezőre.

- Jó napot! – mondja a juhász legén, a nyúlpásztor.
- Adjon isten! – azt mondja. Hát mondja, métt jött ide a kisasz-szon?
- Nem vagyok én kisasszon – azt mondja. Csak egy szegén leán vagyok. Azétt jöttem, hogy adnál-e nekem egy nyulat?
- Hogyne adnék – azt mondja, ha a felséges királykisasszon ad egy csókot.

- Nem vagyok én királykisasszon.

Tagadta erőt a királykisasszon, hogy nehogy megüsmérje a legén. De a legén tudta, hogy honnat fú' a szél.

- Hát – azt mondja – hogyha ad egy csókot, akkor adok egy nyulat...

Hát a királykisasszon elcsafarta* a fejit, hogy adjon-e, ne adjon-e, de mégis... hogy megcsalja a legént, hát megcsókolta a legént azért, hogy egy nyúlval kevesebb legyen.

Este mikor hazahajt, hogy ne legyen meg mind a száz... Me' az apja aszondta vót, ha csak egy es hiányzik belőle, hát a fejit veszik.

Meg es fogott hamar egy nyulat a legén s belétette a királykisasszonnak a tarisnyájába. Megadta a királykisasszon a csókot, s aval elindult haza. De amint ment a királykisasszon, fogta a hunya alatt a nyulat. A nyúl még fele útjáig se ért, a legén beléfútt a sípjába, s a nyúl úgy kiugrott a tarisnyájából, min'ha ott se lett vóna, s visszafutott a legénhez.

Menyen haza a királykisasszon s azt mondja az apja neki:

- Na elhoztad-e a nyulat? Kaptál-e tőle?

Nézi a tarisnyáját a királykisasszon, s hát ott biza' nem vót semmi.

Azt mondja a szégyelletjiben, hogy:

- Tudja-e édesapám, heába kértem, nem adott az a megátalkodott legén – mondja.

Szégyellte bévallani, hogy ő még csókot es adott.

Nahát azt mondja a király:

- Na megállj, me' kipróbálok én!

Felötözött szegén legénnek a király, s ő es vett egy tarisnyát magához, s elindult egy szamarháton a szegén legéhez. Mikor kiért a mezőre, azt mondja:

- Adjon isten édes fiam, nyúlpásztor! Hát hogy s mind?
- Hát csak így nē! – mondja. Őrözgetem ezt a nyulakot úgy, ahogy lehet.
- Hát édes fiam – azt mondja – meg kéne szánjál, s adjál nekem egy nyulat – mondja, me’ erőst szegén vagyok s beteg es, s erőst kívánom a nyúlhúst.
- Hát én adok szüvesen – azt mondja, ha megcsókolja a szamarának a farkát.

Hát csafargatta a király a fejit, mit tudjon csinálni, csak azért, hogy megcsalhassa a legént, hogy ne legyen meg a száz nyúl. S hát ő biza megcsókolta a szamarának a farkát.

Nahát, neki es adott a legén egy nyulat. S aval a tarisnyáját bekapta a hunya alá, felült a király a szamárra s elindult vissza. De még fele útjáig se ért, a legén a sípjába beléfűtt, s a nyúl úgy kiugrott a tarisnyájából, min’ha ott se lett vóna.

Menyen haza a király, kibontja a tarisnyát, s hát a nyúl sohutt* sincs. Azt mondja a leánya:

- Na édesapám, hozott-e nyulat?
- Hozott a fene – azt mondja, nekem se adott!

Pedig adott neki es, csak ő es szégyellte bévallani a leánya előtt, hogy hogy járt, ...s hogy megcsókolta a szamara farkát, s nyulat mégse hozott.

Hát este lett. Nézi a király a királyi palota ablakán, hogy a legén sorakoztatja a nyulakot szépen... mind béfelé. S mikor odaért a kapuig, kinyitotta a kaput s mind a katonák, csak sorban a nyulak hiánytalanul mind hazajöttek.

- Jól van édes fiam! – azt mondja a király, derék legén vagy! Látom hogy kiálltad ezt a próbát es. De most még van egy próba, a harmadik. Ha ezt es kiállod, én nem bánom, legyen a leányom a feleséged!
- Most hazudjál nekem annyit, amennyit csak tudsz, ...hazudj egy zsákval!

Gondolkozik a legén, mit tudjon ő hazudni.

Odaültek a tanácsosok minden sorba, s a legént a közepibe ültették s elkezdett a legén hazudni. Ami csak eszibe jutott, mindenfélét hazudott. Azt mondja a király:

- Még a zsák nincs teli, még félig sincs. Hazudj tovább...!

Hazudik a legén megint s egyszer azt mondja:

- Tudják-e, amikor én nyúlpásztor vótam, kijött a királykisasszon, hogy adjak neki egy nyulat s ad egy csókot.

Hát a királykisasszon erre úgy elpirosodott, mind a pünkösti róza. Azt se tudta szégyelletjiben, mi' csináljon. Azt mondja :

- De utána kijött a király s mondtam, hogy csókolja meg a szamarának a...

...s nem mondta ki, hogy a farkát, mer' a király akkorát kiájtott, hogy:

- Teli a zsák! Többet ne mondj egy szót se! Eppe' teli van!

A legén nem es mondott többet egy szót se, me' szégyellte a király, hogy megmondja a legén, hogy ő megcsókolta a szamara farkát, ...s kitudódik.

S így hát feleségül adta a nyúlpásztorhoz a leányát. S békességben vígan éltek. S nagy lakadalmat csaptak, s aztán mikor az öreg király meghót, ő lett a király.

De áldotta es az ország s még ma es jó vóna lehet, ha élne.

S most es élnek boldogan, ha meg nem hótak.

Itt a mese vége. Aki nem hiszi, járjon utána!

54. *A nyúlásztor.* (AaTh 570) Ismét egy mese, amely részben a szóbeliségből, részben Benedek Elek gyűjteményéből származik (MMMV 1/1. 197-201. "A király nyulai"). A mesét ott találjuk már Benedek Elek Székely Tündérország című gyűjteményében is (1885. 119-126. "A király nyulai"), ismert volt tehát már a múlt század második felében a Székelyföldön. Fábiánné és Benedek Elek meséjét összevetve lényeges különbségeket találunk, elképzelhető tehát az is, hogy

Fábiánné az utóbbit nem, vagy csak nagyon régen olvasta.

Ismételten emlékeztetnünk kell arra, hogy Fábiánné a gyerekek mesemondója, a felnőtteknek szóló változatok lényegesen kevésbé illedelmesek: a királykisasszonytól a hős nemcsak csókot kér, s a királynak sem csupán a szamár farkát kell megcsókolnia.

A mesének csupán 4 magyar változatát tartjuk számon.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 378. p.

55. A kégyókirály koronája

Hol vót hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, ...ott, ahol a tojáshíjba kerekedtek s a kéményen leereszkedtek. Ott történt ez pontoson.

Vót egy faluban egy erőst nagygazda ember. Annak annyi marhája vót az istállóban, hogy a szerit-számát se tudta. De szógálója nem igen vót. Mer' a szógálóhoz, ...a szógához erőst gormba vót. Rosszul bánt velik. Megverte. Úgy, hogy aki vállalkozott a szógálatra, ...két napnál, három napnál nem bírta ki tovább.

Hát vót a faluban egy szegén leán. Nem vót se anyja, se apja, árva vót. Gondolta magában, szót fogad ő, s meghúzódik annál a gazdánál. Eltúr mindent, csak legyen egy falás kenyere.

El es ment oda, jelentkezett, hogy ő vállalja a szógálatot. Meg es tette a kötelességit minden nap. Főzött, mosott, sepregetett. De kiváltképpen az istállóban erőst szeretett dógozni. Úgy szerette az állatokat, min'ha saját testvérei lettek vóna. Simogatta s beszélgetett hezzik.

Hát egyszer reggel, ahogy feji a tehenyeket, honnat honnat nem a jászoly* alól odakúszik egy kígyócska. De tudják-e, olyan szép korona vót a fejin, hogy olyan szép koronát csak a királyoknak láttam. Azt mondja a leánnak:

- Édes leánkám, ha istent üsmersz, adjál nekem egy csepp tejet, me't imá' egy hete nem ettem!

Hamar a leán keresett egy tángyérkát s oda a jászoly alá öntött a kígyónak egy kicsi édestejet. Meg es itta jó szűvvel a kígyó a tejet, s a leán bément, de a gazdájának erről nem szólott egy szót se.

Ez minden reggel s este megisméltődött, mikor a leán fejte a tehent, ...kész vót a friss tej, a kígyó jelentkezett a tejétt.

De hallják-e, úgy megszépültek a tehenyek, a bornyúk, az állatok, hogy százszor kövérebbek lettek azóta, hogy a leán adogatott a kígyónak tejet.

A gazda nem győzte dicsérni a leánt es, hogy melyen szépen bánik velük.

De egyszer csak, tudják-e, meglátta véletlenül a gazda, amikor a leán tejet adott a kígyónak. Azt mondja:

- Haszontalan leán, így fecséreled te el a tejemet! Ezétt kevesebb a tej!

Pedig a tehenyek kétszer annyi tejet adtak azóta, amióta a leán a kígyónak adott tejet. S a gazda nem vót megelégedve, me' erőst fősvén vót. Azt mondja:

- Elpucolj a házamtól! Nem tűrlek meg, te! Lopod az én vagyonomat!

S a leánt kiseprűzta még az udvaráról es.

Szegén leán ...potyogtak a könnyei, el vót keseredve. Azt mondja a gazdának:, csak azt engedje meg, hogy azt a kígyót magával vihesse.

- Na vigyed azt a rusnya állatot, me' úgy es utánad hanyítánám!

Vissza es ment a leán, s a jászoly alól kihúzta a kégyót, belitette a kötényibe s vitte magával. S mikor kiért a falu végire, egyszer csak a kégyó megszólalt.

Nezd csak, ezt a koronát vedd le a fejemről s engemet engedjél szabadon! – mondja. S ez a korona neked meghozza a szerencsét.

...úgy es lett. A leán levette a kégyó fejről a koronát s a kégyó csak kiugrott a kötényéből s úgy eltűnt, min'ha ott se lett vóna.

A leán fogja a koronát, menyen..., de alig ment egy jó hanyításnyira, jó vele szemben a bírónak a fia. Azt mondja:

- Hát te métt sírsz eilyen korán reggel?

A leán elpanaszkodta, hogy ő hogy járt, hogy milyen hűségese szolgált a gazdáját, s őt mi miatt kergette el. Azt mondja a legén:

- Ne búsuljál, hallottam a híredet, hogy milyen ügyes vagy, takarékos, s eppé' házasodni akarok, s téged akarlak feleségül venni. Megrettent a leán...

- Hát ilyen nagy gazda... – én milyen szegén vagyok!

De arra gondolt, hogy ezt biztos a kényó akarta így. Feleségül es vette a leánt a bíró fia, s azóta ott lakott a bírónál a leán. A saját marháit, tehenjeit gondozta. Az'kot fejte. S neki vótak akkor szógái, szógálói. Nem kellett ő menjen senkinek se...

Hát egyszer ahogy kimenyen az istállóba s látja, hogy ki van ott a jászoly alatt. Az a kényócska, amely'k rajta segített, amely'ket ő etetett. Amely'k a koronát adta. Azt mondja :

- Na most – azt mondja, édes leányom! Megsegítettelek, jól fér'hez mentél. Neked vannak saját állataid. Most add vissza a koronámot!

S a leán visszatette a fejire a koronát s a kigyó eltűnt onnat, s a leán boldogan élt, ...még ma es él, ha meg nem hót.

Itt a vége, fuss el véle!

55. *A kényó király koronája.*
A kigyót tejjel itató gyermek, leány, asszony hiedelemmondaszerű meséinek egész sorát ismerjük az AaTh 285 típuszámon és mellékszámain, Fábiáné meséje azonban nincs közte. A kigyó a magyar néphitben, mondákban és mesékben ambivalens lény: ha tejjel etetik, gondozzák, hálás, kincsekkel, vagyonnal, gyermekkel ajándékozta meg a gazdát, ha bántják vagy elűzik, vagy éppenséggel

meg is ölik, a ház elszegényedik, a gazda vagy valamilyik hozzátartozója meghal. Erdész Sándor részletesen tárgyalja a kigyóval kapcsolatos népi hiedelmeket "A fehér kigyó a magyar néphagyományban" c. tanulmányában. Ő hívja fel figyelmünket az AaTh 672C mesetípusra, mellyel mesénk kapcsolatba hozható (75. 1.).

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 378. p.

56. A griffmadár

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, vót egyszer egy királyfi. S az a királyfi erőst szeretett vadászni. Reggel, ahogy kinyílt a szeme, pirkadni kezdett, egyeb gondja-baja nem vót, csak vette a puskáját, a nyílát s aval elment vadászni. Csak este vetette haza az üdő, mikor má' esteledett.

Hát egyszer így, ahogy meneget az erdőben... nézi, hogy mit lőjön le, hát megpillantott egy fán egy akkora griffmadarat, hogy még akkorát sose látott. Nyílba es vette, hogy lelője, de megszólalt a griffmadár:

- Ne lőjj meg királyfi – azt mondja hanem inkább segíts rajtam, mer' el van löve a szárnyam, s nem tudok repülni. Jó tett helyében majd jót várj! – mondja, meglátod, megköszönöm én ezt neked.

Hanem inkább eridj haza, s hozzál ide egy szekeret, hogy én ereszkedjek rea s vigyél haza!

Megsajnálta a királyfi a griffmadarat. Hazalovagolt, befogatott egy hatökrös szekerbe s kihajtatott a fa alá. Mikor odamentek, a griffmadár rea ereszkedett a szekerre, ...de tudják-e, úgy recsegett, ropogott az a szeker, hogy majdnem izzé-porrá tört a griffmadár alatt. Akkora vót.

Hazavitette a királyfi a griffmadarat, s otthon bérakták a csűrbe.* Másnap reggel kiment a királyfi, s kérdezi a griffmadarat:

- Hát hogy vagy griffmadaram, hogy telt az éjszaka, meggyógyulsz-e?
- Hát – azt mondja, vagyok ahogy vagyok, telt ahogy telt, de erőst éhes vagyok. Van-e az apádnak egy falka birkája? – kérdi.
- Hogyne vóna, van az én apámnak – azt mondja, még két falka es,... nem csak egy!

- Na akkor hozasd el nekem, s add ide, hogy egyem meg!

Haza es hajtatta a legelőről a királyfi, s a griffmadár szempillantás alatt megette.

Eltelt akkornap* es. Másnap megint kimenyen a királyfi s kérdezi:

- Na griffmadaram, hogy vagy? Gyógyulsz-e meg? Hogy telt az éjszaka?
- Hát vagyok, ahogy vagyok, de éhes vagyok. Van-e az apádnak egy farka bornyúja?
- Van biza' – mondja, még több es!
- Na ha van, akkor hajtsál ide egy farkát, hogy én egyem meg!

Bé es hajtattott a királyfi a legelőről egy farka bornyút, de a griffmadár szempillantás alatt azt es megette. Eltót az a nap es. Harmadik nap megint kimenyen a királyfi, s kérdezi a griffmadarat:

- Hogy vagy griffmadaram?

Hát azt mondja a griffmadár:

- ...éhes vagyok rettentően, mind a farkas. Van-e az apádnak egy farka ménese?
- Van, de többet mán nem kapsz... Má' elég vót. Megetted a birkáimot, a bornyúimot, immá'a ménesből nem adok, hanem egyből lelőlek.

Kezdett könyörögni a griffmadár:

- Ne lőjj meg, kegyelmezz az életemnek, csak most az egyszer adjál ennem. Meglátod, meghálálom!
- Jól van.

A királyfi megint behajtattott egy farka ménest s mind egy falásig megette a griffmadár. De halljanak csodát! Amikor megette, jólakott, csak kezdte a szárnyait teregetni, s kiterjesztette a két szárnyát, kijött a csúrból, s azt mondja a királyfinak:

- Na most üljél a hátomra, elviszlek én tégedet!

Felült a királyfi a griffmadár hátára, s csak vitte a griffmadár, vitte még a szélnél es sebesebben. Egyszer, mikor jól messze felvitte a felhőkig, ódalra fordult, s a királyfi alól kifordult. A királyfi csak esett visszafelé.

A griffmadár egyet bukfencezett, s visszaugrott a királyfi alá, úgy, hogy a hátára vette.

- Na – mondja – ugye megejedtél?

- Meg biza, hogyne ejedtem vóna!

- Na látod-e, te es megejesztettél ingemet, amikor az erdőben meg akartál lőni a fán. Most én es megejesztettelek tégedet.

Vitte megint fel, egészen fenn vótak a levegőben, má' az eget verte a szárnya a griffmadárnak. Újra ódalra borult, s a királyfit megint lecsúsztatta a hátáról. A királyfi esett lefelé, esett lefelé. A griffmadár hamar alája kapott, s újra hátára vette a királyfit.

- Ugye megejedtél? – mondja:

- Hogyne ejedtem vóna – mondja, de én má' többet nem es ülök a hátodra, menjél isten hírével te!

S le akart szállni a griffmadárról.

- Te es megejesztettél kétszer – azt mondja, amikor a csűrben meg akartál lőni. Most én es megejesztettelek tégedet kétszer – mondja. Most csak kapaszkodj meg jól, most ne félj, me' többet nem vetlek le a hátomról!

Repültek, repültek, még a szélnél es sebesebben. Mind a gondolat. Hát ahogy repülnek, egyszer egy gyémánt palotához értek. Ott lecsendesedett* a griffmadár s azt mondja a királyfinak:

- Most szálljál le s menjél ide bé, me' itt lakik az öcsém! S mondd meg, hogy tudsz rólam hírt. De azt ne mondd meg, hogy itt vagyok! Akárhogy kérdezi. Csak akkor mondd meg, ha neked adja az ajtószorkánál ami van felakasztva!

Úgy es lett. Bémenyen a királyfi, köszön illendőképpen a másik griffmadárnak.

Fogadja, kérdezi, hogy mi járatban van, hol még a madár se jár, ott jár, me' embert még ő sose látott – mondja a griffmadár.

A királyfi mondja, hogy üzenetet hozott a bátyjától.

- Há' hol van? – mondja, hogy szeretném én látni!
- Hát megmondom, hogy hol van, hogyha nekem adja, ami az ajtósorkánál fel van akasztva.

A királyfi alattomban odapillantott, s hát oda egy szennyes ing vót felakasztva.

Hát erre a griffmadár olyan mérges lett, hogy a királyfit majdnem kihajtotta mérgiben.

- Elpucolj inset! ...mind hogy én azt odaadjam, inkább a bátyámot sose lássam! – mondja.

A királyfi alig tudott kiugrani az ajtón. Mondja a griffmadárnak, hogy az öccsivel hogy járt. Azt mondja:

- Nem baj. Üljl csak fel a hátomra!

Fel es ült hamar a királyfi a griffmadárnak a hátára, s a griffmadár, mikor felereszkedett, a lábával a palotát úgy megrúgta, hogy az izzé-porrá szakadott mind a pozdorja. Azt mondja a királyfinak:

- Nézz vissza, mit látsz?!

Néz le a királyfi s azt mondja:

- Én majdnem semmit, csak valami pozdorját.
- Na látod-e? – azt mondja. Ez vót a palota.

Mennek tovább, egyszer megállott egy szegényes kicsi kunyhó előtt. S mondja:

- Na most szálljál le a hátomról! Itt lakik az én édesapám. Menj ide es bé, mondd meg neki, hírt hoztál felőlem. De nehogy megmondd, hogy itt vagyok, addig, amíg a feje alól neked nem adja, ...van ott egy kicsike könyv, s azt ha neked adja, akkor megmondhatod, hogy én itt vagyok!

Úgy es lett. A királyfi békoppantott az ajtón a griffmadárnak, s az azt mondja:

- Tessék!

Bémenyen a királyfi, köszön illendőképpen. Mondja a griffmadár:

- Hol jársz erre édes fiam, hol még a madár se jár? Ki vagy te, mi vagy te?

Mondja a királyfi, hogy hírt hozott a fiáról.

- Jaj, hol van, hogy lássam az én édes egyetlen gyermekemet.
- Hát én azt megmondom – mondja a királyfi, ha nekem adja azt, ami a párnája alatt van, ...azt a kicsi könyvet.
- Neked adom én szüvemből-lelkemből, csak lássam az én egyetlen fiamot.

Kifordul a királyfi s mondja a griffmadárnak, hogy bėjőhet, mer' az öreg neki ígírte a könyvet.

Bé es menyen a griffmadár ...de ha láttak vóna ott ölelkezést, csókolkodást. Örömben az öreg griff, hogy a fiát meglátta, hát az embernek a szemiből a könny potyogott. Hogy melyen nagy boldogság vót ott!

Na, mikor kiölelkeztek magikot örömben, ...kibeszélgették, akkor kihúzta az öreg griff a feje alól, ...a párnája alól a kicsi könyvet, s odaadta a királyfinak. De a királyfi csak nézte s gondolta magában, mi lehet ebben a könyvben, de ki nem merte nyitani...

Egyszer észrevette ezt a griffmadár, azt mondja:

- Métt szomorkodol királyfi, édes gazdám?

- Hát azért szomorkodok – azt mondja, hogy ilyen messze elhoztál, de én most hogy tudjak hazamenni?
- Hadd el azt, ...te ne búsulj! – mondja. Ha én elhoztalak, én haza es viszlek.

Na úgy es lett. Kiment a griffmadár s azt mondja:

- Gyere, ülj a hátomra! De azt megmondom neked, hogy ebbe a könyvbe, amíg haza nem érünk, belé ne tekints, mert ha belé tekintesz, annak rossz vége lesz.

Hát a királyfi meg es fogadta, hogy ő abba a könyvbe nem tekint belé. Felült a griffmadár hátára s mentek.

A szárnyával csak úgy vágta a levegőt a griffmadár. Még sebesebben, mind a repülő ahogy menyen. Hát mit gondolt a királyfi, mit nem, azt gondolta magában, hogy ő bízá' még es belénéz abba a könyvbe. Mi lehet vajon? Kinyitotta a griffmadár hátán ...s belénézett.

Hát tudják-e? ...onnan gyönyörűbbnél-gyönyörűbb hatlábú paripák ugrottak ki, ...egy egész ménesvel. De olyan szép vót a szőrük, hogy még olyant én se láttam. Csak úgy csillogott, ragyogott. Gyémántszőrű, ezüstszőrű, aranszőrű paripák, de mindeniknek hat lába vót.

Megmérgeedik a griffmadár, azt mondja:

- Ugye megmondtam, hogy ne nézz belé ebbe a könyvbe. Most ha belénéztél, most szedd es essze ezt a paripákat.

S aval nagy mérgesen a királyfit egy nagy pusztaságon letette, s otthatta. Hej, szerelmes istenem, a lovak mind szétfuttak. Most hogy tudjam én esszeszedni, gondolkozik a királyfi. Menyen erre, menyen arra nagy bánatában, s hát ahogy így bolyong, találkozik egy öregembervel, egy ósz öregembervel. Köszön neki, s azt mondja a királyfi:

- Hova s merre, öregapám?
- Hát – azt mondja – én csak járom a világot.

- Hát te királyfi? – azt mondja. Me’ látom, hogy királyfi vagy. Métt vagy olyan szomorú?

Hát a királyfi elbeszélte az öregembernek, hogy ő hogy járt. S esz-sze kéne valaki szedje azt a paripákat ...

- Esszeszedem én – mondja, azon neked ne fájjon a fejed. De egyet nekem meg kéne ígérjél. S ha megígíred, akkor esszeszedem. De addig neki se kezdek.
- Hát mi legyen az? – kérdi a királyfi.
- Az a’ lesz – azt mondja, hogy soha meg nem házasodol!

Mer’ az öregember az ördög vót!!!

Azt mondja a királyfi:

- Megígírem – mondja, soha meg nem házasodok. Csak ezt a szép paripákat esszeszedje...

Hát hallják-e, szempillantás nem töt beli, a paripák mind visszamentek a könyvbe. S a királyfi ott maradt. Egyre felült s hazavágtatott. Hazament. Na telt-múlt az üdő, esztendők tőtek el, s a királyfi elfelejtette, hogy ő mit ígért az öregembernek.

A szomszéd országban, a szomszéd királyának, vót egy erőst szép leánya. S azt ő feleségül kérte.

Eppe’ amikor a lakadalom állott ...szóltak a mozsikások, húzták a cigányok, sok-sok vendég ott vót. Ropta a táncot a királyfi a menyasszonyával, hát néz ki az ablakon, s jött az öregemberke, ...az ördög.

De a kapun elig ért bé, má’ előre hadonászott a kezivel, kiabált. Na megállj, megígírted, hogy nem házasodol meg s még es megházasodtál. Teringettét, így meg úgy...

A királyfi se vette ezt tréfára. Beugrott az istállóba, s ráült egy hatlábú paripájára s vágtatott úgy, hogy még a szélnél es sebebben. Hét nap és hét éjjel egymás után vágtatott. S akkor odaért egy kocsmához. Bekopogtatott az ablakon.

- Kocsmáros, bort ide! –mondja.
- Jöjjön be királyfi! – mondja.
- Nem mehetek, me' űz az ördög.
- Jöjjön csak bé! – azt mondja. Van nekem egy olyan lovam, hogy megérzi, ha közeledik az ördög s egyet nyerít.

Hát bémenyen a királyfi, eszik-iszik, s még ki es pihente egy kicsit magát. Egyszer hallja, hogy nyerít-kapál a ló az istállóban.

Azt mondja a kocsmáros:

- Most mehet – azt mondja. De itt van egy törülkőző, még nagy hasznát veszi ennek...

Zsebre teszi a királyfi a törülkőzőt, felpattan a lovára s menyen, vágat hét nap s hét éjjel. Ment még a szélnél es sebesebben. Akkor újra talált egy kocsmát. Oda újra békopogtatott.

Azt mondja a kocsmáros, hogy:

- Jöjjön bé királyfi!
- Nem mehetek – azt mondja, me' kerget az ördög.
- Jöjjön csak bé – mondja, van nekem egy tehenem, az megérzi, ha közeledik az ördög. ...elbődinti* magát.

Na a királyfi bé es ment. Megint ett-ivott, jóllakot. Egy kicsit kipi-hente magát. Egyszer hallja, hogy az istállóban bög a tehen.

- Na – azt mondja, most menjen, me' jelt adott a tehen!

De ott es adtak neki egy törülkőzőt. Azt mondják:

- Tegye zsebre, me' még hasznát veszi!

Felült a lovára a királyfi, s vágatott erdőkön, mezőkön, tengereken keresztül, hét nap s hét éjjel. Akkor újra egy kocsmához talált. Nahát ott újra békopog...

... azt mondja a kocsmáros:

- Jöjjön bé, királyfi!
- Nem mehetek – azt mondja, me' kerget az ördög.
- Na hamar kiadtak neki... s csak úgy kutyafuttából felhajtotta a királyfi azt a bort s ment tovább. De még ott es adtak neki egy törülközőt.

Hát megin' hét nap és hét éjel ment. De má'akkor úgy ki vót fáradva.

Egy nagy pusztáságra ért, gondolta magában, hogy ő egy kicsit lepihen. Le es feküdt s a törülközőt bérakta a feje alá. S egy kicsit szenderedett s elaludt.

Egyszer amikor felebred, hát uram teremtóm, a törülközők nincsenek a feje alatt, hanem mellette a három törülköző helyett, három akkora hatalmas kutya állott, hogy ...akkorákat még én nem es láttam.

Megszóltak a kutyák. Ne ejedj meg édes gazdánk – mondják, mü vagyunk a törülközők.

- Én vagyok a Messzehalló.

Azt mondja a másik:

- Én vagyok a Messzelátó.

Azt mondja a harmadik:

- Én vagyok a Fődnél nehezebb s a vasnál erősebb.
- Jól van – azt mondja a király. Felpattant a lovára, s a kutyák mentek utána.

Estére béért egy erdőbe. S az erdőben látott egy házikót. Békopogtatott, s ott lakott egy öregasszon. Azt mondja az öregasszon:

- Jöjjön csak bátran királyfi! Gyere édes fiam, gyere! – mondja.

Bé es ment a királyfi, el vót fáradva. Az öregasszon jó vacsorát adott, lefektette. Reggel, mikor felkel a királyfi, azt mondja az öregasszonnak, hogy ő elmenyen vadászni.

- Menjél csak, édes fiam, menjél! – mondja az öregasszon. De a kutyáidot ...azt hadd itthon. Elyen nagy dög kutyákat nem érdemes elvinni a vadászatra – mondja ...úgy se fognak ezek semmit. Nehezek, öregek...

Hát a királyfi gondolta magában, otthon hagyja. S az öregasszon a kutyákat bészárta egy vasketrecbe. S a királyfi elment vadászni. Mikor kiér az erdőbe, egyszer látja, hogy az ördög a nyomában van.

- Jaj, szerelmes istenem, ne hagyj el, azt mondja. Hamar felmászott egy fára.

Oda es ért az ördög. Megfogta a fát, s azt mondja:

- Szállj le, me' úgy es lerázlak!

Azt mondja a királyfi:

- Majd azt meglátjuk.

S alattomban azt mondja:

- Fődnél nehezebb, vasnál erősebb, Messzehalló, Messzelátó kutyáim, segítsetek!

Azt mondja az ördög:

- Azokat hí'hatod! Az az én édesanyám, 'hol háltál, azokat bészárta.

Akkor tudta meg a királyfi, hogy hol hált ő akkor éjen. De meghallták ezt a hangot a kutyák. Azt mondja Messzehalló:

- Halljátok-e? – ...azt hallottam, hogy a gazdánk kiabál.

Azt mondja Messzelátó:

- Én látom, hogy egy fán van.

Azt mondja a Fődnél nehezebb, vasnál erősebb:

- Vessük neki a hátunkat s kiborítjuk ezt a vasketrecet!

Úgy es lett. Nekivették hátikat s az ízzé-porrá ropogott. Futásnak eredtek, s egy szempillantás alatt ott vótak a fa alatt. Meg es örvendett a királyfi. Azt mondják a kutyák:

- Mit csináljunk vele édes gazdánk?
- Hát előbb egy kicsit labdázatok vele! – azt mondja.

Fel es kapta az egyik kutya az ördögöt, s hanyította a másiknak. A másik a harmadiknak. Addig hanyigálták, hogy még a csontjai es ropogtak az ördögnek.

Mikor jól kifárasztották, akkor Fődnél nehezebb s vasnál erősebb egy jó nagyot beléharapott... utána Messzehalló s utána a többbit megette Messzelátó.

S úgy szegén ördögnek vége lett. Én bíza' egy szikrát se sajnálom.

Nahát akkor a királyfi leszállott a fáról s hazament. Odament a házikóhoz s azt mondja a kutyáinak:

- Most álljatok az ajtóra, hogy az öreg banya ne tudjon kijönni!

Odaálltak, s az öregasszon nem tudott kijönni, s a házat reagyuította, hogy többet még az ördögöknek még annyik se legyen. S az öregasszon benne égett.

- Én azt se sajnálom. Nem tudom, kendtek sajnálják-e vaj nem?

Nahát akkor a királyfi felült a lovára, s elindult hazafelé. Ahogy elért az egyik korcsomához, egyszer csak a kutya odalett. Néz vissza a királyfi s hát nem látja.

Azt mondja a korcsomáros:

- Hagyja el királyfi, mer' ez az én kutyám, ez az én törülközőm vót, amit odaadtam.

S úgy lett a másik korcsománál es, a harmadiknál es. Úgy, hogy a végin a királyfi csak a lovával maradt. Hazamenyen, s ha hiszik, ha nem, még akkor es tartott a lakadalom. Észre se vették, hogy a királyfi hiányzott. Ropták a menyasszonytáncot. Egyiktől a másikig vitték a menyasszont.

De annyi pénz esze vót gyűlve, hogy... egy nagy kasárral.

Addig járták a menyasszontáncot.

Szegén királyfi jól megszenvedte. Mikor visszakerült, aztá' ő es kipótolta. Vót ott tánc, s vót ott elszakadott cipő elég.

Vót a suszternak dóga...

Ha nem hiszik, nézzék meg!

Itt a vége, fuss el véle!

56. *A griffmadár.*

AaTh 537 + AaTh 361*

Ez a mese is a Magyar mese- és mondavilág nevezetes 3. kötetéből való (MMMV III/2. 118-129. "A griffmadár"). A mesét Benedek Elek Kálmány Lajos Koszorúk az Alföld vadvirágai-ból című gyűjteményéből vette (1877., 1878. II. 204-207. 2. "A griffmadár"). Az összetétel első fele, a griffmadár ajándéka (AaTh 537) az Etana mítosszal

van kapcsolatban, amely nálunk láthatólag kevésbé terjedt el, második fele, a vasfejű farkas meséje – rendszerint az összetételek második, befejező részeként – 28 változatban ismert. A nemzetközi mesekatalógus a mesének csak magyar változatait ismeri, ez azonban nem fedi a valóságot, magunk is tudunk román változatokról.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 379. p.

57. Gyöngyvirág Palkó

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király s egy királyné. S azoknak vót egy törpe kicsi fiuk. Heába vitték azt orvoshoz... akárhova. Nem nőtt meg. Törpe maradott, mint egy törpe. Búsult es emiatt eleget a király, de kiváltképpen a királyné. Addig búslakodott, addig búslakodott, hogy belébetegedett. Heába hittak oda orvosokot, mindent ..., nem tudták meggyógyítani.

... hívtak csudadoktorokot, nem gyógyult meg.

Egyszer csak halálos ágyán lett. Odahivatta az urát, a királyt, s azt mondja neki:

- Én úgy érzem, hogy meghalok. Arra kérlek csak – mondja, hogyha eltemettetsz, ültessetek a síromra egy gyöngyvirágot, s azt őrzöttessétek éjjel-nappal, hogy nehogy valaki ellopja. S aval a királyné meghót.

Hej, istenem, ...melyen szomorú vót a király.

- Csak – azt mondja – ez a fiam lenne nagyobb, de nincs benne semmi örömem, reménységem. Kire hagyjam az országot, ha én es meghalok?

Eltemettette a királynét pompával, megsíratta, gyászolta. S kihírdette az országban, hogy akinek gyöngyvirágja van, az hozza oda az udvarába, hogy válasszon belőle a királyné sírjára.

Hozták es a gyöngyvirágot szekerszámra. Annyi vót immá' a gyöngyvirág a király palotájában ...az udvarán, hogy még jární se lehetett tőle. Hetvenhét kertész minden áldott nap csak azt válogatta. De nem tudták eldönteni, hogy mely'k a legszebb.

Mindegyik azt mondta, ...ki hozta, hogy az enyim a legszebb, ...az enyim a legszebb. S ezen úgy hajba kaptak, hogy majdnem verekedtek.

Hallja a király ezt a nagy zajt, lemenyen a palotájából az udvarra, s azt mondja:

- Miféle veszekedés van itt? Milyen nagy zaj?

Azt mondja az egyik kertész:

- Felséges királyom, életem-halálom a kezébe ajánlom, itt anynyi a gyöngyvirág, hogy má' járni se lehet tőle. De nem tudunk választani, hogy melyik a legszebb. Me' mindegyik azt mondja, hogy az övé a legszebb.
- Hol vagy Palkó fiam? Gyere ide, legalább valami hasznodat vegyem te tökmag! – azt mondja. Húnyd be* a szemedet, s válassz egy gyöngyvirágot!
- Hát Palkónak biza' nem erőst tetszett, hogy az apja így lenézi őt ott az egész nép előtt, s majdnem sírva fakadott. Bé es hunta a szemit s csak úgy vaktából odanyúlt. S hát tudják-e, egy olyan szép gyöngyvirágot húzott ki, hogy annak a gyöngyvirágnak minden szeme tiszta gyémánt vót. Csak úgy csillogott, ragyogott.

Azt mondja a király, mikor a kezibe vette:

- Ki hozta ezt a gyöngyvirágot? Jöjjön ide! – azt mondja. Me' nagy jutalmat kap érte.

Hát tudják-e, odatipegett egy öreg... öregasszon.

- Felséges királyom – azt mondja, én hoztam ezt a gyöngyvirágot a Tündér Ilona kertjiből.
- Jól van – azt mondja. Ha igazat mondasz, csakugyan Tündér Ilona kertjiből való ez a gyöngyvirág?
- Igen – azt mondja az öregasszon ...onnat való.
- Na – azt mondja, el es ülteted akkor te, s ott es maradsz őrségben, hogy nehogy valaki ellopja a gyöngyvirágot!

... úgy es lett. Az öregasszon elültette a sírra a gyöngyvirágot. De azt mondja a királynak:

- Felséges királyom, csak azt kérem, hogy Palkót minden estére adja ide mellém. Öreg vagyok, ha el talállok szunyókálni... még es ő fiatal, legyen ébren.
- Bánja a fene! – azt mondja a király. Nem bánom én, úgy se veszem semmi hasznát ennek a tökmagnak. Ott maradhat éjszakára őrségbe.

Hát, jól van. Őrözte es az öregasszon a gyöngyvirágot, mind a szeme világát. Palkó es ...esténként. Vót neki egy kardja, felkötte a derekára. Tarisnyájába tett ennivalót, egy kicsi szalonát, kenyeret, hagymát. S kiment őrködni az öregasszon mellé.

Hát egyszer, ahogy őrködnek, őrködnek, az öregasszon azt mondja:

- ...úgy elálmosodtam.

Pedig ott vót a guzsalya es, s fonogatott. Azt mondja:

- Palkó, én egy kicsit ide leülök, lefekszem, elszenderedek, te addig őrözzél. Nehogy elvigyék a gyöngyvirágot!
- Dehogy viszik el! – mondja. Őrözök én, nyugodtan aludjon, öreganyám!

S hát ahogy ott őröz Palkó, egyszer csak honnat, honnat nem, ott terem egy törpe emberke. Akkora hosszú szakálla vót, hogy a szakállát maga után húzta.

Azt mondja Palkónak:

- Jó estét, Palkó!
- Jó estét! – mondja Palkó.
- Tudod-e – azt mondja, te melyen virágot őrzöl itt?
- Hát tudom hát, ...egy gyöngyvirágot. A Tündér Ilona kertjéből valót.
- Igen ám – azt mondja a törpe, de ez Törpeországnak a leánya ez a gyöngyvirág – mondja, ...úgy tudd meg! Mert Tündér

Ilona egyszer ott járt Törpeországban s a Törpeország királyánál, a leányát erőst megszerette. S addig könyörgött a Törpeország királyának, hogy adja oda a leányát egy hétre, kettőre, hogy Törpeország királya odaadta a leányát, ...s erőst szép vót.

Tündér Ilona irigykedett a szépségire, s addig bántalmazta a leánt, hogy az annyit sírt bánatában, hogy meghót. S eltemették, s annak a sírjából nőtt ki ez a gyöngyvirág. S egyszer csak megszólalt. Vigyetek ingemet oda, arra a sírra, amelyik anya annyit sírt a törpe fia miatt, ...me' olyan törpe vót, mind én amelyen törpe vagyok.

S ezt meghallotta az öreg dajka, s azért húzta ki – azt mondja ...a gyöngyvirágot, s elhozta ide. Mer' ez az öregasszon a dajkája vót.

De meghallotta ezt egy vén gonosz boszorkán es, Tündér Ilonának a dajkája s ezt elárulta Tündér Ilonának. Most Tündér Ilona addig nem nyugszik, míg a virágot vissza nem lopja innet a sírról.

– No csak jöjjön – azt mondja Palkó, majd én elintézem!

Aval a törpe emberke lába közi kapta a szakállát, s úgy elburun-
gozott, min'ha ott se lett vóna.

Hát gondolkozik Palkó, virraszt. Egyszer csak surrogást, burrogást hall. S hát tizenkét tündér termett ott. Közrefogták Palkót, hitták táncolni, gondolták, hogy elbolondítják, s valamelyik a gyöngyvirágot a sírből kilopja.

De Palkónak es vót ám esze. Ódalba lökte az öregasszont, s azt mondja:

– Keljen fel öreganyám – mondja. Itt vannak a gyöngyvirágett!

Felköt az öregasszon, nem vót rest, megragadta a guzsalyát, sipp-
supp a tündéreknek.

– Pucoljatok el innet! – mondja. Még itt se hattok az embernek békit?

Jól ódalba verte a tündéreket, s azok gyöngyvirág nélkül vissza kellett repüljenek Tündérországba.

Tündérországból jelentik Tündér Ilonának, hogy nem hozták el a gyöngyvirágot.

Megharagszik Tündér Ilona s azt mondja:

– Úgy látszik, magamnak kell elmenni, ...na megálljatok csak!

Vót Tündér Ilonának egy hét lábú lova, s arra felült s elindult a gyöngyvirág után.

Hát ahogy Palkó örködik, egyszer csak hall valami hangot.

– Palkó! – azt mondja, úgy érzem, hogy nemsokára elvisznek, ...jó Tündér Ilona!

Néz erre Palkó, néz arra, nem lát senkit. Egyszer csak a gyöngyvirágból kipattant egy olyan szép csudálatos törpe leán, ...királykisasszon, hogy a napra lehetett nézni, de rea nem.

– Hej Palkó, Palkó! – azt mondja. Ha itt volna az én pillangós hintóm, hogy el tudnánk most repülni vele!

S hát ahogy kimondta a törpe királykisasszon, abban a szempillantásban csak odarepült hat pillangó, egy olyan szép hintóval, hogy gyémánt vót a kereke, színarany vót a hintó, és a pillangókon es ezüstből vótak a kantárok. Fel es ugrott rea a törpe királykisasszon, s azt mondja Palkónak:

– Jössz-e velem Palkó?

– Hogyne mennék! – azt mondja Palkó. El se maradok tőled!

Palkó es felült abban a szent helyben. Vágtattak felfelé a magas ég felé, ...vágtattak. Egyszer azt mondja a törpe királykisasszon:

– Nézz vissza Palkó, mit látsz?

– Jaj, az Tündér Ilona a hét lábú lovával! Csak utól ne éjjen! Valahogy érjünk fel a hold s a csillagok közibe!

Mennek felfelé, rettenetesen repülnek s hát ahogy repülnek, egyszer egy nagy, nagy láng csapta meg Palkóéknak a hátikat.

Azt mondja a törpe királykisasszon:

- Nézz vissza Palkó, most mit látsz?
- Látok egy nagy felhőt jöni utánunk – azt mondja.
- Jaj – azt mondja, ér utol Tündér Ilona, a lova olyan tüzet fújt, hogy idáig ér a melegje!
- Jaj, jaj! – mondja a királykisasszon, csak érjünk fel egészen a nap közi, a csillagok, a hold közi, ...nem lesz ott neki hatalma!

Hát ahogy ezt kimondta, fel es értek. Tündér Ilona lovának meg kitörött a hetedik lába, s vissza kellett nagy mérgesen forduljon. ...úgy mérgelődött, hogy szikrákat hánt a lova mérgiben.

Hát amikor felérnek, odaértek Törpeország királyához. Akkor vót csak igazán öröm. Úgy örvendett a király, hogy meglátta rég elvesztett leányát. Hogy ölelte s csókolta. De még Palkót es. Egyből azt mondta, hogy feleségül adja hozzá a királykisasszont. S reáratja az egész birodalmát, s megteszi királynak. De akkor jutott eszibe a törpe királykisasszonnak, hogy ott felejtették az öregasszont.

- Jaj, most mi lesz? – azt mondja. Ha ezt megtudja Tündér Ilona, odamenyen, ...az öregasszonyon, ...az én dajkamon tóti ki a bosszúját. Most mit tudjunk csinálni?

Ott termett a törpe, amelyik Palkóval beszélt vót akkor este.

Azt mondja:

- Egyet se búsuljon királykisasszon! – mondja. Lábom közi vezsem a szakállamat s még Tündér Ilonát megkerülöm!

Úgy es lett.

Szempillantás alatt csak két bukfencet vetett a törpe, s lenn vót a temetőben. Az öregasszon még akkor es az igazak álmát aludta, észre se vette, hogy mi történt. ...hogy Palkó megszökött, elmen-

tek a királykisasszonval. Felkapta a szakállára az öregasszont, s úgy elvitte egy szempillantás alatt, s letette Törpeország királyának az udvarában.

Na, immá' megvót a Törpeország királykisasszonyának az öröme, me' ott vót a dajkája. Meg lehetett tartani a lakadalmat es.

Húj, de ott mennyi törpe vót, ha kendtek azt látták vóna! Egyik szebb vót, mind a másik!

Vót ott aztán ennivaló elég. Annyi, hogy még annyit én se láttam.

Így éltek boldogan s még most es élnek, ha meg nem hótak.

57. *Gyöngyvirág Palkó*.
Ugyancsak a Magyar mese- és mondavilág 3. kötetéből való mese (MMMV III/2. "Gyöngyvirág Palkó") azzal a különbséggel, hogy míg az előbbi a szóbeliségből származik, ez olyan Benedek Elek-mese, me

lyet a nagy mesemondó maga költött a népmesék mintájára. Talán a virágból lett leány ti-pushoz lehetne sorolni (AaTh 407), másával, Gyöngyvirág Palkó meséjének más népi származékával nem találkozunk.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 379. p.

58. Amikor én gyermek vótam

Hát tudják-e, az úgy történt, hogy én amikor gyermek vótam, erőst rossz gyermek vótam. Erőst szerettem fára mászkálni, faragni. De jó lett vóna, ha lett vóna nekem bár egy budlibicskám*. De nem vót nekem még egy budlibicskám se.

Nem úgy vót, mind a mostani gyermekeknek, hogy mindenik van nekik. De vót édesapámnak egy erőst szép bicskája. S én örökké lesegettem, hogy én azt mikor tudnám ellopni.

Hát egyszer, mikor uzsonnázott, ...ette a kenyeret s a szalonnát, eppé' a bicskájával ette. S valamijétt ki kellett, hogy forduljon a házból, s a bicskáját otffejettette az asztalon.

Na, gondoltam magamban: Pista most asztá' te vedd el azt a bicskát! S én el es loptam ...

Hátramentem a kerbe s egy nagy odvas fának elkezdtem az ódalát kaparászni. S ahogy én faragok, kaparom azt a fát, bé es nyúltam az odvába. Hogy faragtam, hogy nem, a bicskát beléejtettem.

Na, most hogy menjek én elé. Ha ezt megtudja édesapám, há' jól megrak ingemet. Próbálok én belényúlni, hogy kivegyem azt a bicskát, de nem fért belé a kezem.

Próbálok a fejemet, de nem fért belé. Próbálok a lábaimot, s hát addig próbálgattam, hogy supp, ...beléestem a fába, a fának az odvába.

Na, ha beléestem, benne es maradtam. Én ott kucorogtam* abban a fában ...kucogortam. Nem mertem szólni, kiabálni. S ahogy ott vagyok, ott maradtam estig.

Egyszer csak este setétben hallom, hogy jönnek valami cigányok, fát akartak lopni tekenyőnek. Kopogtatják ezt a fát es, kopogtatják azt es. Ez se jó, az se jó... Egyszer csak odaértek ahhoz a fához, amely'kben én kucorgok.

Azt mondják, e jól lesz né... s elkezték a lábom alatt fűrészelni a fát. S ahogy fűrészelik, megejedtem, hogy el találják még a lá-

bomat es fűrészelni. Má' jól befűrészelhették, elkiá'tottam én magamot, hogy ...tolvajok, fogják meg!

Meg es ejedtek, lehanyigáltak fűrész, baltát, mindenfélét s futott, ki merre látott.

Én a fát egy kicsit meglöktem, s a fa kiburult s alatta kibúttam szépen. De nem mertem elémenni, me't imá' jó késő lehetett.

Gondoltam, elmenyek én világgá.

Hát ahogy én menyek, menegetek, reggelre béértem egy nagy faluba. S a falu végén a legelső háznál ki vót állva a kapuba egy ember. Köszönök neki illendőképpen:

- Jó reggelt bácsi!

- Adjon isten fiam! Hát te hova s merre?

- Hát én – mondom neki, menyek világot látni, szógálni.

- Hát azt jól teszed – mondja, s eppe' jó helyt jársz, szógát keresek.

Na minnyá' megegyeztünk, kezét fogtunk s azt mondja nekem:

- Gyere bé, most reggelizzél!

Bé es vitt, s jól ennem adott s azt mondja:

- Itt van ez a háj,* s menjél ki s kend meg a szekeret, me' menyünk Radócra* vásárolni!

Ki es mentem én s aval a nagy darab hájval megkentem én a szekeret, az ódaldeszákot, a rudat s a szekerne a küllőjit végig mind, csak úgy csepegett róla a zsír.

Egyszer kijő a gazdám, hogy megnézze, hogy készen vagyok-e. Mikor meglátott, hát olyan mérges lett, hogy majdnem békapott ingemet.

- Mi csináltál te szerencsétlen? – azt mondja.

- Há' mondom, mi' csináltam vóna? ...megkentem a szekeret!

- Meg, meg, csak nem ott, ahol kellett vóna! – mondja. Nē... itt van még egy, s kend meg rendesen a küllőköt s ahol kell!

Na, megkentem én s mikor készen vagyok, szólok neki, hogy kész vagyok.

Azt mondja:

- Most fogjál bé négy lovat!

Bé es fogok én a szekerbe, de úgy fogtam bé, hogy kettő hátrafelé húzott, s kettő előre. Jelentem neki, hogy bé vannak fogva a lovak.

Kijő, s:

- Jaj, jaj! – azt mondja. A panciussát,* megint nem jól csináltál! Hát így hogy menjünk? ...ha kettő hátrafelé húzza azt a szekeret s kettő előre?

Na, akkor amik hátul vótak lovak, azt es előre fogtam, hogy egyik a mást húzzák. Azt mondja nekem a gazdám:

- Most ülj fel a szekerre s Radócig meg se mozduljál, me'...látod-e ezt az ostort – azt mondja, eppé' elegendem van veled!

Beléhúzódtam én a saroglyába,* ki se mertem onnat pislantani. Hajtotta a gazdám a lovakot rettenetesen. Meg vót mérgelődve. S ahogy hajtotta a szekeret, hajtotta, egyszer látom, hogy a kerek-szeg kiesett. Elig menyünk egy hanyításra, kiesett a kerek es.

De én mertem-e szólni? Nem mertem egy árva szót se...

Húzták a lovak a szekeret... mentek. Egyszer kiesett a hátulsó kereknek a másik szegje es s utána a kerek.

De én még akkor se mertem szólni egy árva szót se.

Néz vissza egyszer a gazdám, hogy métt menyen olyan rosszul az a szeker, nem akar rendesen forogni. S hát akkor látja, hogy két kerek hiányzik.

- Az anyád mindenit! – mondja. Hát te hátul vagy s nem látod, hogy mi történt?

S az ostorval felém suhintott.

De én se vótam rest. Hamar a saroglyából leugrottam s futásnak eredtem. Ahogy futok, futok, hát béértem estefelére egy nagy erdőbe.

Menyek az erdőben erre es, arra es, egyszer látok egy világságot. Közeledek feléje. Tudják-e, ott vót tizenkét tolvaj. Nagy tüzet raktak, ökröt süttek, bort ittak, énekeltek.

Én ...hogy közeledtem feléjük, mentem, odaérek s egy nagyot köszöntem.

- Jó estét!

Meg es ejedtek a tolvajok. Azt hitték, hogy a zsándárok mentek oda!

- Jó estét! – azt mondják, felugráltak.

- Te mit keresel itt?

Hát elmontam én, hogy mi történt velem. Azt mondja az egyik tolvaj:

- Na... adjunk neki vacsorát s osztá' felakasszuk!

Hallgatkoztam én, hogy mi lesz velem. Azt mondja a másik:

- Kár vóna ezétt a gyermekétt. Inkább elvigyük s olyan becsületes embert növelünk belőle, mind mü amilyenek vagyunk!

Azt mondja a harmadik:

- Nem úgy lesz az! Van itt üres hordó, amikor megittuk a bort, s azt a fenekit levegyük, s a gyermeket beléültetjük, s visszategyük a hordónak a fenekit, visszazegezzük, ott aztán meghal szegén!

Hát úgy es tettek. Amely'k hordó üres vót, lekonyorították a fenekit, s ingemet oda beléültettek. S visszazegezték a fenekit s én biza' ott kucorodtam benne Csak egy szikra likacskát hattak, ahol levegőzzek, ...hol a dugó vót a hordón.

Hát ők esszeszedték magikot, s úgy elmentek, min'ha ott se lettek vóna. Én ahogy kucorgok ott, gondolkozok, ...sírtam es. Hogy, hogy nem, odavetődött két farkas. Ették a csontokot, amit ott-

hattak a tolvajok. Ahogy ették a csontokat, ...egynek hogy hogy nem a farka beléakadott a hordó likába. S én hamar a farkasnak a farkát megragadtam s a farkas erőst megejedett, s elkezdett futni úgy, ahogy csak tudott. S vitte a hordót, s a hordóban ingemet. Ide-oda hányódtam. Rettenetesen eszevissza rázott az a hordó, de nem bántam, csak mehessek akárhova. Egyszer csak a farkas úgy odavágta a hordót egy ház ódalához, hogy a hordó széjel-ment. A farkasnak a farka leszakadott, s én ott kucorogtam a farkasnak a farkával a kezemben.

Nahát most mi' csinájak én? Nézek ide, nézek oda s hát ahogy vigyázkodok, pontosan a mű házunk ódalához vágta oda a farkas a hordót. A nagy dörgetésre kijő édesapám, hogy lássa, hogy mi van?! Azt mondja:

- Hát te mit keresel itt? Hol vótál egész éjen?

Aztán én elbeszéltem, hogy mi történt velem. S akkor az egyszer nem vertek meg.

Azt mondják, rossz fészi ...ne félj, nem vesz el!

Na, aztán azután többet nem jártam sehova se...

S aki nem hiszi, az kérdezze meg tőlem, hogy ez tiszta igaz vót.

Itt a vége, fuss el véle!

58. *Amikor én gyermek voltam.* Hazugságmesé, melyet Fábiánné szintén Benedek Elek nagy gyűjteményében olvasott, de az epizódokat kedve szerint felcserélte: AaTh 1882A + AaTh 1877* + AaTh 1961C* + AaTh 1875. Fokozza a mese humorát, hogy Fábiánné arról az időről mesél, amikor ő kisfiú volt, s a mesét áthelyezi Bukovinába: a kisfiú és gazdája nem Debre

cenbe mennek kocsin, hanem Radócra. A tanya felgyűjtásának epizódját Fábiánné mint értelmetlent és fölöslegeset, elhagyja. - A mese végső forrása Erdélyi János Magyar népmesék c. gyűjteménye (1855. 189-191. 18. "Mikor én kisfiú voltam"). 9 változatát ismerjük, ebből 2 az említett, Benedek Elek-féle átdolgozás származéka.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 379. p.

59. A szegén ember kilenc tyúkjá

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, vót egyszer egy szegén ember. Annak a szegén embernek annyi gyermeke vót, hogy mind restán a lik ...még egyvel több.

Vót neki két ökröcskéje. S aval az ökröcskékvel járt ő szántogatni. S hát egyszer ahogy szántogat, szántogat, ...hall egy erőst nagy sírást, makogást.* Abbahagyja a szántást, s menyen a hang irányába. Odaért s hát látja, hogy egy akkora nagy medve egy kicsike nyúlval verekedik ...de rettenetesen.

Akkorát kacagott a szegén ember. Azt mondja:

- Na még elyent se láttam világon való életemben, hogy ekkora medve, ekkoracska nyulacskaival verekedjen.

Megharagszik a medve, azt mondja:

- Na megállj te, szegén ember! Most megeszlek tégedet es, s az ökreidet es, amétt kikacagtál!

Most ejedett meg igazán a szegén ember. Kezdett könyörögni:

- Jaj, ne egyél meg! – azt mondja. Hát akkor mivel szántogatom meg én a földemet? S mit esznek a gyermekeim, ha te megeszel ingemet?

De a medve azt mondja, megeszi.

- Jól van – azt mondja a szegén ember ... nem bánom, ha megeszel es, csak várjál estig, hogy legalább tudjam megszántani a földemet!

Azt mondja a medve:

- Jó, addig várok, de tovább egy percet se!

A szegén ember elment vissza szántani, szántogatott, de rettenetesen búsult. S úgy, ahogy búsulgatott, egyszer csak arra menyen a róka s azt mondja:

- Te szegén ember, métt búsulsz?
- Hogyne búsulnék róka komám! Hallod-e, hogy hogy jártam én ma a medvével s a nyulacskaival!

S a szegén ember elbeszélte, hogy hogy járt.

- Hát azért te egyet se búsuljál! – mondja a róka. Ide figyeljél! Este mielőtt a medve ide nem jőne, én idejövök egy kicsit hamarább, s belébújok egy bokorba, s elkezdek túlkölni mind a vadászok, hogy tüüü-tü-tü-tü-tü.

Akkor a medve megkérdezi, hogy mi teszen úgy szegén ember?

Mondd meg te, hogy a vadászok jőnek s akkor a medve azt mondja, hogy jaj hova bújjak, bújtass el szegén ember!

Te akkor bújtasd belé egy zsákba.

S én kijövök a bokorból, s megkérdzem szegén ember, mi van ebben a zsákban?

Mondjad te, hogy egy tuskó. S akkor én aszondom, hogy ezt nem hiszem el. Ha tuskó, vágd belé a fejszédet. Akkor te belévágod a fejszédet s megdöglök a medve.

De mit adsz nekem ezért a jótanácsért?

- Hát mit adnék? – azt mondja a szegén ember. Nincs nekem semmim se az égvilágon, ...szegén vagyok – azt mondja.

- De tyúkod csak van?

- Hát az van – mondja. Kilenc tyúkom és egy kakasom.

- Nahát az jó lesz nekem – mondja a róka.

- Jól van – mondja a szegén ember. Megígírte a rókának s a róka elment.

Immá' a szegén ember se félt annyira. Nem búsult. Gondolta magában... Csak így legyen, mer' akkor ez jó lesz. Úgy es lett. Estefelé a róka hamarabb odament, mind a medve, s beléhúzódtott egy bokorba. S mikor meglátta, hogy cammog a medve, akkor a róka elkezdett túlkölni, hogy tüüü-tü-tü-tü-tü.

Azt mondja a medve:

- Te szegén ember! Mi teszen úgy?

- Hát mi teszen úgy? – mondja. A vadászok jőnek. Észrevették, hogy te idejöttél s most jőnek, hogy meglőjenek.

- Jaj, jaj! – azt mondja. Bújtass el valahova, me' félek!

Azt mondja a szegén ember:

- Hova bújtanálak, ...nincs nekem semmim se!
- Jaj, jaj, hova bújok?
- Hát legfeljebb itt van egy szeneszsák – azt mondja. ...ebbe belébújhatsz!

Hamar a medve belébútt s a szegén emb'er jól békötöte a zsákot.

Mikor békötöte, ...ki es bútt a róka a bokorból. Odamenyen s azt mondja:

- Te szegén ember, mi van ebben a zsákban?
- Ebben nincsen semmi – azt mondja a szegén ember, csak egy szenes tuskó.
- Na, ha szenes tuskó, akkor vágd bele a fejszédet!
- A szegén ember belé es vágta úgy, hogy a medve abban a szent helyben megdöglött.
- Na – azt mondja a róka, most estefelé elmenyek a kilenc tyúkét s a kakasét ...úgy gondolkozzál...
- Jól van... – azt mondja a szegén ember. Még azt es mondta a róka a szegén embernek, hogy azt mondja:
- Látod-e, szegén ember! Gondold meg, hogy többet észvel, mint erővel!
- Jól van – azt mondja a szegén ember. Ezen tanultam én es.

Úgy es lett. Hazament a szegén ember, megvacsorázott, a gyermekeivel s a feleségivel lefeküdt. De egyszor alig feküdt le, koptat a róka:

- Aluszol-e szegén ember?
- Hát aludtam – azt mondja, de felebredtem.
- Eljöttem a kilenc tyúkét s a kakasét.
- Várjál – azt mondja, csak felötözök!

Azt mondja a gyermekeinek, hogy ugassatok. A küsebb gyermekek vékonyabb hangon, a nagyobbak vastagabb hangon... vauuu, u-u-u, vauuu, vauuu ...elkezdtek. Ugattak rettentően.

Azt mondja a róka:

- Te szegén ember! Mi teszen úgy?
- Hát mi teszen úgy? – azt mondja, én nem tudom honnat, honnat nem, az este valami kutyák kerültek ide az ágy alá s most megéreztek a szagodat s nem tudom tartani vissza őket.
- Jaj, jaj! – azt mondja a róka. Csak addig tartsad, amíg én elfutok!

Közben a gyermekeinek azt mondja, ugassatok csak jobban. Ugattak azok úgy, ahogy csak tudtak. De a róka es vette az irányt bé az erdőbe. Nem kellett neki se tyúk, se kakas ...fél a kutyáktól erőst.

Na, gondolta magában a szegén ember, tanultam én tőled róka, hogy többet észzel, mind erővel.

Aztán a szegén embernek így megmaradott a kilenc tyúkjá s a kassza es ...a két ökröskéje es.

Még ma es boldogan élnek, ha meg nem hótak.

59. *A szegén ember kilenc tyúkjá.* AaTh 154. Népszerű gyermek-mese Benedek Elek nagy gyűjteményének sokat emlegetett 3. kötetéből (MMMV III/2. 18-21. 5. "A szegényember és a róka"). Benedek Elek a mesét a Magyar Népköltési Gyűjtemény 1. kötetéből vette (Arany-Gyulai, 1872. 470-473. XIV. "A róka, a medve és a szegényember"). Utóbbi gyűjtemény a mesét Gyulai Pál gyűjteményéből valónak mondja s Kolozsvárról eredezteteti. Ma már tudjuk, hogy Bagossy Pál gyűjtése [Marosi-Bagossy-Bak

Ms. 1. (Irodalom 4-r. 391/1.) 46-47 f. „8. Mese”]. A mese megjelent ponyván is ("A kijátszott róka, vagy többet észszel, mint erővel." Bp. Méhner Vilmos kiadás é. n. OSzK 46/33.), és a Rózsa-féle családi Naptárban (1925. 126.) és még ki tudja hol és hányszor meséskönyvekben, iskolai olvasókönyvekben, kalendáriumokban. 17 változatát tartjuk számon, ez azonban nem tükrözi általános ismertségét falun és városon egyaránt.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 379. p.

60. Az arany madár

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király. S annak a királynak olyan szép kertje vót, hogy olyan a világon senkinek se vót, ...s abban a kertben különbnél különb gyümölcsfák. Erőst szerette őket, abban gyönyörködött örökké.

De vót köztik egy olyan fa, amely'k arangyalmát termett. Hát szép vót az a fa s jó vót ...örült a király neki, de az az egy hibája vót, hogy amikor érni kezdett az arangyalma rajta, minden éjen örökké ellopott valaki egyet.

Má' a király előre búsult, hogy ha kezd érni az arangyalma, újra ellopják az arangyalmát róla. Minden este megszámlotta, s reggelre örökké hiányzott egy. ...így történt ez akkor es, amikor mondom. Érés ideje vót az almának. Este megszámlolták az arangyalmát, megvót... s hallják-e, reggelre egy hiányzott.

Azt mondja a király:

- Nem lehet mást tenni, csak azt, hogy őrséget kell állítani!

Vót a királynak három deli fia. Azt mondja a legüdösebb:

- Édesapám, én kiállok az éjjel őrségbe az almafa alá. Meglátja, hogy megőrzöm én az almafát!
- Jól van – mondja a király. Végy magadhoz fegyvert s enni-valót, s menjél akkor ki őrségbe!

Úgy es lett. A királyfi nyilat vett magához, tarisnyába tett, s ki-ment a kertbe s leült az almafa alá. Hát ott ült, gondolkozott, de úgy elfogta éjfél tájban az álmoság, hogy heába erőltette a szemit ...csak egy gyenge szellőcske kezdett fújdogálni s a királyfinak a szemire álom jött. Elaludt.

Reggel, amikor felébredt, hát látja, hogy hiányzik egy arangyalma.

Hát mit vót mit tennie, jelentette az apjának a dógot s elmondta, hogy ő biza' elaludt. Nem tudta megőrizni az arangyalmafát, hogy almát el ne lopjanak róla.

Azt mondja a második legén, a középső:

- Na majd megőrzöm én! Megmutatom, hogy ügyesebb leszek, mind te!

Másik este ugyanúgy járt, mind az első legén. Ő es elaludt. Reggel ő es jelentette az apjának, hogy nem tudta megőrizni, szégyelli a dógot, de elaludt.

Azt mondja a legkülső királyfi:

- Majd megmutatom, hogy megőrzöm én!

Nyilat vett magához, s kiült az almafa alá. De megerősítette magát. Jött a gyenge szellőfuvalat, de nem aludt el. Várta-leste, hogy most mi lesz. Egyszer csak egy akkora nagy madár lecsapott s egy almát ellopott.

A királyfi se vót rest. Kihúzta a nyilat s meglőtte a madarat. Egyik szárnya eltörött, s ahogy eltörött a szárnya, egy nagy tolla kiesett a szárnyából. De a madár valahogy azért elrepült.

Megfogta a legén azt a tollat, s reggel vitte az apjának, mutatta, hogy né... a madárnak a tolla. De a madár az elrepült.

Esszehívta a király a tanácsosait, nézik, vizsgálják a tollat. Melyen madár lehet ez? Azt mondják a tanácsosok:

- Hát, ez felséges királyom – azt mondják – ez az egy tollu többet ér, mind felségednek az egész birodalma. Mer’ ez a tollu csak arangymadárnak a tolla lehet.

Azt mondja a király:

- Jól van – azt mondja. Ha a tolla itt van, akkor én a madarat es akarom. Melyik fiam vállalkozik arra, hogy elhozza nekem a madarat?

Azt mondja a legüdösebb királyfi:

- Majd én... édesapám megmutatom, hogy elhozom!

Lovat nyergelt, pénzt vett magához, feltarisnyálta magát, s elindult az arangy madár után. Hát ahogy menyen, béért egy nagy erdőbe, s az erdőben ott kucorgott egy róka. Meglátta a rókát

a királyfi. Minnyá' fogta a nyilát, hogy lenyilazza a rókat, de a róka csak megszólalt:

- Ne bánts ingem királyfi, hanem inkább mondok neked egy jótanácsot, azt fogadd meg!

Azt mondja a királyfi:

- Mi lehet az a jótanács?
- Az a jótanács az, hogy tudom, te hova indultál, ...de fogadd meg azt, amit én mondok!
Ezen az úton, ahogy mész, béérsz egy nagy faluba, s annak a falunak a végénél van két fogadó. Az egyik ki lesz világítva. Világosság, mullatnak benne, zene szól, ...de te oda nehogy béménjél! ...hanem vele szemben van egy másik fogadó, s abban se zene nem szól, se világosság nincs, s oda kopogtasál bé, ott háljál meg!

- Bolond beszéd – azt mondja a királyfi, de majd meglátom!

Nahát menyen tovább. Addig ment, hogy béért abba a nagy faluba, s hát csakugyan úgy vót. A falu végénél meglátta a két vendéglőt. Egyikből má' messzire szólott a mozsikaszó, ...világosság. Kiálltak a kapuba, meglátták a királyfit, integették, csalták bé. Nem es sokáig kérette magát a királyfi. Leszállt a lováról, s megkötte a kapufélfához s bément. Na ha bément, ott es maradt. Többet onnat kijőni nem tudott.

Várták otthon, várták. Ezt egy hét, ezt két, semmi hír a királyfiról.

Azt mondja a közezső:

- Ne búsuljon édesapám, elmenyek én, meglátom, hogy hol maradt a testvérem, s elhozom én az arangymadarat es!

Ő es felpakolt, lóra ült. S találkozott a rókával. A róka neki es megmondta, hogy nehogy béménjen oda a kocsmába, a vendéglőbe, mer' ott marad ...

De ő se fogadott szót. Mikor odaért, a tesvére a kapuból má' messziről integett, hogy:

- Gyere csak bé! – azt mondja. Ne menjél tovább! Ne menjél abba a vendéglőbe, nézd meg, senki se menyen oda! Bément oda hezza, ...de ő es ott maradt. Tovább nem mentek egy lépést se.

Várták otthon, várták... az apja, az anyja, a testvére, a kicsi királyfi, ...de nem jöttek ...a két legén.

Azt mondja a királyfi:

- Hát elmenyek én édesapám!
- Hát azt már nem engedem – mondja a király. A két nagyobbik odamaradt s most belőled es kifogyok*?

De addig könyörgött a kicsi királyfi, addig könyörgött, hogy az apja elengedte őt es.

Azt mondja a királyfi:

- Nem kell nekem se ló, se pénz, elmenyek csak így gyalogszer-vel.

Útrakelt, elindult. Hát ahogy menyen, találkozik az erdőszejinél a rókával. Levette a nyilat a válláról, ő es le akarta nyilazni, de megszólalt a róka:

- Ne nyilazzál le kicsi királyfi! – azt mondja. Hanem inkább mondok neked egy jótanácsot, ...azt fogadd meg!
- Na monddjad! – mondja a királyfi.
- Ahogy mész az úton, béérsz egy nagy faluba, s ott két vendéglő lesz, de mely'k ki lesz világítva, abba ne menjél bé, hanem abba menjél, amely'k nincsen kivilágítva. Különb-
- azt mondja, gyere, üljél a hátomra! Majd én elviszlek, me' látom hogy nincsen lovad.

Fel es ült a királyfi a róka hátára. A róka megindult, s egy szempillantás alatt ott vótak a fogadónál.

Látják, hogy úgy ki van világítva, szól a mozsikaszó. Mulat benn a két tesvére, ...de ő oda se nézett, hanem békopogtatott abba a vendéglőbe, amely'kbe nem vót világosság. Ott meghált

s reggel tovább indult. Vitte a róka hetedhét ország ellen. Jó messze elvitte, s mikor béértek egy városba azt mondja a róka neki:

- Én itt megvárlak a város végénél. Te ebben a városban menjél csak igyenesen, s van egy nagy gyémánt palota. S abba a palotába te csak sétálj fel, me't az órség ...s mindenki aluszik. S ahogy felsétálsz, balra van egy szoba, s abban a szobában fel van akasztva egy arangy galitka.* S abban a madár. De mellette van egy fa galitka – azt mondja. S a fa galitkába tedd a madarat! Nehogy az arangy galitkában hozd el, me't ebből még baj lehet!

- Jól van – azt mondja a királyfi.

Elindult. Meg es kapta* a palotát, s azon hát ahogy sétál fel a lépcsőkön, látja, hogy mindenhol mindenki aluszik, mint hogyha meg lettek vóna mákozva*. Felmenyen a szobába, s hát ott van felakasztva az arangy galitka s benne a madár. Még az almák es a fődön vótak, amiket ellopott az almafáról. Azt es látta, hogy mellette vót egy fa galitka, de gondolta magában a legén: ő nem csúfoskodik aval a fa galitkával, s ő nem tellegeti* a madarat ide meg oda, ...hanem ő fogja, s úgy, hogy van, hát elhozza.

Igen, de amikor lekasztotta s elindult vele a lépcsőkön lefelé, a madár a galitkába egyet csak károgott, s mindenki felebredett. Még a király es. Megragadták a legént.

Na megállj, te tolvaj! – azt mondják. Gyerünk a törvén elejibe! Odavitték, s fel akarták akasztani a legént. Hogy el akarta lopni az arangymadarat.

Azt mondja a király:

- Jól van, nem kell felakasztani, egy feltételvel megbocsátok neki – mondja. Itt van nem messze egy ezüst vár, s abban az ezüst várban van a világ legszebb tátos lova. Ha azt elhozza nekem, akkor szó nélkül odaadom neki az arangymadarat.

Jól van. Akkor elindult, a legén a tátos ló után. Mikor kiért a város végire, várta a róka, ...azt mondja:

- Ugye megmondtam neked, hogy ne az arany galitkában hozd ...hanem tedd belé a fa galitkába, de te nem fogadtál szót nekem. Most nem kéne segítsek rajtad. De sajnállak. Ülj a hátomra!

Fel es ült a legén a rókának a hátára s elindultak. Mentek még a szélnél es sebesebben. S mikor béérték a második városnak a végére, azt mondja a róka:

- Na most szálljál le a hátomról!

Leszállott a legén s azt mondja neki:

- Most menjél csak igyenesen, s meglátod a palotát. A palotában menjél előre, ott es az őrségek mindenhol alusznak. Menjél csak bé az istállóba!

Az istállóba es..., akik a lovak mellett vannak, alusznak. Te vigyázz, me't ott van felakasztva... arany nyereg, gyémánt nyereg, minden... S van ott rossz nyereg es. De te akasszál le egy rossz nyerget s azt tedd a ló hátára! Nehogy véletlenül más nyerget válasszál!

Hát úgy es történt. A legén odaért s mindenki aludt, senki nem vót ébren. Elment az istállóba s látja, hogy ott fel vannak szebbnél-szebb nyergek akasztva. Vótak ott hitván, rongyos rossz nyergek es. Azt mondja...

- ...csak nem csúfítom el ezt a lovat elyen csúf nyereggel?

S leakaszt egy szép fényes nyerget. S mikor a lóra rá akarja tenni, a ló akkorát nyerített, hogy mindenki felébredett. Megragadták a legént s azt mondják:

- Tolvaj! El akarta lopni a lovat! Vigyük gyorsan törvén elejibe! Fel kell akasztani!

Na... meg es csinálták az akasztófát a királyfinak, s mikor má' fel akarták akasztani azt mondja a király:

- Megkegyelmezek én neked, de csak egy feltétellel. Itt van nem messze egy másik országban egy világszép tündér ki-

rálykisasszon, ha azt te elhozod nekem feleségül, akkor megkapod a táltos lovat, de addig nem adom oda.

Hej, szerelmes istenem, mi' csináljon a királyfi, ...gondolkozott. Kimenyen a város végire, ott ül a róka, találkozik vele.

Azt mondja a róka:

- Ugye megmondtam, hogy mi' csinálj, ...nem fogadtál szót. Most mehetsz, nem segítek rajtad!

De a királyfi kezdett könyörögni, hogy nála nélkül ő semmit se tudna. Sajnálja meg, me't ezután szót fogad.

- Jól van – azt mondja, segítek rajtad, pedig megfogadtam, hogy nem segítek rajtad. Ül a hátomra!

Felült a hátára a királyfi s vitte még a szélnél es sebesebben. Hát ahogy vitte, vitte, egyszer csak béértek megint egy városba, s a város végén olyan szép királyi palota vót, hogy kacsalábon forgott. Azt mondja neki a róka:

Most béméssz abba a palotába, abba a várba! Ott es mindenki aluszik. De te bújál el egy ajtószorkához. S a királykisasszon – azt mondja, é'félekor* szokott menni a fürdőszobájába fürdeni, s mikor meglátod, hogy menyen, te ugorjál oda s csókold meg, s akkor hajlandó lesz veled a világ végére es elmenni.

Csak azt az egyet megmondom neked, hogy mikor mondja a királykisasszon, hogy veled menyek, de előbb engedd meg, hogy búcsúzzak el apámtól, anyámtól. ...te nehogy megengedd, hogy elbúcsúzzon!

Azt mondja a királyfi:

- Jó, szót fogadok mindenben.

Menyen, ...el es érte a palotát, menyen a lépcsőkön felfelé. Órség, mindenki aluszik. Elmenyen a királykisasszonnak a szobájáig. Az ajtószorkához meghúzódott. Egyszer csak, mikor az óra veri a tizenkettőt, ...jő a világszép királykisasszon, lassacskán menyen a fürdőszobájához. Elejibe ugrik a királyfi s szájon csókolta.

- Jól van – azt mondja a királykisasszon, tudom, hogy most veled kell mennem. El es menyek én szívemből, me’ szeretlek tégedet, csak engedd meg, hogy búcsúzzak el apámtól s anyámtól, reggel keresni fognak, s nem tudják, hogy hol vagyok.

Azt mondja a királyfi:

- Ne búcsúzz te senkitől, hanem most gyere velem, me’ menyünk!

De addig könyörgött a királykisasszon, ...addig könyörgött, hogy megengedte, hogy elbúcsúzzon.

Hej, szerelmes istenem, ...mikor bément a királykisasszon, s az apját megcsókolta s az anyját, ...mindenki felebredett. Megragadták a legént, s azt mondják, hogy:

- Na most halálnak halálával fogsz meghalni, me’t el akartad rabolni a királykisasszont!

Hát a királyfi szabadkozott, hogy így meg úgy, de nem üsmertek el semmit se, megragadták, s azt mondják, hogy:

- Most fel leszel akasztva!

Szegén királyfi má’ el es szánta az életit. Megcsinálták az akasztófát. Kiült oda mindenki sorban, hogy nézzék meg, hogy hogy akasszák fel a kicsi királyfit. Há’ ki es vitték a vesztőhelyre, de hallják-e, egyszer csak ott termett a róka. Felragadta a királyfit, s mind a szélvész elment vele.

Senki se tudta, hogy hova, merre, csak odalett a királyfi. Letette a város végénél, s azt mondja:

- Most maradj itt, majd ellopom – azt mondja – a királykisasszont es.

S ezek a nagy kavargásban keresik a királyfit, ...nem tudták, hogy hova tűnt el. Hát nem vették észre, hogy a királykisasszon hova lett, mer’ a róka felragadta, s azt es kivitte a falu végire. Mind a kettőt a hátára ültette s azt mondja a királyfinak:

- Most elviszlek oda, hol a táltos ló van. S mikor te a királykisasszont oda akarod adni a táltos ló helyibe, akkor mindenkivel fogjál kezét, ...s utoljára hagyd meg a királykisasszont, minha búcsúznál tőle. De má' fenn legyél a táltos lovon.

S akkor a királykisasszonval kezét fogsz. Hirtelen ragadd meg s tedd magad elejibe.

S akkor a ló es meglesz neked s a királykisasszon es.

Úgy es tett a kicsi királyfi. Mikor leszálltak, akkor elvitte be a királykisasszont annak a királynak, amely'k a lóétt kérte.

Örvendett a király, hogy meglátta a világszép királykisasszont. Hogyne örvendett vóna, me't az olyan szép vót, hogy még festeni se lehetett szebbet. Na, há' nagy vacsorát rendeztek a királyfinak.

Vacsora után akkor meghált, s reggel kivezték a lovat felnyergelve, ...minden. Fel es ült a királyfi, s úgy a lóról, sorban mindenkivel kezét fogott. S mikor utoljára a kicsi királykisasszonval fogott vóna kezét, megragadta a kezit s felkapta a nyeregbe, s elvágatott még a szélnél es sebesebben. Kiért a város végire, ...s má' várta a róka.

- Na ezt jól tetted, hogy így csináltad. Most így csinálunk az arany madárral es. Mikor odaérünk, s a lovat ott kéne hagyd, a királykisasszon ott marad velem a város véginél s te a lóval béméssz, s mikor a galitkát neked oda akarják adni, akkor te elragadod a galitkát, s felpattansz a lóra, s így megszerzed az arangymadarat es, a ló es a tehéd* lesz s a királykisasszon es.

- Hát ez jó lesz – azt mondja a királyfi. Így es történt pontoson, ahogy mondom. Odaért a királyfi. ...hej, de örült a király, hogy neki' most a táltos lova meglesz. Örömben lekasztotta az arangymadarat s odaadta a galickát a legénnek. A legén felkapta a galickát, fel es ült a lóra, s mind a sebes szél..., hogy lova es lett s galickája es. Kiért a város végire, s ott má' várta a róka. Felvette a királykisasszont s azt mondja a róka:

- Na sok mindentől megszabadítottalak, nagy segítséget, hálát tettem neked – mondja. Most egyet én es kérek tőled.

Azt mondja a királyfi:

- Bármilyen legyen, megteszem.
- Há' csak azt kérem tőled, hogy vágd le a négy lábomat s a fejemet.
- Hát elyent ne kívánj tőlem! – mondja a királyfi. Ennyi hála, jószág után én elyent hálátlan legyek?

De könyörgött a róka így s könyörgött a róka úgy..., de heába könyörgött, a királyfi nem tette meg.

- Jól van – azt mondja, látom, hogy nem teszed meg, amit kérek. Hát akkor tudod-e, melyen tanácsot adok neked? Olyan tanácsot adok, hogy akasztott embert soha le ne vágjál, s a kút kávájára* soha ne üljél! Ezt a két tanácsot fogadd meg, mert ha meg nem fogadod, akkor rosszul jársz!

Hát gondolta magában a királyfi, mért vágjon ő le akasztott embert, s mért üljön ő kút kávájára?

A róka akkor elvállott tőlik, s a királyfi a ló hátán ment a királykisasszonval. Hát ahogy mennek, béértek abba a faluba, ahol a két testvére ott maradt vót. Akkora csődület vót a falu végénél, hogy rettenetesen.

Le es szállnak ők es a lóról, s kérdi a kicsi királyfi, hogy mért van akkora nagy gyülekezet, ...mi történt.

- Jaj – azt mondják, két nagy betörő tolvajt elfogtak s most viszik akasztani. Rablók, tolvajok...

Menyen oda a királyfi s hát az ő két testvére vót.

Má' meg vót csinálva az akasztófa s akasztották fel.

Azt mondja a királyfi, hogy mennyi pénzt kérnek váltságdíjúl, azt mondja, hogy ezt a két embert ő kiváltja. Megmondták neki, hogy mennyi pénzt követelnek. Kifizette a királyfi, csakhogy a testvéreit megmentse.

Mentek tovább, ...a két testvér s a királyfi meg a tündérszép leán, királykisasszon s a ló, meg vitték a madarat.

Hát ahogy mennek, mendegélnek, hát meleg vót, elfáradtak, oda-
érték egy kúthoz. Azt mondják:

- Ülünk ide le, pihenünk meg s kicsi vizet es iszunk! – me't
erőst szomjasok vótak.

Le es ültek ...a két testvére oda a kút mellé a fűre. A királyfi
odaült a kút kávájára, s úgy szembe beszélgetett. Hát ahogy
beszélgetnek, beszélgetnek, egyszer csak a két tesvér felugrott,
s a királyfit belélökték a kútba. Még a' vót a szerencse, hogy
a kútban nem vót víz, ki vót száradva. így a királyfi beléesett,
s a kút alatt egy nagy út vót. S ott elkezdett ...ott lenn az
alvilágban bolyon-gani.

A két testvére meg fogta a lovat, a táltoslovat, az arangymadarat
s a világszép királykisasszont, s aval hazamentek.

Otthon eldicsekedték az apjiknak, hogy ők szerzették meg mind
ezeket s megparancsolták a királykisasszonnak ...nehogy merjen
szólni, me't ha csak egy szót es szól, akkor aztá' halálnak halálá-
val hal meg. Nem es mert a kicsi királykisasszon szólni egy szót
se.

Hát a királyfi bolyongott az alvilágban, s ahogy bolyongott, egy-
szer csak látja, hogy egy hatalmas nagy kígyó mászik fel egy fára,
hogy ott a sasfiakot megegye.

Nem vót rest a királyfi, hamar felmászott ő hamarább, mind a ké-
gyó, s a kégyó mikor odaért ...egy nyisszentésvel levágta a ké-
gyónak a fejét. Eppe' akkor ért haza az öreg sas.

- Na, te királyfi – azt mondja – megmentetted a fiaimnak az
életit, most kérjél bármit, megteszem!
- Mit kérnék én? – mondja. Nem kérek én mást semmit se, ha
meg tudnád tenni, hogy felvigyél ingemet a felső világba!
- Hát ennél semmi se könnyebb! – mondja a sas. Gyere, ülj
a hátomra!

Felült a sasnak a hátára a királyfi, s nem tót belé egy szempillantás, s má' fenn vót a felső világban. Letette a sas, s a királyfi hazaballagott.

Hát amikor ér közel a palotához, hallja, hogy nagy a mozsikaszó, száll a zene, ...lakadalom van. Az egyik királyfi, az öregebbik feleségül akarta kérni a királykisasszont.

De csak akarta, de az kikötte, hogy nem menyen senkihez se feleségül. Csak sírt, sírt, állandóan hullott a könnye, mind a záporosó. De tudják-e, a ló es az istállóban olyan szomorú vót, mindha megakarna dögleni. A madár a falon a galickába, ...az es nem énekelt, mind ahogy kellett vóna énekeljen szépen. Csak lekonyasztotta* a fejit s búsult.

De mikor a királyfi közeledett, közelebb, közelebb a palotához, a ló csak talpra szökött, s nyerített, a madár elkezdett szépen énekelni, s a királykisasszon nem sírt többet, hanem csak kacagott s kacagott.

Azt mondja az öreg király:

- Mi lehet ennek az oka?

Menyen ki a palotából, s akkor jött szembe a fia.

- Jaj, édes fiam, hát te megkerültél, hazajöttél? – azt mondja. Há' azt mondták a tesvéreid, hogy meghótál!

- Nem hótam meg édesapám – mondja, s elbeszélte a kicsi királyfi, hogy hogy járt a tesvéreivel.

Akkor az öreg király a tesvéreit számúzta, hogy ne es kerüljenek még a szeme elejibe se, amétt ilyen gyalázatosan viselkedtek.

A királyfi megint feleségül kérte a világszép királykisasszont, nagy lakadalmat csaptak s boldogan éltek.

S hát ahogy tót-múlt az üdő, egyszer csak a királyfi künn vadászgatott, találkozik a rókával. Azt mondja a róka:

- Na, boldog vagy-e, királyfi?

- Boldog vagyok – azt mondja. Ezt a boldogságot csak neked köszönhetem.

De a róka olyan szomorú vót, azt mondja:

- S látod-e, én egyet kértem tőled, s nem tetted meg! Most újra kérlek, nagyon szépen kérlek, vágd le a fejemet s a négy lábomat!

Addig kérte, addig könyörgött, hogy a királyfi megsajnálta, s lenyisszentette négy lábát s le a fejit.

S hát tudják-e, egy olyan szép királyfi lett belőle, hogy még olyant sose láttam. S ez a királyfi egy elátkozott királyfi vót, akit elátkoztak a boszorkányok s csak így nyerhette vissza a királyfi formáját, ha valaki megszabadította.

Akkor a királyfi elvitte a palotájába, megvendégelte, adott egy lovat alája, hogy hazamehessen az ő országába.

S a királyfi a feleségivel még ma es boldogan él, ha meg nem hót.

Itt a vége, fuss el véle! Aki nem hiszi, járjon utána!

60. *Az aranymadár.*

AaTh 550. Fábiánnének ez a meséje a Grimm-gyűjteményből való (No. 57.). Híven követi "Az aranymadár" című mese cselekményvázát, a mesében helyenként Benedek Elek stílusára utaló fordulatokat találunk. Az ő fordítása lett volna az a mese, amelyet Fábiánné

olvasott? A cselekményt egy ponton valószínűleg ő módosította: a kicsi királyfi a Fehérlófia meséjéből (AaTh 301B) ismert griff madár segítségével kerül ki a kútból. – A mesének 17 magyar változatát ismerjük.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 379. p.

61. A három jótanács

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es. Vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. S azoknak vót úgy egy két esztendőös forma fiacskájik. De olyan szegények vótak, hogy hol vót, amit egyenek, s hol nem.

Egyszer azt mondja az ember:

- Hallod-e, feleség! Elmenyek én bé Móduvába,* s ott – azt mondja elvállalok valami kaszálnivalót, kapálnivalót, hogy egy kicsi pénzt szerezzek. Elbúcsúzott a feleségitől s a kicsi fiacskájától.

Azt mondja a felesége:

- Menjél, édes jámbor uram, majd megleszek én – azt mondja. Eltartom ezt a gyermeket a napszámosságomból es, csak menjél!

El es ment az ember Móduvába, s hát ott dógozott. Egy olyan jó birtokos gazdára talált, hogy ...úgy szerette a gazdája, hogy úgy megbízott benne, hogy mindent a kezire adott. Dógozott es az ember éjt nappá téve, gyűjtötte a pénzt. Úgy, hogy ott vót húsz esztendeig.

Egyszer hát olyan szomorú lett, olyan szomorú lett, hogy azt se tudta, hogy mi' csináljon.

Azt mondja neki a gazdája:

- Hát, édes szógám, métt vagy te olyan szomorú?
- Hát hogyne lennék én szomorú, mikor má' húsz esztendeje eljöttem hazulról. Semmit se tudok az otthoniakról. Haza kéne menjek, hogy megtudjam... Lehet, hogy a feleségem meg es hót, vaj beteg lett. Vaj a házom esszedólt.

- Jól van – azt mondja az ember, a gazdája. Én ezt elhiszem, hogy készülsz haza. Most a jó hűségédért mit fizessek neked? Aranyat, ezüstöt, pénzt, vaj pedig három tanácsot adjak neked?

Azt mondja a szegén ember:

- Hát biza' az arany, ezüst, a pénz es elkelve, de még fiatal vagyok – azt mondja, tudok én dógozni, inkább elfogadom a három tanácsot.
- Jól van – mondja az ember – jól feleltél. Pénzt es kapsz útravalót. Itt van egy zacskó pénz, s kapsz egy lovat, hogy ne gyalogolj gyalog.
S kapsz egy puskát. Ha az erdön méssz keresztül, megtámadnának, legyen amivel védekezzél. De – azt mondja:
- ...három jótanácsot es kapsz – mondja. Azt jegyezd meg, hogy a reggeli haragodat hagyd el estére, s az estéit reggelre. S adok egy kenyeret, de ezt a kenyeret csak akkor kezd meg, hogyha akkora örömed lesz, amekkora még az életedben sose vót.

Jól van, az ember megköszönte a gazdájának a jóságát, elvette a pénzt s eltette a kenyeret a hátizsákjába s felült a lóra. Az ódalára akasztotta a puskát s ballagott hazafelé. Hát úgy estére kelve hazaért a falujába. Nem akart hazamenni, ...gondolta magában, az asszon, vaj erőst megörvend örömeiben, vaj ki tudja? ...lehet, hogy fér'hez es ment mostanra... mit tudom én. Há' békéredzkedett a szomszédba.

Bément a szomszédba, de ott se üsmerték meg a szomszédban, me't imá' hűsz esztendeje el vót menve, s megöregedett a hűsz esztendő alatt. A szomszédban jól enni adtak, békötték a lovát az istállóba. Szállást adtak neki.

De az ember csak nem tudott nyugunni. Mikor mindenki elaludt, ő lassan felköt s ellopózkodott az ő házának az ablaka alá, s béleskődött az ablakon.

S hát uram teremtóm, ...a felesége egy fiatal embert úgy etetett, hogy rettenetesen. Különbnél-különb falatokat tett elejibe az asztalra. S minden kalán után egyet csókolt rajta.

Hát olyan méreg fogta el az embert, hogy a puskájával majdnem bélótt az ablakon. Hát ...én elvagyok húsz esztendeig, keservesen dógozok s ő eilyen hűtlen lett hezzám. ...most fér'hez ment biztoson.

De gondolta magában, ...azt mondta a gazdája, hogy a reggeli haragomot tegyem el estére, s az estéjit reggelre... Várok reggelig. Majd reggel elintézem én. Még a falun es kidoboltatom, hogy ő melyen asszon...

Visszament, s lefeküdt. Reggel felkel, felkótek a szomszédban es, ahol ő meg vót szállva. Reggelit adtak neki s mondják, hogy azt mondják a szomszédban lakadalom lesz. S bėjárt a vőlegén, hogy nem adná-e oda a lovat kőcsön, me't azon szeretne menni a templomba eskünni.

Hát az embert a méreg ölte meg, hogy még ő adjon lovat a vőlegén alá? De mi csináljon?

Gondolta magában, várok én délutányig, esküdjenek csak meg, gondolta magában. Majd ott a sok népek előtt kiterítem, hogy ez nem leán, hát az én feleségem vót.

Még ő pántlikázta fel a lovat, szépen felbokrétázta, s felpántlikázta, hogy legyen a vőlegénnek.

El es mennek megesküsznek. A szegén ember ott maradott a szomszédban.

Egyszer, mikor hazajőnek az esküvőről, hát bėjöttek a szomszédból, hogy menjen a szegén ember es bé vacsorázni. Hát ő eleget huzódozott, hogy ő nem menyen így, nem menyen úgy..., s hát a végin még es gondolta magában, ...bémenyek.

Hát amikor bémenyen, látja, hogy egy olyan szép fiatal pár meg van ott esküve..., menyasszon s vőlegén, s az ő felesége, me' azt megüsmerte, ...nem az a menyasszon, hanem csak sír, sír, sír, senki nem tudja vigasztalni.

Odamenyen, s mondja neki:

- Jó asszon, há' métt sír most, mikor most örvendeni kéne?
- Há' hogyan sírnék – azt mondja, csak jut eszembe, hogy milyen boldogok vótunk mü ezelőtt vaj huszonhárom esztendővel. De hús esztendeje elment az uram – mondja, s annak soha hírit azután nem hallottam. Posta nem jár, levelet írni se tudok, ő se küdött nekem, s azt se tudom, él-e, hal-e? S most van a fiának az esküvője...

Akkor jutott eszibe az embernek, hogy ő amikor elment, akkor hagyott egy kétesztendő gyermekket. Hát az most huszonkét esztendő. Jaj be jó, gondolta magában, hogy az este én nem lőttem bé az ablakon. Tiszta igazat mondott az én gazdám, hogy én az estéli haragomot hagyjam el reggelre...

- Hát azt mondja az asszonnak, megüsmerné-e az urát, ha meglátná?
- Megüsmerném száz közül, ezer közül es, mé't a nyakán vót egy nagy forradás.

A szegén ember kibongolta* az inge nyakát s azt mondja:

- Itt van-e a forradás! Én vagyok a te urad – mondja.

Ha láttak vóna kendtek akkor ott örömet, a nyakába borult az asszon, ölelte s csókolta, s azt se tudta, hogy mi' csináljon neki, s mindenki sírt ott, még a zenész es elhallgatott örömben, hogy megkerült az ember.

- Na még ekkora örömem sohase vót az életemben, most hozom a kenyeret, s szelem fel, mer' azt mondta a gazdám, ahol dógoztam, hogy akkor szeljem fel a kenyeret, amikor a legnagyobb öröm ér, ...amekkora még soha életemben.

El es futott a szomszédba, a hátizsákból kivette a kenyeret, s odavitte s felszegte, s hát tudják-e, mi vót benne?

Nem kenyér vót az, csak a héja vót kenyér ...küjjel.

Belől teli vót pénzvel. Tiszta ezüst pénz vót ott.

Vót aztán ott akkora lakadalom, hogy hetedhét országra szólott. Többet nem lettek ám szegények, hanem akkora gazdák lettek, hogy a faluban még akkora senki se.

A fiatal párnak egy szép házat építettek, s az öregek abban a házacszkában meghúzták magikot, s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Itt a vége, fuss el véle!

61. *A három jótanács.*

AaTh 910B. A mese hőse ismét szegény bukovinai székely ember, aki helyi szokás szerint "bémegy Móduvába", hogy egy kicsi pénzt csináljon. A gazda három tanácsa közül (1. járt utat a járatlanért el ne hagyd, 2. ahol öreg a gazda és fiatal a gazdaasszony, ne hálj meg, és végül 3. az esteli haragot hagyd el reggelre) a mesemondó figyelmét csak az utolsó és az ezzel kapcsolatos

érzékeny jelenet ragadta meg, az útközben átélt kalandokat, mint kevésbé fontosat, elhagyta. Ezt a mesét érdemes volna újra hangszalagra venni Fábiánnétól, hátha csak alkalmi feledékenység volt a két tanács elhagyása, bár az is elképzelhető, hogy a "feledékenység" szándékos, a mese így is ki van kerekítve. - A típusnak 15 változatát tartjuk számon.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 380. p.

62. A pletykás asszon

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy ember s egy asszon. De az asszon az olyan asszon vót, hogy mindenből szeretett nagyot csinálni. Jókot hazudott. Az ura szidta es ezétt eleget.

- Asszon, asszon, má' megint miket beszélpsz?! S ő letagadta vóna még az istent az égről es, hogy ő nem hazudott, s ő nem mondott elyent meg olyant. Gondolta magában az ura, megállj, me' egyszer kipróbállak.

Úgy es történt. Egy reggel az ember csak húzódozik, húzódozik, s nem akar felkelni. Azt mondja neki a felesége:

- Keljen fel na! Meddig kotal még ott az ágyban?
- Jaj, asszon! – azt mondja. Nem akarok felkelni.
- Hát ugyanbiza' métt?
- Hát nem mondom meg neked – azt mondja.
- Há' mondja na, métt nem akar felkelni?
- Hát, jobb, ha hallgatok! Úgy es futsz abban a szent helyben, s elmondod másnak.
- Én? ...itt törjön ki a nyavalya! – mondja. Száradjon el a nyelvem, ha én egy szót szólok valakinek! Nem szólok én semmit, csak mondja!
- Hát hajolj ide közelebb!

Az asszon odahajolt, odadugta a fülit, s azt mondja:

- Hallod-e, mi történt velem!
- Ugyanbiza' miféle?
- Eh, jobb ha nem mondom meg, me't ha megmondom, abban a szent helyben elmondod.

- Nem mondom én... itt üssön meg a guta!

S elkezdett átkozódni. A jóisten tudja, miket nem mondott magára.

- Hát jól van – azt mondja. Gyere, hajolj ide, nehogy valaki meghallja! Nem akarok a falu szájára kerülni. Nezd csak ide, mi történt velem!

- Miféle?

- Hát egy tojás!

- Hát melyen tojás?

- Hát az éjen megtojtam.

- Ó mennyen el, ugyanbiza' ...mutassa csak!

S kihúzott az ember egy tojást a donyha* alól, amit ő akkor dugott vót azelőtt egypár perccel oda. De csak ki akarta próbálni a feleségit.

- Jaj, mutassa csak, melyen tojás? Tiszta olyan, mind egy tyúktojás!

- Olyan hát, csak egy kicsit hosszabbacska.

Forgatja az asszon a tojást, ...nézi.

- Jaj – azt mondja, most jut eszembe, el kell fussak a kútra vízétt.

Vót egy közös kútjuk s nem kellett a vízétt menjen, de csak azért ment el, hogy valakinek elmondhassa.

Kapta es a vizeskártyát,* s elfutott a közös kútra. S ahogy ott a víz meríti, hát odajött a szomszédból a menyecske, s azt mondja:

- Hallod-e Rózsi, hogy járt sógorod! – me' sógor vót.

- Ugyanbiza hogy?

- De nehogy elmondd valakinek!

- Nem mondom én – azt mondja, nem szólok egy szót se.

- Nem mondom én meg neked, me' tudom, melyen vagy, hogy abba helyben elmondod.
- Nem mondom én – azt mondja, itt törjön ki a nyavalya, ha én elmondom!
- Hát hallod-e, sógorod az éjen megtojott két tojást.
- Csak nem?
- A' biza' meg – azt mondja. Itt üssön meg a guta, hogyha nem kettőt tojott!

Jól van, menyen haza a menyecske, s azt mondja az anyjának:

- Jaj, anyóka, hallja-e, mi történt?
- Ugyanbiza' miféle, édes leánkám?
- De nehogy elmondja valakinek!
- Nem szólok én senkinek egy szót se, csak mondd!
- Há' most mondja Anna néni ...a sógor megtojott három tojást s úgy karicsál* az ágyban, min'ha kotló vóna!
- Ó menj el te! – azt mondja az anyja.
- Meg biza' – azt mondja – most mondta Anna nénike.
- Jaj – azt mondja, ...mennyek csak hamar, a tejverő dézsát* kérjem el keresztanyádtól a szomszédból!

El es futott a szomszédba s mondja a komámasszonyának :

- Komámasszon, kend hallta-e?
- Ugyanbiza mit te?
- Hát – azt mondja – në... sógor, az éjen mi történt vele.
- Miféle te?
- Há' nem hallta? Megtojott.
- Ó menj el te! – azt mondja. Hát ez igaz vóna?

- Igaz biza' ...négyet – azt mondja, s a szalmazsákból mind kitépte a szalmát s csinálja a fészket. Senkit nem enged közel magához, ...s úgy károg.

Nahát estére, ...hallják-e, az egész faluban mindenki tudta. Még a bíró es. Azt mondják: meg kell a dobot verni a következő faluban, hogy mindenki tudja meg, mekkora csuda dolog történt.

Fogja es a kisbíró a dobot, s a következő faluban megdobolta, hogy itt és itt, ebben a faluban, nem tudom, hogy melyen Jóska kilencvenkilencet tojtott, s ki es kötötte mind a kilencvenkilencet. Harminc darab jércike* lett. Harminc darab kappan s harminc darab kakas, s azt mondja: tíz darab zápon* maradt, s most a ganyén úgy rúg a csürkékvel, hogy nem lehet közel menni.

Nahát estefelé gondolja magában az ember, hogy ő biza' elmenyen a korcsomába, s felhörpint egy pohárka pálinkát. De a korcsomában es mindenki csak ezt beszélte.

Mikor bélép a korcsomába, az embereknek a pohár majd kiesett a kezikből. Meglátták.

- Hát te itt?
- Hát én itt – azt mondja, há' métt?
- Hát nem a csürkékvel vagy?
- Hát én miféle csürkékvel?
- Hát amit kötöttél!
- Hát én hogy kötöttem vóna?
- Hát azt mondták, hogy te tojtál kilencvenkilenc tojást, s ki es kötötted.
- Na – azt mondja – látjátok-e? A reggel csak egyet dugtam a donyha alá, kipróbáltam a feleségemet egy tojással, s estére kilencvenkilenc lett, ki es kötöttem, ...ilyen a pletyka.
S nemcsak az én feleségem ilyen pletykás, hanem a tü feleségek es – azt mondja. Mer' az én feleségem csak kettőt

mondott el, s mire a falun végigért, a másik faluban es megtudták, hogy kilencvenkilencet, s ki es kötöttem.

Én most hazamenyek, s jól megverem a feleségemet, s menjetek tü es, verjétek meg a tehéteket,* hogy többet a kicsiből nagyot ne mondjon!

Aztán, hogy megverte-e vaj nem verte, én azt immá' nem tudom, mé't én úgy láttam, mind most...

62. A pletykás asszon.

AaTh 1381D. Ennek a nemzetközi trufairodalomban elterjedt mesének viszonylag kevés változatát ismerjük. Mindkét, a Magyar Népmesekatalógus által számon tartott változatot Berze Nagy János gyűjtötte (1957. II. 563. 1631 *mt.; 1940. II. 378. 176. "A kanász mög a csóka"). Tanulságosabb ennél a harmadik változat, melyet Lázár Béla említ *A Gesta Hungarorum hatása a magyar népköltészetre* című tanulmányában (Ethnographia, 1891. II. 236.). A közkedvelt népkönyv 125.-ik meséje ugyanis "Az asszonyem-

berek nemcsak megjelentetik a titkot, hanem hazugsággal meg is toldják" címmel a mese másik redakcióját tartalmazza, melyben a férj, azt füllenti, hogy egy holló repült ki az alfeléből, mire a hír a falu végére ér, egész madársereg lesz belőle. Lázár Béla említ egy közmondást is a mesével kapcsolatban "Komám-asszonyból egy tyúk esett ki reggel, estére száz lett belőle". Fábiánné változatához Berze Nagy kéziratban maradt bese-nyótelki meséje közelebb áll, a két mese forrása azonban aligha lehet közös.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 380. p.

63. Az ördög három arany hajaszála

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. S azoknak született egy erőst szép kicsi fiacskájik. S hallják-e, mikor megszületett, megjósolták, hogy mikor tizennégy esztendő s lesz, a király leányát fogja feleségül venni. Hitték es s nem es a szegén ember s a szegén asszon, de dajkálták a fiacskájikot.

... s hát tudják-e, akkorjában járt a király álruhában. Járt a falukot, hogy lássa, hogy mit mondnak róla, s melyen a rend. Betért abba a faluba es. Kérdezi egyiktől s a másiktól es, hogy mi az újság a faluban? Hogy vannak megelégedve, hogy ...minden.

Azt mondják az emberek:

- Hát újságnak elég nagy újság van.
- Hát miféle? – azt mondja a király.
- Hát született egy gyermek – azt mondják – itt s itt, ebben a házban egy szegén embernek s ...nincs csak vaj két hetes, de imá’ megjósolták róla, hogy a király leányát fogja feleségül venni tizennégy esztendő s korában.

Hej... a király megmérgeződött. Nem üsmerte senki se, hogy ő a király, me’ t álruhában vót! Azt mondja:

- Haszontalan kölyke, elyen... s olyan szegén! Még, hogy te az én leányomot mernéd feleségül venni! –...me’ t a királynak es akkorjában született eppen’ egy leánkacskája.*

Elhatározta, hogy elmenyen ahhoz a szegén emberhez s meglátja, hogy kik s mik, s a gyermeket elkéri.

Úgy es tett. Elkérdezősködött, hogy hol lakik a szegén ember s a szegén asszon. Megmutatták, s elment oda a király. Mikor bément, hát köszön szépen. Kérdezi, hogy hogy vannak, mi’ csinálnak?

Fel vót ötözve a király szépen, de nem királyi ruhába, s azt mondja:

- Ide kéne adják ezt a gyermeket, mé't én jómódú gazda ember vagyok, s én szépen felnövelném, s mikor úgy legénynyé cseperedne, akkor visszaadnám kendteknek.

Hát gondolkozott a szegén ember s a szegén asszon, hogy odaadják-e, ne adják-e? Megjósolták róla, hogy tizennégy esztendő kórán elveszi a király leányát. De vaj lesz igaz, vaj se? S hogy tudják ők felnövelni?

Hát addig egyezkedtek ...a szegén ember s a szegén asszon, amíg arra az egyességre jutottak, hogy még es csak odaadják ennek az embernek. Ennek a jómódú gazda embernek.

Erre várt csak a király. Mikor megkapta az újszülött kicsikét, azt a kéthetes kicsikét, a gyermeket, elvitte, s csináltatott egy ládát, s abba a ládába belétette a gyermeket. S egy folyóvizen eleresztette. Ment a kicsike a folyóvizen, de nem hót meg.

Gondolta magában a király:

- Nem veszed te feleségül az én gyermekemet, az én leányomat! Alig születél meg, s má' fáj a fogad a királyságra! Nem lesz abból semmi!

De nem hót meg a gyermek. Ment a vizen. S hát hallják-e? Egy malomgátnál* megakadott. Eppé' a malmos gazdának, a malmosnak a szógája, künn vót a malomgátnál. Pucolta az árkot. Hát látja, hogy valami láda ott meg van akadva. Letört egy jó nagy hosszú ágot s annak a kankós* felivel a ládocskát* kihúzta.

S hát felnyitotta, s uram teremtóm, mi vót benne, ...egy szép fiú, kicsi gyermek. Nagy örömmel vitte a molnárékhoz.

- Jaj, molnár gazda, nézzen csak – azt mondja – mit találtam én a malomgátnál !

A malmaséknak, molnáréknak nem vót gyermekik, s erőst megörvendtek neki. Úgy növelték min'ha sajátjik lett vóna.

Olyan szép legénkévé cseperedett, hogy rettenetesen. Nem es tudta, hogy nem az ő apja s anyja. Nem éreztették azt vele. Soha nem es mondta senki se neki.

Mikor úgy ...vót olyan tizennégy esztendő-s-forma, hát hallják-e? ...arra járt a király s pont abba a malomba bétért.

Na, a malmasék, hát nagy kitüntetésnek vették, hogy a király oda szállott meg. Vacsorát adtak neki s az egész szógáinak, seregnek mindenkinek. De a legénke forgolódott-sürgölődött a legjobban körülöttik.

Azt mondja a király:

- Jaj, melyen jóra való ügyes legényetek van! A tehétek-e molnár?

Azt mondja a molnár:

- Hát a mehinknek* ...a mehink – mondja, de nem édes gyermekünk.

S elmondta, hogy ezelőtt tizennégy esztendővel a víz hozta ide egy ládában.

Nagy szeget ütött a király fejibe. Akkor gondolta magában, ...ez az a gyermek lehet, akit én a ládába belétemtem ...s nem hót meg.

Elkezdett gondolkozni, hogy tudná most ő a gyermeket elpusztítani. Hamar írt egy levelet, lepecsételte, s azt írta a levelben a feleségének, hogy ez a gyermek, ha odamenyen, hát fogják meg, s azonnal végeztesse ki s temettesse el. Mire ő hazamenyen, még a híre-poráról se tudjon!

De a molnáréknak ezt nem mondta meg, hanem szépen hizelegve azt mondja:

- Jaj, úgy kéne ezt a pecsétes levelet nekem elvigyék a feleségemnek! Nem vóna-e valaki itt a kezeügyiben molnár gazda, akit elküldhetne? Mondjuk az a legénke, ez a jóra való gyermek. Ez el tudná vinni...

Jó szófogadó vót az a legénke.

- Elviszem én szívesen! – azt mondja.

El es indult a pecsétetes levélvel. De ahogy ment az úton, estére beért egy erdőbe. Azt mondja:

- Most én azt se tudom, hogy merre menjek, nem tudom az utat.

Hát látott egy házot, s én békérezdekek ide, gondolta magában, s itt meghálok. Úgy es lett. Koppantott bé, s belőlről azt mondja egy hang, hogy tessék. Bémenyen a legénke, s hát egy öregasszon vót odabenn.

- Jó estét, öreganyám!
- Adjon isten, édes fiam! – mondja. Hát te hol jársz erre, hol még a madár se jár? Nem jó helyré kopogtattál te bé!
- Há' métt, öreganyám?
- Azétt – azt mondja, me't itt tizenkét tolvaj lakik. S ha hazajőnek, megtudják, hogy te itt vagy, egyből felmészárolnak tégedet.
- Nem bánom én, öreganyám, legyen, mit a jó isten ad! De ha az erdőben maradok, ott es megölhet vaj egy vadállat. Mind egy, hogy hol halok meg – azt mondja. Csak itt tudjam kipihenni magamot reggelig!

Az öregasszon ágyot vetett neki, s lefektette. Egyszer csak jőnek haza a tolvajok nagy derenducálásval*. Azt mondják az öregasszonnak:

- Miféle gyermek van itt, mit keres ez itt?
- Jaj – azt mondja az öregasszon, édes fiaim, hagyjátok meg az életit! Egy szegén vándorlegénke... Valami levelet viszen a királynak.

A legén má' aludt. Azt mondják a tolvajok:

- Vegyük el a levelet, s olvassuk fel. Nem rólunk ír-e valamit? Münköt akarnak elárulni.

Elveszik a levelet s hát olvassák, hogy az vót benne a feleséginek, a királynénak, hogy ha odaér a legénke, azonnal fejeztesse le, s temettesse el.

A tolvajok elégették a levelet, s azt írták a levélbe: ...ha odaér ez a legénke, abban a szent helyben adja feleségül a leányát. S nagy lakadalmat csapjon. Leragasztották a levelet s visszatették a legénkének a zsebjebe.

Reggel felkel a legénke, s erről nem tudott ő semmit se, hogy a levelet kicserélték. Menyen, el es ér a király udvarába, s a pecsétes levelet az örök elvették tőle s odaadják a királynénak. A királyné hivatja a legénkét, ...jól szemügyre vette.

- Há' jól van – azt mondja, mikor elolvasta. Amit írt az uram, azt én megteszem...

Hamar papot hivattak s a leányát összeeskidette evvel a legénkével. Nagy lakadalmat csaptak. S hát éltek boldogan. A legénke ott maradt.

Na telt-múlt az üdő, egyszer jó haza a király. Megtudta a dógot. Rettentő nagy méregbe gurult, hogy az ő híre nélkül elyent mertek csinálni ...mikor ő nem ezt írta a levelbe. Hogy merte a királyné megtenni?

A királyné elévette a levelet s mutatja, hogy ez vót benne...

Hát – azt mondja, ezt a levelet nem én írtam!

Hivatja oda magához a legént. Azt mondja:

- Hát hol van az a level, amit én írtam? Ez nem az a level.
- Hát – azt mondja, felséges királyom megbocsásson, de én senkinek nem adtam oda a levelet, hacsak... – azt mondja, megháltam s a tolvajok, hogy ki nem cserélték a zsebből a levelet...
- Azt mondja a király:
- Hát jól van... Ne gondold, hogy olyan hamar királysághoz jutsz! Azt mondja: ...nekem el kell hozd az ördögnek a három arany hajszálát. Addig a leányomat meg nem látod!

- Jól van ... azt mondja a legén. Elhozom én még a pokolból es, ha kell! – ...s aval elindult.

Menyen a legén ország-világon, mindenén keresztül, s egyszer béért egy nagy városba, s hát a város kapujánál megállították.

Azt kérdik:

- Hova méssz? Mi a mesterséged? Itt ezen a városon addig keresztül nem eresztünk, amíg vizet nem fakasztasz. ...van egy hatalmas mély kút, s abba a kútban má' száz esztendeje nincsen víz ...s abból.
- Jól van – azt mondja a legén, én most nem érek reá nektek evvel bajlódni, de ha visszajövök... olyan helyre menyek, ahol megtudom, hogy mi a baja a kútnak.

Jól van, akkor elengedték az őrségek a városon keresztül. Menyen tovább. Megin' béért egy nagy városba. A város kapujánál megin' megállították.

- Egy tapodtat se méssz tovább! – mondják. Hová méssz, merre?

Elmondta a legén, hogy ő menyen az ördögnek a három arany hajszalájétt, ha megkapja.

- Jól van – mondják, de tudakold meg azt es, hogy van egy nagy-nagy körtefa, s azon a körtefán örökké különbnél-különb arany, ezüst, gyémánt körték szoktak lenni, s mostanában még a levele es leszárodott... mi a baja annak?
- Jól van – azt mondja, visszajövök s megmondom.

Menyen tovább a legén. Hát egyszer egy hatalmas nagy folyóhoz ért, s a folyón egy révész vót a csónakjával. A legén odaintette, beleült a csónakba s azt mondja a révész:

- Ugyanbiza' hova s merre méssz te legén?

Elmondta a legén, hogy hova s merre menyen. Azt mondja:

- Tudakozd meg azt es, hogy métt van az, hogy én örökké, de örökké itt vagyok, sohase vált fel ingemet senki se. Azt mondja a legén:

- Jól van, megtudakozódom.

Mikor kiszáll ott a csónakból, nem ment csak egy tíz lépésnél, hát egy hatalmas nagy, nagy, nagy lapos követ látott meg. Azt a lapos követ féretojta,* s hallják-e, ott le lehetett menni az alvilágba. Le es ment a legén, s ahogy lemenyen, hát pontosan a pokolba kötött ki. Ott vót a pokolnak a feneke.

Az ördögnek az öreganyja vót otthon csak, az ördög nem vót otthon. Köszön a legén s azt mondja az öregasszon, hogy:

- Mi járátba vagy édes fiam, métt jöttél?

Azt mondja:

- Én azért jöttem öreganyám, hogy az ördögnek, a fiadnak elvigyem a három arany hajszálát.

- Hát az van neki – azt mondja az öregasszon, pontosan három arany hajszála van. De az nem adja oda neked.

- Hát, öreganyám hogy tudna segíteni rajtam, hogy én azt megkapjam. Me’ nekem a boldogságom függ tőle... ettől a három arany hajszáltól.

- Jól van – azt mondja, a fiam minnyá’ hazajő, addig téged elvarázsoznak egy bolháé s belébújsz ide nē, a rokolyám rancába. S akkor hazajő a fiam. S akkor én kihúdom a fejiből a három arany hajszálát. De a legén még azt mondja:

- Várjon, öreganyám, me’ még három kérdésem es van.

Azt mondja az öregasszon:

- Mifélék?

- Ahogy jöttem, útközben egy városon keresztül egy kútban má’ száz esztendeje nincsen víz, ...hogy nem tudná-e a fiad, az ördög, hogy métt nincsen víz abban?

- Jól van – azt mondja az öregasszon, azt es megkérdzem.
- S még egy másik városba, hogy jöttem keresztül, ott van egy nagy körtefa. Különb-nél-különb körték teremtek rajta, arany, ezüst, gyémánt. Az csak úgy húzta le az ágát. Most megint még a levele es le van szárodva. Hogy annak mi az oka?
- Jól van... – azt mondja az öregasszon. Ezt es megkérdzem. ...hát a harmadik?
- A harmadik... Itt ahogy jöttem el, nem messze a vizen, a révész kérdezteti velem, hogy hát métt örökké ő kell csónakázzon, hordja az embereket. Mé' nem váltja má' fel valaki?
- Jól van – azt mondja az öregasszon. Ezt es megkérdzem.

S aval hamar bolhájé változtatta a legént az öreg ördögné, s belébújtatta a rokolyája ráncába, ...de alig tudta ezt megtenni, má' hazahányította a buzogányát az öreg ördög jött haza.

Azt mondja:

- Jaj, öreganyám! – azt mondja. Melyen idegen szagot érzek! Ember járt itt ugye?
- Há' hogy járt vóna, édes fiam! – azt mondja. Nem járt itt senki se.
- Pedig olyan szagot érzek – azt mondja.
- Érzessz te..., majd megmondom, hogy mit! – azt mondja. Esszejártod a fél világot, mindenféle szagot esszegyűjtöttél. Nem érzessz te mást itt semmit.

Vacsorát adott az ördögnek s leült az öregasszon, az ördög fejit az ölibe vette s elkezdte cirógnatni-marógnatni, fésülgetni, simogatni. Hízkeledett neki az öregasszon. Kicsit elszunnyódott az ördög, elszunnyadott, s akkor az öregasszon egy hajaszálat kirántott a fejből. Felordított az ördög:

- Jaj, jaj, jaj! – azt mondja. Hogy fáj! Mi csináltál öreganyám?

Azt mondja:

- Csak így elszunnyódtam, s hallod-e mit láttam álmomban?
- Mit? – azt mondja az ördög.
- Azt láttam álmomban, hogy innen nem messze egy városban van egy kút, s ott má' száz esztendeje nincsen víz. S nem tudják, hogy mi annak az oka.

Nagyot kacagott az ördög:

- He-he-he! – azt mondja. Mi lehet az oka? ...az, hogy ott van egy hatalmas nagy varangyos béka, s az mind kiissza a vizet. Csak le kéne ereszkedni abba a kútba, s azt a varangyos békát agyon kéne ütni s kihanyítani a kútból.
- Tudna forrni a víz újra. De ezt senki se tudja. Nehogy elmondja öreganyám valakinek!
- Há' dehogy mondom! – azt mondja az öregasszon.

Nem járt itt senki. Közben a legén a rokolya ráncában ezt hallta.

Hát az öregasszon újra fésülgette az ördög bozontos üstökös fejit, a pokolnak a fejit fösülgette. Egyszer megint kirántott egy arany hajszálat belőle. Felordított az ördög. Azt mondja az öreg asszon:

- Csendesebben na, csendesebben! – azt mondja. Elszunyóltam egy kicsit, s hallod-e, megint láttam valamit álmomban.
- Mit látott öreganyám?
- Azt láttam álmomban – azt mondja, hogy van egy körtefa egy városban, s azon különbnél különb körték teremtek ezelőtt, s most még a levele es le van szárodva. Hát ugyanbiza' mi ennek az oka? Ugye te se tudod?

Nagyot kacagott az ördög.

- Há' hogyan tudnám! A gyükerit rágják a férgek – azt mondja. Ki kéne pucolni s friss fődét kaparni oda. De nehogy elmondja öreganyám valakinek!
- Há' nem mondom én senkinek!

De a legén ezt es hallta a rokolya ráncában.

Egyszer újra kezdte simogatni az ördög bozontos haját, fejit s kirántotta a harmadik arany hajszálát. Kirántotta. Ez fájt a legjobban az ördögnek. Úgy felordított, hogy azt se tudta, fájdalmában mi' csináljon.

Azt mondja az öregasszon:

- Na nyughass... na! Többet nem szunyódok el. Elszunyódtam, s most es láttam álmomban valamit.
- Há' mit látott öreganyám?
- Hát most azt láttam – azt mondja, hogy innét nem messze van egy folyó, s azon van egy révész. S az a csónakján... örökké a csónakján evez. Utasokat visz hol ide, hol oda, s őt nem váltja fel soha senki.
- Hát elég bolond – azt mondja az ördög. Amikor valaki felszáll, csak nyomja a lapátot a kezibe s ő ugorjon ki a csónakból. Aztán annak a keziben marad a lapát örökre. Soha többet nem tud megszabadulni tőle. De ügyeljen, aki megmondja ezt, mer' akkor az ott marad!

Hallta ezt a legén, de nem szólt egy szót se.

- Na akkor az ördög kialudta magát, s megint elindult a világba, hogy sok lelkeket elcsábítson.

Az öregasszon otthon maradt, a legénkét kirázta a rokolyájából, s visszaváltoztatta legénnyé s azt mondja:

- Na, édes fiam, halltál-e mindent?
- Hallottam öreganyám – azt mondja.
- Itt van a három arany hajszál, most má' viheted!

Zsebre tette a három arany hajszálát a legén s ment. Mikor odaért a folyóhoz, má' messziről kérdezte tőle a révész:

- Na megkérdezted-e?
- Megkérdeztem, de csak akkor mondom meg, ha átol értem a vizen.

Félt, hogy nehogy a kezibe nyomja a lapátot. Hát úgy es lett. Beleült a csónakba s mikor átért a túlsó partra, akkor visszakiabálta:

- Hogyha lesz egy utasod, s a túlsó partra érsz, akkor nyomd a kezibe a lapátot s te ugorjál ki onnat a csónakból, hogy annak a valakinek legyen a markában az evező, s az aztá' többet nem tud megszabadulni tőle.

Megköszönte az evezős, a révész s a legén ment tovább. Hát beért abba a faluba, ahol a körtefa vót. Kérdezték az örök, hogy na, hogy járt, mint járt, megtudakolta-e, hogy métt van kiszárodva ez a fa?

Azt mondja a legén:

- Meg. Azétt van kiszárodva, me' a gyükerit rágják a férgek.

Hamar csákánt, lapátot vettek elé, s há' úgy es vót, ahogy a legén mondta. Me' annyira elrágták a gyükerit a férgek, hogy alig élt szegén fa. De hamar mélyebb gödröt ástak, friss földet tettek, s egyszerre, mikor a nap rásütött, a szél megfútta, csak kezdett zó' dülni, virágozni s szemlátomást élt a fa.

Örömiben a király három nagy szekér aranyat adott a legénnek. Meg es örvendett a legén. Egyik szekerre felült, s a másik kettőt hajtotta maga előtt. Elért oda, ahol a kút vót. Ott es megmondta, hogy a kútban egy nagy varangyos béka van. Lemennek a kútba. S hát csakugyan ott terpeszkedett egy hatalmas nagy varangyos béka. Azt agyonütték, s kardval esszevissza vágták, s kihanyigálták a kútból, kipucolták, s friss víz bugyogott ki belőle.

Örömiben a király ott es megajándékozta a legént. Nagy felpakolva ment hazafelé.

Mikor az apósa, a leánnak az apja meglátta, hát elfelejtkezett még az ördög három arany hajszáláról es. Úgy megejedett attól a sok kincstől. ...hogy kéne az neki most!

Azt mondja a legénnek:

- Most neked adom a leányomot. De mondd meg, hogy hol szerezted ezt a sok pénzt?! – azt mondja. ...hogy én es tudjak szerezni.
- Hol szereztem? – azt mondja a legén. Ahogy három éjjel, három nap, ott lesz egy folyó, s azon a folyón át kell menni.

Ott van egy révész, s a túlsó parton mind ilyen sok pénz van,
s onnat hoztam.

Hazudott a legén.

Azt mondja a király:

- Menyek, hozok én es.

Essze es szedte magát, s elindult. Mikor odaért a folyóhoz, a révész átvitte a folyón, s a túlsó partnál a királynak a kezibe nyomta a lapátot, s aztán ő kiugrott a csónakból, s a király lehet, még ma es evez, ha meg nem hót. Többet nem tudott megszabadulni onnat.

S a legén a királyleánval még ma es boldogan él, ha meg nem hót. így jártak szegények, me't irigy vót a király s kapzsi. Nem elég, hogy király vót, hanem még több kellett vóna neki...

Itt a vége, fuss el véle!

Aki másnak vermet ás, maga esik bele...

63. *Az ördög három arany haja szála.* AaTh 461.

Ez a mese is a Grimm gyűjteményből származik (No. 29. "Az ördög három arany hajszála"). Fábiánné pontosan követi a Grimm-mese cselekményének menetét s tanulságképpen egy közmondással zárja le. A típusnak 31 magyar változatát ismerjük, ezek közül ismét egy besenyőtelki változat áll legközelebb mesénkhez [Berze Nagy János, 1907.

(MNGy IX.) 93-101. 12. "A tollas ördög"]. Elmondója, Dankó Anna szakácsnő láthatólag szintén olvasta a Grimm-mesét. A jegyzetek készítője, Katona Lajos csak az addig ismert, nyomtatásban megjelent magyar változatokat sorolja fel, (i. m. 565.), de arról nem tesz említést, hogy a mese Grimm-származék.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 380. p.

64. Halász Józsi

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon túl, még az Ópe-renciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. Azoknak vót egy egyetlen fiacskájik, Józsi.

Egyszer csak meghót a szegén asszon s utána nemsokára meghót az ember es. Megmaradott egyedül a fíjik, Józsi. De az egy olyan lusta gyermek vót, hogy az nem akart dógozni semmit se. Mondták a szomszédok eleget neki:

- Józsi, menjél el valahova szógálni! Dógozzál, fiam, valamit!
Felkopik így az állod!

De Józsi csak lustálkodott.

Egyszer biza', mikor látta, hogy nincs merre tekeredjen, nincs amit egyék, a szomszédok se adtak neki, hát eszibe jutott, hogy az apjának vót egy hálója, s az apja aval járogatott halászni s abból tartotta ököt. Hát ő gondolta magában, hogy megkeresi azt a hálót s elmenyen ő es halászni.

Meg es kereste, fel vót az ódalkamarába akasztva egy szegre. Levette a hálót, kicsit megpucolgatta, megkötözgette, hol el vót szakadva, s elment le a vízre halászni. Belétette a hálóját, s ott tartotta egy jó darabig.

S egyszer húzza ki, s hát egy alyan szép halacska ficánkolt a hálójába, hogy olyant még emberi szem nem látott. Csak úgy tündöklött, csillogott a pikkelye. Hej, nézi Józsi, nézi, gondolja magában, ezt én elviszem a földesúrnak. Eröst sokval adós az én édesapám, le kéne én dógozzam, de – azt mondja, ezétt nekem vaj egy napot elenged, ...ezétt a szép halétt. Hazavitte s belétette egy tángyérba, hogy úgy elviszi a földesúrnak.

De egyszer csak hallják-e? ...hogy tette a tángyérba, hogy nem ...leejtette a földre azt az arangyhalacsckát, s az egyet ficánkolt, s egy olyan szép leán lett belőle, hogy a napra lehetett nézni, de rea nem. S megszólalt:

- Na, édes Józsi – azt mondja, én most a te feleséged leszek.

Na minnyá't papot hittak, megesküdtek s boldogan éltek.

Egyszer azt mondja Józsinak a felesége:

- Hallod-e, édes uram, Józsi! Nincs nektek suhutt se egy darabcska földetek se? Ennyire szegények vattok tü?

- Hát bizon – azt mondja. Nincsen nekünk, me't amíg édesapám élt, szegények vótunk s eladogatta a földet, s abból éltünk. S nekem nem maradt semmi a haláluk után.

- Hát – azt mondja, én azt nem hiszem el. Hát azért valami csak kellett még es, hogy legyen, hogy maradjon.

- Hát most jut eszembe, hogy még es maradt – azt mondja Józsi. Maradt egy nagy hegy, ami nem kellett senkinek se. S az megmaradt.

- Gyere – mondja Józsi! Menjünk ki oda s mutasd meg nekem azt a hegyet!

Kartén fogóznak,* s szépen kísértáltak arra a hegyre. S leültek oda beszélgetni.

Egyszer csak Józsinak olyan álmoság jött a szemire, hogy rettetesen. Odadólt a felesége ölibe s elaludt. Erre várt a felesége.

Valahogy kihúzta magát az ura feje alól s odatette a fejkendőjét az ura feje alá, s ő honnat honnat nem, ...elékerített egy rettentő nagy csaplós* ostort s akkorát rittyentett,* hogy ég és föld megzendült belé. S annyi sárkán odagyűlt, hogy annyit még én se láttam sohase, ...s azt mondják:

- Mit parancsolsz, úrnónk?

- Azt parancsolom – azt mondja, hogy ide egy olyan szép palotát építsetek, amelyen a földön még sose vót s nem es lesz!

Nem tót belé annyi üdő, hogy én ezt mondtam, s hát olyan szép palota kerekedett oda. A sárkányok... mindegyik dőgoztak. Egyik ezt s a másik azt. Hogy ...pillanatok alatt felépítették a palotát.

A palotába szógák, szógálók, bútorok, ...ott konyhafelszerelés, ott istálló, az istállóban lovak s tehenyek. Ott csűrök, a csűrben csépeltek ...s még cséplőgép es vót, ami járta ott az udvaron hátul. Hát amit csak a szem-száj elkéván, az mindenféle vót ott, ha hiszik, ha nem.

Egyszer csak felebred Józsi s megdörgöli a szemit. A csodálkozástól nem tudott hova lenni. Azt mondja a feleséginek:

- Hol vagyok, édes feleségem?
- Itthon vagy, Józsikám! – azt mondja. Ezután ez a mü palotánk. Ez a mü várunk.

Józsi sétál es... s számravette mindenfélét, hogy mije van. A lovakot az istállóban, ...tehenyeket, ott bárányokot, disznyókot, apró majorság,* hát ott annyi mindenféle vót, hogy kendtek azt akár hiszik, akár nem, ...annyit még sose láttam.

Nahát, egyszer telt-múlt az üdő, békességesen éltek a feleséggel. Mit gondolt Józsi, mit nem, azt gondolta magában, hogy elmenyen a földesúrhoz, s meghíjja pünköst vasárnapjára délebédre.

Mondja es a feleséginek:

- Hallod-e feleség, mit gondoltam!
- Ugyanbiza' mit édes uram?
- Azt gondoltam, hogy el kéne menjek én a földesúrhoz, s pünköst vasárnapjára meghíjjam – azt mondja – délebédre.
- Ne menjél el édes jó uram! – azt mondja a felesége. Nem lesz ennek jó vége!

De addig mondott a felesége, ...heába beszélt, nem fogadott szót az ura. Béfogatott négylovas hintóba, nagy urason felült, s elment a földesúrhoz. A földesúrnál eppe' az udvaron valami ácsok dolgoztak, s mikor meglátták Józsit, nagy irigykedve azt mondják:

- Nezzetek csak oda! Ez az utolsó Halász Józsi. Hogy felvitte az isten a dógát! Melyen urason jött ide! Ez nem vót egy senki, egy semmi, s a felesége, në melyen gazdaggá tette.

De Józsi úgy fél fülre hallta es, s nem es ezt a beszédet. Nem szólt semmit se, hanem koppantott s bément a földesúrhoz.

- Adjon isten jó napot!
- Adjon isten, Józsi! Hát mi szél hozott ide tégedet?
- Hát én azért jöttem – azt mondja, hogy a földesurat meghívjam pünköszt vasárnapjára délebedre.
- El es menyek, Józsi, me' hallottam hírit, hogy melyen szép palotád van... s feleséged. Azt én meg kéne nézzem.

Na Józsi elment haza, süttek-főztek pünköszt vasárnapjára, s várták a földesurat.

Egyszer meg es jött hatlovas hintón nagy urason, de azt mondta Józsinak a felesége, hogy ő oda készített mindenfélét az asztalra, s ő elbujik, nehogy a földesúr őt meglássa, me't ha meglátja, akkor bizony Józsi kifogy* a feleségiből.

... úgy es lett. Józsinak a felesége fé'reállott egy másik szobába, s Józsi s a földesúr csak ettek-ittak, beszélgettek. Vótak felszógálónók, kiszolgálták őket. Egyszer csak azt mondja a földesúr:

- Te Józsi, van itt mindened látom, amit a szeme-szája kíván az embernek, de hol a feleséged?
- Azt mondja Halász Józsi:
- Az egy kicsit szemérmes. Nem szereti, ha férfiak jőnek a házhoz.

Hát jól van, ennyiben maradott a beszéd. Még esznek-isznak, egyszer csak Halász Józsi kiszólt, hogy fogjanak bé, me't a földesúr haza akar menni. Bé es fogják a lovakot, s a földesúr felült a hintójára. De, hogy ült fel a hintóra, hogy nem, visszatekintett s az ablakon meglátta Halász Józsinak a feleségit.

Na, ha meglátta, elég baj es vót ez, me't olyan beteg lett, úgy beliszeretett a Halász Józsinak a feleségibe, hogy fél halva lett, ...mire hazament. úgy kellett leszedjék s felmosdassák. Levették a hintóról, felmosdatták, lefektették. Ágynak esett, olyan beteg vót, hogy doktorokat kellett híjanak.

Másnap heába várták az ácsok, hogy jó ki a földesúr s kiadja a parancsot. Nem jött az ki. Egyszer azt mondja az egyik ács:

- Bémenyek s megnézem, hogy mi van vele?

Menyen bé s azt mondja:

- Jaj földesúr, csak nem beteg?

- Beteg vagyok, biza'! S meg es halok, hogyha Halász Józsinak a palotája s a felesége az enyim nem lesz!

Hát kiment az ács s azt mondja:

Mit kéne kitaláljunk, hogy azt ne tudja megcsinálni? ...s akkor Halász Józsi ide kéne adja a földesúrnak a palotáját s a feleségit es!

Hát tanakodtak, tanakodtak s hát azt egyezték meg, az ajtó előtt, ott a kert végiben van egy hatalmas nagy hegy, s azt a hegyet Halász Józsi akkor éjen hordja el. S a helyibe ültesse bé szőlővel s mindenféle gyümölcsfával. Ha ezt nem tudja megtenni Halász Józsi akkor aztán elviszik a házát, a palotáját s a feleségit es. Na minnyá't üzennek es Halász Józsiétt. Menyen Halász Józsi, azt mondja:

- Na, jó napot földesúr, métt hivatott?

- Hát hivattalak, amétt hivattalak... – azt mondja, de azt akarom megmondani, hogy itt az ajtó előtt nem messze, a kertem végiben van ez a rettentő nagy hegy, hogyha reggelre nekem, bé nem ülteted szőlővel s különbnél-különb gyümölcsfákval, akkor kifogysz a házadból s a feleségedből es.

- Hej, istenem ne hagyj el! ...hogy elbúsulta magát Halász Józsi, ...hogy most oda lesz a szép palotája s a felesége es. Hogy tudja ő ezt egy éjen megcsinálni?

Hazamenyen s mondja a feleséginek:

- Hallod-e feleség, mi a baj?
- Ugye mondtam, hogy ne hídd ide a földesurat! – azt mondja. Nem fogadtál szót nekem. Na most csak feküdj le, s aludjál! Semmi gondod ne legyen!

Le es feküdt Halász Józsi, a felesége kiment az udvarra, s akkorát rittyentett, hogy ég és föld megzendült belé. Annyi sárkán oda-gyűlt, hogy a szem nem lepte bé*.

- Mit parancsolsz úrnőnk?
- Azt parancsolom, hogy ott a földesúrnak a kertje végiben van az a nagy hegy, ...azt még az éjjel hordjátok el! A helyit szántsátok fel, s ültessétek bé szőlővel s gyümölcsfákkal. Érjen es a szőlő rajta, ...s a gyümölcsfákon mindenféle gyümölcs!
- Meglesz... – azt mondják a sárkányok.

S hallják-e, mire virradni kezdett, kitekintett a földesúr az ablakon, ...hát látja, hogy olyan szép a szőlő, érőjiben* van s a gyümölcsfákon mindenféle gyümölcs, hogy... még hétszerte betegebb lett bánatában.

Várják az ácsok reggel, ...várják, de nem jó ki a földesúr. Menyen egy bé s azt mondja:

- Mi van földesúr, ...csak nem beteg?
- Beteg vagyok biza' – azt mondja. S meg se gyógyulok, hogyha az enyim nem lesz Halász Józsinak a háza s a felesége.

Megint kimenyen ...gondolkoznak, tanakodnak az ácsok. Mit tudjanak csinálni?

A három ács esszedugták a fejiket. Ide kell híni Halász Józsit, meg kell neki mondani, hogy ettől a palotától az ő palotájáig egy márvánhíd legyen, s annak a márvánhídnek a széjin két felől különbnél-különb fák s a fákon különbnél-különb madarak csirikoljanak*. Ha ezt nem tudja megtenni, akkor kifogy a palotájából s a feleségiből es.

Hivatják es Halász Józsi. Mondja Józsi a földesúrnak, hogy mit parancsol, métt hivatta?

Elmondja a földesúr:

- Azétt hivattalak Józsi, hogy az én palotámtól a te palotádig egy márványhidat építsél az éjen! S azon – azt mondja – különbnél-különb gyümölcsfák, s azon különbnél-különb madarak csirikoljanak! Hogyha ezt nem tudod megtenni, akkor kifogysz a feleségedből, de még a palotádból es!

Hej, vaj búsult Józsi eddig, vaj nem, de most búsult csak igazán. Hogy tudja ő azt a hidat megcsinálni egy éjen?

Hazamenyen s mondja a feleséginek.

Azt mondja a felesége:

- Egyet se búsulj, csak feküdj le! Aludjál nyugodtan!

Le es fekszik Halász Józsi, a felesége elévette az ostort, s egy nagyot, hatalmast rittyentett. Amennyi sárkán vót a világon, az mind odagyúlt.

- Mit parancsolsz úrnónk?

Azt mondja:

- Nė... mit parancsolok, hogy attól a földesúrtól ide a palotáig egy szép márvánhidat építsetek reggelre, azon különbnél-különb fák legyenek, a fákon különbnél-különb madarak csirikoljanak!

Azt mondják a sárkányok:

- Jól van, meglesz!

Há' úgy es lett. ...egyszer reggel a földesúr tekint ki, s hát látja a márvánhidat, a szép madárcsirikolást hallja. Olyan beteg lett, hogy hetvenhétszer rázta ki a hideg egymás után. Nahát felmosdatták. Bémenyen az ács s azt mondja:

- Hogy van földesúr?

- Há' hogy vónék – azt mondja, százszor rosszabbul vagyok. Nézd meg, ez a Halász Józsi mindent meg tud csinálni. Találjatok ki valami alyant, amit nem tud megcsinálni!

Tanakodnak az ácsok, ...azt mondják:

- Egyeb nem lesz, azt találjuk ki, s azt nem tudja megcsinálni, hogy virágvasárnapjára hívja meg az úristent délebedre. Ezt nem tudja megcsinálni.

Mondják a földesúrnak s azt mondja a földesúr:

- Hát ez jó lesz. Jó, hogy kitaláltatok.

Híják es oda Halász Józsi s mondják neki. Mondja a földesúr, hogy mit akar, hogy virágvasárnapjára az úristent hívja meg délebedre.

Hát biza' búsult Halász Józsi. Vaj búsult eddig vaj nem, de most még százszor, ezerszer jobban búsult. Hazamenyen s mondja a feleséginek.

A felesége biztatta:

- Ne búsulj, Józsi – azt mondja, van itt egy három lábú ló, üljél csak fel arra a lóra s elviszen tégedet egy-kettőre.

Fel es ült Halász Józsi a három lábú lóra s az tatos vót, tudják-e? Kiterjesztette a szárnyát s csak repült, repült, meg se állott az ég kapujánál csak. Az ég kapujánál kopogtatott s ott vót Szent Péter. Azt mondja Szent Péter, hogy:

- Métt jöttél, Halász Józsi?
- Azétt jöttem – azt mondja, hogy a felséges úristen ő szent felségit meghívam virágvasárnapjára a földesúrhoz délebedre.

Azt mondja Szent Péter:

- Várjál, jelentem az úristennek!

El es menyen Szent Péter, egyszer visszajő s mondja:

- Azt üzente az úristen, hogy elmenyen virágvasárnapjára ebédre. De egy darab földet vessen be a földesúr árpával, s az

az árpa érjen es meg addig, s arassa le, s annak a cipója legyen az asztalon, me' abból akar enni.

Halász Józsi felült a három lábú lovára, jött lefelé az égből, ahogy csak tudott. S visszafelé, ahogy jött lefelé örökké csak a jóisten nevit kiabálta. S olyan szépen földre ért, hogy még meg se ütötte magát.

Elmenyen a földesúrhoz. Jelenti, hogy várhatja virágvasárnapjára, me' jó az úristen. Nė..., hogy mit kell csináljon. Egy darab földet vessen bé árpával, s az az árpa meg es érjen s annak a kenyere, a cipója az asztalon legyen. Mer' abból akar enni az úristen virágvasárnapján.

Menyen haza Halász Józsi, s hát otthonn az árpa má' érik es. Má' meg es vót érve, s a cipója má' majdnem készült meg.

De mikor Halász Józsi odament a földesúrhoz, a földesúr úgy megejedett, hogy most ő mit tudjon csinálni?!

Azt mondja Halász Józsi:

- Féljen csak földesúr, féljen az úrfi! Én es bústultam eleget mostanig – azt mondja.

Egyszer csak másnap virágvasárnap lett. Jött az úristen Szent Péterrel, egyenesen mentek oda a földesúrhoz. A földesúr kitekin-tett az ablakon, s há' látja, hogy jó Szent Péter az úristennel. Úgy megejedett, azt mondja:

- Zárjátok bé a kaput! Ide bé ne jöjjön!

Hamar bé es zárták ...kaput, ajtót, mindenfélét. Megfordult az úristen, s azt mondja:

- Menjünk ahhoz az emberhez, aki nálam járt az égben!

Akkor Szent Péter s az úristen odaindultak Halász Józsihoz. Mikor odaindultak, azt mondja az úristen Szent Péternek:

- Nézz vissza, Péter, mit látsz?

- Néz vissza Péter s hát a földesúrnak a kastélya lángba vót borulva. Mindenféleje porig elégett. S benne égett a földesúr es emberestől, marhástól, mindenestől.

S akkor az úristen odament Halász Józsihoz s ott megebédelt. Elejibe mentek előbb, kezit-lábát csókolták az úristennek. Megvendégelték. S azt mondja az úristen:

- Legyetek jók! mer' csak így tudtok a mennyországba bėjutni. Szót fogadjatok, s terítsetek asztalt minden szegénnek itt a földön, hogy legyen nektek a másvilágon es!

Aztán az úristen visszament a mennyországba Szent Pétervel.

S Halász Józsi a feleségivel még ma es boldogan él, ha meg nem hót.

Aki nem hiszi, járjon utána!

64. *Halász Józsi*. AaTh 465C. Ez a mese viszont Kriza János Vadrózsáiból származik (No. 16. "Halász Józsi"), Benedek Elek is feldolgozta (MMMV III/2. 57-67. 12. "Halász Józsi"). Fábiánné pontosan követi a mese menetét, apróbb eltérések azonban vannak: a földesúr első parancsa szerint Krizánál a ház előtt levő oszlop helyét kell Józsinak beültetni szőlővel és gyümölcsfákkal, Fábiánnénál a kert végében levő hegyet kell elhordania. A második kívánság: a két palota között a híd itt ezüst, ott márvány legyen a két szélén

különbnél különb fákkal, rajtuk madarakkal. A ház előtt Krizánál kőfaragók dolgoznak, Fábiánnénál kovácsok majd ácsok. Jó ötlet és újítás Fábiánné részéről a Halász Józsi udvarán dolgozó cséplőgép, mely a gazdagságot van hivatva érzékeltetni. - A mesének 15 magyar változatát ismerjük. Ezek egyikét Palkó Józsefné mondta el (Kakasdi népmesék 1. 173-183. 17. "Halász Józsi"), Fábiánné tehát a mesét a szóbeliségből is ismerhette.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 380. p.

65. Az arató leányok

Ez akkorjában történt ez a mese, amikor még az Úr Jézus s Szent Péter a földön jártak. Hát ahogy mentek, vándoroltak, egyszer csak erőt, erőt meleg vót, s megszomjaztak.

Egy föld végénél látták, hogy aratnak, s odaszólt az Úr Jézus, s azt mondja:

- Halljátok-e leányok! Nincs-e egy kicsi jó friss vizetek?

Azt mondják, hogy:

- Nekünk van, de nem adunk, kell nekünk, me't meleg van, s megszomjazunk.

Nem szólott az Úr Jézus semmit se. Tovább mentek.

Mennek tovább Szent Péterrel. Nagyon elszomorodott. Ahogy mennek, megint aratnak a leányok tovább. Megint mondja az Úr Jézus:

- Halljátok-e leányok! Nincs-e egy kicsi friss vizetek? Nagyon megszomjaztunk ebben a melegben.
- Hát vanni van... – azt mondja az egyik leán, de má' megmelegedett. Hamar elfutok s hozok friss vizet.

Nem restellte, letette a sarlót, ahogy markot szedett,* elragadta a korsót, s elment a kútra friss vizet merített s az Úr Jézusnak odaadta.

Megköszönte, s mennek tovább. Hát ahogy mennek, eltévesztették az utat. Egy legén ült egy boltnak a kapujában. Odaszól az Úr Jézus:

- Hallod-e te legén, meg kéne mutasd nekünk – azt mondja, hogy merre megyen ez az út, vagy hova? Mer' nem vagyunk üsmerősök erre.
- Arra nē! – azt mondja s felemelte a lábát.

Azt mondja az Úr Jézus:

- ...evel mü nem sokra menyünk.

Mentek tovább. Hát ahogy mennek tovább, egyszer találkoznak egy másik legénvel. A másik legén vágta a fát, szorgalmason dolgozott. Odament az Úr Jézus, s azt mondja:

- Hallod-e te legén, meg kéne nekünk mutasd az utat... Nem vagyunk üsmerősök erre, s eltévesztettük az utat.
- Jöjjenek, megmutatom én szűvesen.

Hamar letette a fészit, s elvitte egy jó darabon s azt mondja:

- Itt menjenek nē! Ezen az úton – azt mondja. Ebből az útból ne térjenek ki s eltalálnak, ahova akarnak menni.

Megköszönte szépen az Úr Jézus, s mennek Szent Péterrel tovább.

Egyszer azt mondja Szent Péter:

- Jaj Uram! ...látod-e, hogy melyen rest vót az a leán? ...még vizet se adott.

S melyen rest vót az a legén, ...nem mutatta meg az utat nekünk.

Úgy kéne intézd – azt mondja, hogy az a rest legén vegye el azt a rest leánt. S az a jó legén, amely'k megmutatta az utat, az kérje feleségül, az vegye el azt az ügyes leánt, amely'k vizet adott nekünk.

Hallgass Péter! – azt mondja az Úr Jézus. Ezt nem lehet megcsinálni, me't, ha mind a kettő rest vóna, meghalának étlen, s az a két ügyes meg annyit dógozna, úgy elbíznák magikot, hogy a dologba halnának meg.

Nem úgy csinálom – azt mondja. Hanem az a rest legén elveszi azt az ügyes leánt, s ha nem dógozik semmit, dógozik a leán helyette eleget s akkor csak megélnek...

A másiknak újra azt mondja:

- A rest leán menyen fér'hez ahhoz az ügyes legénhez, s azok ketten újra úgy megélnek. De nem hagyom őket sokáig együtt – azt mondja. Ez csak büntetés lesz.

Utána aztán a rest legénnek egy rest leánt adok, s az ügyes legénnek egy ügyes leánt adok, hogy majd öregségikre ket-tecskén megéldéglnek aztán.

Hogy így vót-e vaj nem vót-e, azt én nem tudom.

Mer' az Úr Jézus aztán továbbment, s ...ő isten fia vót, s ezt meg-tehette.

Itt a vége, fuss el véle!

65. *Az arató leányok* AaTh. 822. A rest leány és a szorgalmas leány meséjét Fábiánné Benedek Eleknél is olvashatta (MMMV III/2. 163-164. 27. "Az arató lányok"), de a szóbeliségből is ismerhette. Meséje első felében hasonlít a Benedek Elekéhez, melyet az a Magyar Nyelvőrben merített (1877. VI. 131-132. "Krisztus és a két arató lány", gy. Both Béla, Győr), második felében egy előtünk ismeretlen szóbeli szöveg szár-

mazéka, s a tanulság ismét a győri meséé. - A típus 16 változata közül Fábiánné nagy vonásaiban Gönczi Ferencnek a Zala megyei Babosdöbrétén gyűjtött meséjéhez (1948. 331. 23. "A lusta meg a friss házasoggyanak össze) áll legközelebb, a két mese részleteiben és tanulságában azonban eltér egymástól.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 380. p.

66. **Fadöntő**

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, vót egyszer egy juhász. Annak annyi juha vót, hogy meg se tudta számlálni. De vót köztik egy kék gyapjújú. Tiszta adta kék vót a gyapja.

Hát egyszer, ahogy hajtotta hazafelé a juhász a bárányait, mit gondolt az a kék gyapjújú, mit nem, azt gondolta magában, hogy egyet szökött, s kettőt ugrott, s úgy elfutott árkon-bokron keresztül, hogy a juhász heába futott utána, nem tudta utolérni. Elfutott az a juh, messze-messze, erdőkön-mezőkön keresztül s egyszer csak egy nagy erdőben egy bokor mellett megállott.

S hát tudják-e, mi vót ott? Ott vót egy kicsi szoptatós gyermek. Na a juh megszoptatta s ott se hatta többet. Hét esztendeig egyfolytában szoptatta. S hát hallják-e, akkora erős legén lett belőle hét esztendő alatt, hogy csudájára lehetett vóna jární.

Mikor a hét esztendő eltót, azt mondja a legén, most megpróbálja, hogy melyen erős. Odament s a fákot gyökerestől csafarta* kifelé. Vót egy baltája s azt úgy felhanyította az égbe, hogy csak másnap esett le.

Visszament a juhhoz s azt mondja:

- Édesanyám, még szoptasson hét esztendeig, me't még nem vagyok elég erős!

A juh megint szoptatta hét esztendeig. De akkor aztán valóban olyan erős legén lett, hogy még alyant senki se látott. A fákot fél kézzel ki tudta csafarni*. Alyan erős fa nem vót az erdőben, amit ő fékézzel csak úgy ki ne tépett vóna.

Megfogta a baltát, s úgy felhanyította az égbe, hogy az többet vissza sose esett.

Na, azt mondja:

- Édesanyám, most köszönöm, hogy eddig szoptattál s most elváltunk egymástól.

Hát úgy es lett. Elváltak. Azt mondja a juh, hogy:

- Mostantótól a te neved Fadöntő lesz!

Jól van. Elindult Fadöntő ország-világot látni. Hát ahogyan mennyen, mendegél, lát egy olyan embert, akkora hatalmas erős embert, hogy a darab fődeket, csak a karját egyik darab főd alá bédugja, s megfordítja a másik ódalára. Csak úgy forgatta, min' más a zsebkendőjít.

Azt mondja neki a Fadöntő:

- Jó napot! Ki vagy, mi vagy? Miféle ember vagy? Mi a mester-séged?
- Az én nevem Hegyforgató – mondja.
- Na hát csapjunk kezét, legyünk kenyeres pajtások!

Kezét csapnak, eszebarátkoznak s mennek tovább. Hát ahogy mennek tovább, egyszer találkoznak egy emberrel, aki úgy gyúrta a vasat, min' más asszon a tésztát. Csak úgy gyúrta... meggyúrta.

Köszönnek neki:

- Jó napot!
- Jó napot adjon isten!
- Hát te mi csinálsz itt?

Azt mondja:

- Nem látod, vasat gyúrok. Maj' minnyá' meggyúrlak tégedet es!
- Ingemet aztá' nem! – azt mondja Fadöntő. Birkózzunk meg!

Esszefogóznak, s úgy vágta Fadöntő Vasgyúrót a fődbe, hogy nyakig belésüppedett.

- Kegyelmezz az életemnek! – azt mondja Vasgyúró, mer' jóbarátod leszek!

Na, kezét csapnak, eszebarátkoznak, s hármon mennek tovább. Hát, ahogy mennek, mendegélnek, egyszer valami fuvaros emberek vasat szállítottak valamely'k városba, s belérekedtek a nagy sárba. Odaérnek ezek az emberek, s azt mondják a fuvarosok:

- Jaj, ha istent üsmernek, segítsenek ki ebből a sárból, me' erőst szépen megköszönnénk!

Odament Vasgyúró s Hegyforgató, megfogták a szekereket, s csak úgy félkézvel kiemelték a sárból s tovább, ...tovább tették.

Azt mondják a szekeres emberek, hogy

- ...mit kívánnak azért, amétt kivették a sárból a szekeret?
- Csak annyi vasat, amennyit elbírunk.

Nahát akkor Vasgyúrónak a vállára kezdték rakni s a három szekerről a vasat mind felrakták a vállára s elvitte. Mikor jó messze elhaladtak, azt mondja Fadöntő Vasgyúrónak:

- Na most ...ezt a vasat gyúrd meg! Csinálj belőle egy jó nagy csépet* s egy baltát!
- Jól van – azt mondja.

Elkezdte gyúrni, gyúrni, meggyúrta. Csinált egy hatalmas nagy csépet s egy baltát.

Nahát mennek tovább, s egyszer béértek egy városba. A városban lakott egy nagy-nagy földesúr. Annyi búzája vót annak a földesúrnak, hogy három hónapig állandóan csépeltek, csak csépeltek, s még észre se lehetett venni, hogy ott csépeltek vóna valomit. Odamennek s jelentkeznek... Fadöntő, Vasgyúró s Hegyforgató, hogy ők kicsépelik a földesúrnak a búzáját.

Azt mondja a földesúr:

- Tü hármon? Na hát, ha kicsépelitek, akkor nektek adom amennyi búza van, ...csűröstől, mindenestől!

Csak úgy tréfából mondta.

Neki es álltak aval a nagy csépvél, s mire megvirradott, az egész búzáat... Vasgyúró felvette a hátára s Hegyforgató, s a csűrűt mindenestül elvitték. Mindenestől elvitték s hát ahogy mennek, mendegélnek, béértek egy erőst nagy városba, s ott ki vót téve egy nagy fekete zászló, hogy abba lakott egy királykisasszon, s azt a királykisasszont el akarták rabolni a sárkányok.

Minnyá' jelentkezett Vasgyúró, hogy majd ő – azt mondja – megmenti a sárkántól. Úgy es lett.

Este őrségben állott, me' éjjel jártak a királykisasszonhoz a sárkányok. El vót varázsolva.

Éjjel őrségben állott Vasgyúró s egyszer csak, amikor a sárkán közeledett, hét lángval lángolt a nyelviből ki a tűz. Megleste, odaugrott, s úgy megszorította a sárkánnak, ...a tizenkétfejű sárkánnak a nyakát, hogy egyből mind a tizenkét lelkét kiadta.

Meg es örvendett a király, azt se tudta, hogy hova legyen örömben, hogy megszabadította a leányát. Azt mondja:

- Mit kívánsz azért, hogy megszabadítottad a sárkántól a leányomat?
- Nem kívánok én semmit, csak adjon nekünk ötven ökröt s ötven zsák kását s ötven szekert.

Meg es kapták mindenfélét, amit kértek, s elindultak, mentek hárman. Megköszönték. S hát ahogy mennek, mendegélnek, kiértek egy nagy tisztásra. Azt mondják:

- Itt letelepednek s meglátják, hogy további útjuk hova vezet.

Na, le es telepedtek. Sátort vertek, egy nagy üstöt felállítottak. Levágtak egy ökröt s azt főzték. Azt mondják:

Első nap maradjon otthon Vasgyúró főzni. Fadöntő s Hegyforogató elmennek az erdőbe fát vágni.

Otthon maradt Vasgyúró, odatette az ökröhúst főzni, kását tett belé, kevergette. Egyszer csak, ahogy főzi, főzi az ételt, kevergeti, honnat, honnat nem, egy akkora emberke, mind az araszom* ...csak elétoppant. De akkora szakálla vót, hogy öt méterre húzta maga után. Azt mondja:

- Jó napot, Vasgyúró!
- Adjon isten! – azt mondja. Hát te, hogy s mind, ...hogy kerültél ide?
- Én idejöttem – azt mondja s adsz-e nekem enivalót, kását?
- Nincsen tángyérom. Nem adok.
- Tudok én enni a hátodról es.

S aztán megragadta Vasgyúrót az az arasznyi kicsi emberke s úgy fődhöz teremtette szempillantás alatt s a nagy üst forró kását, s húst reaborította Vasgyúrónak a hátára. S mind egy szempillantásig megette. ...jajgatott Vasgyúró.

Este hazajött Hegyforgató s Fadöntő, de nem merte megmondani, hogy mi történt vele. Hogy akkoracska emberke szégyenbe tette őt. Nem mert szólani egy árva szót se.

Azt mondják:

- Hol a vacsora?
- Hát így meg úgy, ...nem főztem!

De nem merte megmondani. Azt mondja:

- Maradjatok itthon tü es s majd meglátjátok!

Na, hát másnap otthon maradt Hegyforgató, de ő es pontosan úgy járt, mind a Vasgyúró azelőtt való nap.

Harmadik nap otthon maradt Fadöntő. Há' az amikor odakészítette az ételt, ...Vasgyúró, Hegyforgató elmentek az erdőbe, Fadöntő csak főzi, kevergeti a húst, a kását. Egyszer csak jó az arasznyi emberke. Azt mondja:

- Adsz-e nekem ennivalót? Adsz-e kását, Fadöntő?
- Nem adok – azt mondja, me' nincsen tángyérom amibe...
- Eszek én a hátodról – azt mondja s megragadta Fadöntőt. Fadöntő es meg... a nyakacsigáját,* s hamar a fészivel egy éket vágott a fába, s azt a nagy hosszú szakállát oda belécsiptette az arasznyi emberkének.

Na, ahogy belécsiptette oda, ő tovább főzte az ételt. Egyszer hazajöttek a barátjai s azt mondja:

- Na tudom én, hogy métt nem vót a tennap, s a tennapelőtt este ennivaló... Megfogtam, aki megette az ételt. S ezétt vótatok tü betegek, mer' a hátotokról ette meg... Gyertek, megmutatom, hogy hol van!

Mennek ahhoz a fához, s hát hallják-e? ...ott vót az arasznyi emberkének, a törpének a szakálla, de ő suhutt se vót.

- Nahát menjünk el, keressük meg, hogy hova mehetett?

Mennek, mennek azon az úton, mennek, amerre ment az emberke. S hát egyszerre egy nagy száraz kúthoz értek. Azt mondják:

- Abba a kútba le kéne menni, hátha ott van.

Hamar abból az ötven szekér kenderből, amit elvittek, fontak egy jó nagy kötelet, serítettek* egyhamar s azt mondják:

- Mely'k menjen le?

Azt mondja Fadöntő:

- Lemenyek én!

A derekára reakótték a kötelet, s leeresztették Fadöntőt az alvilágba, a kútba. Menyen Fadöntő, egyszer alig ment egy hanyításnyira, vánszorog az az arasznyi emberke, a törpe vele szemben.

- Jaj, Fadöntő – azt mondja, csúfot csináltál belőlem! Fenn maradt a szakállom a másvilágon! S a szakállomba ott maradt az erőm es. Semmi erőm nincs, abban vót – azt mondja az erőm. Most mi lesz velem?

- Mi lesz? – azt mondja. Többet nem eszel senki hátáról! A' lesz veled!

- Nahát – azt mondja az arasznyi emberke ...csak menjél erre, mer' itt van három királykisasszon, ...el van rabolva s szabaddítsd meg őket! Az én bátyáim tartják fogságban.

Menyen es Fadöntő, menyen, s hát ahogy menyen egy olyan szép gyémánt palotát látott, hogy rettenetes. Kacsalábon forgott.

Mondja neki:

- Forgó vár állj meg!

Azt mondja a vár:

- Nem állok én, me't nem az uram parancsolja.

- Én vagyok az urad, állj meg!

A forgó vár megállott.

Hát egyszer csak eleibe toppan egy törpe emberke. Akkora, mind az araszom. Azt mondja:

- Hogy mertél idejöni az én birodalmamba? Te ember, ...izig-len* minnyá' széttéplek!

- Ingemet-e? – azt mondja Fadöntő.

Megragadta s úgy vágta a földhöz azt az arasznyi emberkét, hogy abban a szent helyben kilehelte ott a lelkét.

Menyen a gyémánt palotába, mondja a királykisasszonnak, hogy megszabadította. Készüljön, me' jó fel a másik világra.

- Jaj, addig nem mehetek – azt mondja, mer' a nénéim es itt vannak.

- Csak addig készülődjél, me' azokat es megszabadítom – azt mondja.

Elment a másik palotába, az ezüst palotába, s ott es elejibe állt egy arasznyi emberke. Azt es jól földhöz vágta.

S a harmadikhoz ...s mind a három leánt megszabadította. De mikor a harmadik leánhoz ért, akkor megvárta, hogy készen legyen.

S a várat egy vesszővel megsuhintotta, s lett belőle egy gyémánt szilva. S vitte a leánt magával s a gyémánt szilvát es. Odaértek az arany kastélyhoz, ott arany almáé varázsolta a palotát, s azt a leánt es vitte. A harmadik, az ezüst várt egy ezüst körtévé suhintotta a vesszőjével, s azt es vitte magával ...s a három leánt.

A törpe, akinek a szakálla fenn maradt, még akkor es erőtlenül ott vánszorgott s könyörgött, hogy adja vissza a szakállát, hogy legyen meg az ereje. Mikor odaért a kúthoz, odavitte a három leánt, akkor a kötelet megrántotta Vasgyúrónak s Hegyforgatónak, hogy azok húzzák fel.

Fel es húzták szerre* mind mind a három leánt a másvilágról, de mit gondoltak, mit nem, mikor Fadöntőt kellett vóna felhúzzák, a kötelet többet nem eresztették le. S szegén Fadöntő...

...ott maradt az alvilágban. Ott ment, bolyongott. Gondolta magában, nem vót érdemes nekem ennyit harcolni, most én itt kell elpusztuljak.

S hát ahogy így bolyong erre es, arra es, egyszer csak valami sírást hall.

Menyen közelebb s hát egy hatalmas nagy, nagy, nagy griffmadárnak a nyakára van esve egy nagy fa. Azt mondja a madár:

- Gyere te legén, szabadíts meg ingem Fadöntő! ...mer' jötted helyiben jót várj!

Fadöntő odament, s azt a nagy fát a griffmadár nyakáról felvette, s a griffmadár csak kihúzta a fejét alóla a nyakát, a szárnyait s tovább. Azt mondja:

- Na most kívánhatsz bármit, azt mondja, teljesítem.
- Nem kívánok én semmit – azt mondja Fadöntő, csak vigyél fel ingemet a másik világba!
- Hát üljél a hátomra!

A griffmadárnak a hátára ült Fadöntő, s felrepült a másik világba. Tudják-e, má' akkora lakadalom vót ott, ahol a három királykisasszon lakott, mer' ezek: Hegyforgató, Vasgyúró hazavitték.

A király örvendett rettenetesen. Nagy lakadalmot csapott, csak a kicsi királykisasszon vót szomorú, mé't ő erőst megszerette Fadöntőt. S Fadöntő ugye nem jött. De mikor betoppant Fadöntő, a nyakába ugrott, eszevissza csókolta s azt mondja:

- Csak akkor menyek hozzád feleségül, hogyha – azt mondja, ahol laktam, azt... a palotában a szekrében van a legeslegesebb gúnyám, ha azt kiveszed, hogy abban legyen az esküvőm.

Azt mondja Fadöntő:

- Hát ezen ne múljon! – azt mondja. Itt van a zsebemben a gyémánt szilva s abban van a gúnyád.

Nahát megsuhintotta a vesszővel s lett egy gyémánt palota, s abba hamar felsétáltak s a szekréből a gúnyát kivették, s a királykisasszon magára vette, aztán az alyan szép vót, hogy azon a nap s a hód s a csillagok ragyogtak.

Nahát akkor megvót a harmadik esküvő es. Csaptak akkora lakadalmot, hogy hetedhét országra szólott.

S Hegyforgató s Vasgyúró bocsánatot kértek Fadöntőtől, s abban a nagy palotában a három pár békességesen éltek, amíg meg nem hótak.

Aki nem hiszi, nézze meg, még lehet, ma es élnek.

Itt a vége, fuss el véle!

66. *Fadöntő*. AaTh 30IE (AaTh 650A, AaTh 300). Fehérlófia nevezetes meséjének a hősét itt kék juh szoptatja és Fadöntőnek hívják, mivel Fábiánné e meséjének a forrása is a Magyar mese- és monda világ III. kötete (MMMV III/2. 95-105. 17. "Fadöntő"). A mesemondó ezúttal is híven követi az eredeti cselekményét annak minden következetlenségével, tipológiai logikátlanságával együtt. Hasznos volna tudni, hogy ezek közül a könyvből tanult mesék, melyeket Fábiánné tanult meg csupán a gyűjtés tiszteletére, s melyek éltek korábban is, s élnek még ma is repertoárjában? Melyeket szokott mesélni színpadon, iskolában vagy az óvodában?

- A típus a legnépszerűbbek egyike a magyar mesekincsben, 59 változatáról tudunk. Ezek közül nevezetes egy ponyvaszöveg, mely közel áll mesénkhez ("Fatörő vagy a három királyleányt megszabadítja Hegydöntő és Vasgyúró ereivel". Igen szép tündéries történet 4 képpel. Bp. 1881. Nyomtatta és kiadta Rózsa Kálmán és neje; ezelőtt Bucsánszky. 20 p. OSzK 28/8.) és Gáspár S. Antal változata (EA P 72/1963. 30-38. 17. "A nagyszakállú Bakarasz", gy. Bosnyák Sándor), mely szemmel láthatólag más forrásból származik, mint a Fábiánnéé.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 381. p.

67. A számárbóru királyfi

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országton túl, még az Óperenciás-tengeren es, ott ahol a kurta farkú malac túr, még azon es túl, innétől odáig, s onnatótól errefelé történt ez a mese, amit én most kendteknek elmondok.

Hogy vót egyszer egy király s egy királyné. Hát azoknak nem vót gyermekik. Sírt, búsult eleget a királyné. Szomorkodott, hullott a könnye örökké mind a záporosó, hogy kire marad a nagy királyság, ha ők meghalnak.

Nahát egyszer csak meghallgatta az isten a sok könyörgést, született neki egy gyermeke. De tudják-e, az melyen gyermek vót? Hát az olyan vót, hogy megvót neki keze-lába, mindene, de tiszta számárbóre vót. Nagy fülei vótak s csúf lába.

Nahát növogetett, nőtt a gyermek. A királyné dédelgette, szeretgette, eppé' úgy, mint hogyha rendes gyermeke lett vóna. Gondolta magában, ez neki úgy es édes gyermeke, hát akármenten, ...ha a jó isten úgy szerette, hát legyen úgy.

Növogetett a gyermek, növogetett, s olyan szép számárgyermek lett belőle, hogy rettenetes. Szégyellte magát a pajtásai közé es kibújni. Ezétt mikor akkorára cseperedett, azt mondja a szüleinek, hogy őt vigyék el valamelyen iskolába, hogy tanuljon valami mesterséget.

El es vitte az apja egy zeneiskolába. Hát olyan szépen megtanó't ez a számárgyermek hegedülni, citorázni, hogy úgy senki a világon nem tudott.

Örökké amikor vót egy kicsi szabad ideje vette a lantját, s kiült oda az erkélyre s ott pengette. Csudájára gyűltek, olyan szépen tudott hegedülni, lantot pengetni.

Egyszer mit gondolt, mit nem ez a számárbóru királyfi, fogta a lantját s elballagott...

Vót nem messze egy városban egy csodálatos szép királykisasszon. Híre járt mindenfelé, hogy milyen szép, odament s oda leült a lépcsőkre, s ott pengette a lantját. Kimenyen a királykisasszon, hogy kicsoda, miféle, hogy ilyen szépen tud lantozni. Mikor meglátta, hát egy kicsit megszornyülködött* tőle. Azt mondja:

- Ki vagy, mi vagy te, hogy ilyen csúf az ábrázatod, s ilyen szépen tudod a lantodat pengetni?

A számárbőrű királyfi nem szólott semmit se, csak pengette tovább a lantot. Azt mondja neki a királykisasszon:

- Gyere fel hozzám! ...s ott pengessed a lantodat! ...me't el tudnám hallgatni estétől reggelig s reggeltől estélig.

Fel es ment a királyfi a palotába, s úgy megszerették a király, a királyné, de kiváltképpen a leányik, hogy a számárbőrű királyfit nem es akarták hazaereszteni. Ott vót reggeltől estig s estétől reggelig. Vendégelték s neki csak a' vót a dóga, hogy a lantját pengette.

Egyszer csak nagyon szomorú lett a királyfi. Azt mondja neki a király s a királyné:

- Ugyanbiza' édes fiam, métt vagy te olyan szomorú? Megvan neked itt mindened, amit a szíved-szájad kíván, ...há' métt búslakodsz?

- Hogyne búslakodnék! – azt mondja. Ott hattam az én királyságomot, édesapámat, édesanyámat. S el kéne menjek, hogy meglátogassam, hogy mit csinálnak, hogy vannak?

- Hát ezen ne törd te a fejedet!

Hamar hintót adtak neki. Felült a számárbőrű királyfi s elment haza. Meglátogatta a szüleit.

A szülei annyira sírtak, hogy ne menjen vissza, maradjon ott, hát ne hagyja ott őket, hogy a számárbőrű királyfi nem ment vissza többet.

Igen, de ott meg a királykisasszon vágyódott utána.

Akármelyen csúf vót, akármelyen számárbőrű vót, de ő úgy megszerette, hogy nélküle egy percig se tudott élni. Fogta magát a királykisasszon, s ő maga személyesen elment. S visszakérte a számárbőrű királyfi szüleitől a királyfit s elvitte magához.

Azt mondja neki a számárbőrű királyfinak az apja, a szülei:

- Hát ide hallgassál kedves leányom, ...a fiam már annyi üdős, hogy meg es tudna házasodni. Nem mennél el te feleségül hezza?

Azt mondja a királykisasszon:

- Hát lehet, hogy elmenyek, de lehet hogy nem.

Nem merte mondani, hogy igen es, nem merte mondani hogy nem es. Félt attól, hogy őt kicsúfolják, hogy elyen csúf számárbőrűhöz menyen feleségül. De félt azt es mondani, hogy nem menyen el. Nem akarta megsérteni a számárbőrű királyfit.

Hintóra ültek s elmentek a királykisasszon udvarába. Megin' ott lantot pengetett a számárbőrű királyfi, s úgy megszerette a leán, hogy megtartották a lakadalmat. Elvette a számárbőrű királyfi a királykisasszont.

Telt-múlt az üdő, meglett a nászéjszaka, s amikor é'féle* lett, hallják-e, ...egyszer csak a számárbőrű királyfi megrázkódott s a bőre, mind amikor a kígyónak a bőre levedlik, úgy lejött róla a számárbőr es.

Nézi a királykisasszon s azt mondja:

- Hát te ki vagy királyfi?
- Én vagyok a számárbőrű királyfi – azt mondja. De minden é'félekor a bőrömöt le tudom vetni.

De nem tudta ezt se a király, se a királyné. S a leánya akkor százszor jobban megszerette az urát. Ölelte, csókolta, hogy mégse tisz-

ta számárbőrű, me' le tudja ő vetni. Olyan boldog vót a királykisasszon, hogy olyan boldogságot leírni nem lehetett.

Kérdezte es az anyja tőle másnap eleget:

– Na édes leánkám, hát melyen a te urad? Meg vagy-e elégedve vele? Hát egy kicsit csúf, me' nagyok a fülei, csúf az ábrázatja, farka es van hátul, – ...ugye, me' számárbőre van – mondja.

De a leánya nem győzte eleget dicsérni, hogy melyen szép az ő ura.

Ez így... telt-múlt az üdő. Eltelt egy esztendő, kettő, egyszer csak erőst fúrta a kíváncsiság az ódalát a királykisasszon anyjának, hogy meg kéne lesse, hogy még es mit csinálnak ezek este, éjjel, me't olyan sokáig világ* van.

S egyszer, amikor a számárbőrű királyfi levetette a subáját, a számárbőrit, megleste az anyósa. Megmondta a királynak, az urának, s mikor elmentek a hálószobába a kirákykisasszon s a számárbőrű királyfi, az öreg király s a felesége bélopozkodtak, s a számárbőrt hamar egy kemencébe béhanyították, s elégették.

Reggel akarja felhúzni magára a számár bőrt a számárbőrű királyfi, s há' vót számárbőr s nincsen. Keresi a bőrt, de heába kereste, azt már kereshette...

– Ki tette ezt velem? – mondja, ...s ki tette?

Hát nem vót amit csináljanak, eléállott a király s a királyné s megmondták, hogy ők vótak.

67. *A számár bőrrű királyfi.*
AaTh 430. Ismét egy Grimmese (No 144. "A samaracska") némiképpen átalakítva, modernizálva: a számárbőrű királyfi zeneiskolába jár, ott tanul meg lanton játszani. Tipikusan szé-

kely a királykisasszony kétértelmű válasza, mikor megkérík a kezét a számárbőrű királyfi részére (Talán igen, talán nem.)

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 381. p.

68. A tojás

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy tojás. Az a tojás gondolta magában, elmenyen ő vándorolni. El es indult. Ment, ment, gurult az úton, s úgy ahogy gurult, találkozott egy tővel,* azt mondja a tő:

- Szerbusz pajtás, hova mész te tojás?
- Menyek – azt mondja – elmenyek vándorolni, elbujdosok, mer’ a gazdasszon – azt mondja – örökké csak a kasárba hagyott, s megzaporodtam.* Nem tett a tyúk alá, hogy kikeljek, s most menyek, elbujdosok. S hát te, ...tő?
- Én ... – azt mondja – az én gazdaasszonyom nem varr velem, s belérozsdásodtam a tőtartóba s menyek most elbujdosok.
- Menjünk együtt!

Mennek ketten, hát ahogy mennek, találkoznak egy rákval.

Azt mondja a rák:

- Jónapot, barátok!
- Adjon isten! Hát hova s hova, merre?
- Én... kiszáradott az árokból a víz, s menyek, hogy valahol vizet kapjak.

Ment a rák es. S ahogy így mennek, mennek, találkoznak egy macskával. Azt mondja a macska:

- Hová, háová, jóbarátok?
- Menyünk vándorolni. Nem jössz velünk?
- Dehogynem! – azt mondja a macska. Menyek én es. Öreg vagyok már, nem tudok egerészni, s a gazdaasszonyom örökké jól megver a seprű nyelivel.

Na mentek együtt. Ahogy mennek, mendegélnek, találkoztak egy kutyával. Azt mondja a kutya:

- Hova-hova, jóbarátok?

- Menyünk vándorolni, gyere velünk!
- Nem es bánom, me't nem tudom megenni má' a csontokat, öreg vagyok, fájnak a fogaim – azt mondja.

S ment a kutya es. Ahogy így mennek, mendegélnek, találkoztak egy szamárval. Azt mondja a szamár:

- Hova mentek jóbarátok, i-á-á?
- Menyünk elbujdosunk.
- Hát te?
- Én es, me' a gazdám – azt mondja – sose ad semmi jót nekem, s elkoptak má' a fogaim, öreg es vagyok, nem tudok húzni.
- Gyere velünk!

Az es ment. Ahogy így mennek-mendegélnek, találkoztak egy kakasval. Azt mondja a kakas:

- Kukurikú! Hova mentek?
- Menyünk vándorolni, gyere velünk!
- Nem bánom – azt mondja, me't imá' vak vagyok, öreg vagyok, s reggel nem tudok rendes üdőben kukkorékolni. S a gazdasszon erőst haragszik reám, s le akar vágni.
- Gyere velünk! – azt mondja. Ment a kakas es.

Hát ahogy így mennek-menegetnek, hát esszetalálkoztak egy lóval. Azt mondja a ló:

- Nyi-há-há, hova mentek?
- Menyünk – azt mondja, elbujdosunk, vándorolunk.
- Hát te ló pajtás, hova mész?
- Én – azt mondja – imá' öreg vagyok, nem tudom húzni a szekeret s a gazdám elzavart a háztól.
- Hát gyere te es!

Na mennek így szépen. A tojás, a tő, ...akkor a rák, a macska, a kutya, a kakas, a szamár s a ló. Vótak úgy heten vaj nyócan.

Nahát így ahogy mennek-mendegélnek, há' béérték egy nagy-nagy erdőbe. Azt mondják:

- Most hol háljunk meg? Itt az erdőben reánk törhetnek farkasok, vaj valami vadállatok s megölhetnek.

Azt mondja a macska:

- Én jól tudok mászni. Felmászok egy fára s megnézem, hogy valahol nem látok-e valami világosságot?

Úgy es lett. A macska felmászott a fára. Egyszer azt mondja:

- Látok egy világosságot, egy házat.

Leszállott a macska s ő ment legelő, ...mind egy kapitán vezette a többit. Na odaérnek a házhoz, leskődnek bé az ablakon s hát uram-teremtőm, tizenkét tolvaj vót az asztal mellett. Számolták a pénzt. S ettek, ittak a tolvajok.

Azt mondja a szamár, ...me' a' vót a legokosabb:

- Meg kéne ejesszük ezt a tolvajokat.
- Hát az jó lesz, de hogy...? – mondják a többiek.
- Úgy, hogy odaáll a ló az ablak alá, s a szamár a hátára mászik, s annak a hátára a kutya, a kutya hátára a macska s a kakas, ...s utána akkor a rák s a tojás. S mindegyik a maga nyelvin elkezd énekelni.

Úgy es lett. Odamentek. A ló jó magos vót, a szamár reamászott, s így sorban mindegyik, s a maga nyelvin egyszerre elkezdték énekelni. A ló nyi-hohó, a szamár i-á-á, a kutya hu-hu-hu, s a macska nyáu, a kakas kukuriku, s a tő az szúrta a többieket, s a tojás ütögette s a rák csipegette, ...s így aztán olyan zenebonát csaptak, hogy a tolvajok egyszer csak néznek az ablak felé, s még a vér es meghűlt bennik ... úgy megejedtek.

- Jaj mi lehet ... ezek a szörnyetegek? – mondják.

De hogy tudjanak kimenni? – me' azon az ódalon vót az ajtó. S ki se mertek vóna menni, ha akartak vóna se. Hanem a sarokba hamar egy likat koportak, s ott sorba kibúttak a tolvajok, s úgy

elfuttak, min'ha ott se lettek vóna. Hanem otthattak pénzt, ételt, mindenfélét. Elfutottak az erdőbe.

Bémentek ezek az állatok, jól vacsaráztak s lefeküdtek. A tojás bébűt a kályhába, a tő beléült a törülközőbe, a rák beléült egy vödör vízbe, a macska felült a kályha tetejére a jó melegbe, a kutya lefeküdt a küszöbre az ajtó elejibe. A kakas felmászott a ház tetejibe. A szamár ...az bément a pajtába s a ló az istállóba. S mind-egyik szép csendesesen szendergett, aludt.

Egyszer azt mondják a tolvajok:

- Vissza kéne valamely'k menjen s meglesse, hogy azok a csúf szörnyetegek elmentek-e, vaj ott vannak?
- Én se menyek! Én se menyek! – azt mondják. Egy se mert visszamenni.

Azt mondja a vezérjik, a tolvajok vezérje:

- Amely'k visszamenyen, az egy nagy kitüntetést kap.

Vót egy erőst bátor legén, s azt mondja:

- Én visszamenyek, ha addig élek es. Életem-halálom, de megpróbálom!

Puskát vett magához s lassan lábujjhegyen visszasonpolygott.* Amikor visszaér lassacskán, senkit nem lát sehol se. Bémenyen a házba, ott se lát senkit. Csendesség van. Felcsavarta a lámpást, me' lámpás vót, vigyázkodik, nem látott senkit se. Na azt mondja:

- Itt sincs senki, reagújtok a pipámra – azt mondja.

S a pipáját megrakta a dohánval, s bényúlt a kályhába, s a hamuban elkezdett kotorászni, hogy kivegyen egy parazsat a pipájára. De amikor bényúlt, akkor a tojást megbezgette* egy kicsit, megkotorásztta s a tojás akkorát lőtt, pont a szeme közé.

- Jaj, jaj! – azt mondja. Itt puska vót!

Hamar odament a vödörhöz, hogy megmossa a szemit, s ott a rák az ujjait mind lecsibbedte*. Odaugrott a törülközőhöz, hogy meg-

törölje magát s ott a tó úgy esszeszúrkáta, hogy véresre. Észrevette ezt a macska, szembeugrott vele pf-pf, elkezdett így fújni szemben vele.

Jaj, jaj, azt se tudta, hogy hogy ugorjon ki az ajtón. Ott a kutya harapott belé a sarkába: ham, ham! Észrevette ezt a ház tetejéről a kakas, kukurikú s reagrott a feje tetejire.

Erre a szamár es felebredett, kijött gyorsan, s úgy fenéken taszította, hogy rettenetes. Nahát a ló es kijött az istállóból, az meg úgy kilökte a kapun, hogy orra esett. Azt se tudta, hogy hogy fusson vissza az erdőbe.

Mikor visszafutott, azt mondják a tolvajok:

- Na? ...mi van ott, hogy van?
- Jaj oda ne menjetek! – azt mondja. El kell kerülni még annak a háznak a tájékát es, me’ – azt mondja – ott van a hétfejű sárkán.
- Ó menj el! – azt mondja a tolvajok vezére.
- Az az, ...nézd meg! – azt mondja, ... hogy az ujjaimról mind leszedte az ujjaim hegyit, s szembe lóttek velem s a sorkomot es megharapta, a fejemre ugrott s kilökött a kapun a végin...
– azt mondja.

Nem es mertek azok a tolvajok többet oda visszamenni. S ezek az állatok szépen ott maradtak. A tó mindennap megfódozta a gúnyájikot. A tojás vót a szakácsné. A rák vót az olló. A kakas minden áldott nap reggel kukkorékolt nekik s a macska fogta a ház körül az egeret. A kutya ügyelt a házra. A szamár vót a vízhold s a ló hordta a fát. S itt olyan szépen megéltek, hogy még lehet, ma es élnek, ha meg nem hótak.

Aki nem hiszi, az nézze meg az erdőben!

Itt a vége, fuss el véle!

68. *A tojás.*AaTh 210. – AaTh. 130. Fábián Ágostonné kedvesen, ízesen, szemléletesen elmondott gyermekmeséinek egyike: a tojás megzápult a kosárban, a tú belerozdásodott a tútartóban, azért kelnek vándorútra, a rák vizet keres, a macska, a kakas, a kutya, a szamár és a ló megöregedtek, gazdájuk nem becsüli őket, azért mennek világgá. Jellemző Fábiánné mesemondó stílusára a mese befejezése is: a vándorok ott maradnak a tolvajok házában, "A tő mindennap megfódozta a gunyájikot, a tojás vót a szakácsné, a rák vót az olló. A kakas minden áldott reggel kukorékolt nekik, a macska fogta a ház körül az egeret, a kutya ügyelt a házra, a szamár

vót a vízhordó, a ló hordta a fát s így szépen megéltek. .", de megérdemelné az idézést a tolvajoknak tartott hangverseny is. A mese közvetlen forrását nem ismerjük, valószínűleg a szóbeliségből származik, bár Fábiánné ismerhet nyomtatott változatokat is. Ennél a mesénél nem a szöveg származása, hanem rendkívül kedves, életszerű előadásmódja a figyelemreméltó.

A két összetevő mese 18, illetve 7 változatban ismeretes, kettőjük kombinációja mindössze 2 változatban került elő, mind a kettő Erdélyből.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 381. p.

69. Erős János

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén asszon, s annak a szegén asszonnak vót egy fiacskája. De az a fiacskája biza' imá' elég öreg vót. Meg vót az olyan tizenöt-húsz esztendős körül. De nem dógozott az a világon semmit se. Heába mondta neki az anyja:

– Seperd csak ki az udvart, édes fiam! Pucold csak ki az istállót! ...nem csinált az semmit. Úgy meg vót keseredve a szegén asszon. Hazajött a mezőről, megfőzte a vacsarát, utána nekilátott az istállónak, az udvarseprésnek.

A fia csak egész nap az úton őrlötte a lába közt a port.

Egyszer csak hallják-e, ...kidoboltatta a bíró, hogy napszámósokot akar felvenni cséplésre. Meghallotta ezt a legénke. Azt mondja az anyjának:

- Na, édesanyám, hónap elmenyek én es csépelni*!
- Ó menj el te! – azt mondja az anyja. Azt se tudod, hogy hogy kell fogni a csépet* a kezedbe!
- Azt kend ne búsulja! – azt mondja. Csak bízza reám!

Elment ki az erdőbe s akkora csépnyelet vágott, hogy a hegyit alig lehetett látni. Hezza még egy cséphadarót* es. Megcsinálta csépnek, felvette a vállára másnap. S elment, jelentkezett a bírónál.

- Jó napot, bíró úr!
- Adjon isten, édes fiam! – azt mondja. Tám* te es napszámba jöttél?
- Oda hát! – azt mondja, ha megfogad, én elvállalom az egészet egyedül.

Hát azt nem bízom én reád – azt mondja a bíró – me' egyedül nem sokat tudsz csinálni. Megkezdem az asztagot* s lesz egy

nagy eső – azt mondja, s elázik az egész, ...elrohad. Hanem várd meg, amíg jönnek többen, s akkor felfogadlak tégedet es!

De így a legén, de úgy a legén, ...hogy ő egyedül elvállalja. Csak azt várta, hogy a bíró menjen bé a házba, nekifogott, s a nagy asztagot s a kévéket csak hánta ide, hánta oda, ...így potyogtak a kévék szerteséjel, mind a pozdorja. Mikor széthánta az asztagot, akkor lerakta sorba a kévéket s aval a nagy csépvel, csak idecsapott, odacsapott... s mikor kijött a bíró, hát azt mondja:

- Hogy merted ezt megtenni egyedül? – azt mondja. Ekkora nagy dolognak nekifogni? Hát nem es egyeztünk meg!

Há' jól van. Abbahagyja a János a cséplést, me' Jánosnak hitták a legént s azt mondja:

- Nezze csak bíró úr! Megegyezhetünk mü most es... Én nem kérek ezétt a cséplésétt semmi egyebet, csak egy zsák búzát.

- Jól van – azt mondja a bíró, itt a kezem!

Kezet fogtak, megegyeztek. S azt mondja:

- De ezt az asztag búzát ha elvégzed, akkor ott lesz az árpa s a rozs... sorban mindegyiket... Lesz itt dolgod, ne félj!

Na, János estére azt a nagy asztag búzát mind kicsépelte.

- Most, ha van egy móriskája,* akkor ki es móriskálom* most ebbe a helybe.

- Jól van, fiam – azt mondja, el vagy fárodva... hagyjad hónapra!

- Hát amit ma megcsinálunk, azt ne halasszuk hónapra!

Elment a bíró s hozott egy móriskát. Kimóriskálták szépen a búzát. Olyan szép tiszta vót, mind a gyöngyszem.

Azt mondja János:

- Most egy kicsit várjon bíró úr, me't én hazafutok, hogy hozzak egy zsákot!

Hazamenyen János s azt mondja az anyjának:

- Édesanyám van-e kender lepedője*?

- Van hát, fiam minek kéne neked?

- Vegye csak elé, amennyi van, mind! – azt mondja. Varrja esz-
sze azt a lepedőköt, s egy akkora zsákot csináljon, hogy azt ne
lehesse látni egyik végétől a másikig!
- Hát az ugyanbiza' minek kell neked?
- Aval kend ne törődjön, csak varrja meg azt a zsákot!

Hamar az anyja elé es vette a ládából a lepedőköt, kenderlepedőt,
s elkezdte azt kendercérnával varrni. ...így eszevarrt tíz lepedőt.

Azt mondja János:

- Még kéne!

Na az anyja átfutott a szomszédba, s onnat es hozott még tízet.
S mikor azt a lepedőköt eszevarrták, ...húsz lepedőt, akkora
nagy zsák lett, hogy a közepit nem lehetett látni.

Megfogta János, esszeréltelte* s békapta a hunya alá, s elmenyen
a bíróhoz. Ott ahhoz a csomóhoz, ahol a búza vót, nekiállott
s csak lapátolta belé a zsákba a búzát ...s lapátolta belé. Mind egy
árva szemig belerakta. Akkor békötte a zsáknak a száját s felvette
a vállára.

Kimenyen a bíró, s azt mondja:

- Állj csak meg te, hát mit gondolsz te? Hát elvinni az egész
búzámot!
- Hát bíró úr – azt mondja, abba egyeztünk, hogy én egy zsák
búzát kérek. S ebbe a zsákba mind beléfért. Arról én nem
tehetek, hogy csak ennyicske búzája vót.

Hát a bíró nem vót, amit szóljon. János megfogta a zsáknak a vé-
git, s csak úgy në... mind más egy rendes zsákot, fellódította
a vállára s elindult hazafelé.

Hej, megmérgeződik a bíró rettenetesen. Azt mondja a szógáinak:

- Édes szógáim, valamit itt tenni kell! Ettől a kutya Jánostól el
kell hozni, vissza kell szerezni a búzát!
Hamar... itt a legeslegmérgeőbb bikám s eresszétek ki ha-
mar, hogy menjen János után! Majd az elintézi!

Hát egyszer néz vissza János...s jó a bika. ...úgy, csak úgy fúj-
tatott. Mikor odaért, János levette a zsák búzát, s csak úgy fél-

kézvel a bika szarvát elkapta, megcsavarintotta, s egyet lódított rajta s a bika abban a helyben megdőglött. Akkor fogta magát, s a zsák búza tetejire felhanyította a bikát es s még visszaszólott.

- ...így nē bíró úr, ...köszönöm szépen! A búzakenyer mellé lesz még hús es. Isten vele!

Hát a bíró rettenetesen mérgeződött, de nem vót amit tegyen. Félt Jánosnak még az erejítől es. Hanem szépen beléegyezett. De aztá' többet nem hította meg napszámba. S mikor odament, még el se fogadta.

De szegén Jánosnak az anyja nem panaszkodott, vót amit aprítsanak aztán a tejbe.

Vót kenyerek, vót húsik s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

69. *Erős János*. MNK 650D*. Erős János meséjének ez a redakciója a címazonosság ellenére nem származéka Benedek Elek hasonló című meséjének (MMMV 1/1. 49-59. "Erős János"), inkább hozható kapcsolatba azzal a ponyvafüzettel, melynek a hősét Bulyi Jankónak hívják (öt igen szép történet és tündéres rege az őnkorból. 11 képpel. ifjak és öregek számára. Tartalom: 1. Bulyi Jankó nevelése és tettei. Nyomatja és kiadja Bucsánszky Alajos. É. n. OSzK 69/77.). Ez azonban nemcsak a hős nevében, hanem a mese második felével is eltér Fábiáné meséjétől. Legvalószínűbb forrás a szóbeliség, annál is inkább, mert Palkó Józsefnétől is ismerünk egy hasonló menetű mesét (Kakasdi népmesék 1. 282-285. "Erős János").

A típusnak ezen kívül 10 különböző, az Erős János-típus (AaTh 650A), az ördögös szolga (AaTh 1725), a szegényember furulyázni tanítja az ördögöt típus (AaTh 1159) motívumaival megtoldott, kiegészített változatát ismerjük. A változatsoron belül Palkóné és Fábiáné változata tiszta típusnak tekinthető. - Említést érdemel még az a forma, melyben a szegény embert a megévett kis kenyéréért szolgáló ördög csépele ki és viszi haza a földesúr gabonáját az utána küldött bikával együtt fizetségképpen a gazdájának. (AaTh 651*). Ennek a formának további 10 változatát ismerjük.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 381. p.

70. A mozsár

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országban, még az Óperenciás-tengeren es túl, ott, ahol a kurta farkú malac túr, még azon es túl.

Vót egyszer egy szegén ember. S annak vót egy erőst, erőst szép leánya. De olyan szép vót, hogy a napra lehetett nézni de rea nem. De nemcsak, hogy szép vót, de olyan okos vót az a leán, hogy még ki se gondolta az ember, hogy mit akar s ő immá' tudta.

A szegén embernek vót két ökröcskéje, s aval minden nap szántogatott. Hát egyszer, ahogy odavan szántani, szántogat, szántogat, az ekéje valamibe egy nagyot csattant. Nézi s hát egy rozsdás mozsarat hanyított ki az ekéje. Hamar felveszi az ember a mozsarat. A pokróchoz, ami a lónak vót, lópokróchoz egy kicsit elkezd dörzsölni, s hát olyan szép fényes vót, min'ha tiszta arany lett vóna.

- Hej – azt mondja – ezt én hazaviszem s megmutatom a leányomnak! Este, mikor végzett a szántással, haza es vitte, s azt mondja:
- Gyere csak ide, édes leányom! Nezz csak oda, mit hoztam én neked! – mondja.

Oda es menyen a leánya, s...

- Mutassa csak édesapám! Jaj – azt mondja – ezt én hogy ki tudom fényesíteni!

Hamar kezdte dörzsölni, dörzsölni, s olyan szép lett az a mozsár, hogy tiszta aranyból vót. Mutatja az apjának, s azt mondja a szegén ember:

- Hát, édes leányom ezt a mozsarat elviszem a királynak ajándékba. Nekünk ilyen mozsarat nem lehet itthon tartani, mer'

akkor megmondják, hogy hol kaptad? ...úgy loptuk vaj, honnan szereztük azt a mozsarat...

Azt mondja a leánya:

- Édesapám, ne vigye el – azt mondja, mer’ ha elviszi, a király megkérdezi, hogy hol a törője a mozsárnak... Jobb lesz, ha maga nem viszi el!

De a szegén ember addig mondott így, addig mondott úgy, hogy... ő biza’ esszecsomagolta a mozsarat s elvitte a királynak. Az ajtónállók megállították a szegén embert s azt mondják:

- Hova, hova öreg?
- Én a királynak hoztam egy ajándékot – mondja.

Oda es engedik a királyhoz s azt mondja a király:

- Na te szegén ember, mit hoztál nekem?
- Hát, felséges királyom – azt mondja, én ezt a mozsarat hoztam.

Nézi a király erről, nézi arról.

- ... há’ szép a mozsár, te szegén ember, de hol van a törője? Azt biztoson otthon hattad ugye? – azt mondja.

Azt mondja a szegén ember:

- Nem hattam, felséges királyom. Nem es kaptam meg. Ezt az ekém kiszántotta, s a leányom megpucolta s elhoztam felségednek.

Azt mondja a király:

- Nekem a szemem elé ne kerülj addig, amíg a törőjit el nem hozod!

Hej, megbúsulta magát* a szegén ember s azt mondja:

- Jobb lett vóna nekem a leányomra hallgatni! Hej, édes leányom, bár csak reád hallgattam vóna! Eleget mondta, hogy ne vigye el édesapám, de én nem hallgattam rea.
- Hát ki... s mi a te leányod? – kérdi a király.
- Az én leányom az olyan okos, de nem csak hogy okos, hanem az olyan szép, hogy a napra lehet nézni, de rea nem.
- Hát ha olyan okos a leányod, akkor mondd meg neki, hogy a padlásomon van egy száz esztendő korszó, s ha azt nekem meg nem fódózza, mé't likas az a korszó, akkor fejét vetetem neked es meg neki es!

Hej, most búsulta csak el magát a szegén ember. Hazamenyen nagy szomorán* s mondja a leányának:

- Édes leányom, jobb lett vóna, ...reád hallgattam vóna. Nē... mit mondott a király, hogy van a padlásán egy száz esztendő korszó, s azt te hogyha meg nem fódózod, akkor a fejemet veteti nekem es s neked es.
- Jól van édesapám – azt mondja. Menjen vissza s mondja meg a királynak, hogy azt a korszót fordíttassa ki, mé' ki hallott olyant, hogy a szinyire fódóznak? A fonájára* kell fódózni – mondja.

Vissza es menyen az öreg s mondja a királynak.

Elgondolkozik a király:

- Jé te... csakugyan okos lehet ez a leán! – mondja a szegén embernek.
Hallod-e te, szegén ember? Jól van... igazat mondott a leányod. Hanem van a padlásomon annyi kender, hogy szerit-számát se tudom. Azt nekem mind arangy fonálé hogyha meg nem fonja, akkor igazán a fejedet vetetem neked es s a leányodnak es.

Hazamenyen a szegén ember, s mondja a leányának a parancsot. Azt mondja a leánya:

- Egyet se búsuljon, édesapám! Menjen csak kend vissza, mondja meg a királynak, hogy nekünk van egy száz esztendőös öreg rossz kerítésünk napraforgóból s mindenféle ágból, s abból csináltasson egy arangy orsót, me't akármilyen orsóval nem lehet azt a fonalat megfonni – azt mondja. Arangy fonalat csak arangy orsóval lehet...

Vissza es menyen az öreg s mondja a királynak:

- Felsőges királyom, azt üzente a leányom, hogy van nekünk egy száz esztendőös kerítésünk, erőst, erőst rossz... napraforgóból, mindenféle ágból van, s hogy ha abból felséged csináltat egy orsót, egy arangyorsót, akkor a leányom megfonia a kendert, a csepüt mind arangy fonalnak.

Hej, tetszett a beszéd a királynak erőst. S azt mondja:

- Erőst ügyes lehet s okos a te leányod – azt mondja, de hallo-e te szegén ember? Ha harmadikra es meg tud felelni, meg tudja csinálni, akkor feleségül veszem.
- Hát mi legyen az a harmadik? – azt mondja a szegén ember.
- Az az... – azt mondja, hogy holnap el es jöjjön s ne es jöjjön. Hozzon es s ne hozzon es. Ha ezt meg tudja tenni, akkor feleségül veszem.

Hazamenyen a szegén ember s mondja a leányának:

- Hallo-e édes leányom, mit mondott a király?
- Jól van, édesapám. Aludjon nyugudtan, ne törje a fejit!

A leán levetkezett csóréra,* s magára vett egy nagy hálót, s két galambot bétett egy szita alá, s ahogy az ökrök a szekerbe bé vótak fogva, ő a soroglyába* beléült a hálóval, s az apja hajtotta az ökrököt s mentek a király elejibe.

Mikor odaértek, a király kiment elejikke, s akkor a leán a két galambot a szita alól kieresztette, s a galambak... huss, elrepültek. S a leán hátul a soroglyában, ...ott kucorgott.

- Na, felséges királyom – azt mondja, el es jöttem s nem es, szekeren se jöttem, s gyalog se, ...hátral a saroglyában. Hoztam es s nem es. Tetszik-e?

Jaj, úgy örvendett a király, hogy azt se tudta, mi' csináljon. Levette a hálóból a leánt s azt mondja:

- Hát ha a feleségem akarsz lenni, azt erőst szeretném s nem bánám, hogy a' legyél.
- Leszek, hogy ne lennék?! – mondta a leán. S az apja, a szegén ember csak ámult-bámult, meg se mert szólalni a nagy változástól. Na aztá' csaptak egy akkora lakadalmat, innettőtől odáig szólt a zene. Én es ott vótam, s addig táncoltam, hogy lesántultam.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Itt a vége, fuss el véle!

70. *A mozsár.* AaTh 875. Fábiánné ezúttal két Benedek Elek-mesét kombinált össze (MMMV III/I. 70-72. "Az arany mozsár" + uo. IV/I. 59-60. 10. "Az okos leány"). Az első mese közvetlen forrása Veres Imre Orosházán gyűjtött meséinek egyike (1875. Nyr. 4. évf. 375-376. "Az öreg ember és az aranymozsár") s az orosházi mese feltehetően Grimm-származék (No. 94. "Az okos parasztlány"). A második mese forrása a Magyar Népköltési Gyűjtemény I. kötete (Arany-Gyulai. 1872. 478-479. XVI. "Az okos leány"), s azon belül is Illyési György debreceni gyűj-

tése. Mind a két mesének jellemzője, hogy az okos parasztleány meséjének csak az első felét tartalmazzák, a parasztleányból lett királyné okos ítélete, s a király újonnan való meghódítása Fábiánné meséjéből is hiányzik. Érdekes módon ez a számos változatból a mese második feleként ismert rész Gáspár S. Antalnál önálló meseként szerepel. A mese sokszor kapcsolódik Mátyás királyhoz. Gyakran feljegyzett novellameséink közé tartozik, 45 változatát ismerjük.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 382. p.

71. A só

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót 'egyszer egy nagy erdő s abban az erdőben vót egy kicsike házikó, ...egy olyan kalibaféle.* S abban lakott egy öregasszon.

S annak az öreg asszonnak annyi libája vót, hogy az embernek a szeme nem lepte bé. Minden nap az asszon kijárogatott az erdőbe, zódet szedett, gombát szedett s aval tötötte napjait. De úgy félték tőle a népek, hogy nem es akarták látni. Ha valaki asszon a gyermekeit akarta ejeszgetni, akkor aval ejesztgette:

- ...ügyelj, me't odaadlak az erdei manónak. Elviszen tégedet!

De hogy ki vót ez az öreg asszon, azt sohase tudta senki se.

Egyszer egy királyfi vadászott az erdőben s úgy eltévedett, hogy akármerre ment, az erdőből nem tudott kijutni. Hát ahogy bolyongott az erdőben, meglátta az öreg anyókat.

- Jó napot, öreganyó!

- Adjon isten, édes fiam! – azt mondja.

- Jaj, öreganyám – azt mondja, megkérném én, hogy valahogy ebből az erdőből vezessen ki, me't eltévedtem!

- Kivezetlek én szüvesen – azt mondja az öreg asszon. De előbb... – itt lakom nē nem messze, ...segíts hazavinni ezt a sok zódet, amit a libáimnak szedtem, me' látod, má' öreg vagyok!

Azt mondja a királyfi:

- Hogyne segítenék szüvesen! Adja csak ide!

Nagy kötés* ződ füvet felvetett a királyfi a hátára s elkezdtek menni. Hát ahogy mennek, olyan nehéz vót a királyfinak ez a kötés ződ fü, hogy nyomta belé a földbe és kész. S nemcsak hogy nehéz vót, az öreg asszon egyet gondolt, s hopp, felpattant a királyfinak a hátára.

Jaj, szegén királyfi! ...szakadt a veríték róla.

- Még messze van-e a háza, öreganyám?
- Nincs, fiam, nincs, ...itt van nē, nem messze!

Mennek, mennek, hát biza' elég jó messze vót, csak az öregasszon azétt mondta, hogy a királyfi akkor nem vitte vóna el őt.

Mikor odaérnek, hát rettenetes egy olyan csúf leán örözte a libákot, hogy a legén, amikor meglátta, szinte kétségbeesett. Amelyen csúf a kégyóbőr, olyan bőr vót rajta.

S leán vót, me' két lába vót s nem csúszott. De egész olyan vót, min'ha kégyó lett vóna. Mikor a leán meglátta az öregasszont, azt mondja:

- Jaj, öreganyám, hazajött? Métt vót elyen sokáig?
- Hazajöttem, kislányom – azt mondja.

Azt mondja a királyfinak:

- ...aztá' belé ne szeress a leányomba!

Gondolja magában a királyfi: ...ha a világon egyedül vónék vele, akkor se kéne nekem. Ez az undok, utálatos... Hát olyan csúf, hogy rea se tudok nézni. – gondolta magában. De nem mert szólni egy szót se. Nehogy aztá' megsértse az öreg asszont.

Lepakolt az öreg asszon. Jól enni adott a királyfinak s azt mondja, pihenje itt ki magát s utána megmutatja az utat. Úgy es lett.

A királyfi kipihente jól magát, s akkor, akkor az öreg asszon megmutatta az utat. De mi előtt el nem ment, odaadott neki egy dobozkát. Azt mondja:

- Ezt örözd meg jól! Ezt kapod ajándékba azétt, amétt segítettél nekem hazahozni a holmit.

A királyfi meg se nézte, hogy mi van benne, hanem zsebre csúsz-tatta. S megköszönte a szállást s elindult.

Menyen a királyfi hegyeken-völgyeken, erdőkön keresztül s egyszer béért egy nagy városba. Gondolta magában, jelentkezik a királynál. Mivel, hogy ő es királyfi vót, hát gondolta, hogy jelentkezik nála. Oda es menyen, odaengedték a király színe elé.

Hát ült a király s a királyné a trónon, de olyan szomorú vót mind a kettő, mind a háromnapos esős üdő. Nem néztek azok senkire.

A királynénak csak potyogott a könnye. Úgy megsajnálta a királyfi a királynét, ...gondolta, valamivel meg kéne örvendeztesse. Belényült a zsebjebe s kivette azt a dobozkát, amit az öreg aszszontól kapott s odaadta a királynénak. Azt mondja:

- Felséges királyné, egyebem nincsen, de ezt úgy kaptam a munkám után s ezt én szívesen odaadom.

S hát hallják-e, a királyné mikor felnyitotta azt a dobozkát, egyszerre csak essezett.

Odaugrottak a szógák, hogy mi csinált ez a királyfi neki. Megmérgezte, vaj mi csinált?

Mikor felmosdatták, felültetik a királynét, azt mondják, mi történt. Int a királyné, hogy ne bántsák a királyfit, me't ő elmondja a királyfinak, hogy miféle nagy dolog történt. S ő métt esett essez. El es mondta.

- Hallgasd meg – azt mondja – te idegen királyfi! Vót nekünk három leányunk, s az uram, a király egyszer elindult, hogy elmenyen hosszú útra, s megkérdezte a leányait, hogy kinek mit hozzon s hogy szeretik őt.

Az egyik aszondta: édesapám, úgy szeretlek tégedet, mind a legeslegszebb ruhámot...

Azt mondja az apja neki:

- Jól van, leányom... neked hozok szebbnél szebb ruhákat.

- Hát a másik leányom, a középső, te hogy szeretsz?

- Én, édesapám, ...mind a legszebb ékszeremet, úgy szeretlek.

- Jól van leányom, neked a legszebb ékszereket hozom.

- S hát te legkülsőbbik leányom, azt mondja, akit legjobban szeretek, hogy szeretsz te ingemet?

- Jaj, édesapám, én úgy szeretlek téged, mind az emberek a sót.

- Na, te haszontalan leán, azt mondja. Hát én erre vagyok érdemes,* hogy te úgy szeressél, mind az emberek a sót? Hamar hozzatok egy tarisnya sót! Akasszátok a nyakába, s ki-

űzetni az országból... Ha én csak arra vagyok érdemes, hogy úgy szeressen, mind az emberek a sőt, látni se akarom!

- Szegén leányom heába sírt, könnyörgött, nem kegyelmezett az apja neki., hanem egy tarisnyát megtötetett sóval, s azt a nyakába akasztotta s az országból es kiűzette.

S a leányom olyan vót, hogy amikor sírt, örökké ilyen drága-gyöngyököt sírt, amit te ebben a skatulyában hoztál...

- S te akitől kaptad ezt a skatulyát, ...az kell, hogy tudjon róla, hogy hol van az én leányom!

S gyere, vezessél el s mutasd meg, hogy kitől kaptad ezt a skatulyát, mer' meg akarom tudni, hogy tud-e a leányom-ról?!

Hej, a királyfi csak akkor tudta meg, azt mondja:

- Szívesen elvezetem ahhoz az öregasszonhoz, de én ott semmiféle leánt nem láttam, ...csak egy istentelen csúf leánt.

Nahát esszeszedte magát a király s a királyné s a legén, s hármon elindultak, ...de imá' jó estefelé vót.

Mennek, ...mennek hármon erdőkön, mezőkön keresztül, s úgy éjjel felé, este későn, erőst szép holdvilág vót, ...mikor odaértek a kunyhóhoz, hát látják, hogy egy olyan szép leán a haját kibontotta s fürdik a vízben ott a kunyhónál.

De nem mertek közelebb menni. Még es a királyné odaleskődött. Majdnem elsikolytotta magát. Megüsmerte, hogy az ő leánya...

A leán es észrevette, hogy valami bokor megmozdult, felragadta azt a csúf kégyóbórt, magára húzta s futás ...az öregasszonhoz.

Azt mondja az öregasszon:

- Jól van leányom – azt mondja, tudok mindent. Jőnek érted.

Nahát, mennek es a király s a királyné s a legén. Békoppantnak az öregasszonhoz. Fogadja az öregasszon, de sepregetett, takarított... A leán megint elbútt egy ódalkamaracsába,* ki se akart jőni.

Azt mondja az öreg királyné:

- Jaj, öreganyám né métt jöttünk, hogy a leányom itt kapott szállást. ...ezelőtt tíz esztendővel történt ez a dolog – azt mondja. De én megüsmertem a leányomot, ahogy fürdött ott a vízben.
- Itt van – azt mondja, jó kezekben van. Csak azért vá' toztattam el ilyen csúf bőrbe, ...ilyen bőrt húzzon magára, hogy megőrizsem a tisztaságát. ...me't erre járnak sokan vadászok, férfiak, s nem akartam..., hanem úgy akartam visszaadni, ahogy megkaptam* szegént... nagy üdőben egy este az erdőben.
- Hej, akkor kihítta a leánt es. Az má' fel vót ötözve szépen abba a gúnyába amelyikben akkor megkapta* az öregasszon. Még a tarisnyát es a nyakába akasztotta.

Azt mondja neki a király:

- Vedd le édes leányom! – mondja. Ne juttasd bár eszembe!

De a királyné ölelte s csókolta a leányát, azt se tudta, mi' csináljon. A legén csak fé'rehúzódott, s fél szemvel nézte, ...hol sírt, hol kacagott örömben.

Azt mondja a király:

- Hát édes leányom, most mit tudjak én adni neked, amikor azt hittem, hogy régen má' meghótál? Minden vagyonomat a két nagyobbik leánnak adtam. Te vagy a legküssebbik s neked semmi se jutott – azt mondja.

Elállott a királyfi...

- Nem es kell..., hanem adja nekem a kezit! Elveszem én feleségül.

Adta es a király. Ment es a leán, ...me't alattomban* úgy megszerette a legént, hogy azt se tudta, mit csináljon.

De az öregasszon akkor elévett egy akkora nagy ládát s az mind tele vót drága gyöngyszemekvel.

- Ezt meg én adom ajándékba ...me't nezzétek meg... a leányotok annyit sírt utánatok mióta itt van, – s örökké drágagyöngyöt sírt, s azt én mind esszeszedegtettem s tele van ez a láda.

S hát hallják-e, akár hiszik, akár nem, ...abban a pillanatban akkora füstfelhő kerekedett, s az öreg asszon úgy eltűnt, mindha ott se lett volna.

S abból a kunyhóból, kalibából egy akkora rettentő szép palota lett. ...ott szógák, szógálók, ...me't a libák ...egy nagy gágogást lehetett hallani, s a libákból mind ilyen udvarhölgyek, kiszógálónők vótak. Mindenki visszavá'tozott.

Na aztán a legén megfogta a kezit a menyasszonyának, ...a királykisasszonnak a kezit, s felvezette a palotába.

S csaptak egy akkora lakadalmat, hogy lehet, még ma es folyik, hogy meg nem állott.

Húzták a zenészek..., hetedhét országra szólott.

Itt a vége, fuss el véle!

Aki nem hiszi, járjon utána!

71. *A só*. AaTh 923. Ez a mese címe ellenére nem Benedek Elek gyűjteményéből, hanem a Grimm-mesék közül való (No. 170.), de Fábiánné biztosan ismerte a Magyar mese- és mondavilágból származó változatot is (MMMV II/1. 237-240. 30. "A só"), melyet Benedek Elek Merényi egyik gyűjteményéből dolgozott át (Merényi László 1863. 1. 147-153. "A három királykisasszony"). A mesemondó láthatólag felismerte a két mese közötti tipológiai hasonlóságot, s mivel jellemzőbbnek ítélte a Benedek Elek által

adott címet, azzal mondja el a Grimm-féle változatot pontosan követő Lear-mesét. A típusnak 6 magyar változatát ismerjük, hetedikül megemlíthetjük Kóka Rozália idetartozó meséjét, melyet ő a szóbeliségből hallott s fülem hallatára egy rádiófelvétel alkalmával mesélt el. A mese tehát, amely szórványosan az egész magyar nyelvterületről előkerült, ismert a bukovinai székelyek között a szóbeliségből is.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 382. p.

72. Az öreg székely ember

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy ember s egy asszon. Székelyek vótak. Az ember a vasútnál dőgozott sokáig. Egyszer csak megöregedett, s elküdték szegént, mer' az akkori világban nem úgy vót, mind most, hogy nyugdíjat adnak. Megöregedett s nem kellett.

Hazament a szegén ember, s eltelik egy hét, ...eltelik kettő, de nem kapja ő a helyit, bolyong. Azt mondja a felesége:

- Mi bántja kendet, hallja-e? Mi baja van?
- Jaj, édes feleségem! Nem vagyok én tekintélyes ember. Heába dőgoztam én addig a vasútnál, bakteroskodtam, nincs nekem még egyaranyóram se. Van a papnak, van a tanyitónak, s van a községházán az előljáróknak, ...de nekem nincsen.
- Nahát ezétt kend ...hallja-e, ne búsuljon! Itt van, esszegyűjtöttünk egy kicsi pénzt s vegyen vele egy aranyórát!

El es menyen a szegén ember a városba, s vett magának egy erőst szép aranyórát. Belétette a kabátja zsebjebe, a láncot meg kifitytyentette,* hogy mindenki lássa. Hazamenyen s kérdi az asszon:

- Na, ugyanbiza' vett-e?
- Vettem hát! – azt mondja. Nezd csak be szép!
- Hát bé van-e állítva hogy hány óra, ...tudja-e?
- Hát azt nem tudom, me't ezt az órát nem üsmerem, hanem én bémenyek a szomszédba a tanyító úrékni, s a tanyító úr nekem béindítja.

Jól van. Bé es menyen. A szomszédban lakott a tanyító, s bémenyen s azt mondja:

- Jó estét!
- Adjon isten Józsi bácsi! ... há' hogy s mind? Kerüljön beljebb! Nálunk jött?*
- Ide jöttem tanyító úr. Megkérném, hogy nekem ezt az órát igazítsa bé! ...Nezze csak, be szép hagymát* vettem!

Nézi a tanyító, akart vele az öreg egy kicsit dicsekedni.

- Szép, szép.

Megforgatta, aztán azt mondja:

- Miféle tojás* ez? Melyen madár kötötte?
- Ezt biza' sármányu* madár – azt mondja. De igazítsa bé ezt nekem!

Elveszi a tanyító, csavargatja.

- Jaj, Józsi bácsi, hát én úgy tudtam, hogy kendteknek otthon van órájik!
- Van hát – azt mondja az öreg székely ember, de azt immá' kívülről üsmerem.
- Hát akkor jól van – mondja a tanyító, ez es pontoson úgy jár, mind az.
- Megette a fene az egészet, ha úgy jár! – azt mondja. Akkor kiadtam a drága sok pénzt heába.
- Há' hogy-hogy Józsi bácsi?
- Hát azért, me't ami nálunk van óra, az imá' húsztendeje áll s azért üsmerem én kívülről.
- Jól van, Józsi bácsi!

Beigazította a tanyító rendesen s odaadja neki. Elmagyarázza, hogy ez a félóra, ez a háromnegyed, ez ...a percek.

Nézi az ember s azt mondja:

- Hát az órát még üsmerem, de a mánusokot,* azt én nem üsmerem ...s a minutákat*. Megnézem én este, hogy áll a hód, s a csillagok, a göncölszekér, s akkor én megigazítom. Én jobban tudom, mind kend.

Aval Józsi bácsi hazament. ...asztá', hogy megigazította-e az óráját, vaj nem, azt én nem tudom, me't én úgy láttam, mind most.

72. *Az öreg székely ember.* Ismeretlen típusú rátótiáda, melyet a mesemondó mint megtörtént eseményt ad elő.

A "göbéság" eredeti megírója valószínűleg az öreg székely elmaradottságát akarta gúny tárgyává tenni, nem lévén egészen tisztában azzal – amit a mese-

mondó viszont jól tud, hogy a régi öregek kitűnően tájékozódtak a nap, a hold és a csillagok állásáról, ha nem is az óráról leolvasható percnyi, másodpercnyi pontossággal.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 382. p.

73. Mezőszárnyasi

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király. S annak a királynak olyan szép három leánya vót, hoga napra lehetett nézni, de rejik nem.

Örvendett es a király. Szerette mind a hármat, mind a szeme világát. Mulatságot rendezett a királyi udvarban, s meghívtak bárókat s hercegeket. Szólott a zene, táncolt a fiatalság, a leányok, legények.

De egyszer csak há'ják-e, akkora nagy üdő* kerekedett, hogy még akkora sohase vót. ...s a sárkánfarka leereszkedett s a három leánt úgy elkapta, min'ha az udvaron nem es lettek vóna.

De nemcsak, hogy elkapta a három leánt, hanem olyan setétség borult az országra, hogy azután se nap nem jött fel az égre, se hód, se csillagok ...

Hej, búsult a király rettentően, hullott a könnye, mind a záporosó. Kihirdette az országban, hogy aki visszahozza három leányát, s az égre a napot, a hódat s a csillagokat, hát a három leánya közül azt adja, amelyiket akarják. S még a fele királyságát es odaadja.

Jelentkeztek es ott grófok, hercegek, válogatott cigánlegények. De amelyikek elindultak a keresésikre, mind odamaradtak.

Vót ott abban a városban egy öregasszon. S annak vót három szép legén fia.

Egyszer az öregasszon egyet gondolt s elment a királyhoz.

Azt mondja:

- Felsőges királyom, van nekem három deli fiam, s azok azt ígérték, hogy ők elmennének s megkeresnék felségednek a leányait.
- Jól van, öreganyám – mondja a király, küdd csak ide a fiadot!

Jól van... szegén öregasszon haza es menyen s mondja a fiainak:

- Na édes fiaim, én béajánlottalak a királynál, most menjetek csak... jelentkezzetek a királynál!

De a legényeknek vót egy öregannyik, s az megsuttogta a legkülsőbb legénnek, hogy ne válasszon legszebb paripát, hanem ami a ganyén, a szemétdombon van, egy rossz bogos* csikó, azt válassza. S kérje el a királytól azt a gúnyját, amelyikben megesküdt.

S a kardját es, amivel legelőbbször a csatában vót. Úgy es lett.

Odamenyen a három legén. Köszönnek a királynak. Fogadja a király s azt mondja:

- Jól van, legények! Bátor vitézek vattok.
Itt van a ruhatárom, ötözzetek fel! Itt a kincstárom, vegyetek magatokhoz pénzt! ...itt a fegyvertárom, kardot magatokhoz, s itt a lovaim a ménesben, válósszatok magatoknak!

El es ment a két nagyobbik, felötözött rettenetes szépen. Sarkantyút s olyan szép két paripát választott, hogy a szőrök csak úgy csillogott a napban. Azt mondja a legküsőbbik legén:

- Felséges királyom, ha meg nem sérteném, én azt a gúnyát kérném, amibe megesküdtél.

Azt mondja a király:

- Jól van, ott a raktárban keresd csak meg!

El es menyen a szegén legén, s megkapja. ...má' rongyos es vót, piszkos es vót, oda fé're vót hanyítva. S a szemétdombon ott vót egy bogos csikó, azt valahogy felhúzta nagy istenkedve. S vót egy kard felakasztva oda a palotának a sarkához. Ki vót egy darab törve belőle ...a hegyiből. Azt az ódalára akasztotta.

Mikor meglátták a tesvérei, azt mondják:

- Mü veled egy lépést se menyünk! Te tiszta csúfságból csinálsz! Hát olyan vagy, hogy nem lehet reád üsmerni. Evel a bogos rossz háromlábú csikóval akarsz te velünk jöni?
- Aval tü ne törődjete!

Megfogta a legén a csikót, s kihúzta valahogy a palotán küjjel az útra, ...s hát ha'ják-e, akkor a csikó csak megrázkolódott, s egy olyan szép aranyszőrű paripa lett belőle, hogy rettenetes. Csudá-

jára lehetett vóna járni. S olyan szép gúnya lett rajta, hogy a tesvérei csak bújjanak el mellette. S a kardjának kinőtt a vége. Megsarkantyúzta a legén a lovát s azt mondja:

- Most, ...édes lovam, fel az ég kovácsához!

Két szárnya nőtt a lónak, repült, repült fel a magas égbe. S ott az ég kovácsánál megállott. Azt mondja:

- Jó napot, kovácsmester!

- Adjon isten édes fiam! ...há' mé't jöttél?

- Én azért jöttem, hogy nekem csináljon egy száz mázsás golyóbist. S azt hagyja benne a kemencében, hogy olyan forró legyen, hogy annál forróbb má' nem es tudna lenni! S hagyja ott addig, amíg én érte jövök!

- ...há' jól van fiam. Há' hogy hínak tégedet? ...hogyan tudjam, mi a neved.

- Tudja mit? – azt mondja. Kereszteljen meg ingemet annak, aminek akar!

- Hát – azt mondja a kovács, legyen a te neved Mezőszárnyasi.

- Jól van – azt mondja Mezőszárnyasi.

S olyan sebesen jött le az égből, a lovának a két szárnya csak úgy hasította az eget, meg a felhőket. Egyhamar leért.

Akkor a két testvérinek azt mondja:

- Na, most mehetünk!

Ők mennek hárman, lovagolnak, s mikor három éjjel s három nap mentek, folyvást csak mentek, akkor egy nagy-nagy hídhöz értek. Azt mondják:

- Itt pihenjünk meg!

Megköték a híd lábához a lovakot s azt mondja Mezőszárnyasi:

- Egy álljon ki őrésbe, hogy nehogy elaludjunk, s itt valaki elvigye a lovunkot, vaj valamit csináljon nekünk!

Azt mondja a középső legén:

- Na majd én őrségbe állok.

De Mezőszárnyasi nem bízta magát erre a legénre, mé't alig állot ki őrségbe, úgy elaludt, mind a bunda. S a nagyobbik testvére es. Hanem állot ő. A kardját keresztülszúrta a hidon, úgy, hogy a hegye vót felfelé. ...s megállott a híd alatt.

Egyszer csak felhorkan a ló, s jött a hétfejű sárkán. Mikor odaért, megbotlott a kardnak a hegyiben a hidon. Azt mondja:

- Nye te nye... Mezőszárnyasi! Te vagy ugye itt a híd alatt?
Még meg se születél, s má' tudtam, hogy bajom lesz veled!

Mezőszárnyasi csak szólott a kardnak:

- Kard, ki a hüvelyből! – azt mondja.

Odaugrott a kard, s a sárkán nem es szólhatott egy árva szót se többet, mind a hét fejit lenyisszentette. Aztán visszaugrott oda a hídba. Várt egy kicsit, ...várt Mezőszárnyasi, de elig kellett várjon egy jó félórát, jött a kilencfejű sárkán. Aval es eppe' úgy történt, mind a hétfejűvel.

Alig várt utána egy jó félórát, jött a tizenegyfejű sárkán. Azt es a kard eszeaprította. Na, mikor eszeaprította, akkor felkötötte a testvéreit.

- Keljetek csak fel – mondja, aludtatok má! Menjünk tovább!

Azt mondják a legények:

- Mü biza' nem menyünk, félünk a sárkányoktól. Hova akarsz vezetni münköt?

- A sárkányoktól ne féljete! Nezzétek csak, hol vannak a fejeik s a darabjaik! Amind tü aludtatok, addig én elintéztem őket.

Na így a legények egy kicsit megbátorodtak s mennek tovább.

S hát ahogy mennek, béértek egy gyémánt rétbe, olyan szép vót az a rét, ...ott fák, madarak, mindenféle... tiszta gyémántból vót. S egy olyan szép gyémánt palota vót. Az vót a hétfejű sárkának a palotája. Mennek oda s kopogtatnak az ablakon. ...ott lakott

a legöregebbik királykisasszon, akit elraboltak a sárkányok. Mikor meglátta a legényeket:

- Jaj – azt mondja, hogy mertetek idejöni? Menjete, hogy ne es lássalak, me' jó haza az uram, a hétfejű sárkán s egyből kivégez tüktököt!

Aval te ne törődj – mondja Mezőszárnyasi, azt immá'...azt én kivégeztem. Hanem maradj itt nyugodtan addig, amíg elmenyünk a középső testvéredétt s a legküsebbétt.

Úgy es lett. A gyémánt erdőből mentek az ezüstbe, ott kiszabadították a középsőt. Utána az arangyerdőbe s ott kiszabadították a legküsebb királykisasszont.

De vaj vót szép a másik kettő, vaj nem, de a legküsebbik aztán olyan szép vót, hogy csillag vót a homlokán, s nap az arcán. Rettenetes szép vót, olyan szépet én még sose láttam.

Meg es tetszett Mezőszárnyasinak, ...hogyne tetszett vóna. Úgy megszerette egyből, hogy el se akart maradni tőle. Azt mondja a királykisasszonnak:

- Na szívem szép szerelme, pakolj essze, me' viszlek haza az édesapádhoz!

Essze es pakolt hamarjában a legküsebb királykisasszon s mennek. Elértek a középsőhöz, s azt es kivették a palotából, s aval es mennek a harmadikhoz.

Igen, de a sárkányoknak vót egy nénjik. S annak vót három leánya. Megtudta a nénjik, hogy viszik a leányokat, azt mondja a leányának, az üdösebbiknek:

- Menj hamar édes leányom, kerülj elejikke, s vátozzál ott körtefává! Melegjik van, szomjasok s leszakasznak egy körtét s akkor meghalnak tőle!

Hamar ment es a leán mint a szélvész, elejikke került, s egyet bucskázott* a fején s egy hatalmas nagy körtefa lett belőle.

Mennek a legények, viszik a három leánt a lovon. Mikor odaérnek a körtefához, azt mondja a két öregebb legén:

- Álljunk meg itt, egy kicsit pihenjünk a fa alatt s együnk vaj egy körtét, me' úgy megszomjaztam!

Azt mondja Mezőszárnyasi:

- Ebből nehogy egyetek! Nezzétek csak! – s aval a kardjával beledöfött a fába. S olyan piros lé jött ki belőle, min'ha valakinek a vére jőne ki s nagy-nagy jajgatás hallatszott.
- Na látjátok-e, hogy ebből nem lett vóna jó, hogy együnk?

Megtudta ezt a boszorkán, a sárkányoknak a nénjik. Azt mondja a középső leányának:

- Kerülj csak elejikke hamar ebben a szent helyben, s váljal egy szilvafáé! – azt mondja. Belőled biztos esznek.

Úgy es lett. Elejikke került a leán, a fején átbucskázott s lett belőle egy szilvafa.

Odaérnek a legények. Könyörögnek Mezőszárnyasinak, hogy engedje, ...egy-két szilvát szakasszanak le. Por vót, fáradtak vótak, szomjasok. Azt mondja Mezőszárnyasi:

- Nehogy egyetek erről a fáról! Ez es mérgezett szilva, úgy mind a körte! Nezzetek ide!

Beléüti a kardját s ugyanúgy járt, mind a körtefával.

Megtudta ezt a boszorkán, kü'di a harmadik leányát.

- Szaladj hamar édes leányom! Vátózzál egy folyóvizzé! S aból biztos isznak!

Úgy es lett. A leán elejikke került, s egy olyan szép tiszta folyóvizzé változott, hogy csak úgy csörgedezett a patakocská.

Odaérnek s azt mondja a két üdösebb legén:

- Hát immá' ha engedted meg eddig, ha nem, de ebből bizony iszunk, mer' olyan szomjasok vagyunk, hogy má' nem győzük tovább menni!

Azt mondja Mezőszárnyasi:

- Nehogy igyatok, me' nezzetek ide!

Belészúrja a patakba a kardját s hát onnat es vér bugyogott ki s egy nagy jajgatás.

- Látjátok-e, mitől mentettelek én meg tüktököt!

Mennek, mennek a három legén, viszik a három leánt. Egyszer csak Mezőszárnyasi azt mondja:

- Olyan meleget érzek a hátomnál s utána hideget, hogy majd kiráz a hideg.

Néz hátra s há' jött az öreg boszorkánasszon.

- Na, várjál csak öreganyám! – azt mondja Mezőszárnyasi.

Megnyergelte jól a lovát, letette a leánt, s aval fel az ég kovácsához. Azt mondja az ég kovácsának:

- Kovácsmester, látja-e odalent azt a boszorkán asszont? Látja-e, mekkora szája van, s hogy kinyitotta?

- Látom, látom! – azt mondja neki a kovács.

- Na azt a százmázsás golyóbist – azt mondja – irányítsa belé a szájába!

Belé es irányította a kovács abban a szent helyben a boszorkán asszonnak a szájába. Csak egy nagy jajgatás történt s az öreg-asszon ott szörnyethalt.

Így Mezőszárnyasi vitte a leánt tovább, mentek hárman. Hát hallják-e, a legények s a leányok mikor béértek abba az országba, amelyikben a király lakott s ...feljött a nap s csillagok, a hód az égre, olyan világosság vót eppé', mind azelőtt.

Odamennek a legények a királyhoz, jelentik, hogy meghozták a leányokat.

Hát úgy örvendett a király, hogy azt se tudta, hogy a leányait csókolja-e előre, vaj a legényeket ...örömbibe, hogy megszabadították a leányokat s visszahozták a napot, csillagokat s a holdat az égre.

Aztá' lett három akkora lakadalom, hogy még akkora lakadalmat senki se látott.

A legények az édesanyjikat es odavitték, s még az es táncolt, ahogy tudott s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

73. *Mezőszárnyasi*. MNK 319*. Egyik legjelentősebb hősmesénk Benedek Elek után elmondva (MMMV III/2. 135-142. 23. "Mezőszárnyasi"), amelyet Fábiánné saját mesetudása, tapasztalatai alapján kommentál, kiegészít. A mese kezdete például sokkal "meseszerűbb", mint Benedek Elek-nél. A könyvbeli szöveg Pintér Sándor nyomán (1891. 120-128. "Mese a setétország királyáról") egyszerűen közli, hogy a király három lányát, a napot, a holdat és a csillagokat elrabolták a sárkányok, Fábiánné viszont szemléletesen elmeséli, hogy éppen táncmultság volt a királyi udvarban, mikor "leereszkedett a sárkány farka" és a sárkányok elrabolták a királylányokat és az égitesteket. Jellemző a Fábiánné tevékenységére, hogy az eredeti mese szerkezeti hibáit is kijavítja: mikor a három legény hazafelé tart a három visszaszerzett királykisasszonnyal, a sárkányok nénje eljűk küldi a leányait, hogy állítsa meg őket. A Pintér-Benedek-féle mesében csak két leánya van, akik körte-

fává és forrássá változnak a hazafele tartók útjában.

Fábiánné változatában három leány szerepel, akik körtefává, szilvafává és patakká változnak s az idősebb testvérek ezekről, illetve ebből akarják szomjukat oltani, Mezőszárnyasi azonban beleszúrja a kardját a fába és a folyóvízbe s azokból vér csordul ki és jajkiáltás hallszik. – Gondot okozott a kutatóknak a mese hősének neve. Berze Nagy János a Mezőszárnya, Szépmezőszárnya stb. neveket románból való fordításnak tartja (1957. 1. 386.). Erdész Sándor közöl egy népmeseszöveget Szabolcs-Szatmárból, mely szerint a név kölest jelent (1960. 186-192.). A mese egy Kálmány Lajos gyűjtötte távoli változatának hősét szintén Kölesnek hívják (1941. 1. 1-13. 1. "Köles"), a két bátyját pedig Árpának és Zabnak. (A növényi termést jelentő hősnivekről ld. Kerényi 1931.)

Szépmezőszárnya meséjének 45 változatát tartjuk számon.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 382. p.

74. Szép János

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egy nagy körtefa, s azon a körtefán tizenkét varjú. S azok a varjúk károgták el nekem ezt a mesét. Ha nem hiszik, ...hallgassák meg!

Vót egyszer egy ember s egy asszon, de azok olyan szépek vótak, hogy csudájikra jártak. Kiváltképpen az ember. S hát a nagy szépségiknek híre ment a királynál.

Egyszer azt mondja a király:

- Hallod-e szógám, el kéne menjél, me' itt s itt ebben a faluban ...hallottam, hogy van egy ember, úgy híják, hogy Szép János, ...annyira szép!

Essze es szedte magát a szógája s szekerbe fogott, s elment Szép János után. Mikor odamenyen, hát bémenyen a kapun, köszön szépen. Látja, hogy csakugyan igazat mondott a király, me't ez az ember olyan szép, hogy még elyent se látott.

Fogadja es Szép János a királynak a szógáját. S elmondja a király szógája, hogy métt jött, hogy hivatja a király, me' meg akar győződni róla, hogy csakugyan olyan szép-e, vaj nem.

Azt mondja Szép János:

- Jól van, helyezd kényelembe magadot, üljél le, s addig én felötözök s akkor elmenyek szüvesen.

Hát amikor bémenyen a szobájába, hogy felötözzön, úgy megrettent, hogy olyan csúf lett egyszerre, hogy annál csúfabbat még nem es láttam. ...me't attól lett ő olyan csúf, a felesége a kertben sétált, s ott vót a kertészlegén s aval csókolkodott*.

S ezt Szép János megpillantotta. S mérgiben egyszerre olyan csúf lett, hogy rettenetes.

Mikor kiment, hogy a királyi szóga elvigye őt, a királyi szóga se üsmert rea, hogy ez-e az az ember, vaj nem ez. Azt mondja:

- Ugyanbiza mondd meg, te vagy-e Szép János, aki az előbb vótál, vaj nem, mer' nem üsmerek reád.
- Én vagyok, én vagyok, hogyne vónék én! De azt el nem mon'hatom, hogy én métt lettem ilyen csúf.

Na, elmennek a királyhoz, s a király mikor reanézett, azt mondja:

- Hát te vagy az a szép János?
- Én vagyok, felséges királyom.
- Hát aszondták, hogy te olyan szép vagy, hogy náladnál szebet még festeni se lehet.
- Az es vótam felséges királyom ezelőtt három órával, azóta csúfultam meg – azt mondja.
- ...há' métt lettél ilyen csúf?
- Felséges királyom, várjon másnapig s akkor megmondom!

Na, lefektették Szép Jánost, ágyot vettek neki s lefekszik. Reggel, amikor felkelt, azon gondolkozott, hogy a királynak számoljon bé, hogy ő métt lett olyan csúf. Odaáll az ablakhoz, hogy kicsit megvigyázkodjon* a királyi palota kertjében. S há' látja, hogy a királynak a felesége csókolkodik egy néger szógával.

- Jé te! – azt mondja, nem csak az én feleségem ilyen... Itt még a királynak a felesége es olyan! Még az es megcsalja az urát.

Nahát, egyszer hivatja a király maga elejibe s azt mondja:

- Na Szép János, most mondd el nekem, hogy métt lettél te olyan csúf?
- Elmondom, felséges királyom, de nehogy megharagudjon!
- Dehogy haragszom, ebben harag nincsen.

- Hát tudja-e, amikor értem jött felségednek a szógája, én bementem a szobámba, hogy felötözök s a feleségemet meglátam hogy a kertészvel csókolódik a kertben. S attól úgy elfutott ingemet a méreg, hogy én egyszerre ilyen csúf lettem.

Hát amíg ezeket mondotta, visszanyerte a szépségét Szép János.

- Hát métt mondtad azt, hogy én ne hogy megharagudjak? Ezétt nincs, amétt megharagudjak.
- Felsőges királyom azért mondtam, me' reggel, mikor felköttem, lenéztem az ablakon a kertedbe, hogy egy kicsit vigyázkodjak, ...láttam, felségednek a feleségit, hogy egy néger szógával csókolódott.

Azt mondja a király:

- Erről te ne szólj senkinek egy árva szót se! Evel mü hallgasunk mind a ketten! Hanem mü most szedjük össze magunkot, s menjünk el ...s addig menjünk, amíg kapunk egy harmadik embert, akit úgy megcsalt a felesége, mind münköt. S ha kapunk, akkor megbocsájtunk az asszonyoknak. De ha nem kapunk, akkor törvént teszünk rajtik.

Úgy es lett. Esszeszedték magikot a két ember: ...a király s Szép János, s elindultak faluról falura, országról országra. Hát a király vett szegényes ruhát magára, de alatta a köppenye alatt királyi ruhában vót maradva. S hát ahogy mennek-mendegélnek, egyszer látják, hogy egy ember úgy húzza az ekét, hogy szakad meg. De nemcsak, hogy az ekét húzta, hanem még egy akkora nagy láda vót a nyakába téve, ...egy nagy tulipántos láda, hogy elig bírta szegén ember. Húzta az ekét, húzta, ...rettenetesen emelte azt a ládát.

Odamenyen a király s Szép János s azt mondják:

- Jó napot!
- Adjon isten! – nyelvelt vissza a menyecske, me't az hajtotta az urát.

Azt mondja neki a király:

- Hát álljatok csak meg! – azt mondja. Hallod-e te asszon, te menyecske! ...há' métt kénozkod ennyire az uradot? Nem elég, hogy húzza az ekét, még azt a nagy ládát es viszi a nyakában!
- Aval kend ne törődjön! – mondja a menyecske. Mindenki azt húz, amit akar! Ne tőtsék itt az üdőt! Még sokat akarunk estig szántani! – s reavágott jól az urára a menyecske az ostorval.

Húzza az ekét a szegén ember, de a király akkor kigombolta a köpenyit s azt mondja:

- Nezd csak, a királyval van a dolgod! Állj csak meg! – azt mondja.

Meg es állt akkor a menyecske. Megjuhászokodott* egy kicsit. S azt kérdi a király:

- Mondd csak meg, hát az uradot métt kénoztatod így? Mi van abban a ládában?

Nem szól a menyecske semmit.

Azt kérdi a király az embertől, hogy:

- Hát mit viszel abba a ládában a nyakad körül?
- Azt én nem tudom felséges királyom, csak kell vigyem, me't ha nem viszem, akkor a feleségem az ostorval üt.

A király azt mondja az asszonnak:

- Nyisd csak ki azt a ládát!

Az asszon leódta a kebeliből* a kulcsot s kinyitotta a ládát. S hát mi vót benne?! Benne vót a kántor, belé vót a ládába kucorodva. Azt mondja a szegén ember:

- Látják-e – azt mondja, erről én nem tudtam semmit se.

Mikor a kántor kiugrott onnat, akkor tudta meg, hogy mit emelt a nyakában.

Na, azt mondja a király Szép Jánosnak:

- Mű csak hallgassunk édes Jánosom, mé't mű nem kellett ezt a nagy ládát cipeljük. Feleségünk, ha mást csokolgatott es, de bár a nyakunkban nem kellett ezt a nehéz ládát hordozzuk.

S aval megfordultak s hazamentek. Megbocsájtottak az asszonyoknak.

Szép János hazament s eszevissza ölelte a feleségit s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

74. *Szép János*. Aath 1426*. Ez a tréfás mese kétségtelen irodalmi eredete ellenére a szóbeliségből származik, közvetlen irodalmi előképét nem ismerjük. A Székelyföldről két változatunk is van a múlt század közepétől. Az egyik Orbán Balázs gyűjtése [Kriza-Orbán-Benedek 1882 (MNGy III.) 393-396. XII. "A szép ember és a csalfa asszony"], melyet Benedek Elek is közölt Székely Tündérország című kötetében (1889. 191-198. "A világszép ember"), a másik Kriza János hagyatékában található [Kriza János Ms 1. (Irodalom 4-r. 409/IV.) 115-117. C. n.] ismeretlen gyűjtő keze nyomán. A mesét közölte Ősz János is (1941. 2427. "A világszép

ember"] és Dégh Linda a Kakasdi népmesék 2. kötetében [1960. (UMNGy IX.) 201-204. 70. "Világszép Jánossa" Elm. Andrásfalvi György]. Ezekon kívül csupán egyetlen gégényi, szabolcs-szatmári változatunk van (Bodnár Bálint EA. 10.095. 41-43.3. "A szép ember"), mely nem a Székelyföldről vagy a bukovinai székelyektől való. Dégh Linda itt is Benedek Elek-et véli a mese elterjesztőjének, mi azonban más keleti vagy olasz eredetű népi olvasmányra gyanakszunk. – A mesének mindössze a fent felsorolt 5 magyar változata ismert.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 383. p.

75. A hat hattyú

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király. S az a király erőst szeretett vadászni. Ha tehette, örökké az erdőben ült, ott bolyongott s vadászgatott.

Egyszer amin' vadászgat, hát egy olyan szép szarvastehenet pillantott meg, hogy rettenetes. Büszkén feltartotta a fejét mind egy nagy leán. Megcélozta a puskájával a királyfi, hogy lelője. De megszólalt a szarvastehen, s azt mondja:

- Ne lőjj meg királyfi, nem vagyok én szarvastehen! Én es olyan királyleán vagyok, mind te királyfi. Csak elvá' toztatott a mostohám, mé't szebb vótam mind ő. De ha feleségül vennél, akkor egyszeriben visszavá'toznék.
- Hát ezen ne múljon! – azt mondja a királyfi. ...eppe' házasodni akarok s feleségül veszek.

Hát ahogy ezt a szót kimondta, akkor a szarvas egyet csak bukfencezett s egy olyan szép leán lett belőle, hogy rettenetes. Nyeregbe kapta a királyfi s elvitte haza.

De a királyfinak mostohaanyja vót. Mikor meglátta, úgy elkezdett a királyfival veszekedni. Azt mondja:

- Azt se tudod, kicsoda! Egy ilyen ágrólszakadt senki! Ezt kellett te elhozod magadval? Itt vót az én leányom, mé' nem kérted inkább azt meg feleségül?
- Hát én ezt szerettem s ezt veszem el feleségül. – mondja a királyfi.

Megesküdtek, csaptak egy nagy lakadalmat. Vége vót a lakadalomnak, de a királynénak..., a királyfi mostohaanyjának sehogy se tetszett ez a dolog. Örökké fente a fogát a menyire. Haragudt, hogy nem az ő leányát kérte feleségül a királyfi.

Telt-múlt az üdő, a királynak el kellett menni a háborúba s a királynénak olyan szép hat gyermeke, ...hat fia született s egy leánkája, hogy...

Mikor megszülettek, mindegyiknek a nyakába akasztottak egy-egy szép nyakláncot. S azt mondja az öreg asszon, a mostoha királyné, hogy ki kell vinni ezt az újszülötteket, hogy nehogy a királyné megnyomja.

Azt mondja a királyné, csak hagyják ott mellette, hogy ő gyönyörködjön bennik. A királyné el vót fáradva, elszenderedett. Csak erre várt a mostoha. Megfogta a gyermekeket, s hamar egy kasárba belétette s azt mondja a leányának, hogy:

- Vidd ki hamar az erdőbe, öld meg őket!

S a királyné mellé hét kutyakölyket rakott.

Kivitte a gyermekeket a mostohának a leánya az erdőbe, de olyan szépen mosolyogtak azok a gyermekek, hogy nem vót lelke, hogy megölje őket. Ott hatta egy fa töviben. Hazament s azt hazudta az anyjának, hogy ő biza' megölte.

Egyszer csak felebred a királyné, tapogatózik, keresi a gyermekeit. S hát uram-teremtőm, hét kutyakölyket kapott maga körül. Úgy elsikolytotta magát ejedtiben.

Erre a sikolytásra béményen a mostoha királyné...

- Ugye-ugye, valamit csináltál a gyermekeidnek! Nem hagyta, hogy kivigyük mellőled... – azt mondja. Na megállj csak!

S hamar megírta a királynak, hogy a felesége hét kutyakölyket szült. Mi csinájának vele?

Elment a levél a királynak, ahol a háborúban vót. S hát szegén király visszaírta, csinájának vele azt, amit akarnak.

Megfogták a királynét s bévették egy mély pincébe. Ott szenvedett szegén. Hol adtak enni s hol nem. A kutyakölykeket meglerakták, s ott jácodtak.

No..., de nem hótak meg a gyermekek az erdőben. Arra felé ment egy öreg oláh, eppé' túrót vitt ...juhtúrót eladni a városba. S mikor ment az erdőn keresztül visszafelé, hát az erdőben vót neki egy kalibája* s erőst sok bárányai vótak, juhái, s ott vót ő egyedül. S mikor ment visszafelé a városból, hát megkapta

a gyermekeket egy csomóban. Hamar a szokmán* aljába felszedette s elvitte a kalibájába.

Nem mondta ő meg senkinek, hanem egy öreg anyajuhot odatett, s az szoptatgatta a gyermekeket. Úgy, hogy a gyermekek olyan szépen növekedtek, hogy imá' szép nagyocskák vótak.

Telt-múlt az üdő. Egyszer csak hazajött a háborúból a király, s mondja neki a mostohaanyja, hogy nē..., mi történt.

Nem nézte meg ő a feleségit, ...haragudt, hogy mi történt vele, hanem még százszor jobban elbúsulta magát.

Azelőtt vaj járta az erdőt, vaj nem, de akkor örökké ott járkált, vadászgatott. Reggeltől estig haza se akart menni, olyan búskomor lett.

Mondta es a mostohaanyja:

- Felejtsd el fiam, házasodj meg újra! Itt van a leányom nē... vedd feleségül!

Hát addig mondott a mostohaanyja, addig mondott, hogy feleségül vette a leányát, ...a mostohaanyjának a leányát. Na, nem sokat vót vele se, me't utána es örökké csak az erdőt járta.

Egyszer csak, amikor az erdőben bolyongott elgondolkozva, hát olyan szép gyermekhangra lett figyelmes. Körbe vótak fogózva a gyermekek s középen egy leánka. Lehettek olyan nyolc-tíz esztendősek s erőst szépen énekelték, hogy... érik a megyfa, hajlik az ága... úgy, ahogy körbe vótak fogózva.

Menyen a király közelebb, menyen közelebb a hang irányába. S hát egy fának megbujik s ott leskődött... Jaj be szépek ezek a gyermekek! – mondta magában. Hat gyermek s egy leánka... s melyen szép nyaklánc van mindegyiknek a nyakában, tiszta egyforma. Vajon ki az apja s ki az anyja? Azt kéne én megtudjam... De nem mert közelebb menni, nehogy megriassza őket.

Hazamenyen a király s másnap reggel feltarisnyálta jól magát. Mindenféle enivalót rakott a hátizsákjába s megint elment. Elig várta, hogy a harmat felszáradjon, a nap kisüssön. A gyermekek újra kijöttek jácodni. De kijött az öreg román ember es. Leült oda

az ajtó elejibe s gyönyörködött a gyermekekben, hogy azok milyen szépen jácodnak.

Odamerészkedett a király, de mikor odament, ...a gyermekek addig embert nemigen láttak, s úgy megejedtek, hogy ...ahányan vótak, annyifelé futtak.

- Ne fé'jetez tőlem fiaim! Jertek csak ide, hoztam én nektek valamit! – mondja a király.

Kibontotta a hátizsákját s megvendégelte őket. S akkor leült az öreg román ember mellé s elkezdett vele beszélgetni.

- Mondja csak meg nekem jó ember, a kendé-e ez a sok gyermek? ...hol a felesége?

- Hát nem tudom, hogy kicsoda maga, me' nem igen jár erre-felé senki se. De ezt én nem mondom meg senkinek se, hogy kik s mik ezek a gyermekek. Csak ha majd tizennyolc esztendősek lesznek – mondja a román ember.

- Jaj pedig be szépek! – azt mondja. Hát van-e felesége, vaj meghót?

- Nincs nekem feleségem s nem es vót.

- Hát akkor legénember, ...hogy került kendhez ez a sok gyermek? Mind melyen szép egyformák...

- Ennek nagy sora van – azt mondja a román ember, ezt én el nem mon'hatom.

Tünődött a király, hogy vajon mi rejlik a dologban, de heába kérdezte a román embert, az nem mondott semmit.

Na, estig ott vót a király s hazament. De még alunni se tudott. Elig várta, hogy reggel legyen. Csak úgy hángolódott az ágyban.

Reggel újra feltarisnyálta magát jól s megin' elment a gyermekekhez. Még hálni se igen akart hazamenni. Örökké csak az erdőben a gyermekekvel szeretett vóna lenni.

Erőst gyanús lett ez a feleséginek, ...a második feleséginek, hogy hol ülhet az ura. Biztos valakibe belészeretett s odajárogat.

Mondja es az anyjának:

- Jaj édesanyám nem tudom, az uram hova jár. Elig várja, hogy reggel legyen, elmenyen, s csak késő este tér haza. S meglessem, hogy örökké úgy feltarisnyálja magát.
- Tudod-e, mit csinálj, édes leánkám? Amikor a lóra felül, megnyergeli, te egy nagy-nagy gomolya* kendercérnát végy elé, s a lónak a farkára kösd reá a végit s a ló amikor menyen, vágat, az a gomolya elkezd ...a kova* jőni le, jőni le, gurulni le. S amikor a cérnának vége lesz, akkor ő megáll ott valahol. S te a cérnát kezdjed tekerni, s tekered a gomolyára fel, s tekered s akkor el tudsz menni oda, ahova az urad jár.

Úgy es tett a menyecske. Elvett egy nagy gomolyát, s mikor reggel az ura megnyergeltette a lovát, feltarisnyált, felült a ló hátára, elköszönt a feleségitől, akkor hamar alattomban* a ló farkához odakötötte a kendercérnát.

Menyen a király, de erről nem tudott semmit se. Tekeredik a gomolya. Tekeredik a gomolya. Egyszer csak eppen mikor vége vót a cérnának, a gomolyának a vége, ...megállott a ló.

Na akkor tekerte es fel a gomolyára a menyecske. Tekerte, tekerte. Egész elvezette az az út bé az erdőbe. Meglátta ott azt a házot. Nem mert egész közel menni, csak azt mondja:

- Jó hogy látom, hogy ide jár az uram – azt mondja. Eljövök én akkor, mikor ő nem tudja s meglessem, hogy ki lakik ebben a házban. Melyen fejérszeméj,* fejérnép,* ...hogy ide jár az uram?

Na erről a király nem tudott semmit se. Mikor este lett, hazament a király, de a királyné nem nyugodt. Megvárta, hogy az ura elaludjon s hamar azon az úton elment s a kalibába az erdőben az ablakon béleskődött. S há' látja, hogy hat gyermek s egy leánka olyan szépen jácodnak odabé abban a kunyhóban, hogy öröm vót nézni.

Nagy szeget ütött ez a fejibe* Hazamenyen s mondja az anyjának, hogy nő, hova jár az ura. Azt mondja neki az anyja:

- Ó te szerencsétlen, hát te akkor nem ölted meg azt a gyermekeket? Ezek azok lehetnek...

- Azok hát! – azt mondja. Én sajnáltam megölni, s ezek biztos azok!
- Na megtanyítlak én, mi' csinálj – azt mondja. Szinleljél az uradnál, hogy erőst jó vagy, ...s varrjál hét ingceskét a hét gyermeknek s elviszed ki oda. S mondjad es az uradnak, hogy hogy szeretnéd, ha neked gyermeked vóna.
S nē, mit láttál álmodba, hogy az erdőben van egy kunyhóban hat fiú s egy leánka. S hozza haza az urad... – mondjad ezt!

Hát úgy es tett a királyné. Hamar vett elé ingnek valót s szabdalt.

S azt es megmondta neki az anyja, hogy mindegyik ingbe varrjon belé egy tollu* darabot. Belé es varrt alattomban oda a hunyik alá mindegyiknek egy tollu-darabot.

Az ura kérdezte:

- ...há' minek varrod azt a sok inget, ha nincs nekünk gyermekünk?
- Jaj, azt láttam álomban, hogy az erdőben van egy kunyhó, s abban hat fiucska van s egy leánka – azt mondja, de má' szépek, jó nagyok. S hogy szeretnék én egyszer elmenni meglátogatni. Vaj hazahoznád ide a palotába. Vaj ha nem hozod haza, varrok nekik inget.

Gondolta magában a király:

- Hé, mégsem olyan rossz az én feleségem, amelyennek gondoltam. Nē, melyen szépen varrja az ingeket.

A királynak el kellett egyszer utazni s csak erre várt a felesége. Eppé' készen lett a hét ingvel, esszeszedte s elvitte a kunyhóhoz.

Akkor nap az öreg román ember benn vót a városban. Eppé' vitt el juhtúrót eladni s a leánka beteg vót. Csak a hat gyermek vót odakünn ott a pázsinton* az ajtó előtt játszani. S hát ahogy jácodtak, labdáztak, egyszer odaér a királyné s a hat inget a hat gyermekre reahanyigálta. A hetedikre a leánkára nem tudta reavetni mer' az bent vót a kunyhóban. Az eppé' az ablaknál ült, s mindenfélét jól látott. Végignézte. Na, de amikor a királyné rea-

hanyigálta a gyermekekre az inget, azok egyszerre hat hattyúé vá' toztak, s nagy szárnycsattogtatással elrepültek.

Nagy kacagva a királyné es hazament.

Elkezdett sírni benn a leánka. Kiment integetett a testvéreinek. Azok még egyet köröztek a kunyhó tetején, s aval úgy elmentek, mindha ott se lettek vóna. Megbúsulta magát erőst a leánka s azt mondja:

- Most addig menyek én, amíg felkeresem a testvéreimet.

Esszeszedte magát s útnak indult. Elindult hetedhét ország ellen. Ment hegyeken-völgyeken keresztül. Három éjjel s három nap folyvást ment. Tüske megszúrta a lábát, a ruháját széttépték az ágak, de csak ment. Egy estefelé egy erdőben világosságot lát. Menyen oda, bénez az ablakon, hát látja, hogy abban a szobában hat ágy van s hat legénke fekszik benne. Leskődik jobban, s há' megüsmerte, hogy az az ő tesvérei.

Koppant bé, azt mondják:

- Szabad.

Bémenyen. Úgy megörvendtek a húgiknak.

- Édes kicsi húgocskánk! Értünk jöttél? Látod-e, nappal örökké hattyú képiben járunk, de éjjel ez a mü házunk. Ide megszálunk, s reggelig itt vagyunk.

Ott elpanaszkodtak, elsírtak egymásnak...

- Hogy tudnálak megszabadítani tüktököt? Bármilyen ára legyen, de vállalom, hogy megszabadítsalak! - mondja

- Ó édes kicsi húgunk - azt mondják, evvel ne es próbálkozzál, me' úgyse tudod ezt kiállni, megtartani!

- Hát mi legyen az?

- Az... a' lesz annak az ára, hogy hat esztendeig senkihez egy árva szót nem szabad szó'jál. S csihánvirágból* fonjál fonalat, s abból ha megfontad, akkor meg kell szöni s abból nekünk hat inget varrsz. S ha mü azt felvesszük, akkor visszavá'to-zunk emberi alakunkra.

- Mindent megteszek értetek, csak megint azok legyetek, akik vótatok! – mondja a leánka.

Heába könyörögtek a tesvérei, hogy ne kezdjen neki, ne próbálkozzon meg, de ő alig várta, hogy reggel legyen. Amennyi csihán* ott az erdőben vót, azt ő mind leszedegette a csihánvirágot, s fából csinált egy nagy guzsalyat* s orsót, s azt ő megfonogatta. Fonta két esztendeig, folyvást fonta. De az az üdő alatt senkinek egy árva szót nem szólott. Még a testvéreinek se.

Hát egyszer csak, mikor má' jól benne vót a harmadik esztendőbe, má' szötte meg, ...arrafelé vadászott egy királyfi. Meglátta a leánt, hogy ül a fa alatt, s olyan szépen kézimunkázik. De olyan szép vót az a leánka, hogy rettenetesen. Úgy megszerette a királyfi, hogy elhatározta, hogy vaj e' lesz a felesége, vaj senki más.

Oda es ment, s elkezdett vele beszélgetni. De a leánka csak a fejét rázta, min'ha néma vóna.

Odahí'ja a király a szógáit, a vadászokat, a társait, s mondja nekik, hogy lehet nem magyar ez a leánka. Hát nem érti mit, ...hogy mit mondott.

Mondják más nyelven, nem szól a leánka. Azt hitte a leánka, hogy ezek rablók, hamar felfutott egy fára.

Csalogatták le ...minden, de nem jött le. Hanem a nyakáról lekasztotta a nyakláncot, s azt lehanyította, hogy hát menjenek, s hagyjanak neki békít.

De a király felküdté az egyik szógáját, s lehozatta onnat a leánkát, s felültette a lóra. De akkor es a kézimunkája a keziben vót. S elvitte a palotába.

De otthon a királynak az anyja hogy haragudt. Azt mondja:

- Métt hoztad ide ezt a szerencsétlen némát? Még néma gyermeketek lesz! – azt mondja. Hát ez egy szót se tud szólni.

De a szegén leánka akkor se szólalt meg. Nem szólott egy árva szót se. Csak csinálta a dógát. Szötte az ő szövőszékjin, osztovátáján* csak szötte. Úgyhogy má' negyedik esztendeje vót, de egy árva szót se szólott.

Hazamentek a leánkának a testvérei, nem kapták otthon. Sírtak egész éjjel, hogy ki tudja, ki vitte el, ki rabolta el. Nem tudták, hogy hol van a tesvérük. A leánka meg, ...a hűgik ott éledgélt a királyi palotában. Megesküdtek a királyval, a királynak a felesége lett.

Telt-múlt az üdő s egyszer csak a királynénak gyermeke született. S hát hallják-e, csakugyan néma vót. El se nyafintotta* magát, nem sírt az egy szikrát se.

Azt mondja az öreg királyné:

- Látod-e édes fiam, megmondtam, hogy ezt a némát minék hoztad el? Néma gyermeketek lett – azt mondja. Én nem csinálnék evvel egyebet, csak máglyán elégetném. Ez valami varázsló.

Há' addig mondott a királyné a királyfinak, addig mondott, hogy az csináltatott egy nagy máglyát, s a feleségit felállította a máglyára.

De telt az üdő, telt ugye... s má' benne vót a hatodik esztendőben. A legutolsó inget varrta. Őt ing készen vót, a hatodiknak csak a legutolsó ötéseket kellett rea varrogassa.

Mikor má' fel vót állítva a máglyára ő es s a kicsi fia es, ...feltették oda s megújították alatta a tüzet.

Egyszer csak nagy károgást hall. Hat hattyú megkerülte a máglyát, s a királyné ami ingek nála vótak, me' még szorította magánál a hunya alatt, mindegyik hattyúra egyet-egyét rea hanyított. S azok csak lebukskázta,* s olyan szép legények lett belőlük, hogy azt kimondani nem lehet...

Azt mondja a királyné:

- Na most megszólalhatok. Letőt a hat esztendő.

Hamar az ura le es kapta a máglyáról őt es s a gyermekit es. De mikor a királyné megszólalt, abban a szent helyben felsírt a gyermek es. Akkorán* kezdett sírni, hogy rettentően.

Na aztán a királyné elbeszélte a sorsát, hogy hogyan születtek ők, s hogy vitték ki az erdőbe. Amit tudott ő a román embertől, azt mindenfélét elmondott ott, ...hol sírva, hol így, hol úgy.

Az ura ölelte-csókolta s bocsánatot kért. Na aztán elmentek akkor a román emberhez s az elvitte a királyhoz. Megmutatta, hogy hol lakik az apjuk s kicsoda.

Akkor örült csak az édesapjuk, amikor megtudta, hogy az ő gyermekeinek villeggett* enni s azokat szeretgette. Na azt mondja, de akkor jutott eszibe, hogy a felesége hat esztendőn s még tovább es keresztül, esztendőkön a pincében sinylődik, s ő soha meg se nézte, úgy haragudt rea.

Mennek le a pincébe. Szegén királyné olyan sován vót, hogy csak a csont s a bőr vót rajta. Felhozták a pincéből, ő es ölelte s csókolta a gyermekeit.

Aztán a mostohaanyát s a mostohaleánt lófarkához kötték s a városon meghurcoltatták s az országból kiséprűztették.

Akkor csaptak osztán igazán nagy lakadalmat.

A fiatal királyné a királynak a leányát fér'hez adta még egyszer ahhoz a királyfihoz s aztán éltek-haltak, még ma es, ha meg nem hótak.

Itt a vége, fuss el véle!

75. *A hat hattyu*. AaTh 451. Ezt a népszerű tündérmesét is egy Grimm-mese nyomán meséli el Fábiánné (No. 49. "A hat hattyu"), de annál poétikusabban és – logikusabban. Azon már nem is csodálkozunk, hogy a mese színtere ezúttal is Andrásfalva és a kitett gyermekeket egy román pásztoreMBER neveli fel. A típusnak egy másik változatát Dégh Linda is feljegyezte (Kakasdi népmesék II. 240-

242. 82. "Tizenkét holló"), Sebestyén Geczi Lajosné meséje azonban sokkal szűkszavúbb, vázlatosabb, mint a Fábiánnéé. - A mesének 40 népi változatát ismerjük, s 5 különböző ponyvai kiadását. Andersen szép meséjéről sem szabad megfeledkeznünk, amely nálunk láthatólag nem vált népi olvasmánnyá.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 383. p.

76. Vas Jankó

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király. Annak a királynak vót egy rettentő nagy erdője. S abban az erdőben különbnél-különbféle vadak vótak s madarak.

Azt mondja egyszer a király egy vadászának, hogy menjen el az erdőbe s hozzon neki valami vadat, me' úgy megkévánta a vadpecsenyét.

El es menyen a vadász, de többet nem tért vissza.

Búsult a király, hogy merre-hova lehetett az ő kedves vadásza. Tán a föld nyelte el, vaj valami baja lett. Ezétt hát utána kü'dte másnap a másik vadászát, de az es úgy járt s nem tért vissza.

Ekkor kirendelt a király egy regiment* katonát, s elküdte keresésikre. Elmentek a katonák az erdőbe, de azok se tértek vissza... egy se.

Na a király békerítettte az erdőt s nagy táblákat kitettek, hogy ez tiltott terület. Senkinek ebbe az erdőbe nem szabad menni, me' ki tudja mekkora vad, vaj melyen szörnyeteg rejtőzik ott, aki az embereket elpusztítja.

Telt-múlt az üdő, bébokrosodott az erdő, nem járt arra senki se. Egyszer csak, hogy hogy nem, a szomszéd ország királya arra került. Elment a királyhoz, béjelentette magát, hogy engedje meg a király, hogy ő azon a tiltott területen akar vadászni.

Mondja neki a király, hogy nem tanácsos elmenni, me' ně, menynyi embere odaveszett.

Azt mondja a szomszéd ország királya, hogy ő felelőséget vállal, csak eresse bé abba az erdőbe a vadászaival, hogy tudjanak vadászni.

- Jól van – mondja a király. Aztán ezétt ingem ne hibáztassatok!

Elmenyen a szomszéd ország királya. Vadásznak egy nap, vadásznak két nap, mennek beljebb az erdőbe ...beljebb. Egyszer csak a kutyája úgy kezdett csaholni* egy helyt, nem akart elmaradni. Csak csaholt, csaholt.

Menyen arrafelé a király s egy vadásza s hát látja, hogy egy akkora nagy pocsolya van ott, mind egy nagy-nagy luk, s az teli vóna ganyélével.* S abból a ganyéléből egy nagy szőrös kéz csak kinyúlott s a kutyát el akarta markolni. Úgy megejedett a király s a vadásza, ...miféle szörnyeteg lehet itt.

Mennek közelebb s a puskájával elkezte döfödni a vizet. S hát, uram teremtőm! ...nem csak az a kéz nyúlott ki, hanem egy olyan csúf bozontos fej, mind egy nagy bokor, amelyiknek az ágai ide-oda vannak széjjel nőve. Ennek az embernek es a haja olyan csúful állott a fején. Fekete vót ...istentelenül csúf vót.

Megejedett a király, hamar elküldte bé a városba a szógáit, hogy híjanak segítséget.

El es mentek, s kü'dött a király egy csapat katonát. Vedreket hoztak s azt a bűdös iszapot, ganyélevet kimerték. S hát egy akkora óriás vót ott, hogy a lába nagyobb vót, mind egy ember hossza mekkora.

Megkötözték azt a nagy óriást, két szekeret egybekötözték s arra reatették. Bévittek annak az országnak a királyának az udvarába, hogy megmutassák a királynak, hogy ez a szörnyeteg pusztította el annak a királynak a katonáit, s vadászokat s az embereit. Meg es örvendett a király, hogy megfogták.

Csináltatott egy hatalmas nagy ketrecet, s oda bézáratta ezt a szörnyeteget, ezt az óriást. S a lakatot odatette a feje felé, ahol aludt, a falra. Meghatta mindenkinek, hogy senki hezza ne merjen nyúlni, mer' aki a kócsot onnat leveszi, az az életjével játszik.*

Na, de a királynak vót egy olyan tíz-tizenkét esztendő fia, s ez eppen' az iskalában vót, amikor ezek történtek. S ő nem tudott az óriásról semmit se. Csak mikor hazajött az iskalából látta, hogy ott van egy nagy ketrec, de hogy mi van benne, arról ő nem tu-

dott semmit. Letette a táskáját s hát mind más gyermek, elment ő laptázni.* Rúgta a laptáját ide, rúgta oda, egyszer csak, hogy rúgta, hogy nem, ennek az óriásnak a ketrecibe bérúgta. Odamegyen a gyermek, nézi hogy ekkora hatalmas ember van ott a ketrecben. Azt mondja:

- Bácsi, adja ki a laptámot, me' szeretnék játszodni!
- Nem adom én fiacskám addig – azt mondja, amíg ki nem eresztessz innét. ...ki nem nyitod az ajtót, hogy én szabad legyek.
- Há' hogy nyitsam ki? ...nincsen nekem kulcsom, ...hogy zárjam ki?
- Menjél csak el s apádnak az ágya ahol van, a feje felett ott van egy szegre felakasztva!
- Hát nem merem – azt mondja a gyermek, me' biztosan megver érte édesapám ...a király.
- Nem ver meg, csak eresszél ki!

El es ment a gyermek s leakasztotta a kócsot, s kizárta az óriásnak az ajtóját.

- Na... most te ingemet megszabadítottál, a rabságból kieresztettél, de úgy tudd meg, hogy most velem kell jönnöd, me't apád ha megtudja, hogy te ingem kieresztettél, akkor vége lesz az életednek.

Aval a gyermeket megfogta, s a hátára ültette s elindult vele ország-világ ellen.

Ment a gyermek es, ...hogyne ment vóna az óriásnak a hátán. Akkorágot lépett az óriás, hogy egy-egy házot egyszerre átol tudott lépni. Haladtak rettenetesen.

Amikor három éjen s három nap mentek, hát még egy országon es átolmentek. Ott a gyermeket az ország határában letette, s azt mondja neki:

- Én most tégedet itt hagylak. Nezd csak, itt van egy erőst szép folyóvíz, itt maradjál! Itt senki nem bánt. Én neked enni-innivalót hozok. De úgy ügyelj, mind a két szemed világára, hogy ezt a vizet senki fel ne zavarja. Ebben különbnél-különb

halacskák úszkálnak, arany pikelyeik vannak. S azért olyan tiszta legyen a víz örökké, mind most amelyen tiszta. Nehogy felzavarja valaki! E' lesz a te dolgod, semmi más!

Ott maradt a gyermek, s az óriás úgy eltűnt, min'ha ott se lett volna. Ül a gyermek a víz partján, ...ül, üldögél. S hát egyszer egy olyan szép halacska úszott el előtte a vízben. Odakapott a kezivel, hogy ő megragadja. Na, de ahogy odakapott, fel es zavarodott a víz, ...úgy felzavarodott, mintha nem tudom én hán' szarvas vaj vadállat zavarta volna fel.

Kiragadta a gyermek a kezit abból a vízből. De onnatótól* ahonnatótól* beleért a keze a vízbe tiszta arany lett a keze.

Mit tudjon ő csinálni, hogy az óriás meg ne üsmerje. Hamar a zsebkezdőjét kivette a zsebjéből s bétékerte a kezit, s hátrafelé tartotta.

Egyszer jó hatalmas mérgesen az óriás, s má' messziről kiabált neki:

- Ugye megmondtam, hogy ügyelj arra a vízre! Métt zavartad fel a vizet? Hogy mertél te belényúlni?

Hát a gyermek eleget mentegetőzött, hogy ő csak egy halacskát akart fogni, ő nem gondolta, hogy így lesz.

- Jól van, még egyszer itt hagylak, de ha most se fogadsz szót, akkor vessél magadra!

Megint elment az óriás. ...ül a gyermek, ül ott, s hogy üldögélt a víz partján, a víz tükriben látta magát. Kicsit beléhajolt, hogy jobban megnézhesse magát, s a homloka beléért a vízbe. S a homloka felett a haja a feje tetején. Ki es kapta ő, de onnatótól tiszta aranyos lett a homloka s a haja es a feje tetején.

Jó az óriás újra nagy méregvel, s azt mondja:

- Ugye meg mondtam, hogy fogadjál szót! Most aztá' le es út, fel es út! Mehetsz, amerre a szemedvel látsz! Nem fogadtál nekem szót, nekem nem kellesz!

Elindul a gyermek, megbúsulta magát. S mikor jó messze elhaladt, azt mondja az óriás:

- Állj meg – azt mondja, megsajnálalak! Még egyet mondok neked... Ha akármilyen bajban leszel, gyere ide vissza! Ide, erre a helyre s erőt nagyot hármot kiáltsál bé az erdőbe, hogy Vas Jankó, Vas Jankó, Vas Jankó! S akkor én meghallom s a segítségedre sejeek!

Aval a gyermek elindult egyfelé, s az óriás bément az erdőbe, min'ha soha nem lett vóna.

Menyen a gyermek erdőkön-mezőkön keresztül, béért egy nagy városba s ott jelentkezett a királynál, hogy nem venné-e fel valamilyen inasnak.

De bé vót kötve a feje. A sapkát jól a szemibe húzta, s békötte a fejít s a kezit újra, hogy nehogy meglássa valaki, hogy ő melyen, ...aranyosak az ujjai, a fejín a haj, meg a homloka.

- Jól van – azt mondja a király, mikor jelentkezett ott. Eppe' a szakácsnak az inasa elment s jó lesz kuktának, ...kevergetni, fát hozni bé.

Nahát úgy es lett. Megfogadták a gyermeket. Kavargatta az ételt, süteményeket, segített. S egyszer csak a szakácsnak a főszakácsa, a feltááló szabadságon vót, nem vót ott... s annyira megbízta má' ebben a gyermekben, hogy ...vállalja el, hogy a királynak tálaljon fel.

Nahát segédkezett es a gyermek. A tálcára rearaktak mindenféle ennivalót s vitte bé a királynak. Mikor viszi bé a királyhoz, azt mondja a király neki:

- Mi van, te kölyök? Még azt se tudod, hogy a király előtt le kell venni a sapkát? Nezze meg az ember! S lekapta a gyermek fejről a kötést s a sapkát.
- Hát amikor lekapta, az az aranyos haja csak a gyermeknek a szemibe hullott. Odakapott a gyermek, s azt mondja:
- Felsőes királyom, ne vegye le, me' otvaros* a fejem!
- Jaj, eleyen otvarosra bízzák a konyhai kuktaságot, szakácságot! Elpucolj inset! – azt mondja.

El es ment nagy lehorgasztott fejjel a gyermek. S azt mondja a király neki, hogy:

- Menjél a kertbe ...a főkertészhez, többet a konyhán meg ne lássalak ilyen otvaros fejvel!

El es kullogott a gyermek a kertbe. Ott kapálgatott, öntözte a virágokat, segített a kertésznek.

Telt-múlt az üdő s egyszer a királykisasszon, me't vót a királynak egy erőst szép leánya, leszólott a főkertésznek, hogy szedjen neki egy csokor virágot.

Azt mondja ez a legénke – úgy hitták, hogy Jóska:

- Majd szedek én mezei virágot, azt a királykisasszon jobban szereti!

Szedett es egy marok mezei virágot s ő személyesen felvitte a királykisasszonnak. Mikor átnyújtotta, azt kérdi a királykisasszon:

- Métt van békötve a te kezed?
- Hát csak megszúrta egy tüske.
- Mutasd, megkenem! – s leragadta a kötést a keziről. Hát amikor meglátta, ...a gyermek el es ragadta a kezit hirtelenjibe, de elég az hezza, hogy meglátta a királykisasszon, hogy tiszta aranyosak vótak az ujjai s a kezefeje.
- Jaj, szerelmes isten, ...ez a gyermek nem lehet paraszt gyermek, tiszta arangyból van a keze.

Na lement a főkertészhez, de a királykisasszon nem tudott nyugunni. Másnap es leszólott, hogy hozzanak fel egy csokor virágot. De az a Jóska kertész hozzon. Az kell neki, me' erőst szép mezei csokrot tud csinálni.

Mikor felvitte a virágot, megajándékozta a királykisasszon egy tál ezüstvel. Vitte nagy örömmel Jóska s odaadta a főkertésznek, me' sok gyermeke vót annak ...s hogy legyen pénzik.

Harmadnap es, ...s örökké valamivel a királykisasszon megajándékozta Jóskát. Telt-múlt az üdő, de a királykisasszonnak erőst kellett vóna Jóska kertész. Azt mondja az apjának, hogy:

- Édesapám! Én azt találtam ki, hogy állíttasson fel az udvarra egy nagy fát s arra tűzessen ki egy almát, s aki azt az almát onnat lekapja, én ahhoz menyek feleségül, ...senki máshoz.

- Na a király ki es hirdettette, me' akarta a leányának a kíván-ságát teljesíteni. Az az egyetlenegy leánya vót... hogy kitűzet az udvarán egy almát a nagy fára, s aki azt le tudja kapni on-nat, hát annak adja a leányát.

Essze es gyűltek az udvaron rettenetes sokan: bárók, grófok, her-cegek ...próbálták, hogy akármilyen magasra, ...de nem tudott egy se felugratni.

Na Jóska kertész egyet gondolt, s elment ki oda a folyópartra. Hármot nagyot kiájtott, hogy:

- Vas Jankó, Vas Jankó, Vas Jankó!

Egyszer csak jött az óriás s kérdi:

- Mire van szükséged?

Elmondta Jóska, hogy mire vóna neki szüksége. Kéne neki egy olyan ló, amivel ő fel tudna ugratni a fa tetejibe, hogy elragadja onnat az arangyalmát.

- Nahát ezétt ne fájjon a fejed! – azt mondja az óriás, Vas Jankó.

Hamar leírt a porba egy olyan szép lovat s gúnyát, magára kapta Jóska királyfi, felpattant a lóra, s egyszer csak megjelenik az ud-varon egy ismeretlen valaki s akkorát ugratott, hogy egész a fa tetejibe s elkapta az arangy almát. De nem adta oda a király-kisasszonnak.

De az nem üsmerte meg, hogy ki kapta el az arangyalmát.

Hanem Jóska odaadta a kertésznek, a főkertésznek, hogy a gyer-mekek játszodjanak vele.

Na másnap lett. Kihirdette a király, hogy aki az arangyalmát le-kapta, az jöjjön, jelentkezzen a királykisasszonnak a kezijétt, me' odaadja feleségül.

Nem jelentkezett senki se. Jóska nem ment oda.

Azt mondja a kertésznek a királykisasszon:

- Főkertész, te nem tudod ki lehet, ...ki kaphatta le az almát?
- Én azt nem tudom – mondja a főkertész, de Jóska kertész, az adott nekem egy arangyalmát. Odaadtam a gyermekeknek játszodni. Lehet, hogy tud valamit a dologról.

- Na hivassák a Jóska kertészt, hogy mit tud a dologról!

Leragadja a fejből a sapkát a király s azt mondja:

- Te vótál, me' láttam ...az arany hajad kikandikált a sisak alól, meg ahogy fogtad a kantárszárát, a kezed aranyos vót.

Csak te vótál, valld be!

Aztán így Jóska királyfinak nem vót amit tagadjon. Bévallotta, hogy ő vót, aki az almát lekapta a fa tetejiből.

Visszavitte a lovat Vas Jankónak, megköszönte a ruhát, nyeretget, a szerszámot, mindenfélét.

S elvette a királykisasszont feleségül. S akkor osztán dióhijba ke-rekedtek s a küküllőn* leereszkedtek, s elmentek az ő országába az apjához. Az apja má' megbocsátott neki, hogy az óriást szabadon eresztette.

Ott es nagy lakadalmot csaptak s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

76. *Vas Jankó*. AtTh 502 (AaTh 314 + AaTh 530). Vas Jankó meséjét is a Grimm-gyűjteményből tanulta Fábiánné (No. 136. "Vas Jankó"). Az aranyszakállú ember meséje (AaTh 502) voltaképpen keretmese. Az aranyszakállú ember, Vas Jankó, a vadember stb. különböző feladatok megoldásában segíti a királyfit hálából, amiért megszabadította őt a fogságból. A Grimm-féle változatban a feladat három aranyalma megszerzése lovagi öltözetben. Fábiánné itt egyszerűsít, a hős egyetlen alkalommal ug-

rat az aranyalmáért és máris fel-fedik. Elmarad a király meg-segítése a háborúban-epizód is. Felmerül a kérdés: vajon Fábiánné maga olvasta a mesét és gyermekhallgatói számára egyszerűsítette a kissé bonyolult szerkezetet, vagy pedig a mese a szóbeliségben megtett útja során vált egyszerűbbé?

A típusnak különböző ösz-szetételekben 10 változatát ismerjük.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 383. p.

77. Gagyi gazda

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy szegén asszon, s annak vót egyetlen egy fiacskája s vót egy tehenkéje.

Szegények vótak rettenetesen, hol vót amit egyenek s hol nem. Még jó, hogy vót az a tehenkéjik, megfejték s megforralták a tejet, s jóllaktak belőle.

Egyszer azt mondja az asszon a fiának:

- Hallod-e, édes fiam, meg kéne pucold azt a tehent, s elidd eladni, ...az árából felöltöznénk egy kicsit.
Kéne neked es csizma, ...jó a tél, s nekem es cipő, ...inget s gagyát vennék neked s nekem rokolyát – azt mondja – s bundát, s kicsit felöltöznénk.

Azt mondja a gyermek:

- Jól van édesanyám. Nem bánom, ha veszen es, me' úgy es csúfokodnak az iskolában. Azt mondják nekem, hogy Gagyi gazda, Gagyi gazda, ...me' nincsen gagyám s azért.

Megpucolta a tehent, kötelet kötött a nyakára s elindult vele a vásárra. Viszi a tehent, s hát ahogy kiért a faluból, találkozik egy öregemberrel. Azt kérdi az öregember:

- Hova méssz édes fiam?
- Hát menyek én a vásárra, elviszem ezt a tehent eladni, mer' édesanyámnak kéne vegyek cipőt, s magamnak csizmát... s látja-e, hogy nézek ki, melyen rongyos vagyok. Ing kéne nekem s gagya, s édesanyámnak rokolya, me' csúfokodnak velem az iskolában, ...azt mondják Gagyi gazda, Gagyi gazda ...me' nincsen gagyám.

Azt mondja az az ősz öregember, akivel találkozott:

- Hallod-e édes fiam, ...mondok én neked egyet. Itt van a zsákomban egy bőr s ezt cseréld el aval a tehenyétt, ezt a bőrt

kiéreltetitek,* s ebből annyi csizma lesz, anyádnak cipő, s még el es tudjátok a többit adni s vehettek vele rokolyát s inget s gagyát es, amennyit akartok!

Úgy es lett. Heába... a gyermek azt mondja:

- Nem merem elcserélni, megver édesanyám.

De az öreg biztatta s a gyermek elcserélte.

Menyen az öreg a tehenvel egyfelé,* s menyen a gyermek haza a bőrvel. Mikor hazaért, azt mondja az anyja neki:

- Na édes szép gyermekem, eladtad-e a tehent?

- Jaj, édesanyám, nem adtam el, hanem elcseréltem ezétt a bőrött nē...

- Jaj tám* nem bolondultál meg? – azt mondja az anyja. Hát egy bőrött kellett elcseréld te azt a tehent? Elpucolj a szemem elől! Ne es lássalak! Szégyelld magadot! Tönkretettél, kiforgattál a vagyonomból! Há', hogy mertél te elyent csinálni!? Ó..., ó... szerencsétlen fejem, mé't es szültelek a világra?! Szedd a sátorfádot s meg se állj..., mehetsz, amerre akarsz!

Hej, megbúsulja magát Gagyí gazda. Mí' csináljon ő most? Megfogta a bőrt nagy mérgesen s bévitte a suflákba,* az ódalkamarába s oda fódhöz vágta.

- Itt egyen meg a fene nē! – azt mondja. Elyen bajt hoztál reám!

S hát ahogy levágta a bőrt, egyszer csak a bőr megszólalt. Azt mondja:

- Mit parancsolsz Gagyí gazda?

Megejedett a gyermek,...Gagyí gazda s hát gondolja magában, ennek lehet parancsolni. Azt mondja:

- Én azt parancsolom, hogy az istállóban olyan tehen legyen, hogy olyan a szomszédban senkinek sincsen! A két szarva felérje a padlást, s a tőgye a fődét érje. Minden fejésre két sétár* tejet adjon!

Azt mondja a bőr:

- Menjél csak ki, me' ott van a tehen az istállóban!

Menyen ki Gagyi gazda s hát csakugyan ott van egy olyan szép verestarka magyar tehen, hogy rettenetes. A két szarva a padlást éri ...s tőgye a földet. Szól az anyjának, azt mondja:

- Édesanyám, menjen csak ki s fejje meg a tehent ott az istállóban!
- Elpucolj! ...ne csúfságoskodj velem! Nincs nekem kedvem ehhez. Ne es lássalak!
- Menjen csak ki, menjen nézze meg, hogy ott van a tehen!

Menyen az anyja ki, s hát csakugyan ott van a tehen az istállóban. Hamar veszi a sétárt, leül s feji. Telifej egy sétár tejet, ...teli a másikat. Na vót aztán amit egyenek. Felforralták s úgy ették meg. Megalították* aludttejnek. Túrót, tejfelet ...nem búsulták azután, hogy mit egyenek.

Egyszer csak eszibe jutott Gagyi gazdának, hogy ennek a tehennek még ennivaló es kéne. Bémenyen az ódalkamarába, s megragadja azt a bőrt, újra földhöz vágja s azt mondja:

- Mit parancsolsz Gagyi gazda?
- Azt parancsolom, hogy annak a tehennek legyen ennivalója! Legyen egy pince krumplic, benne répa... s legyen egy nagy asztag lucernaszéna! Legyen korpá a zsákokban! Legyen aztá' ott mindenféle abrak, ennivaló, hogy legyen amit adjunk annak a tehennek enni!
- Menjél csak ki – azt mondja a bőr, minden ott lesz, csak adjál enni.

Menyen ki Gagyi gazda, s hát csakugyan ott van sorban lerakva a fal mellé ...a zsákok korpával lerakva oda, a pinceajtó nyitva, teli krumplicval, répával, egy nagy asztag lucernaszéna. Hej, vót aztán amit etessen Gagyi gazda!

Egyszer eltelik egy hét, el telik kettő, azt mondja az anyja neki:

- Há' parancsolj annak a bőrnek, hogy valami szép gúnyát es hozzon nekünk!

Bémenyen Gagyi gazda oda a kamarába, földhöz üti a bőrt. Azt mondja a bőr:

- Mit parancsolsz Gagyi gazda?
- Én azt parancsolom, hogy nekem legyen vaj három rend gúnyám, ...egy innapló,* egy viselő s egy forhant,* egy ide-oda járó. Édesanyámnak újra..., hogy legyen amibe felöltözünk!
- Na csak menjél bé a szobába, ott lesz két szekrén, az egyikben a te gúnyád s a másikban az anyádé!

Úgy es lett. Menyen bé Gagyi gazda, s hát csakugyan ott van két szekrén, s úgy meg van tőtve gúnyával, egyik fejrénp* gúnyával, s a másik férfi gúnyával.

Na megin' eltelik egy hét... kettő... Egyszer eszibe jutott Gagyi gazdának, hogy meg kéne házasodni. Azt mondja az anyjának:

- Elmenyek én s megkérem a király leányát feleségül.
- Ó ...menj el te! Hol az eszed? Hát az nem menyen el hezzád! Te magadot a királykisasszonhoz teszed? Húzd le magadot,* ...nem szégyelled!?! Elyenyekben jár az eszed?

... Jól leszidta a fiát. De amit feltett magában Gagyi gazda, abból nem tágított.

Elmenyen s jelentkezik a királynál s azt mondja:

- Felséges királyom, életem-halálom a kezedbe ajánlom, azért jöttem, hogy a leányodot add nekem feleségül!
- Mit akarsz te? – mondja a király. ...én a leányomat neked feleségül? Egy elyen senkinek? Mostanig még gagyád se vót, s most van egy tehenkéd s van vaj három rend gúnyád, s imá'

úgy felvágysz velem, hogy el akarod venni az én leányomat feleségül! Elpucolj innen a szemem elől, te...! Ne es lássalak!

Elindul Gagyi gazda hazafelé, de a király utánaszólt:

- Nohát nem bánom Gagyi gazda, neked adom feleségül a leányomat, de csak akkor, ha az éjen az én palotámtól a te viskóig egy gyémánt hidat építtetesz.

Nahát menyen haza Gagyi gazda, bémenyen a kamarába, s megfogja a bőrt, fődhöz üti s azt mondja a bőr:

- Mit parancsolsz Gagyi gazda?
- Azt parancsolom, hogy a királynak a palotájától az én kicsi házomig egy olyan gyémánt híd legyen, hogy olyant még nem látott senki! S azon különbnél-különb gyümöcsfák, azon a fákon különbnél-különb madarak, s a híd alatt egy szép folyóvíz legyen! Abban különbnél-különb halak uszkáljanak s rákok!

Hát elig mondta ki, má' ott vót a híd.

Reggel néz ki a király a palota ablakán, s há' látja, ...a nap reasütött s csak úgy tündökölt. Gagyi gazda megin' elévette a bőrt a kamarában s fődhöz ütte.

- Mit parancsolsz Gagyi gazda?
- Azt parancsolom, hogy nekem ide az udvarra egy olyan szép szeker legyen, ...zödre legyen festve, két ló előtte, hámok rajta s egy jó ülés a szekeren!

Na úgy es lett. Elig szólt ki. F'elöltözött Gagyi gazda s felült a szekerre, az ostort a kezibe vette s úgy ment a királyhoz.

A király egy kicsit szüvesebben fogadta.

- Na Gagyi gazda – azt mondja – teljesítetted a parancsot, most elmenyünk a leányomval s meglátjuk, hogy hol laktok.

Fel es ül a királykisasszon s a király a szekerre olyan szép uroson, s mennek oda. Hát amikor odaérnek, azt mondja a király:

- Hát hallod-e Gagyi gazda, szebb házod es lehetne! Elyen még... a legutolsó szógámnak es szebb háza van, mind a tehát.

Nem szólott semmit Gagyi gazda.

Csak elbúcsúzott a király, elment haza a leányával, s ő megint ott maradt. Bément a kamarába, fődhöz üti a bőrt s azt mondja a bőr:

- Mit parancsolsz Gagyi gazda?
- Azt parancsolom, hogy az én házam helyett, ...ez a viskó helyett egy olyan palota legyen, hogy a királyé bújjon el mellette! S kereken* egy szép virágos kert. S elyen szökőkútak, hol a víz folyik. S szobrok kereken. S istállók legyenek, az teli marhával. ...s a palotában szobák szobalányokkal, inasokkal, ...teli s teli bútorozva. Külön mindenkinek egy-egy szobája legyen!
S az én édesanyám olyan szépen fel legyen öltözve, hogy a királykisasszon se szebben!

Hát elig szólt ki, s ...szerelmes istenem, ott vót a palota, ott vótak a szógák, a szógálók csak úgy szaladgáltak, hogy kiszógálják hol ezt, hol azt.

S ott vót az istálló teli marhával, minden virágok vótak, szökőkútak s szobrok, hogy olyant még elképzelni se lehet.

A király az ő ablakából néz át Gagyi gazdához. Ez má' igen! – azt mondja. Most odaadnám én szüvesen a leányomat, csak jöjjön ez a Gagyi gazda s kérje. De Gagyi gazda nem ment, nem sejtette el a dógot. Várt egy nap, várt két nap... Egyszer a király hírnököt küldött s magához hivatta Gagyi gazdát.

- Mit akarsz Gagyi gazda? Nem akarod elvenni feleségül a leányomat?
- Hát... felséges királyom, úgy gondolom előbb kértem, s nem adtad, most nem akarom kérni – azt mondja.
- Adom én szüvesen, hogyne adnám, ...vigyed!

A királykisasszon es ment, me' erőst megtetszett neki Gagyi gazda. Nahát megtartották a lakadalmat s a királykisasszon odament Gagyi gazdához lakni, ...úgy mind a felesége.

Éltek egy hétig, kettőig, egy esztendeig, kettőig. Egyszer csak Gagyi gazdának az apósa azt mondja, ...jó vóna elmenjenek egyet vadászni.

Essze es szedték magikot, feltarisnyáltak jól, vadászkutyákat vittek s elmentek az erdőbe vadászni. Otthon maradt Gagyi gazdának a felesége s az anyja.

Hát egyszer csak honnat s honnat nem, odavetődött egy kódus, egy szegén ember:

- Felsőges királyné, ha meg nem sérteném, adjon valamit isten nevében, me' majd megvesz az isten hidege, olyan hideg van, úgy fázok. Nincs, amit felvegyek.
- Jaj – azt mondja a királyné, a királykisasszon – adnék én szüvesen lelkemből, de nekünk mindenféle új van, nincs amit odaadjak. Nincs olyan szegén embernek való.

Megfordul a szegén ember, ...a kódus s azt mondja:

- Nahát még ilyen házhoz se jártam – azt mondja, ahol még egy köppenyt vaj kabátot se adnak. Elyen kőszívű emberek laknak itt!

Meghalotta ezt Gagyi gazda felesége a királykisasszon...

- Jöjjön csak vissza, van itt a kamarában egy bőr, az uram, nem tudom, hogy minek használja, odaadom, hogy vegye fel.

Aval elévette azt a bőrt, odaadja a kódusnak, a szegén embernek. Az nagy mérgesen kimenyen a kapuig, s mikor a kapun be-lől vót, földhöz üti a bőrt s azt mondja:

- Itt egyen meg a fene, nē! Mi csináljak én evvel a bőrrel?

De egyszer csak megszólalt a bőr s azt mondja:

- Mit parancsolsz édes gazdám?

Megejed a kódot.

- Mit parancsolnék? – azt mondja. Azt parancsolom, hogy ezt a palotát mindenestől, így ahogy van, a fele hidat, ...fele híd maradjon a király palotájánál, szakaszd el a fele hidat s vidd el a sós tenger közepire!

Hej istenem, csak kezdett emelkedni a levegőbe a palota virágos kertvel, mindennel együtt, s a fele hídval, s egészen a sós tengernek a közepire...

Nahát egyszer néz ki a királykisasszon, s hát vizet lát kereken mindenhol. Seholy senki se. Bennszorult a kódot, az bémenyen s azt mondja:

- Métt sírsz királykisasszon, métt búsulsz?
- ...há' hogyne sírnék, hogyne búsulnék! Hogy kerültem ide? Hogy tud idejöni az én uram?
- Ne búsulj te azétt! – azt mondja. Leszek én urad helyett urad, kimosdolódzok, felöltözök az urad gúnyjába, olyan szép ember leszek, hogy még szebb mind az urad.
- Nem kellesz te nekem! Elpucolj innét a szemem elől!
- Há' de hogy pucoljak, ...hogyan tudjak elmenni? Nem látod, kereken mekkora víz van?

Biztatja a Gagyi gazdának az anyja es, hogy így elmenjen, úgy elmenjen. Dehát nem tudott elmenni. Nem es akart. Ezt akarta, hogy ott maradjon a palotában, hogy a királyné legyen a felesége.

Igen de mi lett Gagyi gazdával s az apósával? Vadásztak az erdőben, s mikor má' kivadászták magikat, azt mondják, menjenek haza. Elindulnak haza, s hát uram teremtem, mikor Gagyi gazda odaér az ő palotájához, ...csak a hült helyit találta meg. Seholy nem vót. Úgy eltűnt, mind egy feneketlen tó. Semmi nem vót ott. Veszekedik vele az apósa.

- Mi' csináltál, hová tetted a leányomat? Hol keressem én fel?

Há' nem tudott szólni Gagyi gazda semmit se. Gondolta magában, itt valaki a bőrhöz jutott s ez által lett a palota elvive.

Lefeküdt egy fa alá, hogy egy kicsit kipihenje magát, s mikor elszenderedett, egyszer egy nagy, ...hatalmas nagy sas reaszállott a fára s elkezdte az a sas a csőrivel vagdosni a fa ágait. Felebred a Gagyi gazda s azt mondja:

- Hej ha én sas lennék, hogy elrepülnék a világba mindenfelé, megkeresném a feleségemet!

Megszólalt a sas.

- Ide hallgass Gagyi gazda! Ha ingemet megteszel az állatok királyának a kertedbe, hogy én parancsoljak mindenféle madárnak, állatnak, akkor én elrepülök s a feleségedtől hírt hozok.

- Jól van – mondja Gagyi gazda.

Hamar írt egy levelet a feleséginek s a sasnak a nyakába akasztotta. Repült a sas, szállta a levegőt s a sós tengernek a közepiben leszállott a palotának az ablakához.

Megkopogtatta az ablakot, ahol a királyné vót Gagyi gazdának a felesége... az kinyítja az ablakot s azt mondja:

- Hírt hoztam az uradtól itt a levelben – mondja a sas.

Ki es vette hamar a levelet a nyakából, hát olvassa, hogy kedves feleségem, ott van a kamarában a bőr, s valahogy, azt a bőrt te varrd fel erre a sasra s küdd el nekem.

Igen, de azt a bőrt odaadta vót annak a kódusnak. S az a kódus, hogy megtudta, hogy melyen varázsereje van, hát felvarrta magára. S azóta le se vette sohase. Ezt a királyné jól tudta. me' mikor vele hált, akkor érezte, hogy há' rajta van a bőr.

- Nahát hamar megírta az urának, hogy nē... mi a helyzet, hogy a bőr rajta van a mostani urán. Hanem ő lerészegíti, álomport kever a borába, s akkor a bőrt valahogy levágja róla,

s akkor elkü'di. Hamar ezt megírta levelbe s visszatette a sasnak a nyakába.

A sas elrepült, ő megint elkezdett hízelegni, azt mondja:

- Nem es mutattam én neked, hogy melyen jó borom van a pincében. Ebből szokott inni sokszor az uram. Azétt vót olyan jó kedve.
- Nahát, gyere, mutasd csak meg! – azt mondja a kódus ember.

Nahát levitte a pincébe, alattomban a zsebjibe álomport vitt, s a pohárba belétette, s úgy csapolt rea egy jó pohár bort. Odaadott egyet, odaadott kettőt a kódusnak. Megitta, s úgy lerészegedett, hogy az a világon semmit se tudott. S akkor a királykisasszon lefejtette róla a bőrt, a bicskával levágta, s hamar esszecsomagolta. Jött es a sas vissza, kinyitotta az ablakot, béeresztette a sast, felvarrta a bőrt egészen rea, csak a két szárnyát hatta ki, s elküldte az urának. Mikor az urához visszament a sas, az ura levágta róla a bőrt, földhöz üti s azt mondja a bőr:

- Mit parancsolsz Gagyi gazda?
- Azt parancsolom, hogy onnat a sós tengernek a közepiből az én palotám ugyanúgy visszajöjjön ide, mind ahogy vót azelőtt!

Hát elig szólt ki, egyszer csak repül a palota a levegőben, olyan szempillantás alatt visszajött, hogy az ember még azt se mondta hogy jaj s má' ott vót a palota. Essze vót forrva a híd, úgy, hogy a király má' sétált rajta, hogy nézte, hogy visszajött-e a leánya, vaj nem.

Nahát felsétál Gagyi gazda es. A felesége ment elejibe, s azt kérdi:

- Hol van az a kódus, az az ember?
- Az még a pincében részegen fekszik.

Na odamennek, s földhöz üti a bőrt s azt mondja a bőr:

- Mit parancsolsz Gagyi gazda?

- Azt parancsolom, hogy ezt az embert fogjátok meg s vigyed oda, ahol a ház vót, ...a sós tengernek a közepibe tedd le, s hagyd ott!

Részezen az a kódus nem tudott semmit se a világról. Megragadta az a láthatlan szellem, vaj miféle, s úgy elvitte a sós tengernek a közepibe, letette. S lehet, hogy még ma es ott van, me' onnat aztán eljöni a bőr nélkül senki se tudott.

S a bőr Gagyi gazdánál maradtott.

Hogy aztán miket varázsolt még vele, vaj hozott a bőr, azt én nem tudom, de nekem es kéne egy ilyen bőr! Akkor sok mindenem lenne s még másnak es adnék belőle.

Aki nem hiszi, az járjon utána!

Úgy láttam, mind most.

77. *Gagyi gazda*. AaTh 560. Az olvasó a cím után ítélve Arany László egyik meséje (1862. 220-231. "Gagyi gazda") származékának vélné ezt a mesét. Fábiánné lehet, hogy olvasta Arany László meséjét is, az ő meséje azonban jórészt a szóbeliségben gyökerezik. Figyelemre méltó a mese színtere, s különösen a két főalak, a szegény asszony és a fia, Gagyi gazda, akik természetesen székeltek, rokolyában járnak és három öltözet ruhára van szükségük: egy ünneplőre, egy viselőre s egy jövőmenőre.

Beszédmodoruk és gondolkodásmódjuk is megegyezik az egyszerű székelymberekével, s magával a mesemondóéval is. - A típusnak 37 változatát tartjuk számon, ezek közül figyelemre méltó a Palkó Józsefné [Dégh Linda 1955. (UMNGy VIII.) 255-270. 24. "Gagyi gazda"], mellyel Fábiánné meséje nemcsak címében, hanem menetében is megegyezik, apró részletekben van azonban a két mese között eltérés.

¹Részlet Kovács Ágnes i.m. 384. p.

78. Furulyás Palkó

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy szegén asszon, s annak a szegén asszonnak vót egy jó legénke fia. Azt mondja neki az anyja:

- Édes fiam, szedd össze a sátorfádót, s menjél el szógálni valahova. Szógá'jál, mer' így éhen halunk meg!

Feltarisnyálta a fiát, úgy hítták, hogy Palkó. Sütött neki hamuból sült pogácsát s útra eresztette.

Elment Palkó, szógált egy esztendeig. S szógált egy bornyút s hazavitte. Újra elment, szógált egy esztendeig, újra szógált egy bornyút, me't akkorjában három nap vót egy esztendő.

Újra elment Palkó, újra szógált egy bornyút, újra elment, újra szógált egy bornyút. Négy bornyút szógált.

Na azt mondja az anyja:

- Fiam, most ezeket kösd össze, s vidd el a vásárra s add el! Most ebből meg tudunk egy kicsit gazdagodni.

Essze es kötötte Palkó őket, s elindult velük a vásárra. Hát ahogy menyen, kiér a faluból, találkozik egy öregemberrel. Azt mondja az öregember:

- Hova viszed édes fiam a bornyúkot?
- Viszem eladni.
- Ne vidd te suhuva! – azt mondja. Nezd csak, ha adsz nekem egy bornyút... s melyen szép szarvasbogárt adok én neked!
- Mi...? én kendnek adjak egy bornyút egy szarvasbogárétt? Hát csak nem ment el az eszem!
- De nem akármilyen szarvasbogár ez! – mondja. Cseréld csak el, nem bánod meg!

Há' addig mondott az öregember, addig mondott, hogy Palkó elcserélte egy bornyúétt a szarvasbogarat. Belétette a tarisnyájába

s menyen tovább. Elig ment egy hanyításnyira, tiszta egy olyanforma öregember újra elejibe került. Azt mondja:

- Hallod-e édes fiam, add nekem egyik bornyúdot s adok neked egy furulyát!
- Nem kell nekem furulya – azt mondja. Mi' csináljak vele?

De addig mondott az öregember, hogy ez nem akárm'ilyen furulya, nezd csak, melyen szépen szól, melyen hosszú, mennyi lik van rajta, hogy ...biza' Palkó elcserélt újra egy bornyút a furulyáétt.

Immá' csak két bornyúja maradt. A furulyát es belétette a tarisnyájába s menyen tovább. Hát ahogy menyen tovább, mindha csak az ördög, vaj az isten akarta vóna, újra oda elejibe került az öregember.

- Állj csak meg édes fiam! – azt mondja. Van nekem egy egerem, ezt az egeret cseréld csak el azétt a bornyúétt!
- Jaj, van nekünk otthon annyi egerünk, hogy mindent esznek meg! Még nincs es amit ennik adjunk. Nem cserélem el senkivel se! Elég, hogyha kettőt elcseréltem. Ezt már nem adom oda!

De addig mondott az öregember, hogy így, hogy ez nem akármilyen eger, hát meglátod, nagy hasznát veszed, hogy még es csak elcserélte az öregembervel a bornyút. Így egy bornyúval ment tovább. Belétette az egeret a tarisnyájába. Hát ahogy menyen, menyen, jó hanyításnyira ment, újra találkozik az öregembervel. Azt mondja:

- Állj csak meg édes fiam!
- Ne es lássam kendet bácsi, me' így es ha hazamenyek jól elver édesanyám ennyi haszontalanságétt. ...én három bornyút elcseréltem.
- Állj meg fiam. Akarok egy jó tanácsot adni neked. Nezz csak oda! Itt van ez a tarisnya. Ez olyan tarisnya, hogy ebben

álompor van. Aki belészosszan,* belénéz, az abban a helyben elaluszik. S cseréld el ezt a bornyút es ezétt a tarisnyáétt!

Hát gondolta Palkó, ...isten neki, mi' csináljak én evel az egy bornyúval, ha a hármát elcseréltem. ...s a negyedik bornyút es elcserélte a tarisnyájétt.

Menyen haza. Otthon az anyja immá' várta, hogy hogy tud vásárolni az ő fia. ...mindenkinek eldicsekedte, hogy reabízott négy bornyút, hogy vigye el a vásárra.

Hazaér Palkó s azt mondja az anyja:

- Na édes fiam, elvitted-e a bornyúkot, eladtad-e?
- Há', hogy adtam vóna el? Elcseréltem. Nezze csak métt! Négy szarvasbogárétt s egy egérétt s egy furulyáétt s egy tarisnyáétt.
- Jaj, disznyó... adta-teremtette* – azt mondja hát te hogy merted elcserélni, te semmirekelő kölyök, te!

Az anyja vette a seprűnyelit, hogy jól megverje. De Palkó se vót rest. Elragadta a holmit, amivel elcserélte s futásnak eredett ...s az anyja utána. Jókot suppantott* a seprűnyelivel a hátára. De ugye Palkó fiatalabb vót, hát elfutott az anyja elől.

Futott, futott, addig futott, amíg kiért a faluból, kiért az országútra. Kivette a szarvasbogárt a tarisnyájából s kivette az egeret, s hát hallják-e, olyan szépen táncoltak a szarvasbogár s az egész az úton, ...ő a furulyával furulyálgatott, furulyálgatott, s olyan szépen táncoltak ...mondom, hogy akik látták, ...az úton mentek le s fel, nem győzték eleget csudálni. Meg es töpdösték.*

- Ptü-ptü, meg nem igazem!* Jaj, be szépek, még elyent sose láttunk! Hol szerezted édes fiam? Tiszta komédia! Ptü-ptü-ptü! – jól megtöpdösték.

Hát menyen Palkó velik, evvel az állataival, a szarvasbogárral s az egérvel. ...béért egy erőst nagy városba. S a városban ki vót

téve egy nagy fekete zászló. Azt mondja Palkó egy öregasszon-
nak:

- Mi van öreganyám, tám valaki meghót az országban, s azt gyászolják?
- Nem fiam – azt mondja, attól sokkal rosszabb.
- ...há' miféle?
- Jaj – azt mondja – van itt a királynak egy leánya, s az olyan betegségben szenved, hogy az se kacagni nem tud, se alunni... s az ország ezétt gyászban van. A király kihirdette, hogy senki ne kacagjon, s nem szabad aludjunk addig, amíg a leányát es valaki el nem alítja,* meg nem kacagtatja. Mindenki úgy bé kell fogja a száját, hogy meg se mukkanjon, mer' ha egy kacagás elhallatszik, a király mérgiben azt megbünteti.

Nem szólott Palkó semmit se, csak ment a bogaraival, az állataival, s amikor odaért a királypalota elejibe, eppé' a királykisasszon akkor es ki vót hajolva. Ott megállott a palota ablaka előtt, s erőst szépen fújta a furulyáját. Tüü-lülü-lü-lü... s így ahogy fújta, úgy ropták a csárdást a szarvasbogár s a férgecske, ...az egerke, hogy azt se tudták, hogy mi' csináljanak. A csürdön-gölst,* a csárdást s a tappantóst* s a silladrit* es. ...há' rettenetes vót nézni, hogy aki odaállott, az nem tudott szabadulni attól a látványtól, hogy az be szép vót. Körül es állták. Min'ha egy nagy vásár lett vóna ...annyin.

S hát néz ki a királykisasszon az ablakon s mikor meglátta, esze-csapta a kezit s akkorát kacagott, hogy a palota megcsendült belé.

Fut oda a király, hogy ki vót, aki így megkacagtatta a leányát, s hát nézi, hogy egy legénke. ...s hogy táncoltatja azt a szarvasbogárt s azt az egerkét!

- Na... – azt mondja a király – édes fiam, a leányomat még soha kacagni nem halltam, de most, ha még el tudnád alítani, hogy legalább egy óracskát aludjon, akkor én feleségül adnám hezzád, ...s még a fele királtságomat es odaadnám.

- Jól van...! Felment a palotába, s azt mondja a királykisasszonnak, hogy... Királykisasszon, szuszogjon csak ide bele ebbe a tarisnyába!

Belészuszogott a királykisasszon, s hát a fejit még alig tudta kivenni, úgy békoppant* a szeme. Azt mondja Palkó magában..., aludjon másnap reggelig. El es aludt a királykisasszon úgy, hogy vihették volna még a palotát es tőle. Aztá' Palkó az állatjait bételelte egy istállóba a királynál s ő es lefeküdt.

Másnap megtartották a lakadalmat.

Palkó odavitte az édesanyját es. ...s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

78. *Furulyás Palkó*. AaTh 559. Ez a Benedek Elektől tanult mese [MMMV III/2. 224-229. 37. "Furulyás Palkó"; forrása: Török Károly 1872. (MNGy II.) 398-409. III. "Az özvegyasszony fia"] logikusan kapcsolódik az előbbihez. A szegény asszony fia ezúttal négy borjút cserél el egy szarvasbogárért, egy furulyáért, egy egerért s egy álomporos tarisnyáért. A négy tárggyal megnevetteti a szomorú királykisasszonyt, s el is altatja, ennek következtében a férje lesz.

Fábiánné ezúttal is egyszerűsít a mesén, második fele, az inas megtréfálása elmarad. "Kárpótlásul" életszerűbbé te-

szi, az arra járók "megtöpdösik" a szarvasbogarat és az egeret, mikor a furulya szavára táncolnak, hogy a nagy csodálkozástól meg ne igéződjenek.

A mese ebben a formában igen jó kisgyermeknek való, tréfás tündérmese lesz.

Fábiánné biztosan többször elmondta a belaci óvodásoknak.

- A típus négy változata közül említésre méltó a Bágyi Jánosé (Bözödi György 1958. 118-122. "Az acskó tudománya"), mely szintén az említett Benedek Elek-, illetőleg Török Károly-féle mese származéka.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 384. p.

79. A két barát

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, meg az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy falu. S abban a faluban vót egy rettenetes kárinkodós* gyilkos rabló ember. Má' annyira vót menve a gyilkossággal s a rablásval, hogy se szomszédja, se embere, senki se vót. Mindenki gyűlölte, s ahogy látták, amerre látták, arra kerülték. Még szóba se akartak állni vele. Hát egyszer, mikor jó hazafelé, egy estefelé ez a rablógyilkos, csak elejibe áll valaki. Nem tudta, hogy ki lehet a setétben, csak szózatot hallott.

- Ember, ha nem térsz meg, elevenyen fog elvinni az ördög!

Megejedett akkor ez az ember s azt mondja:

- Én megtérek. Meglátom, hogy akkor elviszen-e elevenyen az ördög, vaj nem.

Másnap amit lopott, amit így gyilkossággal esszeszerzett, mindenfélét a szegényeknek széjlesztotta s elment az erdőbe. Ott ő maga vájt egy kunyhócskát s egy nagy csuhát a fejibe húzott s remetének ötözött. Ott élt az erdőben hosszú esztendőn keresztül, soha nem látott senkit se... s ott imádkozgatott. Egy nagy rózsa-füzért a nyakába akasztott, s azt morzsolgatta s imádkozgatott.

Egyszer csak hogy-hogy nem, arrafelé ment egy tehencsorda. Gondolta magában, hogy még es odamenyen s egy kicsit beszélget a világ sorsáról.

Azt se tudta, hogy hányadika van, vaj melyen hónap, vaj melyen esztendő.

Oda es menyen s elkezdett beszélgetni a gyermekekkel, akik örözték a tehényeket. S ahogy beszélget, beszélget, gondolja magában, hej még es csak bánom én, hogy felhagytam az olyan életvel. Itt egyedül ülhetek az erdőben. Az sincs, aki nekem szóljon, senkim sincsen. S ő úgy megbánta a remeteséget, hogy készen lett vóna, hogy abban a szent helyben otthagyja s újra elmenjen rabolni s gyilkolni.

Visszament a kunyhójába s ahogy így gondolkozott, egyszer az ajtójában lát egy setét alakot. Néz oda s egy olyanforma remete, mind ő, csak olyan ferencrendű* barát lehetett, me't kopac* vót a feje teteje s a derekán vót egy fehér madzag s egy olvasó vót még a derekán, egy rózsafüzér. Azt mondja:

- Hát te barát, honnat jöttél te, ki vagy?
- Ne kérdezd, hogy ki vagyok, hanem gyere velem!

Elindulnak ketten s mennek. Hát ahogy mennek, mendegélnek, estére béértek egy faluba. Béérnek egy házhoz s szállást kérnek éjszakára. Otthon vót az asszon es s az ember es. Azt mondják:

- Szüvesen, jöjjenek csak, hol mü megleszünk, meglesznek magik es... Látom, hogy vallásos emberek, barátok, remeték.

Szállást adtak nekik, de olyan vallásos ember lakott annál a háznál, hogy mikor leültek vacsorázni keresztet vettek s imádkoztak. S vót egy pohár, amibe az ember imádkozott, s utána a pohár megtöt borval. Na mindegyiket megkénálta. Ittak-ettek s lefeküdtek.

Egyszer azt mondja az a ferencrendű barát az erdei barátnak:

- Hallod-e te, mikor mindegyik aluszik, én ezt a pohárt ellopom.
- Menj el te, ...hogy tudsz ilyen lenni? Jó szállást ad nekünk, vacsorát ad s te ezt a pohárt ellopnád? Megkárosítanád? Hát nem félsz a jó istentől? Nem vétekeled*? Hát barát vagy, elyent nem szabad csinálni. Ha ő csinálná es, meg kéne szidd! Mindegy... – azt mondja, én ezt a pohárt ellopom!

Hát reggel korán... aludtak még az ember es az asszon es. Ez a ferencrendű barát ódalba löki a másikat, azt mondja:

- Menjünk, me't én viszem a pohárt!
- Én biza elárullak tégedet!
- Nehogy eláruljál, me' szégyenben maradok!

El es vette a pohárt, megköszönik a szállást s elindulnak, mennek-mennek, egész nap vándorolnak. Estére újra béértek egy faluba. Béérnek egy házhoz s kéreznének éjjeli szállásra, de ott

csak az asszon vót otthon. Az ura a korcsomában vót. Azt mondja az asszon:

- Adok én szüvesen ...lelkemből szállást – azt mondja, de az uram nincs itthon, most es a korcsomába van s ki tudja, melyen részegen jó haza. Én haza se igen merem várni, mé't akkor pucolnom kell a háztól. Olyan csúful kárinkodik.* Mindenféle ocsmán szavakat reám mond s az istent szidja. Azétt jobb vóna, hogyha maguk es elmennének.
- Nem, mü leülünk ide az eresz alá – azt mondják, s megvárjuk, amíg hazajő.

Hát egyszer jó es az ember. Még a kapuba vót s immá' szidta a jó-istent, kárinkodott rettenetes csúful.

Azt mondja az asszon nekik:

- Látják-e megmondtam, hogy így lesz.

Béér az ember, s azt mondja az asszon:

- Hallgass legalább az idegenyek előtt! Ne mutasd ki, hogy melyen gamat* vagy!
- Miféle idegenyek?
- Hát szállást jöttek kérni nē, ...éjszakára.
- Jöjjenek csak bé – azt mondja – eltérnek* ók es ott, ahol mü vagyunk!

Nahát bémennek s megvendégelik őket ...ami vót, aval. Az asszon hamar vacsorát főzött s ennik adott nekik s lefeküdtek.

Egyszer azt mondja az a barát, aki a poharat ellopta vót:

- Hallod-e, én ezt a pohárt odaadom ennek az embernek.
- Akkor leszel te nagy bolond – azt mondja a másik. Hát az tud inni eleget úgy es, nemhogy még te a pohárt odaadod. Hát akkor ki se jőzonodik soha.
- Aval te ne törődj, én ennek odaadom a poharat.

Na reggel felkelnek s azt mondja a barát:

- Nézze... jó ember, köszönjük szépen a szállást, de jutalmul adok én egy poharat. E' mellett a pohár mellett, ha keresztet

vet s egy miatyánkot imádkozik, akkor a pohár megtelik bor-
val. S így minden nap ihat annyit, amennyit akar...

De csak, hogyha egy miatyánkot elimádkozik.

Meg es köszönte az ember. Azt se tudta, mi' csináljon örömben,
...többet nem kell a korcsomában pénzt adjon ki.

Mennek ...a két barát tovább. Hát estére béértek egy harmadik
faluba. Ott es békérezkedtek egy házhoz. Béfogadták szüvesen.
Vót egy fiatal házaspár, egy ember s egy asszon, azoknak vót 'egy
kicsikéjük a bőcsüben.* De az ember nem es akart a bőcsüről fel-
hajolni, csak nyalta s falta a gyermeket. Úgy szerette, hogy majd
megette. Az asszon újra.* Mikor vacsorát adtak, lefeküdtek. Azt
mondja az a ferencrendű barát:

- Hallod-e te? Én az éjen ezt a gyermeket megölöm.
- Csak nem bolondultál meg? – mondja. Szüvesen befogadnak
münköt, s te elyent mernél csinálni? ...há' szégyelld magadot
még a gondolatától es! Gyilkos akarsz lenni?
- Mindegy – azt mondja – én megölöm az éjen.
- Én ezt megmondom a fiataloknak, há' hogy mersz elyent ten-
ni? Vesd ki az eszedből!

De biza' mikor lefeküdt az ember s az asszon, a barát felköt
s a gyermeket megölte.

Reggel hajnal felé felkelnek s azt mondja a barátjának:

- Gyere, menjünk, mer' én megöltem a gyermeket!

Mennek es ők s mikor kiérnek a faluból azt mondja:

- Én egy lépést se menyek veled, ilyen utálatos dógokat csi-
nálsz te, egyik helyrűnnet* ellopod a poharat, s odaadod an-
nak a részegesnek. A másik helyt szüvesen fogadnak, s meg-
öölöd a gyermekiket. Én nekem te többet barátoknak nem kel-
lesz!
- Hallgass meg, hogy métt csináltam. Azétt csináltam, ...akitől
a poharat elloptam, az olyan jó vallásos ember. Imádkozik az
bor nélkül es, pohár nélkül es, me' megszokta.

S azért adtam ennek a részegesnek, hogy ez csak kárinkodik, soha egy miatyánkot nem mond el s egy keresztet nem vet. Legalább a borétt minden áldott nap még tízszer es keresztet vet, s tíz miatyánkot es elmond, mé' szereti az italt s muszáj imádkozzon érte ...s így nem kárhozik el – azt mondja.

S a gyermeket azért öltem meg, me't most az apjáék nyalják-falják, de nem telik belé tizenöt-húsz esztendő, s a gyermekből egy akkora rablógyilkos lett vóna, hogy az anyját s az apját megölte vóna. S tudod-e, én ki vagyok? – azt mondja.

Akkor a barát azt a köppenyt magáról levette s hát egy arkangyal vót, akit a jóisten kü'dött az égből. ...csak egy nagy felhőben eltűnt, s ez az erdei barát úgy megrettent, hogy visszament akkor oda, ahol őneki vót a kunyhója s leélte ott remeteségben az életit.

S még lehet ma es él, ha meg nem hót.

Ez tiszta igaz vót. Úgy láttam, mind most.

79. *A két barát.* AaTh 759. A remetéről és Isten angyaláról szóló legendamesét Fábiánné igaz történetnek mondja. Talán látta is azt a vallásos ponyvafüzetet vagy kalendáriumot, melynek nyomán a vallásos példázat az andrásfalvi székelyek szájhagyományába került, ki tudja hányadszor megtéve ezt az utat az írásbeliség és a szóbeliség között. A mese egy töredéke már az Érsekújvári kódexben megtalálható, a múlt század közepén Orbán Balázs is feljegyezte (Kriza-Orbán-Benedek 1882 (MNGy III.) 384-388.

X. "A zandárok és Isten angyala"]. A legendamese különösen a katolikus vidékeken népszerű, a székelyek és a palócok között, s Szeged vidékén. 14 változatát ismerjük, ezek egyikét Palkó Józsefné mondta el [Déghe Linda 1955. (UMNGy VIII.) 328-334. 30. "Két remete"]. A két mese cselekménye nagy vonásokban egyezik, kezdetük azonban eltér. Egyike azoknak a meséknek, melyeket az andrásfalvi székelyek közös mesekincsének részét képezik.

¹ Részlet Kovács Agnes i.m. 384. p.

80. Az ézig érő fa

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király s egy királyné. Azok úgy szerették egymást, mind a galamb a búzát. Szép es vót a királyné, olyan szép vót, hogy a napra lehetett nézni, de rea nem. A két szeme mind két gyémántkő ...s az arca, mind a fejér gyolcs. Piros vót, mind a bazsarózsa. Szerette es a király, az ura, oda nem adta vóna semmi világ kincsiétt a feleségit.

De vót nekik egy bajik. Nem vót gyermekik. Sírt es a királyné éjjel s nappal, s a király es, hogy megöregednek, s kire hagyják azt a nagy királyságot. Lenne bár egy fijik, hogy akire rea tudják hagyyni. Vaj ha leánka lenne, hát az se vóna baj...

Addig sírt a királyné, addig kérte az istent, hogy egyszer csak egy éjjel olyan szép leánkája született, hogy azt kimondani nem lehet.

De hallják-e, akkor éjen a királynak a hálósobájának az ablaka alá akkora fa nőtt, hogy egészen az ézig ért a teteje. Nagy jegegyefa. Csodálkozott a király rajta, miféle jelenés lehet ez, hogy a leánkája születésivel ekkora nagy fa nőtt az ablakik alá.

Nahát annak az örö mire, hogy neki egy erőst szép leánkája született, akkora vendégséget csapott az országban s a királyi palotában, hogy boldog-boldogtalan, mindenki meg lett híva.

Na, telt-múlt az üdő, nőtt a leánka. Erőst szép leánka vót. Olyan szép vót, hogy azt kimondani nem lehetett. Tisztánt* olyan vót, mind az anyja, rea hasonlított. ...ügyeltek es rea, mind a két szemik világára.

A leánka mellé, a királykisasszon mellé, odarendelték a dajkát, s az éjjel-nappal mellette vót, hogy nehogy valami baja legyen. Nehogy a nap erőst megsüsse, vaj az árnyékba legyen.

Hát, tudják-e, ott vót a királyi palotában egy özvegyasszon, s annak vót egy kicsi fia, Jánoska. Az es pontosan akkor született, mi-

kor a királykisasszon. S mikor akkorára cseperedett, hát a király azt mondja:

- Hallod-e Jánoskám! Bé kéne á'jál te oda hezzám szógálni, mivel hogy itt laksz a palotában. Hát lennél te báránpásztor.
- Jól van, felséges királyom! – azt mondja.

Jánoskának vót egy furulyája s mindennap a bárányokat kihajtotta a legelőre, de tudják-e, a királykisasszon ezt erőst kívánta. Úgy szeretett vóna elmenni Jánoskával ő es, a bárányokkal, de ugye ezt nem tehette meg, me't hát ő királykisasszon vót. S a dajkája örökké mellette vót s hát nem eresztette.

Telt-múlt az üdő, olyan szépen felnőtt a királykisasszon, hogy immá' leánsorba cseperedett. Vót olyan tizenégy-tizenöt esztendőös.

Egyszer azt mondja a király a feleséginek:

- Hallod-e, édes feleségem! Hintóra kéne mü üljünk, s elmenjünk, bójárjuk az országot. Megnézzük, hogy a népeink hogy vannak, mí csinálnak. Aldanak-e münköt, vaj átkoznak?
- Jól van édes uram – azt mondja a királyné.

Bé es fogatott a hintóba a király, álruhába ötözött ő es s a felesége es, de mielőtt el nem mentek vóna, meghatta a dajkának újra, hogy ügyeljen a kicsi királykisasszonra, nehogy annak valami baja történjen. Úgy ügyeljen, mind a szeme világára!

Azt mondja a kicsi királykisasszonnak a dajkája:

- Ügyelek, felséges királyom, hogyne ügyelnék! – azt mondja. Béviszem a legbelső szobába s ki se ereszttem addig, amíg ha za nem jőnek.

Hát a király elment a feleségivel a hintóval. A kicsi királykisasszon otthon maradott a dajkával a szobájikban.

Egyszer azt mondja a kicsi királykisasszon:

- Édes dajkám, menjünk le oda az a nagy fa alá! Én laptázok, te pedig olvasgatnál egy kicsit.
- Jól van, én nem bánom – mondta a dajka.

Le es mentek a fa alá az árnyékba, s a királykisasszon laptázott s a dajkája olvasgatott. Hogy-hogy nem, békoppant* a szeme a dajkának. Egyszer csak akkora szél kerekedett, hatalmas nagy vihar lett. ...s honnat, honnat nem, ott termett a tizenkétféjű sárkán, s a királykisasszont csak elragadta s úgy elvitte, mindha ott se lett vóna.

Mikor vége lett a viharnak, hát feleszmél, magához tér a dajka. Néz erre, néz arra, mindha álmában látta vóna. Szólítgatja a nevit a kicsi királykisasszonnak, de az biza' suhutt* se vót.

- Jaj, szerelmes isten! – azt mondja. Hol lehet a kicsi királykisasszon? Most mi lesz velem? Hazajön a felséges királyunk, az apja s az édesanyja s hát most ingemet lefejeztet.

Búsult rettentően a dajka s azt mondja:

- Én világgá es menyek. Ha meg nem kerül a kicsi királykisasszon, akkor világgá menyek. Haza nem várom az apját s az anyját, mé't ennek nem jó vége lesz.

Essze es szedte magát s elment. Hát egyszer, két-három nap eltelik, hazajő a király, keresi a leánt, keresi a dajkát, suhutt sincsenek. Senki nem tud semmit se mondani, még a híriket se hallották má' három napja. Kihirdette a király az országban, hogy aki a nyomára vezet, hát annak adja a fele királyságát s a leányát, s holta után az egész országát.

Jöttek es vállalkozók, különbnél-különb grófok, hercegek, de senki se tudta visszahozni a kicsi királykisasszont. Senki nem tudta, hogy hol van. Egy-egy, aki elment, ...szégyelletiben még vissza se jött.

Na telt-múlt az üdő, Jánoska es kihajtotta a bárányait a legelőre, s egyszer csak, ahogy ott búsul, búsulgat, mé't ő es erőst sajnálta a kicsi királykisasszont, furulyázik, ...le vót heveredve a szép füre, s oda dörgölőzik egy nagy berbécs* s azt mondja neki Jánoska:

- Pucó'j innen te berbécs! Mit jössz ide – azt mondja, nem látod, hogy melyen nagy gondban s bánatban vagyok?

Egyszer csak megszólalt a berbécs s azt mondja:

- Elég buta vagy te Jánoska, hogy meg nem kérdeztél ingemet!

Ámul Jánoska:

- Hát ugyanbiza' métt kérdeztelek vóna meg, hát te sose beszéltél így emberi hangon.
- Pedig tudok ám beszélni, csak nem kérdeznek meg sohase. Tudom én, hogy hol van a kicsi királykisasszon, mé't amikor mentünk hazafelé, láttam mind a két szememvel, amikor a tizenkétfejű sárkán elragadta. Emlékszel-e, mikor az a nagy vihar vót?
- Hát emlékszem, hogyne emlékeznék – mondja Jánoska. ...az-tá' hova vitte ugyanbiza'?
- Hova vitte? Ami a királyi palotának a hálósobája ablaka alatt van az a nagy fa, ...annak a tetejibe.
- Hát aztán hogy tudnék én oda felmenni? – mondja Jánoska.
- Én megmondom neked – mondja a borbély. Most te hazamész, s mondd meg a királynak, hogy csináltasson neked három pár vasbocskort, s három rend vasgúnyát, s akkor te útnak indulsz fel a fára, s te fogod visszahozni a kicsi királykisasszont.

Meg es örvendett János erre, s...

- Hát hallod-e te borbély! Hogyha te igazat mondasz, akkor te leszel a bárán nemzetségben a borbélyek királya. Megteszlek én tégedet királynak.

Nahát megegyeztek. Hajtotta es sebesen haza Jánoska a bárányokot, pedig még este se vót.

A király eppé' ki vót könnyökölve a tornácon, akkor es búsult a leánya után. Hullott a könnye, mind a záporosó s a feleséginek es. Azt mondja:

- Hát te Jánoska métt jöttél ilyen hamar haza ugyanbiza? ...há' még nincs es este!
- Felsőges királyom, én azt akarom mondani, hogy én elmenyek a kicsi királykisasszon után.

- Ne beszélj elyenyeket, ilyen bolondokat te János! Náladnál külön legények elindultak s visszajöttek. Vót aki, s vót, aki még vissza se jött. Te hogy tudnál elmenni?
- Én elmenyek ...tudom hol van. Fenn van ennek a nagy fának a tetejiben. Látja-e ezt a fát... ennek a tetejiben van. Elrabolta a tizenkétféjű sárkán.
- Hát hogy tudnál te oda felmenni?
- Én oda felmenyek, azt bízva rejám... csak csináltasson nekem három pár vasbocskort s három rend gúnyát!

Na a király meg es csináltatta a három pár vasbocskort s a három rend gúnyát. János felhúzott egy pár vasbocskort, s felvette a rend gúnyát s a másik kettőt felkötötte a hátára. A zsebjebe belédugta a furulyáját, mer' azt nem hatta el magától. S vót egy kicsi fészicskéje.* S azt a fészicskét es vitte magával. Elbúcsúzott anyjától, a kapufélfájától, a királytól, királynétől, minden szógától, hogy... hátha még es nem találna visszajöni, vaj valami baja lenne.

Az anyja süttött neki hamuból egy pogácsát, eszevissza csókolta, s aval így útnak eresztette.

Menyen János fel arra a nagy fára, mászik, de ágai nem erőst vótak, me' nagy magos... az égig ért, akkora jegenyefa vót. Hát ahogy mászott felfelé, a fészit örökké belévágta a fába, s arra feltette egyik lábát, s akkor kihúzta a fészit, újra arrább vágta, újra feltette a másik lábát, ...s hát addig mászott, addig, három éjel s három nap örökké mászott, amíg felért a fának a koronájáig. Akkor aztán megpihent. De le es szakadott róla az egyik rend* gúnyája, ami rajta vót s a bocskor es tiszta ribanc* lett, úgy elszakadott.

- Na – azt mondja – most idáig felértem, s most itt egy kicsit eszek s felhúdom a másik bocskort s felveszem magamra a másik rend gúnyát.

Úgy es tett. Jól megpihent. Megette a pogácsának a felit, felvette magára a másik rend gúnyát, a vasbocskort s elindult tovább.

Hát ahogy menyen, a szemé-szája elállott a csodálkozástól, me't annak a fának minden ágán egy ország vót. Akkora nagy házok,

nagy emeletes épületek, hogy azt kimondani nem lehet. Egyik ország ilyen ország vót, a másik ország olyan ország. Most ő hol tudja megkeresni a kicsi királykisasszont?

Muszáj lesz – azt mondja – egyik országba es megkérdezősködjek s a másikba es. Addig, amíg reaakadok. Úgy es tett.

Bémenyen az egyik országba, de nem értette a nyelviket, hogy hogy beszélgetnek. Menyen erre, vigyázkodik, nézeget. Csak nem lehet itt – azt mondja.

Menyen a másik országba, ott immá’ tudták a nyelvit, me’ magyarul beszéltek. Kérdezi :

- Nem látták-e a kicsi királykisasszont?
- Nem láttuk mü biza’ – azt mondják, még hírit se hallottuk.

Három éjjel s három nap folyton csak vándorolt, ment. Akkorra megint elszakadott a bocskora s a rend gúnyája. Egy keresztútnál leült, felvette magára a harmadik rend gúnyáját s bocskorát. Megette a maradék pogácsáját, s megin’ menyen tovább. Hát ahogy menyen, egyszer csak olyan melegséget érzett, hogy majd elégett a háta. Néz hátra, s hát egy híd alól ki kukucskál ki, uram teremtóm, ...a hétfejű sárkán.

- Na – azt mondja – ebben az országba te János, bé nem mész, me’ t ez az ország a tizenkétfejű sárkánnak az országá. S én tudom, hogy te métt jöttél. Azétt jöttél, hogy a kicsi királykisasszont hazavidd. De abból nem lesz semmi, me’ én vagyok a kapuőr.
- Jól van – azt mondja János ...egyezzünk meg!
- Nem egyezek én semmit! – azt mondja a sárkán.
- Nahát várd meg – azt mondja János ...legalább egy kicsit pihenjek!

Leült s alattomba kivette a zsebjiből a furulyáját, s erőst szépen elkezdett furulyálni – mind a bárányoknak ahogy furulyálgatott. Egyszer csak a sárkán talpra állott s elkezdte járni. Elkezdett táncolni. Azt mondja:

- János, tedd el azt a valamit, nem tudom miféle, de úgy kifárasztott ingemet!

De János csak fúttá* a furulyáját. Fúttá hol lassabban, hol gyorsabban, s úgy kellett járja a csárdást a hétfejű sárkán, ha akarta, ha nem, ...csak kellett. Mind a hét feje ide billegett, oda billegett úgy nótaszóra. De János csak fúttá, fúttá gyorsabban. Látta, hogy a sárkán úgy kidöglik, hogy immán esszette a két kezit, hogy azt mondja:

- Az istenre kérlek, hagyd abba! Inkább – azt mondja – nem bántlak, csak ne fúdd azt a valamit... me't úgy kifáradtam, hogy minnyá' esszeesek!

Ez kell nekem – azt mondja János magában s fúttá tovább. Fúttá ...s járta a hétfejű sárkán. Addig fúttá János, míg a hétfejű sárkán esszeesett. Oda akkor ...a fészicskéjével mind a hét fejit levágta. Ez kell nekem nő... most imán mehetek nyugodtan.

- Menyen es abba az országba bé, keresi a nagy palotákat, hogy melyikben láthatná meg a kicsi királykisasszont.

Hát ahogy menyen, néz felfelé egy emeletes palotához, s há' látja, hogy eppe' a kicsi királykisasszon ki van könyökölve s ott sírdogál akkor es a szülei után.

- Ne sírjál, királykisasszon! Itt vagyok!
- Jaj Jánoskám, hát hogy kerültél te ide?
- Hát én elmondom de, hogy menjek fel ebbe a palotába?
- Gyere csak hamar ...itt, én megmutatom! De lassan beszélj – mondja, me' itthon van ennek a palotának, ennek a várnak a gazdája... a tizenkétfejű sárkán, most jött haza s aluszik!

Na fel es menyen János. A kicsi királykisasszon megmutatta, hogy hol az út. Felmenyen a palotába, s ott esszesuttognak, beszélgetnek, hogy mit tudjanak ők csinálni. Azt mondja neki a kicsi királykisasszon:

- Előbb tedd úgy min'ha szógálni jöttél vóna ide, nehogy megtudja, hogy utánam jöttél!
- Jól van – azt mondja János.

...a beszélgetésre... észrevette a sárkán s azt mondja:

- Miféle idegen szagot érzek itt, ...ki járkál itt?
- Jaj – azt mondja a kicsi királykisasszon, nezd csak oda kedves gazdám, édes jó uram, feljött az alvilágból a mi szógánk, a birka..., a báránpásztorunk megkeresett...
- Hát valami rosszban nem töri a fejit?
- Dehogyan töri az a fejit, ...hát még gyermek, hogy törné, mi' csinálna!?

Na, így ahogy ...valahogy lecsendesítették a sárkánt. Enni adott a kicsi királykisasszon Jánosnak, odaült a sárkán es, bort hoztak bé, ittak.

Alattomban megint elévette a furulyáját Jánoska s elkezdte az asztal mellett fújni. A sárkánban má' bor es vót, le vót egy kicsit részegedve, s hát olyan jó kedve kerekedett, hogy amikor Jánoska fújta a furulyáját, a sárkán még énekelt es. Örökké mondta, hogy nyekk ...kedvem nyekk... – úgy, ahogy énekelgetett.

Jánoska csak fújta, fújta a furulyáját. S hát hallják-e a pilátussát..., a sárkán felállott, s úgy kezdett silladrizni,* úgy járta a táncot, hogy a tizenkét feje ideoda mozgott. Nem tudta János, hogy kacagja-e, vaj féljen, vaj mi' csináljon?

Egyszer csak a sárkán úgy kidöglött, hogy a fejeit csak lefitytyentette.* De intette a kicsi királykisasszon, hogy húzza tovább.

Furulyázott es Jánoska, ...majd beleszakadt, úgy fújta a furulyáját. A sárkán, ha akart, ha nem, billegett, tovább táncolt. Ropta a silladrit, úgy, hogy rettenetesen, ...addig, hogy az asztal alá bésesett. Úgy kifáradott. Kihúzta a derekából a fészicskéjét János, s levágta mind a tizenkét fejit a sárkánnak.

- Na, kicsi királykisasszon most megszabadultál a sárkántól!
- Meg, hálistennek – azt mondja, most menjünk haza! Van az istállóban egy tá'osparipa, arra felülünk, s csak leereszke-dünk – azt mondja.

- Úgy van, de ezt a palotát – azt mondja valahogy el kéne vigyük, ...melyen jó vóna! Egyszer egyik palotában vónánk, s máskor a másíkba.

Úgy es lett. Vót egy varázsvessző felakasztva a falra, amit tudott má' a kicsi királykisasszon, ...az a sárkányé vót. Leakasztotta onnat, s mikor esszeszedték magikot, kimentek a palotából, s akkor a varázsvesszővel az ódalát csak megérintették, s egy olyan szép szilva lett belőle, hogy rettenetes. Szép kék szilva. Belétette Jánoska a zsebjibe.

Akkor bémentek az istállóba, s kihozták a lovat s felültek rea. S akár hiszik, akár nem, annak két szárnya vót. Kieresztette az a tá'tos paripa a szárnyait. Elől ült János a nyeregben, s maga elejibe vette a kicsi királykisasszont, s csak úgy repültek, repültek lefelé.

Amikor leértek, hát nézi a király az erkélyről, hogy miféle csuda dolog repül, s há' látja, hogy János jött lefelé a kicsi királykisasszonval. Kimentek, ölelték csókolták, s el se akarták hinni, hogy ez igaz. ...hogyan eppen vitéz vót ez a János, hogy le tudta hozni a kicsi királykisasszont.

- Na – azt mondja a király. Te János, amit ígértem, azt meg es tartom. Neked adom feleségül a leányomot, ...az es akarja, s a fele királyságomot. S ha meghalok, akkor te leszel az egész országnak a királya.

A királykisasszon hogyan akarta vóna, me't ő es úgy megszerette Jánost, ...me' régóta lesegette még azelőtt, hogy fára fel nem ment.

Na, aztán megtartották a lakadalmat. Akkora lakadalom vót, hogy innettőtől odáig szólt a zene. Én es ott vótam, s addig táncoltam, hogy lesántultam.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak. Úgy láttam, mind most.

80. *Az égig érő fa*. AaTh 468 (D1415.2.5.) A nevezetes hősmese, az égig érő fa meséje, mely voltaképpen keretmese (AaTh 468), csupán a mindenkit megtáncoltató furulya motívumával (D1415.2.5.) kibővítve, gyermekmeseként elmondva. Fábiánné valószínűleg ismeri a Benedek Elek-féle változatot (MMMV 1/1. 14-27. "Az égig érő fa"), melyet saját Székely mesemondó című gyűjteményéből dolgozott át (1889. 72-93. "Az égig éri fa"), de az sem lehetetlen, hogy a két mesének közös a gyökere. Benedek Eleknek ez a meséje [AaTh 468 (AaTh 302A*)] Erdély-szerte bekerült a szájhagyományba, de még dunántúli származékáról is tudunk, megtalálható a Palkóné repertoárjában is [Dégh Linda 1955.(UMNGy VIII.) 184-193. 19. "Az égig érő fa"], nem lehetetlen, hogy Fábiánné tőle tanulta a mesét, s azután az

ismert motívum segítségével az óvodások számára átalakította, mivel a testen kívül elrejtett erő epizódját (AaTh 302A *) a kicsinyek számára túl bonyolultnak, érthetetlennek ítélte. Ezért lett Jancsikából is kis-kondás helyett birkapásztor. Fábiánné alkotó mesemondó, aki kis hallgatói szellemi szintjének, érdeklődésének megfelelően alakít a hallott, olvasott meséken, egyszerűsít, rövidít, de már válogatni is abból a szempontból válogat, hogy mivel tudja az óvodások érdeklődését lekötöni. Tekintélyes repertoárjából érdemes volna kiválogatni azokat a meséket, melyeket rendszeresen mesél a belaci óvodásoknak. Az égig érő fa meséje biztosan közötte lenne. A típusnak - különböző összetételekben - 44 magyar változatát ismerjük.

¹ Részlet Kovács Agnes i.m. 384. p.

81. A tisztelendő úr

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy nagy falu. S abban a faluban lakott egy öreg pap. Tisztelendő úr vót. Hát az a tisztelendő úr a templomot s a falujában a híveit rendben tartotta.

S egyszer csak erőst nagy tél vót, s ahogy olvasgatta a templomi könyvit, a bibliát, hát hallja, hogy valaki csoszog a lábával, a csizmájával, ...verte le a havat. Gondolja magában: ugyanbiza' ki lehet szegén, ebben a nagy hidegben ki jó ide hezzám?

Koppant es az a valaki. Azt mondja neki:

– Szabad!

Bémenyen a Márton Károly legénkéje.

– Dicsértessék, tisztelendő úr!

– Mindörökké, édes fiam! – azt mondja. ...há' mi baj van, hogy te idejöttél ebben a nagy hidegben?

– Jaj, tisztelendő úr – azt mondja, ahogy jöttem a bótba, üzent Samu bácsi a falu végiről, hogy menjen azonnal s gyóntassa meg, mé' meg akar halni.

– Jól van fiam, menyek ebben a szent helyben.

El es menyen a gyermek. A pap felötözik s elveszi a templom kócsát. Nagy fagyos ujjakval kizárja a templomot, fejr karinget veszen magára, s az oltáriszekrénajtót kizárja s a szentséget elveszi magához.

Visszazárja a templomajtót s elindult. Egyet-egyet csenget, ahogy menyen az úton, hogy aki szembe jó, hát az térgyeljen le, mer' arra halad el az Úr Jézus.

Hát ahogy odaér a Samu bácsiék kapujához, bé akar menni az udvarra, ...hát úgy megejedett attól, amit látott, hogy egy lépést se tudott tovább menni. Az öregember egy ingben s gagyában s szépen kivikszolt* csizmában hajtotta a malacokat nagy hóban az udvaron.

Na... gondolja magában a pap, ezt én ha bémenyek, jól megszi-dom. Hogy mert belőlem tréfát üzni! Idefárasztotta az Úr Jézust. Hát szabad elyent csinálni? De a szentségvivőnek nem szabad haragunni, hát nem haragudtam, ...gondolja magában a pap. Majd odabé...

Bé es menyen, de mikor bément, még akkor lepődött meg jobban, me't az a kicsi szoba, ott minden el vót készítve az Úr Jézus fogadására. Az asztalon fejr abrosz s feszület, az asztalon két szép szál gyertya, s kenyér, só egy tángyérkában.

Egyszer jó az öreg es...

- Egy kicsit megvárakoztattam tisztelendő úr – azt mondja, de ne haragudjon, me' így van, akinek senkije sincs.

S a csizmáját lerúgta, a havat az ingiből kirázta, s aval befeküdt a kockás cserge* alá s a kezeit esszefogta, s azt mondja:

- Kezdheti tisztelendő úr!

Azt mondja a pap:

- Na, na, nem úgy van az, öreg! – azt mondja. Maga idefárasztotta az Úr Jézust, s azt mondta, hogy beteg, hogy gyóntasam meg. Hát aki beteg, az nem futkos a malacok után az udvaron a térgyig érő nagy hóban!
- Aval maga ne törődjön tisztelendő Úr, hogy én beteg vagyok vaj nem vagyok, hanem ha idejött, akkor végezze a kötelességit!
- Nem úgy van az öreg! – azt mondja a pap. Meg kell győződnöm róla, hogy csakugyan beteg-e?
- Arról maga ne győződjön meg, me't én egy fél óra múlva meghalok, s akkor megyőződhet...

Hát, gondolta magában a pap, ha immá' itt vagyok, akkor meggyóntatom. S mondja neki, ...az embernek:

- Samu bácsi – azt mondja, számolja meg a bűneit! Meggyóntatom.
- Én megszámláltam – azt mondja, hajnaltól egyebet se csinállok, csak számolgotom. Kezdheti!

S az öreg nagy áhitattal összefogta a két kezét, s elkezdte mondani, hogy... gyónom a mindenható istennek, ...s úgy, ahogy kellett, sorban, szépen elvégezte a gyónását. S mikor kész vót, megfogta a papnak a kezét, megcsókolta s azt mondja:

- Köszönöm szépen, tisztelendő Úr, me't eróst szép üdöm lesz ...tisztá fejrben menyek a másvilágra.

Azt mondja a pap:

- Bolondokot beszél Samu bácsi! Most mire érti ezt? Arra-e, hogy úgy havaz, vaj arra hogy meggyónt, s olyan szép tiszta lélekvel menyen a másvilágra?
- Mind a kettőt... – mondja az öreg.

Jól van, gondolja magában a pap, az állatoknak es van egy ösztöne, s ez az ember lehet hogy megérezte, hogy meghal.

- Hát Samu bácsi, én most elmenyek, s ha sorsa rosszabbra fordulna, akkor üzenjen s a szent kenetet es feladom.
- Jaj, itt ne hagyjon anélkül! – mondja az öreg. A jó isten áldja meg! Ne vegye a lelkire, hogy ingemet itt hagyjon szent kenet nélkül! ...me't még egy félórám sincs, én meg fogok halni!

Legyint a pap, hogy elyen bolondokot ne beszéljen. Fogja bé a száját! Azt mondja:

- Nézze, tisztelendő úr, hogy én meghalok – azt mondja – egy jó negyed óránál továbbacska, ...még addig se élek, az olyan biztos, mind a pinty. S akkor futhat a lelkem után a mennyországba vaj a pokolba! Ha má' itt van, akkor adja fel az utolsó szent kenetet es!
- Hát – azt mondja a pap – mégis miről gondolja, hogy meghal?
- Hajoljon csak ide tisztelendő úr, s megmondom magának, de senkinek el ne mondja! Az éjen itthon vót a feleségem Rózi, s úgy ült a lábomnál, ahogy most ül a tisztelendő úr s azt mondta nekem:
- Aluszol-e Samu?
- Hát aludtam, de felébredtem. Te vagy itthon Rózi?

- Én vagyok – azt mondja. Hazajöttem, hogy megmondjam hogy hónap tizenegy órakor meg fogsz halni. A ládában megkapod az inneplő gagyádot, ingedet, s borotválkozzál meg szépen, s a csizmádot vikszeld ki jól, s ötözzél fel szépen, nehogy szégyent valljak veled a másvilágon. ...me’ tizenegy órakor eljövök utánad s elviszlek.

A pap elkezdett kacagni. Azt mondja:

- Erre a beszédre nem lehet adni, me’ t ez nem biztos, ha valaki lát valamit álmában, az nem igen teljesedik bé.
- De ez bételjesedik tisztelendő úr!

Nahát a pap mit vót mit tegyen, ...há’ feladta neki az utolsó szent kenetet.

Akkor az öreg bényúlt a párnája alá, kivett onnat száz lejt* s odaadta a papnak, s azt mondja:

- Tisztelendő úr, megkérem szépen, hogy ha én most meghalok, akkor szép temetést rendezzen, s hónap egy szép misét mondjon értem. S amikor elmenyen, akkor húzza bé jól a kaput, hogy vaj egy kutya, ...valami nehogy béjöjjön!

A pap megvigasztalta, s elköszönt tőle s elment. Mikor elment a templomba, kizárta a templomajtót, levetkezett, hazament a plébániára, egyszer fut egy gyermek, hogy:

- Tisztelendő úr, harangozzanak, me’ meghót a Samu bácsi!

Ez olyan igaz, mind ahogy itt vagyok, s úgy láttam, mind most.

Itt a vége fuss, el véle!

81. *A tisztelendő úr.* Mese formájában előadott hiedelemmonda, élményelbeszélés. Fábiánné biztosan tud illet többet is, csak talán nem érezte a mesék közé valónak. Ezeket olvasva közelebb kerülünk Tamási Áron novelláihoz is, s az a gondolatunk támad, hogy

neki a témakért nem is kellett olyan nagyon messzire mennie. íróféle ha nincs is olyan sok a székelyek között, könyvbe illő elbeszélés nem is egy akad a mind ritkábbá váló mesemondók száján.

¹ Részlet Kovács Agnes i.m. 385. p.

82. Az egyszeri huszár

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy huszár. Az a huszár letö-
tötte az idejit, s elindult hazafelé. S hát ahogy menyen hazafelé,
há béért egy nagy faluba. S a falu véginél egy jó idős, bajusszas
ember sírdogált a kapuban.

- Jó napot bácsi!

De csak:

- Bú-ú-ú! – sírt az ember.

- Hát kend métt sír ...ugyanbiza'?

- Én azért sírok – azt mondja, me' megvert édesapám.

Nagyot kacagott a huszár s azt mondja:

- Hát ugyanbiza' métt verte meg? Elyen meglett idős bajusz-
szas embert megvert az édesapja?

- Azt nem tudom, kérdezze meg!

- ... há' hol van az édesapja?

- Ott az udvaron válogatja a búzát ki a konkolytól.

Na, gondolja magában a huszár, ez ...ha má' ez es félidős* ember,
s még az apja olyan jól lát, hogy a búzát ki tudja a konkolytól
válogatni ...hát erre kíváncsi vagyok.

Menyen es oda, s látja, hogy az udvaron ki van téve egy nagy
asztal, s arra kitötte egy zsák nē, ...búza ...s jó idős ember, jó
nagy bajussza s válogatja a búzát a konkolytól ki.

- Jó napot bácsi!

- Adjon isten vitéz uram! – azt mondja az ember.

- Há' mondja csak meg nekem, hogy métt verte meg a fiát? Síró
a kapuban.

- Hát én azért vertem meg, me' nem fogadott szót a nagypapjának.

Hé te! ...gondolja magában a huszár:

- Há' vajon métt nem fogadott szót?

- Hát azért, me't a nagypapja vágta a fát a szín alatt, s mondta, hogy vigyen a nannájának* egy ölvel* bé, s nem fogadott szót.

- ... há' hol van a nagypapja?

- ... mondom, hogy vágja a fát!

Gondolja magában a huszár, hogy ezt én megnézem. Ha még a nagypapja es tudja vágni a fát, hát az melyen lehet? Menyen oda, s há' látja es, hogy az öreg elég jól vágja még a fát. De vót egy jó araszos szakálla, de meg se vót még görbülve. Azt mondja:

- Jó napot bácsi!

- Adjon isten vitéz uram! – azt mondja.

- Hát mondja csak meg nekem, hogy kend hán esztendő, hogy ilyen jól bírja magát!

- Hát, én biza' megfelejtetem,* hán esztendő vagyok. Hanem édesanyám ott gyomlál a kicsi kerbe, ...a virágokot gyomlálja s ő meg tudná mondani, hogy én hán esztendő vagyok.

- Jaj a pilátussát, azt mondja a huszár, hát ennek még az édesanya es él? Menyen es oda a kicsi kerthez, s azt mondja:

- Jó napot néni!

- Adjon isten édes fiam!

Le vót hajolva az öregasszon, gyomlált.

- ... há' mondja csak meg nekem édes nénikém, hogy kendnek a fia hán esztendő?

- Jaj, vitéz uram, én azt megfejtettem. Hanem tudja-e, ha reaér, menjen el a paphoz, me' annál van a keresztelő levele. S az meg tudja mondani a plébánián.
- Hát még él a pap?
- Él hát – azt mondja, hál istennek!
- Menyen a huszár oda s hát kopogtat a plébánián.

Azt mondja a pap, hogy:

- Tessék!

Bémenyen a huszár. A pap oda vót hajolva egy nagy könyvre s imádkozgatott. Azt mondja:

- Mivel szolgálhatok édes fiam?
- Jaj, tisztelendő úr mondja meg nekem, hogy ez s ez a bácsi hán esztendő s ...s annak az anyja?

Hamar forgatja es a könyvet, keresi ezt a könyvet es a pap, keresi azt es.

- Jaj a pilátussát – azt mondja, az édesanyám künn van a szőlőben kapálni, s elvitte a templom kóccsát s benn van a templomban az a nagy könyv, ...nincsen itthon.

Megvakarta a fejit a huszár s azt mondja:

- Hát melyen öreg lehet a tisztelendő úrnak az édesanyja, hogyha még az es a szőlőben kapál? S az vitte el a kócsot?
- Hát biza' ...öregnek elég öreg má'. Foga se igen van, hajlott hátú, de azért eldógozgat, ...me't még az én nanyám es él s arról es kell gondoskodjunk.

Aztán az öregasszon nem jött haza, ...a papnak az anyja, hogy hazahozza a kócsot, s így a huszár nem tudta meg, hogy hán esztendő sők.

De ha arra jár valaki, akkor megkérdezheti.

Itt a vége, fuss el véle!

82. *Az egyszéri huszár.* AaTh 726. És íme egy világszer-
te ismert népmesetéma úgy elő-
adva, mintha a bukovinai szé-
kely faluk egyikében esett volna
meg. Sajátos módon a nemzet-
közi népmesekatalógus magyar
változatokról nem is tud. A
Magyar Népmesekatalógus hat
változatot tart számon. Ezek
egyikét Benedek Elek is átvette
(MMMV II/1. 93-95. 11. "Az
öregék")
Fábiánné a mesét minden való-

színűség szerint tőle tanulta, de
számos momentummal ki is
egészítette, meg is toldotta: az
öreg, aki a búzát válogatja szét
a konkolytól, vagy a pap nagy-
anyja olyan momentumok,
amelyek az eredeti Szívós Bar-
na-féle szövegben nem szere-
peltek (Ethnographia, 1891. 2.
évf. 299-300. "Hajdú-Szoboszlói
adalékok: Mese.").

1 Részlet Kovács Ágnes i.m. 385. p.

83. Az ezüst bornyú

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király s egy királyné. S azoknak vót egy erőst szép fíjik s egy szép leányik. Má' nagy legén vót úgy húsz esztendő's körüli a fíjik, s olyan tizenyóc lehetett a leányik.

Egyszer azt mondja a király nekik:

- Há' édes fiam, válasszál magadnak mán valakit s házasodj meg! Öregedek én es. Nagy gond nekem az ország, s vedd átol tőlem az ország gondját-baját! Te meg, leányom, válasszál magadnak, hogy tudjál fér'hez menni!

Azt mondja a királyfi:

- Nem kell nekem édesapám... senki! Ebben az országban nem született leán a számomra.

Azt mondja a leán es:

- Én se akarok fér'hez menni édesapám. Számomra nincs királyfi ebben az országban.

Megharagszik a király s azt mondja:

- Elpucoljatok a szemem elől, ne es lássalak, ha ilyen válogatósok vattok! – azt mondja.

Na essze es szedte magát a királyfi s a kicsi királykisasszon. Az anyjik tett útravalót úgy titokban, hogy az apja ne tudja meg. Feltarisnyálta őket. Vittek egy kulacsban egy kicsi vizet, hogy ne legyenek szomjasok s elindultak országvilágot látni. Hogy keresen a királyfi magának való menyasszont s a királykisasszon vőlegént magának.

Hát ahogy mennek, erdőkön-mezőkön, mindenem keresztül, hát erőst elfáradtak. Leültek egy fa alá, hogy egy kicsit egyenek s pihenjenek. Ettek es az útravalóból, megitták a kulacs vizet s úgy ahogy pihennek, hát elszenderedtek.

Egyszer felebred a leán, s azt mondja:

- Hallod-e bátyám, mit láttam álmomban?
- Mit te? Mondjad csak!

Azt mondja:

- Azt láttam álmomban, hogy ez a fa alatt – azt mondja, ahol mü most pihentünk, ennek a fának olyan csodálatos ereje van, hogy aki leszakaszt egy levelet arról a fáról, s egy betegnek a homlokát megérinti, abban a szent helyben meggyógyul.
S innet nem messze van egy patak, s aki annak a viziből iszik, aki félhalva van, még az es meggyógyul.
- Próbáljuk ki! – azt mondja a királyfi. Hamar le es szedtek egy csomó levelet, megtó'tötték a tarisnyájikat. A leán fogta a kulacsot, megkereste azt a patakot, megtó'totte vízzel s elindultak menni.

Hát ahogy mennek-mendegélnek, béértek egy másik országba. S abban az országban mindenki tiszta feketében járt. Senki nem kacagott s még nem es igen akartak egymáshoz beszélni.

Azt mondja a királyfi egy öregasszonnak:

- Hallja-e nénikém, ha meg nem sérteném, mondja meg, hogy métt gyászol ez az ország?
- Jaj, édes fiam – azt mondja az öreg asszon, látszik, hogy nem idevalósi vagy, me' nem tudod, hogy olyan beteg a királyfi, hogy a doktorok egyik a másnak adják a gilincset,* de senki

meggyógyítani nem tudja. Pedig aki meggyógyítaná, azt a királyfinak az apja – azt mondja – megjutalmazná.

Azt mondja a királyfi a királykisasszonnak... a húgának:

– Elmennyünk mű s meggyógyítjuk! – azt mondja.

Elmentek s ami pénz vót nálik, más gúnyát vettek. Felötöztek doktor gúnyába s jelentkeztek a királynál, hogy meggyógyítják a fiát.

Bé es eresztette a király, hogyne eresztette vóna!

Odament a kicsi királykisasszon s a királyfinak a homlokát megrakta abból a fának a leveliből. Abban a szent helyben felpillantott a királyfi, ...s a két szemik eszeért, s egymásra kacagtak a királykisasszon s a királyfi.

Akkor odament a királykisasszonnak a bátyja, s az megitta a királyfit, s abba a szent helyben felült. S olyan egészséges lett, hogy százszor egészségesebb, mind amelyen vót. Felugrott az ágyból, s azt mondja:

– Na én el se eresztlek tégedet, nem bánom, akárki vagy, te leszel a feleségem! Pedig akkor még nem es tudta, hogy királykisasszon.

Akkor minnyá' megtartották a lakadalmat. Lett egy nagy lakadalom. Húzták a zenészek. Mikor elmúlt a lakadalom, azt mondja a királykisasszonnak a bátyja:

– Na édes húgom, te megtaláltad a párodot, most én menyek. Addig menyek, amíg én es megkapom a magamét.

Marasztották eleget, ...a sógora, a húga... maradjon ott, ...az öreg király, de nem maradt. Hanem esszeszedte magát, s elindult tovább ország-világot látni. Hát ahogy menyen egyik országból ki, a másikba bé, hát hall egy rettentő nagy dobszót. Dobolták,

hogy közhírré tétetik, hogy... aki kitalálja, hogy ennek az országnak, ...a királykisasszonnak melyen jegye van a bal hunya* alatt, ahhoz adják feleségül, s a király még az egész királyságát odaadja.

Hej, hallja ez es a dobszót, gondolkozik. há' hogy találjam én ki, hogy a bal hunya alatt melyen jegye lehet a királykisasszonnak? Mentek es oda jelentkezni bárók, hercegek, de egy se találta ki.

Hát a királyfi ahogy le s fel sétál, gondolkozik, egyszer csak egy kovácmester az ablakból kitekintett, s azt mondja úgy félhangosan:

- Na..., ez ha hezzám jóne, én megmondanám neki, hogy hogy találja ki a királykisasszonnak a bal hunya alatt melyen jegye van.

Meghallotta ezt a királyfi. Fel es menyen minnyá'.

- Jó napot!
- Adjon isten! – azt mondja. Hát mi baj van?
- Azétt jöttem kovácmester uram, hogy a csizmám sarkáról a sarkantyú leszakadott s fel kéne verje.
- Há' fel én, ...szüvesen, ...az a mesterségem – azt mondja a kovács.

Minnyá'* le es ül a királyfi, s egyhamar* a sarkára a sarkantyúját felverte. Azt mondja neki:

- Hova s merre jár?
- Én... eppé' hallottam ezt a dobszót, s ki kéne találjam. Szerencsés lesz, aki kitalálja, hogy melyen jegye van a királykisasszonnak a bal hunya alatt.
- Azt mondja a kovácmester:

- Hát azt könnyű kitalálni! – azt mondja. Nekem van egy csomó aranyom s abból tudnék csinálni egy aranybornyút... s abba valaki bele tudna oda kucorodni, kivinnék a piacra s a király s a királykisasszon kijőne s a királykisasszonnak megtetszene az az aranybornyú. Akkor megvennék, s az a valaki benne lenne, akkor megtudná, hogy melyen jegye van a királykisasszonnak a bal hunya alatt.

Azt mondja a királyfi:

- Hát mi lenne, ha én lennék? Meg es jutalmaznám akkor, mester uram, én magát! – azt mondja.

Azt mondja a kovácmester:

- ... há' jól van, egyezzünk meg!
- Neki es fogott a kovács, s csinált ami aranya vót, egy szép nagy aranybornyút, s az ódalán egy jó nagy ajtót, hogy azt senki ne vegye észre.

Reggel a királyfi belébútt, s kivitték a piacnak a kellős közepire. Egyszer csak hintón arra sétált a király s a királykisasszon, s azt mondja a királykisasszon:

- Jaj be szép bornyú, hogy csillog! ...ilyen szépet még sose láttam! – azt mondja. Édesapám, vedd meg ezt nekem! Milyen szép vóna a szobámba!

Addig könyörgött a királykisasszon, ...addig könyörgött, hogy a király megvette neki.

Odavitette a szobájába a királykisasszonnak s ott vót benne a királyfi. Este lett. Levetkezett a királykisasszon, lefeküdt s mikor gondolta magában a királyfi, hogy elaludt a királykisasszon, akkor a bornyúnak az ódalán az ajtót kinyitotta, s azon kimászott, s odament lassacsckán a bal hunya alján békukucskált. S hát

amikor békukucskált, meglátta, hogy mi van ott. Ott vót a csil-
lagok, a hód s a nap.

Hát akkorát kacagott, hogy ő most má' tudja, hogy mi van ott. Er-
re felebredett a királykisasszon. EIsikolytotta magát, hogy miféle
idegen van itt a szobájában. De hamar meg es ölelte a királyfi,
nem sokat gondolkozott. Azt mondja:

- Csendben légy! Nehogy megtudják, hogy én itt vagyok!

Na ott asztá' egy kicsit beszélgettek. Megegyeztek, hogy a király-
kisasszon nem árulja el a királyfit, hogy ő ott vót s tudja. De
reggel mondja meg az apjának, hogy letörött valamije annak
a bornyúnak, s vitesse vissza a kovács mesterhez, mer' az meg
tudja csinálni. S akkor a királyfi ki tud jöni onnat.

Úgy es lett.

A királykisasszon letörte az egyik fülit a bornyúnak s a királyfi
visszabútt.

Reggel jó az apja s azt mondja:

- Na édes leányom, hogy aludtál? Tetszik-e a bornyú, amit
tennap vettünk?
- Jaj, édesapám tetszeni tetszik, de véletlenül letörtem az egyik
fülit. Most vissza kéne vinni, hogy forrasszák vissza.
- Hát – azt mondja az apja, az nem baj. Egyhamar visszavi-
gyük s visszaforrasztják.

Úgy es lett. Visszavitték az aranybornyút, s amikor visszavitték,
a kovács a bornyúnak az ódalát kinyitotta, s a legén csak kibútt
belőle. S meg vót csinálva a füle es. Visszavitték a királyi palotába
a bornyút, de erről nem tudott senki se.

Délután jelentkezett a legén, hogy ő tudja, hogy mi van a bal
hunya alatt a királykisasszonnak.

Azt mondja a király:

- Hát sajnállak édes fiam – azt mondja, me’ sokan jelentkeztek má’, hogy tudják, de még senki se találta ki. Nehogy te es úgy járjál, me’ kilencvenkilencen nem találták ki, s te leszel a századik.

Azt mondja a királyfi, hogy:

- Felséges királyom, adjon nekem három napot, s addig gondolkodom, amíg kitalálom.

Hát aztá’ a királyfi úgy tett, mind hogyha erőst gondolkozott volna.

Azt mondja az első nap a király neki:

- Na, édes fiam, kitaláltad-e?
- Hát – azt mondja – egy anyajegy van.
- Nem – azt mondja a király, nem találtad ki.

Jól van. Másnap megint jelentkezett a királyfi, s azt mondja:

- Na mi van a leányunknak a bal hunya alatt?
- Hát egy nagy szümőcs.*
- Nem az – azt mondja, nem találtad ki. Nahát – azt mondja a király, még csak egy napod van s ha akkor se találod ki, akkor mehetsz te es le es, fel es!

Eljött a harmadik nap, de a királykisasszon es elig várta.

Akkor azt mondja a király:

- Na kitaláltad-e?
- Hát felséges királyom – azt mondja, a nap s a hód s a csillagok vannak a bal hunya alatt.
- Jé, a pilátussát! Kitaláltad. Na – azt mondja – a tehéd lesz a leányom s a királyságom egészen...

Na akkor csaptak nagy lakadalmat. Vót ott étel, ennivaló elég. Meghítták akkor a hűgát es a másik királyfival. Ott vótak a lakadalmomba. De a szüeiről se felejtkeztek meg, akik elkergették,

azétt, mé't nem akart megházasodni, s a hűg a nem akart fér'hez menni. Egymásra találtak. Nagy öröm vót. Tovább lakadal-
maztak. Egy hétig tartott, s lehet, még ma es húzzák, ha meg nem
unták.

S utána az egészen tojánhűjba kerekedtek, s a belaci* hegyódalon
leereszkedtek.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

83. *Az ezűst bornyű.*
BN 615* + AaTh 854. Ismét egy
mese, amelyet Benedek Elektől
tanult Fábíánné (MMMV III/2.
232-238. 39. "Az ezűst ló";
forrása: Erdélyi János 1846,
1847, 1848. II. 348-352. 5. "A két
legkisebb királygyermek"), s a
maga tudása és ízlése szerint
átalakított. Az eredeti mese úgy
kezdődik, hogy egy királyi pár-
nak van hét fia és hét leánya, s a
szűlők arra kényszerítik őket,
hogy házasodjanak össze. Hat
fiú és hat leány meg is teszi, a
legkisebb királyfi és király-
kisasszony azonban ellensze-
gűl, inkább világgá mennek.
Fábíánné ezt a mesekezetet
feleslegesen bonyolultnak ítel-
hette és megváltoztatta: a kirá-
lyi párnak csupán egy fia és egy
leánya van, apjuk felszólítja
őket, hogy nűsűljenek meg,
illetve menjenek férjhez, s mivel

az országban nincs senki, akit
szűvűk szerint társul választá-
nának, ellenszegűlnek, mire a
király száműzi őket. Az ezűstlő-
borjű csere talán a bibliai arany-
borjűval hozható kapcsolatba.
Az álom és a királyfi meggyő-
gűlás a is világosabbá, egysze-
rűbbé vált Fábíánné meséjében.
Az álom igazságában való
meggyőzűdéses hit nem ebben
a mesében nyilvánul meg elő-
szűr.

A novella mesének mindössze 5
változatát ismerjűk, ezek egyi-
két Andrásfalvi György mondta
el [Dégű Linda 1960. (UMNGy
IX.) 189-195. 68. "Az obsitos
katona"], ez azonban más
forrásból való, mint a Fábíánné
meséje.

I Részlet Kovács Agnes i.m. 385. p.

84. Az elátkozott kastély

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl vót egyszer egy szegén asszon, s annak vót egy leánya.

Szegények vótak erőst, nem vót semmi se a világon, csak egy rossz kalibacskájik* s abban laktak ketten.

Egyszer csak beteg lett az öreg asszon, s odahítta magához a leányát, s azt mondja neki:

- Nezd csak édes leánkám én úgy érzem, hogy meghalok. Nincsen semmim se, amit reádhagyok... menjél el szógálni s éljél úgy, ahogy tudsz!

Az öregasszon béhunta a szemit s meghót. Eltemette a falu, me't a leánnak még az se vót, amiből eltemettesse.

S akkor vót egy nagy pokróca, ...rongy pokróc, s azt ő magához vette s a kalibából kibútt s elindult, hogy ország-világot járjon. Ment egyik házba bé kéregetni, s a másiból ki... Egyikbe bé s a másiból ki, de biza' sehol se adtak neki semmit se.

Azt mondták:

- Nezd csak édes leánkám, elég erős vagy, dógozzál! Nekünk es csak úgy van, ha dógozunk!

Igen, ...de biza' a leán erőst rest vót. Nem akart sehova se elmenni szógálni, hanem inkább étlen ült, min'hogy dógozzon.

Nyárban neki még csak eltót... Egyik kertben es meghúzódott s lopott hol ezt, hol azt... s a másikban es meghúzódott. Hideg nem vót s a pokrócával bétakaródzott s így eltót valahogy a nyár. De mikor megjött az ősz, akkor kellett erőst ügyeljen. Hol egyik pajtából bújdosott a másik pajtába.

Ahogy így bújosódik, béért egy erőst nagy városba. S abban a városban hallja, hogy doboltat a király. Azt doboltatta, hogy közhírré tétetik..., a királynak van egy nagy-nagy kastélya eladó. Régen nem lakja azt a kastélyt, s annak adja el, aki egy percig se alkuszik. Hanem amennyit a király kér, azt abban a szent helyben megadja.

Gondolja magában a leán, meg kéne vegyem azt a kastélyt. De mivel tudjam megvenni?

Azt hazudom a királynak, hogy van pénzem. Nem alkuszok én semmit se, hanem amennyit kér, én megigírem s megmondom neki, hogy ekkorra meg akkorra megadom...

Úgy es lett. Elment a királyhoz s jelentkezett, hogy ő megveszi a kastélyt, azt a gyönyörű szép palotát.

- Na - azt mondja a király, itt a kezem, fiam, csapjál bele! Megmondom neked, ezen a kastélyon 365 ablak van s ötvennégy ajtó. Ahán nap van, annyi ablak van, s ahán hét van, annyi ajtó van rajta, s ahán hónap van, annyi szoba van benne. De annyi pénzt es kérek... háromszázhatvanöt krajcárt. S ha meg tudod adni, nem alkuszol, akkor a tehéd ez a palota, ...ez a kastély.

A leán belécsapott a király tenyeribe s azt mondja:

- Felséges királyom, nem alkuszom. Megadom, csak egy kicsi baj van. Most nincsen pénzem, me' sok adósaim vannak, ha megadják, akkor én felségednek es megadom... csak szabjon ki egy határüdöt, hogy mikorra kell megadni.

Azt mondja a király:

- Há' nézd csak édes leánkám! Háromszázhatvanöt nap múlva. Jó lesz-e?
- Jó lesz - azt mondja a leán.

Gondolta magában, az kerek egy esztendő s nem bánom, ha felakasztnak es, de meg tudom mondani még a halálom óráján es, hogy én palotában aludtam. Az elyen szegények, mind én, nem erőst tehetik ezt. De én... – azt mondja. Így gondolta magában. De a királynak megígírte, hogy ő kifizeti.

– Na a király hatta es. Odaadta a kócsokot a leánnak. A leán elment szépen a pokrócával, ...bément a palotába, és megnézte egyik szobát, a másik szobát es, s mind a tizenkettőt végigjárta.

– Na..., ülhetek itt üresen!

Elment a király s a gyülekezet, akik ott vótak az egyezsége. A leán bészárta az ajtót, s a pokrócának felit letette a földre, a másik felivel reafeküdt s bétakarózdott.

Há' egyszer csak, amikor elalunna, hát az ajtón valami macskanyávogást hallott, ...kaparja az ajtót s nyávog a macska.

– Nyáu-nyáu-nyáu!

– Na – azt mondja – szegén macska, te es egy olyan árva vagy, mind én ... kizártak.

Felkőt hamar, s kizárta az ajtót, s béeresztette... s egy akkora nagy fekete macska vót, hogy rettenetes.

Azt mondja a leán:

– Gyere ide, nő! Bújj melléjem, egy kicsit doromboljál nekem, ...legalább nem leszek egyedül!

S a macska oda es feküdt a leán mellé, odabútt,* s olyan szépen dorombolt, hogy a leán elaludt.

Hát egyszer úgy hajnal felé felebred a leán, s hát a macska sohutt* sincs. Nézi a kócsot, s az ott van a feje alatt, s az ajtó bészárva, az ablakok bészárva s a macska sohutt sincs.

- Jé te! – azt mondja. Hát ez hogy tudott kimenni? Nahát ha kimentél, hát kimentél... akárhogy!

Egész nap a kerben járkált. Ott vótak gyümöcsfák, nagy veteményes kert vót. Ott abból ett, jóllakott. Nem búsulta az életet, jól ment a sora. Nem kellett dógozzon, mégse palotában lakott.

Hát eljött megint az este, megin lefekszik. De elig feküdt le, újra jött a nagy macska. Nyávogott, bekérezkedik. Azt mondja neki a leán:

- Hol vótál te? Hova mentél? – azt mondja. Hogy mentél ki?

Hát a macska elkezde nyávogni, s ahogy nyávogott, a szájából olyan szép drágakövet kiejtett, ...oda a leán elejibe leejtette. Nézi a leán, forgatja, ...nem tudta, hogy mi lehet.

Na oda félretette egy szegeletbe s a macskát megint magához vette. A macska dorombolt, s elaudt a leán. Hát ez így ment biza' sokáig. Így ment vaj három hétig. Minden áldott este jött a macska, s örökké hozott egy drágakövet a szájában. Csak úgy csillogott. A leán... fel vót akasztva a kertre* egy hosszúkö* fazak, amibe a tejet szokták szűrni, egy cserepfazak,* s azt kivette a kertből, s abba beléragogatta mind azt a drágagyöngyöt, drágakövet. Immá' a fazak teli vót. De neki feltűnt, hogy a macska örökkét elmenyen.

Bé van zárva az ajtó s este megint béereszti. Gondolta magában a leán, itt valami nincsen rendjin. Megállj, me't én meglesem ezt a macskát. Úgy es tett.

Egyszer este, mikor jött a macska, megsimogatta, megszeretgette. A macska kitette a szájából a drága gyémánt követ, ... a leán belé a fazakba, s lefeküdt a leán. A macska dorombolt, dorombolt, hogy alítsa el a leánt. De a leán csak tartotta a szemit ébren. Tartotta, ...úgy tett mindha alunna.

Egyszer csak halljatok csudát, ...a macska mikor gondolta, hogy elaludt a leán, felköt s egyet dobbantott a lábával, s az ajtó kinyílt, s ...csak elillant a macska.

A leán es felugrott, s ő es ki a macska után. S a macska csak menyen egy hosszú folyosón ott a palotában végig. A folyosón erre es ajtók vótak, arra es ajtók, de nem ment bé egybe se. Hanem a legeslegutolsó szobában egyet dobbantott a lábával, s oda bément.

A leán es utána. S ott abban a szobában csak egy ajtó megnyílt a falban s egy olyan szép folyosó vót ott végig, hogy még olyant én se láttam sohase.

A macska ment előre, ment..., a leán alattomban utána, utána s hát a folyosónak vége lett. Egyszer csak lépcsők vezettek lefelé, s azon es ment a macska. Ment a leán es. Hát a lépcsők mellett kétfelől olyan szép fák, hogy rettenetes...

Egyik ezüst fa vót, ezüst divó vót rajta, a másik gyémántfa vót, gyémánt körték vótak rajta. A leán erről es letört egy ágocskát, arról es letört egy ágocskát, de akkora csendülés lett, hogy a macska hátrafordult.

Hogyha a leán fé're nem bútt vóna a fa mögi, hát a macska meglátta vóna. S így ahogy ment a macska, egyszer csak hallja a leán, hogy olyan szép zene szól, lent ott a föld alatt.

S má' várták a macskát. A macska mikor odaért, egyet bukfencezett, s hát hallják-e, olyan szép királyfi lett belőle, hogy a napra lehetett nézni, de rea nem. S ott királyfiak, hercegek, bárónók csak odamentek s várták a királyfit. Karon fogták s odavezették. Szólt a zene... s mekkora nagy mulatság vót.

Na a leán ezeket mind végignézte s lassacskán visszament ő az ő szobájába, ott ahol ment, ...azon az úton végig, s lefeküdt a pokróc alá.

Egyszer reggel lett, az akkor nap es eltöt. Más este megin' jó a macska. Hozza azt a drágakövet. Leejti a leán elejibe. A leán úgy tett, mindha nem tudna semmiről. Odabútt a macska melléje, s elkezdte simogatni:

- Haszontalan macska! Hol jártál te? Örökké elszöksz mellőlem!

A macska csak dorombolt neki, hizelkedett. Egyszer azt mondja a leán:

- Tudom, hogy hol jártál, tudom, hogy ki vagy.

A macska erőst nagyon elkezdett nyávogni, min'ha mérges lett vóna. Aszongya:

- Ha mérgelődsz, ha nem mérgelődsz, tudok mindenfélét! Nézd csak, hol van a tanujel, hogy én eljártam utánad s látam mindent!

Nahát akkor a macska akkorát nyávogott, hogy még az ablakon a tángyér es mind bétörött. S erre a nagy nyávogásra a macskabőr lehullott róla, s egy olyan szép királyfi állott a leán előtt, hogy a napra lehetett nézni, de rea nem.

De erre a palota es úgy megcsendült, hogy azt hitte a leán, hogy az szétrepedett.

Azt mondja a macska: imá' királyfi, nem macska vót, azt mondja:

- Eddig kellett nekem macskabőrben járnom, amíg egy leán felfedezi, hogy én hova s merre járok. S tudd meg, hogy a király ezt a palotát csak azért adta el, me' minden éjen mú macskák ...úgy mind késértetek* járkáltunk ebben a palotában, s a király kénytelen vót eladni.

De ha te má' kivilágosítottad, felfedezted... most ezt a sok drágakövet vidd el, s add el egy ékszerésznek s evel fizesd ki

a palotát s nagy lakadalmat csapunk – azt mondja – s ebbe a palotában mü ketten lakunk.

Úgy es lett.

Elvitte a leán, s eladta azt a sok drágakövet, kapott érte egy csomó pénzt s azt odavitte a királynak. Kifizette azt a palotát s akkor a királyfival megesküdtek.

Nagy lakadalmat csaptak, s ott lent a föld alatt, amik vótak, azok a sok vendégek, bárók, hercegek, ...azok mind elátkozott királyfiak, királykisasszonyok vótak. S azok mind visszanyerték emberi alakjikat. S azok lettek ott a palotában s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Itt a vége, fuss el véle!

84. *Az elátkozott kastély.* AaTh 431, MNK 481*. Idegen nyelvből magyarra fordított mesét tanult meg ezúttal Fábiánné, a típus magyar változatainak menete meséjétől egészen eltér. A mesét – Veres Imre nyomán (1875. Nyr. 4. 179180. C. n.) - Benedek Elek is feldolgozta (MMMV III/1. 85-86. "A macska"), ezt azonban láthatólag figyelmen kívül hagyta, vagy nem is ismeri. Fábiánné

mesemondó művészete kellő értékeléséhez fontos volna ismerni az olvasmányait és a szempontjait, amelyek szerint ezekből válogat.

– A típusnak 21 magyar változatát ismerjük.

1 Részlet Kovács Agnes i.m. 385. p.

85. Világszép nádszál kisasszony

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király s egy királyné, s azoknak vót egy erőst szép fijik. Az a királyfi erőst szeretett a határban járkálni. Egy alkalomval es azt mondja a kocsisának, hogy fogjon bé a hintóba, s menjenek el, egy kicsit járják körül a határt.

Bé es fogott a kocsisa, felül a királyfi s elindulnak. Hát ahogy mennek, egy út széjin olyan szép három nádszál vót, szép egyforma mind a három. Azt mondja a kocsisa:

- Felsőges királyom, álljunk meg! Ezt a nádszálát én levágom, s jó lesz nekem egy ostornyelnek.

Oda es menyen s mikor lenyisszentette a nádszálút, hát egy olyan szép királykisasszon ugrott ki belőle, hogy a napra lehetett nézni s rea nem. Azt mondja:

- Vízet, vizet, me't minnyá' meghalok!

Fut a kocsis ide, fut a királyfi oda, de vizet suhutt se kaptak. S a királyfinak a karjai közt meghót a királykisasszon.

Jaj, hogy sajnálta a királyfi, ...a szüve majd megszakadott bánatában. Be szép vót ez a királykisasszon. Feltették a hintóra, hazavitték a palotába s eltemették.

Másnap újra arrafelé mennek, azt mondja:

- Vágjuk csak le a másikat! Hátha a másikban nincsen...

Levágják a másik nádszálát, de biza' aval es tisztánt* úgy jártak. Az es a szemik előtt meghót. Haza kellett vigyék azt es s eltemet-tessék.

Harmadik nap azt mondja a királyfi a kocsisnak:

- Te maradjál itthon. Én viszek egy korsó vizet s elmenyek lóháton.

Úgy es lett. Felült a lovára s vitt egy korsó vizet, s aval elment oda. Vitte a bicskáját es s mikor odaért, levágta a harmadik nádszálút.

S hát abból még százszor s ezerszerte szebb királykisasszon ugrott ki. Aszongya:

- Vízet, vizet, me' minnyá' meghalok!

Hamar a királyfi oda es tette a szájához, megitta a királykisasszont. Nem lett akkor annak semmi baja. De olyan szép vót, hogy a napra lehetett nézni, de rea nem.

Azt mondja neki a királyfi:

- Édes kedvesem, téged én most itt hagylok. Én elmenyek a palotába s hintóval lejövünk utánad, ...te addig maradjál itt! Üljl fel erre a fára s addig itt várj ki ingemet!

Ott vót egy szomorufücfá, ...le vótak az ágai hajolva, s annak a tetejibe felült a királykisasszon. Hát eppe' arra járkált egy cigánleán, s ahogy odaért, ott vót egy kút a szomorufücfánál arrábacska*. S annak az árnyéka behajolt a kútba.

Nahát vitte a cigánleán a korsóját, hogy merítsen a kútból vizet, s ahogy beléhajolt a kútba, hát meglátta a királykisasszonnak a képit, gondolta magában a cigánleán, hogy hát ez én vagyok. Jaj, be szép vagyok, azt mondja. Ha tudtam vóna, elyen szép vagyok, akkor rég a királyfinak a felesége lettem vóna.

S ahogy ott illegeti-billegeti magát, ...nézegeti a víz tükriben, hogy ő melyen szép, ...há' felpillantott a fára s meglátta, hogy nem ő a szép, hanem ott ül egy leán s az a szép.

- Gyere csak le onnat! – azt mondja.
- Nem menyek, me't a királyfi ingemet ide ültetett fel.
- Gyere le, me' lerázlak arról a fáról! – mondja neki a cigánleán.

Hát a királykisasszon nem akart leszállni. De heába, megfogta az ágot s egyet rántott rajta s a királykisasszon... supp, leesett a földre. Akkor letépte róla a gúnyáját s a cigánleán magára vette, felötözött abba a szép királyi gúnyába, s a leánt belélökte a kútba.

Hát ahogy belélökte... a leánból lett egy aranyhalacska.

S a cigánleán felült a fa tetejibe.

Egyszer jó a királyfi, azt mondja:

- Megjöttem, szép kedvesem, gyere le a fáról!

Hát kászolódik* lefelé a cigánleán, de mikor meglátta a királyfi, hát úgy megrettent, azt mondja:

- Jaj, hogy megváltoztál! Hát te nem ilyen vótál! – azt mondja.

- Hát én azért vátoztam meg me' itt hattál egyedül. S itt sütött a fa tetejin a nap... métt hattál itt? De elviszel a palotádba, akkor én egészen más leszek, visszavátozok olyanná, amilyen vótam.

- Hát jól van – mondja a királyfi.

Felültette a hintóra, s elvitte a palotájába s ott kimosdatták a leánt, felötözött szép gúnyába. De heába, mégse akart olyan szép lenni, amelyen vót azelőtt a királyleán, a királykisasszon.

Telt-múlt az üdő, egyszer csak azt mondja a királyné a királyfinak a felesége, a cigánleán:

- Jaj, édes jó uram nem jó így egyedül, ...hozzál egy dajkát meléjem! – azt mondja. A falu végén, abban a kis házikóban van egy öregasszon, s azt hidd ide, hogy legyen mellettem egy dajka, aki segít ötöztetni, vetkeztetni!

Me't a cigánleánnak az az anyja vót. S a király el es ment, s az öregasszont odahíttá, s akkor elmondta neki a leánya az öregasszonnak, hogy ő hogy lett királyné s a kútban az a halacska nem fog-e árulkodni?

Azt mondja az öregasszon a leányának:

- Hallod-e édes leányom! Tedd te magadot erőst beteggé, hogy beteg vagy, s nem es gyógyulsz meg, csak akkor, ha annak a halszél a húsából eszel egy kicsit.

Úgy es tett a királyné. Erőst beteggé tetette magát, fájt mindene. Azt mondja a király :

- Mi bajod van, édes szép kedvesem?
- Jaj – azt mondja – én olyan beteg vagyok, hogy meg se gyógyulok, csak akkor, hogyha nekem... amelyik fára te felülttél volt, s az a fa alatt vót egy kút, s abba a kútba én láttam egy aranyhalacszkát. S ha kifogod, s én azt a húsát megeszem, csak akkor tudok meggyógyulni.

Na a király szólott a halászának, hogy menjen hamar s fogja ki azt a halat. Ki es fogták, levágták a halat s a szakácsné megkésztette. De amikor pucolta, ...hogy pucolták meg, hogy nem, nem seperték jól esze a halpénzeket, a pikelyeket s egy ottmarad... ott az ajtó előtt.

S abból egy olyan szép fa nőtt reggelre, hogy rettenetes. Pont a királynének a hálószobájának az ablaka alatt. Hogy annál különbnél-különb madarak énekeltek annak az ágain reggelre.

Kínéz a király s azt mondja:

- Jaj be szép fa nőtt az ablakom alá! – azt mondja.

A királyné minnyá' szólott az anyjának, azt mondja:

- Édesanyám, itt valami nincs rendben! ...egyik napról a másikkra ekkora fa nőjön ki! Itt valami nincs rendben.

Szólott az urának s azt mondja:

- É:n újra olyan beteg vagyok! Ennek a fának még az árnyékát se állhatom! Ha ki nem vágatod innet, akkor én beléhalok!

Azt mondja a király:

- Há' hogy tudjam kivágtatni? Olyan szép fa s annyi madár rajta. Különbnél-különb madarak s szépen énekelnek!

De a királyné olyan beteggé tetette magát, hogy halálán vót. Mit vót mit nem csináljon, odahívatott két favágót a király, s kivágatta a gyönyörű szép nagy fát. Hát ahogy fűrészelték a fát a favágók, vágták, valahogy hát egy darab... egy hasá'fát,* azt mondja az egyik favágó, ő hazaviszi, s csináltat belőle egy szép földöt.

- Be szép lesz, a feleséginek egy emlék lesz! – mer' a király udvarából való.

Haza es vitte azt a hasá'fát, s egy erőst, ...erőst szép földöt csináltatott.

Hát ott vót a földő felállítva a telázsi* széjin. Edényeket földögetett az asszon... a favágó felesége. Egyszer egy reggel azt mondja a favágó a feleséginek:

- Hallod-e, édes feleségem! Én menyek az erdőre fát vágni, s gyere el te es énvelem gombát szedni!
- Jól van – azt mondja a felesége. Csak előbb egy kicsit esszeszedem a házot a szobát, hogy ne legyen olyan rendetlenség.
- Hadd el te, ne szedjél semmit, nem kell rendre rakni holmit, mert telik az üdő, majd este, ha hazajövünk, akkor elvégzed a dógodot! Menjünk korán reggel!

Hát az asszon bézárta az ajtót, s elmentek az erdőre.

Mire hazajöttek, olyan szépen ki vót takarítva, rendbe vót téve az a szoba, kisépregetve, s még a vacsora es meg vót főzve. Csodálkozik az asszon, azt mondja:

- Lehet hogy a szomszédasszonyom járt itt. De bézártam az ajtót, hogy tudott vóna bėjőni?

Hát ez így vót egyik nap es, másik nap es, harmadik nap es. Egyszer azt mondja az asszon:

- Hallod-e édes jó uram! Tegyük úgy, min'ha elmennénk hazu'ról, s ne menjünk el! Zárjuk bé az ajtót, s megleskődünk

az ablakon, hogy ki jár itt, ki főzi meg a jó vacsorát s ki teszen rendbe mindenfélét!

Há' úgy es lett. Bézárták az ajtót, s a ház sorkánál megbúttak. Egy kicsi üdő múlva hát látják, hogy benn a szobában mozgolódás támadott. Egy olyan szép leán sepreget, ágyot vet, mosogat, kavargatja a rántást, főz.

Megvárták, hogy mindent végezzen el, s úgy tettek min'ha nem tudnának semmit se. Másnap újra megbúttak s egyszer látják, hogy a földő leugrott a telázsiról, s abból ugrott ki az a szép leán. Az asszon hamar bément a szobába s azt a földőt elragadta s béhanyította a tűzbe.

Kezdettt keservesen sírni a leán:

- Jaj, lelkem édesanyám, kedves nevelő édesanyám s édesapám, m'ér tettétek ezt velem? Az én szomorú életemet még jobban megkeserítettétek – azt mondja.
- Nem baj édes gyermekem – azt mondja az asszon, te leszel a mü leányunk. Mü járogatunk az erdőbe s te itthon főzöl s mosol s takarítasz.

De a leán nem akart maradni. Azt mondja:

- Én nem akarom, hogy ingemet eltartsanak, én elmenyek a királyhoz, béálllok szógálni.

Felötözött szegényes gúnyába s elment a királyi palotába, s kérdezte, hogy nem kell-e egy szobalány vagy szakácsné.

Azt mondja a királyné, a királynak a felesége:

- Dehogynem... eppé' most ment el az egyik szobalányom. Jó lesz, jó hogy jelentkezéte!

Na elfoglalta a helyit a királykisasszon, ...a fedőből ami kijött, és ott végezte a dógát. Tett-vett, azt csinált, ami sorban kellett. úgy megtetszett a királynénak, hogy ő vót a jobb keze, a mindenesse. Belé vót csapva* ott mindenbe, mindent csinálhatott.

Hát egyszer kellett menjenek lakadalomba, s esszegyültek az egész vendégségek a királyi udvarba, mulattak, táncoltak, s ahogy úgy esze vótak az urak gyűlve, azt mondják úgy beszélgetés közben, melyik tudna valami szépet mesélni, ...azt mondják, hogy addig teljen az üdő, amíg a királyné felöltözik.

Hát ez se tudott, az se tudott... Azt mondja ez a szobalány:

- Tudok én... Elmesélem én az életemet.

Elkezdte mesélni, hogy ő egy nádszálból lett, s akkor hogy felültette a királyfi a fára s hogy odament egy cigánleán, s őt a fáról lehúzta.

Közben megérkezett a királyné felöltözve, s ő es fülel, hallgatja a mesét s azt mondja:

- Hadd abba má', nem vagyunk kíváncsiak a te mesédre!

De ott vót a király es. Azt mondja:

- Csak meséljed, ...csak tovább, csak meséljed! Hallgatjuk! Hát a leán mesélte tovább, ...hogy akkor belőle egy halacska lett, s akkor azt a halacskát kifogatta az új királyné, me' tette magát, hogy megbetegedik, s attól meggyógyulna.

De amikor levágták s megpucolták, akkor egy pikely kiesett s abból egy erőst szép fa nőtt. De a királyné azt es kivágatta, mer' akkor es aszonta, hogy ő beteg lesz, ha ott van az a fa. S akkor egy földő lett belőle, mer' a favágó hazavitt egy hasá-fát, s egy földöt csinált belőlem. S most pedig, azt mondja, idejöttem, hogy szógájam ezt a királynét.

Akkor azt mondja a királyfi:

- Te vagy az, senki más... megismertelek első perctől, amikor idejöttél a palotámba!

A nyakába szökött ennek a leánnak s esze-vissza csókolta.

- Te vagy az én feleségem... senki más!

S a cigánleából lett királynét az anyjával együtt kiseprűztette az országból s akkor csináltak aztán ők egy lakadalmat.

S még ma es élnek boldogan, ha meg nem hótak.

85. *Világszép nádszál kisasszony*. AaTh 408.

Ez is azok közé a mesék közé tartozik, melyeket Fábiánné olvasott is, de a szóbeliségből is ismert. A címadó mesét (MMMV III/1. 146-154. 24. "Világszép Nádszál kisasszony"; forrása: Merényi László, 1861. II. 35-46. "A nádszál kisasszony") biztosan olvasta, de bonyolultsága és hiányosságai miatt nem iktatta a repertoárjába, csupán a címet vette át s elmondta hozzá azt a Palkóné által is előadott változatot, melyet Dégh Linda közöl a Kakasdi népmesék 1. kötetében [1955. (UMNGy VIII.) 124-136. 14. "Tündér királykisasszony"]. Palkóné meséje, úgy tűnik, részben Benedek Elek másik hasonló típusú meséjében gyökerezik (MMMV 1/2.84-87. "A fazékfedő"; forrása: Erdélyi

János 1846, 1847, 1848. II. 345-348. 4. "A három pomarancs"), részben a szóbeliségben. Fábiánné az ő meséjét mondja el kissé vázlatosabban, kevésbé művészi formában. Vagy hallhatta a kiváló mesemondótól, vagy a Kakasdi népmesékben olvasta. A róluk szóló, az ő meséiket tartalmazó könyv kezézen forgott Kakasdon, s Fábiánné, mint szívesen és sokat olvasó mesemondó, ezt a mesét nem is egyszer olvashatta.

- A nádlányok meséje népszerű tündérmeséink közé tartozik, 41 változatát ismerjük.

A Palkóné és a Fábiánné az úgynevezett tiszta típusú változatok közül való, amely magán viseli a mesetípus minden fontos jellemvonását.

1 Részlet Kovács Agnes i.m. 386. p.

86. Különös temetés

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. Azoknak vót három gyermekik. Azt mondja este az ember a feleséginek:

- Hallod-e édes feleségem?! Reggel el kéne menjek, s lekaszáljam azt a kicsi füvet, me' örökké esik az eső.

... me' hogy mindent essze ne keverjek, akkorjában es olyan esős üdők jártak, mind most. S a szegén ember erőst félt, hogy nem lesz neki szénája. Azt mondja a feleséginek, elmenyen, s lekaszálja, hogy há' ha süt a nap, tudjon megszárodni az a fű.

Reggel fel es tarisnyált a felesége hamuból sült pogácsát, de vitt az ember egy fél liter pálinkát es a tarisnyájába, hogy erősítse a kaszáját, ha elfáradna.

Na el es ment a szegén ember s mikor kiér a mezőre, ott ahol kellett vóna neki kaszálni, hát látja, ahogy ér közelebb, közelebb, hogy vót egy nagy fája a földnek s a fa alatt valaki aluszik.

- Jé te! ...elpucolj onnat ...akárki vagy! Ne várd, hogy odamenjek! Nem elég, hogy rossz üdőjárás van, hanem még azt a drága füvet ott legyúrtad, letapodtad! – azt mondja.

Hát az a valaki meg se mozdul. Menyen közelebb nagy méregvel, s megfogja a vállát:

- Hé, atyafi, keljen fel innen!
- De biza' az az atyafi meg vót halva.
- Na... ez es jól megcsinálta nekem!

Letette a tarisnyáját s a kaszáját.

– S hát most mit tudjak vele csinálni? – mondja. Én biza elveszem, s elviszem... az árkon túl a román határ van, s leteszem oda. Hátha román ember, s csináljanak ők vele, a halottjikkal, amit akarnak.

Megfogta a halott embert. Elbírta vele, mer' egy sován esszeszáradtott öreg ember vót. S elvitte az árkon túl s letette oda a halottat. Visszament, megfente a kaszáját, s elkezdett kaszálni. De a szeme örökké csak a túlsó ódalon vót, ...az árkon túl, a halotton.

Gondolta magában, nem vót ez tisztességes tőled, hallod-é? Hát ha halott ember, akkor métt nyúltál hezza? Hát akárki vót az, csak egy ember vót. Nem lett vóna szabad hezzanyúljal. Letette a kaszáját s elment. Megfogta a halott embert, s visszavitte a helyire.

– Nezd csak kedves atyámfia – azt mondja a halottnak, ha ide jöttél meghalni, hát maradj es itt akkor!

S elkezdte a füvet a halott körül elkaszálni. Hát ahogy kaszálgat, kaszálgat, eppe' akkor ment egy román ember bé a városba, hogy a juhainak sót s egy kicsi málélisztet* hozzon, kukoricalisztet hozzon. Azt mondja neki:

– Hé, jó ember, álljon csak meg! Nezze csak, itt mi történt! Amikor idejöttem, meg vót halva ez az ember - azt mondja. Szójon bé a községházára... az előjáróságnak jelentse meg, hogy mi történt itt az én földemben!

El es ment a román ember s nemsokára kijött két zsandár, s a szegén embert jól leszidták, hogy hogy mert hezzanyúljni a halotthoz, s métt kaszálta le a füvet kereken?*

De aztán kijöttek még a falu népei es, s a szegén embernek a füvet mind esszetapodták.

- Na – azt mondja – nem elég, hogy ilyen esős szűk esztendő van, hanem még a drága fűvetet is mind esszetapodják!

Délután osztá' elmentek a falubeliek, s az egyik zsandár ott maradt, hogy, őrizze a halottat. S a szegén embernek es... nem vót szabad kaszá'jon, hanem ő es ott le kellett üljön... s ott üljön.

Hát de ki a fene tudja szótlán ott tóteni az üdőt! A szegén ember elkezdett a zsandárral beszélgetni. Azt mondja a zsandár:

- Ne beszélgessen!
- Hát – azt mondja a székely ember, mer' az vót a szegén ember – hát még ekkora úr sose vótam. Testőrséget kaptam. Itt halottőr lettem.

Újra inti a zsandár, hogy fogja bé a száját, ne beszéljen elyenyeket. Hát a szegén ember kibontotta a tarisnyáját, s azt mondja:

- Enni csak szabad?

S alattomban kivette a fél liter pálinkát. Meghúzta jól, s odaintett a halott felé, s azt mondja:

- Isten nyugosztaljon! – azt mondja. Neked má' efféle nem kell – mondja.

Igen, de megkévánta a zsandár s azt mondja:

- Kénáljon csak meg ingemet es!

Meg es kénálta a szegén ember a zsandárt es. Reaköszönte, s az es húzott belőle. Addig kénálgatták egymást, hogy akkora barátságban lettek, hogy amire szeker jött, hogy elvigye a halottat a község házára, addigra hol a zsandár kaszált egy rend* fűvet, hol a szegén ember, hogy estére őrség helyett a fűjít mind levágták.

Na egyszer megjött a szeker. Szerencsére több zsandár nem jött. Feltették a halott embert. A szegén ember es elkullogott haza,

a zsandár ment a szekervel. A szegén ember csak úgy gyalogson. Hát ugye ő későbbre ért haza.

Mikor menyen, hát a községháza előtt kellett elhaladjon. Látja, hogy ez a halott ember ki van téve a községháza udvarára, ...csak két székre, s egy deszkára reafektetve.

- Hát – azt mondja – e’ mégse járja! Akárki vót, de ember vót!

Hazamenyen a szegén ember s mondja a feleségének:

- Hallod-e? ...el kéne hozzuk azt a halott embert. Csinálunk ide egy nyújtópadot, s felötöztetjük azt az embert... nekem amilyen gúnyám van, abba, s itt megvirrasztanánk* s hónap eltemettetnénk.

- Jól van – azt mondja a felesége.

Úgy es tették. Elmentek a községházára s elkérték a halottat, s nyújtópadot* csinált a szegén ember s a felesége. Felötöztették a halott embert s felfektették, kimosdatták, me’ olyan szép vót. Mikor így rendben vótak, azt mondja a szegén ember:

- Hallod-e te asszon! Ö’tözzél csak fel te es inneplő gúnyába, s én es! Hát ha testvére vót, legyek én a testvére, s hátha felesége vót, akkor legyél te a felesége s sírassad! De hátha még gyermekei es vótak, azok es álljanak csak ide! De biza’ még hátha vót neki anyja s apja es.

A szomszédból egy öregasszont s egy öregembert odahíttak, s azok es a halottnak min’ha az anyja lett vóna s az apja, annak a képiben* kellett sírassák. Na így megvótak. Hanem a temetésvel vót egy kicsi baj, me’ nem akarta egy pap se eltemetni. .

Azt mondja a református pap, ő nem temeti el, me’t nem tudja, melyen vallású vót. Azt mondja a katalikus pap, ő se temeti el, me’ hátha nem vót katalikus. Azt mondja az evangélikus pap, ő se temeti el.

Hát jól van, ha nem temetik el, nem temetik.

A halottnak csináltattak egy koporsót, s abba belétették. Mikor kikésérték a temetőbe, hát barátom, mind a három pap ott vót.

Azt mondja a katalikus pap:

- Hátha katalikus vót, nem akarom a lelkemre venni – azt mondja.

Azt mondja a református:

- Hátha református vót, én se akarom a lelkemre venni.

Azt mondja az evangélikus:

- Hátha evangélikus vót...

... így hát szépen a katalikus pap elszentelte, a református pap elkönyörögte s az evangélikus elénekelt. S a falu megsíratta s szépen eltemették. Csak tort* nem csináltak, me' erőst szegén... esős esztendő vót s örültek, hogy nekik es legyen amiből megéljenek.

S aztán igaz vót-e, vaj nem igaz vót, azt én nem tudom, me' úgy láttam, mind most.

86. *Különös temetés.*

Mesévé alakított novellisztikus élményelbeszélés, amely nyilván az azévi esős nyár jóvoltából jutott eszébe a mesemondónak. Kitűnően tükrözi Fábiánné formaérzékét és humorát, gondoljunk csak a tréfás jelenetekre, mikor a szegény székely átteszi a halottat az or

szághatáron, azután visszahozza, mert az is ember volt, vagy mikor a fél liter pálinka felett kötött barátságban lekaszálják a zsandárral a halott ember mellett a szegényember összes fűvét, de figyelemre méltó a síratás és magának a temetésnek az epizódja is.

I Részlet Kovács Agnes i.m. 386. p.

87. A sárgalábú halál

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon túl, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén ember s egy szegén asszon. S annak a szegén embernek s szegén asszonnak annyi gyermeke vót, mind a réten a fűszál. ...még egyvel több. S nem elég, hogy eleyen sok vót szegényeknek, hanem még eppe' akkor nap született egy.

Azt mondja a szegén ember:

- Mit tudjak én most csinálni? Kit híjak komának, mikor egyik faluvégitől a másíkg mindenki komám? Amennyi szegén ember, mindegyiket elhíttam, me't a nagygazdák nem jónek el, lenéznek – azt mondja.

Hát elkezdtek tanakodni a feleségível, hogy ezt kéne elhíni,* azt kéne elhíni. Ez se jó, az se jó. Ez es vót má, az es vót má...

Egyszer azt mondja a szegén ember:

- Hallod-e, édes feleségem, mit gondoltam én!?
- Mit... édes jó uram?
- Azt gondoltam, hogy csinálók egy jó nagy fenyőfa botot, a végín legyen egy jó nagy macsuka, akkora így në..., mind a fél kujakom* s kimenyek a falu végíre s beléhúzódok az árokba, s ott a lunka* végínél, a bokrokba, s aki arrafelé jó én olyant duvasztok* a fejjire, hogy elájul. S akkor megfogom, s hazahozom, s amikor életre tér, akkor az meg kell keresztelje a gyermekünköt, ...ha akar, ha nem.

Azt mondja a felesége:

- Hát ez jó es lesz!

Úgy es tett a szegén ember. Csinált egy nagy macsukás* botot, megvárta, hogy estefelé legyen, s elment ki a falu végire, a falu lunkájához s oda egy bokorba békázódott. Hát egyszer hallja, hogy valaki beszélget, ...me' kettő jött, nem egy.

Gondolja magában, ez nem jó, me't ha az egyiket leütöm, akkor a másik elfut s megmondja, hogy mi történt. Hanem kiállok, s megnézem, hogy kicsodák.

Mikor odaértek, hát ki es állott. Azt mondja:

- Jó estét!
- Jó estét! – azt mondják.
- ...há' kendtek kicsodák? Hova s merre mennek?
- Mü vándorolunk. Én vagyok Szent Péter

...a másik meg azt mondja:

- Én vagyok az Úr Jézus.
- Jaj, akkor – azt mondja, hejába álltam én ki, ...hejába állítottam én meg kendteket!
- ...há' métt? – azt mondja Krisztus Urunk.
- Hát azért – azt mondja, me' nekem annyi gyermekem van, mind a réten a fűszál, s nem elég, hogy annyi van, hanem még született az éjen megin' egy, s annak nincs, aki keresztvíz alá tartsa. Nem kapok keresztapát.

Azt mondja Krisztus Urunk:

- Hát elmenyek én odatartom. Vaj itt van Péter nő, Szent Péter.
- Nem kellett tü – azt mondja a szegén ember, me' nem vattok igazságosok. Nem vagy Krisztus Urunk te igazságos, mer' – azt mondja, nekem annyi gyermeket adtál, hogy azt se tudom, hogy egyiknek-másiknak mi a neve. S vannak nagy

gazdák, grófok, bárók, hercegek, királyok, s azoknak csak egy van, vaj kettő – azt mondja. Menjetez csak az utatokra!

Na el es mentek... Krisztus Urunk Szent Pétervel. S a szegén ember megint békázódott a bokorba. Várt egy kicsiddég, várt. S hát ahogy várt, egyszer hall valami lódobogást. Mikor közeleddett oda, kiugrott a bokorból, s a lovasra... egyet koppantott* a fejire. Le es szédült az, de nem esett el egészen. Azt mondja:

- Ki vagy te?
- Én vagyok egy szegén ember. Hát te ki vagy?
- Én vagyok a sárgalábú halál – azt mondja. Hogy mertél te megállítani, amikor én küldetésben vagyok, soknak a halálát most viszem?
- Hát én azért üttelek le, hogy nē,* született egy gyermekem, s nem bánom ha halál vagy, akárki vagy... gyere, s tartsd oda a keresztvíz alá a gyermekemet!

Megegyeztek. A halál felültette a lóra maga mellé a szegén embert s elmentek a szegén embernek a házához. Ott megkeresztelték. De mikor meglátta a halál a szegén embernek azt a sok gyermekit, egyik éhesebb vót, mind a másik, rongyosok vótak s sírtak, azt mondja:

- Na, te, szegén ember... valahogy én segíték rajtad. Látom, hogy erőst sok gyermeked van... Nezd csak, itt a kabátom alól kihúzok egy virágot, s ezt a virágot én neked adom. Mikor kimenyek a kapun, akkor én felírom az ajtóra, hogy itt lakik ez és ez, egy híres doktor. S annyin jönnek hezzád, hogy te nem győződ őket, ...ide-oda elmenni a betegekhez. De te ezt a virágot ahhoz a beteghez elviszed s annak a tájékán, ahol fáj, egy kicsit meghúzogatód. De nézd meg jól, amikor én a betegnek a fejínél vagyok, akkor ez a beteg meggyógyul, de mikor ingemet a lábánál látsz, akkor húzogathatód

a virágot, akkor annak meg kell halni. Ha nem fogadsz szót, akkor te es meghalsz.

S a halál akkor felugrott a lovára s úgy elvágatott, mintha ott se lett volna. Jól van. A szegén ember eltette a virágot, s lefeküdtek, s egyszer elig virradott, kopogtatnak az ajtón, hogy itt lakik-e ez s ez a doktor, mé't egy erőst nagy beteghez kéne, hogy menjen.

- Itt lakik – azt mondja, hogyne lakna!

Fel es kapta magára a gúnyját, ami vót, ...azt a szegén ember. Vette a virágot s elment a beteghez. Mikor odamenyen, nézi, hogy a komája hol áll, s hát a komája a betegnek a fejénél állott. Odaviszi a virágot, s elkezdi húzogatni a betegnek azon a tájékán, ahol fájt, ahol fájdalokat érzett. S hát egyszer csak felült a beteg.

- Jaj be jól érzem magamot! – azt mondja. Min'ha újra születtem volna!

Meg es jutalmazták a szegén embert egy zacskó arannyal. Örvendett a szegén ember. Hazament, s abból aztán vett a gyermekeinek gúnyát s magának es vett egy doktortáskát, amibe belétette a virágot. S utána aztán nem vót nyugta. Egyiktől a másikig, még haza se tudott jöni, egyik betegtől a másikig. Csak hitták ide, hitták oda. Olyan híres orvos lett belőle, hogy olyan a föld kerekésein nem vót.

De nem es vót ott beteg az országban, mindenkit meggyógyított.

Egyszer, hogy-hogy nem, egy más országban beteg lett a királynak a leánya. Mindenféle csudadoktorok jártak oda, de nem tudták meggyógyítani. Meghallotta a király a hírit, hogy itt és itt van egy orvos, van egy doktor, aki meg tudja gyógyítani akármilyen betegségben szenved a beteg. Hamar el es mennek oda. Békopogtatnak s mondják, hogy:

- Itt lakik-e ez s ez a doktor?

- Itt lakik – azt mondja a szegén ember. De a szegén ember má' le vót egy kicsit öregedve. Ugye sok üdő eltőt má', sok beteghez járt Ó, azt mondja:

- Itt lakik – azt mondja. Mi baj van?

Mondják a küldöttek, hogy ebben s ebben az országba van egy királyleán, aki halálos beteg, s szeretné a király, ha meggyógyítaná, me' gazdagon megjutalmazná. Azt mondja a szegén ember: .

- Na, menyek, csak viszem a táskámat.

El es menyen. Felültetik a hintóra a szegén embert s elmenyen a leánhoz más országba. Mikor odamenyen az ágyhoz, hát látja, hogy a komája nem a fejinél áll, hanem a lábánál.

- Hej megszorodik a szegén ember. Most mit tudjak csinálni?

Azt mondja a királynak:

- Felséges királyom, életem-halálom a kezedbe ajánlom, későn tetszett hivatni. A királykisasszon erőst nagy beteg, nem tudom meggyógyítani.

De a király kezdett könyörögni, mindent ígért, hogy ez az egyetlen egy leánya van s gyógyítsa meg, me' nem bánja, ha fele királysága reamenyen, azt se bánja, csak a leányát gyógyítsa meg.

Na elévette a virágot a szegén ember... az orvos. Elkezdte húzogatni erről es, arról es. De a komája olyan mérges szemeket vetett rea, hogy a szegén ember úgy megejedett, hogy nem merte tovább húzogatni, hanem azt mondja:

- Megpróbáljuk azt, hogy ezt az ágyot fogják meg... a négy sarkát, s vigyék egy olyan szobába, ahol semmi nincsen s senki se, csak a négy fal van!

Gondolta magában a szegén ember, hogy hátha a halál, a komája nem menyen oda. Meg es fogták az ágyot, odavitték a szobába,

odaszorították a négy fal közé az ágyot s elkezdte a virágot húzogatni a szegén ember erről es, arról es, de a komája ott vót, s olyan mérgesen nézte, nagy szemeket meresztett. S hát egyszer csak felült a leán, meggyógyult.

Úgy megörvendett a király, hogy örömben azt se tudta, hogy mi' csináljon. Azt mondja a szegén embernek, hogy bármit kér, nem sajnálja tőle. ...a fele királyságát se, amétt meggyógyította a leányát.

De a szegén ember ejedtiben nem kért semmit, csak amennyi járt. Egy zacskó aranyat vett el. Visszavitette magát, de nem vót nyugton akkor egy percig se. Félt a komájától. Úgy es lett. Elig ért haza a szegén ember, a komája má' várta.

- Na komám ütött az utolsó órád neked es! Megmondtam, hogy amikor én a betegnek a lábánál állok, akkor te ne próbálkozzál meg, me't annak meg kell halni... s te nem fogadtál szót!

Azt mondja a komája:

- Hát kedves komám, látod, hogy hogy könyörgött a király, s megsajnálta. Várjál még egypár esztendő't, menjenek férhez a leányaim, s házasodjanak meg a fiaim. Ne vigyél most el, árván hagyod őket!

De a komája azt mondja:

- Nincs irgalom!
- Jól van – azt mondja a komája, a szegén ember a halálnak, gyere, megmutatom, ha meghalok es, tudd meg, hogy hova rejtettem a kincseimet.
- Van egy zsák a padláson, s abba tellegettem* belé, ami nem kellett, ...hogy öreg napjaimra legyen.

Ment es a halál fel a padlásra... s elévett egy jó nagy cuhálzsákot* a szegénember s azt mondja a halálnak:

- Na most ide nyú'jál belé, jól egész a fenekiig, me' itt vannak a kincsek beletéve!

Belé es bútt a halál, négykézháb állott, s mikor kezdett ott koto-rászni, a szegén ember meglökte, s a halál oda beléesett a zsákba. S akkor békötte a zsákot a szegén ember hamar, s felakasztotta a füstre. Rugódott a halál rettentően, hogy eressze ki... s édes egy komám, nem viszlek el, csak eresszél ki. S így édes egy komám, s úgy édes egy komám... De nem eresztette ki a szegén ember.

- Üljlél csak ott a füstön! – azt mondja.

Lement a szegén ember, s élt nyugudtan tovább. Megházasodtak a fiai, férhez adta a leányait.

De tudják-e, az országban senki se hót meg. Olyan öregek vótak, hogy kankósbotval* jártak. Csak születtek a népek s születtek... s úgy elszaparodtak. Nem tudták elgondolni, hogy mi az oka, hogy senki se hal meg.

Vótak olyan öregek, hogy má' a hamunak es aszonták, hogy mamu, az orrik a térgyiket verte, s az ajakik a derekikot, s azt mondják:

- Istenem, istenem, hol az a halál, hogy nem visz el münkö't!

De a szegén ember csak hallgatott. Nem mondta az senkinek se, hogy hol a halál.

Addig, hogy a legutolsó gyermekit es, amelyik legutóján született s a halál vót a keresztapja, azt es megházásította. S a felesége es má' úgy meg vót öregedve s ő es. Na azt mondja:

Kedves feleségem, most má' elérkezett a mü időnk – azt mondja... menyek fél a padlásra s kinyitom a zsákot... má' nem baj, ha meghalunk es!

Úgy es lett. Felment a padlásra s kinyitotta a zsákot, de úgy esze vót szárodva ott a füstön a halál, hogy a csontjai zeregtek.* Ahogy kinyitotta, valahogy kikászálódott* belőle, megragadta a szegén embert nagy mérgiben, s azt mondja:

- Te leszel a legelső, most viszlek!
- Nem es bánom – azt mondja a szegén ember, amit akartam, azt elértem, s megmutattam, hogy én es tudok, ...erősebb vagyok nálad.

Aztán a szegén ember meghót, s a halál az öregeket mind elvitte, csak a fiatalok maradtak meg s még ma es élnek, ha meg nem hótak.

87. *A sárgalábú halál.*

AaTh 332. Vö. az 50. sz. Amen c. mesével. Ez a változat, a halálkoma meséjének egy másik redakciója, megegyezik a Palkó Józsefné által elmondott formával [Dégh Linda 1955. (UMNGy VIII.) 80-85. 5. "Sárgalábú halál"]. Itt is felmerül a kérdés, hogy vajjon Fábiánné a mesét a szóbeliségből ismeri-e, vagy pedig a Kakasdi népmesék c. gyűjteményben olvasta? Akár mi is volt a forrás, vannak momentumok, amelyek a Fábiánné egyéni leleményének tűnnek, például a virág, amelyet a Halál ad a szegény embernek, s amellyel a beteg testrészt meg kell simogatni, hogy a beteg meggyógyuljon, nem szerepel

Palkóné meséjében. A meggyógyított személyek is különbözőnek, ennek láthatólag egyik mesemondó se tulajdonít jelentőséget. Eltér viszont a mese befejezése. Palkónénál a Halál a szófogadatatlanság után eljön a volt szegény ember után, s annak minden mesterkedése és kérése ellenére, hogy bár addig hagyja életbe, amíg a gyermekei megházasodnak, levágja a fejét, Fábiánnénál azonban a szegényember a Halált zsákba szorítja, s felakasztja a füstre, csak akkor engedi ki, mikor már a legutolsó gyermeke is megházasodott. A "jó vég" valószínűleg Fábiánné leleménye.

I Részlet Kovács Ágnes i.m. 386. p

88. A kőszívű ember

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy szegén asszon. S annak a szegén asszonak vót három szép fia s egy leánya.

Azt mondják a legények, hogy ők elmennek, s más országból hoznak magiknak feleséget, me't ott a faluban nem tetszik amelyenyek vannak. Feltarisnyálta a szegén asszon. Hamuból süttött nekik pogácsát, s elbúcsúzott nagy könnyhullatásokval, s elindultak a legények.

Hát ahogy mennek, mendegélnek, egy nagy erdőn vitt keresztül az újtik. S ahogy az erdőn mennek keresztül, s hát megesteledtek. Láttak egy kicsi házikót s oda bémentek. S hát kit látnak abban a házikóban? Egy ősz öregembert.

Azt mondja az öregember:

- Hova s merre, fiatal legények?
- Adjon isten öregapánk! – köszöntek a legények az öregnek s mondják:
- Elindultunk magunknak feleséget keresni.
- Megesteledtünk s nem adna-e szállást nekünk az éccakára?
- Adok én szüvesen – azt mondja. Meghálhattok.

Megháltak ott a legények s reggel azt mondja nekik az öreg:

- Halljátok-e, erre visz az útatok s erre es kell visszajöjjetek. Mivel özvegyember vagyok, ...s amétt szállást adtam, annak a fejiben azt kérem, hogy nekem es hozzatok egy szép hajadont, egy szép leánt feleségül!

Gondolta magában a három legén, hát minek ennek az öregnek a szép hajadon, amikor olyan öreg, hogy még csoszogni es alig tud. S úgy magikban kikacagták.

Na el es mentek a legények más országba. S ahogy béérték egy országba, abban az országban vót egy király s oda beszélgettek. S a királynak vót három erőst szép leánya. Egyik szebb vót, mind a másik.

A legények jól viselkedtek, szógáltak, katonák vótak, harcoltak, s úgy megszerette a király ökö, hogy mind a három leányát a három legénnek adta feleségül.

Nagy örömmel vitték ökö vissza. De csakugyan azon az úton kellett keresztülmenjenek, ahol az öreg lakott. Mikor odaérnek, há' köszönnek:

- Jó napot adjon isten, öregapánk!
- Adjon isten! – azt mondja. Jó sokáig oda vótatok! ...há' hol s merre jártatok? Látom – azt mondja, magatoknak szép leányokot hoztatok. Három leánt, hát az enyim hol van? Nekem nem hoztatok?

Azt mondják a legények:

- Nem kaptunk...
- Nahát ha nem kaptatok... mind itt nekem kő'é vá'toztatok! Csak egyetlen egy leán marad meg nekem feleségnek. A három legén s két leán itt kő'é vá'tozzon! – azt mondja.

Ahogy ezt kimondta, abban a pillanatba a három legén s a két leán kő'é vá'tozott. S csak egyetlen egy leán maradott meg, s azt ott tartotta magánál. Sepregetett, főzött, ...sírt a leán. Sajnálta a másik két testvérit. Sajnálta a három szép deli legént, de nem tudott rajta segíteni.

Egyszer az öregnek erőst jó kedve vót. Azt mondja neki a leán:

- Öregapókám, métt vá'toztattad kő'é?

- Azétt, mer' az én szívem es kőből van – azt mondja.

- Hát hol van a te kőszíved?

- Hát hol van? – azt mondja. Ott van az ágyterítőben!

Jól van, akkor az öregember elment, ide-oda bolyongott az erdőben. A leán szedett egy csomó virágot, s font egy erőst szép koszorút s reatette az ágyterítőre. Este, mikor hazajő az öreg, kezdett kacagni. Azt mondja:

- Métt tetted azt a koszorút oda az ágyterítőre?

- Azétt apókám, hogy ha az ágyterítőben van a szíved, akkor örüljön a szíved. Felkoszorúztam a szívedet.

Kacagta az öreg. Azt mondja:

- Nem ott van. Csak nem akartam megmondani.

- ...há' hol van, apókám? ...há' mondd meg nekem! Hát úgy se tudom én megmondani senkinek – azt mondja a leán. Senki nem jár erre, hát kinek mondanám én meg?

Azt mondja:

- Ott van az ajtófélfájában az én szívem.

Na másnap a leán újra szedett egy nagy csokor virágot, s az ajtófélfájára felakasztotta.

Este jó haza az öreg, s látja ott a virágot s azt mondja:

- Látom, jószívű leán vagy. Megint felkoszorúztad, felvirágoztad az ajtófélfáját – azt mondja. Ugye azt gondoltad, hogy igazat mondtam, hogy ott van a szívem. Hej pedig nem ott van! – azt mondja.

- Hát hol van, apóka? – könyörgött a leán neki.

- Hát ide hallgass! Ha nem mondod meg senkinek, akkor megmondom, hogy hol van az én szívem. A szívem itt van nem messze, egy rengeteg nagy erdő közepin van egy nagy szikla, s abban a sziklában van egy madárka, s abba a madárkába

van az én szívem. Aki szétveri azt a sziklát, s megfogja a madárkát s kiveszi a szívemet belőle, akkor nekem abban a helyben – azt mondja visszajő a szívem.

Hej a leán gondolkozott, nagy szeget ütött a fejibe.

- Istenem, istenem, ki tudja ezt megtenni, kinek tudjam én ezt elmondani?

Na eltót sok esztendő. A szegén asszon várta haza a három fiát, ...várta haza.

Nem jött. Azt hitte, má' meg es hótak. Született neki megin egy fiacskája s az má' akkorára cseperedett, hogy vót úgy tizenöt-húsz esztendő. Azt mondja:

- Édesanyám nekem nem vótak tesvéreim?

Hát az asszon nem akarta megmondani, nehogy elszomorítsa a fiát. De addig könyörgött, addig mondta, hogy az anyja elpanaszolta, hogy vót neki három legén testvére, s azok elindultak házasodni, de többet sose tértek vissza.

- Na, akkor én egy napig se várok. Tarisnyáljon fel ingemet, s én elindulok a keresésikre!

Szegén asszon megint sütött neki pogácsát hamuból, feltarisnyálta a fiát, s nagy keserves könny hullatások között eleresztette ezt a legküsebbik fiát es. Hát amind menyen a legén, leült enni, s azt mondja:

- Aki éhes, az tartson velem! – azt mondja. Nem akarok egyedül enni. Megosztom az enivalómot bárkivel!

Hát uram teremtöm, az erdőből egy akkora nagy kos kijött, nagy szarvai vótak, s azt mondja:

- Te legén hí'ttál, akkor itt vagyok!

Na megvendégelte azt a nagy kost a legén, ...jóllakott s azt mondja:

- Húzzál ki egy szórt belőlem, s ha bármilyen bajban leszel, csak annyit mondjál, hogy faltörő kos, gyere segítségre!

Na a legén ment tovább. Hát ahogy menyen tovább, megint leült enni, s azt mondja:

- Ki van itt a közelben? Még van maradék ennivalóm. Jöjjön, segítsen megenni, hogy ne egyek egyedül!

Hát odaszállott egy galambacska a vállára.

- Itt vagyok – azt mondja.
- Na – azt mondja, gyere, most egyél velem!

Jól tartotta a galambat es, s mikor jóllakott a galamb, akkor azt mondja:

- Húzzál ki egy tollat a szárnyamból s bármilyen bajban leszel, csak mondjad, hogy tarka galamb, gyere segítségemre!

...úgy es lett. Ment a legén, s addig ment, hogy elérte azt a házacskát, ahol lakott a kőszívű ember. Békopogtatott, de nem vót otthon, ...csak a leán vót otthon. Köszön:

- Jó estét!
- Jó estét! – azt mondja, hol jársz erre, hol még a madár se jár?

Azt mondja a legén:

- Elindultam ország-világot járni.
- Hát te, hogy vagy itt egyedül ebben a házikóban?
- Nem vagyok egyedül – azt mondja a leán, van itt nekem egy öreg apókám, csak az erdőben bolyong most.

S a leán akkor ott elpanaszkodta, elbeszélte, hogy ott vannak azok a kőszobrok, akiket kővé változtatott. Kettő az ő testvére s a három a deli legények.

Azt mondja a legén:

- Ezek meg az én testvéreim – azt mondja. Na, de mit mondott, hol van a szíve?

- Azt mondta, hogy itt nem messze az erdőben van egy hatalmas nagy szikla s azt a sziklát, ha valaki széttörné, abban van egy madárka, s annak a madárkának ..., abban van a szíve az öregembernek. Ha valaki megfogná azt amadárkát, s az öregemberhez vinné, minnyá' visszakapná a szívét.
- Nahát, ha csak ez a baj – azt mondja a legén, akkor te ne szó'jál egy szót se!

Meg se hált a legén, hanem elindult a sziklához. Meg es kapta azt a hatalmas nagy sziklát, s mikor odaért, hej, azt mondja:

- ... ha itt lenne az a nagy faltörő kos, hogy széthánná nekem ezt a nagy sziklát.
- Hát uram teremtőm, elig szólta ki, ott termett a kos, s a szárvaival csak kettőt-hármat döfött rajta s szét vót a nagy szikla repesztve.

Azt mondja a legén:

- Most csak a galamb kéne, hogy elkapja a madárkát.

Oda es repült a vállára a galamb abban a helyben, s elkapta a csőriben a madárkát.

A legén a kezibe vette, de úgy dobogott annak a madárkának a szíve, hogy nem fért a legénnek a kezibe, úgy vert. Vitte hamar nagy örömmel az öregemberhez, s hát amikor közeledett a házikóhoz, közeledett, azt mondja az öregember a leánnak: .

- Jaj, hallod-e, édes leányom, nem tudom, mi van velem, de olyan melegség van rajtam, s úgy ver a szívem tájéka s olyan jó érzés fogott el!

Hát ahogy közeledett, még közelebb, még közelebb, az öregembernek kezdtek potyogni a könnyei. A leánt kezdte csókolgatni.

- Édes leánkám, úgy érzem... – azt mondja:
- Itt van öregapám – azt mondja, meghoztam a szívét!

Az öregember minnyá' a madárkát kétfelé vágta, kivette a szívit s bétette az ő maga helyire s ugyanúgy dobogott, mind azelőtt vót.

Azt mondja a leán:

- Most öregapám, éleszd életre ezt a köembereket, akiket kő' é vá' toztattál, ...hadd legyenek boldogok!

Életre es ébresztette őket. Megköszönték az öregembernek, s megcsókolták egyik a más s hazamentek.

Nagy lakadalmat csaptak, és boldogan élnek még ma es, ha meg nem hótak.

Az öregasszon úgy örvendett, hogy azt se tudta, mi' csináljon.

88. *A kőszívű ember.* AaTh 312D (AaTh 554, AaTh 302A *). Ismét egy nem magyar mese került be Fábiánné repertoárjába, az összetétel szokatlan a magyarban. A testen kívül elrejtett erő típushoz tartozó mesékben (AaTh 302A *) nálunk nem a sárkány - itt öreg ember - szíve van elrejtve a kősziklában levő madárkában, hanem az ereje egy az erdőben élő vadkan fejében levő nyúl fejében levő tojásban vagy do-

bozban, melyben darazsak vannak. Az erő-szív vélt helyének a felbokrétázása a típus magyar változataiban is szokásos. Az utóbb született hős - nálunk rendszerint borsszemtől fogant, Borsszem Jankó - pedig elpusztítja, nem pedig visszahelyezi az élő szívet. - A mesének ebben a formában magyar változata nincsen.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 386. p.

89. A két jóbarát

Vót egyszer két legén, egy német s egy magyar legén. S szomszédok vótak, ...de erőst, erőst jóbarátok vótak. Egyik a más' nélkül se kocsmába, se leányokhoz ezek nem mentek. Mind ahogy a közmondás mondja: hogy egyik a más fenekiből ki nem estek. S hát ez es úgy vót, ...örökké együtt vótak.

Azt mondja egyszer Hanzi, me' így hitták a német legént. A magyar legént Jóskának hitták. Azt mondja Hanzi:

- Gyere Jóska, megyünk a kocsmá! Iszunk – azt mondja, bort!

Na el es mennek ők, leülnek az asztalhoz. Kirendel Jóska két üveg sört. Megigyák, újra rendel Jóska két üveg sört. Megint megigyák.

Azt mondja neki Hanzi:

- Jóska, most elég lesz, többet - azt mondja - nem kell!

De Jóska megint rendelt. Jóskának erőst jó kedve kerekedett, s a kujakjával* kezdte verni az asztalt s énekelte, hogy:

- Rádirattatom,* rádirattatom!

Hallgatkozik a barátja s azt mondja:

- Reám te ne irasd, ha kérted, akkor fizesd meg! Én mondtam, hogy ilyen sokat ne kérjél! – azt mondja.

De Jóska megint csak énekelte:

- Rádirattatom, rádirattatom!

Hát ez a két legén úgy eszeverekedett ott a korcsomában, hogy úgy kellett elválasszák.

Aztán, hogy azután jóbarátok lettek-e, vaj nem-e, azt én nem tudom, me' úgy láttam, mind most...

89. *A két jóbarát.*

Ez is a novellatémájú élményelbeszélések közül való, melyekkel kapcsolatban két tényre kell felhívunk a figyelmet: ezek között a falusi témájú "valódi történetek" között éppen úgy vannak vándortémájúak, mint a tündérmesék vagy a trufák között, csak talán nem olyan nagy százalékban.

Itt is felmerül továbbá az olvasmányeredet lehetősége. Kalendáriumokban, iskolai olvasókönyvekben, sőt novelláskötetekben is számos "népi elbeszélés" juthat vissza vagy juthat be a szóbeliségbe, amely számára az írott, nyomtatott forrás mind általánossabbá válik.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 387. p.

90. A zsoltár éneklő madár

Hol vót, hol nem vót, hetedhét országon, még az Óperenciás-tengeren es túl, vót egyszer egy király s egy királyné. S azoknak vót három erőst szép fíjik. De akkora gazdák vótak, akkora hatalmas nagy király vót, hogy a fél világ az ő birodalma vót.

Egyszer azt mondja a fiainak s a feleséginek:

- Halljátok-e édes fiaim! Mit tudnék én csinálni, hogy ha meghalok, há' fennmaradjon a nevem unokáról unokára?

Hát mondják a fiai:

- Építtessen egy kórházat!
- Az es jó – mondja a király, de még valami más kéne, ami még jobb lenne.
- Akkor építtessen egy nagy templomot!
- Az a legjobb lesz – azt mondja a király.

Hozatott es minnyá' sok téglát, követ, cementet, mindenfélét, ami egy templom építéséhez szükséges. Sok munkást fogadott. Építettek, de egy akkora hatalmas templomot építettek, hogy az egész földkerekségin akkora templom nem vót. Szép két nagy tornya vót neki. Mikor készen vót a templom, abba képeket, szobrokat,... mindenfélét hozatott a király. Kifestette szépen a szebbnél-szebb aranyfüstös* oszlopokat.

Nahát amikor mindenvel, evvel es elkészültek, ...padokot rendezett bé s akkor azt mondja:

- Most meg kell hí'ni a püspökök s a pápát es, hogy szenteljék fel a templomot.

El es jöttek, hogyne jöttek volna..., csudájára jártak annak a szép templomnak.

Eppe' akkor vót egy új pap a faluban. Ott a faluban, ahol a király lakott. Abban a városban, nem a faluban. S akkor fel es szentelték.

Ennek a templomnak a tiszteletire, mivel hogy ott vót a püspök, felszentelték a templomot s felszentelték az új papot es. Akkora ünnepség vót, hogy hetedhét országra szólt.

Nahát telt-múlt az üdő, búcsújárók jártak ebbe a templomba. De a király csak szomorkodott.

Egyszer azt mondja a legidősebb legén, a legidősebb királyfi:

- Halljátok-e testvéreim?! Meg kéne kérdezzük édesapánkot, hogy mért szomorkodik örökké? Bétőt a kedve,* szép nagy templomot építetett, s még es örökké szomorkodik.

Azt mondja a középső:

- Jó lesz, ha béméssz hezza s megkérdezed.

Bé es menyen a legidősebb királyfi s mondja az apjának:

- Kedves édesapám, ha meg nem sértenélek mondd meg nekem, hogy métt vagy te örökké olyan szomorú? Azt mondtad, ha meglesz ez a templom, akkor minden kedved bételik. Soha többet nem leszel szomorú s most még es örökké szomorkodsz.
- Hej fiam! ...nem mondom meg én azt, azon úgy se tudtok tü segíteni...

Evel a nagyobbik legén kiment.

Bément a középső, kérdezi, de annak es ezt mondtá az apja. Bémenyen a legküssebbik királyfi s mondja neki:

- Édesapám, ne utasítsál ki! Mondd meg, hogy métt vagy olyan szomorú, me' nekünk sincsen semmi kedvünk, ha látjuk, hogy te örökké szomorkodsz.

Azt mondja a király:

- Hát, édes fiam! Ha ennyire akarjátok tudni, hát én akkor elmondom. Azétt vagyok én szomorú, me't ebbe a templomba megvan a világon ami kell mindenféle, de hiányzik belőle a zsoltáréneklő madár. Hallottam hírit, hogy az melyen szépen énekel. S azt én, ha ebbe a templomba bétehetném, akkor az enyim lenne, ...úgy tetszik, az egész világ.
- Hát édesapám... – azt mondja a legküsebbik királyfi. Ezen te egyet se búsuljál! Esszeszedjük magunkot s addig menyünk, amíg megkapjuk a zsoltáréneklő madarat.

Heába untatta* a király, hogy:

- Ne menjetek, ne menjetek! – így-úgy könyörgött az édesanyja.

De a három kifályfi esszeszedte magát, felpakoltak, feltarisnyálták magikot ennivalóval, pénzvel. Lóra ültek s elindultak. De mielőtt el nem indultak vóna, az apjik adott nekik három gyűrűt, s azt mondta:

- Ha mentek s egy keresztútba értek, ezt a három gyűrűt ássátok el! S amelyik visszafelé hamarább visszatér, ...elvall' az utatok s amelyik hamarább visszatér, megnézzé, hogy melyiknek a gyűrűje lesz rozsdás, ...s az erőst nagy bajban lehet. ...úgy csináljátok, ahogy én mondom!

Na a legények az ujjikra húzták a gyűrűköt, s elbúcsúztak az apjiktól. Felültek a lovakra, s elvágattak. Mentek hetedhét ország ellen. Hát ahogy mennek, egyszer csak egy keresztúthoz értek.

- Na – azt mondják – most elválunk itt. Ássuk el a gyűrűköt ebbe a keresztútba! Egyik menjen északra, a másik délre

s a harmadik nyugatra! Majd amelyik megkapja a zsoltár-
éneklő madarat s visszatér vele, az megnézi, hogy a gyűrűk
megvannak-e, s nem rozsdások-e? Úgy es tettek. Elásták a
gyűrűt s elindultak hárman háromfelé.

Hát ahogy menyen a legkülsőbb királyfi, ő ment délnek, ...ment.
Ahogy ment, megesteledett. S egyszer lát az erdőben egy kicsi
világosságot. Gondolta magában, békérezkedik oda, nem marad
éjelre az erdőben, nehogy valami vadállatok megtámadják.

Kopogtat bé s azt mondja ez bentről:

- Tessék!

Bémenyen a királyfi, s hát egy olyan öregasszon vót ott, hogy
még egy olyan öregasszont ő nem es látott. Azt mondja:

- Jó estét öreganyám!

- Adjon isten édes fiam! – azt mondja. Hát te hol jársz erre,
ahol még a madár se jár? – azt mondja. ...imá' száz eszten-
deje itt élek, ebben az erdőben, de még ember fiát nem láttam.

- Jaj, kedves öreganyám – azt mondja, nem adna-e nekem
szállást éjelre, me' reggel tovább kell menjek. De megkérdez-
ném mielőtt le nem fekszek, hogy nyugodtabban tudjak alun-
ni, hogy a zsoltáréneklő madárnak a hírit nem hallotta-e?

- Jaj, nem hallottam, édes fiam, pedig má' az életem javát eltő'-
töttem. Az életem kenyerit megettem, de én még soha hírit se
hallottam – azt mondja. Hanem ahogy reggel felvirradsz,
s elindulsz, s méssz, hónap este eleyenkorra egy ugyanilyen
kunyhóhoz találsz, ott lakik az én néném. Hátha az útba tud
igazítani.

Na a legénnek vacsorát adott s lefeküdt a legén. Reggel, mikor
felköt, az öregasszon feltarisnyálta s azt mondja neki:

- Hallod-e, édes fiam, ahogy te méssz ...az utadban találsz egy
kutat s abban a kútban ott van az én leányom. El van vará-

zsolva halnak, ...csak a feje van ki. A tizenkétfejű sárkán elvarázsolta s ha odaérsz, te igyál belőle, de a lovadnak nehogy adjál! S a leányom ad neked egy aranyvesszőt, s annak te nagy hasznát veszed ...me't én nem tudom megvátani semmiféle képpen* a leányomot.

Na a legén elbúcsúzott, megköszönte az öregasszonnak, s elindult s ment. Hát ahogy menyen, úgy délfelé meg es kapta azt a kútat. Menyen oda s hát úgy vót, ahogy az öregasszon mondta. Egy leánfej csak ki vót a vízből dugva, de a többi hal vót. Lehajolt a legén s a kalapjával merített vizet, jót ivott belőle s azt mondja a leán:

- Jól van királyfi, ...tudom, mi járatban vagy. Itt van ez az aranyvessző tedd el, me't ennek még nagy hasznát veszed!
- Nahát úgy es lett. Eltette a legén az aranyvesszőt, s menyen tovább. Estére elérte a másik kunyhót s hát az első öregasszon öreg vót, amennyire öreg, de ez a második ez még százszor öregebb vót. Olyan öreg vót, az ajaka lefittyenve* ...s a szája széje ...borzos vót a haja. Azt mondja neki a legén:
- Jó estét öreganyám!
- Adjon isten édes fiam! – azt mondja. Jó, hogy öreganyádnak szólítottál, me't ha nem, rosszul jártál vóna velem... – há' mi járatban vagy?
- Jaj, kedves öreganyám azért jöttem, nem adna-e szállást éjjelre?
- Dehogy nem. Istené a szállás, emberé a nyugudalom! Feküdjél le szépen!
- De kedves öreganyám, amíg le nem fekünnék... megkérdezném, hogy nem hallotta-e hírit a zsoldáréneklő madárnak?
- Nem hallottam én hírit – azt mondja, pedig má' elég öreg vagyok, de soha még hírit se hallottam. Hanem innem nem

messze, hónap este ilyenkorra eléred az én nénémet, s az osztán téged útba tud igazítani.

Na, a legénnek jó vacsorát adott ő es, ...lefektette. S mikor a legén reggel felköt, feltarisnyálta. S mielőtt útra nem bocsátotta, neki es azt mondta:

- Ahogy méssz, találsz egy kútat az utadban, s abban egy leán félig ki lesz a vízből, s a másik fele hal lesz. A tizenkétféjú sárkán elrabolta, s az az én leányom. S kapsz tőle egy ezüstvesszőt, mé't annak te még nagy hasznát veszed.

Úgy es lett.

Megköszönte a legén. Ment, vágatott. Hát ahogy menyen, vágat, elérte úgy délfelé a kútat. Belénéz a kútba, s há' látja, hogy ki van derékig a leán. Belémerítetette a kalapját, jót ivott belőle, de a lovának nem adott egy cseppet se.

Akkor a leán azt mondja:

- Nesze, adok egy ezüstvesszőt, ennek még te nagy hasznát veszed.

Megköszönte a legén a vesszőt s aval ment tovább.

Estére megint elért ahhoz az öregasszonhoz, akihez eligazították. De aztán ez az öregasszon, ...hogy ez melyen öreg asszon vót.

Ez kétrét vót hajolva. S még a hamunak es azt mondta, hogy mammu. Csak egyetlenegy foga vót. Még beszélgetni se tudott rendesen. Azt mondja:

- Jó estét öreganyám!
- Adjon isten édes fiam! Hát te mi járatban vagy?
- Én nagy fába vágtam a fejszémet kedves öreganyám! Nem hallotta-e hírt a zsoldáréneklő madárnak?

Hát azt mondja:

- Hallani hallottam, de háljál csak itt meg s majd reggel elbeszélem!

Meg es hált a legén s reggel azt mondja neki az öregasszon:

- Hallod-e édes fiam, hogy te méssz itt az úton, erről az útról ne térjél! Találsz egy kútat s abban egy leán úgy ki van emelkedve, csak a bokájától lefelé hal. S az ad neked egy gyémántvesszőt. S azt a vesszőt, amit te kaptál, az ezüst s az arany s a gyémántvesszőt fondd esze, s ahogy méssz, egy hatalmas nagy tengerhez érsz. S azon a tengeren se csónak nem lesz, se semmi se... hanem te aval a vesszővel csak suhints rea arra a tengerre s te szároz lábval szépen átol tudsz menni rajta.

De mikor átolméssz, a tengernek a közepiben egy akkora hatalmas szikla lesz, s annak a sziklának a tetején, egy kacsalábon forgó palota lesz. Ügyelj, me't mikor odaérsz, csak minden hét esztendőben egyszer nyílik ki az ajtó. S ha te béméssz oda, kétfelől a folyosón tündér leányok lesznek. S csábítanak téged mindenféle. Kénálnak ev'el, ...kénálnak aval, hogy ebből egyél, abból egyél, ...körtével, almával, süteménvel. A másik kénál gyémántval, hogy markolj belé.

De te ne nézzél se jobbra, se balra! Hanem a folyosónak a végén bal felől fel van akasztva egy arany galicka s abban van a zsoltáréneklő madár.

Te akaszd le, s ahogy csak tudsz, olyan sebesen gyere kifelé, me't az ajtó ha bécsapódik, örökre ott maradsz!

Úgy es tett a legén, ahogy mondta az öregasszon. Elindult, s menyen. S hát amind menyen, útjába került a harmadik kút es. Néz a kútba belé, s hát a leán ki vót ereszkedve a vízből, csak a bokájától lefelé vót a hálnak a farka a vízbe.

Azt mondja:

- Itt van ez a gyémántvessző, s ennek te nagy hasznát veszed.

Úgy es tett a legén... elvette, megköszönte s esszefonta mind egy jó ostort. Menyen, vágta a lovával. Odaért a tengerhez. Nézi a tengert, ...se erről, se arról, se palló nincs rajta, se egy csónak s híd.

Megsuhintotta a vesszőjével a tengert, s hát az úgy kétfelé váltott, hogy szároz lábval a legén mehetett egyenesen. Hát ahogy menyen, menyen egy egész nap s egy egész éjjel s meglátta azt a hatalmas nagy sziklát. S a szikla tetején a várat, kacsalábon forgott. Mikor közeledik oda, hát a várkapuban ott vót a tizenkétfejű sárkán. Olyan melegséget csinált, hogy a legén majd elégett. Azt mondja, hogy:

- Ide bé nem közeledsz, me' tudom, hogy te rosszba jársz. El akarod rabolni a zoltáréneklő madarat – mondja a sárkán. De abba te belépusztulsz! Itt hagyod a fogadot!
- Hát majd meglátjuk! – mondja a királyfi.

Elévette azt az esszefont arany-, gyémánt- és ezüstvesszőt s elkezdte a sárkának a nyaka körül csak suhintani s ahányat reasuhintott, annyi feje leszakadott a sárkának. Addig suhintotta, hogy mind a tizenként feje leszakadott.

Na akkor menyen közelebb, s hát csakugyan úgy vót. A lépcsőkön ahogy felment, tiszta márványkőből vót, gyémántból vót az ajtója. Csak kinyílt az ajtó s hát olyan gyönyörűséges szép tündérleányok álltak kétfelől a folyosón, s kezdték kérlelni, könyörögni. Gyere, királyfi, táncolj velünk! Egyél csak ebből, vegyél csak ebből! Nézzél csak ide!

De a királyfi mindha süket lett vóna. Nem nézett se jobbra, se balra, hanem ment egyenesen a folyosó végibe. S bal felől fel vót akasztva aranygalickába a zoltáréneklő madár. Azt csak leakasztotta gyorsan s kifelé.

Így es, amikor az ajtón kilépett, a bal sarkát úgy odavágta az ajtó, hogy egy darab leszakadott belőle. Szerencséjére a vállával megérintette a sarkát, s a sarka egyszerre visszanyúlt, visszaforrott.

Nahát száraz lábon átoljött azon a nagy tengeren. Felült a lovára, s menyén, s mikor odaért az első kúthoz... a leán, tudják-e, egészen ki vót a kútból jöve, mé't, hogy a sarkán elpusztult, a varázslat megtört rajta.

- Köszönöm – azt mondja, hogy megszabadítottál. Gyere most menjünk édesanyámhoz s édesanyám megvendégel!

Úgy es lett.

Odamentek az öreg asszonhoz. Az öregasszon szinte megfiatalodott örömben. Ölelte-csókolta a legént, hogy megszabadította a leányát. Örömben egy zacskó aranygyat adott az öregasszon.

Azt mondja a leánya:

- El se maradok tőled! – mé't a kicsi királyfi es úgy belészeregett ebbe a leánba, hogy a szüve szakadott vóna meg, ...mé' olyan szép vót, hogy a napra lehetett nézni, de rea nem.

Nahát akkor elbúcsúztak az öregasszontól s a királyfi maga mellé ültette a lovára a leánt s mentek tovább.

Mikor odaértek a másik kúthoz, ...hát halljanak csudát, a másik kútból es amelyik leán félig vót hal, ki vót jöve a kútból s várta a legént.

- Jaj – azt mondja, hogy köszönöm, hogy megszabadítottál, királyfi! Gyere most elmenyünk az én anyámhoz, s megvendégel ott tégedet.

Úgy es lett.

- Odamentek a másik öregasszonhoz, s hát az még fiatalabb lett, ...az a másik asszon. Ölelte-csókolta a legént s a leányát.

Gondolta magában a legén, van neki két bátyja, jó lesz ez a leán neki. Így hát az öregasszon adott egy zacskó aranyat s a leányát es odaadta, hogy legyen a másik királyfinak feleségnek.

Így mentek ők hárman tovább. Hát ahogy mennek-mendegélnek, elértek a harmadik kútig. A harmadik kútban annak a leánnak csak a feje vót ki, amikor mentek s adta a vesszőt, s most tudják-e, egészen ki vót az egész leán, ...ki vót jőve a kútból. Hálálkodott, örvendezett, hogy esszetaláltak rokonyokul. Ugye az anyjik testvérek vótak, ...a nagynénik vótak mind a hárman.

Azt mondja:

- Menjünk el most az én anyámhoz s az én anyám es megvendégel királyfi!

El es mentek s ott mulattak másnap reggelig a három leán s a királyfi.

Gondolta magában a királyfi, ezt a leánt es jó lesz elvinni az én testvéremnek. A két bátyámnak melyen jó lesz, még feleséget es szerzettem nekik, nemcsak a zsoltáréneklő madarat viszem el.

Úgy es lett. Mentek a leányok es szűvesen. Hogyne mentek vóna.

Hát ahogy mentek-mendegéltek, mer' ugye lóhátra nem ültek, csak a lovat vezették, gyalogszervel mentek, me't annyin felülni nem tudtak a lóra. Elértek a keresztútba. Hát amikor elérnek, azt mondja a legén:

- Na várjatok csak itt, kiásom a gyűrűköt s megnézzük, hogy nincs-e valami bajik. Vaj nem-e – azt mondja – má' az én testvéreim hazamentek.

Hát úgy es lett. Kiásta a gyűrűköt s hát egyedül az övé vót csak fényes.

Hamar az ujjára húzta.

A két bátyjáé olyan rozsdás vót, mind valami vaskarikák. Na gondolta magában:

- Itt valami nincs rendben.

Azt mondja a leányoknak:

- Üljetek csak le, én itt körülnézek lóháton, valahol megtudakozodom, hogy nem tudnak-e a bátyjaim felől, ...hol lehetnek?

Hát ahogy ő menyen, látja, hogy egy nagy-nagy grófi birtokon a gróf nagy ostorval úgy üti az embereket, hogy dógozzanak. Egyik a vizet húzza, a másik az ekét húzza, a harmadik egyebet csinál, s hát ott van az ő két testvére es.

- Jaj, édes testvéreim, hát tü hogy kerültetek ide?

De a testvérei meg se állhattak, hogy beszélgessenek. Odament a gróf s jókot vágott rejik az ostorval.

- Fére innet, ezek rabszógáim – azt mondja. Dógoztatom őket!

Azt mondja a királyfi:

- Várjon csak gróf úr! – azt mondja. Hát nem lehetne meg-egyezni valami váltságdíjat? Kivá'tanám és nemcsak a két testvéreimet, hanem minden szerencsétlen embert. Szabadságot akarok adni nekik.

- Ha, ha, ha! – kezdett kacagni a gróf. Nincs neked annyi pénz! Ennek két zacskó arany az ára!

- Eléhúzta a két zacskó aranygyat a királyfi, amit az öregasszonyoktól kapott s azt mondja:

- Itt van nő! Számolja meg hiánytalanul... s minden embert, nem csak a két testvéreimet, hanem mindenkit erresszen szabadon! Hogy szabadon legyenek mer' mindenkinek kell a szabadság!

Hát a gróf azt se tudta, úgy meglepődött, hogy mi csináljon. ...s má' bánta, hogy ő így mondta, de nem vót, amit csináljon. Kifogatta az ekéből s szabadon engedett mindenkit.

De olyan rongyosok vótak a kifályfinak a két bátyja, ...a gúnya leszakadott rólik, hogy rossz vót rejik nézni.

- Gyertek, édes testvéreim! – azt mondja a királyfi. Elvezetlek, mé't én megszereztem a zsol-táréneklő madarat s nemcsak még azt, még nektek feleséget es hoztam.

S elvitte ökö-t oda, hol a leányok vótak. Hát a leányok rejik se mertek pillantani, mer' ezek olyanok vótak, ...rongyosok, véresek, koszosok.

Azt mondja a kicsi királyfi:

- Itt van ez a folyóvíz, mosakodjatok meg! Addig én felülök a ló hátára. Van még egy zacskó aranyam s aval én nektek bévásárolok gúnyát, hogy ötözzetek fel királyfiakhoz méltóan, mé't így nem mehetünk haza. Mit szól édesapánk?

Nahát úgy es lett. Megmosakodtak szépen a királyfiak. De mikor mosakodtak, fürödtek, elkezdtek tanakodni.

Azt mondják: .

- Ez mégse jól van így. Most a testvérünk hazaviszi ezt a három leánt, eldicsekedí, hogy nekünk szerezte a feleséget. S a zsol-táréneklő madarat es ő szerezte meg. S apánk akkor őt fogja jobban szeretni. Hanem ha visszajő, hát valami úton-módon el kéne pusztítsuk.

Egyezkedett a két legén. De a leányok erről nem tudtak semmit se. Se a kicsi királyfi. Az visszajött, hozott szép zsinóros ruhát nekik, királyi mentét, sarkantyús csizmát s vett nekik még két lovat es.

Addig megferedtek, felötözködtek s azt mondják a testvériknek, hogy jöjjön csak férőbb egy kicsit, me' akarnak mondani valamit. Hát a kicsi királyfi nem gondolt semmire, hanem elvitték, ahol egy jó nagy pocsolya vót s ott megragadták, esszekötözték a két kezit s a két lábát s oda a pocsolyába belélökték s ott hatták. Azt mondják:

- Itt fulladj meg nő!

Ők visszamentek, s a két leánt felragadták a lóra. S a kicsi királykisasszon kezdett sírni, hogy hol van a királyfi.

Ugye a kicsi királyfi, me't hát ő azt szerette. Azt mondja az üdösebbik királyfi:

- Ha egyet mersz szólni, há' te es itt maradsz!

Megeskidtették égre-fődre, hogyha hazamennek, hát nem szabad szó'jon egyszót se. Min'ha nem is létezett vóna a királyfi.

Nahát felültették a harmadik lóra s azt vezették s elmentek haza. Elvitték a zoltáréneklő madarat haza. Otthon má' úgy várta az öreg király. Míkor meglátta a két üdösebb legént, abban a helyben arról kérdezősködött:

- Hát a legküsebbik fiam hol van, ...hol van az öcsétek?

- Jaj – azt mondják – aval nagy szerencsétlenség történt. Leesett a ló hátáról s meghót. El es temettük – azt mondják.

Sírt a király, síratta a fiát. De nem mertek szólni a leányok egy árva szót se, me' meg vót parancsolva nekik, hogy hallgassanak.

Hogy hazaértek, kivették a galickából a zoltáréneklő madarat, s bétették a templomba, de az meg se mukkant. Heába várták, hogy az énekeljen. me't az a madár olyan vót, hogy csak annak énekelt, aki őt elvitte. Tudta ezt jól a legküsebbik leán, de nem mert szólni egy szót sem.

A két nagyobbik legén feleségül vette a két leánt. Nagy lakadalmat csaptak s éltek boldogan.

A kicsi királyfi meg ott vót a pocsolyában. Az ott uszkált, mászkált. Egyszer csak arrafelé ment egy halászember. Belémeríti a hálóját arrábbacska a vízbe s hát ahogy várja-várja, hogy hal menjen a hálójába, látja, hogy valami isten csúfja, valami szörnyeteg abban a pocsolyában mászkál. Mi lehet az?

Odamenyen, s elkezd egy botval mozgatni, s há' látja, hogy emberi fej bukkant fel, emberi kép. Azt mondja a királyfi:

- Segítség, segítség! De a hang elig tudott a száján kijőni.

Hamar a halászember hatta a hálóját, kihúzta a kirájit. Feloldozta a kötelékeiből, megmosdatta, megfüröszttöte s azt mondja:

- Há' mi történt veled édes fiam? ...me' nem tudta, hogy királyfi.

- Jaj – azt mondja – rablók támadtak meg az úton s kifosztottak a pénzemtől, mindenemtől s megkötöztek, s ide belévettek. Szégyellte megmondani, hogy melyen gonosz vót a két testvére, ...hogya mit csináltak.

- Jól van édes fiam – azt mondja, gyere nálunk, ott dógozol, ...szógálsz becsületesen s én megfizetem neked a béredet.

Meg es köszönte a királyfi s a halászember vele elment haza, ...a halászember hazavitte.

Azt mondja a felesége:

- Kit hoztál ugyanbiza?

- Jaj, hallod-e te – azt mondja. Melyen szerencsétlenül járt ez a legén... Ha ott nem vagyok, beléhót vóna a pocsolyába. Vala-mi rablók megtámadták.

Na telt-múlt az üdő. Szót fogadott a legén... a királyfi. Jól dógozott. S úgy megszerették, min'ha saját fijk lett vóna.

Egyszer azt mondja a halászember a feleséginek:

- Hallod-e édes feleségem? – azt mondja. Van a szomszéd országban egy olyan templom, hogy oda csudájára járnak. S el kéne mű menjünk, hogy megnézzük!

Azt mondja a legén, a királyfi:

- Vigyenek el engemet kocsisnak! Én leszek a kocsis a szekeren, én hajtom a lovakot.
- Az jó lesz! – mondja a halászember.

Úgy es lett. Esszeszedték szépen magikot a feleségivel, a legén es kiötözött s ő lett a kocsislegén.

Felült elől az ülésre s hátul a halászember s a felesége. Elmentek, hogy megnézzék azt a nagy csudát, azt a rettentő szép templomot, ahova búcsújárni járnak oda. Sok betegek meggyógyulnak. Olyan híres templom. S még azt es mondta a halászember, hogy hallotta, hogy abba a templomban van egy zsoltáréneklő madár, de az nem énekel. Nem tudják, hogy mi az oka. Na de tudta ezt a királyfi, csak nem akart szólni egy szót se, ...úgy es lett.

Na ahogy mennek, mennek, béértek abba a városba. Közelednek a templomhoz, s hát a templomtól távol, a harmadik háznál megállott a szeker, kifogták a lovakot. Az ember s az asszon s a legén es odamentek a többi népek közi a templomba.

Hát tudják-e, mikor a királyfi béért a templomajtón, abban a szent helyben úgy elkezdett énekelni a zsoltáréneklő madár, hogy mindenkinek a szeme-szája tátva maradt a nagy csodálkozástól.

A leán csak vigyázkodik, s néz erre s néz arra. Gondolta magában: ...itt kell legyen ennek a zsoltáréneklő madárnak a gazdája! Meg es üsmerte a legént. Odafutott s a nyakába ugrott neki. S azt mondja:

- Gyere most a király apádhoz, me' nem félek én senkitől, me' megeskíttetek, hogy ne szó'jak!

De a király es csodálkozott, azt mondja:

- Mi történhetett, hogy mostanig ez a madár meg se szólalt, s most ilyen roppant szépen énekel ez a madár?

Erre a beszédre menyen oda a legén, a királyfi s a leán. Azt mondja a király neki:

- Hát ki vagy te, édes fiam, mi vagy?

Azt mondja:

- Hát édesapám nem ismer meg? Én vagyok a legküsebbik fia. Én szerettem meg a zsoldáréneklő madarat, s most, hogy bójöttem a templomba, azért kezdett énekelni. S a két bátyámnak es a feleségit. S ez a harmadik, akit magamnak szereztem. Csak né, mit csináltak velem! Elbeszélte a kicsi királyfi.

A király olyan hatalmas nagy haragra lobbant. Azt mondja:

Halál mind a fejikre! – azt mondja. Ezt érdemlik meg!

De azt mondja a kicsi királyfi:

- Nem kell halált adni édesapám, adj nekik egy-egy országot! Menjenek el a te országodból, hogy ne es lássuk őket! Uralkodjanak ott a gonosz szüvikvel! ...s én itt maradok veletek amíg élek, örökre.

Na aztán akkor csaptak egy olyan lakadalmat, hogy hetedhét országra szólott. Odavitték magikhoz a halászt s a feleségit es há-lából, hogy megmentette őt a haláltól.

Boldogok vótak a halász s a felesége es, a király s a királyné es.

S még ma es élnek, ha meg nem hótak.

Úgy láttam, mind most.

90. *A zsoldtár éneklő madár.* MNK 550B*. Forrása Benedek Elek MMMV III/I. 183-195. 31. "A zsoldtáreklő madár".

A közvetett forrást itt nem ismerjük, vagy Benedek Elek saját gyűjtése a mese, vagy pedig munkatársai, Kolumbán Samu vagy Deák Gerő gyűjteményéből való (ld. erről MMMV V/2. 250.). Tudjuk, hogy Kolumbán Samu a Déva környéki bukovinai székely telepesektől is gyűjtött, fennáll tehát az írásbeli forrás mellett a szóbeli forrás lehetősége is [Dégh Linda 1955. (UMNGy. VIII.) 239-254. 23.

"Zsoldtáreklő madár"]. Láttuk, hogy Palkóné forrásai között is jelentős volt Benedek Elek meséinek a szerepe, s Fábiánné is, amellet, hogy olvashatta a Magyar mese- és mondavilág III. kötetét, hallgathatta is, olvashatta is Palkóné idevonatkozó meséjét, az átvétel bonyolult folyamatával állunk tehát szemben. Ha mesemondásának egyéni jegyeit akarjuk vizsgálni, meséit mind Palkóné, mind Benedek Elek meséivel össze kell vetnünk.

- A típusnak kereken 20 változatát ismerjük.

¹ Részlet Kovács Ágnes i.m. 387. p.

A bukovinai székelyek nyelvéről

(A bukovinai székely nyelvjárás főbb sajátosságai)

Írta: Rónai Béla

A népmesének szerves része az a nyelvi forma, amelyben megjelenik: hallható vagy olvasható. Kötetünk meséit Fábián Ágostonné Györfi Rudi Mária a bukovinai székelyek nyelvén mondta el, szólaltatta meg. Természetesen a Bukovinából haza települt székelyek is magyarul beszélnek, de ez a nyelv sok vonásban eltér attól, amely a rádióban hangzik, amelyen a televízió sugározza műsorát, amelyen az újságokat írják, vagy akár amelyen az iskolákban a tanítás folyik. De a bukovinai székelyek nyelve nemcsak az úgynevezett irodalmi nyelvtől tér el jó néhány vonásban, s nemcsak a beszélt köznyelvtől, hanem attól is, amelyet főként az idősebb nemzedék tagjai például a tolnai Sárközben, a baranyai Örmánságban, a zalai Göcsejben vagy az észak-magyarországi Palócföldön használnak. A bukovinai székelyek nyelve tehát tájnyelv, tájszólás, nyelvjárás.

A nyelvjárás nemcsak szóállományában, szókészletében különbözik az irodalmi nyelvtől és a köznyelvtől, a magyar nemzeti nyelv követendő példának számító írott és beszélt változatától, hanem nyelvtanában is. A megszólaltatott hangokban, a szavak alakjában, toldalékolásában, az új szavak alkotásának módjaiban, sőt még abban is, hogyan kapcsolódnak a szavak mondattá, összefüggő szöveggé.

A nyelvjárásnak tehát nemcsak saját szókincse van, hanem saját nyelvtana is, amely számba veszi, rendszerezi a hangokat, a szavakat és a mondatokat.

Szójegyzékünk összeállításában az a cél vezérelt bennünket, hogy a tájszavak értelmezésével hozzásegítsük olvasóinkat a mesék minél teljesebb megértéséhez. Mivel nemcsak egy-egy ismeretlen szó zavarhatja meg a mese olvasóját, hanem egy-egy, számára ismeretlen vagy szokatlan hangot jelölő betű, egy-egy az irodalmi és a köznyelvben elő sem forduló szóalak vagy mondatszerkezet, röviden összefoglaljuk a bukovinai székely nyelvjárás "nyelvtanát". Csak olyan nyelvi tényekről, jelenségekről szólunk, amelyek a kötet meseszövegeiben szinte törvényszerűen előfordulnak.

Igaz, hogy minden mesét egyetlen személy, Fábián Ágostonné mondott el, mi mégis a bukovinai székely nyelvjárást jellemezzük.

Egy-egy személy is képviselhet kisebb-nagyobb közösséget, falurészt vagy egész falut, ha úgy beszél, ahogy a vele együttélő közösség legtöbb tagja. A nyelvjáraskutatók sem teszik fel minden kérdésüket a vizsgált falu minden lakójának. Két, esetleg három ember egybehangzó válasza alapján az adatokat már társadalmi érvényűnek tekinthetik, a megkérdezett két-három személyt pedig az egész falu képviselőjének. Mivel Kakasd A magyar nyelvjárások atlasza c. nagy nyelvjárási gyűjtő és közzétévő adattárnak egyik kutatópontja volt, a benne rögzített adatok lehetővé tették az összehasonlítást. Az egybevetés, valamint a többi kakasdi székely bizonyágtétele alapján felelősséggel állapíthatjuk meg, hogy Fábián Ágostonné egyszemélyben is a bukovinai székelyek nyelvjárást képviseli.

Ez azért figyelemreméltó, mert mesemondónk még nincs egészen ötven esztendő. Feltételezhető, hogy a mi korunkban, amelyre a nyelvi változások felgyorsulása is jellemző, főként a nyelvjárási jelenségek halványulása, eltűnése, az ő számára a mesekincs kimeríthetetlenül gazdag tartalmával segített megőrizni, megtartani azt a nyelvi formát, amelyben vagy amellyel kisgyermek vagy serdülő leány korában elraktározta emlékezetében.

A mesék nyelvi-formai vizsgálatát az tette lehetővé, hogy Sebestyén Ádám a gyűjtésnek ma már egyedül járható útját választotta, vagyis magnetofonnal dolgozott. Ezáltal minden érdeklődőnek megvan a lehetősége egyrészt a szöveghűség ellenőrzésére, másrészt meggyőződhet a nyelvtani-formai jellemzés egészének és részleteinek megbízhatóságáról. A gyakorló fonetikusok (a hangtannal foglalkozó szakemberek) nyelvén szólva: nem minden magnószalag elsőrendű hangminőségű, de ahhoz, hogy a szöveg hitelességét megállapítsuk, és a sok egyedi nyelvi jelenségből nyelvtani általánosításokig eljussunk, elegendő.

A népmese eredeti rendeltetését, szerepét, funkcióját tekintve jellegetesen mondott, azaz elhangzó műfaja a népköltészetnek. Ha leírjuk, könyvbe préseljük, nem változik meg ugyan, de élmény keltő, hangulat-teremtő ereje, mondjuk így: művészi hatása csökken. Főként akkor érzékeljük ezt, ha avatott mesemondó, ragyogó előadó, méltán a Népművészet Mestere szájából hangzik. A maga összetettségében, teljes hatásában csak a hangosfilm adhatná vissza ezt a mesemondó teljesítményt.

A magnetofon felvétel azonban technikai fogyatékoságai ellenére is bőséges anyagot kínál a mese dramaturgiájával foglalkozó szakembereknek. A beszédművelés, napjaink sokat emlegetett és mind az iskolában, mind a felnőttoktatásban megkülönböztetett fontosságú stúdiuma szintén sok megszívlelendőt találna benne.

A beszédművelők az elhangzó beszéd példamutató sajátosságait ugyanis a népnyelvben, a tájszólásban, a nyelvjárásban vélték megtalálni. A mi mesélőnk beszéde, akusztikus stílusa méltán érdemelne meg a rendszeres vizsgálatot. Ez azonban kívül esik azon a feladatkörön, amelyet az írásba foglalt és könyv alakban közzétett mesék gondozása jelent.

Éppen ezért mi az olyan nyelvtani tényekre és jelenségekre figyelünk, amelyek a beszéd írott nyelvi változatában kerülnek előnk, vagyis elsősorban a szem számára felfoghatók. Amikor a továbbiakban eltéréseket, különbségeket állapítunk meg, akkor a bukovinai székely nyelvjárást mindig a magyar nemzeti nyelv irodalmi nyelvi, illetve köznyelvi változatához viszonyítjuk.

HANGJELENSÉGEK

Kezdjük azzal, hogy a bukovinai székelyek két e típusú hangot ejtenek. Az egyiket nyíltnak, a másikat zártnak nevezi a tudomány. Annyira fontos vonása ez a vizsgált nyelvjárásnak, hogy a kétféle e hangot írásban is jelölnünk kell. A nyíltnek a betűjele a magyar köznyelvi helyesírásban is alkalmazott e, a zártat viszont az e betűre tett két ponttal jelöljük, így: ë. Az olvasó sok ilyen betűt találhat a kötetben. Vannak, akik anyanyelvjárásukban már korán megtanulják a kétféle e hang ejtését, s másnak a beszédében is meg tudják különböztetni őket. Mások viszont csak egyféle e hangot, mégpedig nyíltat ismernek. A zártat ezért akár ejteni, akár füllel felfogni alig képesek.

A kétféle e megkülönböztetése a magyar köznyelvben elsősorban a jóhangzás követelménye. Tudniillik a magyarban viszonylag sok az e hang egy egységnyi folyamatos szövegen belül (100 magánhangzóból 26 az e). Ez egyhangúvá teszi a magyar beszédet. Az egyhangúság feloldásának, mérséklésének egyik módja a kétféle e megkülönböztetése.

Észrevehető a különbség az ember szavunk hangzásában, ha egyszer két nyílt e-vel ejtjük; így: ember, vagy egy nyílttal és egy zárttal, így: embër.

Ezenkívül azonban a kétféle e hangnak jelentés megkülönböztető szerepe is van. Egészen mást jelent például ebben a nyelvjárásban az: elvette (= elvetette), mint az: elvëtte (= feleségül vette). A ne tiltószó, a né figyelemfelhívó módosítószó.

Azt szokták mondani, hogy a zárt e ott ejtendő, ahol az úgynevezett ö-ző nyelvjárásokban ö hangzik. Tehát: embër, mert van embör alak, de az embër már nem fogadható el, mivel ömbör alakot nem hallunk. Ez a "szabály" azonban csak igen nagy általánosságban érvényes. Az olyan erősen e-zőre, mint a bukovinai, már nem. A következő példák semmiképp se férnének bele az imént említett "szabály" érvényességi körébe: bukfencézett, csendesebben, enged, embërekët, gërebje, kicsërelték, mëntëgetözött, negyedik, litër, lëj, pëcsënyët, rëmëte, rendësën, rëstëlte, szënt, tëmplom, tëngër, stb. Ezekben a szavakban és még jónéhány másikban következetesen zárt e hangzik. A le, te, ne (mint tiltószó) e hangja mindig nyílt. A nem és a hanem e-je ingadozik. Gyakoribbak nyílt e-vel, de néha zárt e is hallható bennük. A mesemondó kiejtésének megfelelően jelöltük őket.

A magánhangzók időtartama: rövidsége-hosszúsága ugyancsak figyelmet érdemel. Viszonylag sok a se rövid, se hosszú, vagyis a félhosszú magánhangzó, amelyet a hangtani szempontból fontos szövegekben balra dülő vesszős ékezzettel jelölnek (ò,õ,ù).

A fél hosszúságot nem jelöltük, hanem rövidnek fogtuk fel. A félhosszúak egyébként elég következetesen fordulnak elő a szavak első szótagjában, vagyis úgynevezett hangsúlyos helyzetben: hòl vòlt, tòl; de hangsúlytalan második szótagban is: akkòr, gondòl. – Egyébként mind a három időtartam-változat megfigyelhető a következő szavakban: tul~t,ùl~túl; csuf~csùf~csúf; ugy~ügy~ügy. A köznyelvi szólt gyakran rövid o-val hangzik: szòlt. Viszont következetesen hosszú az ó a rókon szóban és toldalékos alakjaiban: rókonyok, valamint a palota szó alakváltozataiban.

Törvényszerűnek tűnik a határozóragok (-ból, -bòl, -tòl, -tòl, -ról, -ròl) magánhangzóinak hosszú ejtése.

Leggyakrabban a rövid magánhangzó nyúlik félhosszúvá, a hosszú ritkábban rövidül meg.

A továbbiakban a magánhangzóknak csak olyan változásairól szólunk, amelyek önálló betűvel jelölhetők, s nem említjük azokat, amelyek két típus közé esnek. Például a legén szó é-je helyén gyakran i hangzik, ugyanígy a belé-nek van beli változata is. Jól megfigyelhetők azonban az é és az i közé sorolható hangszínváltozatok. Jelölésük elmaradása az olvasókban bizonyosan nem kelt hiányérzetet.

Az é helyett a zártabb i, í van a szegin, az ígír szóban, valamint a kezibe, szemibe, szemit szóalakokban birtokos személyragként. Ugyancsak zártabb ejtés figyelhető meg a vider (= veder, vödör), fészi (= fejsze) esetében is. Ebbe a jelenségcsoportba tartozik a szalmákat, ruhákat, lovakot, tüktököt, fejkét, embereket, kévéket tárgyragos alakokban a nyílt a, e helyett a zártabb o, ö, e megjelenése kötőhangzóként. Ugyanez figyelhető meg a szeméjésen, készén, tengersen határozóragos alakokban, valamint az évés melléknévképzős szóalak kötőhangzójában. Az a/o változásra idézhetjük még az elfáradtam, támoszt ragozott igealakokat (Ezekben az o mindig á után következik.), a leányainok, hármon határozóragos szavakat, valamint a sarka (= sarka), átal (= által) alakokat. Az a/ó változás példája a hótak (= haltak) szó is. Az l kiesése következtében az a helyébe lépő o megnyúlt.

Az o)u változást szintén a zártabb ejtés eseteként tartjuk számon. A hozzun, ivutt, nyugudjál, nyugudalom, nyugudtan u hangja a nyíltabb o helyén jelenik meg.

A felsorolt példák az irodalmi nyelvhez és a köznyelvhez viszonyított zártabb ejtés eseteit szemléltették. Következzék most a nyíltabb ejtés ismertetése.

A kén, késér, kíváncsi, kénlódott, késértetek első szótag beli é-jének az irodalmi nyelvben és a köznyelvben a zártabb í felel meg. Az éjedtek, tététek, és az i)ë változás példái. Az u, ú, ü, ú helyett az o, ó, ö, ő hang a nyíltabb ejtés egyik jelensége, amelyet ilyen szavak szemléltetnek, mint a kócs (= kulcs) és a tő (= tű).

E jelenségcsoport utolsó eseteként említjük az o)a megfelelést, amelyben az o-nál nyíltabb a jelenik meg: kasár, kaparsó, lakadalom, második, hatadik, iskalába, galambat, galambacska, bajusszas.

A magyar magánhangzókat nemcsak időtartam, valamint zártság-nyíltság szerint szokták osztályozni, hanem aszerint is, hogy ajakkerekítéssel (csücsörítéssel) vagy ajakréssel (csücsörítés nélkül) képezzük őket. Az ajakműködés szerint kétféle magánhangzó is felcserélődnek

a bukovinai székely nyelvjárásban. A legtöbb adattal az i)ü változás igazolható. Az ajakréses i helyett ajakkerekítéses ü-t ejtenek a csürke, kús, küssebb, mü, münk, münköt, szüvesen, üdő, üsmer szavakban. Ennek az ellenkezője az ü)j változást példázza. Az ü)é-re említhető az éveg (= üveg) szó.

A meseszövegekben elég gyakori a hëzza, hëzzám, hëzzik, valamint a rësta. Egy kevéske gyakorlattal mindenki meg tudja fejteni a betű-rejtvényt, s az e hangok helyébe o-kat gondol. Ezekben az ajakkerekítéssel ejtett mély o és az ajakréses magas e váltakozását figyelhetjük meg.

A mássalhangzókról szólva először azt említjük, hogy mesemondónk beszédében az ly helyett mindig j hangzik. Az ly-t csak néhány korosabb ember ejti egyre ritkábban. Írásban a hangértéknek megfelelő betűt, azaz a j-t használtuk a jelölésére.

A mássalhangzók fölcserélődése is elég változatos képet mutat. Sok adattal szemléltethető a szóvégi ny helyett ejtett n: asszon, cigán, lëán, legén, szegén. De néhány toldalékolt alakban már visszatér az ny: asszonyok, cigánnyal, lëánnya. Az n-ny váltakozása figyelhető meg az n végű szavak esetében: rókon, de: rókonyok; ëjen, de: ëjenyeket; eleven, de: elevenyën; idegën, de: idegënyëk; tehen, de: tehenyet. Néhány szóban állandónak tekinthető az n hangnak ny-nyel való fölcserélése, vagyis nem függ össze a szó alakváltozataival: disznyó, sziny, megtanyítom, tanyított.

Törvényszerűnek tűnik az l)j változás is: féjtem, kiájtott, sikojtott, széje, széjin, toj, tojta.

Kevesebb példánk van a meseszövegekből a következő mássalhangzó-váltakozásokra, mégis megemlítjük őket, mert jól jellemzik a bukovinai székely nyelvjárást.

A j helyett gy, a d helyett gy hangzik: gyegy, térgyig. A h helyett a j a fejr szóban kivétel nélküli. A k és a g fölcserélődésének példája a galitka, bogájától. Az sz)c: kopac, a z)zs: küzsd, végül a gy)ny: mënyën - teszi teljessé a sort.

A következő jelenség a mássalhangzók megnyúlása, illetve megrövidülése. A nyúlás, a hang időtartamának megkettőzése, ikerítése leggyakrabban két magánhangzó között következik be: anyóssa, azonn a, fákonn ës, ketreccibe, nyillik, nyullott, tölleték, vélletlenül stb. De általános szóvégen, alapalakban is: eröss, kicsitt, vërëss stb.

Az egy gy-jének az időtartama váltakozik. Két magánhangzó között többször hosszú: égyget, égyes, égy ember, de nem mindig. Ilyen hangtani helyzetben is előfordul röviden.

A rövidülés legalább annyira általános, mint a nyúlás. A vására alakból elmaradt a ra rag -r hangja, az evel-ből az ez tőalak z-je, a világá, gazdagá, porá alakokból viszont a -vá, -vé rag hasonult v-je hiányzik. De más szóalakokat is bőven idézhetünk erre a jelenségre: ájál (= álljal), búsujon (= búsuljon), csinájon (= csináljon), haják-e (=hallják-e), éjelre (= éjjelre), bejebb (= beljebb), széjel (= széjjel) stb.

A bong, bongol a gomb, gombol helyett a hangátvetésnek nevezett jelenség szemléletes példája. A példaszavakban a b és a g helyet cserél egymással. A hangátvetés mellett a hangkivetéssel is találkozunk, például a tesvér szóban, amelyben három mássalhangzó (s+t+v) kerül egymás mellé, s a középső, a t kiesik. Ez figyelhető meg az igen gyakori használatú azt mondja (= azt mondja) szóban, valamint a fáétt, kenyérétt, alakokban, amelyekből kiesett az -ért rag r-je. Igaz, hogy ennek fejében megnyúlott a t. A kibútt, elfúttá, azt példázza, hogy a j végű igék múlt idejű alakjaiból eltűnik a j, a múlt idő jele viszont szabályosan (magánhangzó után) hosszú -ti.

Ha a szó vagy a beszéd hangsorában két magánhangzó kerül egymás mellé, akkor hangűr (hiátus) keletkezik. Ez feszültséget kelt, nehézséget okoz a kiejtésben. A hangűrt egy ejtéskönnyítő mássalhangzóval szüntetjük meg. Ez a köznyelvben következetesen a j. A magyarul helyesen beszélő ember nem így mondja: fiam, dió, vagyis íráskép szerint j nélkül, hanem j-vel, tehát: fijam, dijó.

A bukovinai székelyek beszédét hallgatva többen azt állítják, hogy a hangűrt kitöltő j igen erőteljesen hangzik, s ezért a hangtani hitelesség megkívánja, hogy a hangűrt megszüntető j-t írásban is jelöljük: ajtó jës, ma jës, mü jës stb. A magnetofonfelvételek gondos meghallgatása azonban bárkit meggyőzhet róla, hogy az erőteljes j nem egyéb belehallásnál. S mivel a hangűr megszüntetése a köznyelvben is törvényszerűen bekövetkezik, ezért nem indokolt a szövegben való jelölése. A léán, tesvérei, rëa, kiabál, hëába, fiának, fiatalabb, fogaim j nélkül csak szótagolva ejthető, s ez modorosnak, természetellenesnek hat. A helyes kiejtés szabálya szerint mindegyik j-vel hangzik: lëján, testvéreji, rëja, kijabál stb.

Ezekről eltér, ezért külön kell számba venni a következő eseteket. A fejr szóban is hangúr volt, (feér), amelyet a köznyelvben h-val, a bukovinai székely nyelvújrásban viszont j-vel oldanak fel.

A mieink köznyelvi szóalaknak ebben a nyelvújrásban a mēhinkek felel meg. Az előbbi példa fordítottjának lehetünk tanúi. A köznyelv nem jelöli, de j-vel oldja fel a hangúrt (mijeink), a nyelvújrás viszont h-val. Ezt azonban írásban is jelölni kell.

A kívül nyelvjárási megfelelője a küjjel. A köznyelvben v tölti ki a hangúrt, a nyelvújrásban viszont a j, amely két magánhangzó között még meg is nyúlott, ikerítődött.

A hangúr megszüntetésének érdekes példája a fűjit (= fűvét) szóalak. Itt a szótó végéről elmaradt, a tő végén nem hallható v helyére került a j. Különben így festene: fűit, amely ezt is jelenthetné: fűveit.

A hangúr megszüntetésének más nyelvjárásokból is eléggé ismert példája a dívó (= dió).

A szomorák, szamarán szóalakokban nem mássalhangzó betoldásával oldódik fel a hangúr, hanem a két magánhangzó (u+a) egyikének a kivetésével, illetve a megmaradó a megnyúlásával. .

A meseszövegek kiejtészű leírásában a legtöbb gondot az okozza, hogy amikor a szavak, mondatok hangsorában eltérő mássalhangzók kerülnek egymás mellé, akkor törvényszerűen hatnak egymásra, s a kiejtésben, illetve a kiejtésben és az írásban különféle változásokon esnek át. A mássalhangzók különféle hasonulására, valamint összeolvadására, rövidülésére, kivetésére kell gondolnunk.

Lássuk most, hogy a mássalhangzótörvények írásbeli jelölésében milyen szempontokat követtünk.

Az olyan hasonulást és összeolvadást, amely a köznyelvi kiejtésben is megvan, de a helyesírás nem tünteti fel, mi sem jelöljük: különben, amin mēnt tovább, különbnél különb, adtak, adjak, tudjak, botja, partján, tudta, lefeküdtek, szēdtek, szurkodta, ēgyezkedtek. Ezek az alakok a nyelvújrásban is ugyanúgy valósulnak meg, mint a köznyelvben, vagyis: különben, amim mēnt tovább, különbnél különb, attak, tutta, lefekűttek, szētték, szurkotta, ēgyezkēttek, aggyad, tuggyak, bottya, partyán.

Az előzőkhöz soroljuk az l+j, valamint az n+j kapcsolatot is. Az előbbi hosszú jj-nek, az utóbbi hosszú ny-nek hangzik. Csináljanak

(kiejtve: csinájjanak), búsuljatok (kiejtve: busujjatok, halljanak (hajjanak), figyelj (figyejj), fonj fonny), mēnj (menny).

Mássalhangzó előtt vagy után a magyarban következetesen röviden ejtjük az írásban hosszú mássalhangzót. Mivel a mi nyelvjárásunkban is törvényszerűen érvényesül a megrövidülés, ezt sem jelöljük: boltól, bükkfa, otthon, többféle. A hangértékük ugyanis teljes bizonyossággal: boltól, bükkfa, otthon, töpféle vagy töfféle. De ezt már így is írjuk.

A mássalhangzó-kivetés ilyen eseteit, mint a mondta (kiejtve: monta), kezdte (kiejtve: keszte) ugyancsak nem jelöltük, mert a szabályos köznyelvi kiejtésben is csak így, egyféleképpen hangozhatnak.

Jelölünk viszont minden olyan esetet, ahol a köznyelvi kiejtésben is vagylagosság tapasztalható, illetve a nyelvjárási ejtés jól érzékelhetően különbözik a köznyelvtől. A t+s, a t+sz, d+sz összeolvadás a a köznyelvi kiejtésben vagylagos. Az állítsa, nemzetségü, futsz, tudsz, kikergetsz kiejtése megoldható az íráskép szerint, legfeljebb zöngésség szerinti részleges hasonlással (tut sz) az igényesebb köznyelvben, de összeolvadással is, miként ez a mi nyelvjárásunkban is történik. Ezért így írtuk őket: állicca, nemzeccségü, fucc, tucc, kikergecc. A költse kiejtés szerinti írását nem a t+s összeolvadása indokolja, hanem az l kiesése is. A beszélt nyelvi alakot tehát a kőccse jelöli pontosabban. Az egyszer szórészleges hasonlú alakra mellett az egyszer összeolvadásos alakja is él, a jellemzett nyelvjárásban szinte kizárólagosan. Ezért a mesekezdőknek ezt az állandószavát így jelöltük írásban.

A d+n hangellentéte a teljes hasznulások nn hangban oldódik fel, ezért a köznyelvtől eltérően ezt is jelöljük: alunni (= aludni), haragunánk (= haragudnánk).

A hánd (köznyelvi: hányd), hítták (köznyelvi: hívták), hatta, vattok (köznyelvi: hagyta, vagytok), lapta, laptáz (köznyelvi: labda, labdáz) olyan eltérések, amelyekre írásbeli jelölésükkel is utalunk.

Az as se (= az se), el lessz (= ez lesz), hal lássam (= hadd lássam), mih ha (= mintha), mim megette (= mind megette) olyan erősen hasonlú alakok, hogy jelölésük feltétlenül szükséges.

A -val, -vel v hangja viszont nem hasonul, ezért a meseszövegekben szekervel, tehenvel, asszonval alakokat találunk. A -vá, -vé ragos szavakban nemcsak a hasonlú marad el, hanem a v is kiesik. Így keletkeznek a már említett gazdagá, porá alakok. Valószínű, egy régebbi nyelvállapot emlékét őrzik a -vá, -vé ragos szavak nem illeszkedései. A kőé

(= kővé), fojóvízé (= folyóvízzé), betegé (= beteggé(magas hangrendű, szabályosan illeszkedő alakok mellett ilyeneket találunk: bolháé (= bolhává) fonalé (=fonallá), hattyué (= hatytyúvá), szilvafáé (= szilvafává).

A SZAVAK ALAKJÁRÓL

A kerek, kötel, level, nehez, szeker, tehen szóalakok abban különböznek köznyelvi megfelelőiktől, hogy a második szótagbeli é helyén e használatos.

A bukovinai székely nyelvjárás kedveli a kicsinyítőképzős alakokat. A facska, gyéngecske, kutyacska, macskacska, sapkacska azonban nemcsak ezt igazolja, hanem az is, hogy a kicsinyítőképző előtt az á-ból a, az é-ből e lesz.

Ha a k többesjel vagy a birtokos személyrag után még újabb toldalék, többnyire t tárgyrag következik, akkor ennek a kötőhangzója közép-ső nyelvválású: kezemét, tehenyüket, birkákat, falukot, fejünköt, ökököt, ökrököt. Az irodalmi és a köznyelvben nyílt a, e hang van a nyelvjárási e, o, ö helyén.

A rövid magánhangzóra+t-re végződő igék múlt idejű alakjaiban nincs kötőhangzó: vettem (= vetettem), süttél (= sütöttél) , odakötte (= odakötötte). Ugyancsak kötőhang nélkül oldják meg az akasztnak, haragudt, hulltak, koppantnak, örvendtek jelen és múlt idejű ragozott alakokat.

Az annyian a nyelvjárásban annyin, tehát a nélkül fordul elő, az amelyiknek az amelyik felel meg, az azokat, ezeket pedig azkot, ez ket alakban használatos.

A kötőhang nélküli ragozott igealakokkal (akasztnak, haragudt stb.) szembenállnak az akad ott, gyullad ott, maradott, megéjedett, ragadott kötőhangzóval alkotott, teljesebb szóalakok, amelyek az irodalmi és a köznyelvben legfeljebb régiességként fordulnak elő.

A főnevek is ugyanezt a kettősséget mutatják. A bajusszat, tejfület kötőhangzós alakok mellett találjuk a ketrect, pohárt, szarvasbogárt kötőhang nélküli tárgyragos szavakat.

A szóképzés köréből említettük már a kicsinyítőképzős alakok gyakoriságát, s azt, hogy e képzők előtt megrövidül a szótó hosszú magánhangzója.

Az irodalmi és a köznyelvtől való eltérés miatt ejtünk szót az éleget (= éldegél),  ll get (= eszeget), illogat (= iszogat), t ll get (= teszeget), vill get (= viszeget) ig ekr l, amelyek gyakorító tartalmúak. De egyben a v t v  igealakok tanulmányozásához is jól felhasználható adatok.

A b dint és a r zint a mozzanatoss g kifejezésének jellemző példája. A cs kolkodik, hallgatkozik, juh zkodik, k cink dik a visszaható ig ek példatárát gazdagítja. A megb sulja magát' búslakodik' jelentésben a visszaható igei tartalom visszaható névmással kifejezett változatát szemlélteti.

A m gfelejt, m gsz rny lk dik, m gviz l, m gtal lkozik azt mutatják, hogy a m g igekötő lép az irodalmi és köznyelvi el-, illetve  sszehely be.

A visszaalszik a vissza- igekötővel egyszerűbben fejezi ki azt, amit a köznyelvben  gy mondunk: ' jbb l vagy ismét elalszik'.

Akit a bukovinai székely nyelvjárás sz alkot sm djai, jelentéstani és sz k szlettani kérdései különösebben érdekelnek, annak a Sz jegyze k tanulmányozását ajánljuk figyelmébe.

A székely nyelvjárásokra jellemző az úgynevezett családi helyragok (-nott, -nett, -nőtt; -n l, -n l; -ni, -nyi) használata. A bukovinai székely nyelvjárásból a mesesz vegek alapján a -nitt-re és -ni-re vannak adataink "Any d knitt voltam", "Fut az ap s  kni"; Bémenyek tanyító ur kni"; Hüvelyk Matyi kni".

Az eredm nyhat roz  ragja a v nélküli - , - : gazdag  (= gazdaggá), k   (= k v ). Az illeszkedés elmaradása gyakori: f   (= f v ), kapu  (= kapuv ). Az eszközhatározó -val, '-vel ragja nem hasonul: kerekvel, kas rval.

A hova? kérdésre felel  helyr  határozóragos alak  - jében nagy valószínűséggel a valahova irányulást kifejező  si helyragot ismerhetjük fel.

A birtokos személyragok k z l az -uk, - k, -juk, -j k, helyén -ik, -jik található: apjik, keresésikre, zsebjikbe.

Az igeragozás meglehetősen tarka képet mutat. A nyelvj r skut t  szakembereknek az a megállapítása, hogy az ikes ragozás teljes egészében csak a székelyeknél található, - a vizsgált mesék szövege alapján - a bukovinai székelyekre nem érvényes. Például a következő rövid mondatban: "Eml ksz m, hogyne emlekez nk!" - egy ikes és egy iktelen alak került egymás mellé. A következetlenséget kellőképpen megmagya-

rázza, hogy egy kijelentő módú ikes, és egy feltételes módú iktelen alak áll szemben egymással. Gyakori az észén alak, alakok szintén, ugyanakkor az éhözém és az egyék! (felszólító mód) ikes alak sem ritka. Sőt a főrik a víz példával az iktelenek ikesen való ragozását is igazolhatjuk. Az ikes ragozás teljességéről, következetes érvényesüléséről azonban szó se lehet.

Sokkal következetesebb a kijelentő módú tárgyas ragozású alakok helyett a felszólító mód használata, amelyet a nyelvújító irodalom suk-süközésnek nevez: "lássa, hogy a szürke macska nyalogassa a bajusszát"; "Elvette a buzogánt, s mutassa"; "Még es állítsa a lovakot"; "Ki is nyítsák az ajtót".

Az igemódoknak ez a fölcserélődése azonban nemcsak a t-végűekben következik be, hanem a többiben is: "Majd megigyák (= megisszák); "Egyhamar visszavigyük" (= visszavisszük).

A főnévi igenév többes harmadik személyű ragozott alakja magánhangzó kivetéses: énnik (= enniük), innik (= inniük).

Az igeidők tekintetében a bukovinai székely nyelvjárás erősen közeledik az irodalmi és a köznyelvhez. Az elbeszélő múlt (mêne, láta, kére, vala) egyetlenegy példánk sincs, a régmúlt még szórványosan előfordul: "Amit a húszártól elvett vót kardot".

A MONDATOKRÓL

Az igei állítmány gyakran elmarad, főként élénkebb tempójú elbeszélésben. A "Belé az üstbe" - típusú igei állítmány nélküli mondatok inkább összetett mondat második tagmondataként fordulnak elő: "Lekucorodott a tehen, s a két gyermek fél a hátára"; "Kinyitották az ajtót, s bé a kamarába".

Legalább ennyire jellemző, hogy a második tagmondatban, amelyből elmarad az igei állítmány, a tárgyként használt főnévi igenévre esik a hangsúly: "A zsák pénz kihasadott, s osztá szédni a cigányok" (Tudniillik: - elkezdték szedni); "A nagygazda ember csak a zsákot megótdta, s rázni ki a macskákot"; "Mefogták Jankót s a szamarát, s vinni".

A nyelvújító irodalomban sok szó esik az úgynevezett állapot-határozó igealakok vagy más néven körülírt szenvedő szerkezetek használatáról. Az a kérdés, hogy mikor helyes és mikor helytelen a van, volt, lesz + határozói igenév (nyitva, olvasva, utazva stb.) kapcsolata.

A bukovinai székely nyelvjárásban feltűnően gyakori ez a szerkezet, s használata nem a nyelvhelyesség szabályaihoz igazodik. "Ide le vagyok ülve"; "Abból az ablakból ki van könyökölve az ő egyik testvére"; "A vendégek má' el vótak mēnve"; "Szét vót az a nagy szikla repesztve"; "A király eppe' ki vót könyökölve a tornácon"; "A pap oda vót hajolva egy nagy könyvre"; "De biz a az az atyafi mēg vót halva"; "Végig lēttek ők nézve" stb.

Említést érdemel, hogy az irodalmi és a köznyelvi állító minőség helyén a bukovinai székelyben tagadó minőséget találunk az utóidejűséget kifejező tagmondatokban: "Mielőtt el nem mēnt volna, . . ."; "De mielőtt el nem indultak volna, . . ."; "De mielőtt el nem mēnt, odaadott neki egy dobozkát".

A felszólításnak, a felszólító mondatnak egy változata a következő: "Kéne vaj egy falást adj nekem ennem." - Lehet, hogy ez részben azzal magyarázható, hogy a kell, lehet, szabad után nem főnévi igenév, hanem az ige felszólító módú alakja áll: "Ak kellett legyen"; "El kell menjek".

Az alany és az állítmány számban nem mindig egyezik. Nem ritka az ilyenféle nem egyeztetett alanyi-állítmányi szerkezet: "Mi az a kis katulák?" "Az öreg embernek kezdett potyogni a könnyei". Az idéző mondatokban még gyakoribb az egyeztetés elmaradása: "Ide meg szállunk - azt mondja a testvérei".

Az igei állítmány tárgyas ragozású gyakran akkor is, amikor az állítmány tárgya nem határozott. Elsősorban azt a típust kell említeni, amikor a tárgy főnévi igenév: „:Eppe házasodni akarom"; "Nem győzzük továbbmenni"; "Szégyellte előhozakodni ezzel"; "Hogy szeretném én éccēr elmenni meglátogatni"; "A gyermekék elfelejtették még vacsarázni és". - A tárgyas ragozás azonban túlmutat ezen a jelenségen, mert főnévi igenévi tárgytól függetlenül is előfordul.

"Nēzdcsak oda, kedves gazdám!"; "Én kēndnek adjam egy bornyút egy szarvasbogárétt?"; "Éccer csak lássa egy gyönyörű szép palotát"; "Mutassa a házra, hogy oda kell menni"; "Elévette egy nagy gomoja kenderfonalat"; „S elmēntek, s bėjárták országot-világot".

Ennek az ellenkezőjére is van példánk. Alanyi ragozású az igei állítmány, bár tárgyas bővítménye határozott, s ezért az irodalmi és a köznyelv tárgyasan ragozza: "Futnak abba az irányba, ahol a segítségét kiabálnak"; "Hát te csapjál bé anyádot, de ne münköt!"; "Még másnap levágott a legén ököt".

A határozók irányhármasságát a nyelvjárásban az irodalmi és a köznyelvtől eltérően fejezik ki. Ahol? kérdésre adható helymegjelölésnek például ilyen megvalósulásaival találkozunk: "... aki hézzám (= nálam) járt az égbe"; "Há ide (= itt) nem járt"; "Azt mondják: oda (= ott) se járt». A honnan? kérdésre az itt adja meg a választ: "Nezd csak, itt a kabátom alól kihúzok egy virágot" Ebben a mondatban az itt után következő névutós szókapcsolat (kabátom alól) egyértelművé teszi az itt tartalmát és funkcióját. A hova? kérdéssel jelölt irányra a "Gyere el nálunk!" (= hozzánk); "Ott (= oda) került egy öregasszon" példánkban a nálunk és az ott a felelet, amelyekre - tudjuk - az irodalmi és a köznyelvben hol?-lal kérdezzük.

Nyelvi régiességeként könyvelhetjük el az ároknak alatta hol? kérdésre felelő névutós határozót. Kétszeresen is jelölt birtokos szerkezet, s napjaink névutószzerű és szerepű szavai nyelvi előzményének tekinthető: a folyó mentén, a beszélgetés szintjén, a tárgyalás folyamán stb.

Azt a bővítményt, amely a mondatban egy-egy alaptaghoz, a legtöbbször igei állítmányhoz társul, az idegen nyelvek nyelvtani szakszavával vonzatnak nevezzük. A magyarban a tárgy például sajátos igevonzat: olvassa a juhokat; Ha egyes igékhez rendszeresen egyféle határozóragos alak kapcsolódik, ezt állandó határozónak nevezzük: bízük a barátjában.

Nyelvjárásunkban e két vonzattípus keveredése, helyesebben felcserélése is előfordul: "Azt egyezték meg, hogy..." - Az irodalmi és a köznyelvben tudvalevő - a megegyez, megegyeznek állítmánynak -ban, -ben ragos állandóhatározója van: megégyeztek valamiben, abban égyeztek meg. Példánkban viszont tárgy a vonzata: azt, amely után az igei állítmány tárgyas ragozású: égyezték meg.

A bukovinai székely nyelvjárás jelzői, ill. jelzős szerkezetei is figyelmet érdemelnek. A jelző és a jelzett szó egyeztetése tér el a köznyelvtől: "Ennek az embéréknek", "ezt a bornyukot" példánkban a névmási jelzők (ennek, ezt) egyes számúak, a jelzett szók viszont többes számúak. A fenti példákhoz szorosan kapcsolódnak a következők: "Az a varjúk károgták el nekem ezt a mesét"; "Ez a kastéjon háromszázhatvanöt ablak van"; "Az a fa alatt vót egy kút"; "Az a torony körül kerengött". Az irodalmi és a köznyelvben a meseszövegből idézett szerkezetek megoldása a következő: azok a varjúk, ezen a kastélyon, az alatt a fa alatt, a körül a torony körül.

Az "ők földjik", "könték leánnyaikat"-féle birtokos szerkezet viszont olyan számbeli egyeztetést mutat, amely az irodalmi és a köznyelvben nincs meg, mert az ő földjük, a kendtek leányai a megszokott forma.

A kapcsolatos mellérendelés kötőszavaként szinte kivétel nélkül az s fordul elő. Erre nem is idézünk példát, hisz a mesék olvasói léptenyomon találkoznak ezzel a jelenséggel.

A szórend néhány sajátosságára is felhívjuk az olvasók figyelmét. Az e kérdőszó rendje nem a nyelvhelyességi szabály szerint alakul: "Nem-e tud rolla?" - Több példát idézhetünk a mondat átszövődésnek nevezett szórendi jelenségre: "Fél kéne tédd a hátomra"; „Édesanyámnak kéne végyek cipőt"; "A királyné mikor félnyította azt a dobozját..."; "Azt nekem mind aranygy fonálé hogyha még nem fonja.. ."; "A legén, amikor meglátta, kétségbeesett".

Ha az igei állítmány folyamatos vagy beálló cselekvést jelöl, az igeikötő vagy a határozó utána áll: "Csak futhasson el"; "Gyógyulsz-e még?"; "Ér utol Tündér Ilona"; "Elkezdte nyúzni élve még"; "Eróst szép holdvilág vót, amikor értek oda a kunyhóhoz".

Ugyanígy alakul a mondat szavainak rendje, ha az igei állítmánnyal jelölt cselekvés majdnem megtörténik, ill. képes értelmű, szimbolikus: "Úgy megéjedett, hogy az esze rekedett ki"; "Úgy kapaszkodnak (ti. a halak), hogy imán nem birom huzni ki" (ti. a farkamat).

A bukovinai székely nyelvjárás nyelvtani áttekintésének végére értünk. Ahogy jeleztük, nem törekedtünk, nem is törekedhettünk teljességre. Ha az olvasókat hozzásegíti, vagy hozzásegítette a mesék tartalom - forma egységében való felfogásához, és ezáltal a teljesebb megértéshez, akkor célunkat elértük. Ha pedig a nyelvi forma iránt érdeklődő olvasóink jobban elmélyülnek a nyelvjárás jelenségek tanulmányozásában, esetleg a szakemberek figyelme eddig nem kellően méltatott nyelvjárás tényekre irányul, akkor a magyar nyelvjárástudományt is szolgáltuk. Végezetül azt említjük meg, hogy a szókészlet vizsgálatával kapcsolatban a jövőben gondolhatunk a nyelvjárás szólásainak, közmondásainak a számbavételére, valamint a beszélt nyelvi és az írott nyelvi stílus tanulmányozására is.

Forrás: Bukovinai székely népmesék I.

Fábián Ágostonné meséi, Sebestyén Ádám gyűjtése - Szekszárd, 1978. 329-341. p.

SZÓJEGYZÉK

Összeállította: Rónai Béla

A kötet meseszövegeiben *-gal jelöltük meg azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyeknek a megértése a bukovinai székely tájszólást, nyelvjárást nem ismerő olvasóknak nehézséget okoz.

Megfigyeléseink szerint a bukovinai székelyek fiatalabb nemzedékeihez tartozók se mind ismerik őket.

Az olvasót feltétlenül zavarná, ha az ismeretlen szavak, kifejezések magyarázat nélkül maradnának. Szójegyzékünkkel a mesék teljesebb megértését kívánjuk szolgálni.

A csillaggal jelölt szavakat, kifejezéseket a Szójegyzékben ábécé sorrendben csoportosítottuk. Olvasás közben tehát minden megjelölt szó, kifejezés könnyen kikereshető.

A Szójegyzékben főként az úgynevezett tájszavak kaptak helyet, a bukovinai székely tájszólás, nyelvjárás szókészletének, szókincsének tagjai, részei. Minden tájszólás, minden nyelvjárás a maga táj szavaival is jellemezhető, sajátos táj szavairól is felismerhető.

A táj szavaknak három típusát különböztetjük meg. A legjellegzetesebbek azok, amelyek sem az irodalmi nyelvben, sem a köznyelvben nem fordulnak elő, hanem egy nyelvjárás sajátjai. Ilyen pl. a faszujka, amelynek az irodalmi és a köznyelvben a bab felel meg, a pityóka burgonya, ill. krumplics jelentésben használatos, a silladri pedig a bukovinai székelyek csosszantós népi táncának a neve. Ezek a valódi tájszavak.

A másik két típusba olyanok tartoznak, amelyek megvannak az irodalmi és köznyelvben is, de más jelentésben, ill. más alakváltozatban. Az előbbieket jelentésbeli, vagy jelentés szerinti, az utóbbiakat pedig alaki vagy alak szerinti tájszóknak nevezzük. A koppan például közismert az irodalmi és a köznyelvben egyaránt, s a jelentése: valamihez ütődve tompa hangot ad. – A bukovinai székelyek nyelvjárásában viszont azt jelenti, hogy *csukódik* (a szeme valakinek).

Az *eresz* szóhoz – a köznyelven beszélő magyarokban – a következő jelentés kapcsolódik: a tetőnek a falhoz csatlakozó, kiálló pereme, amely

alá eső elől szoktunk állni, ám a bukovinai székely nyelvjárásban *nyárikonyhát* jelent. A *kap* viszont *talál*, *lel* jelentésben használatos.

Az alaki vagy alak szerinti tájszókra ugyancsak bőven idézhetünk példákat. A csihán a csalán tájnyelvi alakváltozata. Az innapló az ünneplőé. A köp, köpdösnek, a töp, töpdös alaki tájszó felel meg.

A három felsorolt és példákkal szemléltetett típusba tartozó szavakon kívül szókapcsolatokat is felvettünk Szójegyzékünkbe. Ilyeneket, mint tejverő dézsa, tüzet tesz, megbusulja magát, amelyek mind egy-egy fogalmat jelölnek. De itt kaptak helyet a meg van mákozva, bétót a kedve, belé van csapva mindenbe -féle bonyolultabb, összetettebb jelentéstartalmú szókapcsolatok. Felvettük továbbá az akhangyile bungyile-szerű keveréknyelvi hangsorokat, amelyeknek a jelentését a mesemondó se ismeri.

Főként a fiatalabb olvasókra való tekintettel a Szójegyzékben azok a szavak is szerepelnek, amelyek nem tekinthetők a bukovinai székely nyelvjárás tájszavainak, de a felszabadulás óta eltelt időben feledésbe merültek, lassan kiavulnak nyelvünk szókincséből, mint pl. az alispán. Végül ide sorolhatók legtöbb joggal azok a szavak, amelyek a régi paraszti szokásvilág, életrend emlékeit őrzik, de a szokások gyakorlásának megszűnésével a megjelölésükre használt szavak is feledésbe merülnek. Ilyen a tor, virrasztó, guzsajjas, ferencrendű. Magyarázatra szorulnak végül az idegen szavak, közöttük főként a románból átvettek és a földrajzi tulajdonnevek.

Szójegyzékünk címszavait túlnyomó többségükben tőalakjukban rögzítettük. Ettől csak abban az esetben tértünk el, ha a szövegben szereplő szóalak a szótári tőből nehezen következtethető ki.

Az értelmezéshez, a jelentéstartalom megállapításához elsősorban a mesék szövegét használtuk. A szövegösszefüggésből indultunk ki. Segítségünkre volt maga a mesemondó: Fábíán Agostonné, valamint a mesék összegyűjtője: Sebestyén Ádám, aki *A bukovinai andrásfalvi székelyek élete és története Madéfalvától napjainkig* című könyvéhez (Tolna megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Szekszárd, 1972.) tájszójegyzéket is csatolt (259-278). Felhasználtuk továbbá Dégh Linda: *Kakasdi népmesék 1-11.* (Akadémiai K. Bp. 1960.) függelékeként közölt, a Pál Máté által összeállított Szójegyzéket.

A Szójegyzékbe felvett szavak legtöbbször nem egy, hanem több jelentése van. Az értelmezésben azonban csak azt adtuk meg, amely a mesékben előfordul.

A, Á

abba hejbe	azonnal, nyomban, rögtön, tüstént
ábrázat	arc
abszolut	abszolút, teljes, tökéletes
ad 1. kezire~akad 1. fel~	[a cigány nyelvet utánzó kifejezés,
akhángyile bungyile	akkora, olyan kicsiny
akkoracska	annyira, oly mértékben
akkorán	aznap
akkornap	lent, alacsonyan, mélyen
alatt	titokban, feltűnés nélkül
alattomba	a régi vármegye vezetője
alispán	altat, alvaszt
alit 1. el~, meg ~ alszik 1. vissza~	ácsorog, lődörög, bolyong, csavarog
ámbojog	anya, édesanya, anyám! (megszólításként)
anyóka	a levágott és szétszedett disznó kisebb,
aprólék	apróbb húsdarabjai
aranyfüstös	hártyaszerű, könnyen porló aranyból való
aranygypili	lemezzel bevont
arasz	aranyfüst, könnyen porló, aranyszínű és
arrábbacska, arréb	aranyból való papírvékony lemez
árus	régi hosszúságmérték, a kinyújtott hü-
asztag	velyk- és kisujj közötti távolság,
átbucskázik	kb. 18-22 cm
átol	egy kicsivel arrébb, valamivel távolabb
átolmányén	vándorkereskedő
	az összehordott gabonakévékből rakott
	kör alakú vagy hosszúkás kazal
	átbukfencezik, átbukik, átesik
	át, keresztül, (régies) által
	átmegy

bár
béduvad
(valahova) béhanyit behajít, bedob
bejebbecske
békoppan
békovártéj
belaci

beléhüségörgözta
belékucorodik
belészosszan
belé vap csapva

bërbécs
bétót a kedve
bëzget 1. mëg~
bicskacska
biza
bocskor

bogárzik

bogos
bong
bongol 1. ki~
böcsü
bödint
bucskázik I. át~, le~
búcsu

budlibicska
bugyuta

B

legalább
hirtelen, váratlanul bemegy, beront

egy kicsivel beljebb, valamivel beljebb
lecsukódik (a szeme valakinek)
beszállásol, szállást foglal valahol
Kakasdon, a Belac nevű határrészhez,
illetve falurészhez tartozó
belegurít, belehemperget
magát összehúzza belekuporodik
beleszabol, beleszippan, beleszusszan
bele van avatva mindenbe, minden rá van
bízva
kos
teljesült a kívánsága, vágya, óhaja
mozgat, piszkál, zavar
kisméretű zsebkés
bizony
felhajtott szélével a lábfej re boruló, bőrből
készített, szíjjal felerősíthető régi lábbeli
a legelésző állat a legyek, bögölyök
csípései miatt rugdal, farkával csapdos,
esetleg futkározik
sovány, elhanyagolt, gondozatlan (csikó)
gomb
gombol
bölcső
egyszer-egyszer bög (tehen)
bukfencezik, bukik, esik
a falu temploma védőszentjének a napján
vagy a hozzá legközelebb eső vasárnap
szokásos vendéglátás, vendégség
fanyelű zsebkés
együgyű

burukol
burungoz(ik) 1. el~

burungozva

busulja magát 1. még
butt 1. még~

cirógat-marógat
cuhálsák

csafar 1. ki~ kifelé~
csafor 1. el~
csahol

csaplós ostor
csappás
csébër

csép

csépël
cséphadaró

csépü

búg, turbékol (galamb)
morog, dörmög, zajt csap, haragosan
magában dörmög (ember); zümmög,
dong (légy, bögöly, dongó)

haragosan morogva, dörmögve
búslakodik
búslakodik
bújt

C

gyengéden simogat
nagymeretű, a régi terményraktárakban
használt gyári készítésű zsák, kb. 80 kg
gabona fért bele

Cs

csavar
csavar
egyvégtében, hosszasan igen erősen és
mérgesen ugat (kutya)
csípős végű szíjostor
csipás
kétfülű, fából készült edény, amelyet
mosásra, ill. az állatok abrakjának
elkészítésére használtak
fából készített, nyélből és hadaróból álló
kéziszerszám, régen ezzel verték ki a
szemet a learatott gabonából gabonából
gabonából cséppel kiveri a szemet
a csépnek a nyélhez szíjjal, kötelekkel
erősített, használat közben a nyélen forgó
része; ez éri a földre terített, csépell
gabonát
a kender feldolgozásakor keletkező rövid,
durva szálú kenderkóc

csépynyelvű	selypes, pösze
cserepfazak	agyaqból égetett hosszúkás edény főleg tej tárolására
csérge	sakktáblaszerűen gyapjúból szőtt takaró, pokróc
Csérnavic	bukovinai város, megyeszékhely
csib 1. le~	csíp
csihán	csalán
csihánvirág	csalánvirág
csirikol	csiripel, csivitel
csitorog	csikorog
csókolódik	csókolózik
csóré	meztelen, ruhátlan, csupasz
csórén	meztelenül, ruhátlanul
csúr	pajta szekérszínnel és nagy szénapadlással
csürdöngölős	élénk ütemű székely férfitánc

D

drabonca	targonca, tragacs
délebéd	ebéd, déli étkezés
dërënduca	lárma, zörgés, robaj "S hát eccer csak nagy derenducával jött haza a sárkán."
dërënducálás	lármázás, zörgés
disznyó adtateremtette	[tréfás hangulatú átkozódás, szitkozódás]
disznyópajta	fából, deszkából készített disznyóól
dolgozik	foglalkozik, vesződik valamivel, a mesében: erőlködik; "Hát a leán addig dolgozott, hogy valahogy az ablakot kifeszítette"
donyha	dunna
duvad 1. bé~, elé~, fél~, ki	dülledt, tágranyilt, kidagadt (szem)
duvadott 1. ki~ duvaszt	üt, vág "én ojant duvasztok a fejire, hogy elájul"

E, Ě, É

éfelekor
egésszen
egybetoj
egyfelé
ëggyez 1. essze~

ëggyik-másik
ëgyhamar
ehën!
ehül 1. mëg~
elalitt
elbödint
elburungozik
elcsafar
elëbb-hátrább
elëduvad
elëfog
ëleget
elig
elhí
elkételeyenëdik
ëllëget
elmënyën
elnáspángol
elnyafintja magát
elragad
elsëjed
eltér
elvesz
ërdëmes (vki vmire)
ëreltet 1. ki~
ërójibe van

ëjféلكor
mindannyian, valamennyien
összetol, egymás mellé tol
egyik irányba
jól megfér vkivel; tanakodik, megbeszél,
megállapodik
ez-az
gyorsan
aha! [ráismerést kifejező indulatszó]
ëhezik
elaltat
elbödül, elbögi magát (tehén)
morogva, dörmögve eltávozik
elcsavar, félrefordít (fejet)
itt-ott
elötöppan, elönymakodik
kérdőre von, elővesz; számon kér
ëldegél
alig
felkér, meghív (komának)
mamlásszá, lagymataggá válik
eszeget, falatozik
elmegy, eltávozik
elver, megver, elagyabugyál
nyafogó hangot ad
elővesz, előkap, előránt (hirtelen)
elsüllyed
elfér, elegendő helye van
elővesz
ërdemel (vki vmit)
kidolgoz (nyers bőrt)
ërófélben van

eresz	nyárikonyha, az udvarról a szobába vezető előtér, konyha, amelyben a kemence áll
ereszkedik 1. ki~	csúszik
erőst	nagyon, igen
eskített	esketés, esküvő (templomban)
éspár	takaréktűzhely régen téglából rakva, újabban vasból készítve
összeeggyez	megállapodik (vmiben vkivel)
összerétel	összetűr, összehajtogat
ét, étje	evés, étkezés "Annak még az étje se esett jól, hogy valami rosszat ne csinált volna"
éveg	üveg

F

falka	a legelőn őrzött állatok (főként disznók) összessége
fájtat	fájdít
falukászik	szomszédol, a falut járja
fartalj, ne!	farolj ne! [állatterelő kifejezés]
faszujka	bab
fejérnép	nő, asszony
fejérszeméj	nő, asszony
féjt	félt
fejre	fejfel (lefelé)
félakad	tágra nyílik (a szeme)
földuvad	feldagad, felduzzad
felejt 1. még~	megfeledekkezik
félidős	középkorú (ember)
félkonyorodik	felül, felpenderedik (gyorsan, lendülettel)
félrabol	kirabol
félszög	(kenyeret) megszeg, megvág, megkezde
féltápáskodik	nehézkösen feláll, lábra áll

fénkő
fënnëbb
ferencrendű

féretoj
férgecske
fërtáj
fészí, fészicske
fityeg 1. le~
fittyent 1. ki~,
fittyenve
fonájára
forhant
főkötő

futt, futta
fücfa
füttő
füttőlik

gagya
gagyakorc

galitka
gamat
gamatol 1. össze~
vissza~
ganyélé
gárgya, a kut~

kaszaélesítésre használt kő, fenőkő
feljebb, magasabbra
Szent Ferenc rendjébe tartozó (szerzetes,
barát)
félretol
egérke, kiséger
negyed
fejsze, fejszécске, kissejsze
lóg
lógaszt, lógat
lógva
fonákjára, visszájára
se hétköznapi, se ünnepi (öltözet)
a nők életkorát és családi állapotát
kifejező, anyagokból és díszekből készült
fejrevaló
fújt, fújta
fűzfa
tégglából rakott tűzhely, kályha
kályhalyuk

G

gatya
a gatya derékrésze, amelybe a madzagot
belehúzzák, s amely megkötéskor ráncolódik
kalitka
csúnya, piszkos, hitvány (ember)
piszkít, kever, értelmetlenül csinál (vmit)
trágyalé
kútkáva, a kút szögletes vagy kerek kari-
mája a föld felett

gilincs
gomoja
gomoja kendércérna
gúnya
guzsaj
guzsajas
guzsajcsepü

gyëgy
gyócsing

hagyma
háj

hájc, nē!

hájlige gott

hallgatkoz(ik) 1. meg~

hány 1. bé~

hasáfa

haptákba vágja magát

ház

ház háta

hejt

hejrünnet

hëngergóztat 1. belé~

hërausz

hëram tarisnya puttyom teremtette

kilincs
gombolyag
gombolyag kendercérna
öltözet, öltöny, ruha
kézirokka kerék nélkül
fonó, a fonók öszejövelete
guzsalyon feldolgozott, fonható rövid,
durva szálú kendër

GY

jegy
gyolcsvászonból készített ing

H

[a zsebóra tréfás neve]

a levágott disznóból nyert zsiradék, amelyet régen a fatengelyes szekerek kenésére használtak

hajsz, nē! [a befogott állatot - lovat, ökröt - balra terelő szó]

[német egyházi, templomi ének szövege, annyi mint: szent isten]

hallgat, hallgatódik

dob, hajít

aprított fa

vigyázzba áll

szoba

a ház mögötti rész, a háznak a felső szomszéd felé néző része, oldala

helyen

helyről

hemperget, gurít

kifelé! [német szó felszólításként]

[mesebeli kiszólás, nincs jelentése]

hereszéna
hëzza
hëzzik
hí 1. el
hí, hiu
hódtölte, hódtötte
hosszukó
hunya, húnnya, hunnya
húzd le magadot!

igéz
illogat
imá, immá
innap, innop
innapló
innetötöl
istenkëdik
istennébe
íziglen

jácodik
jászój
jércike
juházkodik 1. mëg~

kácc!
kalán

száritott lóhere
hozzá
hozzájuk
hív
padlás
holdtölte, telihold (ideje)
hosszúkás
hóna
ne rendetlenkedj! viselkedj rendesen!

I, Í

szemmel ver, szemmel megront
iddogál, iszogat
már, immár
ünnep
ünnepöló (ruha)
innen, innentöl
könyörög, rimánkodik
ingyen, jószívúségból, isten nevében
ízekre, darabokra

J

játszik
jászol
jérce, növendék tyúk, nőnemű csirke
szelidül

K

[macskát elzavaró indulatszó]
kanál

kalangyál	lábait keresztbe rakja; gabonakévéket kézi aratás után keresztbe, kalangyába rak
kaliba, kalibacska	kis házikó pásztorok, csőszök, erdőmunkások számára
kamara	kamra
kankós	kampós
kankósbót	kampósbót
kap 1. ki~	
kappan	nem párosodó kakas
karicsál	káricál
karing	szertartásokon használt, térdig érő ingszerű fehér papiruhadarab
kárinkodik	káromkodik
kárinkodás	káromkodás
kartén fogózik	karon fog
kártya 1. vizes~	fából készült, fölfelé szűkülő, fordított csonkakúp alakú edény
kászolódik 1. lefelé~	nehézkesen, körülményesen mozog, menésre előkészül, rendsz. deszkából
kávája 1. kut~	a kút föld fölötti rendszerint deszkából készült négyzet alakú kerete
kebel, kebelit	az ing eleje; a derékban megkötött ing és a test közöttiúr, ahova főként gyümölcsöt tettek
kécinkedik	kelletli magát
kecskebuka	bukfenc
kecskebukát vet	bukfencet vet
kecskebukázik	bukfencezik
kén	kín, gyötrelem
kendérlepedő	kendervászonból készített lepedőkenő a szövéshez használatos puha, pépes anyag, lenmagfőzet, amely sikossá tette a fölvetett szálakat
képibe (valakinek a)	vki helyett
kerekbe	körbe, karikába
kerekén	körülötte, körös-körül

keresztelő	az újszülött megkeresztelésekor tartott, evéssel-ivással összekötött családi mulatság, amelyen a rokonok és főként a gyermekek keresztzülei vesznek részt
kert	kerítés; kert
késértet	kísértet, hazajáró lélek
keszkenyő	zsebkendő
képtelenyedik 1. el~	mamlasszá, erőtlenné, tehetetlenné válik
kétkézt	szívesen, örömmel, boldogan
kezire ad	rábíz
kibongol	kigombol
kicsafar	kicsavar
kicsap	kienged, kifolyat (bort a hordóból)
kicsiddég	egy kis ideig, rövid ideig
kicsidénként	apránként
kidug	dugót kivesz (a hordóból)
kiduvad	kinyomódik, kidudorodik, kidülled
kiduvadott	kidülledt, kiduvadt
kiéreltet	[nyers állatbórt] fokozatosan kidolgoz, kikészít, ill. erre a munkára előkészít
kiereszkedik	előbújik (rejtekhelyéről)
kifittyent	jól láthatóan, szembetűnően kilógat
kifogy vki vkiből, vmiből	elveszít vkit, vmit "s még a tehenyünkéből es kifogytunk
kikap	elkap
kimóriskál (gabonát)	kézi hajtású szelelő rostával megtisztít
kiorozkodik	észrevétlenül kimegy, kisurran
kireked az esze	megzavarodik az elméje, megtévelyodik
kiront	kitör
kisuppan	váratlanul, akaratlanul kiesik
kiszól	kimond
kiszökik	kiugrik
kivár	megvár
kivikszolt	kifényesített
kizár	kinyit

kollint	üt (bottal)
konnyaszt 1. le ~	horgaszt (fejet)
konyorit 1. le~	szel, vág, szed
konyorodik 1. fél~	helyet foglal vhol (gyorsan, fűgén)
kopac	kopasz
kopóra (néz)	fölfelé, az ég felé
koppan	zárul, csukódik
koppant	kopog (ajtón, ablakon)
korc 1. gagya	a bög atyának a derékon való összekötéskor keletkező ráncia, túrése
kova	tűz csíholására használt kő
kovártéj 1. bé~	szállást foglal, szállást vesz
kötés	kötéssel összekötött teher (zöldtakarmány,
fa stb.)	
kötőfék	a ló fejére húzott, kenderből font eszköz, amelynek a szárán ál fogva vezetik, ill. az istállóban megkötik
krécsán, krécsánját, krécsánt	női blúz, ill. női és férfikabát
kucorodik 1. belé~, kucorog	guggoló helyzetbe összehúzza magát
kujak, kujok	ököl
kutruca	kis lyuk, rakott falba vagy földbe vájt mélyedés
kuttor	kemence
kutyakaliba	kutyaól, kutyaházikó
kűjjel	kívül
küküllő	kályhacső a fűttő, tűzhely és a padlás között, nagyobb átmérőjű volt a mainál, s a fűst a padlástérben oszlott el
küptülő 1. nagy~	tej verő dézsa
kürtő	kályhacső 1. küküllő
küzsd 1. meg~	birkózik, verekszik, vív
	L
lábujjkája	lába ujjacskája
ládcska	ládika, kisméretű láda

lájbi
lajtorja
lapocka

lapta
laptázik
léánkacska
lebucskázik
lecsendesedik
lecsib, lecsibdés
lefelé kászolódik
lefityög
lefittyent
lefittyenve
lehány
lēj
lejobbéske
lekonnyaszt
lekonyorit
leszőkdős
leuntat
level
lipinkáztat 1. meg~
lunka

macsuka
macsukás
majorság
makogás
málé, málécska
máléliszt

mellény
létra
abrakkeverő szerszám, rövid nyelvű, deszkából, falpból faragott, lapát szerű keverőeszköz
labda
labdázik
leányka, kisleány
lebukik (a víz alá)
lassul
lecsíp, lecsípdés
nehézkésen leszáll
tehetetlenül lelóg
lelógat, élettelenül leejt
lelógva
ledobál
román pénzegység
egy kicsivel, valamicskével lejjebb
lehajt, lehorgaszt (fejet)
lekanyarít, leszed, levesz
leugrik, leszáll (a lóról)
lebeszél (vkit vmiről)
levél
lóbál, lenget, lendületbe hoz
lanka, hullámos földfelszín

M

csomó, görcs, bunkó
csomós, görcsös, bunkós
baromfi
[a nyúl hangja, érthetetlen beszéd]
kukoricalisztból főzött étel
a málé főzéséhez használt finomra őrölt kukoricaliszt

malomgát	két sövény fonat közé rakott kőfal a víz duzzasztására és más irányba való terelésére
mána	málna
mánus	a falióra sétálója
markot szöd	aratáskor a kaszás által levágott gabonát úgy szedi fel, hogy két marok kiadjon egy kévét
mart	part
mégalit	megaltat, megalvaszt (tejet)
mégbézzget	megpiszkál, megmozgat
mégbusulja magát	elszomorodik
mégbutt	elbújt
mégehül	megéhezik
mégfelejt	elfelejt
méghallgatkoz	méghallgat, odafigyel, odafülel
mégint	pedig, viszont
mégjuhászcodik	megszelídül
mégkap	megtalál, meglel
mégküzsd	megvív, megverekszik, megbirkózik
méglipinkáztat	meglengtet, meghimbál
mégnyuvaszt	megfojt
mégrázint	egyszer megráz
mégszörnyülködik	elborzad, elszörnyülködik
mégtalálkozik	összetalálkozik (vkivel)
mégüt	agyonüt
még van mákozva	mákkal etették meg, hogy elaludjon
mégvigyázcodik	körülnéz, szemlélődik, megfigyel
mégvizül vkinek vmije	vizes lesz, megvizesedik
mégzáporodik	megzápul (a tojás)
méhink	mienk
mejjes	birkabőrből készített ujjatlan rövid bunda
melléjem	mellém
ményén 1. átol~, el~	megy
met, me, mer	mert

minuta
minnyá
Móduva
mond
móriska
móriskáll. ki~

mostantótól

perc
azonnal, rögtön, mindjárt
Moldva
beszél
kézi hajtású, szelelősrosta
kézi hajtású szelelőrostával tisztít (gabonát, babot stb.)
mostantól

N

nagyküpülő

nagy üdő
nannyó
náspángol 1. el~
nē!

a vajkészítésre használt nagyobb méretű faedény
félelmetes vihar dörgéssel, villámlással
nagyanya
ütlegel, elver
íme! [figyelemfelhívó módosítószó]

Ny

nyafintja magát 1. el~
nyaka csigája
nyujtás

nyujtópad
nyuvaszt 1. még~

nyafogó hangot ad
nyakcsigolya
fonáskor a guzsalytól a pödrést, fonást végző kar ujjáig érő fonal hossza
ravatal
fojt

O, Ó

obsitos

odabutt
ódalkamara, ódalkamaracska

onnatótól, ahonnatótól

kiszolgált, a hadsereg kötelékéből végleg elbocsátott katona
odabújt
kamra a lakóépület végében, a tornác vagy pítvar zárt vége
onnan, ahonnan

orozkodik
osztováta
otvaros

lopakodik
szövőszék
az ótvar nevű bőrbetegségben szenvedő

Ö, Ó

öl, ölvel

[mennyiséget jelöl; annyi, amennyit az ember két kezével, karjával fel tud fogni, és magához szorítva, öelve tovább tud vinni]

összevissza gamatol

összevissza piszkol, rondít

P

padocska
palló

kispad
vastag, széles deszka, amelyet keskenyebb folyóvíz fölött használnak

panciussát!

[indulatos felkiáltás Poncius Pilátus nevéből]

pázsint
pëndej
pëndejésén
pëtráj
pili 1. arangy~
pince krumpli
pitán
pityóka
porcolán
portéka
pozdorja

füvel benőtt terület, pázsit
alsószoknya
alsószoknyában, alsószoknyára vetkőzve fából készült mérőedény, 25 l-es pihe, puhely
annyi krumpli, amennyi a pincébe belefér kukoricalisztból süített lepény
burgonya, krumpli
porcelán
a vásári sátoros kereskedők áruja
a kender megmunkálásakor a rostok közül kihulló kemény fás rész
amiben pozdorja van
díszes emelvény, amelyből a pap a beszédet, prédikációt mondja

pozdorjás
prédikálószerék

R

rádirattatom!	[kurjantás mulatozás közben; így is érthető: <i>rád</i> íratatom az adósságot, a kocsmai számlát]
Radóc	<i>Radauti</i> város Bukovinában a székely faluk közelében
rázint 1. meg~	egyszer megráz
réce	kacsa
récevákkogás	kacsahápgóság
régebbecske	korábban, előbb
regēmēnt	ezred, mint katonai egység
rējik	rájuk
reked 1. ki~	ijedtében, félelmében meghibban az esze
rend	1. öltözet 2. egy sor kaszáláskor
repít	(tűzet) rak
rézbong	rézgomb
rēsta	rosta
rétel 1. össze~	hajtogat, tűr
rēvérēnda	a katolikus papok <i>hosszú</i> , alul szoknya-szerű fekete öltözete
rēzēdēncia	udvartartás, tartózkodási hely
ribanc	rongy [főnévként]
rittvent	durrant
rokoja	felső szoknya
ront 1. ki~	tör
rugodik	rugdalózik
rusnya	csúnya, csúf

S

salukátēr	zsalugáter, fából készített külső ablak, amellyel a ház helyiségeit el lehetett sötétíteni
-----------	--

sántál
sármányu
sarogja

sëjed 1. el~
sëmmifélelëtteképpen
sërit
sétár
sëttenkedik
silladri
sohutt
sohuva, suhuva
sompog 1. vissza~
suflák
sujok
suppan
suppant
sustër
süpped 1. ël~
sütölapát

szaglászol
szalmatál

szëd 1. markot ~
szëg 1. fél~
szëget ütött ez a fejibe
széje
széjre
szekerkó
szëmit veszik

sántikál
sármány (madár)
a szekér elején, még inkább a végén lévő, a
szekér derekát elzáró, rácsszerű alkatrész;
a szekérnek ezzel határolt hátsó része
süllyed
semmiképp
pödör
sajtár, fejőedény
óvakodva lépked
csosszantós bukovinai székely tánc
sehol
sehova
sompolyog
a ház végében levő kamra, raktár, "sufni"
mosó fa, mosólapicka
esik, huppan, pottyant
ejt, pottyant
cipész
mélyed, merül
hosszú nyelvű, kör alakú lapban végződő
eszköz; rakták be a megkelt kenyereket a
kemencébe

Sz

szimatol, szaglász
szalmából font, tál alakú kenyértartó
edény

megkezd (kenyeret)
hirtelen elgondolkodott rajta
széle (vminek)
szélre
kís szekér
kiszúrják a szemét (megcsonkítják)

szēm nem lepte bé szénáspadlás	nem lehetett áttekinteni az istálló fölötti padlás, ahova szénát raktak
szërre szibiliszta	sorra, sorban [a bíró szó jelzőjeként használatos, jelentését nem ismerik]
szimmogtat szokmán szokmányos szomorák szomorán szomorgat szonnyan szoszzan 1. belé~ szökdös 1. le~ szökik 1. ki~ szőrdisznyó, szőrdisznyócska szörnyülködik 1. még~ szövő	hüppög, szepeg gyapjából készült nagykabát, télikabát szokmányban járó szomorúak szomorúan szomorít szomjan szippant, szusszan ugrik, ugrál ugrik sündisznó rémül, rémületbe esik a szövésre előkészített, a szövőszékre felvetett egységnyi fonál
Szucsáva	Suceava a bukovinai Andrásfalvától mintegy 500 m-re húzódó folyó, a Szeret egyik mellékfolyója
szusz, porintye, szusz!	[román nyelvű szöveg, jelentése:] fel, tisztelendő úr, fel!
szümőcs	szemölcs

T, Ty

tám	talán
tánygér	tányér
tarisnya	tarisnya
tappantós	dobbantós székely tánc
tápászkodik 1. fél~ téhéd	nehézkesen, körülményesen lábra áll tied

téhétek	tietek
tej verő dézsa	fa edény, amelyben vaját készítének, köpülő
teketóriázik	bizonytalankodik, körülményeskedik
télázsi	a kamrában, konyhában levő, deszkából készült állvány
télléget	teszeget, rakosgat
tér 1. el~	fér
terü	az a mennyiség, amit egyszerre elvív valaki
tész 1. tüzet ~	rak
tilolás	kendermunka, amellyel az apróbb pozdorjától is megtisztítják a kenderszálakat
tisztánt	teljesen, egészen
tocsoja	pocsolya
toj 1. egybe ~, fére ~	tol
tojás	[a zsebóra tréfás neve]
tollu	toll
tor	a halott tisztelőre a temetéskor rendezett ünnepi együttevés
torongy	torony
tő	tű
tüktököt	titeket
töpdös	köpköd
tüzelő	tűzhely
tüzet tész	tüzet rak
tüzet üt	kovával és taplóval tüzet csihol
tyukszëmi	rövidlító

U, Ü

ujjogtat	kurjongat (ember), üvölt (farkas)
ül	változatlanul marad "Heába mondta neki az anyja, hogy seperd ki a házat, de attól <i>ülhetett</i> minden"

ülődieszka	a szekér elején, a szekéroidalakon keresztbe tett deszka, a hajtónak a helye
üt	dob (vadkacsát); tüzet csíhol
üszök	parázs

V

vadréce	vadkacsa
vaj	legalább "Kérjél vaj éggy inget!"
vákkog	hápog
vákkogás 1. réce~	hápogás
vár 1. ki~	
varasbéka	varangyos béka
vászészduë, vászészduë	[jelentése ismeretlen]
vert tej	a vaj készítés mellékterméke, iró
vétékél	bűnnek tart
vigyázkodik 1. még~	szemlélődik, figyel
vikszolt 1. ki~	vikszelt, (cipókrémmel) fényesített
világ	világosság, amely valamely fényforrásból ered (méc, lámpa)
villéget	viszeget, hordogat
viselő	hétköznap hordott (ruha)
visszaalszik	újból elalszik
visszasompog	visszasompolyog
vizeskártya	favödör, víztartó faedény
vizül 1. még~	vizesedik, nedvesedik

Z, Zs

záppon marad	nem kel ki (a tojásból a csirke)
záporodik 1. még~	zápul
zërég	zörög
zsandár	csendőr

UTÓSZÓ

(az első kiadásban Bevezetés volt)

A bukovinai székelység történetét, népszokásait, népdalait és gazdálkodását tárgyaló, eddig megjelent köteteim sikeres gyűjtése és feldolgozása arra ösztönzött, hogy a bukovinai Andrásfalva Kakasdra települt lakóinak a népmeséit, ahogyan otthon mondták: "beszédeit" is összegyűjtsem.

Igaz, hogy buzdítást is kaptam dr. Kovács Ágnestől a néprajzi gyűjtők Sárospatakon megrendezett találkozóján, de akkor mégis igen nehéz szívvel fogtam hozzá e ma már páratlan mesekincs összegyűjtéséhez. Ugyanis a jó mesemondók: Palkó Józsefné, Andrásfalvi György, Sebestyén Lajosné és László (Pintyer Feri) Marcika már nincsenek az élők sorában.

Meséiket Dégh Linda vezetésével az MTA Néprajzi Kutató Csoport tagjai gyűjtötték össze, és "Kakasdi Népmesék" címmel az "Új Magyar Népköltési Gyűjtemény" VIII., IX. köteteként jelentek meg. Időközben Zsájc János, az Andrásfalván ismert nagy mesemondó és "jövendőbe látó", Ömböli Ferencné, aki szintén páratlan szép meséivel nyugtázta le hallgatói figyelmét - szintén meghaltak. Úgy éreztem, hogy már nem akad itt az új hazában letelepültek között, aki az andrásfalviak által ismert hatalmas mesekincsből még jó néhányat elmondjon.

Tudjuk, hogy a "Kakasdi Népmesék" két kötete csupán töredékét adta annak a gazdag mesekincsnek, amely az egykori andrásfalvi székelyek birtokában volt, s amelyet vándorútkon magukkal hoztak, s megőriztek letelepülésük után is.

Nehéz szívvel fogtam neki a gyűjtésnek azért is, mert azt is tudtam, hogy a menekülés és sok egyéb ok miatt az öregek nagy része, aki valóban szeretett mesélni, elfelejtette, vagy már nincs kedve ahhoz, hogy egy-egy kedvelt, szép meséjét elmondja.

Ennek az aggodalmannak a gyűjtés megkezdésekor minden alapja megvolt, mert akárhány idősebb embert vagy asszonyt megkérdeztem, el tudna-e mondani néhány mesét, amit Andrásfalván hallott az öregektől, vagy esetleg ő is ismert, minden egyes megszólítottól azt a választ kaptam: "Tudtam, de elfelejtettem".

Az egyik idős néni, Sebestyén Gergelyné Ömböli Erzsi 75 éves, ezt mondta: "Mikor leánkák vótunk, s a tehenyekvel jártunk, annyi beszédet (mesét) mondtam, s a gyermekek ezétt térítettek. Vigyáztak a tehenyekre. De most má elfelejtettem."

Hát igen, sokan elfelejtették, de én nem adtam fel a reményt. Tovább kutatóva sikerült felfedeznem nem is egy jó mesemondót, akik még ma is őrzik az Andrásfalváról áthozott, a régi öregektől hallott szebbnél szebb meséket.

Sőt, azt is tapasztalhattam, hogy ezek a mesemondók tovább adták a gyönyörű meséket, mert az unokák is épp olyan szépen elmondanak egy-egy mesét, mint nagyszüleik.

Az összegyűjtött anyagot, a mintegy 350 mesét húsz mesélő mondta el négy helységeben: Kakasdon, Aparhanton, Hidason és Tabódon.

Andrásfalván a mesemondás bizonyos alkalmakkor szellemi szükséglet volt. Családi körben az öregek meséltek a gyermekeknek, unokáknak, de a felnőttek is szívesen hallgatták.

Igen sok esetben, s ezt magam is tanúsíthatom, a gyermek csak akkor aludt el, ha az édesanyja Tündérország szépségeit mesébe foglalva elbeszélte neki.

A Móduvába (Moldva) járó, nehéz testi munkát végző summások a déli pihenő ideje alatt vagy az estéli lefekvés után, ha éppen a kimerültség miatt nem tudtak azonnal álomba merülni, mese mondással, mese hallgatással ringatták álomba magukat.

Terebúza tisztításkor (kukoricafosztás) is a népdaléneklés mellett mindig akadt egy-egy mesélő, aki a táltosok, tündérek, boszorkányok világába terelte a tisztítók figyelmét. Közben egy-egy jó, fiatalnak való tréfás mesével is iparkodott tisztítás közben fokozni a jó hangulatot.

A hosszú téli estéken pedig összejöttek a szomszédok, komák, barátok, és vége-hossza nem volt a szebbnél szebb meséknek. Hisz a mai rádió- és televízióadást akkor a mese mondás és mese hallgatás pótolta.

A lányoknál a fonóban is elhangzott egy-egy tréfás mese. Ezenkívül halottvirrasztáskor az énekek és imádságok szüneteiben is a mesemondás törte meg az esetleg többször előforduló nyomasztó csendet.

Sokszor a halott hozzátartozói a már közismert mesemondók valamelyikét külön megkérték, hogy a virrasztás ideje alatt mondjon el néhányat az ő kedvelt szép meséiből, hogy az esetleg az amúgy gyorsan elálmosodók is hosszabb ideig ott maradhassanak a virrasztóban.

Falunkban egy-egy családnak a mesehallgatás annyira kedves szórakozása volt, hogy Zsájc János mesemondót és jövendőbe látót egy-egy téli estén vagy vasárnap délutáni estével egybekötve, külön megkérték, hogy jöjjön el a lakásukra "beszédet mondani". Természetesen ezt a "munkát" vagy pénzben vagy gabonában megfizették. Ilyen alkalmakkor minden esetben telt ház fogadta, s ő nyugodtan, minden szavát megfontolva beszélt, beszélt, s mi - mert édesapám is többször meghífta - szájtátva hallgattuk.

A szép tündéres vagy boszorkányos mesék mellett felolvasott a szentírás valamely részéből, s akkor a könyvet letette, s órákon át tudott róla beszélni. S közben a későbbi idők eseményeit is előre megjósolta. Még a ma száguldó úrrakétákról is beszélt. Sokak szerint jobban tudott beszélni (prédikálni), mint egy pap.

Hazatelepülésünk után nem sok időre már úgy tűnik, hogy ami Andrásfalván volt, az már nincs. Halottas házaknál, amíg Palkóné, Andrásfalvi György és néhányan, akik

még szerettek mesélni, s ezek míg éltek, még egy-egy helyen felelevenítették a mesemondást. Terebúza tisztításkor is, 1960-ig a termelőszövetkezet megalakulásáig, s még azután is néhány évig, míg népi módon panusosan (csuhé) szedték le a háztáji kukoricát és esténként otthon a csűrben tisztították, fosztották. Itt is, mint régen, a hosszú őszi esték munka közben mesemondással teltek el. Ma, miután a tsz földjein nagyüzemi gazdálkodás folyik, az emberek rájöttek, hogy a földön szálán kifosztva a kukoricát, tisztán könnyebb hazaszállítani. Így a kukoricafosztásban való mesemondás is elmaradt.

Napjainkban a felnőttek részére való mesemondásnak már csak a tsz földjein van helye, abban az esetben, ha még akad egy-egy mesemondó, aki a pihenőidőben szórakoztatni tudja szép meséivel munkatársait. Így az én mesemondóim közül is csak egy van már: Fábián Ágostonné, aki a Népművészet mestere címet viseli, és abban az esetben mond el ismert, szép meséiből, ha erre felkéri őt, a népi együttes műsorában való fellépés kor vagy más műsoros esteken. S mivel dajka az óvodában, így a kisóvodások is naponkint megkapják tőle a nekik szóló szép és kedves gyermekmesét.

Az igaz, hogy a mai ember gondolatvilága más, mint a 20-30' évvel ezelőtti emberé. Nem csoda, hisz a rádió és televízió elég szórakozást nyújt neki, de amint tapasztaltam, a kakasdi székely népi együttes fonó jelenetében, Fábián Ágostonné néhány kedves meséjét igen nagy tetszéssel fogadta a nézőközönség. Ezért mondom, hogy még ma is élnek emberek, akik mesélni, de mesét hallgatni is szeretnek.

Én hiszem, hogy mind a népdal, mind pedig a népmese, amelyekben kifejezésre jut népünk szomorúsága és vidámsága, újra felelevenítve, tovább fognak élni utódaink életében. Hogyne élne tovább, hisz olyan csodálatosan szépek.

*

Mesemondóimról szólva, elsősorban Fábián Ágostonné Györfi Máriát kell megemlítenem, mert ő született mesemondó. Az édesapjától, nagyszüleitől, nagynénjétől, s a meséskönyvekből tanult szebbnél szebb meséinek fonalát tovább fűzve, egy meséből tízet is kialakít. Ezt bizonyítja az eddig magnetofonszalagon megörökített százötven meséje.

Fábiánnének egyszerű előadókészsége van. Gyönyörűen fűzi össze meséinek fonalszálait, és sikeresen tudja egységbe fogni őket. - Közben feszült figyelmet tud kiváltani hallgatóiban. Akárcsak Zsájc János, Andrásfalva legkiválóbb mesemondója és távollátója.

Mesemondói tehetségét férje, Ágoston bácsi révén fedeztem fel, amikor egy alkalommal megkérdeztem, hogy tudna-e "beszédet mondani", mire ő így felelt: "Tudok néhányat, de Márikám, ő sokat tud."

Így akadtam rá a kis óvodások Márika néniére, s a felnőttek Rudi Márijára.

Minden alkalommal, amikor egy-egy hétköznap este vagy vasárnap délután felkeresem, szívesen, odaadón mesélt, nem sajnálta az időt. Több alkalommal, ha bejelentettem, mikor jövök, összejöttek ismerősök, jó barátok, szomszédok.

Közben mesemondói tehetségére a megyei művelődésügyi osztály is felfigyelt, s így 1974. december 6-án a Népművészet mestere című kitüntetés kapcsán, megkapta a megyei tanács vb művelődésügyi osztályának emléklakettjét.

Egy ideig a Tolna megyei Népiújság meserovatában közölték gyermekeknek szóló meséit: "Mári néni meséi" címmel. A közölt mesék igen kedvelt szórakoztatására voltak nemcsak a gyermekeknek, hanem a felnőtteknek is. Sokan leginkább a mese miatt várták a Népiújság vasárnapi számát.

Amikor Fábiánnét megkértem, mondjon néhány szót magáról, és arról, hogy kitől, honnan tanulta az elmondott meséit, így válaszolt:

"Fábián Agostonné vagyok, csúfoló nevem Rudi Mária. Így ismernek jobban az andrásfalviak. Andrásfalváról jöttem 1941-ben, s most Kakasdon lakom. A meséket javarészt édesapámtól tanultam, a nagyapámtól, s nanyámtól. S vót egy nagynéném, Kalári néni. Attól es tanoltam, s aztán örökké jó olvasó voltam, olvastam sok mesét. Sok eszembe jut a régi mesékből, s amit elfelejttem, azt kialakítom.

S így alakul a mese."

Fábiánné 1975 februárjában a televízió "Telesubjektív"-jában Tolcsvaiék műsorában is szerepet vállalt az "Égig érő fa" című kedvelt meséjének az elmondásával. A műsorban elhangzott beszélgetés, amelyet a műsorvezetővel folytatott, azonos a nekem elmondottakkal, amely így hangzott:

- Fábián Ágostonné, Márika néni olyan ügyesen vette fel a mese fonalát, ami magnóval indult, és most életben folytat, mintha naponta legalább hússzor ezt csinálná. Sokat mesél?
- Nagyon sokat.
- A képernyőn figyelő gyermekarcokat látunk. Gyerekeknek elsősorban?
- Igen.
- Óvodában dolgozik?
- Igen, óvodában dolgozom. Szeretik a gyermekek a mesét. Örökké mondják, Márika néni, meséljen még egyet, s mesélek szívesen.
- Nem csodálkozom rajta. Örülnék, hogyha ilyen meséken nőttem volna fel.
- Mindig ugyanúgy meséli el azt a mesét?
- Hát nem örökké. Van amikor kifelejték valamit, s akkor szólnak a gyermekek, Márika néni kihatta ezt vaj azt. Az ember elfelejti, néha pedig akarattal kihagyom, hogy mit szólnak, s figyelmeztetnek, hogy kihattam valamit belőle - abból a meséből.
- Honnan tetszett tanulni ezt a szép mesét például? Nem szerepel ez sem miféle kötetben.
- Édesapámtól tanultam. Ő nagy mesemondó vót. Tudja, mikor küssebbek vótunk, akkor nem aszonták, hogy hát mondok egy mesét, hanem, mondok egy

beszédet. S akkor édesapám köribe gyűjtött, s mondta nekünk a beszédet. S azt én megtanoltam.

- *Mennyit mégis körülbelül?*
- *Hát nem tudom úgy számmal megmondani, hogy mennyit, met máig olvastam es sokat, de a kántorunk, Sebestyén Ádám bá' felvett százhusz darabot.*
- *Nem tetszett esetleg arra gondolni, hogy ezt szélesebb közönségnek is hozzáférhetővé kellene tenni, kiadni?*
- *Hát Ádám bá', a kántorunk azért gyűjtötte, hogy majd könyv lesz belőle.*

Fábiánné az 1977 őszi megrendezett Röpülj páva versenyének elődöntőjében is részt vett. Kis gyermekeknek mesélt. Béres Ferenc, a zsüri egyik tagja, röviden csak emyit mondott róla:

"A mesélő asszony. Én elsősorban a gyerekeket figyeltem. A kedves tévések figyelmébe is ajánlanám, hogy a sok rajz- és mesefilm után, amelyekbe sokszor vegyes dolgok is belekeverednek, gyerekeinket ilyen mesével altassuk. Csodálatos volt hallani. Én egy gyerek arcát figyeltem, hogy milyen áhítattal fogta a mese hangulatát, pedig tudta, hogy a felvevőgép lencséje őt is figyelni és veszi."

A to-adásban elhangzott beszélgetésekből is kiténik, hogy Fábiánné a kakasd-belaci 1. számú óvoda dajkája. Belacot 1935-ben csatolták Kakasdhoz, ekkor lett a két településből a ma ismert Kakasd.

Fábiánné, a gyerekek kedves Mári nénije így abban az óvodában dolgozik, melynek elődjét a Festetics család 1834-ben alapította, és azt későbbi tulajdonosai is fenntartották, működtették.

Mivel Fábiánné mindennap mesél a kis óvodásoknak, sokszor az iskolásoknak, de igen sokszor felnőtteknek is, egyik beszélgetésünkkor megkérdeztem tőle:

- *Miként teszel különbséget abban, hogy mikor, kinek mesélsz?*
- *Hát a gyermekeknek, az óvodásoknak azoknak egészen csak rövidebbtmesélek. Lerövidíttem. És nem is olyan komolyat. A mesét úgy alakítom át, ahogy leköti a figyelmüket. Malackást, farkasost, vagy hát ehez hasonló valamit mondok. Jancsikát s Juliskát, Piroskát, tyúkocskást, elyen valamit. Met ha valami komolyabbat mesélek, akkor úgy nem figyelnek oda. Egy hároméves gyermek háromévestől hatévesig nem olyan komoly még, mind egy nagyobbacska, egy tíz-tizenhárom esztendő. De azt tapasztaltam, hogy szeretik, ha elmondok nekik egy-egy vidámabb mesét, amire jól tudnak kacagni. Pl. Bolond Mihókot el kell mesélni mindennap legalább eccer. Na akkor van ilyen mese egy-kettő, hogy amit ők kimondottan szeretnek. Én elmondom nekik, sakkor még eccer kérik. Az iskolásoknak, azoknak egy kicsit komolyabbat mesélek. Valami verekedőst,*

harcolóst, sárkányos lovast. A felnőtteknek, ami mullattassa, kacagóst valamit. Én es azt szeretem a legjobban.

- *Előfordul-e az, hogy ugyanazt a mesét átalakítva, mind a kicsiknek, mind pedig a nagyobbaknak (értem alatta az iskolásokat) vagy a felnőtteknek is elmondod?*
- *A felnőtteknek való mesét azért nem tudom annyira átalakítani, azt nem mondhatom a gyermekeknek el. De amit az iskolásoknak elmesélek, egy kis átalakításval a kisebbeknek is el tudom mesélni. Nem mindegyiket, de van, amejket. Azután én sokszor vagyok egyedül a gyermekekkel, s örökké mondják, hogy egy újat meséjjen. A régit es szeretik, de örökké új kéne nekik. Eccer hírtelemyibe nem tuttam mit mondjak, átalakítottam a fejembe az ördög fiát, s olyan mulatságos vót, hogy ezután így me sélem nekik.*
- *Hogy történt az átalakítás?*
- *Vagy, hogy amikor kereste az ördögnek az inassa az ördög fiát, s a királykisasszont, akkor a pap imádkozott. S kérdezte az inas, hogy hát nem láttál-e egy elyen s elyen legént, legénkét s egy királykisasszont? De a pap csak mondta, hogy Ábelesz kőbelesz, ábelesz kőbelesz.*

Szóllott neki kéccer-háromszor, hogy nem láttad-e? De a pap nem válaszolt, csak Ábelesz kőbelesz. S ez az óvodásoknak annyira tetszett, hogy most így mondom. Ha ki találnám felejteni es követelik, hogy így mondjam. Ez így igaz. Akkor sokszor két-három mesét es esszeteszek azért, hogy valahogy tudjam esszekombinálni. Az a mese pont nem úgy van, de én, én máskép mondom. S akkor aszongyák: A múltkor nem így mondta. És én nem tudom a múltkor, hogy hogy mondtam. (Nevet.) Nahát muszáj valahogy kialakítani, hogy tetszedjen nekik.

- *Mondóka mesét szoktál-e nekik mondani?*
- *Hát mondókát szoktam. Pl.*

*Egyedelem begyedelem sarkantyú, Nem vagyok én félnyakú.
Szent Pál lovát szegezem,
Sárga szegvel szegezem.
Irmán-fodormán,
Sárga hajú boszorkán.*

Vagy pedig:

*Egyedelem begyedelem tenger tánc,
Hajdú sógor mit kívánsz.
Nem kívánok egyebet,
Csak egy darab kenyeret.*

Vagy pedig:

- Egy *Megérett a meggy.*
- Kettő *Feneketlen teknő.*
- Három *Te vagy az én párom.*
- Négy *Megcsípett a légy.*
- Öt *A zsidóné köt.*
- Hat *Hasad a pad.*
- Hét *Telik a hét.*
- Nyolc *Üres a polc.*
- Kilenc *A te neved kis Ferenc.*
- Tíz *Tiszta víz.*

Ha nem tiszta, viadd vissza, Ott a számár, megissza.

- *Tetszik-e a gyermekeknek?*
- *Hát tetszik, mondják, hogy még eccer mondja el.*
- *Meg is tanulják?*
- *Hát nem mondhatom azért, hogy megtanulják. Nem.*
- *Arra törekszel, hogy megtanítsd őket?*
- *Hát nem, mert nekem kötelező tanyittást nem szabad tanyítani, és nem akarom az óvónőket lejáratni, hogy most én tanyítottam a gyermekeket. Ha mondanák egy szóval, hogy Márka néni, tanyiccsa meg, vagy mondja el többször, elmondanám szívesen. De én olyan megalázónak érzem, hogy szóval az óvónőket úgy lejáratom, hogy ha...*
- *Az óvónők ilyen nem tanítanak?*
- *De tanyitnak, csak nem ebbe a formába. Ők másképpen.*

Hogy jobban felkeltsd az érdeklődésüket, olyan meséket szoktál-e nekik mondani, amiket énekelni kell? Pl. Egyszer egy királyfi, mit gondolt magában?

- *Ismerem ezt az Egyszer egy királyfit, de hát nem szoktam. Nem, nem tudok, nincs úgy szép kótám, hogy énekeljek, és nem is próbálkozom.*
- *Fábiánnétól megtudtam azt is, hogy olyan meséket nem ismer, amiket a gyermekekkel felelgetve mondanak, vagy énekelnek. De beszélgetésünk befejezéseként még ezeket mondta:*
- *Ha valaméjk gyermek leüti az uját, vaj a lábát, vaj valamijit, s sirnak, akkor én mondom, hogy gyere ide, meggyógyítottam. De így igaz. Akkor odajőnek. Egy kicsit megnevedesítem azt a hejet, s akkor mondom, hogy "Nyúl hāj, daru hāj,*

majd meggyógyul, ha nem fáj." Elmondom keccer-háromszor, jól megdörzsölöm, hogy na most meg es gyógyult. S úgy örvendnek, hogy meggyógyult.

Fábiánné 1977-ben 48 éves. Amint látjuk, elsősorban a kicsi óvodások kapják tőle a legtöbb mesét. De egyben az 1973-ban megalakult kakasdi székely népi együttesnek is a mesemondója.

Ugyanakkor mint a Népművészet mesterét, sokszor felkeresik, hogy itt-ott kedvelt meséinek elmondásával szórakoztassa hol egy-egy művelődési otthon nagy számú közönségét, hol valamilyen ünnepély résztvevőit, hol pedig egy-egy iskolának a tanulóit.

Minden alkalommal a mese végére érve, élvezettel, gyönyörködve nézi a csillogó szemű, - nemegyszer a szájukat is tátva feledő hallgatóit, s ha azok még más, újabb mesére várnak, szívesen folytatja a mesemondást.

*

Györfi Rudolf (Varga Miska Rudi), Fábián Ágostonné édesapja 1908-ban született. Olvasni szerető ember. Huszonhét elmondott meséjét részben olvasmányából, nagy részben azonban az öregektől, főleg édesapjától tanulta. Édesapja az andrásfalvi református egyházközség kántora volt, s közben, mint iskolázatlan ember, a református felekezeti iskolában segédkezett a gyerekek tanításában. Ott ismert meséit továbbadta az iskolán keresztül a lakosságnak, de az esetenként beszélgetni összejött szomszédság is élvezettel hallgatta kedvelt, szép meséit.

Rudi bácsiban is igen tehetséges mesemondóra akadtam. Közismert ember, és mesemondói népszerűségéhez nagyban hozzájárult az, hogy meséivel s közben regényes elbeszéléseivel erősen le tudta kötni hallgatói figyelmét. Még az álmát is mesészerűen tudta előadni. A nagy rabló című mesében a korcsmáros a szindzsáros (decis) pálinkával megtöltött poharat földre ejti, s ő felébred. De egyben hallgatói is az üveg csörömpölésére felrezennek merengésükből.

Sajnos, Rudi bácsiban már nem reménykedhetünk a mesemondás terén, mert egészségileg nagyon legyengült.

*

Györfi (Varga Miska) Ferenc 1973-ban 58 éves. Hidason (Baranya megye) lakik.

Feri bácsi is, mint bátyja, Rudi bácsi igen jó mesemondó, és sokat olvasott ember. Kedvelt meséinek nagy részét ő is édesapjától tanulta.

A mesék felvételekor már betegeskedik, fullad, de mégis szívesen mesél, szinte élvezi a mesemondást. Sajnos nála már nem fejezhettem be a meseanyag felgyűjtését, mert a halál elragadta közülünk.

*

Palkó (Lüle) Jóska bácsi a "Kakasdi Népmesék" mesélőjének, Palkó Józsefnek volt a legnagyobbik fia. A mesemondás tehetségét édesanyjától örökölte.

Amikor megkértem, hogy ő is mondja el néhány kedvelt meséjét, már fullad, betegeskedik, de mégis készségesen állt rendelkezésemre, és huszonkét igen szép meséjét vettem fel magnetofonszalagra.

Kedves meséiből főleg halottvirrasztások alkalmával mondott el egyet-egyét, amikor egy-egy alkalommal megjelent a halottas háznál. Ilyen alkalmakkor a virrasztást is ő vezette le, mert neki is megvolt a László Márton (Pintyer Feri) Marcika) halottas könyve, melyet halála előtt nekem adott, s most a Néprajzi Múzeumban őrzik.

Mivel Józsi bácsi "kálfbaként" (brigádfővezető) minden évben részt vett a móduvai summásmunkában, ott is gyönyörködtette szép meséivel és tehetséges mesemondásával az őt körülvevőket.

Meghalt 1973-ban, 65 éves korában.

*

Kovács (Ráfi) Péter bácsi egyik legjobb mesemondóm. 1908-ban született, s már hároméves korában ároán maradt. Két holdnyi földjük megmunkálása mellett napszámba járt, és közben summásként a moldvai bojárok (földesurak) földjén dolgozott.

Ma a Szekszárdi Állami Gazdaság nyugdíjas éjjeliőre. Kedves, mosolygós, tréfálkozó egyénisége miatt mindenki kedveli.

Elmondása szerint 43 kedvelt meséjének egy részét még gyermekkorában hallotta az öregektől, nagy részét azonban a móduvai summásmunka ideje alatt tanulta meg, amikor több alkalommal együtt dolgozott a már említett Zsájc János mesemondóval és Ferdi Jóska-val, akik sokat meséltek, amikor nyugovóra tértek. Ugyanakkor, mivel olvasni is szeretett, néha egy-egy meséskönyvet is kézbe vett.

Mikor megkérdeztem, hol szokott mesélni, így válaszolt: "Otthon csak úgy magunkban, ha eszejöttünk beszélgetni esténként."

*

Sebestyén Lőrinc (Sándor Lajos), 1972-ben 61 éves. Aparhanti lakos. Sokat olvasott ember.

Ismert meséit ő is az öregektől és a meséskönyvekből tanulta. Igen jó mesélő. Őröla egyik mesemondóm, Sebestyén (Diszke Pál) Anti ezeket mondja: "Gyermekkorunkban kimentünk a marhákval, körülvettük, s ő mondta a mesét. A jaj! A marhák úgy szétmentek, hogy alig tudtuk esszegyűjteni."

Sajnos, Sándor Lajosban bármennyire is jó mesemondóra akadtam, mégis csak hat mesét tudtam tőle megmenteni, mert közben egy motorkerékpár elütötte, és agyrázkódást kapott. Bár később felépült, de már többet nem tudtam tőle gyűjteni, mert a mese fonálát nem tudta folyékonyan összekötni.

*

László Györgyné, Keresztes Borbála szülei 1910-ben vándoroltak ki Hadikfalváról, és Marosludason (Maros-Torda vm.) telepedtek le. Bori néni itt született. 1975-ben 66 éves. Ma a kakasdi Egyetértés Tsz nyugdíjas dolgozója. Igen jó mesemondó. Huszonegy elmondott meséjét még Ludason tanulta az öreg székely telepeseektől, kukoricafosztás és dohánysimitás közben.

Egy-egy kedvelt meséjével a tsz földjein mindennap a déli pihenő ideje alatt meglepi a vele együtt dolgozókat. Bori néni kissé gyorsan beszél, de mégis igen szépen, élethűen eleveníti meg a mese hőseit, és közben feszült figyelmet tud kiváltani hallgatóiban.

*

Székely Péterné, Kásler Ágota is igazi mesemondó. Andrásfalván született és Marosludason (Ludus Rosiór), Romániában lakik.

A mesemondói nagy lehetőségét rokonlátogatás alkalmával fedeztem fel, s akkor néhány igen szép meséjét megörökítettem. Később megtudtam, hogy a román rádió munkatársai is felkeresték, és felvett meséit a marosvásárhelyi stúdió magyar nyelvű adásában közvetítették.

Székelyné páratlan ízes nyelvezettel beszél. Csak sajnálni tudom, hogy azután nem tudtam eljutni hozzá, hogy a még ismert meséinek felvételével mesegyűjteményemet gazdagítani tudjam.

Akkori elmondása szerint kedvelt meséit édesapjától tanulta, aki igen szeretett mesélni.

A család 1930-ban vándorolt ki Andrásfalváról.

*

A mesékben a valóság és a csoda összeolvad. A sok csodálatos esemény segíti a hőst végső célja elérésében. Az égisz erő fára való feljutás, a sárkány megölése, a csodatevő varázsserejű fű vagy a tündérek országába való bejutás, a boszorkányok hatalmából való kiszabadulás minden mesélőben és hallgatóban egyaránt az élni vágyás erős akaratát teremtette meg.

A bukovinai székelyeknél a 150 éves elszigeteltségükben igen sokszor a mesemondás és mese hallgatás adta meg a további biztatást a nehézségek leküzdésére.

Ezért mesemondóimnak külön-külön megköszönöm a küzdelemre bátorító, élni akarásra biztató sok szép mesét. Külön köszönetet kell mondanom dr. Kovács Ágnes tanárnőnek is, amiért a mesék összegyűjtéséhez az első buzdítást megadta, és azután is figyelemmel kísérte munkámat. S közben szaktanácsaival folyton segítségemre volt.

Végezetül köszönöm mindazoknak a segítségét, akik jelen munkám kiadását erkölcsi és anyagi támogatásukkal lehetővé tették.

Kakasd, 1978 nyarán.

SEBESTÉN ÁDÁM

TERVEZETT KÖTETBEOSZTÁS

A mintegy 350 népmese gyűjteményem nagy terjedelme miatt, előreláthatólag évenként egy-egy kötetben, I., II., III., esetleg IV. kötetben fog megjelenni.

Az I. kötet csak Fábíán Ágostonné meséit tartalmazza.

A II. kötetet Fábíán Ágostonné meséinek folytatásával kezdem és Fábíán Ágoston, Györfi Rudolf, Györfi Rudolfné, Kakasd valamint Györfi (Varga Miska) Ferenc, Hidas (Baranya m.) meséivel fejezem be.

A III. kötetbe Palkó (Lüle) Jóska, Kovács (Ráfi) Péter, Kovács Péterné, Sebestyén Ádámné, Domokos Imre, Sebestyén (Diszke Pál) Anti Kakasd, valamint Székely Péterné Marosludas Románia, meséit tervezem.

A IV. kötet Sebestyén Lőrinc, Csiszer Antal Aparhant, Derék Károly, Farkas Lajos, Jakab (Pulic) Ferenc, László Györgyné, Juhász Barabásné, Sebestyén Ferencné Kakasd, valamint Rózsa Lajosné, Tabód meséit tartalmazzák.

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ.....	3
BEVEZETŐ	4
1. A kelekótya legény	9
2. Az aranyszörű báránka.....	14
3. A tizenkét tolvaj	19
4. A rest leán	24
5. Vas Laci	30
6. Vert viszi veretlent	42
7. Az ördög kilenc kérdése	47
8. Az ikrek	54
9. A két hazug legén – szót szóra mondó	60
10. Hajlik meg ott	65
11. A szőlő szőlő, mosolygó alma s csengő barack	67
12. Csalóka	72
13. Fé nkő	85
14. Félsz-e, angyalom?	88
15. A félig nyúzott bakkecske	92
16. Haragszik-e gazdauram?.....	96
17. Tizenkettőt egy csapásra.....	103
18. A háromvadas királyfi	108
19. A kerek kő	119
20. A háromszemű leán	124
21. A kevély asszon	132
22. Kolontos Jankó	134
23. Pihári	138
24. A sánta réce	150
25. Kacor király	153
26. A három öregasszon.....	158

27. A furfangos székely menyecske	165
28. A szegén asszon gyermekei	169
29. A szőrdisznyócska és a fekete kakas	172
30. A szegén ember három fia	180
31. A három jóbarát	188
32. Babszem Jankó	190
33. Hüvelyk Matyi	198
34. Anuska és Mariska	203
35. A szegén ember állatai	211
36. A szegén ember három leánya	216
37. A varjúkirály	220
38. A víz tündére	230
39. Békakirályfi	236
40. A szegén ember és a tűz	239
41. Bocskorbén királyfi	242
42. A három együgyű leán	246
43. A tyúkocska	249
44. Tündér Erzsébet	253
45. Az elcserélt gyermek	267
46. A három kívánság	270
47. Az én álmom	273
48. A rest leán	275
49. A gömböc	278
50. Amen	282
51. A három arkangyal	289
52. A három leán gyásza	293
53. Az igazság és a hamisság	296
54. A nyúlásztor	303
55. A kégyókirály koronája	309
56. A griffmadár	312
57. Gyöngyvirág Palkó.....	324
58. Amikor én gyermek vótam	331
60. Az arany madár	340

61. A három jótanács	353
62. A pletykás asszon	358
63. Az ördög három arany hajszála	363
64. Halász Józsi.....	375
65. Az arató leányok	385
67. A számbőrű királyfi	397
68. A tojás	401
69. Erős János	407
70. A mozsár.....	411
71. A só	416
72. Az öreg székelly ember	422
73. Mezőszárnyasi.....	424
74. Szép János	432
76. Vas Jankó	447
77. Gagyi gazda	455
78. Furulyás Palkó
79. A két barát	471
80. Az égig érő fa	476
81. A tisztelendő úr.....	486
82. Az egyszeri huszár	490
83. Az ezüst bornyú	494
84. Az elátkozott kastély.....	502
85. Világszép nádszál kisasszony	509
86. Különös temetés	517
87. A sárgalábú halál	522
88. A kőszívű ember	530
89. A két jóbarát	537
90. A zsoldár éneklő madár	539

SZÓJEGYZÉK	556
A, Á.....	573
B	574
C.....	575
Cs.....	575
D.....	576
E, Ę, É.....	577
F.....	578
G.....	579
GY.....	580
H.....	580
I, Í.....	581
J.....	581
K.....	581
L	584
M.....	585
N.....	587
Ny.....	587
O, Ó.....	587
Ö, Ő.....	588
P.....	588
R	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
S.....	589
Sz	590
T, Ty.....	591
U, Ű.....	592
V.....	593
Z, Zs	593
UTÓSZÓ (az első kiadás bevezetése)	594
Tartalomjegyzék	605